1. Basım

LATİN AMERİKA JEOPOLİTİĞİ (LATIN AMERICAN GEOPOLITICS)

Editörler
Prof. Dr. Hasret Çomak
Doç. Dr. Burak Şakir Şeker
Av. Çağla Arslan Bozkuş

nobel
40. yıl

LATİN AMERİKA JEOPOLİTİĞİ (LATIN AMERICAN GEOPOLITICS)

Editörler: Prof. Dr. Hasret Çomak - Doç. Dr. Burak Şakir Şeker - Av. Çağla Arslan Bozkuş

Yayın No.: 5485
Uluslararası İlişkiler No.: 232
ISBN: 978-625-371-479-6
E-ISBN: 978-625-371-480-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO. 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çomak, Hasret., Şeker, Burak Şakir., Şahin, Mehmet.
Latin Amerika Jeopolitiği (Latin American Geopolitics) / Editörler: Hasret Çomak - Burak Şakir Şeker - Çağla Arslan Bozkuş
1. Basım, X + 322 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-479-6
E-ISBN: 978-625-371-480-2
1. Latin Amerika 2. Jeopolitik 3. Uluslararası Güvenlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mah. 2465 Sok. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093 Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No.: 21
Yenimahalle/ANKARA Tel: 0312 385 54 10

BÖLÜM YAZARLARI

1. BÖLÜM
LATİN AMERİKA EKONOMİ POLİTİĞİ VE DİPLOMASİ TARİHİ

OILPOLITICS AND INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY: THE CASE OF VENEZUELA UNDER THE LEADERSHIP OF HUGO CHÁVEZ

Burak Şakir Şeker - Assoc. Prof., Ankara Hacı Bayram Veli University, buraksakirseker@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8536-1790

LATİN AMERİKA ÜLKELERİNİN EKOPOLİTİĞİ

Hüseyin Çelik - Prof. Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, hüseyin.celik@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9375-9320

SİYASİ BİR PORTRE OLARAK SALVADOR ALLENDE

Bilal Nergiz - Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü. bilal.nergiz@klu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6032-5243

LATİN AMERİKA SİYASETİNDE PEMBE DALGA'NIN YENİDEN DOĞUŞU VE LATİN AMERİKA DİPLOMASİSİNE ETKİSİ

Alptekin Molla - Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, amolla@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5559-0162

Gabriel Enrique Sánchez Ramirez - Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti Dış İlişkiler Halk İktidarı Bakanlığı Üçüncü Diplomatik Sekreteri, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, Gabriell.sanchez.r@gmail.com, ORCID: 0009-0009-1061-4392

LATİN AMERİKA'DA KURTULUŞ TEOLOJİSİ: NİKARAGUA ÖRNEĞİ

Hüseyin Çoban

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN LATİN AMERİKA'YA YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE TARTIŞMA

Kıvanç Sağır - Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bölge Çalışmaları Doktora Öğrencisi. ksagir@gmail.com ORCID: 0000-0002-0235-5660

2. BÖLÜM
KÜRESEL AKTÖRLERİN LATİN AMERİKA POLİTİKALARI VE BÖLGENİN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

RUSYA FEDERASYONU'NUN LATİN AMERİKA POLİTİKASI

Ahmet Sapmaz - Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Elektronik Posta: asapmaz@gelisim.edu.tr; ahmet_sapmaz@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-0858-9000

ORTA KRALLIK'TAN YENİ DÜNYA'YA: ÇİN'İN LATİN AMERİKA STRATEJİSİ

Haşim Türker - Dr., hasimturker@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1995-9142

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN LATİN AMERİKA POLİTİKASI

Ceren Uysal Oğuz - Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, cuysaloguz@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7342-0362

LATİN AMERİKA'NIN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Cihan Kazancıoğlu - Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ABD, cihankazancioglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5849-6078

INERTIA OF A POTENTIAL POWER - LATIN AMERICA

Gökhan Alptekin - PhD., e-mail: gokhanalptekin@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8501-8407

KARAYİPLER TOPLULUĞU BÜNYESİNDE GÜVENLİK ALANINDA BÖLGESEL İŞ BİRLİĞİ SÜRECİ

Samet Yılmaz - Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkileri Bölümü, sametyilmaz@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5232-5435

THE FATE OF REGIONALIZATION IN SOUTH AMERICA: EPHEMERAL REGIONAL INITIATIVES

Mesut Özel - Assistant Professor, Istanbul Kent University, Head of Political Science and Public Administration Department (English), ORCID: 0000-0002-8577-6750, mesut.ozel@kent.edu.tr

BREZİLYA'NIN ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİ

Segâh Tekin - Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü ORCID: 0000-0001-7781-633X

3. BÖLÜM
LATİN AMERİKA GÜVENLİĞİNE YÖNELİK YENİ GELİŞMELER

ANTROPOSANTRİZME ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR: YEŞİL POLİTİKA ÖRNEĞİ OLARAK EKVADOR VE BOLİVYA'DA "PACHA MAMA"

E. Nur Sezek - Doktora Adayı ve Öğretim Görevlisi, Kolombiya Externado Üniversitesi Finans, Devlet ve Uluslararası İlişkiler (FIGRI) Fakültesi

María Fernanda Sanzón-Maya - Doktora Adayı ve Online Eğitim Koordinatörü, Kolombiya Externado Üniversitesi Finans, Devlet ve Uluslararası İlişkiler (FIGRI) Fakültesi

LATİN AMERİKA'DA ÇEVRE GÜVENLİĞİ

Tuba Taşlıcalı Koç - Dr., Bağımsız Araştırmacı, ttaslicali@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-6311-9960

LATİN AMERİKA GÜVENLİĞİNE YÖNELİK YENİ GELİŞMELER

Kıvanç Sağır - Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bölge Çalışmaları Doktora Öğrencisi, ksagir@gmail.com ORCID: 0000-0002-0235-5660

REVIEW OF SELECTED ARTICLES ON WOMEN IN RESISTANCE IN LATIN AMERICA

Kıvanç Sağır - Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bölge Çalışmaları Doktora Öğrencisi, ksagir@gmail.com ORCID: 0000-0002-0235-5660

4. BÖLÜM
TÜRKİYE-LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİ

TÜRKİYE'NİN LATİN AMERİKA VE KARAYİPLERE YÖNELİK POLİTİKASI VE BÖLGE ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLERİ

Doğan Şafak Polat - Doç. Dr., İstanbul Kent Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü (İng.) Öğretim Üyesi, dogansafak.polat@kent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0786-1789

KÜBA KRİZİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE ETKİLERİ

Kübra Deren Tüdeş - Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi Armutlu Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0003-3471-4389

KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA LATİN AMERİKA VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Emine Kılıçaslan - Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Meslek Yüksekokulu Görsel İşitsel Teknikler Bölümü, emine.kilicaslan@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4226-9409

5. BÖLÜM
VAKA ÇALIŞMASI: ARJANTİN

SOCIAL INEQUALITY IN LATIN AMERICA: SOCIAL SCIENCE APPROACHES TO LIVING CONDITIONS IN ARGENTINA CONCEPTS, TECHNIQUES AND INSTRUMENTS

María Agustina Coloma - Sociologist, Doctoral Researcher, Institute for Human and Social Science Research- La Plata National University, National Council on Scientific and Technical Research (IdIHCS UNLP/CONICET), colomaagustina@gmail.com

ARGENTINA FACES THE SOUTH ATLANTIC: NAVIGATING BETWEEN CRITICAL AND LIMITED INSTABILITY (1983-2023)

Ariel González Levaggi - Ph.D. in International Relations and Political Science (Koç University). Associate Professor, Department of Political Sciences and International Relations of the Faculty of Social Sciences, Pontifical Catholic University of Argentina. E-mail: agonzalez@uca.edu.ar

ÖN SÖZ

Latin Amerika, zengin kültürü ve tarihi ile doğal kaynakları kapsamında küresel ölçekte çok önemli bir yere sahiptir.

Bununla birlikte çok çeşitlilik ve karmaşıklığa sahip bir bölgedir.

Bu sebeple, Latin Amerika'nın çok yönlü boyutlarının keşfedilmesi; jeopolitik öneminin, ekonomik potansiyellerinin, sosyal zorluklarının ve kültürel canlılığını derinlemesine incelenmesi önem taşımaktadır.

Latin Amerika'nın geçmişini, bugününü ve geleceğini tanımlayan bir eserin ortaya konması bu açıdan önem taşımaktadır.

İlk olarak Latin Amerika'daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmeler, ortaya çıkan temel politik sorunlar ve bu sorunların dünya siyaseti içindeki konumu üzerinde durulmalıdır.

Latin Amerika, 21'inci yüzyılda stratejik ilginin, ekonomik fırsatların ve jeopolitik dinamiklerin odak noktası olmuştur.

Latin Amerika; doğal zenginlik, keskin eşitsizlik, canlı demokratik hareketler ve kalıcı yönetişim zorlukları, gelişen inovasyon merkezleri ve köklü kalkınma eşitsizlikleri ile olan bir bölgedir.

İkinci önemli konu olarak, bölgenin zorluklar karşısındaki dayanıklılığı ile yenilik ve uyum sağlama kapasitesinin bilimsel olarak incelenmesi gerekmektedir.

Latin Amerika, ticaret ve yatırım, çevre koruma, sosyal kalkınma veya teknolojik yenilik alanlarında önemli gelişme sürecindedir.

Bölge; büyüme, dönüşüm ve küresel liderlik açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Özellikle;

Latin Amerika'nın

- Tarihsel, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal özelliklerini tanımak,
- Uluslararası ilişkilerde ne tür politikalarla izlendiğini analiz etmek ve bu politikaların arkasında yatan faktörleri keşfetmek,
- Potansiyel ve kısıtlarına farklı açıdan bakabilmek,
- Küresel rekabet **içindeki yerini** analiz etmek,
- **Ülke bazlı** gelişme/gelişememe faktörlerini belirlemek,
- 21'inci **yüzyılda performansını** irdelemek,

- Küresel siyasette yerini değerlendirmek önem taşımaktadır.

Üçüncü aşamada ise bölgenin karmaşıklıklarına ve potansiyellerine ışık tutulması ve yenilikçi çözümler üretilmesi önem taşımaktadır.

Latin Amerika ülkelerinde;

- Ortak bir tarihsel süreçte yaşadıkları dönüşümler,
- Maruz kaldıkları sorunlar,
- Modernleşme, demokrasi ve askerî darbeler,
- Sivil siyaset,
- Toplumsal ve siyasal hareketler,
- Az gelişmişlik,
- Bağımlılık ve neoliberal dönüşüm,
- Bölge içi sorunlar,
- Bölgesel entegrasyon girişimleri,
- Küresel aktörlerin farklı yaklaşımları,
- Uluslararası örgütlerin politikaları,
- Soğuk Savaş sonrası dönemdeki vizyon değişimlerinin irdelenmesi gerekmektedir.

2023 TÜİK verilerine göre Türkiye'nin Latin Amerika ülkelerine ihracatı 2.335.440.082 ABD doları ve ithalatı 6.546.083.902 ABD dolarıdır. Diş ticaret hacmimiz 2023 yılında bu verilerine göre toplam 8,9 milyar ABD dolarıdır. Bu rakamın, 4,7 milyar ABD doları Brezilya ile gerçekleşmiştir.

Latin Amerika ülkelerinde parlak bir gelecek inşa etmeye yönelik daha büyük iş birliği olanakları özendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Latin Amerika'nın karşı karşıya olduğu fırsatlar ve zorluklar konusunda bilinçli diyalog, stratejik düşünme ve yapıcı katılım için bir dokümanın çıkarılmasının yararlı olacağı değerlendirilmiştir.

Kapsamlı analizler ve vaka çalışmaları öne çıkarılarak 21'inci yüzyılda bölgenin geleceğini şekillendirecek fırsatlar ile iş birliği olanaklarını geliştirecek genel bir bakış açısı sunulması kitabımızın esas hedefidir.

Kitabımızın yayına hazırlanmasında son derece dikkatli, özenli ve özverili çalışmalarda bulunan Samet Tekin'e, Bahar Yanbolulu'ya, Sezai Özden'e, Mehtap Asiltürk'e ve Emre Gürbüz'e teşekkür ederiz.

Eserlerimizin her zaman yayınlanmasına verdiği destek ve katkı nedeniyle Genel Yayın Koordinatörü Sayın Gülfem Dursun'a şükranlarımızı sunarız.

Haziran/2024

Editörler

Prof. Dr. Hasret Çomak

Doç. Dr. Burak Şakir Şeker

Av. Çağla Arslan Bozkuş

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

BÖLÜM YAZARLARI iii
ÖN SÖZ vii

1. BÖLÜM
LATİN AMERİKA EKONOMİ POLİTİĞİ VE DİPLOMASİ TARİHİ

Oilpolitics and International Political Economy:
The Case of Venezuela Under the Leadership of Hugo Chávez 3
Burak Şakir Şeker

Latin Amerika Ülkelerinin Ekopolitiği 19
Hüseyin Çelik

Siyasi Bir Portre Olarak Salvador Allende 27
Bilal Nergiz

Latin Amerika Siyasetinde Pembe Dalga'nın Yeniden Doğuşu ve Latin Amerika Diplomasisine Etkisi 39
Alptekin Molla - Gabriel Enrique Sánchez Ramirez

Latin Amerika'da Kurtuluş Teolojisi: Nikaragua Örneği 53
Hüseyin Çoban

Uluslararası İlişkilerin Latin Amerika'ya Yönelik Kuramsal Yaklaşımları Üzerine Tartışma 67
Kıvanç Sağır

2. BÖLÜM
KÜRESEL AKTÖRLERİN LATİN AMERİKA POLİTİKALARI VE BÖLGENİN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Rusya Federasyonu'nun Latin Amerika Politikası 81
Ahmet Sapmaz

Orta Krallık'tan Yeni Dünya'ya: Çin'in Latin Amerika Stratejisi 97
Haşim Türker

Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika Politikası 113
Ceren Uysal Oğuz

Latin Amerika'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi 127
Cihan Kazancıoğlu

Inertia of a Potential Power - Latin America 145
Gökhan Alptekin

Karayipler Topluluğu Bünyesinde Güvenlik Alanında Bölgesel İş Birliği Süreci 151
Samet Yılmaz

The Fate of Regionalization in South America: Ephemeral Regional Initiatives 165
Mesut Özel

Brezilya'nın Ulusal Güvenlik Stratejisi 181
Segâh Tekin

3. BÖLÜM
LATİN AMERİKA GÜVENLİĞİNE YÖNELİK YENİ GELİŞMELER

Antroposantrizme Eleştirel Yaklaşımlar:
Yeşil Politika Örneği Olarak Ekvador ve Bolivya'da "Pacha Mama" 195
E. Nur Sezek - María Fernanda Sanzón-Maya

Latin Amerika'da Çevre Güvenliği 209
Tuba Taşlıcalı Koç

Latin Amerika Güvenliğine Yönelik Yeni Gelişmeler 223
Kıvanç Sağır

Review of Selected Articles on Women in Resistance in Latin America 235
Kıvanç Sağır

4. BÖLÜM
TÜRKİYE-LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri 243
Doğan Şafak Polat

Küba Krizi ve Türkiye Üzerine Etkileri 267
Kübra Deren Tüdeş

Kamu Diplomasisi Bağlamında Latin Amerika ve Türkiye İlişkileri 279
Emine Kılıçaslan

5. BÖLÜM
VAKA ÇALIŞMASI: ARJANTİN

Social Inequality in Latin America: Social Science Approaches to Living Conditions in
Argentina Concepts, Techniques and Instruments 295
María Agustina Coloma

Argentina Faces the South Atlantic: Navigating Between Critical and Limited Instability
(1983-2023) 313
Ariel González Levaggi

1. Bölüm

LATİN AMERİKA EKONOMİ POLİTİĞİ VE DİPLOMASİ TARİHİ

OILPOLITICS AND INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY: THE CASE OF VENEZUELA UNDER THE LEADERSHIP OF HUGO CHÁVEZ

Burak Şakir Şeker

INTRODUCTION

Bolivarian Republic of Venezuela (AKA: Venezuela), before 1878, was agricultural country whose main exports were coffee and cocoa. After the discovery of oil in 1878 Venezuela's political economy is based on petrol. After that Venezuela signed agreement with several foreign companies but most important one was Royal Dutch Shell Oil Company in 1913. This period is considered the beginning of the modern economic history of Venezuela. With the increase in international demand and the rapid development of the oil industry, oil has been Venezuela's main export product since 1927. After that Venezuela had major impact on world oil exportation. In 1960 Venezuela and four other important oil producers and exporters established OPEC. And with OPEC Venezuela suffered from unexpected gain in economy in 1973 oil crises. Due to that unexpected gain Venezuela was in huge debt. When second oil crises emerged in 1979 all Venezuela can do was pay those debts. But oil prices, which started to fall after 1981, disrupted the government's income expectation, which continued its foreign borrowing policy. Venezuelan government could not repay its foreign debts and had low-interest rates, caused a capital outflow. Then Hugo Chávez became the president of Venezuela. He decided to use Venezuela's oil as an effective tool in foreign policy or as a weapon against countries that it sees as enemies in the international arena.

THE ROLE OF VENEZUELA IN THE FOUNDATION OF OPEC

After the 1940s, the largest oil companies, which produced more than 83% of the world's oil production, operated as a cartel and dominated the oil-producing countries. Even though the leading oil companies of the world, called "seven sisters", competed with each other, they were united against the rise of a company other than themselves and had the power to determine the conditions of the market. In order to control this situation, which creates problems for countries whose essential export product is oil, some of the oil-producing countries have

decided to form a union. They started a joint initiative to protect themselves from the decisions made by companies against these countries.[1]

The Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC) was founded in 1960 as a result of decisions made during the Baghdad Conference on September 10-14 by Iran, Iraq, Kuwait, Saudi Arabia, and Venezuela as vigorous oil producers and exporters. It was established to provide an efficient and economical oil supply for consumer countries and to provide a fair return on capital to those who invest in the sector. The organization regulates oil policies among member countries in order to ensure stable and fair prices.[2]

Venezuelan Mining and Hydrocarbon Minister of the time Juan Pablo Perez Alfonzo put forward the idea of establishing tenacious relations between oil producers and led to the creation of OPEC. Venezuela was the country with the enormous production with a daily production of 2.8 million barrels among the founding member countries in 1960 when OPEC was founded. In the same year, the daily oil production of Saudi Arabia was 1.3 million barrels, Kuwait's 1.7 million barrels, Iran's 1.1 million barrels, and Iraq's 1 million barrels. The community expanded in a short time. This strong step taken to control oil prices enabled member countries to carry out common policies. Although some countries did not comply with the decisions taken in certain periods, successful results were obtained when they acted collectively.[3]

Before OPEC was created, companies played a more dominant role than states in determining oil production levels. Accordingly, companies that took control over the amount of output became determinants of prices. The creation of OPEC was the beginning of member states gaining control over oil production and gaining authority to decide oil export prices. With the 1973 oil shock, the organization became more powerful, and the member countries had a say in the domestic oil industries. Thus, they played an active role in determining the price of oil produced and exported. In this period, the revenues of the five founding member countries increased from $2.25 million in 1960 to $80 billion in 1974.[4]

FIRST OIL CRISIS (1973-1978)

In the 1973 Arab-Israeli war, in response to the support of the USA to Israel, the Arab countries planned to use the biggest trump card they had, oil. While the war was going on, OPEC decided to impose an oil embargo on Western countries, especially the USA, and they implemented this decision. OPEC members have decided to reduce oil production by 5% each month until Israel leaves the occupied territories and until the rights of the Palestinian people are guaranteed. The decision they put into effect as of October 1st, led to an oil-related crisis around the world. The shock effect created by the rising oil prices deeply shook the economies of developed countries based on industrialization. In order to reduce the effects of the oil price increase, which reached 400% in 1974, on profits and wages, the oil price increase was reflected

1 Painter, David S. "Oil and the American Century." *The Journal of American History*, vol. 99, no. 1, 2012, pp. 24–39.
2 Rose, Euclid A. "OPEC's Dominance of the Global Oil Market: The Rise of the World's Dependency on Oil." Middle East Journal, vol. 58, no. 3, 2004, pp. 424–43.
3 Priest, Tyler. "The Dilemmas of Oil Empire." *The Journal of American History*, vol. 99, no. 1, 2012, pp. 236–51.
4 Pratt, Joseph A. "Exxon and the Control of Oil." *The Journal of American History*, vol. 99, no. 1, 2012, pp. 145–54.

in the costs. As a result of this practice, inflation started to increase rapidly in oil-importing countries.[5]

The effects of the war between Egypt and Israel in 1973, unlike previous crises, spread over a longer timeframe. The first oil shock, in which unexpected earnings increased significantly for oil-exporting countries, marked the beginning of a period in which large benefits were at the center.

The oil crisis in 1973 led to the emergence of extraordinary oil revenues in Venezuela and other oil-producing countries. Venezuela's economy, which is a significant oil producer, has reaped unexpected benefits as a result of the oil boom. Venezuelan crude oil prices grew from $2.50 to $10.50 per barrel between 1972 and 1974. Thanks to the positive effect of this rise in oil prices on national income, it was expected that Venezuela could catch up with industrialized democracies and accelerate the economic development process. With the effect of the oil shock, the value-added of the oil industry in Venezuela increased two and a half times in 1974. Between 1973 and 1976, all the extra income from oil was used by the state. With the nationalization of the oil industry in 1976, national oil companies started to get a share of the profits.[6]

The positive effect of the unexpected oil gain on the income level has increased public expenditures significantly. Total public expenditures in 1974 were nearly four times the 1970 expenditures. While current expenditures doubled for the same years, investments increased eightfold due to the initiation of large public projects and had the largest share in total expenditures.[7]

SECOND OIL CRISIS (1979-1982)

Middle East oil, which played the leading role in the first oil crisis, also forms the center of the second oil crisis. The Iranian Revolution, which took place in 1979 as a result of the political and economic developments in Iran, where oil exports hold an important place, led to the emergence of another oil shock with global effects. With the crisis, oil production was limited, and the daily production of Iranian oil, which was 5.2 million barrels in 1978, decreased to 3.1 million barrels per day in 1979. With the effect of the Iran-Iraq War that broke out in 1980, the decrease in production intensified and realized as 1.4 million barrels per day. This decrease in oil supply caused prices to hover above $41 per barrel. After the different price applications of OPEC members, the official reference price was determined as $34 with the decision of the organization in 1981. After the price increase, global oil demand decreased by about 15%, while OPEC oil supply decreased by around 40%. Between 1978 and 1980, oil prices increased by an average of 114% annually.[8]

The unexpected gains from the first oil boom for the Venezuelan economy were used to launch too many costly projects simultaneously and sporadically, increasing inefficient public

5 Alhajji, A. F., and David Huettner. "OPEC and World Crude Oil Markets from 1973 to 1994: Cartel, Oligopoly, or Competitive?" *The Energy Journal*, vol. 21, no. 3, 2000, pp. 31–60.
6 Karl, Terry Lynn. "Petroleum and Political Pacts: The Transition to Democracy in Venezuela." *Latin American Research Review*, vol. 22, no. 1, 1987, pp. 63–94.
7 Guy, James John. "Venezuela: Foreign Policy and Oil." *The World Today*, vol. 35, no. 12, 1979, pp. 508–12.
8 Painter, David S. "Oil and Geopolitics: The Oil Crises of the 1970s and the Cold War." *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, vol. 39, no. 4 (150), 2014, pp. 186–208.

sector investment and corruption. This process was followed by an increase in foreign debt and the danger of inflation was faced. Venezuela, which gained more unexpected profits with the effect of the second oil boom, could not perform successfully in terms of the use of revenues.

The expenditure trend that started in the 1970s continued throughout the 1980s, causing the economy to stagnate and heralding a crisis in Venezuela. Unplanned increases in government spending and the funding of significant projects resulted in lower private sector savings rates and non-oil public company capital outflows, as well as capital outflows in the private sector. Private sector and non-oil public companies started to borrow from the public in order to finance their investments and current account deficit. Since 1981, a large part of the unexpected income has been transferred to companies in this way.[9]

The oil decimations that took place between 1973 and 1982 created significant distortions on the Venezuelan economic and political system. The abundance of oil has encouraged an increase in inefficiency, patronage, and corruption. As a result of the 1979 oil crisis, the price of oil, which had increased, fell dramatically as of 1983. The financial crisis was inevitable when price drops were added to the current negative situation in the Venezuelan economy, where dependence on oil revenues is quite high. As a result of the oil boom in the 1970s, demand increased, and a large part of the oil revenues generated was spent on imports. The government has used external borrowing to finance its current account deficit during this time. The fact that United States' (US) interest rates in 1979 almost doubled compared to the previous year increased Venezuela's foreign debt burden.[10]

The devaluation of the Bolivar in 1983 revealed the weaknesses of the Venezuelan development model and pointed to the gradual deepening of socio-economic problems. Oil prices, which started to fall after 1981, disrupted the government's income expectation, which continued its foreign borrowing policy. The triggering of foreign exchange outflows as a result of lower interest rates prompted the government to devalue the currency and impose exchange rate controls. The loss of confidence in the Venezuelan economy, which could not repay its foreign debts and had low-interest rates, caused a capital outflow. The abundance effect of the oil boom gave way to scarcity.[11]

ECONOMIC STRUCTURE OF VENEZUELA

Venezuela's GDP is heavily dependent on oil exports, with the effect of being an oil-rich country. However, until the 2000s, the country's GDP could not reach the level of 100 billion dollars. The GDP, which gained a slight upward momentum from 2000 to 2002, declined in 2003 due to the impact of the strike in the oil sector at the end of 2002 and the political instability. The GDP, which increased rapidly from 2003 until 2008, displayed a slower growth with the effect of the 2008 crisis. While the effects of the US-centered economic crisis were negative for countries implementing neoliberal policies, Chávez attempted to expand his trade

9 Mommer, Bernard. "Integrating the Oil: A Structural Analysis of Petroleum in the Venezuelan Economy." *Latin American Perspectives*, vol. 23, no. 3, 1996, pp. 132–58.

10 Derham, Michael. "Undemocratic Democracy: Venezuela and the Distorting of History." *Bulletin of Latin American Research*, vol. 21, no. 2, 2002, pp. 270–89.

11 McCoy, Jennifer L. "The Politics of Adjustment: Labor and the Venezuelan Debt Crisis." *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, vol. 28, no. 4, 1986, pp. 103–38.

partners with his visit to People's Republic of China (PRC) in late 2008, with the understanding that the crisis would spread from the center to the periphery and signed a 12-billion-dollar agreement with PRC. It is possible to observe the effect of these contacts from the GDP data that accelerated between 2009-2010. Despite this, there was a significant drop between 2010 and 2011, with the US still the world's largest oil importer. In terms of trade between the US and Venezuela, 2011 is a pivotal year.[12]

Since 2011, the number of exports to the US has steadily decreased. In 2010, on the other hand, Chávez signed economic agreements with several countries, including Russian Federation (RF) and PRC. Although these agreements showed their effects in 2011, they have gradually decreased since 2012. On the other hand, since oil is the engine of the Venezuelan economy, fluctuations in oil prices also affect GDP. With the effect of the oil crisis in 1978, the oil prices, which increased as a result of the OPEC members' quota on oil production, started to decrease as of the 80s. Oil prices increased until 2008 when Chávez's pressure on the need to stick to oil production quotas at the OPEC meeting held in Caracas in 2000 yielded results. While oil prices were around $100 in the 1980s, the country's GDP was around $50 billion. This is related to the structure of PDVSA,[13] one of the leading institutions of the Venezuelan economy, at that time.[14]

After 2008, despite the downward movement in oil prices, the increase in GDP continued until 2010. This is about the policies Chávez put forward to counter the effects of the so-called "Dutch Disease". As it is known, the "Dutch Disease" causes the industry of a country where rich natural resources are discovered to weaken gradually. The effort of Chávez to shift production factors to areas other than oil seems to have reduced the vulnerability of the country's economy to oil prices. Looking at the relationship between oil prices and GDP between 2013-2017, this situation is seen more clearly. Although the Chavistas tried to mitigate the impact of oil price volatility by diversifying their trade partners and shifting production factors in the country to non-oil sectors, they were unable to prevent inflation from rising due to US embargoes and the opposition's constant increase in political and street tensions.[15]

12 Ferchen, Matt. *China-Venezuela Relations in the Twenty-First Century: From Overconfidence to Uncertainty*. US Institute of Peace, 2020.

13 On January 1, 1976, then Venezuelan President Carlos Andres Perez launched Petroleos de Venezuela S.A. (PDVSA) to plan to coordinate and oversee the oil industry. Although the reason for the establishment of PDVSA was presented as the nationalization of Venezuelan oil, it was understood that the situation was a little different in the future. For example, the head of Shell, which was a franchise owner in Venezuela before PDVSA was established, was also president of Maraven, a subsidiary of the company, after PDVSA was established. As a result, PDVSA was nationalized, but the Venezuelan bourgeoisie somehow continued to have a say in the management of the company. This can be easily seen by looking at the distribution of company revenues. Between 1976 and 1992, 29% of company revenues were allocated to company costs, while 71% were recorded as revenue to the central government. This situation is neither profitable for Venezuela nor efficient for business. The bureaucratic elites clustered within the PDVSA openly resisted the use of revenue by the government. The implementation of neo-liberal policies, especially in the 1980s, led to the diversification of PDVSA's foreign subsidiaries and the opening of the country's resources to the free market, and the bureaucrats within PDVSA became the most profitable party in this situation. The fact that Chávez, after being elected president, responded to his desire to replace PDVSA executives with strikes and lockouts proves this situation. Hellinger, Daniel. "Venezuelan Oil: Free Gift of Nature or Wealth of a Nation?" *International Journal*, vol. 62, no. 1, 2006, pp. 55–67.

14 Bello, Omar D., et al. "Venezuela's Growth Experience" *Latin American Journal of Economics*, vol. 48, no. 2, 2011, pp. 199–226.

15 Suhr, Henning. "Run Down: Venezuela's Road to Ruin." *Rise and Fall of Regional Powers*, edited by Gerhard Wahlers, Konrad Adenauer Stiftung, 2016, pp. 57–70.

The Venezuelan economy has been engulfed in a vortex of economic disaster since 2012, owing to plummeting oil prices, the impacts of which have been felt for years. According to the World Bank data, although there was an inflation of around 80% and 100% in 1989 and 1996, the inflation, which was brought under control since 1996, increased uncontrollably since 2012 and reached the 250% band in 2015.[16]

DUTCH DISEASE AND ITS REALIZATION IN VENEZUELA

Dutch Disease, in the traded goods sector in the economy; it is the simultaneous coexistence of a booming and contracting sector. The unexpected increase in export revenues with the discovery of natural resources or the rise in resource prices cause an income boom in the resource sector and a change in the sectoral distribution of production factors. In other words, it can be expressed as the expansion of the resource sector, which is booming with output or price increases, and the contraction of the manufacturing sector with the appreciation of the real exchange rate. There are specific examples of countries since the mercantilist period where abundant natural resources have resulted in poor economic performance. The discovery of gold and silver mines in America by Spain in 1571 altered the country's economic structure. As a result of this large input, Spain's overvalued currency encouraged imports and caused a decrease in production. The price control imposed on grain to combat the increasing inflation disrupted the food sector and Spain, which could not meet the domestic food demand, turned to imports of food products. By the end of the century, prices had risen fivefold, and unemployment had risen as well. Foreign borrowing had to be used because the country's economic situation could not be balanced by taxation. In John Cairnes' work published in 1859, the analysis bears the effects of the Dutch Disease, although the impact of the discovery of gold in Australia in the 19th century on other sectors is not exclusively named.[17]

The discovery of natural gas reserves in the North Sea in 1959 increased Dutch export revenues. The Dutch florin gained value, the competitiveness of the manufacturing sector decreased, leading to an increase in imports and a halt in economic growth. The increase in revenues from natural gas discovery, increasing the real exchange rate, and reducing the manufacturing sector, has led to a wider examination of the common problem in resource-rich countries. In the Netherlands and countries with a similar background, an article named "Dutch Disease" was published in the "The Economist" magazine dated November 1977 to explain the negative effects of increasing incomes on the economy due to natural resource incomes. The term "Dutch Disease" was used for the first time in this article, and it continued to be referred to by this name in the literature composed of analyzes of countries rich in natural resources. The disease's theoretical foundation was established in 1982 with the publication of W. Max Corden and J. Peter Neary's article "Booming Sector and De-industrialization in a Small Economy", in which the Dutch Disease was scientifically treated, and its symptoms analyzed. The study, which is accepted as the basic model of Dutch Disease in the economic literature, pioneered the progress of research on the subject.[18]

16 The World Bank, Inflation, consumer prices (annual %) - Venezuela, RB. https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?end=2016&locations=VE&start=2009&view=chart (Retrieved: 01.02.2024)

17 Corden, W. M. "Booming Sector and Dutch Disease Economics: Survey and Consolidation." *Oxford Economic Papers*, vol. 36, no. 3, 1984, pp. 359–80.

18 Corden, W. Max, and J. Peter Neary. "Booming Sector and De-Industrialisation in a Small Open Economy." *The Economic Journal*, vol. 92, no. 368, 1982, pp. 825–48.

In countries with a dominant natural resource sector; the extraordinary gains created by the rising resource prices in the economy cause the appreciation of the national currency and the exclusion of the manufacturing sector. If no measures are taken through economic policies, the effect of increasing resource revenues on the economy is realized in this way. The changes created by oil revenues on the sectoral structure through the real exchange rate increase in Venezuela coincide with the symptoms of Dutch Disease.

Increasing oil prices after 1998 increased Venezuela's export revenues and dependence on exports. Although the increasing economic and political instability due to coups and strikes in the 2002-2003 period led to serious decreases in the production of the oil industry, the economy has entered a rapid recovery process since 2004. As a result of the agreements made with OPEC, Venezuela and other member countries, which started to stick to their production levels, succeeded in directing the global oil supply and ensured the continuation of price increases. The gains from long-lasting price increases have led to a revival in domestic demand and increased spending. Due to the capital-intensive nature of the oil sector, the resource movement of the labor factor is limited. For this reason, the effect of increasing oil revenues is felt in the Venezuelan economy through the "spending effect" rather than the "resource movement". Thanks to the increase in demand created by the foreign exchange inflow, the service sector expands, and the general level of prices and wages increases. Domestic production decreases as the manufactured goods whose prices are determined in international markets to become cheaper.[19]

In Venezuela, the difference between the import and export of the sector, which has been subject to non-oil trade since 2004, has been growing. The decrease in production caused the labor force to shift to the service sector. The contraction in the manufacturing sector due to the increase in the real exchange rate shows that Venezuela is experiencing indirect deindustrialization. Social policies increased by the government, which fell into the illusion of artificial growth created by oil revenues in the economy, could not be supported by efficient industrial policies. The revenues collected in the oil fund were also used for social projects and aid. Efficient policies could not be produced for the formation of strong and competitive manufacturing industry and the country became more vulnerable to Dutch Disease.[20]

THE DISCOVERY OF OIL IN VENEZUELA

Before the discovery of oil, Venezuela was described as an underdeveloped agrarian economy whose main exports were coffee and cocoa. With the discovery of oil, sectoral evolutions started, and it moved away from being a traditional agricultural economy. When the first domestic oil company, "Compania Nacional Petrolia del Tachira" was established in 1878, oil exploration studies were carried out with very primitive methods. Venezuela's meeting with foreign oil companies was when General Juan Vincent Gomez became the head of the state in 1908. With Gomez's coming to power, agreements were signed with various foreign companies, but in 1913 the final agreement for Venezuelan oil was made with the Anglo-Dutch

19 Kott, Adam. "Assessing Whether Oil Dependency in Venezuela Contributes to National Instability." *Journal of Strategic Security*, vol. 5, no. 3, 2012, pp. 69–86.

20 Almozaini, Majed S. "Oil Booms and Macroeconomic Activities in OPEC Countries: The Cases of Saudi Arabia, Nigeria, and Venezuela." *The Journal of Energy and Development*, vol. 43, no. 1/2, 2017, pp. 125–42.

company "Royal Dutch Shell Oil Company". The first commercial drilling for the oil found as a result of the studies was carried out in 1917. This period is considered the beginning of the modern economic history of Venezuela. With the increase in international demand and the rapid development of the oil industry, oil has been Venezuela's main export product since 1927. The direction of the state, which could be described as minimalist until the discovery of oil, began to change completely after this progress. While foreign companies strengthened their international strategic plans with Venezuelan oil, the leader of the time, Juan Vicente Gomez, reinforced his power with the oil revenues flowing into the country. As oil revenues increased, the tax structure also changed.[21]

Gomez, who accede to a putsch with the backing of the US in 1908, managed to maintain stability during his twenty-seven-year presidency, with the discovery of oil and the entry of foreign companies into the country. The discovery of oil in Venezuela triggered the formation of an economic structure dependent on resource exports, and with the increase in oil exports, total export revenues increased significantly. Government revenues doubled between 1920 and 1935.[22]

Venezuela declared its leadership in worldwide competitiveness after a considerable increase in oil production and exports following the discovery of rich oil resources. It became the world's second-biggest oil producer in 1928, producing more than 290,000 barrels per day; it has since become the world's biggest oil exporter, exporting roughly 275,000 barrels per day. Until 1970, it was the world's biggest oil exporter.[23]

55.7% of the world's oil reserves are ranked among in the Middle East. Middle East countries are followed by Latin America with 21.1% and North America (US-Canada) with 13.4%. Besides, 95% of Latin American reserves belong to Venezuela. The fact that the country is in the first place in terms of world oil reserves seems to be the reason behind the interest of the US in Venezuela. Although the US can export oil from the region with the help of its allied relations in the Middle East, oil to be exported from Venezuela seems much more profitable even when only transportation costs are taken into account. While North America has a share of 13.4% in terms of oil reserves, it realizes 21.7% of the total world production on a daily basis. This situation is understandable considering that there is a linear relationship between having an advanced technological infrastructure and daily oil production. On the other hand, the opposite is true for Venezuela and Middle Eastern countries. For example, while Venezuela has 19.5% of the world's oil reserves, it realizes 2.3% of its daily oil production according to 2022 data.[24]

Venezuela's oil privatization policy has been in flux for a long time. Venezuela, which has adopted nationalization policies at times, has also backed privatization within the context of liberal policies at others. They did not gain enough money from oil due to a lack of a fixed

21 Yarrington, Doug. "Cattle, Corruption, and Venezuelan State Formation during the Regime of Juan Vicente Gómez, 1908-35." *Latin American Research Review*, vol. 38, no. 2, 2003, pp. 9–33.

22 Karl, Terry Lynn. "Petroleum and Political Pacts: The Transition to Democracy in Venezuela." *Latin American Research Review*, vol. 22, no. 1, 1987, pp. 63–94.

23 Brown, Jonathan C. "Why Foreign Oil Companies Shifted Their Production from Mexico to Venezuela during the 1920s." *The American Historical Review*, vol. 90, no. 2, 1985, pp. 362–85.

24 Statista. Distribution of proved crude oil reserves worldwide in select years in 1960 and 2022, by region. https://www.statista.com/statistics/273497/distribution-of-global-proved-oil-reserves-since-by-region/ (Retrieved: 21.02.2024).

oil policy and the fact that they did not comply with OPEC production levels. Oil-importing countries have profited the most from this turmoil. Because oil produced in vast amounts in an uncontrolled manner resulted in low prices due to market oversupply. Venezuela became a functioning country for the formation of OPEC in 1960, and the regulation of oil prices. The early experiments on OPEC's management of oil prices and production levels were ineffective. After the 1973 oil crisis, however, control and price measures stabilized for a time. The stability remained until Hugo Chávez became president of Venezuela, after which it worsened again. Following Chávez's election, the decision to respect OPEC's decisions and the cooperative approach with OPEC member countries insured that the stabilization effort would continue. As a result of this steadiness, OPEC members have had a stronger influence in international oil pricing and production levels.[25]

SOCIOLOGICAL BACKGROUND OF HUGO CHÁVEZ'S OIL POLICY AND INTERNATIONAL POLITICS

The failure of the periphery countries to complete their capitalist development and the realization of a capital flow from the periphery to the center, according to the center-periphery theory, is the main difficulty in a country's growth. Groups within the country and imperialism are the driving forces behind this process. According to Andre Gunder Frank and Barry K. Gills, the accumulation of capital in the world is not a five-hundred-year-old process, but rather dates back to previous ages. After 3000 BC, the world's first capital accumulation center and imperialist framework evolved as the ancestor of today's system in Southern Mesopotamia.[26]

Latin America, on the other hand, which was discovered in 1492, was subjected to blatant imperialist exploitation: The colonial period, which lasted from 1492 to 1810, the wars for independence, which lasted from 1810 to 1830, the internal and external warfare that followed independence until the 1910s, and the capital transfer by companies throughout this time. From the 1910s to the present, many countries from outside the region, particularly the US, were subjected to interventions, instilling in the minds of the region's people the belief that there would be no capitalist enrichment, laying the groundwork for the region's socialist parties to grow. Along with populist ideologies, Latin America's condition has been changing. The Zapatista National Liberation Army (Ejército Zapatista de Liberación Nacional-Zapatista National Liberation Army-EZLN), for example, appeared in Mexico and claimed to be the result of a five-century battle.[27]

Chávez, who believes that Latin America has been mistreated for many years, was elected president of Venezuela in December 1998. Hugo Chávez initiated a series of studies in order to build an oil policy on the world arena and improve the country's wealth. Its major goal was to raise global oil prices and, as a result, deliver surplus cash to Venezuela's economy. Thus, Chávez would have provided the necessary financial means to carry out his domestic and international

25 Castro, Antonio Velasco. "Privatization and Democracy in Venezuela." *Latin American Perspectives*, vol. 32, no. 3, 2005, pp. 112–24.

26 Gills, Barry K., and Andre Gunder Frank. "The Cumulation of Accumulation: Theses and Research Agenda for 5000 Years of World System History." *Dialectical Anthropology*, vol. 15, no. 1, 1990, pp. 19–42.

27 Benjamin, Craig. "The Zapatista Uprising and Popular Struggles against Neo-Liberal Restructuring." *Labour, Capital and Society / Travail, Capital et Société*, vol. 27, no. 1, 1994, pp. 109–28.

policy objectives. "The world should give up on cheap oil." Chávez was expressing himself. In 1998, the price of a barrel of oil decreased below ten dollars. The country's oil income suffered as a result. Cooperation with OPEC countries was used to enhance oil prices by adhering to OPEC policies. Prior to Chávez, nations did not adhere to OPEC-mandated oil output quotas. Chávez, on the other hand, decided to stick to OPEC's limit. He conducted oil diplomacy with OPEC members. The goal of these visits was to raise and stabilize oil prices. Chávez's goal was to keep the price of oil between $22 to $28, which he accomplished. As a result, OPEC entered its most stable period in terms of oil price management.[28]

These advancements, thanks to Chávez, created a situation that the US did not want. Because the actions taken increased the strategic importance of oil. Furthermore, rising global oil prices meant more cash for Venezuela and higher costs for the importing United States. Chávez, who effectively employed oil weapons, thereby successfully implemented this program and demonstrated that the age of cheap oil is over.

Chávez's second policy goal was to avoid the privatization and nationalization of the oil industry through the oil corporation PDVSA. His main criticism of the administration was the application of neoliberal policies while serving in the army, during the coup he carried out in 1992, and when he was the first contender in the elections. Within the context of these policies, he criticized the country's privatizations and maintained that the oil industry should be under national control. The rationale for this was to ensure that the income from oil resources stayed in the country, as well as to maintain control over the oil, which was the material source of the socialist reforms he sought to implement in Venezuela. Chávez nationalized the oil fields of foreign oil firms with operations in Venezuela, including BP, Exxon Mobil, Chevron, Total, and Statoil ASA. ConocoPhillips eventually attempted to nationalize the corporation. Throughout history, nationalist historians and politicians have regarded the continuing extraction of oil by American and European businesses as a robbery of Venezuela. With this approach, Chávez was thinking about his country's interests and moving toward a more closed economy.[29]

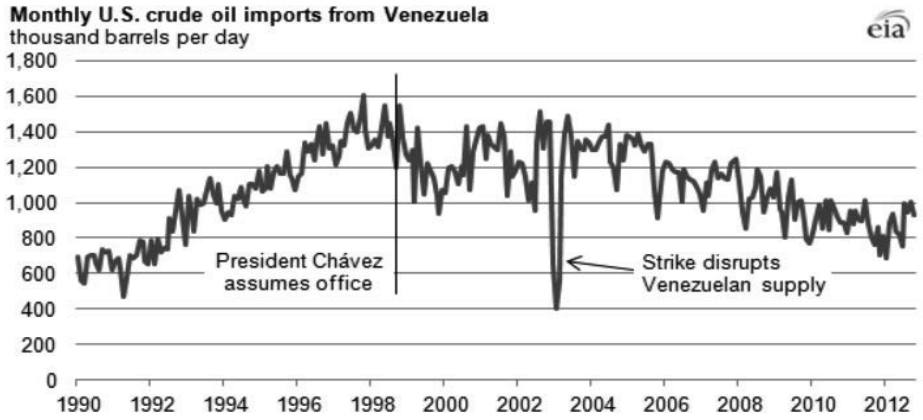
Chávez exploited oil as a trump card in foreign trade as a third policy. He was specifically delivering oil to these countries in exchange for the weapons, equipment, and loans he obtained under the terms of the agreements he signed with RF and PRC. Venezuela's oil deposits, its resistance to the US, the need for support in many areas because it is a developing country, and RF's perception of this country as both an ally and a market made Venezuela attractive in RF's eyes. Following Hugo Chávez's election as president, RF and Venezuela began discussions on a variety of subjects. Furthermore, agreements on a variety of areas, including energy, weaponry, and nuclear power plants, were inked between the two countries. Oil trade between PRC and Venezuela climbed from 19,000 barrels in 2005 to 230,000 barrels in 2011. This figure accounted for 10% of Venezuela's oil exports. In February 2012, oil commerce between the two countries reached 460,000 barrels per day, while in August 2012, it reached 640 thousand barrels per day. China offered substantial loans to Venezuela in exchange for buying oil.[30]

28 Azicri, Max. "The Castro-Chávez Alliance." *Latin American Perspectives*, vol. 36, no. 1, 2009, pp. 99–110.

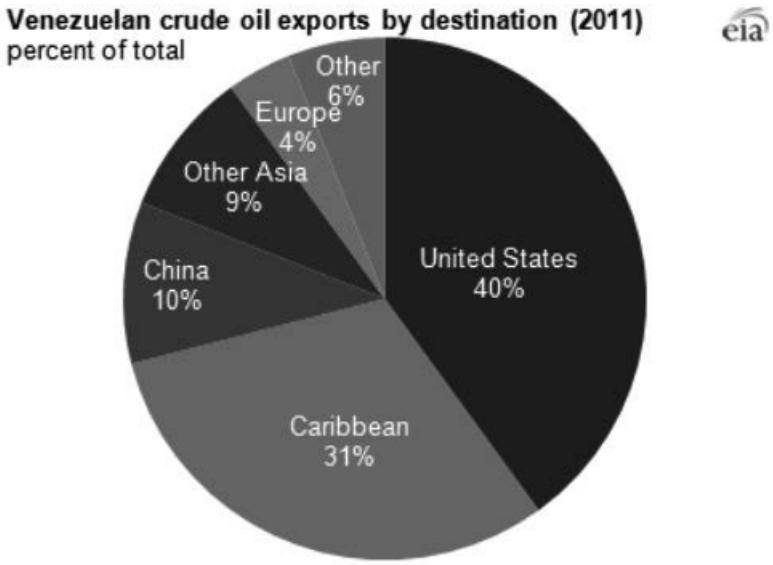
29 Sagarzazu, Iñaki, and Cameron G. Thies. "The Foreign Policy Rhetoric of Populism: Chávez, Oil, and Anti-Imperialism." *Political Research Quarterly*, vol. 72, no. 1, 2019, pp. 205–14.

30 To, Emma Miriam Yin-Hang, and Rodrigo Acuña. "China and Venezuela: South-South Cooperation or Rearticulated Dependency?" *Latin American Perspectives*, vol. 46, no. 2, 2019, pp. 126–40.

According to 2011 figures, Venezuela sold 40% of its oil to the US. The fundamental reason for selling oil at such a high price is because Venezuela's oil exports were primarily aimed at the US during previous regimes. Venezuela, for example, sold 80 percent of its oil to the US in 2005 and 50 percent in 2009. The fact that Chávez sold at a 40% rate in 2011 reveals what kind of strategy he used in this regard. Venezuela, in order to lessen its reliance on the United States and diversify the nations to which it sells oil, pays for Chinese loans with oil, so diversifying the countries to which it exports oil.

Source: U.S. Energy Information Administration, U.S. Imports by Country of Origin

Source: U.S. Energy Information Administration, APEX, FACTS Global Energy, Global Trade Information Services

As the fourth policy, Chávez believed that it was vital to break and control the US influence in the region. He also suggested that Latin American countries should work together in economic and military matters. To strengthen its ties with Latin American countries, it formed the Bolivarian Alternative for Latin America (Alternativa Bolivariana para–Los Pueblos de Nuestra America- ALBA). He later assisted Argentina and Bolivia in repaying their IMF obligations, as well as many other countries. To pave the path for regional integration, he established the Bank of the South (Banco del Sur), which he hoped could compete with the IMF and World Bank in the region.[31]

Chávez's work was supported financially by oil profits. As a result, oil became the driving force behind Venezuelan power, and Venezuela became the driving force behind Latin America. As a result of these actions, Bolivarian Alliance for the Americas (ALBA) countries, Venezuela, Bolivia, Ecuador, and Nicaragua, declared their withdrawal from the Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance-TIAR[32]) signed under the leadership of the US. These countries, headed by left-wing governments, have a US-based defense agreement, target left-wing governments, and act in accordance with the US.[33]

As a final policy, Chávez declared his opposition to the world's unipolar system and expressed support for a multipolar system. Against the US, good connections with RF and PRC may be created. Venezuela has found significant allies in the international arena as a result of PRC's expanding energy need and RF's competition with the US. Furthermore, military cooperation agreements were inked between the two countries. For example, in 2008-2009, Russia and Venezuela conducted a military exercise near the US' territorial waters.[34] With these measures, Venezuela is siding with PRC and RF in their efforts to eventually end the dominance of the US.

According to Barry K. Gills' analysis, some scholars have determined that a definition of hegemony that includes economic developments as well as political and military dominance should be developed.[35] Within the framework of this determination, it can be stated that the economic system is the area where the US has the most trouble breaking its hegemony in Venezuela. Because, prior to Chávez, the Venezuelan ruling parties had close links with the US. With the victory of socialist Chávez, the United States' influence in Venezuelan politics was restricted to opposition groups in the short term. The Venezuelan army, on the other hand, has been deafeningly silent about the government's liberal policies for years. However, the coup attempt of socialist and anti-US Chávez in 1992 can be regarded as a watershed moment for transformation. During the coup attempt against Chávez in 2002, a sizable portion of the military's top officers backed the opposition. Lower-ranking officers, on the other hand, backed Chávez. This demonstrates that the US has lost control over the Venezuelan army. In

31 León-Manríquez, José Luis. "The Global Financial and Economic Crisis: Origins, Effects and Responses in the Global South – An Overview." *The Global Financial and Economic Crisis in the South: Impact and Responses*, edited by José Luis León-Manríquez and Theresa Moyo, CODESRIA, 2015, pp. 3–20.

32 Tratado Interamericano de Asistencia Recíproca.

33 Legler, Thomas. "A Story within a Story: Venezuela's Crisis, Regional Actors, and Western Hemispheric Order Upheaval." *European Review of Latin American and Caribbean Studies / Revista Europea de Estudios Latinoamericanos y Del Caribe*, no. 109, 2020, pp. 135–56.

34 Asia-Plus, Russia, Venezuela to hold joint air force drills in 2009 Read more: https://old.asiaplustj.info/en/news/world/20081031/russia-venezuela-hold-joint-air-force-drills-2009 (Retrieved: 18.02.2024).

35 Frank, Andre Gunder, and Barry K. Gills. "The Five Thousand Year World System: An Interdisciplinary Introduction." *Humboldt Journal of Social Relations*, vol. 18, no. 1, 1992, pp. 1–79.

terms of economic hegemony, following the military coup attempt against Chávez in 2002, a strike led by PDVSA was conducted the same year to place the Chávez administration in a tough position.[36]

This strike, which was eventually put down, was used as an excuse to try to dominate the country's economic structure. In a speech given in 2012, Chávez, who pioneered the discourse of 21st-century socialism, stated that he needed six more years to accomplish this.[37] With the help of longer-term economic revolutions, Chávez was able to break the last link of US hegemony in Venezuela and turn against the North's dominance. Frank claims that in a capitalist environment, it is natural for periphery countries to become poorer as the core ones become wealthier. Because the capital of the peripheral tends to flow towards the center when the relations between the center and the periphery are studied. According to Frank, a country that is subjected to such mistreatment should cut connections with the capitalist system and embark on a socialist revolution.[38] In this way, it can be claimed that Hugo Chávez's socialist policies are based on the fact that Latin America has been a colony for five centuries and is regarded as the US' backyard. With his actions after assuming power, Chávez attempted to move away from the capitalist system and demonstrate that the left is once again a viable option in the world.

Prior to Chávez, the US purchased inexpensive Venezuelan oil through businesses. Chávez rectified the situation by privatizing the businesses. In other words, he established a trade embargo on American businesses. He also opposed using the dollar in the oil exchange with Iran. Furthermore, the US had chosen to put penalties on food corporations. To safeguard US interests against Chávez's five oil policies, it began to implement policies that would place Chávez in a tough position on the national and worldwide stage.[39]

Chávez's socialist rhetoric affected the interests of firms located in the US either. After the socialist revolutions, Venezuela, a periphery country with significant underground resources, was freed from US dominance. This can be used to support Frank's theory that in order for a periphery country to develop, it must abandon the capitalist system and embark on a socialist revolution. Due to its actions and condemnation of the Iraq invasion, former US Secretary of State Condoleezza Rice designated Venezuela as one of the "evil" countries. Furthermore, during his tenure, Rice emphasized in speeches that she considered Chávez as a source of discomfort and a negative influence.[40] The US backed Venezuela's anti-Chávez opposition, imposed an arms embargo in 2005, and added Venezuela to the list of nations where human trafficking occurs. It ceased lending through the World Bank and the IMF. It began to back Colombia against Venezuela in the region. On the international scene, it contended that Chávez's administration was undemocratic. The US began to build up his army in the Latin American borderlands. PDVSA was sued, and an economic pressure mechanism was devised.

36 Emersberger, Joe, and Justin Podur. *Extraordinary Threat: The U.S. Empire, the Media, and Twenty Years of Coup Attempts in Venezuela*. NYU Press, 2021, pp. 73-110.

37 CT Insider, Hugo Chávez wins six more years at Venezuela's president in his tightest race yet. https://www.ctinsider.com/news/article/Hugo-Chávez-wins-six-more-years-at-Venezuela-s-11537049.php (Retrieved: 26.02.2024).

38 Frank, André Gunder. "Dependencia Económica, Estructura de Clases y Política Del Subdesarrollo En Latinoamérica." *Revista Mexicana de Sociología*, vol. 32, no. 2, 1970, pp. 229–82.

39 Viscidi, Lisa. "Venezuela on the Brink: How the State Wrecked the Oil Sector—and How to Save It." *Foreign Affairs*, vol. 95, no. 5, 2016, pp. 133–40.

40 Lobe, J. Washington Focuses on Cuba-Venezuela 'Axis of Evil' https://venezuelanalysis.com/analysis/1023/ (Retrieved: 19.02.2024).

The confrontation between the US and Venezuela, as well as the embargo imposed on Venezuela, prompted Chávez to increase his country's military spending. The fact that the US did not export spare parts for F16 fighter jets to Venezuela, in particular, promoted the arms trade between Venezuela and RF. In the US, every armament sale made by Chávez, who was looking for a way out, generated anxiety. For the US, this made Chávez a difficult adversary in Latin America.[41]

The US' dread of Venezuela could be divided into two categories: political and economic. Politically, the possibility of Chávez was causing a domino effect in the region and possibly internationally such as the decoupling of one of the region's peripheries from its hegemony, the breaking of Cuba's isolation in the region, the reduction of US influence in Latin America, and the rising influence of RF and PRC here. And from the economic reasons, when the connection between the US and Latin American countries is examined from the perspective of the center-periphery relationship, the center country wishes for the periphery countries to be dependent on it rather than independent. Chávez's policies were detrimental to US interests.

IN LIEU OF CONCLUSION: VENEZUELA WITH AND AFTER HUGO CHÁVEZ

Venezuela began to use oil as a tool in foreign policy or as a weapon against countries it regards to be enemies in the international arena when Hugo Chávez became president in 1999. Hugo Chávez, Venezuela's former president, believes his country is unique among Latin American nations. Because many names like Simon Bolivar, Simon Rodriguez, and Ezequiel Zamora, who were leaders of Latin American freedom movements and heroes in the past, grew raised in this region. Chávez was influenced by Simon Bolivar's concept of a United Latin America. After becoming President, his foreign policy was based on the goal of uniting the continental countries by reducing the dominance of the US in Latin America. Venezuela's oil is one of the most crucial domestic and foreign policy instruments in achieving this goal. Venezuelan oil riches, according to Chávez, have the potential to save Latin America. He attempted to separate the World Bank, International Monetary Fund, and US institutions from Latin America through oil revenues.[42]

Furthermore, Chávez attempted to use economic aid and trade as a strategy to strengthen ties with Latin American countries. He began purchasing things that his country required in exchange for oil from these countries. As a result of the expanding trade, a friendship process could be established. Chávez began to incorporate these ideas into his programs, first opposing US dominance in the region. Chávez, who had moved away from the US, began to develop close ties with RF and PRC.[43] According to Frank, the exploitative interest relationship between the center and the ruling class in peripheral societies prevents industrialization, and within the framework of this thought, it emerges that industrialization in the peripheral countries must

41 Stoetman, Adája, and Anna Zeverijn. Sentinel of the Caribbean: US Foreign Policy towards Venezuela. Clingendael Institute, 2020.

42 Wiseman, Colin, and Daniel Béland. "The Politics of Institutional Change in Venezuela: Oil Policy During the Presidency of Hugo Chávez." *Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies / Revue Canadienne Des Études Latino-Américaines et Caraïbes*, vol. 35, no. 70, 2010, pp. 141–64.

43 Noriega, Roger F. *Chávez and China: Challenging U.S. Interests*. American Enterprise Institute, 2010.

be separated from the capitalist world economy.[44] In this regard, when Chávez's internal and international policy were evaluated, Chávez believed for years that Venezuela's backwardness was mostly due to its tight ties with the US. He attempted to implement a policy of establishing a new trade zone by resisting the free trade zone enforced by the US.[45]

The political and economic crisis, which has become increasingly and unavoidable in Venezuela with the death of Hugo Chávez in 2013, has been maintaining its seriousness in recent days. Nicolas Maduro came to the head of the country's administration after the 14-year period called the golden age of Venezuela, which started with Hugo Chávez's coming to power in 1999 and ended with his death in 2013. The fact that Maduro has not been able to implement viable measures in terms of ensuring political and economic stability in the country from the beginning of the crisis stands out as a reality that everyone accepts.[46]

When Venezuelan President Nicolas Maduro came to power in 2013, the country's international reserves were $21 billion, while this amount approximately halved to $10 billion as of January 2024. International reserves, which diminished in August 2021 ($6.2 billion) by 695% compared to December 2008 ($43.1 billion), draw attention as the lowest amount recorded since the oil crisis in 1973.[47]

With the loss of autonomy of the Venezuelan Central Bank (BCV), the country's economic administration passed absolutely to the government, and the country's reserves were melting due to expenditures exceeding revenues. Pointing out that the oil, which is the primary source of income, is under state control in Venezuela, the country with the richest oil reserves in the world, the economist stated that as oil production and revenues decrease each year, foreign exchange inputs decrease and domestic production comes to the point of extinction in many sectors. Application of government's policy of keeping the access to foreign currency under state control for many years, the addition of national and international political conflicts to the problematic policies implemented in the economic and monetary policies, budget planning, banking system, and tax policy caused a decrease in the country's reserves.[48]

The inauguration of Nicolas Maduro on January 10, 2019, gave new impetus to the long-running campaign of repression in the international community against the Maduro government. Venezuela has suffered from the failure of economic planning for the state. The attractiveness of oil revenues has distracted political elites from focusing on other areas of economic development. But the causes of this crisis lurk between the challenges of the strategy of governance of Venezuela's natural resources and deeper narco-oil issues, rather than the challenges of establishing a welfare state.[49]

44 Frank, Andre Gunder. "Development and Underdevelopment in the New World: Smith and Marx vs. the Weberians." *Theory and Society*, vol. 2, no. 4, 1975, pp. 431–66.

45 Ellner, Steve. "Hugo Chávez's First Decade in Office: Breakthroughs and Shortcomings." *Latin American Perspectives*, vol. 37, no. 1, 2010, pp. 77–96.

46 Third Way. *Country Brief: Venezuela*. 2019, pp. 1-7.

47 Trading Economics. Venezuela Foreign Exchange Reserves. https://tradingeconomics.com/venezuela/foreign-exchange-reserves (Retrieved: 17.02.2024).

48 Bull, Benedicte, and Antulio Rosales. "Into the Shadows: Sanctions, Rentierism, and Economic Informalization in Venezuela." *European Review of Latin American and Caribbean Studies / Revista Europea de Estudios Latinoamericanos y Del Caribe*, no. 109, 2020, pp. 107–33.

49 Pedraza, Silvia, and Carlos A. Romero. "Venezuela's Foreign Policy: Large Presence, Excessive Resources." *Revolutions in Cuba and Venezuela: One Hope, Two Realities*, 1st ed., University Press of Florida, 2023, pp. 128–50.

LATİN AMERİKA ÜLKELERİNİN EKOPOLİTİĞİ

Hüseyin Çelik

GİRİŞ

Dünyada 20. yüzyıl boyunca süren paylaşım savaşı, yeni ekonomik modellerin uygulanmasına yol açmıştır. 20. yüzyılın başlarında altın standardının terk edilmesi, dünyada ekonomik sistemi birdenbire karmaşık hâle gelmesine, bunun sonucu olarak dünya savaşlarına yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı neticesinde dört büyük imparatorluk çökmüştür. Bunun nedeni, dünyada dayatılan ulus devlet modelidir. Dört büyük imparatorluk (Osmanlı, Kutsal Germen, Avusturya Macaristan, Rusya İmparatorluğu) dağılarak ulus devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burjuvazinin istediği bu yapı İngiltere merkezlidir, ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dünya liderliği amacıyla devreye girmesiyle birlikte şekillenmiştir. Rusya'da yaşanan Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesi ile Batı ile Doğu arasında ciddi ayrışma söz konusu olmuştur. Dünyada bu sırada Batı yanlısı devletler ile Doğu yanlısı (Sovyetler Birliği) devletler ortaya çıkmıştır. Batı yanlısı devletler, bir araya gelerek NATO adıyla bir güvenlik teşkilatı kurmuşlar; buna karşılık Sovyetler Birliği, Varşova Paktı adıyla bir örgüt kurmuştur.

Batı devletleri 1929 ekonomik krizinden kurtulmaya çabalamış ve ekonomist John Maynard Keynes'in reçeteleri ile devletin ekonomiyi kontrol ettiği ve bir nebze sosyal devlet hususunu ortaya çıkaran bir ekonomik sistem kurulmuştur. Keynesyen teori, ekonomik istikrarın sağlanmasında devletin etkin rol üstlenmesi gerektiğini ve özellikle durgunluk dönemlerinde maliye politikası araçları ile müdahalenin önemli olduğunu savunan bir iktisadi görüştür. Sovyetler Birliği'nin öncülük ettiği Doğu Bloku devletlerinde ise sosyalist ekonomi politikaları uygulanmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında birbirine karşı olan bu ekonomik politikalar dünyaya dayatılmaya çalışılmıştır. Keynesyen ekonomi politikaları, ekonomiyi hantal ve verimsiz bir sürece sürüklemiştir. Üstelik 1973 yılında yaşanan petrol krizi sonucunda Keynesyen sistem bozulmaya başlamıştır. Batı, buna karşılık yeni çareler aramaya çalışmıştır. Neoliberalizm adıyla yeni bir ekonomik sistem, ABD tarafından tüm Batı ülkelerine dayatılmıştır.

1970'lerde devletler arasında ABD veya Sovyetler Birliği yanlısı olacak şeklinde bir ayrışma olduğu görülmektedir. Bu bölümün konusu olan Latin Amerika ülkeleri, ABD'nin arka bahçesi olarak görülmüş ve Sovyetler Birliği'nin bu bölgeyle ilgilenmesi, ABD'ye yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bu ülkelerde yaşanan çok sayıda darbe, ABD ile Sovyetler Birliği'nin birbiriyle, bu devletler aracılığıyla vekâlet savaşı yaşandığını göstermektedir. Neoliberal sistemin ilk kez bir Latin Amerika ülkesinde bir darbe sonrası uygulanmaya başlaması dikkat çekmektedir. Bu bölümde, bu ülkelerin bu siyasal havadan etkilenmeleri ve ekopolitik durumlarını buna göre oluşturdukları iddia edilmektedir. Latin Amerika ülkelerinin siyasal anlamda değişim arzularını tetikleyen bir ABD faktörü, özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra ağırlığını iyice hissettirmiştir. Bu ağırlıktan etkilenen Latin Amerika ülkeleri yeni çözümler bulmaya çalışmış ve Rusya'ya yanaşmaya başlamışlardır. Rusya'nın önderlik ettiği BRICS[1] örgütü vasıtasıyla kurduğu Batı'ya alternatif oluşumlar ile Latin ülkeleri arasında bir ilişki biçiminin de meydana geldiği görülmektedir. BRICS; Suudi Arabistan, Arjantin, Birleşik Arap Emirlikleri, Etiyopya, İran ve Mısır'ın üyelik başvurularını kabul ederek topluluğa üyelik için davette bulunmuştur. Bu yapı, ABD ve Avrupa Birliği yapılarına bir alternatif olarak genişletilmektedir.[2]

Gelecek bölümde, Latin Amerika ülkelerinde ekopolitik yapının nasıl kurulduğu üzerinde durulmuştur. Sonraki bölümde ise başta Şili olmak üzere ABD politikaları incelenmiştir. Ardından tek tek Latin Amerika ülkeleri incelenmiş ve bu coğrafyanın ekopolitik yapısı tartışılmıştır.

LATİN AMERİKA'DA EKOPOLİTİK YAPININ OLUŞUMU VE GENİŞLEMESİ

Piyasanın nasıl oluştuğuna bakarak uluslararası ekonomik sistemin anlaşılması mümkündür. 19. yüzyıl boyunca güç dengesinin ve buna paralel olarak ekopolitik sistemin oluşumu, tamamen kendi kuralları doğrultusunda işleyen bir piyasa mekanizmasıdır. Liberal devletin ne olması gerektiği, Adam Smith ve diğerlerinin kurduğu kurallar manzumesinden oluşmaktadır. Bu doğrultuda devletler ve devletler arası mekanizma uzun süreli refah sağlamayı başarmıştır. 20. yüzyılın öncesinde ekonomik alanda meydana gelen gelişmeler altın standardı üzerine kurulmuştur. Fakat bu sistem, insani faktörlerden dolayı uzun süre dayanamamıştır. İnsanların olumsuz davranışları, sistemin bozulmasına ve yasaların delinmesine yol açmıştır. Çalışma yaşamı bozulmuş ve sosyal düzen çökmeye başlamıştır. Ulusal sistemin çöküşü, güç sisteminin artık barışı sağlayamaz duruma gelmesine yol açmıştır.[3]

Kapitalizmin gelişmesi, burjuva alanında merkezîleşmeye yol açmıştır. Bu durum, tekelleşme meydana getirmektedir. Uluslarüstü birtakım yapıların oluşması sonucunda Rothschilds gibi hiçbir hükûmete dâhil olmayan aile şirketleri ortaya çıkmıştır. Bu şirketler, servetlerini savaş finansmanından elde etmişlerdir. Amaca yönelik her şeyin mübah olduğu düşüncesinden hareketle ve ahlak kurallarını aldırmayan bir anlayışla hareket edilmiştir.[4] Altın standardının terk edilmesi ile birlikte bu ailelerin servetleri artmış ve başıbozuk bir ekonomik düzen meydana gelmiştir.

1 BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti) terimi; Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın ekonomilerini kastetmek için kullanılır. BRICS, bu ülkelerin İngilizce isimlerinin baş harflerinden oluşur (Brasil, Russia, India, China, South Africa).
2 https://www.aa.com.tr/tr/dunya/brics-6-yeni-ulkeyi-uyelige-davet-etti/2975005
3 Polanyi, Karl (1986), Büyük Dönüşüm, İstanbul: İletişim, s. 37.
4 Polanyi, s. 44.

20. yüzyılda uluslararası finansın bir barış aracı olarak düşünülmemesi ve maddi çıkar sağlamak amacıyla hükûmetlerin bu ailelere yaklaşma çabaları sonucu krizler meydana gelmiştir. Siyasal ve ekonomik güç ile hükûmetlerin siyasal ve ekonomik amaçları arasındaki farklar bulunmaktadır. Ekonomik güç sahibi olanlar ya destekledikleri siyasal grupları iktidara getirecekler ya da iktidardakilere ekonomik baskı uygulayacaklardır. Yasama erkinin kanun çıkarma yetkisi, yine aynı grupların yasamayı kontrol etme isteğine neden olmuştur. Bu gruplar Batı devletleri ile ilgilenmekte aynı zamanda sömürgeleşmiş olan uluslarda birtakım operasyonlara girişmektedirler. Aynı zamanda sömürgeleşen uluslarla ilgili birtakım çabalara girişmektedirler. Batı devletleri arasındaki anlaşmazlıklar, dünyanın geri kalanını paylaşamamalarından kaynaklanmaktadır. Ulusal sistem ile devletlerin anlaşmazlıklar arasında çelişkili bir durum oluşmaktadır. Uluslararası finans sistemi, devletlerin birbiriyle anlaşamamalarından kaynaklı sorunlarla baş etmek durumunda kalmıştır. Ulusal sistem için öncelikli olan batıda barışın korunmasıdır. Dünyanın geri kalanında krizin oluşması normal ve olağan karşılanmıştır. Uluslararası finans sistemi, sömürge bölgelerinde maliyenin Batı'da olmadığı gibi gayriresmî yönetim şeklini oluşturmuştur. Bu yol ile önemli ölçüde gayrimeşru para birikimi sağlanmıştır. Bu paranın Batı bankalarına muhasebe edilme şekli ve vergilendirmemesi önemli bir sorun teşkil etmiştir.

Latin Amerika politikasında Monroe Doktrini temel rehber almıştır. 1823 yılında sömürgeci Avrupa devletlerine karşı ilan edilen doktrin Latin Amerika Kıtası'nın koloni yapılmasına karşı çıkarken bölgeyi ABD'nin etki alanı hâline getirmiştir.[5] 1823'te Başkan James Monroe'nun ilan ettiği Monroe Doktrini uyarınca Eski Dünya olarak adlandırılan Avrupa ile Yeni Dünya olan Amerika kalın çizgilerle birbirinden ayrılmalıdır. Monroe Doktrini ile ABD, aynı zamanda Avrupalı sömürgeci güçlerin Amerika kıtalarındaki nüfuzunu sona erdirmeyi ve kendi nüfuzunu pekiştirmeyi amaçlamaktadır.[6]

20. yüzyıl boyunca ABD'nin arka bahçesi olarak gördüğü Latin Amerika ülkeleri, bu durumdan kurtulmak için yıllarca mücadele etmişlerdir. Bu ülkelerin ABD etkisinden kurtulma çabası, bu ülkelerde sağ iktidarlara ve darbelere, darbelerle iktidara gelen ABD yanlısı diktatörlerin iktidara kalmalarına yol açmıştır. Fidel Castro önderliğinde 1959 yılında yapılan devrim sonucunda Küba'da oluşan sosyalist rejim, Sovyetler Birliği ile yakınlaşmıştır. ABD, Soğuk Savaş'ın sınırlarına kadar gelmesi nedeniyle Sovyetler Birliği ile çatışma noktasına kadar gelmiştir. Küba'nın Soğuk Savaş'ın bir parçası hâline gelmesiyle birlikte Küba füze krizi, ABD tarafından gerçek gerçekleştirilen Domuzlar Körfezi çıkartması gibi girişimlere neden olmuştur. Bu çıkartmada ABD, mağlup olmuş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır.

General Agusta Pinoched tarafından 1973 yılında yapılan Şili darbesi sonrasında ülke, neoliberal bir laboratuvara dönüştürülmüştür. Sosyalist lider Allende'nin devrilmesi ABD katkısıyla yapılmıştır. Bu darbeyle Salvador Allende hükûmetinin devletleştirme ve sosyalizasyon projelerine son verilmiştir. Profesör Milton Friedman'ın 1957 ile 1970 yılları arasında Chicago okulundan yetiştirdiği ekonomik ve siyasi öğretiler, Şili'de pratikte uygulanmaya başlamıştır. İktidarın bir cuntada olması, neoliberal ekonomik politikaların kolaylıkla uygulanmasına izin vermiştir. 1988 yılına dek süren Pinoched iktidarı ancak 1990 yılında olağan demokratik sisteme geçişi ile son bulmuştur. Allende'nin ABD Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığı yapan dostu

5 Sümer, Gültekin, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008), s. 119.
6 age., s. 120.

Orlando Letelier, 1976 yılında yazdığı "Şili'deki Chicago Çocukları: Ekonomik Özgürlüğün Berbat Bilançosu" adlı makalesinde, ülkede uygulanan neoliberal ekonomik politikaları ayrıntılı şekilde anlatmıştır. Letelier, Chicago çocuklarının Şili'deki acımasız ekonomik politika uyguladıklarını; özelleştirme, sendikasızlaştırma ve fiyatlarda serbest fiyat uygulamaları sonucu halkın fakirleştiğini yazmıştır. Letelier, bu ekonomik uygulamaların Şili'de yapılan darbe sayesinde uygulandığını ve cuntanın sistematik baskı ve terör politikalarının insanların susturulmasını sağladığını yazmıştır. Ayrıca küçük bir azınlığın ekonomik özgürlük kazandığını belirtmiştir. Friedman'ın uyguladığı şok tedavisi sayesinde bu uygulamaların hızlı bir şekilde insanlara dayatılması sağlanmıştır. Neoliberal ekonomik politikaları kısa sürede başta yoksul olmak üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ihraç edilmiştir. Özellikle Latin Amerika ülkelerinde başlayan darbeler, 1980 darbesiyle Türkiye'ye ihraç edilmiştir. Yani neoliberal ekonomi politikalarının uygulanma iklimini darbeler hazırlamıştır. Şili'deki darbeyi ünlü iktisatçı Hayek'in de savunduğu görülmektedir. Hayek, General Pinoched'in iftiraya uğradığını ve Şili'deki bireysel özgürlüğün Allende döneminden de daha fazla olduğunu söylemiştir.[7]

1980'li yıllarda neoliberal politikalar; Türkiye'de Özal, İngiltere'de Thatcher ve ABD'de Reagan tarafından uygulanmaya başlamıştır. İngiltere'de halk, neoliberal politikalara karşı durmuştur. Neoliberalizmin ne olduğu üzerinde durmak gerekmektedir: Neoliberalizm, genel olarak sermayenin sınırsız tahakkümünü dünya çapında hayata geçirmeyi sağlayan bir ekonomik tasarımdır. Bu uygulamaları güzel ve sevimli göstermek için bu uygulamaların serbest piyasa ekonomisi altında pazarlandığı görülmektedir.[8] Dünya çapında sermayenin sınırsız tahakkümü konusunda engeller bulunmaktadır. Kaynak tahsisinin ve bölüşümün düzenli ve tabana yönelik yapılması için devletler piyasaya müdahale etmektedirler.

Neoliberal ekonomik düzeni savunanlar, bu müdahalelerin olmamasını savunmaktadırlar. Neoliberal iktisat kurallarına göre para, su gibi akışkan olmalı, girdiği kabın şeklini almalı ve bunun için tüm engeller ortadan kaldırılmalıdır. Neoliberal iktisat programlarının gündeme gelmesiyle ilk aşamada ilgili ülkede enflasyonun artmış olduğu görülmektedir. Bu yüzden piyasaya müdahale söz konusu olmakta ve enflasyonu ortadan kaldırmak için kısmi serbestleştirmeler yapılmaktadır. Bu arada belli sermaye çevrelerini ödüllendiren düşük faiz ve uygulamalara son verilmektedir. Faizler yükseltilmekte ve sıkı para politikaları uygulanmaktadır. Fakat bir yandan ithalat sınırlandırmalarına yönelik kotalar verilmekte ve gümrük tarifeleri makul seviyeye indirilmektedir.[9]

Bütün bu uygulamalar tamamlandığında bölüşüm ilkelerini belirleyen uyum politikalarına sıra gelmektedir. Ücretler ve emekli aylıkları belirli seviyelerde olmalıdır ve devletin emeği koruyan düzenlemelerine son verilmelidir. Bunun ardından sıra tarımı besleyen uygulamalara son verilmesine gelmektedir. Ardından ülke çapında özelleştirmeler yapılmaktadır. Eğitim, sağlık gibi devletçi uygulamalar ticari girişimlere devredilmektedir. Hem yerli hem de yabancı sermaye ulusal varlıklara satılmaktadır. Devredilen varlıklar kapatılmakta ve ülke ithalat aşamasına geçmektedir. Bu durum, ülkede finansal krizin oluşmasına, sermayenin dışarı kaçırılmasına ve işsizliğin artmasına neden olacaktır. İşsizlik aynı zamanda ülkede ücretlerin daha da düşmesi-

7 Madenci, Can (2010). "Hayek'in Kötü Şöhretli Röportajları" *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi 12 (18)*, s. 99.

8 Boratav,Korkut (2023). "1970'lerden 2000'li Yıllara Dünyada Ekonomi ve Siyaset", *Toplum ve Hekim, Mart-Nisan 2023 Cilt 38, Sayı 2*, s. 85.

9 Boratav, s. 85.

ne yol açacaktır. Bu sıradan uygulamalar, Batı'nın dünyanın geri kalanına uyguladığı farklı bir ekonomi stratejisine yol açmaktadır. Buradaki amaç, Merkez Bankasının özelleşmemesi (yani merkezî ülkelere bağlanması) ve fiyat istikrarlarının oluşmasıdır. Fiyat istikrarında temel amaç, emeğin ücretlendirmesinin aksine yapılan düzenlemelerdir. Sıkı para politikası uygulaması ile emeğe verilen ücret azalacak, kapitalistlerin kârlarının artması sağlanacaktır.[10]

Neoliberal ekonomi politikaları çevre ülkelerine uygulandığında, bu durum hükûmetlerin aleyhine bir yapı oluşturmaktadır. İstikrarın sağlanması çevre ülkelerinde bir türlü mümkün olmadığına göre bu ülkelerde her zaman ekonomik kriz yaşanması söz konusudur. Böylece bu ülkeler her zaman ekonomik reçetelerle karşılaşacaklardır. Bu durum ise krizin devam etmesini sağlayacak potansiyel riskleri de beraberinde getirecektir

İKİ BİNLİ YILLARDA LATİN AMERİKA ÜLKELERİNDEKİ SİYASİ GELİŞMELER

Günümüzde de Sovyetler Birliği'nin çökmesine rağmen Küba'da sosyalist idare devam etmektedir. ABD'nin de bu ülkeye ekonomik, siyasal ve askerî yaptırımları sürmektedir. Venezüella'da 1999 yılında Hugo Chavez, başkan seçilmesi ile birlikte Bolivarcı Devrim adında sosyal bir rejim kurarak ülkenin petrol gelirlerini yeniden dağıtmayı hedeflemiştir. Ölümünden ardından Nikolas Maduro iktidarı devralmıştır. ABD'nin yaptırımları nedeniyle ülkede enflasyon ve neticesinde yoksulluk meydana gelmiştir. Bolivya'da Evo Morales'in 2006 yılında devlet başkanı seçilmesi ile birlikte sol politikaların uygulandığı görülmektedir. Ekvator'da Rafael Correa, 2007 yılında devlet başkanı seçilmiş ve 20. yüzyılın sosyalizmi adını verdiği devletleştirme politikaları ve sosyal programının genişletilmesini sağlamaya çalışmıştır. Son yıllarda Latin Amerika'daki seçmenlerin Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Honduras, Meksika ve Peru'da solcu adayları seçtiği görülmektedir. Hugo Chavez ve Evo Morales gibi liderler, "Yeni Pembe Dalga" (Nueva Marea Rossa) adını verdikleri bir ideolojik dönüşüm başlatmışlardır.

1990'ların başında Meksika, piyasaya dayalı reform alanında önemli reformlar icra etmiştir. Meksika, neoliberal yapıyı seçmiş ve ticaret bariyerleri ile diğer devlet kısıtlamalarını azaltmış, devlet bankalarını hatta otoyolları satarak özelleştirmelere gitmiştir. Meksika'da büyüme hâlen dış borçlara bağlı olmuştur. 1994 yılı aralık ayında para piyasalarının endişeye kapılmalarının ardından Meksika mali krize girmeye başlamıştır. ABD'nin önemli yatırım alanı olan Meksika'ya ABD destek olmuş ve Meksika'nın ABD'ye yaptığı dış ticaret sayesinde krizin etkisi hafiflemiştir. Ülke krize girdiğinde döviz kurları düşerek ihracatı daha çekici kılmıştır. Kuşkusuz ithalat üzerinde de tam tersi etki yaratmış; bu etkiler ekonomiyi harekete geçirmiştir. Meksika'da ekonomi, ihracat dışında üretim alanlarında durgunluk yaşamıştır. Reel ücret artışları yıllarca geri kalmış ve kriz öncesi seviyeleri ancak yıllar sonra yakalayabilmiştir. Ardından Meksika, ekonomik durgunluk sürecine girmiştir.[11] Meksika'da 1929 yılında kurulan merkez eğilimli ve Sosyalist Enternasyonal üyesi Kurumsal Devrimci Parti (PRI) 2000 yılına kadar kesintisiz 71 yıl iktidarda kalmıştır. 2000 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerini merkez sağ Ulusal Hareket Partisi (PAN) adayı Vincente Fox kazanmış ve PRI iktidarına son vermiştir. 2006 ile 2012 döneminde de PAN Partisi, Cumhurbaşkanı

10 Boratav, s. 86.
11 Stiglitz, Joseph E. (2003) *90'ların Yükselişi*, İstanbul:CSA Global, s. 215-216.

Felipe Calderon önderliğinde iktidarını sürdürmüş, 2012'de ise PRI, Enrique Peña Nieto ile Cumhurbaşkanlığını geri almıştır.

Meksika'daki devlet başkanlığı ve kongre seçimleri ile yerel seçimler 1 Temmuz 2018'de gerçekleştirilmiştir. Devlet başkanlığı seçimini, oyların yüzde 53,8'ini alan, merkez sol görüşlü Ulusal Yenilenme Hareketi (Morena) Partisinin başını çektiği ittifak adayı Andres Manuel Lopez Obrador kazanmıştır.[12]

Latin Amerika ülkeleri, 2019 yılında büyük istikrarsızlıklar yaşamıştır. Özellikle Güney Amerika ülkeleri, 2019 yılında Venezuela ve Bolivya başkanlarına yönelik darbe girişimleriyle Ekvador, Şili, Kolombiya ve Haiti'de hükûmete karşı isyanlarla anılmıştır. Arjantin'de sağcı Macri'nin, solcu Fernandez'e karşı açık yenilgisini yaşamıştır. Uruguay'da da sağcılar, 15 yıllık sol cephenin iktidarına son vermiştir.

Latin Amerika ülkelerinde gerilimlerin ortak noktasında iki faktör öne çıkmaktadır: Birincisi, petrol-doğal gaz ve tarım sektöründen kaynaklanan ham madde bağımlılığı; ikincisi ise orta gelir tuzağıdır. Bölge hükûmetleri, ideolojik açıdan solcu popülizm ile pazar odaklı liberalizm modelleri arasında sıkışmıştır; arka planda da katolizm-evanjelizm rekabetiyle vücut bulmuştur. Bölgedeki bütün hükûmetler (sağ/sol), ekonomik yetersizlik, yolsuzluk ve sosyal taleplerin karşılanamaması nedeniyle sıkıntı yaşamıştır.

2000'li yıllarda Latin Amerika ülkelerinde siyasi dalgalanmalar yaşanmıştır. Şili'deki gösteri dalgası, Ekvador'da ölümcül protestolar, Peru'da muhalefet ile hükûmet arasında anlaşmazlık yaşanmıştır. Peronistlerin iktidara dönmesi ile Arjantin'deki ekonomik krizin şiddetlenmesine sahne olmuştur. Kolombiya'da FARC örgütünün yeniden canlanması sonucu hükûmet eski Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) üyeleriyle 3 aylık ateşkes anlaşması imzalamıştır. Paraguay hükûmetini sarsan bir enerji anlaşması endişe yaratmış, Venezuela'da gerçekleşen ciddi göç krizi bölgesel krizler oluşturmuş ve bölgede sonsuz darbe kalkışmaları yaşanmıştır. Brezilya'da ise Latin Amerika'da domino etkisi yapan toplumsal huzursuzluğun ne zaman ülkeye geleceği endişesi hâkim olmuştur. Brezilya'nın sağcı Cumhurbaşkanı Jair Bolsonaro'da LGBT karşıtlığı, homofobik söylemleri, üslubu ve oğullarının dâhil olduğu polemiklerle ciddi itibar kaybetmiştir.

Bolivya'da Cumhurbaşkanı Evo Morales de cumhurbaşkanlığı seçimin ilk turunda itiraz eden göstericilere karşı olağanüstü hâl kararı almıştır. Ancak karşı bir darbeye maruz kalınca Meksika'ya sürgüne gitmiştir.

Arjantin ve Uruguay'da genel seçimler yapılmıştır. Arjantin'de solcular, Uruguay'da ise sağcılar iktidarı ele almışlardır. 2023 yılında Arjantin'de tekrar seçimler yapılmıştır. 52 yaşındaki liberter ekonomist ve siyasete yeni katılan Javier Milei, Arjantin siyaset ve ekonomi ortamını âdeta sarsarcasına oyların yüzde 30,1'ini alarak seçimde en çok oy alan aday olmuştur. Arjantin'de dolarizasyonu savunan aşırı sağcı Javier Milei'nin cumhurbaşkanlığı ön seçimlerinde sürpriz şekilde birinci çıkması, ülke ekonomisine yeni bir şok dalgasına neden olmuştur. Peso dolar karşısında yüzde 18 devalüe edilmiş, bir dolar 350 pesoya yükselmiştir.

Arjantin Merkez Bankası, faizleri de yüzde 97'den yüzde 118'e yükseltmiştir. Ülkede enflasyon yüzde 115 seviyesine çıkmıştır. İkinci turda Javier Milei cumhurbaşkanı seçilmiştir. Milei'in ilk icraatı Merkez Bankasını kapatıp para birimi olarak dolara geçmek olmuştur.

12 Meksikanın Siyasi Görünümü, T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/meksika-siyasi-gorunumu.tr.mfa, 02.02.2024.

Küba'da da 43 yıl sonra devlet başkanı seçilmiştir. Kolombiya yerel seçimlerinde solcular psikolojik üstünlük elde etmiştir. Orta Amerika ülkelerinde ise sağ/evanjelik koalisyon üstünlüğünü korumasını bilmiştir.

Paraguay'da Santiago Peña, yeni cumhurbaşkanı olarak yemin etmiş ve "ittifaklar kurma" ve "sağlam ve etik liderlik" gösterme sözü vermiştir. Muhafazakâr Colorado Partisinden olan Peña, ülkenin çiftlik odaklı ekonomisinin pandemi ve kuraklıktan sonra toparlanmasına yardımcı olmak için istihdam yaratmaya, düşük vergilere ve yabancı yatırımları çekmeye odaklanan iş dostu politikalar vaat etmiştir.

Kolombiya'da ilk turu 19 Mayıs 2022 tarihinde, ikinci turu 19 Haziran 2022 tarihinde yapılan ve devlet başkanının belirlendiği seçimde 2018'de başkanlığa seçilen Iván Duque, Anayasa'ya göre tekrar aday olamamıştır. Seçimlerin ikinci turunda senatör ve Bogotá eski belediye başkanı Gustavo Petro Kolombiya'nın ilk solcu devlet başkanı olmuştur. Ağustos 2022'de göreve başlayan Gustavo Petro ve ülkedeki yoksullukla ve uyuşturucu kaçakçılığı örgütleri ve hükûmet arasındaki çatışmalardan kaynaklanan şiddetle mücadele adına barış görüşmeleri organize etmiştir.

Şili'deki 2019 sivil ayaklanma sırasında Boriç, Anayasa'yı değiştirmek için referandumun yolunu açan anlaşmayı müzakere eden politikacılardan biri olarak tanınmaya başlanmıştır. 2021'de resmî ön seçimleri halk oylarının %60'ını alarak kazandıktan sonra (Geniş Cephe, Komünist Parti ve diğer küçük hareketleri içeren) Apruebo Dignidad, koalisyonunun başkan adayı olarak seçilmiştir. 19 Aralık 2021'de Boric, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda oyların %55,9'unu alarak José Antonio Kast'ı mağlup etmiştir. Boriç, Şili tarihinde en fazla oyla seçilen cumhurbaşkanı olmuştur. Boric hükûmeti, dış politika alanında bölgede farklı yapılanmalar yerine bütünleşmeye yönelik çaba göstereceğini açıklamıştır.

SONUÇ

Latin Amerika'nın çalkantılı siyasi tarihi, sömürgeci yönetime, otoriter rejimlere veya demokratik olarak seçilmiş hükûmetlerin yükselişine ve düşüşüne tanık olmuştur. Arjantin'de uygulanan ve ABD ile IMF tarafından dayatılan reform süreci, diğer Latin Amerika ülkeleri için örnek teşkil etmiştir. Neoliberal politikalar bölgede tam bir karmaşaya neden olmuş ve ülkelerin ekopolitik yapısı bu durumdan etkilenmiştir. Ülkelerde sosyalizasyon süreçleri olumsuz olarak etkilenmiş ve neoliberal politikalar nedeniyle ülkeler hiçbir şekilde sosyal devlet olamamışlardır. ABD'nin arka bahçesi olarak nitelendirilen Latin Amerika ülkeleri, ABD'nin müdahalelerine maruz kalmış ve ülke halkları bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir. Latin Amerika ülkeleri, ekopolitik açıdan sosyalizme doğru atılım yapmak için çaba sarf etmektedirler. Oysa ABD, bu çabaları engellemekte ve arka bahçesini kapitalizm dışındaki reçetelere izin vermemektedir. Bölgede sol partilerin seçim kazanmaları ABD'nin bu politikasını etkilememekte ve ABD, Latin Amerika ile ilgisini sürdürmektedir. ABD; Başkan, Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, CIA ve diğer organlarla bu politikayı uygulamaktadır. Monroe Doktrini olarak bilinen ABD'nin temel politikası, Latin Amerika'yı dünyanın geri kalanından ayırmak ve uygun gördüğü ekopolitik yapıyı bu bölgeye dayatmaktır.

SİYASİ BİR PORTRE OLARAK SALVADOR ALLENDE

Bilal Nergiz

GİRİŞ

İnka medeniyetine sahiplik yapan Şili toprakları, coğrafi keşiflerle birlikte İspanyolların işgaline uğramıştır. Bunun etkisiyle halkının çoğu Katolik olup İspanyolca konuşmaktadır. 1818'de İspanya'dan bağımsızlığını kazanan Şili, sınır komşuları Peru ve Bolivya ile 1879-1884 yılları arasında savaşarak güherçile (potasyum nitrat) ve bakır yönünden zengin maden yataklarına sahip olmuştur.[1]

Şili, iki savaş arası dönemde siyasi krizler ve askerî darbeler yaşasa da 1932 yılından itibaren anayasal zemine kavuşmuştur. 1970 yılında dünyada Soğuk Savaş süreci yaşanırken Salvador Allende Şili'nin lideri olmuştur. Onu farklı kılan şey, Latin Amerika'nın seçimle işbaşına geçen ilk Marksist kişisi olmasıdır. Şili, onun üç yıl süren iktidarı boyunca sosyalizme geçiş denemesi yaşamıştır. Bu deneme, silahlı bir mücadeleden ziyade halka ve işçilere dayanan demokratik ve anayasal bir zeminde gerçekleşmiştir. Şili'yi sol bir koalisyonun temsilcisi olarak yöneten Allende, çeşitli ekonomik zorluklar, grevler ve yaptırımlarla karşılaşmıştır. Genç yaşta girdiği siyasette işçilerin, köylülerin ve yoksulların haklarını savunarak onların daha iyi bir yaşama kavuşmasını arzu etmiştir. Temel politikası, Şili'nin kaynakları üzerinde kendi halkının söz sahibi olmasıdır. Fakat bu düşünceleri, 11 Eylül 1973 tarihinde askerî bir darbeyle sona ermiştir.

Salvador Allende, 1970'e kadar olan süreçte ülkesi adına önemli görevlerde bulunmuş biri olarak Şili halkı arasında önemli bir figür olmuştur. Sosyalist kimliği dışında aynı zamanda doktor olan Allende, kırk yıla yakın siyasi geçmişinde ayrıca milletvekilliği ve bakanlık görevlerinde bulunmuş ve Sosyalist Partinin kurucuları arasında yer almıştır. Ülkesinde 1952, 1958 ve 1964 yıllarında yapılan başkanlık seçimlerinde adaylığını koymuş fakat seçilememiştir. 1970

1 Canan Kışlalıoğlu, **2000'den Günümüze Latin Amerika-ABD Karşılıklı Ekonomik ve Politik Yaptırımları: Venezüella, Bolivya, Peru Örnekleri,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi, 2008, s. 20. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu madenler üzerinde ABD söz sahibi olmuştur.

yılının Eylül ayında yapılan seçimlerde ise çeşitli partilerin koalisyonu olan "Halk Birliği"nin (Unidad Popular) adayı olmuş ve bu sefer kazanmayı başarmıştır.

Allende, göreve geldikten sonra "Şili'nin sosyalizme giden yolu" olarak adlandırdığı bir politika izlemiştir. Bu politika, madencilik ve bankacılık gibi sektörlerin kamulaştırılmasını, sağlık sisteminin devlete geçmesini, okullarda ve gecekondu bölgelerinde çocuklara ücretsiz süt programı ile ve toprak reformunu içermektedir. Bu çalışmada, bütün bunlara değinilerek Salvador Allende'nin siyasi geçmişi, politikaları ve iktidarının sonunu getiren askerî darbeden bahsedilecektir.

ERKEN YAŞAMI VE ŞİLİ

Salvador Allende, 26 Haziran 1908 tarihinde Şili'nin en büyük liman kenti Valparaiso'da dünyaya gelmiştir.[2] Orta sınıf burjuva bir aileye mensup olup annesi dindar bir Katolik, babası ise liberal bir hukukçudur. İlkokul ve ortaokulu doğduğu yerden farklı şehirlerde okusa da liseyi Valparaiso'da bitirmiştir. Lise çağlarında spora ve politikaya merak saran Allende'nin fikir hayatının oluşmasında, evlerinin yakınında yer alan İtalyan asıllı anarşist bir ayakkabı tamircisinin rolü büyük olmuştur.[3] Onun yanında yaptığı sohbetlerde fikir dünyasının temellerini atmış, Marksist idelojiye ait temel kitapları ödünç alarak okumuştur.

Allende'nin gençliği, dünya ve Güney Amerika açısından çalkantılı bir döneme denk gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Rus Devrimi yeni sona ermiş; Arjantin, Brezilya ve Meksika'da işçi ve öğrenci hareketleri yükselişe geçmiştir.[4] Bu ortam, Allende'nin siyasete ilgisini artırmıştır. Askerliğini yedek subay olarak yaptıktan sonra 1926 yılında başkent Santiago'da tıp öğrenimine başlamıştır.[5] Bu yıllarda diğer birçok Güney Amerika ülkesinde olduğu gibi Şili'de de öğrenci hareketleri yoğundur. Öğrenciler, üniversitelerin daha demokratik olmasını talep etmektedir. Allende, kısa süre içerisinde bu öğrenci hareketlerinin yönetici kadrosunda yer alarak üniversite konseyinde öğrenci temsilcisi olmuştur.[6] Diğer yandan eğitimi süresince çeşitli kliniklerde çalışmak zorunda kalan Allende, bu sayede ülkesinin kötü durumunu, fakirliklerini yakından görme fırsatını yakalamıştır. Bu deneyim, onda yoksulların hayat şartlarını iyileştirme konusunda kararlılık oluşturmuştur.

Şili'de 1924 yılından itibaren siyasi krizler ve askerî darbeler zinciri başlamıştır. İlk olarak 1924 yılının Eylül ayında askerî bir cunta tarafından devlet başkanı istifaya zorlanmıştır.[7] Fakat bu cuntanın ömrü kısa sürmüş; dört ay sonra Carlos Ibanez del Capo isimli bir albayın liderliğindeki başka bir cunta, ilk cuntanın yapılacak reformlar konusunda yetersiz olduğunu öne sürüp yeni bir darbe gerçekleştirerek başka bir kişiyi iktidara getirmiştir.[8] Ibanez, kurulan yeni yönetimde İçişleri ve Savaş Bakanlıkları yaptığı süreçte toplumsal olaylara yönelik ulusal

2 Zehra Ezgi Hoşsöz, **Isabel Allende'nin Yüreğimdeki Ülkem ve Kış Ortasında Adlı Eserlerinin İncelenmesi,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, 2021, s. 16.
3 Turan Tektaş, **Salvador Allende,** İstanbul, Parola Yayınları, 2020, ss. 10.
4 ibid., s. 11.
5 Ryan Wolf, **The Overthrow of Chilean President Salvador Allende Gossens,** (Unpublished Undergraduate Thesis), Texas, Texas Tech University, 2008, s. 60.
6 https://academic-accelerator.com/encyclopedia/salvador-allende (Erişim: 22.10.2023).
7 Münevver Göknar, **Pinochet Askeri Yönetimine Karşı Barışçıl Bir Kadın Protestosu: Arpillera Hareketi,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, 2018, s. 30.
8 Frederick M. Nunn, "A Latin American State Within The State: The Politics Of The Chilean Army 1924-1927", **The Americas**, Vol. 27, No. 1, 1970, s. 40, https://www.jstor.org/stable/980618 (Erişim: 25.10.2023).

polis teşkilatı "Şili Karabinerileri"ni kurmuş ve Komünist Partiyi yasaklamıştır.[9] Kendisi 1927 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde tek aday olarak yarışmış ve 1931 yılına kadar bu koltukta oturmuştur.

Ibanez iktidarı süresince ABD yanlısı bir politika sergilemiş ve bu sayede ülkedeki Amerikan sermayesi artış göstermiştir. Fakat 1929 yılında dünyada gerçekleşen ekonomik buhran Şili'yi çok fazla etkilemiştir. Fabrikalar kapanmış, işsizlik artmış ve ihracat gelirleri düşmüştür. Bu süreçte başka bir albayın darbe planı yaptığı ortaya çıkmış ve tutuklanıp sürgüne gönderilmiştir. Bu yıllarda üniversitede öğrenci olan Allende, iktidara karşı gerçekleştirilen öğrenci hareketlerine katılmış hatta üniversiteden bu yüzden atılıp kısa süreli tutuklanmıştır.[10] Diğer yandan artan protestolara karşı destek göremeyen Ibanez, en sonunda ülkesinden kaçmak durumunda kalmıştır. Ibanez'den sonra kısa süreli birçok devlet başkanı gelip geçmiştir. Siyasi krizlerle birlikte ekonomik durum daha da kötüleşmiştir. Dış borç artmış, maaşlarda bile kesintiye gidilmiştir.

1930'lu yıllarına gelindiğinde Şili'de birçok sosyalist grup ve parti kurulmaya başlamıştır. Hatta 1932 yılının Haziran ayında solcu bir albayın sosyalistlere destek vermesi sonucunda devlet başkanı devrilmiş ve yerine kısa süreli "Şili Sosyalist Cumhuriyeti" kurulmuştur.[11] Fakat bu cumhuriyetin ömrü, üç ay sonra başka bir darbeyle sona ermiştir. Kısa süre içerisinde 1932 yılı daha bitmeden başka bir general darbe yapsa da tutunamamıştır. Sonuçta 1932 yılının Ekim ayında seçimler yapılmış ve parlamenter sisteme geçilmiştir.[12] Böylece darbelerin ve siyasi krizlerin olduğu dönem sona ermiştir.

DOKTORLUK VE BAKANLIK DÖNEMİ

Allende, 1932 yılında tıp fakültesinden mezun olduktan sonra mesleğiyle ilgili çeşitli birliklerin kurulmasına ve yayınların çıkmasına vesile olmuştur. Aynı zamanda 1933 yılında Şili Sosyalist Partisinin kurucuları arasında yer almıştır.[13] Sosyalist Parti kurulduğu günden itibaren ülkede giderek taraftar toplamaya başlamıştır. Diğer yandan Şili'de 1930'lu yıllarda yükselişe geçen faşizme karşı sosyalistler, kendi milis güçlerini oluşturmuştur. Allende de kendi ülkesinde bir milis gücünün başında yer almıştır. Diğer yandan bu dönemde grevler ve köylü hareketleri Şili genelinde yaygınlaşmış, prostestolara karşı sert davranılarak birçok köylü öldürülmüş veya hapse atılmıştır. Bu süreçte Allende, ülke içinde sürgüne gönderilmiş ve adı giderek duyulmaya başlamıştır.[14] 1937'de yapılan parlamento seçimlerinde milletvekili seçilen Allende, bir yıl sonra henüz otuz yaşındayken Sağlık Bakanı olmuştur.[15] Aynı yıl Eylül ayında eski darbeci

9 James Hall, "Communism In Chile-A Brief Review", **World Affairs,** Vol. 116, No. 3, 1953, s. 75, https://www.jstor.org/stable/20668769 (Erişim: 25.10.2023).

10 Sara K. Tedeschi, Theodore M. Brown and Elizabeth Fee, "Salvador Allende", **Journal of Public Health,** Vol. 93, No. 12, 2003, s. 2014, https://ajph.aphapublications.org/doi/epub/10.2105/AJPH.93.12.2014 (Erişim: 23.10.2023).

11 A.P. Moskalenko, "The June 1932 Events in Chile", **Soviet Studies in History,** Vol. 26, No. 4, 1988, s. 1, https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/RSH1061-19832604103 (Erişim: 20.10.2023).

12 Jack Ray Thomas, "Marmaduke Grove and the Chilean National Election of 1932", **The Historian,** Vol. 29, No. 1, 1966, s. 1, https://www.jstor.org/stable/24438546 (Erişim: 20.10.2023).

13 https://www.britannica.com/biography/Salvador-Allende#ref701596 (Erişim: 23.10.2023).

14 Victor Figueroa, "Half Century After His Death, Salvador Allende is Still Present Among Us", https://jacobin.com/2023/09/salvador-allende-chile-coup-fiftieth-anniversary-politics-socialism-anti-imperialism-legacy-memory (Erişim: 23.10.2023).

15 Anne-Emanuelle B., Laura N., "Political Roots of The Struggle for Health Justice in Latin America",

Ibanez, Nazi taraftarları ile birlikte yine hükûmeti devirme girişiminde bulunsa da halk bu girişimi protesto etmiş ve başarıya ulaşamamıştır.[16]

Allende bakan olduğunda ülkesinin sosyal durumu oldukça kötü hâldedir. 1930'larda doktor olarak yaptığı gözlemlerinde sağlık ve hijyen koşullarına yönelik araştırmalar yapmış olan Allende, gözlemlerinde işçi sınıfındaki kadınların kürtajdan dolayı yüksek oranda ölüm oranına sahip olmasını kötü ekonomik koşullara bağlamış, özellikle verem hastalığının sınıf farklılıklarıyla ilintili olduğunu görerek sosyal bir hastalık olarak tanımlamıştır.[17] Zira verem hastalığı en fazla işçi sınıfı içerisinde etkisini göstermektedir. Yine yoksul olmanın çeşitli bağımlılıklara yol açtığını gördüğü için hastalıkların başlıca nedeninin düşük ücretler, yetersiz beslenme ve kötü barınma olduğunu, bu koşulları iyileştirme yönünde politikalar geliştirilmesi gerektiğine inanmıştır.[18] Dolayısıyla bakanlığı döneminde ülke çapındaki sağlık hizmetleri artış göstermiştir. Fakat 1942 seçimlerinden kısa süre sonra yeni yönetimle anlaşamayan Allende görevinden istifa etmiştir.

Şili'de 1946'da devlet başkanının ölümü nedeniyle düzenlenen seçimlerde adayların hiçbiri çoğunluk sağlayamadığı için Kongre en çok oy alanı seçmiştir.[19] Göreve gelen yeni yönetim, kısa süre içerisinde Soğuk Savaş'ın etkisi altında kalınca grevleri bastırmış, binlerce komünist işçi ve aileyi işinden edip sınır dışı etmiş ve Komünist Partiyi yasa dışı ilan etmiştir.[20] Diğer yandan bu süreçte 1948 yılında Amerika Kıtası'nda yer alan ülkeler arasında ilişkileri geliştirmek, güvenlik, ekonomi ve kültürel konularda iş birliği sağlamak için Amerikan Devletleri Örgütü Antlaşması (OAS) imzalanmıştır.[21] Fakat bu örgüt, ABD'nin güdümünde olduğu için antikomünist bir tutum içerisinde olmuştur. Şili, bu süreçte örgütün kurucuları arasında yer almış ve ABD'nin memnun kalacağı politikalar yürütmüştür.

BAŞKAN ADAYLIKLARI

Salvador Allende, 1952 seçimlerine gelindiğinde Sosyalist Partiden başkanlığa aday olmuştur. Komünist Parti bu seçimde Allende'yi desteklemiştir. Liberal Parti ve Radikal Partinin birer adayı dışında eski darbeci ve başkanlardan Carlos Ibanez bağımsız aday olmuştur.[22] Ibanez, eskiye nazaran ılımlı söylemlerde bulunarak ülkeyi özgürleştireceğini vadetmiş, küçük partilerin desteğini yanına almıştır. Allende ise bakır üzerinde devlet kontrolü olacağını, te-

The Lancet, Vol. 385, No. 9974, 2015, s. 1174, https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2814%2961844-4 (Erişim: 15.10.2023). Şili'nin çift meclisli bir sistemi vardır. Şili Kongresinde bir tarafta milletvekillerinin olduğu temsilciler meclisi, diğer tarafta senatörler vardır. Senatörlerin görev süresi sekiz yıldır ve yaklaşık yarısı dört yılda bir seçilmektedir. Başkanlık ve parlamento seçimleri ayrı zamanlarda yapılmaktadır. Başkanlık için partilerin gösterdiği kişiler dışında belirli sayıda imza toplayan birisi de bağımsız aday olabilmektedir.

16 https://historydaily.org/failed-modern-coups-how-political-uprisings-go-today/2 (Erişim: 24.10.2023).

17 Howard Waitzkin, "Commentary: Salvador Allende and The Birth of Latin American Social Medicine", **International Journal of Epidemiology,** Vol. 34, No. 4, 2015, s. 740, academic.oup.com/ije/article/24/4/739/692842 (Erişim: 15.10.2023).

18 Waitzkin, ibid., s. 740.

19 Şili Anayasası'na göre çoğunluk sağlanamayan seçimlerde Kongre en çok oyu alan iki adaydan birini oylayarak göreve gelmesini sağlamaktadır.

20 Marian Schlotterbeck, "September 11, 1973: Breakdown of Demoracy in Chile**", When Democracy Breaks: Studies in Democratic Erosion and Collapse from Ancient Athens to the Present Day,** Archon Fung, David Moss & Odd Arne Westad (Ed.), Oxford, Oxford University Press, 2023, ss. 8.

21 https://www.oas.org/en/about/our_history.asp (Erişim: 24.10.2023).

22 Şili'de Radikal Parti 1858 yılında Liberal Parti'den ayrılanlar tarafından kurulmuştur. Temel ilkeleri arasında din ve devlet işlerinin ayrılması, laik eğitimin kurulması ve kadın haklarının geliştirilmesi vardır.

kellerin millîleştirileceğini ve vergide adaleti sağlayacağını söylemiştir. Sonuçta seçimden %46 oranında oy alan Ibanez galip çıkmış, Allende %5 civarında kalarak dördüncü olmuştur.[23]

1958 başkanlık seçimlerinde beş aday yarışmıştır. Sosyalistler ve komünistler yeniden Allende'yi aday göstermiştir. Allende dışında iki bağımsız aday daha vardır. Bunlardan biri muhafazakâr ve liberallerin desteğini alan eski Maliye Bakanı Jorge Alessandri'dir. Diğer adaylar, yeni kurulan Hristiyan Demokrat Partinin adayı Eduardo Frei Montalva ve Radikal Partinin adayıdır. Allende seçimden %28 civarında oy alarak ikinci çıkmış, bağımsız aday Jorge Alessandri %31 küsur oy ile birinci olmuştur.[24] Alessandri döneminde enflasyon yüksek seyretmiş, ekonomi kötüye gitmiştir. Dolayısıyla bu süreçte sol kesim ve Hristiyan Demokratlar güç kazanmıştır.

1964 seçimine gelindiğinde Allende üçüncü kez aday olmuştur. Diğer yandan ABD, güç kazanan sosyalistlerin iktidara gelmesini istemediği için Hristiyan Demokrat Partinin adayına milyonlarca dolar para harcamıştır.[25] Sonuçta ülkedeki muhafazakâr kesim Hristiyan Demokratların adayı Eduardo Frei Montalva etrafında birleşmiştir. Diğer aday ise Radikal Partinin adayıdır. Seçimin sonucunda Frei %56 civarı oy alırken, Allende %39'da kalmıştır.[26] Frei döneminde sanayileşme için ülke dış yatırımlara kapılarını açarken bu durum, dışa bağımlılığı artırmış ve enflasyonu körüklemiştir. Sonuçta işsizlik artmış ve ücretler gerilemiştir. Dolayısıyla sol partiler ve sendikalar yürütülen politikaya karşı çıkınca grevler ve çatışmalar artmıştır. İktidar ise protestolara karşı sert davranınca örgütlenmeler çoğalarak fabrika ve toprak işgalleri başlamıştır. Diğer yandan Frei, tarım reformu başlatarak bazı arazileri kamulaştırmış ve ABD'ye ait madenlerin %51 hissesini alarak millîleştirme yönünde adımlar atmıştır.[27]

HALK BİRLİĞİ DÖNEMİ

Allende, 4 Eylül 1970 seçimlerinde çeşitli sol partilerin koalisyonu ile dördüncü kez başkanlığa aday olmuştur. Solun bu birlikteliğine "Unidad Popular" (Halk Birliği) denilmiştir. Unidad Popular, 1969'un sonunda Komünist Parti, Sosyalist Parti, Radikal Parti, Halkçı Birlik Partisi,[28] Bağımsız Halk Partisi[29] ve Sosyal Demokrat Partiden[30] oluşmuştur.[31] Aslında Allende'nin söylemine göre kendisini adaylığa seçen halk olmuştur. Kendi partisi ve Halk Birliğinin liderleri, dördüncü bir yenilgi istemediği için onun adaylığına karşı olsa da halkın isteğini görmezden gelememişlerdir. Diğer yandan Halk Birliğinin seçim vaatlerinde toplumsal hayatın demokratikleşmesi, tekellerin gücünün kırılması, toprak reformu, özel bankaların ve önemli sanayi kollarının devletleştirilmesi, sosyal konut projesinin hayata geçirilmesi ve her ülkeyle normal bir ilişki kurulması gibi hedefler vardır.

23 Peter Winn, "Salvador Allende: His Political Life and Afterlife", **Socialism and Democracy,** Vol. 19, No. 3, 2005, s. 137, https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/08854300500258045 (Erişim: 10.10.2023).
24 **Democracy, Dictatorship and Economic Performance in Chile,** Latin American Meeting of the Econometric Society, Santiago, 2004, s. 46.
25 Tektaş, op.cit, s. 32.
26 https://chiletoday.cl/50-years-ago-salvador-allende-became-president-of-chile/ (Erişim: 25.10.2023).
27 Göknar, op.cit, s. 19-20.
28 Hristiyan Demokrat Partinin gençlik kesimi tarafında kurulmuş marksist olmayan bir harekettir.
29 Halk Birliği koalisyonunun içindeki en küçük ve yeni partidir.
30 Hristiyan Demokrat Partiden ayrılanlar ve bir önceki yönetimde bulunan bir milletvekili tarafından kurulmuştur.
31 Hans W. Barsch, Martha Buschmann, Gerhard Stuby & Eric Wulff, **Şili: Kara Darbe,** çev. Zeyyat Selimoğlu, İstanbul, Cem Yayınevi, 1975, s. 14. Sonradan bu birliğe Solcu Hristiyan Partisi de katılmıştır.

1970 seçimlerinde Allende dışında iki aday daha yarışmıştır. Adaylardan biri önceki başkanlardan muhafazakâr Jorge Alessandri, diğeri Hristiyan Demokrat Partinin adayıdır.[32] Seçimden Salvador Allende, %36 civarı oy alarak az bir farkla birinci çıkmış; Alessandri ise %35'te kalmıştır.[33] Allende, üç yenilgiden sonra başkan olmayı başarmıştır. Seçildikten sonra Şili halkına teşekkür etmiş ve taahhütlerini yerine getireceğini söylemiştir.

Seçim sonuçlarına göre salt çoğunluk olmadığı için başkanın kim olacağının Kongre tarafından onaylanması gerekmiştir. Fakat seçim sonuçlarından Allende'nin başkanlığının onaylanması arasında geçen süreçte bazı gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin,seçimin olduğu Eylül ayında bir şehirde gizli bir patlayıcı fabrikası açığa çıkartılmış, aşırı sağ paramiliter bir örgüt olan "Vatan ve Özgürlük"[34] hareketi kurulmuş, elektrik şebekelerine sabotajlar düzenlenmiştir. Ekim ayında havalimanında bir depo havaya uçurulmuş, birçok yerde bombalar patlamış ve Allende'ye yönelik suikast planı yapan eski bir binbaşı yakalanmıştır. 25 Ekim 1970 tarihinde ise Şili Genelkurmay Başkanı Rene Schneider öldürülmüştür.[35] Schneider, ordunun rolünün yalnızca ülkenin egemenliğini korumak ve siyasete müdahale etmemesi gerektiğini savunan birisidir. General Schneider, CIA tarafından yönetilen bir komplo sonucu faşist paramiliter gruplar tarafından kaçırılmak istenmiş fakat direnince vurulmuştur.[36] Henüz başlangıç aşamasında olan biten bu gelişmeler, Allende'nin ne kadar zorlu bir başkanlık yaşayacağının göstergesi olmuştur.

Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü bir dönemde Şili'de sola karşı bir güvensizlik mevcuttur. Hristiyan Demokratlar, Allende'nin başkanlığına onay vermek için ortaya "Anayasal Güvenceler Statüsü" adı altında bir belge sunmuştur.[37]Allende, Kongrenin kararsızlığını gidermek adına bu belgeyi imzalamış, bu konuda zorluk çıkarmayarak uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Muhalefetteki senatörler ancak bu şekilde ikna olmuştur. Diğer yandan Allende yönetimi Kongre'de azınlıkta kaldığı için fazla bir tercih durumu da olmamıştır. Ayrıca bürokrasi ve medya muhaliflerin elindedir. Sonuçta Allende, 4 Kasım 1970 tarihinde resmî olarak başkanlık görevine başlamıştır.

Doğal olarak sonuçlardan ABD memnun olmamıştır. Allende'nin birinci olduğunun netleşmesiyle Nixon yönetimi, kafasında iki yol haritası belirlemiştir. İlki, Allende'nin muhaliflerine verilen desteği kapsarken ikincisi Şili ordusunun harekete geçmesini sağlamaktır.[38] ABD, Allende'nin başa gelmesinin kendisinin Güney Amerika politikasını sekteye uğratabileceğini düşünmektedir. Nitekim ABD Başkanı Richard Nixon, 6 Kasım 1970 tarihinde yaptığı konuşmasında "*Şili'de Allende'nin gücünü pekiştireceği ve dünyanın onun başarılı olma yolunda izlenimini edinebileceği konusunda endişeli olduğunu, bu yüzden Latin Amerika'nın bu şekilde düşünmesinin önüne geçilmesi gerektiğini*" söylemiştir.[39]

---

32 Carlos Reyes, Rodrigo Elgueta, **Çizgilerle Şili'de Allende'li Yıllar,** çev. Barış Yıldırım, İstanbul, Yordam Kitap, 2017, s. 26.

33 Schlotterbeck, op.cit, s. 2.

34 Allende yönetiminin devrilmesinde öncü rol oynayan paramiliter bir örgüt. Bk. Mehmet Akif Genç, **11 Eylül 1973 Faşist Darbesinden Önce ve Sonra Şili Halkının Faşizme ve Revizyonizme Karşı Mücadelesi,** İstanbul, Aydınlık Yayınları, 1975, ss. 12.

35 **Cumhuriyet,** 26.10.1970, s. 1.

36 Alain Rouquie, **Latin Amerika'da Askeri Devlet,** çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1986, ss. 250.

37 Anayasa Güvenceler Statüsü, siyasal partilerin özgürlüklerini; basın, toplantı, öğrenim, haberleşme, seyahat özgürlüklerini, silahlı kuvvetlerin ve karabinerilerinin profesyonelleştirilmesini içermektedir. Halk Birliği yönetimi burada silahlı kuvvetlere hakem rolü verilmesini kabul etmemiş, Hristiyan Demokratlar da razı gelmiştir. Bk. Regis Debray, **Allende Anlatıyor,** çev. Hasan Kaya, İstanbul, May Yayınları, 1973, s. 155.

38 Muhammed Hayati Taban, Kamer Kasım, "CIA İstihbarat Raporları ve Salvador Allende", **Savunma Bilimleri Dergisi,** Sayı 41, Mayıs 2022, s. 294. https://dergipark.org.tr/tr/pub/khosbd/issue/69843/1049266 (Erişim: 15.10.2023).

39 **Le Monde diplomatique Türkçe,** 30.08.2023, s. 4.

Yeni yönetim zorluklara rağmen seçim öncesi vadettiği sözleri yerine getirme çabası içerisinde olmuştur. Allende göreve geldiğinde Şili'deki zenginlik sayılı ellerdedir. Dünyanın en büyük bakır ihracatçısı olan ülkenin maden ihracatlarının %85'i ABD holdinglerinin yönetimindedir.[40] Diğer yandan ekonomi kötü durumdadır. 1963-1971 yılları arasında fiyatlar yedi kat, iç ve dış borç 1964'ten 1970'e kadar dokuz kat artmıştır.[41]

Allende, başa geçtikten sonra "Şili'nin Sosyalizme Giden Yolu" olarak isimlendirdiği bir politika izlemiştir. Bu politikasıyla yabancı işletmeleri kamulaştırmayı, eğitimi genişletmeyi ve işçi sınıfının yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlamıştır. Yoksul kesime yönelik politikalara ağırlık vererek ücretleri %35 ila %66 oranında artırmış, sağlık hizmetlerinin kırsal kesimlere ulaşmasını sağlamış, çocuklara süt dağıtımına başlamıştır.[42] Yerli Kızılderili bir halk olup ayrımcılık gören Mapuçe çocuklarına burs tahsis edilmiş, ülkede sosyal konut inşaları başlamış ve yarı zamanlı çalışanlara sosyal güvence hakları verilmiştir.[43] Hamile ve emziren annelere süt uygulaması başlatılmış, öğrencilere ücretsiz okul yemekleri sağlanmıştır.[44] Sağlık sektöründe doktor muayenesi ve dişçi tedavisi ücretsiz hâle getirilmiştir.[45] Aynı zamanda doktorların yoksul bölgelerde hizmet vermesini teşvik için lokal sağlık merkezleri inşa edilmiştir. Kısa sürede tarım ve sanayide üretim artmış, enflasyon ve işsizlik gerilemiştir. [46] Bir yıl içerisinde enflasyon %34.9'dan %22.1'e, işsizlik %8.3'ten %3.8'e düşmüş ve kişi başına tüketim son dört yıla göre iki kat artmıştır.[47] Yoksul kesim, temel ihtiyaçlarını rahat alır hâle gelmiştir. Daha önce ulaşamadıkları ayakkabı, giysi, ısıtıcı, buzdolabı ve televizyon gibi ürünleri alabilmeye başlamış, et lüks olmaktan çıkmıştır. İktidarı süresince eğitimin tüm seviyelerinde okullaşma oranları artmıştır.[48] Bunun yanında işçi ailelerin çocuklarına ücretsiz okul kitabı, ayakkabı ve okul malzemeleri verilmiştir. Ayrıca yeni okulların açılmasıyla 1970'den 1971'e kadar olan süreçte okullaşma oranı altı katına ulaşmıştır.[49] Gayrisafi yurt içi hasılada işçilerin payı, 1970'den 1971'e kadar olan süreçte %52'den %61'e yükselmiş ve verilen ücretler, 1971'in ilk çeyreğinde %56 oranında artmıştır.[50] Allende hükûmeti on sekiz yaşındakilere ve okuma yazma bilmeyenlere oy hakkı vermiş, böylece siyasal katılımı teşvik etmiştir.[51] Diğer yandan siyasi tutuklular salınmış, özel toplum polisi dağıtılmıştır.[52]

Tarım reformu kapsamında büyük arazi sahiplerinin elindeki yüzbinlerce hektar toprağa el konularak köylülere devredilmiştir. 1972 yılı sonunda çiftçilere yardım amacıyla çeşitli sos-

40 Hans W. Barsch, Martha Buschmann, Gerhard Stuby & Eric Wulff, op.cit., s. 19.
41 Salvador Allende, **Şili'de Sosyalist Eylem,** çev. Osman Koçoğlu, Ankara, Bilgi Yayınları, 1974, s. 23-24.
42 Hans W. Barsch, Martha Buschmann, Gerhard Stuby & Eric Wulff, op.cit., s. 22-23.
43 İbid., s. 33.
44 Anjan Basu, "America's First Date with 9/11 Was Not on US Soil", https://thewire.in/history/americas-first-date-with-9-11-was-not-on-us-soil (Erişim: 26.10.2023). Ayrıca bk. Nathaniel Davis, **The Last Two Years of Salvador Allende,** New York, Cornell University Press, 1985, ss. 39.
45 Orhan Dilber, "Darbenin 13. Yıldönümünde Şili Deneyimi Üzerine", **Zemin,** Sayı 1, Ekim 86 s. 52.
46 Roberto Belmar, Victor W. Sidel, "An International Perspective On Strikes And Strike Threats By Physicians: The Case Of Chile", **International Journal of Health Services,** Vol. 5, No. 1, 1975, s. 54, https://www.jstor.org/stable/45442908 (Erişim: 05.10.2023).
47 Dilber, op.cit, s. 52.
48 Senan Fox, "Remembering Salvador Allende", https://www.opendemocracy.net/en/remembering-salvador-allende/ (Erişim: 26.10.2023).
49 Hans W. Barsch, Martha Buschmann, Gerhard Stuby & Eric Wulff, op.cit., s. 27.
50 Felipe Larrain, Patricio Meller, "The Socialist-Populist Chilean Experience, 1970-1973", **The Macroeconomics Of Populism In Latin America,** Rudiger Dornbusch, Sebastian Edwards (Ed.), Chicago, University of Chicago Press, 1991, ss. 196.
51 "History of the Health Care System in Chile", **American Journal of Public Health**, Vol. 67, No. 1, 1977, s. 31, https://ajph.aphapublications.org/doi/epdf/10.2105/AJPH.67.1.31 (Erişim: 28.10.2023).
52 Dilber, op.cit, s. 52.

yalist ülkelerden Şili'ye binlerce traktör getirilmiştir. Yine bu sosyalist ülkelerden şeker ve ilaç gibi yardım malzemeleri gelmiştir. Diğer yandan Haziran 1971'de ülkedeki Amerikan Bankası ve bakır madenleri millîleştirilmiş, aynı yıl Eylül ayında ülkedeki özel bankalardan en büyük on altı tanesi Şili Devleti'nin mülkiyetine geçmiş ve stratejik tekel şirketleri kamulaştırılmıştır.[53]

Ekonomideki genişlemeci para politikasının kısa vadeli sonuçları olumlu olmuştur. Sanayi büyümüş, enflasyon büyük ölçüde düşmüş ve piyasadaki para artmıştır. Fakat bunun karşılığında hükûmetin mali açığı artarken döviz rezervleri azalmıştır. Çalışan kesime verilen ücretler artsa da gıda fiyatlarındaki yüksek artış bu yükselişi etkisiz kılmıştır. Artan enflasyonun kontrol edilmeye çalışılması, temel ürünlerin karaborsaya düşmesine yol açmış ve karneyle satışlar başlamıştır. Şili ekonomisinin olumsuz seyretmesinde ABD'nin etkisi de vardır. İktidarın politikalarından memnun olmayan ABD, belirli sektörlerdeki işçi grevlerini finanse etmiştir. Hatta 21 Mart 1972'de tarihinde bir Amerikalı gazeteci, "International Telephone and Telegraph Corporation (ITT)" şirketinin gizli yazışmalarını yayımlayarak bu şirketin CIA ve Beyaz Saray görevlileriyle olan ilişkilerini ortaya çıkarmıştır. Yayımlanan yazıda, ITT'nin seçim öncesi Şili'nin sağcı gazetelerini finanse ettiğini ve Allende'nin rakibi olan Jorge Alessandri'ye para aktardığını fakat seçimleri Allende kazanınca bu sefer CIA'ye bir milyon dolar teklif ettiğini söylemiştir.[54] Bunun üzerine Allende hükûmeti ITT'nin Şili'deki faaliyetlerinin kamulaştırılacağını ilan etmiştir.

Ekonomik zorlukların yanı sıra siyasi anlamda Halk Birliği iktidarının içerisinde fikir birliği de olmamıştır. Ayrıca koalisyon içinde olmayıp Allende yönetimini zaman zaman eleştiren başka sol gruplar da mevcuttur. "Devrimci Sol Hareket (MIR)" bunlardan biridir.[55] Daha çok öğrencilerin ve gecekondu kesimlerinin desteklediği bu harekete zamanla işçiler de katılmıştır. Allende'den önceki dönemde banka soyma ve kırsal gerilla tipi eylemlerde bulunan bu hareket,[56] Allende'nin politikalarını yetersiz bulmuş, iktidarı taban örgütlenmesi hususunda zayıf olmakla eleştirmiştir.[57] Fakat asıl üzerine gittiği konu tarım politikaları olmuştur. MIR, kırsal bölgelerde kayıtsız şartsız kamulaştırma yapılmasını istemiştir. İktidar ortaklarından olan Komünist Parti ise MIR'ın örgütlenmede etkin olmasını hazmedemeyerek ona karşı eleştirel söylemlerde bulunmuştur. Allende ise gerek iktidar ortaklarından gerekse ordudan MIR'a gelen olumsuz eleştirileri yumuşatmaya çalışmış, bu hareketi niyetleri iyi ama metotları kötü heyecanlı bir grup olarak görmüştür. Ona göre barışçıl bir değişim mümkündür. Yani hedeflenen düzen için şiddet şart değildir. MIR ise Allende'nin başkanlığı sürecinde silahlı eylemlerden geri durmayı kabul etmiştir. Fakat Allende, devrimci bir lider olduğu için sağdan, yeterince devrimci olmadığı için soldan eleştirilmeye devam edilmiştir. Bu gibi eleştiriler karşısında Allende'nin yumuşak kalması, iktidarın zayıf görünmesine sebep olmuştur. İktidarı süresince çeşitli siyasiler, sendikacılar ve yöneticiler öldürülmüş; demir yollarına, köprülere ve fabrikalara bombalamalar gerçekleştirilmiştir. Allende, bu hamlelere karşı yetersiz kalmış, sadece ordudan çeşitli askerleri kabinede görevlendirmekle yetinmiştir.[58] Bu şekilde hem ordudan gelen şikâyetleri keseceğini düşünmüş hem de olayların yatışacağını varsaymıştır. Bu hamlesi eleştirilmiştir zira orduyu daha fazla siyasete soktuğu öne sürülmüştür.

53 Reyes, Elgueta, op.cit, s. 64.
54 Reyes, Elgueta, op.cit, s. 87.
55 Bu hareket, 1965 yılında Concepcion Üniversitesinde çoğunluğu üniversite öğrencileri tarafından kurulan silahlı mücadeleye yatkın bir gruptur.
56 Mehmet Çolak, **Şili Sosyalizminin İçyüzü,** çev. Metin İlkin, İstanbul, Proletarya Yayınevi, 1974, s. 21.
57 Reyes, Elgueta, op.cit, s. 99.
58 M. Tanju Akad, "Şili'de Darbe Vakti 11 Eylül 1973", **Popüler Tarih,** S. 49, Eylül 2004, ss. 73. İçişleri, Bayındırlık ve Madencilik bakanlıklarına ordudan çeşitli rütbelerde askerler atanmıştır.

EKONOMİK GERİLEME

Allende hükûmeti ekonominin kötüleşmesiyle birlikte uluslararası kreditörlere ve yabancı hükûmetlere olan borçları ödemede temerrüde düşeceğini açıklamış, bu yüzden çok uluslu şirketlerle ve ABD hükûmetiyle gerilimler yaşamıştır. Maaşları artırması kısa vadede etkili gibi gözükse de para biriminin değer kaybetmesi nedeniyle bu artışlar etkisiz kalmıştır. Çünkü fiyatlar kısa sürede aşırı yükselmiştir. Ayrıca ihracat düşerken ithalat artmıştır. Şili'nin en önemli ihracat kalemi olan bakırın değerinin uluslararası piyasalarda düşmesi ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Zira Şili'nin ihracat gelirlerinin yarısından fazlası bu üründen gelmektedir. Bunun yanında zaten gıda ithalatına bağımlı olan Şili, ihracat gelirlerinin azalmasıyla birlikte üretimde düşüşler yaşamaya başlamıştır.

İthalatta ve üretimdeki sıkıntılar beraberinde mal kıtlığını ve stokçuluğu getirmiştir. Bazı temel ürünler karaborsaya düşünce sokaklarda protestolar meydana gelmiştir. Aralık 1971'de orta ve üst sınıf kadınların başını çektiği "boş tencere" eylemleri yapılmıştır.[59] Muhalefet medyası ise Allende yönetiminin ülkedeki orta ve üst kesimle bağını kuramamış olmasını kullanıp, bu protestoların üzerine giderek haberlerini bu yönde yoğunlaştırmıştır. Diğer yandan ülkedeki iş bırakmalar giderek artmaya başlamıştır. 1972'nin Ekim ayında binlerce kamyon sürücüsünün haftalarca greve gitmesi ekonomiyi iyice sekteye uğratmıştır. Çünkü Şili ince uzun ve engebeli bir ülke olmasının neticesi gereği limanlarına gelen malları kamyonlarla dağıtmaktadır. Esnafın da buna katılması protestonun etkisini artırmıştır. ABD, bu süreçte Allende'nin gitmesi için grevlere parasal destek sağlayarak milyonlarca dolar harcamıştır.[60]

Şili'nin sadece iç politikada değil uluslararası alanda attığı bazı adımlar da Nixon yönetimini rahatsız etmiştir. Örneğin; Şili, 1948 yılında imzalanan ve ABD etkisinde olup antikomünist bir politika izleyen Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) Antlaşması'nı reddederek Küba ile diplomatik ilişkilerini yeniden kurmuştur.[61] Kısa bir süre sonra Küba Devlet Başkanı Fidel Castro, Kasım 1971'de Şili'ye haftalar süren uzun bir ziyarette bulunmuştur.[62] Şili'nin sosyalist politikasına diğer Batı yarım küre devletleri olumlu bakmamış, sadece Küba, Peru ve Meksika Şili'ye yakın durmuştur. Dış politikada yalnız kalan Şili, 1971 yılında Bağlantısızlar Hareketine katılmıştır.[63] O zamana kadar ideolojik fikirlere dikkat eden Şili, çok yönlü bir politika izlemeye karar vererek çeşitli Afrika, Avrupa ve Asya ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurmuştur.[64] Alternatif ticaret ve finans kaynakları aramak zorunda kalan Şili, Sovyetler Birliği'ne yanaşmıştır. Fakat SSCB genel olarak Allende iktidarının yanında dursa da Şili'yi Küba gibi desteklemeye istekli olmayınca Allende hükûmeti hayal kırıklığına uğramıştır. Nitekim Allende, 1972 yılının sonlarında SSCB'ye yaptığı ziyarette ek kredi talep etmiş fakat kabul edilmemiştir. Yine SSCB'den kısa vadede yatırım taahhütleri alsa da darbeden dolayı bu sözler gerçekleşmeyecektir. Diğer yandan Çin, Bulgaristan, Macaristan gibi ülkelerden gelen krediler yeterli olmamıştır.[65]

59 Regis debray, op.cit. s. 174.
60 **Yeni Gündem,** 1-15 Eylül 1985, s. 23.
61 Regis debray, op.cit. s. 130.
62 George W. Grayson, "The Significance Of Castro's Trip To South America", **World Affairs,** Vol. 135, No. 3, 1972, s. 220, https://www.jstor.org/stable/20671382 (Erişim: 16.10.2023).
63 Carlos Fortin, Jorge Heine & Carlos Ominami, "Latin America Between a Rock and a Hard Place: A Second Cold War and the Active Non-Alignment Option", https://www.globalpolicyjournal.com/blog/02/10/2020/latin-america-between-rock-and-hard-place-second-cold-war-and-active-non-alignment (Erişim: 11.10.2023).
64 Bu ülkeler; Kongo, Ekvator Ginesi, Libya, Madagaskar, Nijerya, Tanzanya, Zaire, Arnavutluk, Doğu Almanya, Macaristan, Afganistan, Bangladeş, Kamboçya, Kuzey Kore, Çin, Moğolistan, Güney Vietnam ve Kuzey Vietnam'dır.
65 Yeni Gündem, op.cit, s. 22.

DARBE

4 Mart 1973'te yapılan parlamento seçimlerinde muhalefet daha fazla oy almış olsa da senatoda Allende'yi görevinden edebilecek üçte iki çoğunluğu sağlayamamıştır.[66] Halk Birliği, milletvekili ve senatör sayısını artırmıştır. Fakat iktidar kongrede azınlıkta kalmıştır. Kısa süre sonra başkanlık sarayına, Sosyalist Parti ve Komünist Parti genel merkezlerine saldırılar gerçekleşmiştir. Mayıs 1973'te kamyoncular tekrar greve gideceğini ilan etmiş, bazı madenlerde iş bırakmalar başlamış ve işçilerle polis arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Bu tür haberlerin artması darbe çağrılarını artırmıştır. Diğer yandan Allende, ordunun kendisine sadık kalacağını zira kendisinin ılımlı duruşunun ve yasal çerçevenin dışına çıkmamasının ordu tarafından saygı göreceğini düşünmüştür.

29 Haziran 1973 tarihinde bir albay tanklarla başkanlık sarayını çevrelemiş fakat kalkışma bastırılmıştır. Ordu bundan sonrası için darbe yapmayı kafasında netleştirmiştir. Bu süreçte Temmuz 1973'te kamyoncular yeniden greve gitmiş, ülkedeki sabotaj eylemleri artmıştır.[67] Binlerce kamyoncunun grevine taksi, dolmuş, otobüs çalışanları da katılınca ülkedeki hayat durma noktasına gelmiştir. Ordudaki huzursuzluğu yatıştıramayan mevcut Genelkurmay Başkanı Ağustos ayında istifa etmiş, muhalefet ise hükûmetin meşruiyetini sorgulayarak anayasal düzenin yeniden kurulması çağrısı yaparak orduya göz kırpmıştır. Allende, muhalifleri askerî bir darbe düzenlemeye çalışmakla suçlamış, kongrenin açıklamasının iç karışıklık yaratmak amacında olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte Augusto Pinochet Genelkurmay Başkanı olmuştur.

11 Eylül 1973 günü darbe gerçekleştirilmiştir. Darbe sonrası birçok insan tutuklanmış veya öldürülmüştür. Allende, etrafındaki silahlı gönüllülerle başkanlık sarayına gelerek yayın kesilinceye kadar radyodan halka seslenmiştir. Ordu, Allende'ye teslim olduğu takdirde kendisi ve ailesinin Şili'den güvenli bir şekilde ayrılacağını söylese de Allende bunu kabul etmemiştir. Ardından başkanlık sarayı kuşatmaya alınarak silahlarla ve tanklarla saldırıya geçilmiştir. Allende yanındakilerle birlikte çatışmış; ailesinin, bakanların ve diğer kadınların sarayı terk etmesini istemiştir. Kısa süre sonra uçaklarla bombalanan sarayda büyük tahribat oluşmuştur. Süren çatışmalarda Allende yaralanmış ve sonunda intihar etmiştir. Cunta yönetimi, Allende hükûmetini temel haklar, fikir hürriyeti, eğitim ve grev haklarına uymama ve halkı sınıf kavgasına sürüklemek ile suçlamıştır.[68]

Darbe çok kanlı gerçekleşmiştir. Cunta tarafında sakıncalı görülen kim varsa toplama kamplarına götürülmüş veya öldürülmüştür. Belediye başkanları, parti başkanları, bakanlar, milletvekilleri, valiler, gazeteciler, doktorlar, işçiler, akademisyenler, sanatçılar, rahipler ve daha birçok kesimden insan doğrudan zarar görmüştür. Millî stadyumda insanlar topluca kurşuna dizilmiş, birçok kayıp vaka ve işkence bildirilmiştir.[69] Sakıncalı görülen birçok kitap yakılmıştır. Askerlerden emirlere uymayanlar dahi kurşuna dizilerek öldürülmüştür.[70]

66 http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/CHILE_1973_E.PDF (Erişim: 29.10.2023).
67 Dilber, op.cit, s. 54.
68 Yeni Gündem, op.cit, s. 22.
69 Akın Sağıroğlu, "Latin Amerika'da Asker-Siyaset İlişkisi: Arjantin ve Şili'de Askeri Darbelerin Etkileri ve Tarafları", **Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi,** Cilt 1, Sayı 1-2, 2016, s. 42. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/317922 (Erişim: 26.10.2023).
70 Hans W. Barsch, Martha Buschmann, Gerhard Stuby & Eric Wulff, op.cit., s. 189.

DEĞERLENDİRME

Uzun bir siyasi geçmişe sahip olan Salvador Allende, başarısız olduğu üç seçimden sonra 1970 seçiminde Halk Birliğinin (Unidad Popular) desteği ile başkan olmayı başarmıştır. Latin Amerika'da ilk defa kendini Marksist olarak tanımlayan bir kişi, seçimler yoluyla burjuva bir ülkeye başkan olmuştur. Fakat iktidara tek başına değil çeşitli fraksiyonlardan oluşan sol bir koalisyon sonucu gelmiştir. Değişik zamanlarda bu çeşitlilik kendisini zorlamıştır. Diğer yandan kongrenin onayını almak için Hristiyan Demokratlar Birliğinin kendisine sunduğu "anayasal güvenceler şartı", iktidarı boyunca hep önüne konulmuştur.

Allende yönetimi, iktidarı süresince ülkedeki bakır madenlerini millîleştirmiş, toprak reformunu genişletmiştir. Dar gelirli gruplara yönelik maaşlar, eğitim ve sağlık hizmetleri artırılmıştır. Fakat orta ve üst kesim bu politikalara destek vermemiş, toprak ve sermaye sahipleri gidişattan memnun olmamıştır. Bu konuda Halk Birliği yönetiminin yanlış politika izlediğini düşünenler vardır. Yani mülk sahiplerinin kamulaştırmalar karşısında blok olarak rahatsız olacağının hesaplanamaması ve kamulaştırma konusunda hükûmetin detaylı bir yol haritasına sahip olmaması olumsuz etmenler olarak görülmüştür.[71] Gerçekleşen sabotajlar ve engellemeler ise bu durumun etkisini artırmıştır. Diğer yandan iktidar, bu kargaşayı önlemenin mümkün olduğuna inanmaya devam etmiştir. Sonunda ülke, Allende ve karşıtları olarak ikiye ayrılmış ve 11 Eylül 1973'te darbe gerçekleşerek on yedi yıllık Pinochet dönemi başlamıştır.

Allende'nin başa geçmesi ABD'nin tepkisini çekmiştir. Çünkü ABD, Küba Devrimi'nden sonra bu bölgede başka bir sorun istememiştir. Sosyalist bir iktidar, Soğuk Savaş sürecinde Amerikan çıkarları için terstir. Dönemin ABD Başkanı Richard Nixon, 1970 seçimleri öncesi muhalif partileri finanse ederek Allende'nin iktidara gelmesini engellemeye çalışmıştır. Fakat bu gerçekleşmeyince bu sefer Şili yönetiminin devrilmesi yönünde politikalar gerçekleştirmiştir. Nitekim madencilik ve taşımacılık sektörlerinde grevleri desteklemiş ve Şilili subayları darbe için ikna etmeye çalışarak Şili ordusuna askerî yardımlar yapmıştır.[72] Allende'nin uyguladığı sosyalist politikalar ve Küba ile yakın ilişkiler ABD'nin endişesini iyice artırmıştır.[73] Nixon yönetimi ekonomik yöntemleri kullanmış ve muhalefeti desteklemiştir.

Darbe sonrası birçok kişi öldürülmüş, tutuklanmış veya kaybolmuştur. Kayıpların ve ölümlerin içerisinde 18 yaş altı kişiler mevcut olduğu gibi genel olarak kayıp veya faili meçhul cinayetlerin %62'si 16 ila 30 yaş arasındadır.[74] Pinochet döneminde kamulaştırılan sanayinin çoğu eski sahiplerine verilmiş ve sendikal hareketler bastırılmıştır. Kısa süre içerisinde enflasyon aşırı yükselse de fiyatların yükselmesi bile yasaklanmıştır. İşsizlik artmış, yoksul ailelere verilen süt yardımı kaldırılmış, fakir semtlerdeki klinikler dağıtılmıştır. Binlerce üniversite öğrencisi atılmış, yüzlerce öğretim üyesi işinden olmuş ve bazı bölümler dahi kapatılmıştır. Darbeden üç yıl sonra bazı anayasa değişiklikleri yürürlüğe girmiş ve Eylül 1980'de yapılan referandum ile 1925 Anayasası yürürlükten kaldırılmıştır.[75] Böylece Şili'nin ve Güney Amerika'nın ilk sosyalist iktidarı altı yıllık yasal iktidarını tamamlayamadan sona ermiştir.

---

71 Özgür Balkılıç, "Şili Sosyalist Deneyiminin (1970-1973) Ekonomi-Politiğinin Tarih Yazını Üzerine", **Mülkiye Dergisi,** Cilt 40, Sayı 4, 2018, s. 560. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/44592/675593 (Erişim: 17.10.2023).

72 Armando Uribe, **Şili'de Amerikan Darbesi,** çev. Nabi Dinçer, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1975, s. 186.

73 1990'larda ortaya çıkan CIA belgelerinde ABD'nin net bir şekilde 1973 askerî darbesine destek sağladığı ortaya çıkmış, bu konuda dönemin Bill Clinton hükûmeti Şili'den resmî özür dilemiştir. Bk. **Latin Amerika Çalıştayı 2012,** LAMER, Ankara, 2013, s. 140.

74 Semra Somersan, "Güney'in Askeri Darbelerinde İnsan Hakları İhlalleri", **Toplum ve Bilim,** Sayı 99, 2003-2004, ss. 142.

75 İbid.,

LATİN AMERİKA SİYASETİNDE PEMBE DALGA'NIN YENİDEN DOĞUŞU VE LATİN AMERİKA DİPLOMASİSİNE ETKİSİ

Alptekin Molla - Gabriel Enrique Sánchez Ramirez

GİRİŞ

Latin Amerika siyaseti, 21. yüzyılın başından beri önemli bir değişim yaşamaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından daha önceki dönemlerden farklı olarak Latin Amerika'da bir dizi solcu liderin iktidara geldiği görülmüştür. Venezuela'da Hugo Chávez Frías, Brezilya'da Lula da Silva, Arjantin'de Nestor Kirchner bunlar arasında sayılabilir. Bu dönem, Latin Amerika siyasetinde "Pembe Dalga" olarak adlandırılmış ve bölge ülkelerinin iç politikalarında sosyal politika uygulamalarıyla karakterize edilirken dış politikada ise bölgesel iş birliği, bağımsızlık ve ABD karşıtlığı gibi özellikleri içermiştir. Bu ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı daha bağımsız bir duruş sergilemeye çalışırken kendi aralarında da güçlü bir şekilde bölgesel entegrasyonu teşvik etmiş ve birbirleriyle iş birliğini artırmışlardır. Güney Amerika Uluslar Birliği (UNASUR), Amerika Halklarımız İçin Bolivarcı İttifak (ALBA) gibi bölgesel örgütler ve girişimler bu süreçte ortaya çıkmıştır. Bu tür örgütler, bölgesel dayanışmayı ve ekonomik iş birliğini teşvik etmek amacıyla kurulmuş ve Latin Amerika ülkeleri arasında birlik ve iş birliğini sağlama çabalarını yansıtmıştır. Sonraki dönemde ise Latin Amerika'da sağcı liderlerin iktidara gelmesi "Muhafazakâr Dalga" olarak adlandırılmıştır. Ancak şu anda Latin Amerika'da yeniden sol siyasi dalganın yükseldiği görülmektedir. Bölgede yapılan son seçimlerde Kolombiya'da Gustavo Petro'nun iktidara gelmesi, Brezilya'da Lula'nın tekrar devlet başkanı seçilmesi bu trendi göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı, son zamanlarda Latin Amerika ülkelerinde solcu liderlerin iktidara gelmesinin "Pembe Dalga"nın yeniden doğuşu anlamına gelip gelmediğini tartışmak ve bu gelişmenin bölge diplomasisi üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Bu amaçla, öncelikli olarak "Pembe Dalga" kavramı tarihsel arka plan göz önünde tutularak ekonomik ve siyasi nedenler bağlamında açıklanarak bu dönemde uygulanan politikalara değinilecektir. Daha sonra "Pembe Dalga"nın yeniden doğuşu tartışmaları doğrultusunda mevcut durum değerlendirilerek bu gelişmenin Latin Amerika diplomasisi üzerine muhtemel etkileri, Venezuela-Kolombiya-Brezilya ilişkileri örneği üzerinden ortaya konulacaktır.

"PEMBE DALGA" KAVRAMI

"Pembe Dalga" terimi, Latin Amerika'da siyasi analizlerde sıkça kullanılan bir kavramdır ve 21. yüzyılda özellikle Venezuela'da Hugo Chávez Frías'ın 1998 seçim zaferinden sonra ortaya çıkmıştır. Bu terim, Latin Amerika'daki sol siyasi yelpazenin birçok seçim zaferini ifade ederken günümüzde siyasi tartışmalarda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Latin Amerika'da "sosyal reformist" olarak kabul edilen liderler genellikle komünizmle ilişkilendirilen kırmızı renkle ifade edilirken, bu liderlerin yönlendirdiği siyasi hareketler "Kızıl Dalga" olarak adlandırılmıştır. Ancak son yıllarda Latin Amerika'da "ilerici güç" olarak tanımlanan ve etkileri artan siyasi hareketler ve liderler için daha yumuşak bir ton taşıyan "Pembe Dalga" terimi kullanılmaktadır. Bu terimlerin Latin Amerika'daki siyasi değişimi ve sosyalist fikirleri çağrıştırdığı açıkça görülmektedir. "Kızıl Dalga" terimi daha radikal ve komünist bir perspektifi ifade ederken "Pembe Dalga" terimi daha ılımlı ve reformcu bir siyasi yaklaşımı yansıtmaktadır.[1] Bu terimler, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi alanlarında kullanılarak Latin Amerika'daki siyasi dönüşümleri ve liderlik biçimlerini açıklamak için akademik çalışmalarda sıkça yer bulmaktadır.

Hugo Chavez'in 1998'deki seçim zaferi, bir dizi Latin Amerika ülkesinde sol ve merkez sol hükûmetler için bir zafer ve iktidar kazanma dalgasının başlamasına yol açmıştır. Arjantin, Brezilya, Uruguay, Bolivya, Ekvator, Şili, El Salvador ve Nikaragua gibi ülkelerde sol siyasi partiler güçlenmişler ve iktidara gelmişlerdir.[2] Bu dönemde bölge ülkelerindeki siyasi iktidar değişiklikleri, özellikle Washington Mutabakatı çerçevesinde 1980'li ve 1990'lı yıllarda uygulamaya konulan neoliberal politikalara karşı Latin Amerika toplumlarındaki yaygın hoşnutsuzluğun bir yansıması olarak görülmüştür.[3] Bu dönemde muhafazakâr ve sağ hükûmetler tarafından uygulanan ekonomi politikaları Latin Amerika toplumlarında büyük bir ekonomik ve sosyal uçurum yaratmış ve bu durum, halkın sol siyasi partilere olan ilgisini artırmıştır. Pembe Dalga, bir yandan bu hoşnutsuzluğun bir sonucu olarak ortaya çıkan bir siyasi hareketi temsil ederken diğer yandan da Latin Amerika bölgesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki çıkarları ve politikalarıyla çelişen bir ilerici hareket olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin bölge üzerindeki etkisine karşı duyulan tepkiyi içermiştir. Bu dönemde Latin Amerika'da sol siyasi partilerin iktidara gelmesi, bölgedeki politik değişimlerin bir yansıması olarak Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilere ve bölgedeki politikalarına karşı daha bağımsız ve özerk bir duruşun ifadesi olarak görülmüştür.

Siyaset bilimciler, bu dalganın Venezuela Cumhuriyeti'nde (Daha sonra Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti olarak anılacaktır.) Hugo Chavez'in seçilmesiyle başladığı konusunda hemfikirdir. Bu şekilde Venezuela'da başlayan sol ideolojiye sahip parti ve liderlerin iktidara gelme dalgası, daha sonra birçok Latin Amerika ülkesinde de gerçekleşmiştir. 2002 yılında Brezilya

1 Lucia Carbayo, *"¿Que fue la Marea Rosa en América Latina?"*, 2002, **LISA News**, https://www.lisanews.org/internacional/que-fue-la-marea-rosa-en-america-latina/, (Erişim Tarihi: 21.10.2022).

2 R. Guy Emerson, **La Marea rosa en América Latina: Orígenes y posibles trayectorias**, Universidad de las Américas Puebla, 2018, s.163.

3 Washington Mutabakatı, özellikle Latin Amerika'daki gelişmekte olan ülkeler için 1980'lerde popüler hâle gelen bir dizi ekonomi politikası önerilerinden oluşmaktadır. Bu mutabakat Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanlığı arasındaki ortaklaşa kararlaştırılan ekonomik tedbirleri içermektedir. Bu politikaların hemen hepsi, neoliberal olarak tanımlanan ekonomi ilkelerine dayanmakta ve serbest piyasa koşullarının oluşturulması ve işleyişini, ayrıca ekonomiye devlet müdahalesi ve katılımının azaltılması gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınması için hayati öneme sahip olduğu düşünülen önlemleri içermektedir. https://www.britannica.com/topic/Washington-consensus, (Erişim Tarihi: 21.10.2022).

Federal Cumhuriyeti'nde Lula Da Silva, Uruguay Cumhuriyeti'nde Tabaré Vázquez, Bolivya Çokuluslu Devleti'nde Evo Morales, Şili Cumhuriyeti'nde Michelle Bachelet gibi sol ideolojiye sahip liderler ülkelerinde iktidarı elde etmişlerdir. Şili Cumhuriyeti'nde Michelle Bachelet ve Ekvator Cumhuriyeti'nde Rafael Correa'nın iktidar olmasıyla Pembe Dalga listesi 2010 yılında zirve noktasına ulaşmış ve Latin Amerika bölgesinde 15 ülke, solcu liderler tarafından yönetilir hâle gelmiştir. Harita 1'de, Pembe Dalga akıma ait sol kabul edilen hükûmetler kırmızı, siyasi yelpazenin sağında yer alan hükûmetler mavi, merkezde yer alan hükûmetler sarı renklerle belirtilmiştir.

Harita 1. Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlar ve İdeolojileri

Kaynak: Álvaro Merino, "*El Mapa de los cambios de gobierno en Latinoamérica desde 2005*", 31.10.2022, **Elordenmundial**, https://elordenmundial.com/mapas-y-graficos/cambios-gobierno-latinoamerica/?nab=1, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

Bu durumumu daha iyi ifade etmek için 2010 yılına kadarki başkanların listesini içeren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Bazı Latin Amerika Ülkelerindeki Başkanlıklar (1998-2006)[4]

Başkan	Ülke	Siyasi Parti	Yıl
Hugo Chávez Frías	Venezuela	Beşinci Cumhuriyet Hareketi (Fifth Republic Movement)	1998
Ricardo Lagos	Şili	Demokrasi Partisi (Party for the Democracy)	2000
Luis Ignácio Lula da Silva	Brezilya	İşçi Partisi (Workers Party)	2022
Néstor Kirchner	Arjantin	Adaletçi Parti (Justicialist Party)	2003
Tabaré Vázquez	Uruguay	Geniş Cephe (Broad Front)	2004
Evo Morales	Bolivya	Sosyalizme Doğru Hareket (Movement towards Socialism)	2005
Daniel Ortega	Nikaragua	Sandinista Ulusal Özgürlük Cephesi (Sandinista National Liberation Front)	2006

Başkanlar ve mensubu oldukları partiler daha sonra Venezuela (2000-2006), Şili (2006-2010), Brezilya (2006-2010), Arjantin (2007-2010), Ekvator (2009-2013) ve Uruguay'da (2009-2013) iktidarlarını devam ettirmişlerdir.

Tarihsel Arka Plan

Tarihsel olarak Latin Amerika siyasetinde sol ideolojiyi temsil eden gruplar, kapitalizme alternatif bir modelle ilişkilendirilmişlerdir. Bu görüşte olan geniş siyasi kesimler, üretim araçları üzerinde kamu mülkiyeti veya diğer bir ifadeyle devletleştirme ve ekonomide merkezî planlama üzerine kapitalist ekonomik sistem karşıtı programları uygulama vaatlerinde bulunmuşlardır.[5] Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Latin Amerika toplumlarında sol partilere ilgi daha da artmış ve Pembe Dalga'nın aktörleri de bu dönemde geniş halk kitlelerine ulaşmayı başararak siyaset sahnesinde daha fazla görünür hâle gelmiştir. Pembe Dalga'nın ortaya çıkış nedeni olarak ekonomik ve siyasi iki önemli faktörün ön plana çıktığı görülmektedir.

1) **Ekonomik Faktörler:** Pembe Dalga öncesinde, 1990'lı yıllarda birçok Latin Amerika ülkesinde ekonomi alanında bir dizi neoliberal ekonomik reform programı uygulamaya konulmuş, bu doğrultuda özellikle Latin Amerika hükûmetlerinin ekonomide yaygın özelleştirme politikalarını hayata geçirdikleri görülmüştür. Ülke ekonomilerini canlandırmayı ve daha rekabetçi bir yapıya kavuşturmayı amaçlayan bu önlemlerin olumsuz etkileri, ekonomik değişimin yaşandığı ülkelerde özellikle dar gelir gruplar üzerinde daha fazla hissedilmiştir. Bu durum, neoliberal ekonomi politikalarının uygulandığı toplumlarda büyük hoşnutsuzluk yaratırken aynı zamanda güçlü bir muhalefetle karşılaşmıştır. Bu duruma ek olarak, 1998-2000 yılları arasındaki ekonomik kriz

4 Steven Levitsky, Kenneth M. Roberts, **The Resurgence of the Latin American Left,** The Johns Hopkins University Press, https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/394272/mod_resource/content/1/The%20Resur gence %20of%20the%20Latin%20Ame%20-%20Steven%20Levitsky%20Intro.pdf, s. 2, (Erişim Tarihi: 19.09.2023).

5 Lucia Carbayo, age.

Latin Amerika ekonomilerinin çoğunun durgunluğa girmesine, bölgede yoksulluk ve işsizliğin daha da artmasına neden olmuş, iktidarda olan mevcut sağcı hükûmetlere karşı muhalefetin büyüyerek daha da genişlemesini sağlamıştır.[6]

2) **Siyasi Faktörler:** Latin Amerika toplumlarının hemen hemen her kesiminde hissedilen ancak etkisi dar gelir grupları üzerinde daha fazla olan ekonomik sıkıntıların bölgede yeni siyasi aktörlerin iktidara gelmesine zemin hazırladığı görülmüştür. Sol siyasi hareketlerin önerdiği ekonomik değişime ve gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi politikalarına odaklanan ekonomi program ve çözümleri, Latin Amerika toplumlarının büyük kesimlerini solcu adaylara oy vermeye yönelten çekici bir alternatif oluşturmuştur.[7]

Venezuela'da Hugo Chavez, Brezilya'da Lula Da Silva ve Arjantin'de Ernesto Kirchner gibi adayların dalganın ilk yıllarında elde ettiği siyasi başarı, 1990'larda iktidara gelebilecek olan sol hükûmetlerin başarılı olamayacağı ve ayakta kalamayacağına dair yaygın inancın kırılmasına yardımcı olmuş; bu algı, siyaset sahnesindeki diğer sol temsilcileri başkanlık arayışına teşvik ederken seçmenleri de bu yönde harekete geçirmiştir.[8]

2000'li yılların ilk on yılında sol hükûmetlerin seçim zaferi ve iktidarlarıyla birlikte Latin Amerika bölgesinde mevcut uluslararası örgütler çerçevesinde üye devletler arasında diplomatik, ekonomik ve kültürel entegrasyon arayışına yönelik ilginin arttığı gözlemlenmiştir. Bölgeselcilik yönündeki bu girişimlerde, Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika coğrafyasına yönelik dış politikasının müdahaleci ve meydan okuyan tonunun da bu çerçevede önemli rol oynadığı söylenebilir. Bu durumun en iyi örneği, 2004 yılında oluşturulan Amerika Halklarımız İçin Bolivarcı İttifak (*Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America Peoples/ALBA*) örgütünün kurulması ve bu oluşumun ticaret alanını kapsayan 2006 yılındaki Halkların Ticaret Anlaşması (*The People's Trade Agreement/ALBA-TCP*) olmuştur. Bu örgüt, Simón Bolívar ve Jose Marti'nin düşüncelerinden esinlenerek bölgesel birliğe dayalı bir Latin Amerika vizyonunu benimserken, bölge halklarının bağımsızlığı, kendi kaderini tayin hakkını ve onu oluşturan halkların kimliğini savunan siyasi, ekonomik ve sosyal bir ittifak olarak ortaya çıkmıştır. Kendisini antiemperyalist, antineoliberal ve hatta bazen antikapitalist olarak konumlandıran örgüt, Amerika Birleşik Devletleri gibi zengin kapitalist ülkelerin bölgedeki etkisini azaltmaya, mümkünse ortadan kaldırmaya yönelik bir girişimi temsil etmiştir.[9] Ancak Pembe Dalga sırasında oluşturulan tek organizasyon ALBA olmamış; bölge devletleri ayrıca ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarında iş birliğini artırmayı hedefleyen bir dizi örgütün oluşturulmasını da teşvik etmiştir.

6 Lucia Carbayo, age.
7 Nick Miroff, "*Latin America´s political right in decline as leftist governments move to* middle", 28.01.2014, **The Guardian**, https://www.theguardian.com/world/2014/jan/28/colombia-latin-america-political-shift, (Erişim Tarihi: 18.09.2023).
8 Lucia Carbayo, age.
9 ALBA Info, "What is the ALBA?, 20.03.2019, https://albainfo.org/what-is-the-alba/#:~:text=In%20its%20ow n%20terms%20the%20ALBA%20is%20defined,the%20likes%20of%20Simon%20Bolivar%20and%20Jose%20Marti., (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

Tablo 2. Latin Amerika'daki Bazı Bölgesel Örgütler[10]

Bölgesel Örgütler	Üye Devletler	Amaçlar
Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu (Community of Latin American and Caribbean States / CELAC) (2011)	Latin Amerika'yı oluşturan tüm ülkeler	Latin Amerika diplomasisi ve iş birliği
Güney Amerika Uluslar Birliği (Union of South American Nations / UNASUR) (2008)	Güney Amerika'yı oluşturan tüm ülkeler	Güney Amerika diplomasisi ve iş birliği
Pasifik İttifakı (Pacific Alliance) (2011)	Meksika, Peru, Kolombiya, Şili	Küresel yönelimli ekonomik iş birliği

Pembe Dalga Politikaları

1980'ler ve 1990'lı yıllarda neoliberal politikaların olumsuz etkisinin en fazla görüldüğü Latin Amerika bölgesinde iktidara gelen Pembe Dalga hükûmetlerinin arkasındaki en büyük siyasi destek neoliberalizm karşıtı hareketler olmuştur. Bu bağlamda sosyoekonomik düzeyde bütün Pembe Dalga hükûmetlerinin ortak hedefi, toplumsal refahın artırılması konusunda gelir dağılımı politikalarını yeniden düzenlemek ve daha önceki dönemlerde siyasi açıdan dışlanmış toplulukları ve hareketleri politika oluşturma süreçlerinde karar alma mekanizmalarına dâhil etmek olmuştur.[11] Bu amaçla hükûmetler, kendilerinden önce uygulanmaya başlanan liberal ekonomi politikalarının olumsuz etkilerinin hafifletmeyi ve dar gelir gruplarının refah düzeyini artırmayı amaçlayan bir dizi önlemi hayata geçirmişlerdir. Asgari ücretin artırılması, temel hizmetlere yapılan sübvansiyonlar yoluyla sosyal harcamaların genişletilmesi; işsizler, işsiz anneler ve güvencesiz işçiler gibi hassas gruplara nakit transferleri yapılması bu politikalar arasında sayılabilir. Ayrıca ham madde ve hidrokarbon satışından elde edilen gelirlerin kullanılması yoluyla kamu harcamaları artırılarak sosyal hizmetlerin finansmanı ve sübvansiyonunun sağlanması söz konusu olmuştur. Pembe Dalga'yı oluşturan ülkelerden Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'ndeki uygulamalar, bu konudaki en iyi örneklerden birisini oluşturmaktadır. Hugo Chavez hükûmeti döneminde Venezuela'daki sosyal harcamalar, petrol gelirindeki artış yoluyla hem mutlak hem de göreceli olarak genişlemiş ve sosyal harcamalardaki artış nüfusun önemli bir kesiminin refah düzeyini kısmen iyileştirmiştir.[12] Benzer şekilde sosyal harcamalar, diğer önlemlerin yanı sıra konut ve yerel altyapı programlarını ve "Bolivarcı misyonlar" olarak adlandırılan ücretsiz sağlık hizmetleri ve eğitimi de beraberinde getirmiştir.[13]

10 R. Guy Emerson, age., s. 167.

11 Burak Atabay, "Brezilya'da Lula'nın zaferi: Latin Amerika'da 'İkinci Pembe Dalga' nasıl yayıldı?", 03.11.2022, **British Broadcasting Corporation (BBC)**, https://www.bbc.com/turkce/articles/c8vg81v1l96o, (Erişim Tarihi: 22.08.2023).

12 Romina de Luca, Tamara Seiffer, Juan Kornblihtt, **Gasto social y consolidación de la sobrepoblación relativa en Venezuela durante el chavismo (1998-2010)**, Universidad Nacional de los Andes, https://ri.conicet.gov. ar/handle/11336/9589, s. 1, (Erişim Tarihi: 22.10.2022).

13 René Rojas, "*The Latin American Left's Shifting Tides*", **Catalyst- Journal**, Summer 2018, Cilt:2, No:2, https://catalyst-journal.com/2018/09/the-latin-american-lefts-shifting-tides, (Erişim Tarihi: 22.11.2022).

Pembe Dalganın Bitişi

Latin Amerika ülkeleri arasındaki siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel iş birliği girişimlerine rağmen zaman geçtikçe Pembe Dalga hareketinin bölgede güç kaybettiği görülmüştür. 2012 yılında Honduras ve Paraguay Cumhuriyeti'nde yaşanan çeşitli siyasi krizler, ardından Brezilya'da Odebrecht yolsuzluk vakasının yaşanması, 2013'te Hugo Chávez ve 2016'da Fidel Castro gibi ideolojik liderlerin ölümüyle Pembe Dalga hükûmetlerinin çoğu düşüşe geçmiştir. Bu süreç özellikle 2010'lu yıllarda bu ülkeler tarafından ihraç edilen malların fiyatlarındaki düşüşle birlikte hükûmetlerin ekonomik/sosyal sorunları çözmede faydalandıkları mali kaynakların azalmasıyla ortaya çıkmıştır.[14] Benzer durum, sol kesim iktidarlarca yönetilen Latin Amerika ülkeleri arasındaki iş birliği çabalarında da görülmüş, bu yöndeki girişimlerde bir durgunluk yaşanmıştır. Sonuç olarak sol iktidarlarca yönetilen Latin Amerika ülkelerinde Pembe Dalga'yı sağcı muhafazakâr liderlerin iktidara geldiği muhafazakâr dalga izlemiş ve bu süreç "Mavi Dalga" dönemi olarak adlandırılmıştır. Honduras Cumhuriyeti'nde Porfirio Lobo (2010-2014), Arjantin Cumhuriyeti'nde Mauricio Macri (2015-2019), Peru Cumhuriyeti'nde Pedro Pablo Kuczynski (2016-2018) ve Şili Cumhuriyeti'nde Sebastián Piñera (2018-2022), bu dönemde iktidara gelen siyasi yelpazenin sağında yer alan liderler olmuştur.

Harita 2. Muhafazakâr Dalga
Kaynak: Álvaro Merino, age.

14 John Kirk, "The US cannot ignore the new 'pink tide' in Latin America", 23.10.2022, **Al Jazeera**, https://www.aljazeera.com/opinions/2022/10/23/the-us-can-no-longer-ignore-change-in-latin-america, (Erişim Tarihi: 02.09.2023)

Harita 2'de görüldüğü gibi daha önce Pembe Dalga hükûmetleri tarafından yönetilen Brezilya, Arjantin ve Peru gibi ülkelerde 2017 yılında sağcı hükûmetlerin işbaşına geldiği görülmektedir. Öte yandan Bolivya, Uruguay, Ekvator gibi ülkeler, hâlâ sol hükûmetler tarafından yönetilmektedir.

PEMBE DALGA'NIN YENİDEN DOĞUŞU MU?

Mevcut Durum

Haziran 2022'de sol aday Gustavo Petro'nun Kolombiya Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı seçilmesi ardından Brezilya'da Lula Ignacio Da Silva'nın aynı yılın Kasım ayında bir kez daha başkanlık seçimlerini kazanması, Latin Amerika siyasetine "Yeni Sol Dalga"[15] ya da "Yeni Pembe Dalga"[16] terimlerinin girmesine neden olmuştur. Latin Amerika siyasetinde görülen bu değişim, 21. yüzyılın ilk on yılında, dört Güney Amerika ülkesinden üçünün solcu başkanlar tarafından yönetilmeye başlandığı dönemi hatırlatan bir gelişme olmuştur. Brezilya'da Lula Da Silva'nın seçilmesi, Latin Amerika'nın en büyük altı ülkesinin sol ideolojik düşünceleri savunan liderler tarafından yönetildiği bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler, bölgenin önde gelen ülkelerinden olan Venezuela'yı harekete geçirmiş, bölgede yer alan ülkelerle yeniden etkileşime geçen Venezuela daha önce başlatılan iş birliği girişimlerini canlandırmaya çalışmıştır. 2020 yılında Bolivya'da Luis Arce'nin seçilmesinin ardından Venezuela ve Bolivya arasında diplomatik görüşmeler yeniden başlamıştır. Venezuela'nın benzer girişimleri, Peru'da Pedro Castillo'nun, Arjantin'de ise Alberto Fernández'in seçilmesiyle devam etmiştir.[17]

15 Gerardo Lissardy, "*En que se diferencia la nueva ola de izquierda en América Latina de la 'marea rosa'* que surgió hace dos décadas", 29.06.2022, **British Broadcasting Corporation (BBC),** https://www.bbc.com/ mundo/ noticias-america-latina-61977393, (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

16 Tomás Mugica, "*Marea Rosa y Política Exterior*", 02.08.2022, **El Estadista**, https://elestadista.com.ar/ politica/ marea-rosa-politica-exterior-n55173, (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

17 Isayen Herrera y Julie Turkewitz, "*Gustavo Petro en Caracas: comienza una nueva era en las relaciones entre Colombia y Venezuela*", 01.11.2022, **The New York Times**, https://www.nytimes.com/es/2022/11/01/ espanol/ petro-maduro-venezuela-colombia-visita.html, (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Harita 3. Yeni Pembe Dalga

Kaynak: Álvaro Merino, age. Haritada mavi renk sağ, sarı renk merkez, kırmızı renk sol ve bordo renk otoriter sol iktidarları temsil etmektedir.

Harita 3'te görüleceği üzere 2023 yılına gelindiğinde, 2022'de seçilen mevcut Şili başkanı Gabriel Boric, 2021'de Peru Cumhuriyeti'nde seçilen Pedro Castillo, 2020'de Bolivya'nın Çokuluslu Devleti'nde seçilen Luis Arce ve 2020'de Arjantin Cumhuriyeti'nde seçilen Alberto Fernández ile birlikte Latin Amerika bölgesinde yer alan ülkelerin büyük çoğunluğunda sol ideolojiye sahip hükûmetler iktidara gelmiştir. En son seçimlerle birlikte Kolombiya ve Brezilya da artık kırmızı ile belirtilen sol hükûmetlerin iktidar olduğu ülkeler arasında yer almıştır.

Tablo 3. Latin Amerika'daki Bazı Başkanlar

Başkanlar	Ülkeler	Başkanların Partileri	Yıl
Nicolas Maduro	Venezuela	Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi (United Socialist Party of Venezuela)	2014-
Gustavo Petro	Kolombiya	İnsancıl Kolombiya (Humane Colombia)	2022-
Gabriel Boric	Şili	Sosyal Yakınsama) (Social Convergence)	2022-
Lula Da Silva	Brezilya	İşçi Patisi (Worker´s Party)	2022
Alberto Fernández	Arjantin	Tüm Cephe İttifakı (All Front Alliance)	2019-
Andrés Manuel López Obrador	Meksika	Morena	2018-
Pedro Castillo	Peru	Özgür Peru (Free Peru)	2021-
Luis Arce Catatoca	Bolivya	Sosyalizm Hareketi (Movement for Socialism)	2020-
Daniel Ortega	Niakaragua	(Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi) Sandinista National Liberation Front	2007-
Miguel Díaz Canel	Küba	Küba Komünist Partisi (Communist Party of Cuba)	2019-
Xiomara Castro	Honduras	Özgürlük ve Yeniden Kuruluş (Liberty and Refoundation)	2022-

Ocak 2023'te göreve başlayan Brezilya devlet başkanı Lula ile birlikte on iki Latin Amerika ülkesinde solcu hükûmetlerin iktidar olduğu, bunların içerisinde bölgedeki altı ana ekonomi olan Brezilya, Meksika, Arjantin, Şili, Kolombiya ve Peru'nun bulunduğu görülmektedir.

Ancak bu yeni Pembe Dalga'nın öncekinden farklı olduğu yönünde çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşlerde vurgu yapılan temel farklılık, yeni Pembe Dalga'nın, Bolivarcı sosyalizm, diğer bir ifade ile 21. yüzyıl sosyalizminin ideolojik yaklaşımından değil daha önce bölgede yönetimde olan muhafazakâr iktidarların uyguladıkları ekonomik ve sosyal politikaların olumsuz sonuçlarının Latin Amerika toplumlarında yarattığı memnuniyetsizlikten kaynaklanıyor olmasıydı.

Yine günümüz Yeni Pembe Dalga'nın daha öncekilerden bir diğer farklılığı ise uluslararası konjonktürle ilişkilidir. 2000 ile 2014 yılları arasında ham madde fiyatlarının yüksek seyretmesi, Latin Amerika'nın Pembe Dalga'sına dâhil devlet başkanlarının sosyal programlara ve çeşitli türdeki devlet projelerine önemli miktarda kaynak aktarmasına olanak sağlamıştır.[18] Bu durum, sol siyasi iktidarlara geniş bir seçmen desteği sağlarken aynı zamanda yasama organlarında çoğunluğu oluşturmalarına yardımcı olmuş ve daha geniş reformların hayata geçirilmesini kolaylaştırmıştır. Ancak günümüzde Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasındaki askerî çatışma, yüksek enflasyon, kredi ve girdi maliyetlerinin artışı, bölge ekonomilerini yükselen emtia fiyat-

18 Michael Paarlberg, "Latin America's Pink Tide Is an Opportunity for Washington", 10.11.2022, **Foreign Policy**, https://foreignpolicy.com/2022/11/10/latin-america-left-pink-tide-lula-bolsonaro-brazil-election-biden/, (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

larından yararlanma konusunda daha fazla zorlukla karşı karşıya bırakmaktadır. Bütün bunlara ek olarak hükûmetlerin, Covid-19 pandemi döneminde vatandaşlarının istediğinden çok daha az harcama yapmalarının Latin Amerika toplumlarında sosyal huzursuzluklara yol açtığı görülmüştür.

Bu konuda diğer bir farklılık, yeni sol hükûmetlerin çoğunun ülkelerindeki kutuplaşmış seçmen yapısı nedeniyle seçimlerde çok az bir oy farkı ile iktidara gelmiş olmalarıdır. Brezilya'da oyların farkı %2'den az iken muhalefetteki sağcı partinin yasama meclisinde ve güçlü eyalet hükûmetlerinde çoğunluğu elde ettiği görülmüştür. Yine Şili'de Gabriel Boric liderliğindeki sol hükûmet net bir yasama çoğunluğuna sahip olamamış ve radikal anayasa önerileri Şilili seçmenlerin %60'ından fazlası tarafından reddedilmiştir. Peru'da, ikinci tur seçimlerde %1'den az oy farkıyla kazanan solcu başkan Pedro Castillo'nun darbe girişimi, muhalefetin hâkim olduğu bir kongre tarafından anayasal olarak görevden alınmasına yol açmıştır.[19]

Ayrıca Yeni Pembe Dalga ile birlikte iktidar olan solcu liderlerin yeni bir siyasi ve yönetim gündemi ile göreve gelmeleri, diğer bir farklılık noktasını oluşturmuştur. Hem Şili Devlet Başkanı Gabriel Boric hem de Kolombiya Devlet Başkanı Gustavo Petro'nun hedefleri arasında çevrenin korunması, ırk eşitliği ve cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele gibi konular yer almaktadır. Bu bağlamda Kolombiya Devlet Başkanı Gustavo Petro'nun girişimleri, en fazla tartışılan ve öne çıkan gündem maddelerinden birisi olmuştur. Zira petrol Kolombiya için önemli bir gelir kaynağı olmasına rağmen yönetimi sırasında petrole dayalı ülke enerji politikası ve ekonomisini "karbonsuzlaştırılmış" bir yapıya dönüştürme sözü vermiştir.[20]

Yeni Pembe Dalga'nın Latin Amerika ülkelerin dış politika uygulamalarında da birtakım farklılaşmalara yol açtığı görülmüştür. Bir yandan bölge ülkeleri aralarındaki sorunları diplomasi yoluyla barışçıl bir çözüme kavuştururken diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin üzerlerindeki baskısını dengelemeye yönelik bölge dışı ülkelerle ilişkilerini geliştirdikleri görülmüştür. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti Yeni Pembe Dalga hükûmetleri döneminde Latin Amerika bölgesine olan ilgisini hem siyasi hem de ekonomik olarak göstermiştir. Siyasi olarak 2018 yılından günümüze dört Orta Amerika ülkesi (El Salvador, Dominik Cumhuriyeti, Nikaragua ve Honduras) Tayvan ile diplomatik ilişkisini kesmiştir. Ekonomik olarak Honduras hariç bütün Orta Amerika ülkeleri, Çin'in Kuşak Yol girişimini desteklemek için mutabakat zaptı imzalarken; daha sonra Başkan Alberto Fernández yönetimindeki Arjantin'in de bu ülkelere katılması, onu böyle bir mutabakatı imzalayan ilk büyük Latin Amerika ülkesi yapmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti yine bu dönemde başta Brezilya ve Arjantin olmak üzere bölge ülkeleri ile mali konularda anlaşmalar yaparken Bolivya ve Şili gibi doğal kaynaklar açısından zengin ülkelerle ile de birçok yatırım projesine imza atmıştır.[21]

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Latin Amerika'ya yönelik siyasi ve ekonomik ilgisi artarken, ilk Pembe Dalga hükûmetlerinden farklı olarak yeni Pembe Dalga hükûmetlerinin bölgesel entegras-

19 P. Michael McKinley, "Inflection Point: The Challenges Facing Latin America and U.S. Policy in the Region", 07.09.2023, **The Center for Strategic and International Studies/CSIS**, https://www.csis.org/analysis/inflection-point-challenges-facing-latin-america-and-us-policy-region, (Erişim Tarihi: 01.10.2023).

20 Guy Edwards, Benjamin N. Gedan, "Colombia's President Is a Difficult U.S. Ally—Except on Climate", 19.04.2023, **Foreign Policy**, Colombia's President Gustavo Petro Is a Difficult U.S. Ally—Except on Climate (foreignpolicy.com), (Erişim Tarihi: 15.09.2023).

21 Lunting Wu, China-Latin America Relations Amid the Pink Tide 2.0, 26.05.2023, **The Diplomat**, https://thediplomat.com/2023/05/china-latin-america-relations-amid-the-pink-tide-2-0/, (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

yon ve iş birliğini yeniden artırma konusunda diplomasi alanında oldukça istekli oldukları görülürken ekonomi alanında bu canlılık daha düşük seviyede kalmıştır. 2008 yılında bölge içi ticaret Latin Amerika'nın toplam ihracatının %20'sini oluştururken bu oran günümüzde 1/3 oranında azalmış, Çin'e yapılan emtia ihracatının artmasıyla bu oranın daha da düşmesi beklenmektedir.[22]

Venezuela-Kolombiya ve Venezuela-Brezilya Arasındaki Diplomatik İlişkilerin Geleceği

Çalışmanın bu bölümünde, Venezuela ile Kolombiya arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması ve Brezilya ile olan ilişkilerin iyileştirilmesi vaka analizi olarak incelenecektir. Bu üç ülke arasındaki ilişkiler, önceki sağcı ideolojik hükûmetler döneminde en düşük seviyede seyretmiştir. Kolombiya'da sol iktidar değişikliğinden önceki dönemde yönetimde olan Iván Duque, Venezuela'nın Chávez tarafından yönetildiği dönemde gerilmiş ilişkilere sahip olan eski Kolombiya Başkanı Álvaro Uribe Vélez ile aynı partiden gelen bir politikacıydı. Bu eski politikacılar arasındaki benzerlik, iki ülke arasındaki tarihsel gerginlikleri derinleştiren bir etken olarak görülmüştür. Benzer şekilde Venezuela ile Brezilya arasındaki diplomatik ilişkiler, sağcı bir başkan olan Jair Bolsonaro'nun seçilmesinden sonra en düşük seviyesine inmişti. Ancak solun Kolombiya ve Brezilya'da zafer kazanmasını bir fırsat olarak değerlendiren Venezuela, bu iki ülke ile ilişkileri geliştirmek için yeniden girişimlere başlamıştır.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti ile Kolombiya Cumhuriyeti Arasındaki Diplomatik İlişkiler

Yeni Pembe Dalga bağlamında, Kolombiya'daki yeni hükûmetin Latin Amerika siyasetinde ve diplomasisinde oynayacağı rol oldukça önem kazanmıştır. Nitekim Kolombiya'nın şu anki Cumhurbaşkanı Gustavo Petro, Haziran 2022'deki son seçimlerde solu temsil eden ilk cumhurbaşkanı olarak Kolombiya devlet başkanı olmuştur. Bu çerçevede Venezuela hükûmetinin, 2019'da Iván Duque'nin başkanlığı döneminde kopan Kolombiya ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasına yönelik attığı adımlar oldukça önem taşımıştır. Nitekim Iván Duque iktidarı döneminde Kolombiya, Venezuela'daki Nicolás Maduro hükûmetini tanımama yönünde bir dizi ülke ile aynı ittifak içerisinde yer almıştı. Her iki ülke liderinin siyaset yelpazesinin sol kesiminde yer alması ve benzer dünya algısına sahip olması, Venezuela ve Kolombiya arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasının ideolojik boyutunu oluşturmuştur. Zaten Venezuela ile ilişkileri normalleştirmek Petro'nun seçim vaatleri arasında yer alan bir hususu ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika'daki en yakın müttefiki olarak bunu nasıl gerçekleştireceği belirsizdi.[23] Sonuçta iki ülke ilişkilerinin normalleştirilmesi sürecinde Kolombiya ile Venezuela arasındaki sınır yeniden açılmış, büyükelçiler düzeyinde diplomatik ilişkiler yeniden sağlanmış ve daha da önemlisi Kolombiya devlet başkanı Gustavo Petro Kasım 2022'de Venezuela'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret,

22 Oliver Stuenkel, "Latin America's Second Pink Tide Looks Very Different from the First", 18.07.2022, **Americas Quarterly**, https://www.americasquarterly.org/article/latin-americas-second-pink-tide-looks-very-different-from-the-first/, (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

23 Stefano Pozzebon, "Colombia and Venezuela reestablish diplomatic relations", 29.08.2022, **CNN**, https://edition.cnn.com/2022/08/29/americas/colombia-and-venezuela-reestablish-diplomatic-relations-intl-latam/index.html, (Erişim Tarihi: 15.09.2023).

Venezuela'nın Latin Amerika diplomasisi ve küresel ilişkilerine yönelik yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur.[24]

Büyükelçiler düzeyinde ilişkilerin kurulmasına ilişkin olarak, daha önce Venezuela Dışişleri Bakanı olarak görev yapan deneyimli diplomat Félix Plasencia'nın Kolombiya'ya büyükelçi olarak atanması, yine Kolombiya'nın dış politikada deneyimli eski senatör Armando Benedetti'yi Venezuela'ya büyükelçi ataması, iki ülkenin ikili ilişkilerini geliştirme konusundaki istek ve kararlılığını göstermesi açısından önem taşımıştır. İlk aşamada daha çok ekonomi ve ticaret alanında ilerleme kaydeden ilişkiler, daha sonra savunma alanında da görülmeye başlamış; her iki ülkenin savunma bakanlıkları arasında askerî ilişkilerin yeniden kurulması ve bu alanda iş birliği yapılması konularında temaslara başlanmıştır. [25]

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti ile Brezilya Federal Cumhuriyeti Arasındaki Diplomatik İlişkiler

Bir önceki Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro'nun Venezuela muhalefet lideri Juan Guaidó'yu diğer birçok ülkeyle birlikte Venezuela'nın geçici başkanı olarak tanımasından sonra Venezuela-Brezilya ilişkileri oldukça düşük seviyede kalmıştır. 2019 yılında Başkan Bolsonara, Maduro'nun kendisi de dâhil olmak üzere solcu Venezuela yönetiminin üst düzey yetkililerinin Brezilya'ya girişini yasaklayan bir kararname imzalamıştır.[26] Ancak sol kesim liderlerinden Lula Da Silva'nın Brezilya'da Kasım 2022 seçimini kazanması ve Ocak 2023'te başkan olmasının ardından Venezuela ve Brezilya iki ülke ilişkilerini normalleştirecek bir gündem üzerinde mutabık kalmışlardır. Tarafların hemfikir oldukları gündemin temelini, "dostluk bağlarını güçlendirmek için iyi niyet ve tavır" ve "Latin Amerika ve Karayip halklarının güçlenmesi, ekonomik ve sosyal kalkınması için en fazla gayretin gösterilmesi" ilkeleri oluşturmuştur. [27]

Benzer bir yaklaşım, Venezuela Birleşik Sosyalist Partisinin (Başkan Nicolás Maduro'nun Partisi) birinci başkan yardımcısı Diosdado Cabello tarafından da ortaya konulmuştur. Cabello Brezilya devlet başkanı seçilen Lula Da Silva'yı kutlarken Venezuela, Kolombiya ve Brezilya arasında yeni bir ideolojik yakınlığın sinyalini vermiştir. [28] Kendi deyimiyle şu ifadeleri kullanmıştır:

> *"Ocak ayında, Lula'nın başkan olmasının ardından, Kolombiya ile olduğu gibi Brezilya ve Venezuela arasındaki birlik için yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Haziran ayında Kolombiya neredeyse bize savaş ilan edecekti, ama şu an öyle bir durum söz konusu değil, Kolombiya'da yeni bir başkan var, karşılıklı atanmış büyükelçiler var, oyunda yeni kuralları dikkate almak gerekir, fırsatlar her zaman mümkündür".*[29]

24 Isayen Herrera y Julie Turkewitz, age.

25 Santiago Torrado y Florantonia Singer, "*Colombia y Venezuela avanzan en restablecer relaciones con el nombramiento de embajadores*", 12.08.2022, **El País**, https://elpais.com/america-colombia/2022-08-12/colombia-y-venezuela-avanzan-en-el-restablecimiento-de-relaciones-con-el-nombramiento-de-embajadores.html,(Erişim Tarihi: 08.09.2023).

26 "Brazil President-elect Lula to restart diplomatic relations with Venezuela", 14.12.2022, **Reuters**, https://www.reuters.com/world/americas/brazil-president-elect-lula-restart-diplomatic-relations-with-venezuela-2022-12-14/, (Erişim Tarihi: 08.09.2023).

27 Yoel Castillo, "*Nicolás Maduro y Lula Da Silva acuerdan retomar agenda binacional*", **Ministerio del Poder Popular para Relaciones Exteriores de la República Bolivariana de Venezuela**, 2022, https://mppre.gob.ve/2022/10/31/nicolas-maduro-lula-acuerdan-retomar-agenda-binacional/, (Erişim Tarihi: 23.11.2022).

28 "*Maduro y Lula acuerdan retomar agenda de cooperación entre Venezuela y Brasil*", **Swissinfo.Ch**, 31.10.2022, https://www.swissinfo.ch/spa/venezuela-brasil_maduro-y-lula-acuerdan-retomar-agenda-de-cooperaci%C3%B3 n-entre-venezuela-y-brasil/48020882, (Erişim Tarihi: 23.11.2022).

29 Raymar, "*Diosdado Cabello tras salida de Bolsonaro: El Grupo de Lima ha desaparecido*", **Fuser News**, 31.10.2022, https://fusernews.com/diosdado-cabello-tras-salida-de-bolsonaro-el-grupo-de-lima-ha-desaparecido/, (Erişim Tarihi: 23.11.2022).

Venezuela-Brezilya ilişkilerinde görülen bu normalleşmeye rağmen solcu lider Lula yönetimindeki Brezilya'nın yeni dönem bölge politikasında birtakım değişikliklere gittiği görülmüştür. İki ülke diplomatik ilişkilerinin kurulmasının hemen ardından Venezuela'ya gizli bir ziyarette bulunan Lula'nın dış politika danışmanı, sadece Maduro yönetimi ile görüşmemiş aynı zamanda bu ülkenin muhalefet liderleri ile de bir araya gelmiştir.[30]

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hiç şüphe yok ki Latin Amerika bölgesi, bu yeni sol dalganın karakterize ettiği bir dizi değişim rüzgârı yaşamaktadır. 2018'de Meksika'da Andrés Manuel López Obrador'un zaferiyle başlayan yeni bir Pembe Dalga, 2022'de Brezilya ve Kolombiya'da yapılan seçimlerle güçlenmiş gibi görünmektedir. 2023'e gelindiğinde Venezuela, Kolombiya ve Brezilya arasındaki diplomatik ilişkilerin güçlenerek ilerlediği, bahsi geçen ülkelerin bölgedeki siyasi ve sosyal gündemlerde çok daha aktif rol oynadıkları görülmektedir.

Bununla birlikte Latin Amerika bölgesindeki bu Yeni Pembe Dalga olgusu, bölgesel siyaset ve uluslararası ilişkiler açısından önemli bir konu olsa da daha iyi anlaşılabilmesi için bu dalganın öncekinden farklı olan bazı yönlerinin göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır. Bunlardan ilki, Yeni Pembe Dalga liderlerinin güçlü kişiliklere sahip olmamasıdır. Karizmatik liderlerin öne çıktığı ilk Pembe Dalga ile karşılaştırıldığında bu yeni dönem, daha ılımlı söylemleri benimseyen liderler tarafından temsil edilmektedir. Örneğin, Kolombiya'da Gustavo Petro, Şili'de Gabriel Boric ve Arjantin'de Alberto Fernández gibi liderler, daha ılımlı politika ve söylemleriyle tanınmaktadır. İkincisi, bu Yeni Pembe Dalga liderlerinin önceki dönemin gündemlerinden farklı bir hükûmet programına sahip olmalarıdır. İdeolojik temeller hâlâ önemli olsa da bu yeni dönemdeki hükûmetler, sol ideolojiyi ilerlemecilik ve sosyal yardımlaşma gibi değerlerle ilişkilendiren politikaları benimsemektedirler. Üçüncü olarak bu yeni dönemin dikkat çeken diğer bir farklılığı, Yeni Pembe Dalga ülkelerinin Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerinde gözlemlenmektedir. Önceki Pembe Dalga hareketinin Amerikan dış politikasına meydan okuyan söyleminin aksine bu yeni liderler, Amerika Birleşik Devletleri ile daha iyi ilişkiler kurma yolunda çaba göstermektedirler. Örneğin, Kolombiya hükûmeti Amerika Birleşik Devletleri ile iyi ilişkiler sürdürme arzusunu açıkça ifade ederken Şili'nin de benzer bir dış politika izlediği gözlemlenmektedir. Yeni Pembe Dalga'nın bu özellikleri öncekinden farklı olduğunu ortaya koyarken, bu değişikliklerin bölge ülkelerinin diplomatik ilişkilerine nasıl yansıyacağı henüz tam olarak netlik kazanmamıştır. Bu nedenle, bu yeni dönemin bölgesel ve uluslararası ilişkilerde nasıl bir etki yaratacağını anlamak için zamana ve daha fazla gözleme ihtiyaç duyulmaktadır.

30 Lisandra Paraguassu, "Brazil's Lula seeks dialogue with both Venezuelan government and opposition", 10.03.2023, **Reuters**, https://www.reuters.com/world/americas/brazils-lula-seeks-dialogue-with-both-venezuelan-government-opposition-2023-03-09/, (Erişim Tarihi: 08.09.2023).

LATİN AMERİKA'DA KURTULUŞ TEOLOJİSİ: NİKARAGUA ÖRNEĞİ*

Hüseyin Çoban

GİRİŞ

İspanyolların Latin Amerika topraklarına ayak basmasıyla kısa sürede bir sömürge düzeni kurulmuştur. Bu sömürge düzeni içerisinde bölgede sadece yönetim anlamında değil aynı zamanda ekonomik, sosyal, demografik yapılarda da köklü değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler aynı zamanda Latin Amerika'da bugün devam eden sorunların da kökeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nikaragua da diğer Latin Amerika ülkeleri gibi 19. yüzyılın başlarında İspanya Krallığı'ndan bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak gerek coğrafi konumu gerekse ülkede yıllarca süren muhafazakâr-liberal çatışması nedeniyle ABD'nin doğrudan ve dolaylı müdahaleleriyle ile karşı karşıya kalmıştır. ABD müdahaleciliğinin ülkede giderek etkisini göstermesi sonucunda Nikaragua tarihinde önemli bir yer edinen Sandinizm fikrine referans olan General Sandino'nun ABD ve birliklerine karşı gerilla savaşı başarılı olmuş ancak Sandino, yapılan barış görüşmeleri sırasında öldürülmüştür. Sandino'nun öldürülmesinden sonra 46 yıllık babadan oğula geçen katı bir Somoza hanedanlığı -diktatörlüğü- dönemi başlamıştır.

1960'lı yıllarda başlayan değişim talepleri Nikaragua'da da etkisini göstermiştir. Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi (*Frente Sandinista de Liberación Nacional*, FSLN) adı altında bir parti kurulmuş, stratejik hedef olarak belirlenen Sandino'nun ulusal bağımsızlık mirası Marksizm fikri ile sentezlenmiş; FSLN, toplumun her kesimini mobilize etmeyi başarmıştır. Öte yandan Hristiyanlık içinde o dönemde ortaya çıkan kurtuluş teolojisinin[1] ileri sürdüğü fikirler, Nikaragua'da din görevlileri arasında yayılmış; Nikaragua kilise hiyerarşisini de etkilemiştir. Somoza diktatörlüğünün uygulamaları dayanılmaz bir safhaya varınca din görevlileri ve teologlar da devrimci direnişe ve silahlı mücadeleye katılmıştır. Marksist ve Leninist politik bir

* Bu çalışma, yazarın Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında kabul edilen "Latin Amerika'da Kurtuluş Teolojisi'nin Siyaseti: Nikaragua Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanarak hazırlanmıştır.

1 Türkçede özgürlük teolojisi olarak da adlandırılmaktadır. Bu çalışmada kurtuluş teolojisi kullanılacaktır.

görüşe sahip olan FSLN ile din görevlileri arasında karşılıklı dayanışmaya dayanan bir zemin oluşmuştur. Bu çalışmada, öncelikle Katolik Kilisesi'nin Latin Amerika'daki rolü açıklanmış, ardından kurtuluş teolojisi ve bu teolojik yaklaşımın Latin Amerika'daki etkisi Nikaragua örneği üzerinden incelenmiştir.

LATİN AMERİKA'DA KATOLİK KİLİSESİ'NİN ROLÜ

Latin Amerika'da Katolik Kilisesi'nin etkisi Kolomb'un kıtaya ulaşması ile eş zamanlı başlamış ve sömürge düzeninin kurulmasıyla giderek artmıştır. Kısa sürede Latin Amerika'da hâkimiyetini sağlayan İspanya Krallığı, bölgedeki otoritesini güçlendirmek için kendi dinî, sosyal ve kültürel değerlerini bölgedeki insanlara aşılamaya çalışmıştır. Bu noktada Katolik Kilisesi, sömürgecilerin en büyük destekçisi olmuş ve yerli halkı "uygarlaştırmak", onlara Hristiyanlık öğretilerini aşılamak amacıyla bölgeye misyonerler göndermiştir. Misyonerler, Papalık ve Krallık tarafından desteklenmiş; yerli halkın gelenek ve göreneklerini Katolik mezhebi ve İspanyol kültürü doğrultusunda değiştirmek için ikna, vaaz, eğitim ve zorlayıcı uygulamalar yoluyla çalışmalar yürütmüşlerdir.[2]

İspanyollar tarafından sömürge düzenini kurmak ve bölge zenginliklerinin İspanya'ya aktarılmasını kolaylaştırmak için *encomienda* sistemi uygulanmıştır. Bölgeyi işgal eden kişilere, yerleşimcilere, din adamlarına veya Krallık tarafından görevlendirilen memurlara yerlilerin elinden alınan topraklar tahsis edilmiştir. *Encomienda* sistemine göre yerli halkın İspanyollara hizmet etmesi ve vergi ödemesi gerekirken İspanyolların da buna karşılık yerlilerin topraklarını koruması ve onlara Hristiyanlık inancını öğretmesi gerekiyordu.[3] Bu uygulama ile yerli halkın toprakları ele geçirilmiş, encomienda sisteminin sona ermesinden sonra da etkileri devam ederek bu topraklar üzerinde *hacienda* denilen büyük çiftlikler kurulmuş, böylece Latin Amerika'da toprak mülkiyetinin büyük bir bölümü dar bir kesimin eline geçmiştir.[4]

Katolik Kilisesi'nin bölgedeki faaliyetleri sadece dinî olmakla kalmamış, bölgenin paylaştırılması ve sömürülmesi için işgalciler arasında iş birliğini vurgulamıştır. Portekizlilerin bölgeye gelmesi sonrası İspanyollar ile Portekizliler arasında rekabet başlamış ve bu rekabet, iki ülke arasında sorunlara neden olmuştur. İspanyollar ile Portekizliler arasında anlaşmanın sağlanması ve bölge zenginliklerinin sömürülmesi için Kilise harekete geçmiş; Papa VI. Alexander'ın Yeni Dünya topraklarını İspanya ve Portekiz arasında paylaştırdığı 1493 tarihli Papalık fetvası, iki ülke arasında yapılan Tordesillas Antlaşması'na temel oluşturmuş, bugünkü Brezilya toprakları Portekizlilere verilmiştir.[5]

Kilise, bölgede gerek verdiği dinî eğitim gerekse de İspanyol kültürünün yerli halka aşılanması noktasında katalizör görevi gördüğü için yerli halk tarafından bir süre Hristiyanlık inancının benimsenmesi söz konusu olmuştur. Bu nedenle merkez ile çevre arasında bütünleş-

2 Barış Aydın, "Kapitalizme Buğz etmek: Latin Amerika'da Kurtuluş Teolojisi", **21. Yüzyılda Latin Amerika**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 358.

3 Timothy J. Yeager, "Encomienda or Slavery? The Spanish Crown's Choice of Labor Organization in SixteenthCentury Spanish America", **The Journal of Economic History**, Vol 55, No 4, 1995, s. 843.

4 Kadriye Okudan Dernek, Alpay Günal, "Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sisteminin İşleyişi", **21. Yüzyılda Latin Amerika**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 27.

5 Özgür Uyanık, **Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014, s. 41.

tirici ve birleştirici bir rol oynamıştır.[6] Kilise, bu rolü ve bölgedeki sömürge sistemini desteklemesi ile krallıklardan her türlü desteği görmüş; bu nedenle hem bölgedeki din adamları hem de kurumsal olarak Katolik Kilisesi ciddi derecede zenginleşmiştir. Örneğin; Katolik Kilisesi, Meksika'da verimli toprakların yarısından fazlasına sahipken Meksiko City ve Lima, Peru'daki menkullerin 1/4'ünü elinde bulunduruyordu.[7] Katolik Kilisesi, Latin Amerika'nın sömürgeleştirilmesi sürecinde İspanyol Krallığı'nın otoritesi ve gücü ile özdeşleşmiş; fetihlerin yapılması ve bölgede hâkimiyetin sağlanması noktasında en önemli aktörlerden biri olmuştur. Örneğin, İspanyollar Meksika'yı işgal ettiği dönemde Kilise, Azteklerin baş tapınağını yıktırmış; yerine katedral inşa etmiştir.[8]

Bağımsızlık savaşlarının başlaması ile hem kurumsal olarak Kilise hem de birçok din adamı İspanyollara bağlı kalmak istemişlerdir.[9] Papa VII. Pius, bağımsızlık hareketine karşı bir bildiri yayınlamış; Vatikan, bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin otoritesini sonradan tanımıştır.[10] Kurumsal kilisenin ve din adamlarının bağımsızlık fikrine yönelik bu tavrı, kilisenin toplumdaki konumunun sorgulanmasına neden olmuştur. Örneğin, El Salvador'un İspanyollardan bağımsız olduğu dönemde kurulan yeni hükûmet, kilisenin konumunu yeniden değerlendirmek istemiştir. Çünkü Katolik Kilisesi; eğitim, mülkiyet hakkı, evlilik, kamu kayıtları ve en önemlisi kiliseye bağlı olan muhafazakâr kesimin ticaret üzerinde etkisi gibi konularda ciddi bir nüfuza sahipti.[11]

Kilisenin bağımsızlık fikrine karşı tavrından rahatsız olan bazı din adamları ise bağımsızlık savaşlarına doğrudan destek vermiş ve savaşa katılmışlardır.[12] Esas itibarıyla Katolik Kilisesi, Latin Amerika'nın işgal edilmesi ile başlayan süreçte kurumsal olarak sürekli krallıkların, zengin kesimin ve otoriter yönetimlerin yanında yer almıştır. Bazı din adamları ise sömürge döneminden itibaren krallıkların ve kilisenin uygulamalarına karşı çıkmıştır.

İspanya Krallığı'nın Latin Amerika'da kurduğu otoriter uygulamalara karşı çıkan ilk din adamlarından biri, Rahip Antonio de Montesinos'dur. Montesinos, İspanyol sömürgecilere verdiği vaazda yerli halkın da Hristiyanlar gibi hakları olduğunu savunmuş; halkın köleleştirilmesi, evlerine ve topraklarına el konulması, vahşice öldürülmesi, kötü şartlar altında çalıştırılması gibi uygulamalardan dolayı otoriteyi eleştirmiştir.[13] Bunun yanı sıra yerli halkın insanlık dışı uygulamalara maruz bırakıldığını, bölgedeki fetihçilerin bu uygulamalardan vazgeçmeleri gerektiğini savunmuş; Kral Ferdinand, Montesinos'un bu fikirlerini Krallık haklarına bir saldırı olarak nitelemiştir.[14] Aslında bu dönemde Latin Amerika'da yaşananlara karşı tepkinin oluşma-

6 Andrés Rivarola Puntigliano, "The geopolitics of the Catholic Church in Latin America", **Territory, Politics, Governance**, Vol 9, No 3, 2021, s. 455-470.
7 John C. Goodman, Ramona Marotz-Baden, "Religion", **Fighting the War of Ideas in Latin America**, John C. Goodman, Ramona Marotz-Baden (Ed.), Dallas, National Center for Policy Analysis, 1990, s. 159-160.
8 Harry E. Vanden, Gary Prevost, "Religion in Latin America", **Politics of Latin America: The Power Game**, Harry E. Vanden, Gary Prevost (Ed.), 5. Baskı, New York, Oxford University Press, 2015, s. 139.
9 Ronnie Glantz Harrington, **The Political Posture of The Roman Catholic Church in Latin America With Specific Reference to Colombia and Chile**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. The Graduate School of The University of Massachusetts, Massachusetts, 1977, s. 8.
10 Vanden, Prevost, age., s. 141.
11 Andrew J. Stein, "El Salvador", **Religious Freedom and Evangelization in Latin America: The Challenge of Religious Pluralism**, Paul E. Sigmund (Ed.), New York, Orbis Books, 1999, s. 114.
12 Harrington, age., s. 8.
13 Katherine Hoyt, "The Political Theory of First Contact: Columbus, Montesinos, Guevara and Sahagun", **The Western Political Science**, 2016, https://www.wpsanet.org/papers/docs/Hoyt%20WPSA%202016.pdf (Erişim Tarihi: 23.02.2024).
14 Chang-Uk Byun, "The Valladolid debate between Las casas and Sepúlveda of 1550 on the conquest and the intellectual-religious capacity of American Indians", **Korea Presbyterian Journal of Theology**, Vol 42, 2011,

sı; karanlık çağın bitmesi, hümanizm gibi akımların hızlı bir şekilde yayılması, birey ve birey haklarının önemli hâle gelmesi sürecinin yansıması olarak da yorumlanabilir.

Latin Amerika'da görevlendirilen ve İspanyolların bölgedeki uygulamalarına karşı çıkan din adamlarından bir diğeri ise Bartolome De Las Casas'tır. Montesinos'un yerli halkın haklarını savunması, İspanya Krallığı'nı *encomienda* sisteminden vazgeçirmeye çalışması Las Casas'ı doğrudan etkilemiştir, sürecin devamında kendisine verilen toprakları yerlilere geri vermiş ve kölelerini azat etmiştir.[15] Görev yaptığı dönemde krallığın ve kralın görevlendirdiği otoritenin uygulamalarına ve izlenen politikalara karşı çıkmıştır. Avrupalı sömürgecilerin Latin Amerika ülkelerinde cebri uygulamalarına tepki olarak yerli halkın savaşmaya gitmesini haklı olarak görmüştür.[16] Las Casas, bu amaçla İspanya Kralı Ferdinand'a yazdığı mektupta, kolonileştirilen ülkelerde sömürge sürecinden beri yerli halkın acımasız bir şekilde öldürüldüğünü hatırlatarak, yerli halkın topraklarına ve mülklerine el koymaya sebep olan *encomienda* sisteminden vazgeçilmesini talep etmiştir. Yerli halkın Hristiyanlığı kabul edecek ruhlara sahip olduğunu, İspanyolların onları katletmeden onların İspanyollara karşı savaş başlatmadığını dile getirmiştir.[17]

Las Casas ve Montesinos'un bu girişimleri, her ne kadar tam olarak karşılık bulmasa da bölge halkının haklarının savunulması için bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu çerçevede Kilise ile devlet arasında kısmen bir çizginin çizilmesi, başta Simon Bolivar olmak üzere bağımsızlık yanlılarının ayaklanmaları ile mümkün olabilmiştir.[18] Bu dönemde Avrupa Kıtası'ndaki sosyal ve ekonomik değişimler, Latin Amerika üzerinde de etkisini göstermiştir. Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi sonucunda hızla yayılan sömürgecilik, emperyalist devletlerin yoksul devletler üzerinde ekonomik ve sosyal baskı kurması, işçi hareketlerinin başlaması, Fransız Devrimi'nin beraberinde getirdiği radikal fikirler ve Avrupa Kıtası'nda sıcak savaşların yaşanması 1800'lerin başında itibaren Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlık taleplerini körüklemiştir.

Meksikalı bir din adamı olan Miguel Hidalgo, İspanyolların bölgede yaptıkları haksızlıklara tepki olarak köylülerin ve yerlilerin içinde bulunduğu Meksika halkını örgütleyerek, özgürlüklerini geri almak için İspanyol Krallığı'na karşı 1810'da ayaklanmıştır.[19] Hidalgo'nun bu ayaklanması, sadece politik bağımsızlık amacı gütmemekteydi aynı zamanda köleliğin ortadan kaldırılması ve İspanyollar tarafından dayatılan haraçların ödenmemesi gibi hedefleri de içermekteydi.[20] Miguel Hidalgo'nun en yakın arkadaşlarından biri olan Jose Maria Morelos, Hidalgo'nun bağımsızlık savaşında kendisine destek vermiş, Hidalgo'nun öldürülmesinden sonra savaştan çekilen Meksika halkını tekrar örgütleyip mücadeleyi yeniden başlatmıştır.[21] Her ne kadar başarısız bir girişim olsa da Latin Amerika'da din adamlarının devrimci bir fikir

s. 260-262.

15 Bartoloméo de las Casas, **Yerlilerin Gözyaşları, Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi**, Çev. Oktay Etiman, 2. Baskı, Ankara, İmge Yayınevi, 2011.

16 Daniel R. Brunstetter, "Las Casas and The Concept of Just War", **Bartolomé de las Casas, O.S.: History, Philosophy, and Theology in the Age of European Expansion**, David Thomas Orique O.S., Rady Roldán-Figueroa (Ed.), Brill, 2018, s. 241.

17 Las Casas, age.

18 Angus Brook, "Towards a Theology of Liberation", 2008, https://researchonline.nd.edu.au/theo_article/2/ (Erişim Tarihi: 23.02.2024).

19 Damariz Posadas, "Maria Guadalupe and Liberation Theology: A Study of Two Religious Movements That Have Shaped Mexican Culture and Society", 2018, s. 6-7, https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1061&context=rsso (Erişim Tarihi: 23.02.2024).

20 Nora Hamilton, "Mexico", **Politics of Latin America: the Power Game,** Harry E. Vanden, Gary Prevost (Ed.), 5. Baskı, New York, Oxford University Press, s. 318.

21 Posadas, age., s. 7.

geliştirmesi, ayaklanma başlatması sonraki yıllarda Meksika'nın bağımsızlığı için bir dönüm noktası niteliğindedir. 1800'lerin hemen başında bu din adamlarının başkaldırısı, sonraki yüzyılda kurtuluş teolojisi içerisinde bazı din görevlilerinin devrimci örgütlere destek vermesi bakımından örnek teşkil etmektedir.

Sonuç itibarıyla Katolik Kilisesi, sömürge düzeninin kurulmasından itibaren Latin Amerika siyasetinde önemli rol oynamıştır. Sömürge döneminde bu rol, daha çok Krallık ve Krallığın uygulamaları ile uyumlu hareket etmek olarak yorumlanabilir. Bağımsızlık fikriyle birçok ülkede ortaya çıkan liberal-muhafazakâr tartışmasında Kilise, muhafazakârlarla birlikte hareket etmiş, ardından çoğu ülkede işbaşına gelen diktatörlükleri ve askerî yönetimleri desteklemiştir. Örneğin; Kilise, Arjantin'i 1966-1983 yılları arasında yöneten askerî rejimlere doğrudan destek vermiştir.[22]

Kilisenin tarih boyunca sahip olduğu ayrıcalıklı konum, Latin Amerika toplumu ve din görevlileri tarafından sorgulanmasına neden olmuştur. Bu sorgulama birçok kıtada yayılma alanı bulan teorik ve teolojik fikirler beraberinde değişim ve dönüşümü getirmiştir. Söz konusu değişim taleplerinin artması yönündeki önemli adımlardan biri kurtuluş teolojisi olmuştur. Ancak kurtuluş teolojisinin Latin Amerika'daki gelişimini anlayabilmek için öncelikle bölgenin 20. yüzyıldaki sosyoekonomik durumunu incelemek gerekmektedir.

LATİN AMERİKA'NIN SOSYOEKONOMİK YAPISI

Latin Amerika ülkelerinin çoğunda 1950'li yıllarda başlayan ekonomik kalkınma isteği sonucunda ithal ikameci sanayileşme merkezli politikalar izlenmiş, bu bağlamda içe dönük imalat sanayi desteklenmiş, kısa vadede daha fazla büyüme hedefi gözetilerek yabancı sermaye ulusal pazara arz sağlamak için tesis kurmaları amacıyla ülkelere davet edilmiştir.[23] İkinci Dünya Savaşı sonrası izlenen ekonomi politikaları sonucu Latin Amerika ülkelerinde kayda değer bir ilerleme yaşanmıştır. Ortalama olarak ülkelerin yıllık geliri %2,7 oranında artmış, sermaye birikimi yıllık yaklaşık olarak %6 oranında seyir göstermiş, kentleşme oranının artması sonrası işsizlik göreceli olarak azalmış, sosyal haklarda iyileşmeler ve eğitimin modernleşmesi gibi kazanımlar elde edilmiştir.[24] Bu dönemde bölge ülkelerinin ekonomik gelişmesi kayda değer bir seyir gösterse de beraberinde problemleri de getirmiştir. Latin Amerika ülkelerinin uluslararası ticaret ve yatırıma açık olması ekonomiyi kısmen canlı tutsa da bazı ülkelerde ekonomik ve sosyal kalkınma açısından ilerleme kaydedilememiş, gelir adaletsizliği ve eşitsizliğin artması sonucu yoksulluk giderek derinleşmiştir.[25]

Latin Amerika ülkelerinin yaşadığı ekonomik krizin toplum nezdinde derin etkileri olmuştur. Yoksulluk, Latin Amerika'da bu dönemde oldukça yüksek bir oranda seyretmiştir. 1960'lı yıllarda Latin Amerika nüfusunun 1/3'ü yoksuldu ve açlıkla karşı karşıyaydı, nüfusun

22 Vanden, Prevost, age., s. 136.
23 A. Beyhan Akay, "Latin Amerika'da Geçmişten Günümüze Ekonomi Politikaları", **21. Yüzyılda Latin Amerika**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 217-218.
24 Gabriela Ippolito-O'Donnell, Brenda Markovitz, **Poverty in Latin America: Issues and New Responses**, Kellogg Institute, 1996, https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/219_0.pdf (Erişim Tarihi: 23.02.2024).
25 Sebastian Edwards, **Forty Years of Latin America's Economic Development: From the Alliance for Progress to the Washington Consensus**, National Bureau of Economic Research, 2009, https://www.nber.org/system/files/working_papers/w15190/w15190.pdf (Erişim Tarihi: 23.02.2024).

%5'i Latin Amerika zenginliğinin %80'ini elinde bulundurmaktaydı, ekilebilir topraklar çok uluslu şirketler tarafından işlenmekteydi, bunun yanı sıra işsizlik ciddi bir orandaydı, toplumun büyük bir kısmı hastalıklarla mücadele etmekteydi.[26] Brezilya'da toplam nüfusun %2'si ekilebilir toprakların %60'ını elinde bulundurmaktaydı, halkın neredeyse %70'i topraksız bir konumdaydı; El Salvador'da toplam nüfusun %1'i toprakların %41'ine sahipken halkın %60'ı da topraksızdı; Guatemala'da nüfusun %1'i toprakların %34'ünü elinde bulunduruyordu ve halkın %85'i topraksızdı.[27] Bunun yanı sıra Latin Amerika'da ailelerin %40'ı yoksulluk sınırının altında yaşamaktaydı, bu oran kırsal kesimde %62'ye çıkmaktaydı.[28] Birleşmiş Milletlerin 1950'li yıllarda Latin Amerika'ya yönelik raporlarına göre nüfusun 2/3'ü açlık sınırının altındaydı, halkın belli bir kesimi çok düşük ücretlere çalışırken büyük bir kesimi de işsizlikle karşı karşıyaydı.[29]

Bölgedeki en önemli sosyoekonomik sorunlardan biri halkın büyük bir kısmının eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminin olmamasıydı, halkın 3/4'ü okuma yazma bilmiyordu.[30] Örneğin, 1971'de Kolombiya'daki bazı verilere göre iki bin beş yüz kişiye bir doktor düşüyordu, okul çağındaki çocukların %38'inin gidecek bir okulu yoktu, nüfusun %75'i kırsalda yaşamaktaydı, nüfusun sadece %4'ü ülke millî gelirin %40'ına sahipti.[31]

Bu olumsuz sosyoekonomik koşulların etkisiyle Latin Amerika ülkelerinde politik, ekonomik ve sosyal değişimler gerçekleşmeye başlamış, birçok ülkede işçi ve öğrenci hareketleri patlak vermiştir. İşçi ve öğrenci hareketlerini kontrol altına almak için çoğu zaman darbeyle işbaşına gelen askerî/otoriter rejimler ekonomiyi canlı tutmak için uluslararası finans örgütleriyle iş birliğine gitmiştir.[32] Birçoğu doğrudan ABD tarafından desteklenen bu otoriter rejimler, IMF ve Dünya Bankasından alınan krediler ile ekonomiyi canlandırmak istemişlerdir.[33] Dolayısıyla Latin Amerika ülkelerinin diğer devletlere olan bağımlılığı artmış ve bu bağımlılık çok uluslu şirketlerin, IMF ve Dünya Bankası gibi aktörlerin de katıldığı yeni bir emperyalist politikaya dönüşmüştür.[34] Latin Amerika toplumlarının içinde bulunduğu bu ekonomik ve sosyal krizler kurtuluş teolojisi yaklaşımının ortaya çıkması için önemli bir etken oluşturmuştur.

KURTULUŞ TEOLOJİSİ

Kurtuluş teolojisi ile Hristiyanlık inancının temel öğretilerinden yola çıkılarak *İncil* yeniden yorumlanmış, Hristiyanlık ve Kilisenin temel misyonunun yeniden tanımlanması, diğer bir deyişle yozlaşan kurumsal Kilise yapısının yanlışlığını ortaya koyarak olması gerektiği yeri yeniden belirleme amacı güdülmüştür.[35] Bu çerçevede kurtuluş teolojisi, özellikle Latin Amerika'da

26 Rebecca S. Chopp, **The Praxis of Suffering: An Interpretation of Liberation and Politicol Theologies**, New York, Orbis Books, 1986, s. 16-17.
27 Robert McAfee Brown, **Gustavo Gutierrez: An Introduction to Liberation Theology**, New York, Orbis Books, 1990, s. 52.
28 Edwards, age.
29 Halim Wiryadinata, "An Evaluation of Liberation Theology in the Light of its Praksis", **KURIOS**, Vol 1, No 1, 2013.
30 Chopp, age., s. 17.
31 Joseph S. Wang, "Latin American Liberation Theology", The Asbury Seminarian, Vol 32, No. 3, 1977, s. 21.
32 Müge Aknur, Fulya Akgül Durakçay, "Latin Amerika'da Demokratikleşme", **21. Yüzyılda Latin Amerika**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 68.
33 Ramazan İzol, "Çin: Latin Amerika için Eşsiz Bir Fırsat mı?" **21. Yüzyılda Latin Amerika**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 197.
34 Chopp, age., s. 22-23.
35 Eddy Muskus, "Liberation Theology: Its Origins and Early Development", **Foundations,** No 29, 1992, s. 36-37. https://www.affinity.org.uk/app/uploads/2022/08/29_30.pdf (Erişim Tarihi: 23.02.2024).

Katolik Kilisesi'nin sömürgecilik döneminden beri izlediği tutumu eleştirerek 1960'lı yıllarda bölgede derinleşen yoksulluğa ve ortaya çıkan sosyoekonomik dönüşümde Kilisenin nasıl hareket etmesi gerektiğine odaklanmıştır. Kurtuluş teolojisi, birçok din görevlisi ve teolog arasında tartışılmış olsa da bu yaklaşımı *A Theology of Liberation* adlı eseriyle sistematikleştiren Perulu din adamı Gustavo Gutiérrez'dir.[36] İkinci Dünya Savaşı sonrası Latin Amerika'daki teolojik tartışmaları Kurtuluş Teolojisi adıyla birleştiren Gutiérrez, bu yaklaşımı Hristiyanlık yaşam pratiklerine yönelik eleştiri olarak tanımlamaktadır.[37]

Gutiérrez, teoloji kavramının inancı anlamak anlamına geldiğini, teolojinin bireylerin inanç öğretilerini içselleştirmesi yoluyla yorumlandığını ancak şekillenmesi için ortak dinî bir topluluğa ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.[38] Bu nedenle Latin Amerika'nın içinde bulunduğu koşullar, teolojik bir tanımlama gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü Gutiérrez'e göre Latin Amerika'daki yoksulluk ve eşitsizlikler ekonomik bir problem olmanın yanı sıra teolojiktir, dinin topluma yansımasıdır.[39]

Kurtuluş teolojisi, çıkış noktası olarak Latin Amerika toplumunda yoksullar arasında dayanışmayı inşa etmeye çalışmış; haksızlığın ve eşitsizliğin yüksek olduğu bölgede daha özgür, eşit ve insancıl bir toplum düzeninin kurulmasını gaye edinmiştir.[40] Yaklaşımın önemli teologlarından biri olan Juan Luis Segundo, kurtuluşun kurumsal bir tanımı ve çerçevesi olmadığını, temel hedefinin toplumun özgürleşmesi olduğunu ifade etmektedir.[41] Çünkü bu teolojik yaklaşım; yoksulların temel hak ve ihtiyaçlara ulaşamadığı, toprak ve yaşam mücadelesi verdiği bir ortamdan çıkmıştır. Söz konusu ezilmiş, yoksul halkın sorunlarına çözüm üretmek gayesi, bu yaklaşımı daha da önemli kılmaktadır.

Kurtuluş teolojisi, Latin Amerika toplumlarının maruz kaldığı sömürü, baskı, şiddet, yoksulluk ve bunlara neden olan kapitalizmi açıklama noktasında analiz aracı olarak Marksizm'i kullanmıştır; temel amaç ise bölge koşullarını genellemek ve homojen bir şekilde açıklamaktır.[42] Bu analiz doğrultusunda bölgenin içinde bulunduğu koşulları değiştirmek için eyleme (pratiğe) geçmek esas alınmıştır. Bu nedenle Gustavo Gutiérrez'in amacı, teolojik çalışmalardan daha çok pratikte eyleme odaklanması, teolojinin öğrenilmesi değil daha çok fikirlerinin pratiğe dökülmesidir.[43] Yani din görevlileri ve teologlar, sadece Hristiyanlığı anlamaya ve yorumlamaya odaklanan teolojik düşüncelerin toplumda bir karşılık bulmayacağını ve toplum tarafından benimsenmeyeceğini düşünmüşlerdir. Bu nedenle Gutiérrez, kurtuluş teolojisinin özelde bireyin, genelde toplumun yaşam pratikleri ile inanç arasında bağ oluşturma amacında olduğunu ileri sürmüştür.[44]

36 Samuel Escobar, "Beyond Liberation Theology: A Review Article", **Themelios**, Vol 19, No 3, 1994, s. 16.
37 Frederick Sontag, "Politic Violence and Liberation Theology", **Journal of the Evangelical Theological Society**, Vol 33, No 1, 1990, s. 90.
38 Gustavo Gutiérrez, **A Theology of Liberation: History, Politics, and Salvation**, New York, Orbis Books, 1988, s. 7.
39 Wiryadinata, age.
40 Todd Cameron Swathwood, Jr. "Gustavo Gutiérrez – Liberation Theology & Marxism", **The Kabod**, Vol 1, No 2, 2015.
41 George Plasterer, "A Bibliographic Essay on the Theology of Liberation", **The Asbury Seminarian**, Vol 32, No 3, 1977, s. 41.
42 Javier Valiente Núñez, **Liberation Theology and Latin America's Testimonio and New Historical Novel: A Decolonial Perspective**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Johns Hopkins University, Maryland, 2016, s. 31-32.
43 Ron Rhodes, "Christian Revolution in Latin America: The Changing Face of Liberation Theology", **Christian Research Journal**, Vol 13, No 3, 1991.
44 James B. Nickoloff, "Church of The Poor: The Ecclesiology of Gustavo Gutiérrez", **Theological Studies**, Vol 54, No 3, 1994, s. 514.

Kurtuluş teolojisinin ortaya çıkmasında birçok faktör rol oynamıştır. Sömürge döneminden beri Kilisenin bölgedeki insani, hukuki ve ekonomik sorunlara kayıtsız kalması, işçi ve öğrenci hareketleri, yeni teorik ve teolojik tartışmalar bu süreçte etkili olmuştur. Küba Devrimi'nin başarılı olması ile birlikte Marksist tezlerin uygulanması Marksizm'in Latin Amerika'da benimsenmesini sağlamış, birçok ülke için örnek teşkil etmiştir. Marksizm'in yayılma alanı bulması, değişim taleplerini beraberinde getirmiş, toplumun din ve kiliseye bakışını değiştirmiştir. Toplum nezdinde imajı zedelenen Kilise ise toplum ile yeniden bağ kurmak için dönemin değişim rüzgârına uymuştur. Kilise hiyerarşisi ve bazı din görevlileri, katı Katolikliği bir kenara bırakarak diğer fikir ve akımlarla ilişki kurulabileceğini ilan etmiştir.[45]

Katolik Kilisesi hiyerarşisi için Evanjelik kiliselerin Latin Amerika'da aktif hâle gelmesi, toplumu mobilize etmeleri ve taraftarlarının artması, harekete geçmek için belirgin bir etken olmuştur.[46] Katolik Kilisesi'ni harekete geçiren etkenlerden biri de Protestan Kilisesi'nin Latin Amerika ülkelerinde toplumsal dönüşümün yaşanması için aktif olarak çalışmasıdır.[47] Toplumsal hareketlilikten etkilenen Protestanlığın toplumda yayılarak karşılık bulması, Katolik Kilisesi'nin öz eleştiride bulunmasına ve sömürge döneminden beri süren tutumundan vazgeçmesine doğrudan etki etmiştir.

Bu doğrultuda Katolik Kilisesi, 1955'te Rio de Janeiro, Brezilya'da I. Latin Amerika Piskoposluk Konferansı'nı (CELAM I) gerçekleştirmiştir. Konferansta Katolik Kilisesi'nin bölgede yoksulluk ile mücadele etmesi gerektiği üzerinde durulmuş ve mevcut sosyal ve ekonomik düzen eleştirilmiştir.[48] Küba Devrimi'nin gerçekleşmesinden sonra Papa XXIII. John, 1962'de bölgede ekonomik ve politik değişimleri konuşmak için II. Vatikan Konseyini toplamıştır. Papa, kurtuluş teolojisini dönemin beraberinde getirdiği değişimleri analiz ederek zamanın işareti olarak tanımlamıştır.[49] Konsey toplantıda kilisenin görevini yeniden tanımlamış ve bölgede yoksullukla mücadelede kilisenin aktif rol oynaması gerektiği üzerinde durmuştur.[50]

Kurtuluş teolojisinin şekillenmesi ve sistematikleşmesi için 1968 Medellin (Kolombiya) toplantısı bir dönüm noktası niteliğindedir. Burada alınan kararlar, kurtuluş teolojisinin Magna Cartası olarak tanımlanmaktadır.[51] Papa, radikal fikirlerin ve şiddet merkezli olan sömürgeci Katolikliğin sona erdiğini, yeni bir çağ başladığını ilan etmiştir.[52] Medellin Konferansında ön plana çıkan konular, mevcut ekonomik düzenin bölgede yıkıcı etki bırakması ve politik sistemin krizleri olmuştur.[53] Kilise hiyerarşisi tarafından kapitalist sistem eleştirilirken devrim fikrine de karşı çıkılmıştır. Papa, bu dönemde yaptığı Kolombiya ziyaretinde halka şiddet ve devrim fikirlerine güvenmemeleri gerektiğini, bu fikirlerin Hristiyanlık ruhuna aykırı olduğunu ve sos-

45 Vanden, Prevost, age., s. 142-143.
46 Andre S. Audette, Mark Brockway, Rodrigo Castro Cornejo, "Religious Engagement, Civic Skills, and Political Participation in Latin America", **Journal for The Scientific Study of Religion**, Vol 59, No 1, 2020.
47 Einer Berntzen, "Religion and Politics in Nicaragua: What Difference Does a Revolution Make", **Iberoamericana Nordic Journal of Latin American and Caribbean Studies**, Vol 42, No 1-2, 2012, s. 163.
48 Marian Hillar, "Liberation Theology: Religious Response to Social Problems. A Survey", **Dialogue and Universalism**, Vol 5, No 8-9, 1995.
49 Gutiérrez, age., s. 7.
50 Elisabeth Erin Williams, "Liberation Theology and Its Role in Latin America", **The Monitor**, Vol 7, No 1, 2000.
51 Leonardo Boff, Clodovis Boff, **Liberation Theology: From Dialogue to Confrontation**, San Francisco, Harper&Row, 1986.
52 Enrique Dussel, **A History of the Church in Latin America: Colonialism to Liberation (1492-1979)**, Michigan, William B. Eerdmans Publishing, 1981, s. 144.
53 Brook, age.

yal ilerleme için engel teşkil ettiğini belirtmiştir.[54] Resmî adıyla II. Latin Amerika Piskoposluk Toplantısı (CELAM II) olan Medellin Konferansında Katolik Kilisesi'nin sosyal değişimlere müdahil olacağı kararı alınmıştır.[55]

Medellin toplantısı kurtuluş teolojisi yaklaşımının amacının belirlenmesi için önemlidir. Kurtuluş teolojisinin teorik ve pratikte esas içeriği olarak tanımlanan "yoksullar lehine tercih" kararı bu toplantıda alınmıştır ve bu doğrultuda çalışmalar başlamıştır.[56] Toplantıda alınan "yoksullar lehine tercih" kararı, *İncil*'in yeniden yorumlanması ile birlikte Latin Amerika toplumunun içinde bulunduğu yoksulluk, toplumun tabakalara ayrılması, bölge kaynaklarının sömürülmesi, diktatörlükler tarafından yönetilmesi gibi bir dizi sosyal, ekonomik ve politik çıkmazdan kurtulmak için bir yol haritası olmuştur. Bu amaçla benimsenen "yoksullar lehine tercih" kararı, toplumun bilinçlendirilmesine, somut ve alternatif toplum için radikal değişim taleplerinin yerine getirilmesine yöneliktir.[57]

Medellin toplantısı sonrası kurtuluş teolojisi sempozyumları gerçekleştirilmiştir. Bu teolojik yorumlamanın anlaşılması ve pratiğe dökülmesi açısından önem arz eden sempozyumlar arasında 1972 yılında Şili'de yapılan Latin Amerika Hristiyanları İçin Sosyalizm Kongresinde farklı konuların da tartışılmasına olanak sağlamıştır.[58] Latin Amerika'da sosyoekonomik değişimlerin yeni bir toplum inşa etme isteğine ithafen toplanan bu kongrede Şili'deki Salvador Allende iktidarının politikaları desteklenmiş, Latin Amerika'da ve kurtuluş teolojisi teologları arasında devrim nosyonu yayılmaya başlamıştır. Sosyalist Hristiyanlar Cemiyeti adı altında kurumsallaşan bu hareket, ezilen sınıfın devrimi gerçekleştirmesini savunmuş olsa da Allende yönetiminin yıkılması ile bu hareket dağılmıştır.[59]

1979 yılında yapılan Puebla (Meksika) Konferansı gerek kurtuluş teolojisi gerekse de Katolik Kilisesi'nin dönüşümü açısından kritik bir toplantı olmuştur. Kilisenin dönüşümünü destekleyen, değişimde önemli rol oynamasını savunan kurtuluş teolojisi taraftarları ile Marksizm fikrine karşı çıkan ve kurtuluş teolojisini politik olarak gören muhafazakâr taraf arasında fikir ayrılığı yaşanmıştır.[60] Özellikle 1972'de CELAM başkanlığına Alfonso López Trujillo'nun seçilmesi ile kurumsal kilise yeniden muhafazakâr kimliğe bürünmeye başlamıştır. Bu nedenle Puebla toplantısına katılacak kişiler, Medellin toplantısının aksine CELAM yöneticileri tarafından seçilmiş,kurtuluş teolojisinin ileri gelen teologları ve din görevlilerinin toplantıya katılması istenmemiştir.[61] Puebla Konferansında Alfonso López Trujillo'nun yapılan gönüllü programları etkisiz bulması ve bu programları engellemesi, Papa II. John Paul'un Puebla toplantısında kurtuluş teolojisini Hristiyanlık din öğretilerine devrimci nitelik atfettiği ve onları politikleştirdiği konusunda eleştirmesi söz konusu olmuştur. Papa, kurtuluş teolojisinin politik analizler kullanmasını eleştirmiş, bu analizlerin özellikle Hristiyan inancının izlediği analiz

54 Dussel, age.
55 Williams, age.
56 Andrzej Pietrzak, "The Preferential Option for the Poor and Credibility of the Church", **Roczniki Teologiczne**, Vol 64, No 9, 2017, s. 88-89.
57 Sibel Özbudun, **Latin Amerika'da İsyanın Tarihi**, Ankara, Ütopya Yayınları, 2008, s. 507.
58 Paul S. Chung, Ulrich Duchrow, Craig L. Nessan, **Liberating Lutheran Theology: Freedom for Justice and Solidarity with Others in a Global Context**. Minneapolis, Fortress Press, 2011.
59 Charles Villa-Vicencio, "Kurtuluş ve Yeniden Yapılanma: Tamamlanmamış Program", **Kurtuluş Teolojisi**, Christopher Rowland (Ed.), Çev. M. Fatih Karakaya, Sevinç Altınçekiç, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 294.
60 Dussel, age.
61 Chung, Duchrow, Nessan, age.

birimlerden olmaması nedeniyle bir teoloji olmadığını ileri sürmüştür.[62] Buna paralel olarak *İncil*'in yeniden yorumlanmasının inancın politikleşmesinin önünü açtığı, bu durumun da kargaşaya neden olduğu savunulmuştur. Alfonso López Trujillo, Medellin'de alınan "yoksullar lehine tercih" kararını eleştirmekle kalmayıp dinî metinlerden yola çıkarak yoksulluğun maddi değil manevi olduğunu, bu tercihin sadece yoksullar için değil aynı zamanda toplumun diğer kesimlerine yönelik olduğunu ileri sürmüştür. Puebla Konferansında Medellin kararlarının bazıları eleştirilse de Latin Amerika ülkelerindeki yoksulluğun izlenen rekabet kaynaklı ekonomi politikalarından kaynaklandığı, daha adil bir toplum inşa etmek için planlı bir örgütlenmenin gerektiği ve yapılan gönüllü programların daha aktif olması gerektiği üzerinde durulmuştur.[63]

NİKARAGUA'DA SANDİNİST DEVRİM VE KURTULUŞ TEOLOJİSİ'NİN ETKİSİ

Latin Amerika'da kurtuluş teolojisinin somut etki yarattığı örneklerden biri Nikaragua'da 1979'da gerçekleşen Sandinist Devrim'dir. 19. yüzyılın başında Latin Amerika coğrafyasında başlayan direniş mücadeleleri ve bağımsızlık rüzgârları Nikaragua'da da etkisini göstermiştir. 1838'de bağımsızlığını kazanan Nikaragua'nın jeopolitik önemi dış müdahalelerin önünü açmış, muhafazakâr-liberal çatışması sürekli bir istikrarsızlığı beraberinde getirmiş, ülkedeki ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumak isteyen ABD tarafından 1909'da işgale uğramış, Augusto César Sandino'nun gerilla hareketine sahne olmuş, ardından ABD'nin desteklediği Somoza ailesinin yaklaşık yarım yüzyıl süren diktatörlüğü altına girmiştir.[64]

Sandino'nun 1927'de başlattığı gerilla savaşı ve Amerikan birliklerine karşı başarısı ABD'yi tedirgin etmiş ve ülkenin kontrolünü ele geçirmek için alternatif arayışlarına itmiştir. Bu alternatif, ABD'nin doğrudan müdahale etmesi yerine Amerikan çıkarlarını da gözeten, Anastasio Somoza'nın başında olduğu Ulusal Muhafızlar adı altında profesyonel ordunun kurulması olmuştur. ABD'nin Nikaragua'daki etkisine yönelik halkın artan tepkisi ve Sandino'nun silahlı mücadelesi Amerikan yönetiminin ülkeden çekilme kararı almasına yol açmıştır. Sandino, 1934'te barış görüşmeleri sırasında Somoza'nın Ulusal Muhafızları tarafından öldürülmüştür. Bu gelişmenin ardından ABD ile iyi ilişkilere sahip olan Somoza'nın önündeki en önemli engel ortadan kalkmıştır. 1936'da ülkenin kontrolü tamamen Somoza'ya geçmiş ve Nikaragua'da Latin Amerika tarihinin en uzun ve en kanlı diktatörlüklerinden biri olan Somoza ailesinin yönetimi başlamıştır.[65]

Anastasio Somoza Nikaragua yönetimine geldiğinde Ulusal Muhafızları da kullanarak kendi gücünü artırma yoluna gitmiş, bunu sağladıktan sonra da tarım ve endüstri sektörleri üzerinde tahakküm kurmuş ve gelirlerini kendi şahsi hazinesine aktarmıştır.[66] Somoza yönetime geldiğinde Katolik Kilisesi Somoza'yı doğrudan desteklemiş, Somoza ise buna karşılık Katolik Kilisesi'nin uygulamalarında ve din adamlarının şahsi menfaatlerinde ayrıcalık tanımış-

62 Aimée Upjohn Light, **God at the Margins: Making Theological Sense of Religious Plurality**, Minnesota, Anselm Academic, 2014, s. 27-28.
63 Özbudun, age., s. 509-510.
64 Gary Prevost, Harry E. Vanden, "Nicaragua", **Politics of Latin America: The Power Game**, Harry E. Vanden, Gary Prevost (Ed.), 5. Baskı, New York, Oxford University Press, 2015, s. 574-575.
65 Elizabeth Dore, John Weeks **The Red and The Black: The Sandinistas and The Nicaraguan Revolution**, University of London Institute of Latin American Studies Research Papers No 28, 1992, s. 6
66 James D. Cockcroft, **Latin America: History, Politics, and US Policy**, Chicago, Nelson-Hall Publishers, 1997, s. 209.

tır.[67] Yine bu dönemde Katolik din anlayışı Nikaragua'nın resmî dini hâline gelmiş, seküler bir eğitim sistemi takip edilmesine rağmen Katolik Kilisesi kendi okullarında eğitimlerini yapabilmiştir.[68] Diğer bir deyişle kendi uygulamalarında özerk bir statüsü olmuştur.

Anastasio Somoza'nın 1956'da suikast sonucu ölümünün ardından oğlu Luis Somoza Debayle yönetimi devralmış, babasının baskıcı uygulamalarını sürdürmüştür. 1967'de Luis Somoza Debayle'nin ölümünden sonra da kardeşi Anastasio Somoza Debayle, 1979'daki Sandinist Devrim'e kadar Nikaragua'yı yönetmiştir. Anastasio Somoza Debayle, ABD ile daha iyi ilişkiler geliştirmiş, ABD'nin bölgede komünizme karşı sürdürdüğü savaşa büyük destek vermiş ve bu dönemde iç politikada baskı ve şiddet artmıştır.[69] Somoza ailesinin otoriter uygulamaları, yolsuzluk ve sömürünün artışı, ülkenin sosyoekonomik ve siyasi koşulları, 1961'de adını Augusto Sandino'nun ideolojisinden alan Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesinin (FSLN) kurulmasına ve kurtuluş teolojisinin de etkisiyle Sandinist Devrim'e giden süreçte etkili olmuştur. FSLN'nin çıkış noktası, Sandino'nun antiemperyalist milliyetçilik düşüncesi, Marksizm'in Latin Amerika toplumuna entegre edilmesi ve kurtuluş teolojisi ile Hristiyanlık vurgusu olmuştur.[70]

Nikaragua'da Somoza ailesinin izlediği ekonomi politikaları, ülkeyi giderek dışa bağımlı hâle getirirken yüksek enflasyona ve işçi ücretlerinin düşmesine yol açmış, zengin ile yoksul arasındaki ekonomik uçurum daha da derinleşmiştir. 1972'de yaşanan Managua depreminin ardından sosyoekonomik koşullar daha da kötüleşmiştir. 1970'te işsizlik oranı %4 iken 1978'de bu oran %13'e çıkmıştır. Depremden sonra işsiz kalan işçiler ve ihracata yönelik tarımsal üretimin hızla artmasıyla topraklarını kaybeden köylüler bu durumdan en fazla etkilenenler olmuştur, gelir eşitsizliği hızla artmıştır. 1977'de Nikaragua halkının %5'i millî gelirin %59,9'unu elinde bulundururken yoksul kesim için bu oran %15'lere düşmüştür.[71] ABD'nin Nikaragua'daki tarımsal ürünlerden daha fazla yararlanma ve pazar oluşturma çabası Somoza yönetiminin tarımda modernleşmeye odaklanmasını sağlamakla birlikte çiftçi ve köylülerin yüksek faizle verilen kredileri ödeyememesi topraklarına el konulmasına neden olmuştur. Toprak reformu taleplerine yönelik bazı adımlar atılmışsa da bu girişimler yeterli olmamış ve toplumda bir karşılık bulamamıştır.[72]

1972 depremi sonrası Nikaragua toplumunun içinde olduğu koşullar nedeniyle Hristiyan dünyasının organize olma ve değişim talepleri doğrultusunda bir dönüm noktası yaşanmıştır. Özellikle kurtuluş teolojisinin etkisiyle oluşan Katolik Hristiyan temelli topluluklar, Protestan topluluklar ile birlikte hareket etmiş, depremden zarar gören insanlar için temel ihtiyaçların karşılanması noktasında aktif çalışmış ve yönetimden bu ihtiyaçlara yönelik talepleri olmuştur.[73] 1970'te Managua başpiskoposluğuna atanan Miguel Obando y Bravo, Hristiyan din görevlilerinin devrimci hareketlerine olumlu bakmamışsa da Nikaragua'da yoksulların gözetilmesine ve toplumda insan haklarının inşasına yönelik söylemlerde bulunmuştur.[74] Başpiskopos

67 Henri Gooren, "Catholic and Protestant Culture Politics in Nicaragua: A Media-Based Inventory", **Pentecostudies**, Vol 4, 2005.
68 Berntzen, age., s. 163.
69 Joseph Betz, "Sandinista Nicaragua as a Deweyan Social Experiment", **Transactions of the Charles S. Peirce Society**, Vol 36, No 1, 2000, s. 25.
70 Martha L. Cottam, Bruno Baltodano, Martín Meráz García, "Cooperation Among the Nicaraguan Sandinista Factions", **Latin American Policy**, Vol 2, No 1, 2011, s. 16.
71 John A. Booth, Christine J. Wade, Thomas W. Walker, **Understanding Central America: Global Forces, Rebellion, and Change**, 5. Baskı, Boulder, Westview Press, 2010, s. 84.
72 Wilm Johannes, "The Significance of the Agrarian reform in Nicaragua", Journal of Social and Development Sciences, Vol 5, No 3, 2014, s. 139.
73 Booth, Wade, Walker, age., s. 86.
74 John-Paul Wilson, "Church, State, and Society During the Nicaraguan Revolution", **Diálogos Latinoamericanos**, Vol 10, No 16, 2009, s. 125.

Bravo, kiliseyi kurumsal olarak Somoza diktatörlüğünün etkisinden kurtarmış, ezilenleri ve yoksul kesimi desteklemeye başlamıştır.[75]

Ülkede sorunların derinleşmesi, Somoza yönetimine karşı toplumun güçlü kesimlerini harekete geçirmiştir. Katolik Kilisesi içindeki ilerici kesimler, alt sınıfların yaşam koşullarıyla daha fazla ilgilenmeye başlamış, kurtuluş teolojisinin fikirlerinden hareketle toplumsal değişim sürecine aktif olarak müdahale etmişlerdir. 1970'lerde Somoza'ya karşı mücadelenin güç kazanmasıyla birlikte çok sayıda Hristiyan halk örgütü ortaya çıkmıştır. Nikaragua ve FSLN örneğinde, Marksist ve Hristiyan güçler arasındaki tarihî uçurum, yalnızca kısa süreli bir taktik ittifak yoluyla değil aynı zamanda ilerici Hristiyanların devrimci harekete entegrasyonu yoluyla da kapatılmıştır. Bu iş birliği sonucunda FSLN'nin siyaset felsefesi ve özellikle de Hristiyanlığa karşı tutumu, devrimci Marksist partiler arasında çok benzeri olmayan bir nitelik kazanmıştır. 1978'de Somoza'nın en önemli siyasi rakibi olan muhafazakâr muhalefet lideri ve gazeteci Pedro Joaquin Chamorro'nun öldürülmesi halkın tepkisine yol açmıştır.[76]

FSLN ve Somoza'nın Ulusal Muhafızları arasındaki silahlı çatışmalar sırasında radikal Hristiyanların ve din görevlilerinin FSLN'ye katılımı sonrası Başpiskopos Bravo, Sandinistler ile Somoza yönetimi arasında ateşkes imzalamayı önermiş; Sandinistler tarafından kabul edilen bu öneriyi Somoza, Sandinistlerin silah bırakması şartıyla kabul edeceğini söylemiştir.[77] Nikaragua'nın sömürülen işçilerinin ve yoksul kesimin örgütlenmesi Hristiyan dünyasında olumlu karşılanmıştır. Kurtuluş teolojisinin de pozitif etkisi ile Hristiyan temelli toplulukların aktif çalışmaları, Nikaragua toplumunda değişim fikirlerinin yeşermesini sağlamıştır. Bu dönemde Hristiyan temelli topluluklar dışında misyonerler, Hristiyan sosyal hizmet görevlileri Nikaragua'da diğer toplumsal gruplarla örgütlenmeye gitmiştir.[78]

Ülkede toplumsal olayların beraberinde getirdiği ekonomik sıkıntılar daha da derinleşmiştir. Tüm olumsuzluklar içinde Başpiskopos Bravo'nun bu olaylar karşısında susmanın suç ortaklığı anlamına geldiğini söylemesinin ardından din görevlileri, Somoza diktatörlüğüne karşı protestolarda daha fazla yer almıştır. Bunun sonucu olarak Somoza yönetiminin din görevlilerine yönelik şiddet uygulamaları başlamıştır.[79] Din görevlileri ile Kilise, toplumsal olaylara kayıtsız kalamamıştır. 1979 yılında Nikaragualı din görevlileri yayınladıkları metinde, din görevlilerinin Somoza'ya karşı başlatılan isyana katılmalarını yasal olarak gördüklerini belirtmişlerdir.[80] Bazı din görevlileri, FSLN gerillalarına katıldıklarını açık bir şekilde duyurmuş, grev ve gösterilerde yer almış, gerillalara kendi ev ve kiliselerini kullanma izni vermişlerdir.[81] Bu din görevlileri, devrimin gerçekleşmesinde önemli rol oynamış ve devrim sonrası ulusal yapılanmanın ve kurumsallaşmanın en önemli figürleri olmuşlardır.

Sandinist Devrim'in başarıya ulaşması ve Somoza'nın yenilmesi ile Nikaragua tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Devrimin ardından Katolik Kilisesi'nde çeşitli fikir ayrılıkları yaşanmış ve bu fikir ayrılıkları Hristiyanlar ile Sandinistler arasında sorunlara yol açmıştır. Bazı radikal

75 Gooren, age.
76 Prevost, Vanden, age., s. 578-579.
77 Wilson, age., s. 126.
78 Booth, Wade, Walker, age., s. 86.
79 Wilson, age., s. 127.
80 Margaret Crahan, **Religion and Revolution: Cuba and Nicaragua**, The Wilson Center Latin American Program Working Paper No 174, 1987, s. 6.
81 Dana Sawchuk, "The Catholic Church in the Nicaraguan Revolution: A Gramscian Analysis", **Sociology of Religion**, Vol 58, No 1, 1997, s. 46.

din görevlileri devrim sonrası Sandinist pratikler doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini ileri sürerken bazıları ise ülke yönetiminin daha muhafazakâr temellere dayanması ve kilisenin otoritenin önemli bir parçası olması gerektiğini ifade etmişlerdir.[82]

FSLN'nin iktidara gelmesi, Kilise ile yeni yönetim arasındaki ilişkilerin kısmen bozulmasına neden olmuştur. FSLN'de ön plana çıkan din görevlilerinin halkçı[83] kilise fikrini oluşturma girişimi, Kilise hiyerarşisi nezdinde hoş karşılanmamıştır. Her ne kadar Kilise ile rejim arasındaki bağ kopsa da halkçı kilise anlayışını destekleyen ve Nikaragua'da kurtuluş teolojisinin önemli isimleri arasında yer alan din adamları Ernesto Cardenal FSLN hükûmetinde Kültür Bakanı, Miguel D'Escoto Brockmann Dışişleri Bakanı, Fernando Cardenal ise Eğitim Bakanı olarak görev almışlardır.[84] Devrim sonrasında Nikaragua'da önemli rol oynayan ve halkçı kilise fikrinin temsilcileri olan bu isimler, Papa II. John Paul tarafından eleştirilmiştir. Bu durum, geleneksel ve halkçı kilise arasında ciddi bir çatışmaya neden olmuştur.

SONUÇ

Nikaragua'da kurtuluş teolojisi teologları ve din görevlilerinin FSLN ile birlikte yürüttüğü çalışmalar, toplumun her kesiminde mobilizasyonu sağlamış; bu durum, Somoza ve onu destekleyen kesim için tehdit oluşturmuştur. Ayrıca toplumsal bilincin oluşması noktasında gönüllü programlar yürütülerek örgütlenme yoluna gidilmiş, insani değerlerin ön planda tutulduğu, adaletli, eşitlikçi bir yönetim ve rejimin kurulması amaçlanmıştır.

Nikaragua'da Kilise, özellikle kurtuluş teolojisinin de getirdiği olumlu hava ile kurumsal olarak şiddet ve devrim fikirlerine karşı mesafeli durmasının yanı sıra Somoza yönetimi ile karşıtları ile arasında ara buluculuk görevinde bulunmuştur. Kilise, ülkedeki şiddet eylemlerini durdurmak için çaba sarf etse de bu gayret Somoza yönetiminde karşılık bulmamış hatta şiddet, baskı ve sindirme eylemleri toplumun yanı sıra din görevlilerine de yönelmeye başlayınca Kilise'nin tutumu değişmiş ve devrime destek vermiştir. FSLN'in izlediği siyasal felsefe ile ilerici Hristiyanlık arasında başarılı bir köprü kurulmuştur. Her iki taraf arasında samimi diyalog gelişmiş ve ilişkiler ılımlı bir zeminde ilerlemiştir. Nikaragua'da kültür ve eğitim gibi önemli alanlarda din görevlileri yer almış, başarılı politikalar izlenmiştir. FSLN hareketinin çok yönlü olması ve toplumun farklı kesimleri kapsaması, Somoza diktatörlüğüne karşı mücadelede bir avantaj sağlamıştır. Sandinist Devrimi Latin Amerika'daki diğer sol devrimlerden farklı kılan etkenlerden biri de politize olmuş Hristiyanların devrimci mücadeleye aktif katılımı ve kadınların bu süreçte etkili bir rol oynamasıdır.[85] Sonuç olarak Nikaragua gerçekleşen Sandinist Devrim, kurtuluş teolojisini benimseyen din görevlilerinin devrime ve devrim sonrası ideal toplumu inşa etme sürecinde sosyal adaletin ve gelir eşitliğinin sağlanmaya çalışılması, sivil toplumun geliştirilmesi, okuma yazma seferberliği gibi adımlara doğrudan katıldıkları önemli bir örnek olarak kabul edilmektedir.

82 Gooren, age.
83 Hristiyan dünyasında kurtuluş teolojisi esas içeriğinde "halkçı" (popular) kelimesi olarak kullanılmaktadır. Nikaragua'da halkçı kilise anlayışı özellikle Papa II. John Paul tarafından eleştirilmiş; izlenen bu anlayış, ideolojik ve radikal olarak tanımlanmıştır (Crahan, 1987: 11).
84 Berntzen, age., s. 165.
85 D. L. Raby, **Demokrasi ve Devrim: Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm**, Çev. Ertan Günçiner, İstanbul, Yordam Kitap, 2007, s. 282.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN LATİN AMERİKA'YA YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE TARTIŞMA

Kıvanç Sağır

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler, günümüzde artık pek çok ülkede yerleşik bir disiplin olmasına rağmen dünyadaki toplumların ve hükûmetlerin büyük çoğunluğunun bakış açılarını, deneyimlerini, bilginin üretimi ile ilgili yerel iddialarını ve katkılarını yansıtmadığı ve Batı'nın merkez (core) uluslarının dışındakileri sıklıkla marjinalleştirdiği konusunda eleştiriler almaktadır. Bu yazıda, uluslararası ilişkiler disiplininin Latin Amerika siyasetine yönelik kuramsal yaklaşımları eleştirel bir bakış açısıyla tartışılacaktır. Uluslararası ilişkiler araştırmacılarının büyük çoğunluğu, Avrupa ve Trans-Atlantik tarihi konusunda bilgili kimseler olmuşlardır ancak diğer bölgelerin tarihi konusunda aynı oranda bilgi sahibi olmadıkları iddia edilebilir. Dolayısıyla diğer coğrafyalara ilişkin vakalar üzerindeki fikir ve kavramları test etmek nispeten daha zor olabilmektedir.[1]

Bu yazının amacı, bölgeye yönelik salt Batı merkezli uluslararası ilişkiler disiplini yaklaşımında nelerin eksik olabileceğini ve aktörlerin ve süreçlerin karmaşıklığı göz önüne alındığında bölgeyi kendi içerisinden anlatmak adına akademideki yerel seslerin neler getirebileceğini açıklığa kavuşturmaktır. Yazıda, öncelikle Latin Amerika bölgesinin siyasal ve kültürel anlamda Batı'nın bir parçası olup olmadığı tartışılacaktır. Bu tartışmayı yapmanın sebebi, ABD ve Avrupa kaynaklı olan ana akım yaklaşımların Latin Amerika'ya uygulanabilirliği konusunda var olan öneri veya eleştirileri anlamak adına bir arka zemin oluşturmaktır. Bunu takiben, uluslararası ilişkilerin Latin Amerika'ya yönelik kuramsal yaklaşımları, realizm ve liberalizm temelinde tartışılacak ve her bir kuramın bu coğrafyada bölgesel ve uluslararası politikaların oluşma şeklini açıklamadaki gücü, kısa bir anlatıyla açıklanmaya çalışılacaktır. Batı'dan gelen bu düşünce perspektiflerinin Latin Amerika'daki olgu ve olayları açıklamadaki başarısının değerlendirilmesi sonucunda son olarak bölgenin uluslararası ilişkilerini daha iyi anlamamızı sağlayacak akademideki yerel seslere yer verilecektir.

1 Matteo Dian, "The Rise of China Between Global IR and Area Studies: An Agenda for Cooperation", **Italian Political Science Review/Rivista Italiana Di Scienza Politica**, Cilt 52, Sayı 2, 2021, s. 260.

LATİN AMERİKA'YI "BATI"YA GÖRE KONUMLANDIRMAK

Uluslararası ilişkilerin ana akım fikirleri Batı'da kuramsallaştırıldığı için Latin Amerika'yı Batı ile ilişkili olarak araştırmak ve konumlandırmak yerinde olacaktır. Fakat düşünürler, Latin Amerika'nın Batı'nın bir parçası olup olmadığı konusunda bölünmüş durumdadırlar. Örneğin Samuel Huntington,[2] açıkça sekiz medeniyet tanımlamıştır: Batı, İslam, Çin, Hindu, Ortodoks, Budist, Japon ve son olarak Latin Amerika ve olası dokuzuncusu Afrika'dır. Ona göre Latin Amerika'nın Batı medeniyetinin bir parçası olmadığı açıkça bir gerçektir. O hâlde Huntington için Batı nedir? Yazara göre Batı, Batı Avrupa (özellikle AB) ve Kuzey Amerika'dan oluşmakta ancak aynı zamanda Avustralya ve Yeni Zelanda gibi Avrupa kökenli diğer ülkelerin yanı sıra Pasifik Adaları, Doğu Timor, Surinam, Fransız Guyanası'nı da içermektedir. Huntington'un nitelemesinde Rusya, Balkanlar ve Kafkaslar dahi Batı tasavvuru içerisinde yer almamaktadır.

Akıllara şu soru geliyor: Bu ülkeleri kültürel ve medeniyetsel olarak birleştiren şey nedir ve Batı medeniyetinin özellikleri nelerdir? Huntington, Batı'yı oluşturan unsurların şunlar gibi ayırt edici özellikler olduğunu ileri sürüyor: klasik eserlerin mirası, dil çeşitliliği, manevi ve dünyevi otoritenin ayrılması, hukukun üstünlüğü, toplumsal çoğulculuk, bireycilik, siyasi temsil ve en önemlisi Katoliklik ve Protestanlığı de içeren Batı Hristiyanlığı.[3] Huntington, Latin Amerika uygarlığının Batı'ya sıkı sıkıya bağlı olmasına rağmen "eski yerli uygarlıkların unsurlarını bünyesinde barındırdığını" ve yine Latin Amerika uygarlığının Batı dünyası ile Avrupa'dakine benzer ama ondan daha az ölçüde popülist ve otoriter bir kültüre sahip yerli halkın bir karışımı olduğunu iddia ediyor.[4]

Ancak Espinosa,[5] Huntington'ın Batı medeniyetine ait olduğunu belirttiği şekilde dillerin çoğulluğu, manevi ve dünyevi otorite ayrımı, sosyal çoğulculuk, bireycilik ve hepsinden önemlisi Batı Hıristiyanlığı gibi özelliklerin Latin Amerika'ya da uyan özellikler olduğunu savunuyor. Melezleşme (mestizaje) ve ırkların karışımı da esasında Latin Amerika'ya özel değildir. Alexander Görlach[6] gibi ayrıca Latin Amerika'nın kendi tarihi ve gelenekleri olmasına rağmen Batı toplumunun bütünleşmiş bir parçası olduğunu düşünen başka yazarlar da mevcuttur.

İngiliz tarihçi Toynbee ise "Batı medeniyeti"ni, Roma İmparatorluğu'nun sona ermesinden bu yana Batı Avrupa'da var olan tüm ülkeler olarak tanımlamaktadır. Ancak aynı zamanda İspanya ve Portekiz Batı'nın dünyaya yayılmasının ilk tohumlarıydı. Dolayısıyla bu ülkeler, İber Yarımadası'ndan Amerika Kıtası'na sıçrayan Batı kültürünün bir çeşit sınır kapısını oluşturdular.[7] "Latin Amerika", aslında 1860 yılında III. Napolyon tarafından Meksika üzerine Amerikan karşıtı bir Fransız siyasi projesi olarak yaratılan bir coğrafi etikettir. Fransa, bir süre Anglo-Sakson ülkelerine karşı dengeyi sağlayacak pan Latin dış politikasını izleyecektir. Napolyon

2 Samuel S. Huntington, **El Choque de civilizaciones: Y La Reconfiguración del Orden Mundial**, Barcelona, Paidós, 2001, s. 39.
3 Ae., s. 63.
4 Ae., s. 38-39.
5 Emilio Lamo de Espinosa, "¿Es América Latina parte de Occidente?", **Real Instituto Elcano**, 2018, https://www.realinstitutoelcano.org/documento-de-trabajo/es-america-latina-parte-de-occidente/ (Erişim Tarihi: 25.12.2023).
6 Alexander Görlach, "Samuel Huntington ignored Latin America as part of the West, says Homero Aridjis", **Carnegie Council for Ethics in International Affairs**, 2018, https://www.carnegiecouncil.org/media/series/latin-america-and-the-west/20180605-samuel-huntington-ignored-latin-america-as-the-west-homero-aridjis (Erişim Tarihi: 26.01.2023).
7 Espinosa, age.

ve onun sözcüsü Michel Chevalier, İspanya ve Portekiz'in Amerika Kıtası'nda yaptıklarına şu şekilde işaret ediyor: onu Romalaştırıp Batı'nın içerisine dâhil etmek. Espinosa'ya göre İspanya ve Portekiz, Roma'nın 1500 yıl önce Avrupa'da yaptığının aynısını Latin Amerika'da yaptı: Romalılaştırma ve Latinleştirme.[8]

Amerika, "yeni" bir kıta olma gibi salt coğrafi özelliğinin yanı sıra Batı düşüncesinin emellerini gerçekleştirebilecek bir varlık olarak tasavvur ediliyordu. Bu fikir, 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında kıtanın önemli politikacıları ve entelektüelleri tarafından benimsenmiş ve onlar, kendilerini "Amerika"nın bir parçası olarak hissetmişlerdi. Ancak kıta kimliğinin yanı sıra iki tür toplum arasında kültürel bir ayrım da mevcuttu. Geçmişten gelen bir sınır, 17. yüzyıl Avrupa'sının siyasi-dinî savaşlarının yanı sıra İber Yarımadası ve İngiliz dünya görüşlerinin farklılıklarının bir kalıntısı olarak yeni dünyaya taşınmıştı. Dünyanın batı yarım küresinde bu, Rio Grande Nehri'nin (bugünkü ABD-Meksika sınırının bir kısmı) kuzeyindeki Protestanlık ve güneydeki Katoliklik anlamına geliyordu. Uruguay Devlet Başkanı José Mujica'nın kendisi bir ateist olmasına rağmen belirttiği gibi Katoliklik, "Latin Amerika'da sahip olduğumuz iki büyük ortak kurumdan biridir". Eski başkana göre diğer kurumsa İspanyolca dilidir. Sonuç olarak 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Latin Amerika kavramı, Anglo-Sakson Amerika ile yaşanan ikilemle yakından ilişkilidir.[9]

Rouquié,[10] Latin Amerika'yı aynı zamanda yeni dünyanın "Latin" kısmı anlamına gelen "Batı'nın Üçüncü Dünyası" olarak sınıflandırmak gibi bir iddiada bulunmaktadır. Bölgede kayda değer bir süre boyunca iktidarın kullanımının açık ve tamamen serbest rekabete konu olduğu çok az ülkenin bulunduğunu belirterek Latin Amerika'nın siyasi hayatına vurgu yapıyor. Rouquie, ayrıca Avrupa'da var olan kuram ve yasamayla ilgili modellerin bir yandan deneyimleme bir yandan da siyasi ve yasama düşünceleri arasındaki doğrudan ve yaratıcı bir kavramsallaştırmanın sonucu olduğunu ve bunun neticesinde de belirli araç ve tekniklerin ortaya çıktığını vurguluyor. Öte yandan Latin Amerika ülkelerinde ise siyasal oluşturmaların aslında kendilerine yabancı olan düşünceler aracılığıyla gerçekleştiğini, Gonzáles Casanova'nın "Meksika'da Demokrasi" adlı kaynağına atıfta bulunarak iddia ediyor.[11] Bu, Avrupa'daki Ortodoks siyasal düşünce anlayışının çarpık bir versiyonunu edinmek anlamına gelir.

Akademi bağlamında ise Alatas,[12] "Akademik Bağımlılık ve Sosyal Bilimlerde Küresel İş Bölümü" başlıklı çalışmasında sosyal bilimler ve beşerî bilimler alanındaki literatürün son 200 yılda, özellikle de son 50 yılda akademik bağımlılık, oryantalizm ve Avrupamerkezcilik gibi kavramlarla paralel olarak aynı zamanda akademik neo emperyalizm veya akademik neo sömürgecilik meselelerinin ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Yazar, Latin Amerika gibi koloni geçmişine sahip coğrafyalarda koloni sonrası yani siyasi bağımsızlığa ulaşıldıktan sonraki dönemde bile Batı'nın sosyal bilimsel bilginin doğası ve akışı üzerinde tekelci kontrolü ve etkisi olduğunu vurguluyor. Alatas, Batı derken mevcut sosyal bilimsel güçler olan ABD, Büyük Britanya ve Fransa'yı kastet-

8 Ae.
9 Thomas Legler, Arturo Santa Cruz, Laura Zamudio González, **Introducción a las Relaciones Internacionales: América Latina Y la Política Global**, Oxford, Oxford University Press, 2014, s. 39.
10 Alain Rouquié, "Dictadores, Militares y Legitimidad en América Latina", **Crítica & Utopía. Latinoamericana de Ciencias Sociales**, Sayı 5, 1981.
11 Ae., s. 2.
12 Syed Farid Alatas, "Academic dependency and the Global Division of Labour in the Social Sciences", **Current Sociology**, Cilt 51, Sayı 6, 2003, https://doi.org/10.1177/00113921030516003 (Erişim Tarihi: 23.12.2023), s. 599.

mektedir. Bunlar, hakemli dergilerde, kitaplarda ve araştırma makalelerinde bilimsel makaleler biçiminde büyük miktarlarda sosyal bilim araştırması üreten ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Adı geçen Batı ülkeleri, kendi bilimsel çalışmalarında yer alan fikir ve bilgilerin küresel çapta erişim ve etkiye sahip olmaları ve yine kendi ürettikleri eserlerin diğer coğrafyalarda tüketilmesi sayesinde diğer ülkelerin sosyal bilimlerini de etkileme yeteneğine sahip olması olanağına sahipler. Bunda, akademide büyük bir tanınma ve prestij sahibi olmaları önemli bir etken.

Alatas, zamanda geriye giderek geçmişte Almanya ve İspanya'yı sosyal bilimlerin güçleri olarak görebileceğimizi belirtmektedir. Bunlardan ilki olan Almanya, 19. yüzyıldan İkinci Dünya Savaşı'na kadar Avrupa ve Kuzey Amerika'daki sosyolojiyi etkilemişken diğeri yani İspanya'nın ise başlı başına sömürge döneminde Latin Amerika'daki sosyal düşünceye hâkim olduğunu vurguluyor.[13] Ancak günümüzde Alman sosyolojisinin dünya çapındaki etkisi önemli ölçüde azalmışken Latin Amerika da artık İspanyol kavramlarından ziyade Fransız, Alman ve Amerikan sosyolojisinden etkilenmektedir. Geçmişte akademik emperyalizmi korumak için sömürgeci güç kullanıldıysa da akademik yeni sömürgecilik artık "akademik bağımlılık" şeklinde sürdürülüyor. Dolayısıyla sosyal bilimlerin, Kuzey-Güney ayrımıyla yakından ilişkili olan bir merkez-çevre sürekliliğine sahip olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda, Batı'daki uluslararası ilişkilerin Latin Amerika'ya yönelik kuramsal yaklaşımları, akademide bu yöndeki eğilimin boyutunu keşfetmeye çalışan aşağıdaki tartışmada yer almaktadır.

BATI MERKEZLİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÇALIŞMALARININ LATİN AMERİKA'YA YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIMLARI

Latin Amerika, Batı'nın bazı temel kuramsal yaklaşımlarına konu olmuştur. Bunlar; realizm, liberalizm ve modernleşme kuramlarını içermekle beraber bunlarla sınırlı değildir. Her kuram farklı fikir ve kavramlara odaklanır. Örneğin, realizme göre bir dünya hükûmetinin yokluğu, tüm ulusların, anlaşmazlıklara veya askerî çatışmalara neden olma tehlikesini taşısa bile güç elde ederek kendi güvenliklerini ve hayatta kalmalarını sağlama arayışıyla karakterize edilen bir davranış modeline sahip olmalarına neden olur. Öte yandan liberalizm, ülkeler arasındaki uluslararası iş birliğinin büyümesine olanak tanıyan koşulların yanı sıra kurumların bu aktörlerin davranışlarını nasıl etkileyebileceğinin daha iyi anlaşılması konusuna vurgu yapmaktadır. Bu yazı bağlamında son olarak, kalkınma zorluklarına yönelik öne çıkan bir yaklaşım olan modernleşme kuramı, modernleşmeyi geleneksel uygarlıklardan çağdaş uygarlıklara geçişi sağlayan belirli değerler aracılığıyla doğrusal bir süreç olarak görmektedir.[14]

Realizmin kurucuları, güneydeki "zayıf" olarak nitelendirilen uluslar yerine uluslararası sistemdeki en güçlü ulusları incelemeye odaklandılar. Fakat bu, realist varsayımların Latin Amerika uluslararası sahnesini tanımlamak konusunda tamamen başarısız veya uyumsuz olduğu anlamına gelmiyor.[15] Realizm, Latin Amerika olaylarını ve olgularını gerçekten geniş bir yelpazede açıklayabilme gücüne sahip. Realizmin uygulanabilirliğini ve ama aynı zamanda da ampirik kısıtlamalarını incelemek amacıyla aşağıda birkaç örnek durum verilmiştir.

13 Ae. s. 602.

14 Arlene B. Tickner, "Hearing Latin American Voices in International Relations Studies", **International Studies Perspectives**, Cilt 4, Sayı 4, 2003, https://www.jstor.org/stable/44218845 (Erişim Tarihi: 24.12.2023), s. 327.

15 Legler, Santa Cruz, Zamudio, age. s. 19.

Brezilya, Latin Amerika'ya yönelik realist varsayımları incelemek için iyi bir başlangıç noktası olabilir. Brezilya'nın hem bölgesel hem de küresel bir güç olarak kabul edilmeyi hedeflemesi nedeniyle realist ideallere en sıkı sıkıya bağlı olan Latin Amerika ülkesi olduğu söylenebilir. Güneydeki bu dev ülke, önceki büyük ulusların eylemlerini taklit etmeyi amaçlıyor. Özerk bir şekilde hareket edebilme yeteneğini korumaya devam ediyor, küresel güneydeki benzer ülkelerle ittifaklar kuruyor, Dünya Ticaret Örgütü ve Birleşmiş Milletler gibi en önemli uluslararası kuruluşları etkilemeye çalışıyor ve hatta askerî aygıtını -nükleer enerjiyle çalışan denizaltılar da dâhil olmak üzere- üretim yapacak kadar modernleştirmeye çalışıyor.[16]

Brezilya şu on ülkeyle sınır komşusudur: Arjantin, Bolivya, Kolombiya, Fransız Guyanası, Guyana, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay ve Venezuela. Komşu ülkeler arasında gerginlikler ve siyasi çatışmalar yaşansa da güneyin devi olarak adlandırılan Brezilya, henüz hiçbiriyle açık bir çatışma yaşamadı. Realist bir bakış açısıyla bakıldığında bu sınır barışı, öncelikle Brezilya silahlı kuvvetlerinin caydırıcılık kapasitesiyle açıklanıyor. Realist görüşe dayanan bir gözlemci, Brezilya ile komşuları arasında mevcut olan askerî kabiliyetlerdeki eşitsizliğin bu ülkeye karşı bir saldırıyı veya askerî tehdidi zor bir olasılık hâline getirdiğini savunacaktır.[17]

Latin Amerika'daki zayıf ve güçlü ülkeler arasında realist dinamiklerin oluştuğunu iddia etmek yanlış olmaz. Belirli çatışmalar ve jeopolitik gerçeklikler; Brezilya, Arjantin, Şili ve Peru gibi bölgenin ana ülkeleri arasında bir güçler dengesi durumu oluşturmuştur. Uruguay, Paraguay ve Bolivya gibi bölge ülkelerinin bahsi geçen büyük güçteki devletler arasındaki sürtüşmelere karşı yumuşatıcı birer jeopolitik yastık görevi görerek bu güçler dengesine katkı sağladığı da iddia edilebilir. Hatta Ekvador, Venezuela, Kolombiya ve Guyana gibi bazı çevre devletlerin zaman zaman müdahalesi de bu güçler dengesinin devamına yardımcı olmuştur. Bu denge, aslında Latin Amerika bölgesinde karmaşık birer karşıtlıklar ve askerî ittifaklar sisteminin oluşmasına yol açtı.[18]

Arjantin'in Şili ve Brezilya ile olan ilişkisine 1960'lar ve 1970'ler boyunca şüphe ve rekabet atmosferindeki çatışmalar damgasını vurdu. O dönem her ikisi de askerî yönetim altında olan Arjantin ve Şili, 1978'de Papa II. John Paul iki ülkenin ilişkilerine müdahale edene kadar savaşın eşiğindeydi. Arjantin ve Brezilya, hiçbir zaman savaşa yakın olmasalar da Güney Amerika'da büyük güç olmak için çabaladılar. Hatta bu ülkelerin siyaset yapıcıları, belli bir dönem boyunca her iki ülkeye komşu olan La Plata Havzası'nda yaşanacak olası düşük yoğunluklu çatışmaları öngörmekteydiler.

Merkezinde Arjantin'in bulunduğu bu yaşanan jeopolitik karşıtlık, yerini 1980'lerin başında ve 1990'larda sırasıyla Brezilya ve Şili ile iş birliğine bıraktı. Arjantin ve Brezilya'da demokrasinin yeniden tesis edilmesi, müzakere ve siyasi ve ekonomik iş birliğinin temelini oluşturdu. Sonuç, nükleer enerji konusunda ikili bir iş birliği programının yanı sıra Paraguay ve Uruguay'ı da içeren ve Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) olarak bilinen çok taraflı bir ticari entegrasyon sisteminin kurulmasıydı. Dahası Şili'nin de demokrasiyi yeniden tesis etmesi Arjantin'le görüşmeler yapılmasına olanak tanıdı. On yıllık bir süre zarfında üç ülke demokratik rejimlerini pekiştirdi, ekonomilerini komşularına açtı, ticaretlerini dört katına çıkardı ve kurumsallaşmış iş birliğinin temelini oluşturan ve aynı zamanda karşılıklı olarak uzun vadeli taahhütleri de içeren bir ağ kurdu.[19]

16 Ae., s. 20.
17 Ae., s. 14.
18 Ae., s. 23.
19 Legler, Santa Cruz, Zamudio, age. s. 24.

Sonuç olarak, demokrasiye geçiş sonrasındaki dönem boyunca Latin Amerika'da yaşanan barışçıl dönüşüm ve iş birliği gibi olgular, realizm anlayışı karşısında birtakım soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Bu yüzden Latin Amerika'daki uzlaşma çabalarını değerlendirmek için liberalizm gibi alternatif kuramsal çerçevelere de ihtiyaç duyulacaktır.[20] Liberalizm, küreselleşmenin de bir unsuru olarak ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık durumlarında demokratik siyasal sistemler içindeki tercihlerle ortaya çıkan bir paradigma sağlar. Latin Amerika bağlamında, özellikle kurumsallaşmaya dayalı kuramsal çerçeve uzmanlar tarafından akademik makalelerinin parçası hâline getirilmiş olmakla beraber akademinin ders müfredatlarında da yaygın olarak görülmektedir.[21] Latin Amerika siyasal yaşamı, Amerika Devletleri Örgütü (OAS), Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu (CELAC), Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR), Amerika Halkları İçin Bolivarcı İttifak (ALBA) ve Güney Amerika Ulusları Birliği (UNASUR) gibi resmî bölgesel ve alt bölgesel kurumlar vasıtasıyla bölgeselleşmeye ve kurumsallaşmaya kendi payına düşen katkıyı sağlamıştır.[22]

Avrupa, güç dengesine dayalı çatışmacı bir dinamikten birbirine bağımlı birimler arasındaki kavgayı ortadan kaldıran iş birliği dinamiğine geçiş yapan bir siyasal coğrafyanın açık bir örneğidir. Bu kıtanın diğer bölgelerle kıyaslandığında önemli bir biçimde öne çıktığı bir gerçektir. Latin Amerika ise tarihsel geçmişi, özellikle merkez karşısında çevre olarak adlandırılan konumu ve bölgede devletlerin kuruluş biçimi nedeniyle farklı özelliklere sahiptir. Kendi bölgesindeki ülkeler, aralarında diğer pek çok coğrafyaya nazaran minimum düzeyde ticari ilişki gösteriyor. Ticaretin yanı sıra yatırım, göç kalıpları ve fikirlerin toplumsallaşması, bölge uluslarından çok ABD, Avrupa ve son zamanlarda Çin ile daha yakın temas hâlinde yapılandırılmıştır. Uzun yıllar boyunca bölge üyelerinin sınırlı birbirine bağlılığı, diplomatik gündemin önemli bir kısmının yalnızca toprak sorunlarına, resmî diplomatik etkileşimlere ve hukuki ve konsolosluk meselelerine odaklandığı anlamına geliyordu.[23] Bu durum, karşılıklı bağımlılık kuramıyla tanınan bilim adamı Robert Keohane'i, bir bölge olarak Latin Amerika'dan bahsetmenin mantıklı olup olmadığını sorgulamaya bile teşvik etti. Keohane şöyle diyor:

> *Latin Amerika'nın küresel sistem içerisinde bölgesel bir alt sistem oluşturduğu yönündeki ifadeye katılmıyorum. Ampirik kanıtlar bu hipotezi desteklemiyor. Elbette, bölgenin çoğu tarafından paylaşılan tarihsel ve belki de sosyokültürel özellikleri vardır ancak ulusal veya bölgesel etiketlere bağlı kalmadan dünya çapındaki iletişim rotalarını, hava yolu rotalarını ve ticari ilişkileri haritalandırırsanız Latin Amerika olarak adlandırılacak tutarlı bir coğrafi varlığı seçemezsiniz. Meksika, tamamen Kuzey Amerika gibi görünecektir. Aslında yalnızca hava yolu bağlantılarına bakıldığında tüm bölgenin Kuzey Amerika'ya bağlı olduğu görülecektir. Bu nedenle Latin Amerika'dan siyasi veya ekonomik bir bölge olarak bahsetmenin pek bir anlamı yok.*[24]

Fakat Latin Amerika'nın kendi içerisinde bölgesel bağlantın noksanlığı kabul edilebilir bir unsur olsa da buranın bir bölge olarak var olmadığı fikri sorgulanmalıdır. Bir bölge; coğrafyasıyla, tarihiyle, kültürüyle de tanımlanır. Ekonomik olarak birbirine bağlılığın bir bölge

20 Ae., s. 23.
21 Nicolás Falomir Lockhart, "Una Lectura Latinoamericana de los Conceptos Clásicos de la Teoría de las Relaciones Internacionales", **Relaciones Internacionales**, Cilt 18, Sayı 37, 2018, s. 151.
22 Legler, Santa Cruz, Zamudio, age., s. 6.
23 Ae., 26-27.
24 Robert O. Keohane, "Between Vision and Reality: Variables in Latin American Foreign Policy", **Latin America in the New International System**, Joseph S. Tulchin, Ralph H. Espach (ed.), Boulder, Lynne Rienner Publishers, 2001, s. 207-208.

içinde mutlaka organik bir süreç olması gerekmez.[25] Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi Latin Amerika, farklı bölgesel entegrasyon projeleriyle karşılıklı bağımlılık yaratmaya yönelik önemli sayıda girişim geçmişine sahiptir. Dolayısıyla Keohane'nin Latin Amerika'nın liberalizmle bağlantısına ilişkin argümanları yeni değerlendirmeler gerektiriyor.

Dünyada geçerliliği kabul edilen liberal argümanlardan biri de demokratik barış kuramıdır. Bu kuramsal argüman, Latin Amerika ülkelerine uygulandığında tam olarak doğrulanamayabilir. Demokrasi kavramı, demokrasiler arasındaki pek çok çatışmayı -bunların esasında tam olarak demokrasiler olmadığı gerekçesiyle- görmezden geldiği için tartışılabilir. Örnek vermek gerekirse Latin Amerika'da Ekvador ve Peru gibi demokrasiler arasında çeşitli düşük yoğunluklu savaşlar yaşandı. Bu nedenle demokratik barış doktrini Latin Amerika'da geniş çapta kabul görmemektedir. Dahası bağımlı değişken olarak barışın Latin Amerika'da demokrasinin 1980'lerin sonlarına doğru kök salmasından çok önce var olması nedeniyle bölge, kuramda bir istisna olarak görülüyor. Liberal bir perspektiften bakıldığında, Latin Amerika hükûmetlerinin iç özellikleri göz önüne alınırsa uluslararası ilişkiler araştırmacılarının araştırmacıların olduğundan daha fazla savaş beklemesi de gerekirdi. Bölge devletlerinin karşılıklı bağımlılığının sınırlı olmasına, demokrasinin zayıf olmasına, öngörülemeyen yönetimlere ve askerî güçleri üzerinde çok az sivil otoriteye sahip olmalarına rağmen durum böyleydi.[26] Bu nedenle demokratik barış kuramı, Batı dışı dünyadaki çatışma ve barışın anlaşılmasına sınırlı ilgisi olan Avrupa merkezli bir yaklaşım olduğu için eleştiriye açıktır.[27]

Son olarak, burada bahsedilmek üzere Latin Amerika'da Batı kaynaklı olarak hâkim olan bir diğer yaklaşımsa modernleşme kuramıdır. Modernleşme kuramının temel argümanıysa geleneksel toplumun değerlerinin, kurumlarının ve tutumlarının Latin Amerika'da modernleşmenin önündeki temel engellerin yanı sıra az gelişmişliğin temel nedenleri olduğudur. Sonuç olarak modernleşme kuramı, bazen gelişmekte olan ülkeleri geleneksel, tarımsal, geri kesimlerin dinamik, çağdaş, endüstriyel sektörlerle birlikte var olduğu "ikili" toplumlar olarak adlandırır. Modernleşmeye geçiş, büyük ölçüde Batılı ideallerin modern siyasi aktörler tarafından benimsenmesi yoluyla gerçekleştirilir.[28] Batı kaynaklı olan ve kalkınmaya yönelik gelişmekte olan ülkelere evrensel bir çözüm önerisi sunmayı amaçlayan modernleşme kuramına çok ciddi eleştiriler gelmektedir. Bu coğrafyanın sömürgecilik geçmişini ve küresel kapitalist ekonomideki tarihsel işlevini göz ardı eden bu yaklaşıma aşağıda da değinilecek olan bağımlılık kuramı karşı çıkmıştır.

Batı kaynaklı ortaya çıkmış olan ve akademisyenler tarafından Latin Amerika'ya uygulanması denenen realizm, liberalizm ve modernleşme kuramlarının yaklaşım biçimleri ele alınmıştır. Hangi kuramların en doğru ve açıklayıcı olduğu tartışması bir yana bölgenin dinamiklerini dikkate alma iddiasında bulunan ve diğer coğrafyaların siyasi veyahut ekonomik gerçekleriyle örtüşen veya ayrışan yaklaşımların kısa bir analizi de yapılmalıdır. Aşağıda, bölgenin kendi içerisinden çıkan veyahut Batı'nın yaklaşımlarından daha kapsamlı bir bakış açısı getirilmesi gerektiğine vurgu yapan kuramsal perspektiflere değinilecektir.

25 Ae., s. 27.
26 Ae., s. 33.
27 Amitav Acharya, "Global International Relations (IR) and Regional Worlds", **International Studies Quarterly**, Cilt 58, Sayı 4, 2014, https://doi.org/10.1111/isqu.12171 (Erişim Tarihi:, 15.12.2023), s. 648.
28 Tickner, age., 327.

LATİN AMERİKA SİYASETİNİN VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERİNİN AÇIKLANMASINA GETİRİLEBİLECEK ALTERNATİF PERSPEKTİFLER

Ana akım uluslararası ilişkiler kuramlarının Latin Amerika siyasetine yönelik varsayımlarının örneklenmesinin ardından bu bölüm, aşağıdaki soruları yanıtlamaya çalışmaktadır: Batı'nın anlayışına dayanan temel uluslararası ilişkiler kuramları, Latin Amerika ile ilişkili uluslararası politika süreçlerini açıklamak için yeterli midir? Eksikleri nelerdir ve hangi alternatif perspektiflerin benimsenmesi öne sürülmüştür?

Acharya,[29] "Küresel Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Dünyalar" başlıklı makalesinde, uluslararası ilişkiler alanının, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun seslerini, deneyimlerini, bilgi iddialarını ve katkılarını yansıtmada başarısız olduğuna inandığını ifade etmektedir. Yazara göre ana akım uluslararası ilişkiler yaklaşımları, dünya kültürlerini ve uluslarını dışlıyor ve sıklıkla Batı'nın merkez ülkeleri dışındaki bireyleri ötekileştiriyor. Disiplinin tarihindeki en önemli neo realist yazarlardan biri olan Kenneth Waltz[30] bile "Malezya ve Kosta Rika gibi ülkeleri temel alan bir uluslararası ilişkiler kuramı inşa etmenin saçma olacağını" belirterek bu marjinalleştirmeyi yinelemektedir.

Acharya, ayrıca uluslararası ilişkiler çalışmalarının Batılı olmayan dünyayı, belki de yalnızca bölge uzmanlarının ilgi alanı olarak görme eğiliminde olduğunu ve dolayısıyla yeni fikirlerin keşfinden ziyade saha çalışması ve bazı kısıtlı kuramsal testler yapabilmek adına "düşünürler" yerine yalnızca "kameralar" için kullanılacak bir yer olduğunu iddia ediyor.[31] Yazarın bahsettiği küresel uluslararası ilişkiler ve özellikle Latin Amerika uluslararası ilişkileri, kuramsal çerçevesinde araştırma ve yaklaşımların daha kapsamlı olması gerektiğini vurgulayıp yapılan akademik çalışmalarda bölgeleri ve bölgeselciliği ön plana almaktadır.[32]

Acharya'nın bir grup akademisyenle birlikte yürüttüğü bir araştırma faaliyetinde şu soru üzerinde yoğunlaşıldı: "Neden Batılı olmayan bir uluslararası ilişkiler kuramı yok?". Bu bağlamda akademisyenler uluslararası ilişkiler kuramlarının Batı dışında az gelişmiş olmasının nedenlerini araştırdılar.[33] Yazarlar, etnosantrizmden özellikle kaçınarak bölgeler ve bölgecilik çalışmalarını uluslararası ilişkilerin temel ilgi alanlarına entegre etmeye çalıştılar. Aynı zamanda "direniş, normatif eylem ve küresel düzenin yerel inşasını" içerecek maddi ve düşünsel unsurlara sahip daha geniş bir faillik (kuramı yapan, işleyen anlamında) anlayışını da kabul ettiler.[34]

Latin Amerika'daki bölgeselcilik argümanları, başta ana akım Avrupa yöntemlerinden türetilenler olmak üzere mevcut bölgesel entegrasyon kuramlarının evrenselliğini tartışmaya ve bölgesel gerçeklikleri bölgesel politik ekonomi mercekleri aracılığıyla açıklamaya daha uygun bir araştırma gündemi geliştirmeye odaklanmıştı. Bununla bağlantılı olarak Latin Amerika'da bölgeselcilik; örneğin, kurumların bölgesel düzenlerin odak noktası ve birincil araştırma nesnesi olma rolünü benimsemiştir. Acharya'ya göre bölgeselcilik, Latin Amerika'ya dair akade-

29 Acharya, age.
30 Kenneth Waltz, **Theory of International Politics**, New York, McGraw-Hill, 1979, s. 2.
31 Acharya, age., s. 648.
32 Ae., s. 650.
33 Ae., s. 649.
34 Ae., s. 647.

mik çalışmaların gündeminin merkezinde yer almalıdır ve Latin Amerika da esasında buna önemli katkılarda bulunmaktadır.[35]

Tickner,[36] bununla bağlantılı olarak hem (neo) realizmin hem de (neo) liberal kurumsalcılığın Latin Amerika bağlamında yeterince uygulanabilirlik kazanmadığını ileri sürmektedir. Bunun, normatif içerik eksikliği, çevresel durumlara uygulanamamaları ve bölgede sağlam bir niceliksel analitik geleneğin bulunmaması gibi çeşitli nedenleri vardır. Öte yandan üçüncü tartışma yöntemlerine ve yapılandırmacılığa (constructivism) olan ilginin göreceli olarak az olmasının nedenleri, bu kuramların güncelliğine ve Latin Amerika uluslararası ilişkilerini anlamada sınırlı faydaya sahip oldukları izlenimine bağlanabilir.

Öte yandan şu nokta göz ardı edilmemelidir ki Latin Amerika örneğinde, bölgenin kendi dünya siyaseti düşüncesi mirasına sahip olmasına rağmen buradaki uluslararası ilişkiler öğretimi Amerikan nosyonlarından büyük ölçüde etkilenmektedir. Bölgedeki büyük kolejlerin sınıflarında kullanılan materyallerin büyük çoğunluğu, ABD'li ve İngilizce yazarlar tarafından yazılmıştır. Derslerde Latin Amerikalı yazarların özellikle uluslararası ilişkiler kuramı konusunda ürettikleri sınırlı sayıda eser yer almaktadır.[37] Ancak bu, Latin Amerikalı yazarların Latin Amerika uluslararası ilişkileri konusunda bölgenin ihtiyaç ve önceliklerini temel alan çalışmalarının olmadığı anlamına gelmiyor.

Disiplinin "ana tartışmalarına" değinen ve uluslararası ilişkiler kuramı derslerinde sıklıkla kullanılan uluslararası ilişkiler ders kitaplarının büyük çoğunluğu, klasik öğretinin devlet merkezli ve devlet merkezli olmayan çeşitleri arasında bir yerde yer almaktadır. Latin Amerika'da bağımlılık (dependency) kuramı, klasik realizm ve karşılıklı bağımlılık (interdependence) gibi çeşitli kavramlara dayanan hibrit bir yöntem vardır. Latin Amerika hibrit modeline göre uluslararası sistem, hâkimiyet ve bağımlılık ilişkilerine dayanan bir hiyerarşik düzenine göre tanımlanır.[38]

Latin Amerika'yla ilişkili olarak zaman zaman dile getirilen meselelerden bir tanesi, klasik realizmin güç üzerinden tanımlanan devlet ve ulusal çıkar vurgusunun çevreye (periphery) yayıldığında sorunlu olabildiğidir. Devleti merkeze alan yöntemler, belirli grup çıkarlarını diğerleri karşısında meşrulaştırma potansiyeline sahiptir. Bundan anlaşılması gereken husus, devlet yapısının elitist uygulamalara mahal verdiği çevre (periphery) ülkelerinde özellikle görülen, devlet merkezli olan ve belirli elite kesimlerin dışında kalanları kapsayıcı olmayıp tam tersine onları dışlayan bir realizm anlayışının varlığıdır. Carlos Escudé,[39] bu türden bir realizmin karşısında kendisinin de Üçüncü Dünya olarak ifade ettiği coğrafyaların özelliklerine yanıt verebilecek vatandaş odaklı bir realist yaklaşımı önermektedir.

Escudé'ye göre büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilen kuramsal çerçevelerin herhangi bir eleştirel bakış açısından geçirilmeden benimsenmesi, Latin Amerika'da bu ulusların elitlerinin ideolojik hedeflerine hizmet eden zararlı sonuçlar doğurmuştur. Realist ku-

35 Amitav Acharya, Melisa Deciancio, Diana Tussie, **Latin America in Global International Relations**, New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 2022, s. 150.
36 Tickner, age.
37 Legler, Santa Cruz, Zamudio, age. s. 88.
38 Tickner, age., s. 335-336.
39 Carlos Escudé, **El Realismo de los Estados Débiles: La Política Exterior del Primer Gobierno Menem Frente a la Teoría de las Relaciones Internacionales**, Buenos Aires, Grupo Editor Latinoamericano, 1995, s. 18.

ram, çevre (periphery) ülkelerinde saldırgan dış politikaları meşrulaştırmak için kullanılırken öte yandan da liberal bir bakış açısı olan karşılıklı bağımlılık anlayışı da çevrenin (periphery) harekete geçebilme potansiyelinin gerçekte olduğundan daha fazlaymış gibi hesap edilmesi gerçeğiyle karşı karşıyadır.[40] Bu nedenle Escudé, modern Latin Amerika uluslararası ilişkilerindeki kapsamlı kavramsal çabalardan biri olan ve aynı zamanda ana akım Batı akademisinde kavramsallaştırılmış argümanları eleştiren, "çevresel realizm" (peripheral realism) olarak adlandırdığı kuramı sunmaktadır.

Escudé, realizmin çevre ülkelerle (özellikle Arjantin) ilgili temel öncüllerinden normatif bir kuram oluşturma girişiminde bulunmaktadır. Çevresel realizm bu doğrultuda aşağıdaki öncülleri içerir: Öncelikle ulusal çıkar kavramı, vatandaşların refahına odaklanan ekonomik kalkınma açısından tanımlanmalıdır; çevre ülkeler, merkez güçlerle siyasi çatışmalardan kaçınmalıdır; çevre ülkeler, "idealist" ama aynı zamanda maliyetli dış politika girişimlerinden kaçınmalıdır ve son olarak baskın egemen devletlerin ya da büyük güçlerden oluşan bir koalisyonların "peşinden gitmenin" (bandwagoning) faydalarını yeniden düşünmelidirler.[41] Escudé, kuramına realist önermeleri dâhil etse de onun "çevre ülkeleri" bağlamındaki bakış açısı, Bağımlılık kuramı ve burada tartışmaya sayfa yerinin sınırlı olması sebebiyle ayrıntılı olarak yer verilemeyecek diğer neo Marksist kuramlarla önemli paralellikler paylaşıyor.

Latin Amerika'daki uluslararası ilişkiler çalışmaları genellikle kalkınmaya odaklanmıştır. 1960'lı yıllarda Latin Amerika'daki sosyal bilimler, kalkınma konusuyla daha çok ilgileniyordu. Latin Amerika'da kalkınma kuramları ve bölgeselciliği analiz etmeye yönelik yaklaşımlar iç içe geçmiş durumdadır çünkü yapısal meseleleri irdelemek isteyen kuramlar bölgeyi bir genel olarak kapsamına alan stratejileri tercih etmektedir.[42] Sonuç olarak, bağımlılık (dependency) kuramı bölgedeki az gelişmişliğe yönelik baskın yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır ve uluslararası ilişkiler de dahil olmak üzere sosyal bilim alanlarının çoğuna entegre edilmiştir. Latin Amerika uluslararası ilişkiler anlayışı, uluslararası sistemin bölgenin dış ve iç işlerine dayattığı kısıtlamaları vurgulamaktadır.[43]

Bağımlılık kuramı (dependency), Latin Amerika'yı zengin ülkelerle aynı gelişme düzeylerine ulaşmadığı için geri kalmış bir bölge olarak tasvir etme eğiliminde olan ana akım etnik merkezci analizlere verilen bir yanıttır. En esaslı olarak karşı çıktıkları kuramın somut adı modernleşmedir. Batı'nın geleneksel uluslararası ilişkiler düşüncesinde özcülük yani belli bir gruba ait belli özelliklerin grubun tümüne genellenerek, her tür bağlamdan bağımsız olarak var olduğunu savunma ipuçları mevcuttur. Batı'nın tasvir ettiği bu argümanın aksine bağımlılık kuramı, dünyanın çeşitli bölgelerindeki az gelişmişlik ve kalkınmanın tarihsel olarak küresel kapitalizmin gereksinimlerine yanıt olarak geliştiğini vurgulamıştır.

Theotonio dos Santos, Cardoso ve Faletto[44] gibi bağımlılık kuramı üzerine araştırmalar yapan akademik yazarlara göre küresel kapitalizmdeki dönüşümler, merkez ile çevre arasındaki tahakküm ve tabiiyet ilişkilerinde değişimlere neden olmaktadır. Latin Amerika'da bağımlılık, esasında en yoksul ülkelere has bir durum da değildir. Örnek vermek gerekirse 1930'lar ile

40 Ae., s. 19.
41 Escudé, age., s. 154-156.
42 Amitav Acharya, Melisa Deciancio, Diana Tussie, age., s. 150.
43 Tickner, age., s. 342-344.
44 Fernando Henrique Cardoso & Enzo Faletto, **Dependency and development in Latin America**, California, University of California Press, 1979.

1950'ler arasındaki dönemde Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika gibi kapitalist gelişmenin ve tüketici pazarlarının daha büyük olduğu bölgenin en gelişmiş ekonomilerinde daha da etkili ve yaygındı.[45]

Bağımlılık kuramı ve realizm, biri az gelişmişlik ve merkez-çevre hâkimiyeti, diğeri ise büyük güçler arasındaki güç ilişkileri gibi farklı konulara odaklanmalarına rağmen küresel düzenin doğasına ilişkin ortak varsayımlara sahiptir.[46] Her ikisi de gücün, ister bağımlılık örneğinde olduğu gibi ekonomik ister realizmdeki gibi stratejik-askerî olarak küresel düzende farklı ülkeler arasında hiyerarşik ilişkiler kurduğunu düşünüyor. Her ikisi de uluslararası veya uluslarüstü bir hükûmetin olmadığı bir dünyada güçlülerin dünya politikasında istediklerini yapabildiklerini gözlemliyor. Fakat aynı zamanda her ikisi de çevre ülkelerinin, daha güçlü bir devletle ast-üst düzeneği şeklinde veya bağımlılık içeren ilişkiler kurmaları dışında uluslararası politikadaki hedeflerine ulaşabilmeleri konusunda çok az umut vaat ediyor.[47]

Bağımlılık kuramı yazarları, Kuzey ve Güney'den gelen araştırmalar üzerinde küresel bir etkiye sahip oldu. Bu görüş, daha sonra kendi değerlendirmelerinde de bağımlılık kuramı metodolojilerine büyük ölçüde başvurmaya başlayan "birinci dünya" akademisi tarafından da benimsendi. Batı sosyal bilimleri tarihinde ilk kez küresel toplumun en büyük sorunlarından biri olan "yoksulluk" konusu, durumu ele almayı ve çözmeyi amaçlayan normatif bir çerçeve üzerinden incelenmeye başlanmıştır.[48] Sonuç olarak Latin Amerika'da ortaya çıkan bağımlılık kuramı, Acharya'ya göre küresel uluslararası ilişkiler gündeminin önemli bir konusu olan yerel ve küresel düzeylerde fikir yayılımına bir örnek teşkil etmektedir.[49] Bir başka deyişle bağımlılık kuramı, Latin Amerika'dan yayılan kavramları küresel öneme sahip konularla bütünleştirerek uluslararası ilişkilerin Batı egemenliğini aşmasına yardımcı olmuştur.

SONUÇ

Her ne kadar Latin Amerika, özellikle de bu bölgeden olan pek çok düşünür ve akademisyen tarafından Batı'nın bir parçası olarak tasvir edilmiş olsa da uluslararası ilişkilerin bu coğrafyayı Batı'nın ana akım akademik düşüncelerinin uygulanabilirliği dışında bırakan argümanlarından kurtulamamaktadır. Batı akademisine dayalı uluslararası ilişkiler kuramlarının çoğunun ise Latin Amerika'da meydana gelen olaylara ilişkin kapsamlı bir açıklayıcı güce sahip olmadığı iddia edilebilir. Örneğin, bölgedeki birçok ülkede demokratikleşme süreci realist düşünceden farklı bir bakış açısı gerektiriyor. Öte yandan kurumsallaşma ve karşılıklı bağımlılık, Latin Amerika'ya liberalizm perspektifiyle bakan araştırmacılara liberal kuramlarını desteklemek için aradıkları somut argümanları ve vakaları sağlıyor gibi görünebilir. Ancak bölgeye dair çalışmalar yapan bir araştırmacı, Latin Amerika ülkeleri arasında özellikle ekonomik ve politik anlamda derin bir karşılıklı bağımlılığı gözlemleyemiyor. Bazı akademisyenler tartışmayı, Latin Amerika'nın bir bölge bile teşkil etmediğini iddia edecek kadar ileri götürüyor.

Acharya gibi bölge dışından gelen yazarların yanı sıra bölge coğrafyasından gelerek akademik düşüncede yer sahibi olan araştırmacılar da Batı akademisinde geliştirilen başlıca ulus-

45 Legler, Santa Cruz, Zamudio, age. s. 81.
46 Ae., s. 84.
47 Ae., s. 84.
48 Ae., s. 82.
49 Acharya, 2014, age.

lararası ilişkiler kuramlarına karşılık, Latin Amerika'nın kendi sorun ve ihtiyaçlarına karşılık verebilecek kuramlar oluşturma arayışına giriyorlar. Uluslararası ilişkiler alanının şu ana kadar dünya ülkelerinin ve kültürlerinin çoğunun seslerini, deneyimlerini, bilgi iddialarını ve katkılarını yansıtamadığını ve çoğu zaman Batı'nın merkez ülkeleri dışındakileri marjinalleştirdiğini savunuyorlar. Daha kapsamlı bir bölgesel perspektif, bu kuramsal çerçevenin önemli bir yönüdür. Bu, her bölgenin, özellikle de bu durumda Latin Amerika'nın kendine özgü özelliklerine dikkat etmeyi gerektirir. Bu durum, "bağımlılık (dependency)" veya "çevresel (peripherical) realizm" gibi kuramların Latin Amerika'da meydana gelen siyasi ve sosyal olayları tam olarak tanımladığı anlamına gelmemekle beraber bu perspektiflerin önemi, kuramcıların bölge üzerindeki uzmanlığında ve aynı zamanda Latin Amerika'nın kendine has unsurlarını anlamaya çalışmaya bağlılıklarında yatmaktadır.

2. Bölüm

KÜRESEL AKTÖRLERİN LATİN AMERİKA POLİTİKALARI VE BÖLGENİN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

RUSYA FEDERASYONU'NUN LATİN AMERİKA POLİTİKASI

Ahmet Sapmaz

GİRİŞ

Latin Amerika, dünyanın her alanda en büyük gücü olan ve Soğuk Savaş sonrası kurduğu tek kutuplu dünya düzenini sürdürmek için büyük çaba gösteren Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) güneyinde yer almaktadır. ABD, dünya siyasetinde kendisini diğer büyük güçlerden coğrafi olarak izole edebilmekte ancak Latin Amerika ile çok yönlü ilişkilerinin olumlu ve olumsuz yansımaları ile karşılaşmaktadır. Latin Amerika'da küçük ve büyük ölçekli çeşitli devletlerin bulunması, bu ülkelerin iç ve dış politikalarında farklı yaklaşımları benimsemesi, bu bölgeyi ABD için sürekli olarak önemli kılmıştır. Rusya'nın Latin Amerika ile ilişkileri 19. yüzyılda başlamasına karşın ABD'nin dünya politikasında etkinliğinin hissedilmeye başlanmasından itibaren Latin Amerika, önce Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile ABD, sonrasında ise Rusya Federasyonu (RF) ile ABD arasında bir rekabet alanı hâline gelmiştir. SSCB, özellikle Küba Devrimi'nden sonra Latin Amerika'ya ilgi göstermeye başlamıştır. SSCB'nin çöküşünün ardından RF bölgeden hızla çekilmiş ve 1990'lı yıllar boyunca Latin Amerika'da Rus etkisi çok sınırlı düzeyde olmuştur. Putin'in devlet başkanı olması ile RF'nin Latin Amerika'ya ilgisi artmaya başlamış ve Moskova ile Vaşington ilişkilerinin kötüleşmesine paralel olarak RF'nin Latin Amerika yönelimi yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada, RF'nin Latin Amerika politikası tarihsel açıdan betimsel olarak analiz edilecektir. Çalışmanın temel iddiası, RF'nin çeşitli ekonomik ve askerî çıkarlarının ötesinde Latin Amerika'ya yönelik ilgisinin asıl olarak siyasi ve jeopolitik çıkarlar çerçevesinde önem arz ettiğidir. Çalışmada, öncelikle SSCB'nin Latin Amerika politikası ele alınacak ve devamında sırasıyla RF'nin Latin Amerika'ya yönelik siyasi, ekonomik ve askerî politikaları incelenecektir. Yapılan değerlendirme ile çalışma sonuçlandırılacaktır.

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NİN LATİN AMERİKA POLİTİKASI

Rusya ile Latin Amerika arasındaki ilişkiler 19. yüzyılın ilk yarısında başlamıştır. Rus İmparatorluğu, Latin Amerika'da ilk diplomatik misyonunu 30 Temmuz 1811 tarihinde Rio de Janeiro'da açmıştır.[1] 1824 yılında bağımsızlığını kazanan Meksika ile yakın ilişkilere sahip olan ve Brezilya İmparatorluğu'nun bağımsızlığını 1827 yılında tanıyan Rusya, 19. yüzyılın ortalarında Venezuela, Uruguay ve Orta Amerika ile diplomatik ilişki kurmuştur. Müteakiben 1874 yılında Peru ile ticaret anlaşması imzalanmış, 1885 yılında Arjantin ve 1890 yılında Meksika ile diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. Çar Aleksandr zamanında Rusya'nın Latin Amerika'da varlık gösterme çabası, İngiltere ve ABD'nin girişimleri ile sınırlanmıştır.[2] ABD, 1823 yılında Monroe Doktrini ile Amerika Kıtası'nın koruyucusu olduğunu ve Avrupalı güçlerin Batı yarımküre devletlerine hiçbir şekilde müdahalede bulunmamaları gerektiğini, aksi takdirde ABD ile karşı karşıya geleceklerini dünyaya ilan etmiştir.

I. Dünya Savaşı esnasında Sovyetler'in iktidarı ele geçirmeleri ile SSCB ve Latin Amerika arasındaki ilişkiler artan seyirde gelişmiştir.[3] Latin Amerika delegeleri, Moskova'da 1922 yılında icra edilen Dördüncü Komintern Kongresine katılmışlardır. Stalin'in desteği ile 1930'ların ortalarından itibaren Latin Amerika komünist partileri, ulusal cephelerin oluşmasına destek olmuşlardır. II. Dünya Savaşı sonrası Latin Amerika çoğunlukla ABD'nin etki bölgesi hâline gelmiş ve 1947 yılında ABD ve Latin Amerika ülkelerinin çoğu tarafından imzalanan Amerikan Devletlerarası Karşılıklı Yardım Antlaşması ile Latin Amerika'nın kolektif savunulması kararlaştırılmıştır.[4] Buna karşın Stalin, SSCB ile Latin Amerika ülkeleri arasında ilişkileri geliştirmek istemiş ve bu dönemde on üç Latin Amerika ülkesi ile diplomatik ilişki kurulmuştur.[5] Kolombiya hükûmeti 1948 yılında ülkesinde ortaya çıkan olaylar nedeniyle SSCB'yi suçlamış ve aynı yıl kurulan Amerikan Devletleri Örgütü, Batı yarım kürede demokrasinin desteklenmesini ve komünizmin yayılmasını engellemeyi amaç edinmiştir. Bu gelişmeler karşısında SSCB ile Latin Amerika arasındaki ilişkiler giderek azalmış ve SSCB ilgisini Avrupa, Asya ve Afrika'ya yöneltmiştir.[6]

SSCB ile ABD arasındaki ideolojik savaş, 1960 ile 1980 yılları arasında Latin Amerika'da vekâlet savaşları yaşanmasına neden olmuştur. ABD, Latin Amerika'da bazı ülkelere destek vererek "Condor Operasyonu" kapsamında yerli isyancı grupları, sol eğilimli örgütleri ve kişileri bastırmaya çalışmıştır. ABD'nin, SSCB'nin Latin Amerika'da etkisini sınırlama girişimlerine karşın Sovyetler bölgede bazı ülkelerle ilişkilerini önemli ölçüde geliştirmiştir. Özellikle Küba ve Nikaragua, Soğuk Savaş Dönemi'nde SSCB'den önemli ölçüde askerî ve ekonomik destek

1 Vladimir Rouvinski, "Russia in Latin America: A Framework of Analysis", **Rethinking Post-Cold War Russian–Latin American Relations**, Vladimir Rouvinski, Victor Jeifets (Eds.), Routledge, New York, 2022, s. 28.
2 "Russian-Latin American Relations", **Encyclopedia.com**, https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/russian-latin-american-relations (Erişim Tarihi: 26.12.2023).
3 W. Alejandro Sanchez, "Russia and Latin America at the dawn of the twenty-first century", **Journal of Transatlantic Studies**, 8(4), Aralık 2010, s. 363.
4 "Russian-Latin American Relations", Encyclopedia.com.
5 Vladimir Rouvinski, "Russia and Latin America: Old and New Paradigms", https://www.academia.edu/6849116/Russia_and_Latin_America_Old_and_New_Paradigms (Erişim Tarihi: 16.11.2023).
6 Rouvinski, "Russia in Latin America: A Framework of Analysis", s. 17.

almıştır.[7] 1959 yılında Fidel Castro önderliğinde ABD destekli Batista rejiminin devrilmesi ile meydana gelen Küba Devrimi, Latin Amerika'nın dış ve güvenlik politikasında önemli değişikliklere yol açmıştır. Küba, Amerikan Devletleri Örgütünden çıkarılmıştır. SSCB ise Bolivya, Kolombiya ve Peru başta olmak üzere Latin Amerika'da çeşitli ülkelerde komünist gerilla gruplarına destek sağlamış ve 1960 yılında Küba'ya silah, teçhizat ve askerî danışman göndermeye başlamıştır.[8] SSCB açısından Küba'yı dünyadaki diğer Sovyet destekli ülkelerden ayıran temel özellik ABD'ye olan fiziksel yakınlığı olmuştur.[9]

ABD, SSCB'nin Latin Amerika'daki politikalarını engellemek maksadıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Küba'da Fidel Castro rejimini devirmeyi amaçlayan ABD'nin desteklediği "Domuzlar Körfezi" çıkarması başarısız olmuştur. SSCB, 1962 yılında kısa ve orta menzilli balistik füzeleri Küba'ya yerleştirmeye başlamıştır. Buna karşılık ABD, Küba'yı ablukaya almış ve SSCB'yi bahse konu füzeleri geri çekmeye zorlamıştır. SSCB, Küba'daki füzeleri koruyacak deniz gücüne sahip olmadığından ABD ile anlaşmayı tercih etmiştir.[10] İki süper gücün ilk kez ciddi olarak nükleer bir savaşın eşiğine geldiği Küba Füze Krizi'nde, ABD'nin Küba'yı işgal etmemeyi açıkça, Türkiye'den Jüpiter füzelerini çekmeyi üstü kapalı olarak kabul etmesi sonrası SSCB füzeleri Küba'dan çekmiştir.[11] 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi, Küba ve SSCB'nin Küba Devrimi'ni diğer Latin Amerika ülkelerine ihraç etme planlarının uygulanabilir olmadığını ortaya koymuştur.[12] Bununla birlikte Soğuk Savaş Dönemi'nde Küba Devrimi, SSCB'nin Latin Amerika'da sağlam bir yer edinmesine olanak sağlamıştır.[13] Sovyetler, ABD'ye yönelik güvenlik çıkarlarını korumak maksadıyla Küba'yı kullanmaya başlamıştır. SSCB, ABD'nin iletişimi, askerî faaliyetleri ve roket/füze fırlatmaları hakkında bilgi toplayabilmesine imkân tanıyan Lourdes sinyal istihbarat tesisini 1964 yılında Küba'da faaliyete açmıştır. Ayrıca yaklaşık 2.600 SSCB askerinden oluşan tugay seviyesinde bir birlik, bahse konu tesisin güvenliğini sağlamak maksadıyla Havana'ya konuşlandırılmıştır.[14] Soğuk Savaş Dönemi'nde Latin Amerika'da diğer önemli bir gelişme Nikaragua'da yaşanmıştır. Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi, ABD destekli Kontralara karşı üstünlük kazanarak 1979 yılında yönetimi ele geçirmiştir. Sandinista rejimi müteakip dönemlerde SSCB tarafından desteklenmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi'nde SSCB, Latin Amerika'da çoğunlukla ideolojik ve sol eğilimli yönetimleri ayakta tutma odaklı bir politika takip etmiştir. Latin Amerika ülkelerinden bazıları, ABD hegemonyasına karşı SSCB'yi dengeleyici bir aktör olarak görmüşlerdir.[15] Bu dönemde SSCB sol eğilimli yönetim ve grupları desteklemesine karşın ekonomik çıkarları çerçevesinde Latin Amerika'da sağ eğilimli bazı yönetimlerle de ilişki kurmuştur. Örneğin, SSCB tarafından

7 Sanchez, **agm.**, s. 363.
8 "Russian-Latin American Relations", Encyclopedia.com.
9 Rouvinski, "Russia in Latin America: A Framework of Analysis", s. 18. Küba, ABD'nin Florida eyaletinin Key West Adası'na ortalama 130 km uzaklıktadır.
10 Geoffrey Hosking, **Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, (Çev) Kezban Acar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 711.
11 "Russian-Latin American Relations", Encyclopedia.com.
12 Sanchez, **agm.**, s. 363.
13 Vladimir Rouvinski, "Understanding Russian Priorities in Latin America", **Wilson Center**, No:20, Şubat 2017, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/ki_170117_cable_russia_latin_american_v1.pdf (Erişim Tarihi: 20.09.2023).
14 David M. Cox, "Return of the Bear? Russia's Ties with Former Soviet Allies in Latin America", **Naval Postgraduate School** (Master's Thesis), 2016, s. 59, https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1027193.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2023).
15 Sanchez, **agm.**, s.363.

iktidarda ABD destekli askerî yönetimin bulunduğu Arjantin ile yüksek düzeyde ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir.[16] Bununla birlikte 1973 yılında Şili'de meydana gelen askerî darbe sonrası ideolojik nedenlerle SSCB ile Şili arasında diplomatik ilişkiler kesilmiştir.[17]

SSCB'nin Küba Devrimi'nden sonra Latin Amerika'ya olan ilgisi giderek artmıştır. SSCB ile Latin Amerika ülkeleri (Küba hariç) arasında ticaret 1970 yılında 124 milyon dolar iken 1981 yılında 4,9 milyar dolara yükselmiştir. SSCB-Küba ticaret hacmi ise 1960 yılında 17,6 milyon dolar iken 1961 yılında 593,9 milyon dolara, 1970 yılında ise yaklaşık 1,14 milyar dolara yükselmiştir.[18] Küba, 1990 yılında SSCB'nin ihracatında %2,8; ithalatında ise %5,1 pay sahibi olmuştur. Buna karşılık diğer tüm Latin Amerika ülkelerinin SSCB ihracatında payı %0,8; ithalatında payı ise %1,5 olmuştur.[19] Küba, SSCB'nin doğrudan ekonomik yardımlarından önemli ölçüde faydalanmıştır. SSCB, Soğuk Savaş Dönemi'nde çoğunlukla Latin Amerika'da kendine yakın rejimlere sınırlı ekonomik destek veren bir süper güç konumundaydı.[20] SSCB'nin yüksek düzey yetkilileri, Küba dışında Latin Amerika ülkelerini ziyaret etmemiştir. Bu durumun istisnası olarak SSCB Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze, 1987 yılında Arjantin, Brezilya ve Uruguay'a resmî ziyaret gerçekleştirmiştir. Latin Amerika'da sol eğilimli rejimleri desteklemeyi sürdüren ancak 1980'li yıllardan itibaren ekonomisinde zorluklar yaşayan SSCB'nin bölgedeki etkisi azalmaya başlamıştır.[21] SSCB lideri Gorbaçov, Eylül 1991'de Sovyet askerî birliklerinin Küba'dan ayrılacağını açıklamıştır.[22]

RUSYA FEDERASYONU'NUN LATİN AMERİKA'YA YÖNELİK POLİTİKASININ SİYASİ BOYUTU

SSCB'nin çöküşünün ardından halefi RF'nin Latin Amerika'ya yönelik ilgisinde belirgin bir düşüş yaşanmış ve bu durumun paralelinde RF'nin Latin Amerika'daki siyasi, ekonomik ve askerî varlığı önemli ölçüde azalmıştır. Yeltsin'in RF devlet başkanı olduğu bu dönemde hem içinde bulunulan kötü ekonomik durum hem de ABD başta olmak üzere Batı ile iş birliği kurmaya yönelik dış politika yaklaşımı, Moskova açısından Latin Amerika'yı öncelik olmaktan çıkarmıştır.[23] Bu kapsamda RF, Küba ile birlikte tüm Latin Amerika'da vefasız bir ülke olarak görülmeye başlanmıştır.[24] Yeltsin görev süresi boyunca Latin Amerika'yı hiç ziyaret etmemiştir. Dönemin Batı eğilimli RF Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev, 1990 ile 1996 yılları arasında Latin Amerika'ya düzenlemeyi planlandığı ziyaretlerini üç kez ertelemiş ve nihayetinde de iptal etmiştir. Ancak bu durum, 1990'lı yılların sonuna doğru değişmeye başlamıştır. Önce Latin Amerika ülkelerinden Arjantin, Kolombiya, Bolivya, Venezuela, Meksika, Şili ve Kosta

16 Victor L. Jeifets, "Dreaming on Latin America: Reflections on Russian Diplomacy in the Region", **Vestnik RUDN International Relations**, 20(3), 2020, s. 522-523.
17 Víctor Jeifets, "Russia is coming back to Latin America: Perspectives and Obstacles", **Anuario de Integración**, 2015, s. 91, https://www.cries.org/wp-content/uploads/2016/02/06-Jeifets.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2023).
18 Sanchez, **agm.**, s.364.
19 Andrey Pyatakov, "Russia and Latin America in the 21th Century: A Difficult Rapprochement", **Russie.Nei. Visions (Ifri)**, No:119, s. 7, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pyatakov_latin_america_an_2020.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2023).
20 Sanchez, **agm.**, s. 363.
21 Rouvinski, "Understanding Russian Priorities in Latin America".
22 Rouvinski, "Russia in Latin America: A Framework of Analysis", s. 20.
23 Nikolas K. Gvosdev, Christopher Marsh, **Russian Foreign Policy: Interests, Vectors and Sectors**, SAGE, Los Angeles, 2014, s. 376.
24 Jeifets, **agm.**, s. 524.

Rika'nın dışişleri bakanları Moskova'ya ziyarette bulunmuştur.[25] Müteakiben çok kutuplu dünya düzenini savunan ve RF'de önce dışişleri bakanı müteakiben başbakan olan Yevgeniy Primakov ve diğer bazı üst düzey RF yetkilileri, Latin Amerika'yı ziyaret etmişlerdir. Primakov'a göre çok kutuplu dünyada büyük bir güç olan RF'nin dünyanın her bölgesi ile ilişkileri olmalıydı.[26] RF'nin bu dönemdeki Latin Amerika politikasının önemli bir boyutu, bölgede faaliyet yürüten Rus firmalarını desteklemek olmuştur.[27] RF ile Latin Amerika ülkeleri arasında bazı antlaşmalar imzalanmasına rağmen bunlardan çok azı uygulanabilmiştir.[28]

Özellikle Putin'in 2000 yılından itibaren iktidara gelmesi ile RF, "güçlü devlet, güçlü ordu, güçlü ekonomi" politikası ile iç sorunlarını çözmeye odaklanmış ve dünyanın farklı bölgelerine yönelik daha aktif dış politika uygulamaya başlamıştır. Bu çerçevede RF'nin ilgi göstermeye başladığı bölgelerden biri de Latin Amerika olmuştur. Putin, Küba'ya 2000 yılında ziyaret gerçekleştirerek Latin Amerika'yı ziyaret eden ilk RF devlet başkanı olmuştur. Latin Amerika'da 2000'li yıllardan itibaren sol eğilimli iktidarların yönetime gelmesi, RF'nin bölgede etkinliğini artırmasına neden olan gelişmelerden biridir. Özellikle Venezuela'da Hugo Chavez'in, Nikaragua'da ise Daniel Ortega'nın iktidara gelmesi, bahse konu ülkelerin RF ile ilişkilerinin gelişmesine yol açmıştır. RF, Latin Amerika'da sol eğilimli yönetimler tarafından çoğunlukla SSCB'nin devamı şeklinde algılanmıştır. Ancak RF, SSCB'nin aksine Latin Amerika'da ideoloji odaklı bir yaklaşımın yerine karşılıklı fayda sağlayan siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel ilişkileri ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede RF, Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD blokunda bulunan Venezuela, Brezilya ve Arjantin ile de ilişkilerini geliştirmeye gayret etmiştir.[29]

RF'nin, Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerini üç grupta ele almak mümkündür. Bunlardan ilki Latin Amerika için Bolivarcı İttifak'tır (ALBA- Bolivarian Alliance for the Americas). Latin Amerika'da SSCB'nin geleneksel müttefikleri olan Küba ve Nikaragua ile Venezuela ve Bolivya ilk grupta bulunan ülkelerdir. RF günümüzde Küba ile SSCB dönemindeki ilişki seviyesini yeniden yakalamayı ve Venezuela ile askerî-teknik alanda ileri düzeyde iş birliğini hedeflemektedir. İkinci grupta, bölgenin gelişmiş ekonomiye sahip ve küresel siyasete etki etmeye çalışan Brezilya, Meksika ve Arjantin gibi ülkeleri bulunmaktadır. RF'nin çok kutuplu dünya sisteminde büyük önem verdiği BRICS'in önemli üyelerinden biri Brezilya'dır.[30] Latin Amerika'nın üç büyük ekonomik gücü olan Brezilya, Meksika ve Arjantin, G-20 üyesi ülkelerdir. Üçüncü grupta ise ABD'ye yakın olan ülkeler bulunmaktadır.[31]

Diğer yandan RF, demokrasi ve insan hakları gibi ABD'nin vurgu yaptığı hususları Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerinde koşul olarak gözetmemektedir. Bu doğrultuda Venezuela, Küba ve Nikaragua demokrasi ve insan hakları durumlarından bağımsız olarak RF'den destek

25 S. Oboznov, "Rusya ve Latin Amerika Devletleri BM'de: İşbirliği Sorunları, Olanakları ve Geleceği", (çev.) İsayev, Abilhan ve Aleskerli, Alesker, **Avrasya Dosyası**, 8 (1), 2002, s. 226.

26 Stephen Blank, "Russia in Latin America: Geopolitical Games in the US's Neighborhood", **Russia/NIS Center (Ifri)**, 2009, s. 8, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifriblankrussiaandlatinamericaengapril09.pdf (Erişim Tarihi: 13.01.2024).

27 Victor Jeifets, Lilia Khadorich, Yana Leksyutina, "Russia and Latin America: Renewal versus continuity", **Portuguese Journal of Social Science**, 17(2), s. 215.

28 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 215.

29 Gvosdev, Marsh, **age.**, s. 377.

30 Arjantin'in ise 1 Ocak 2024 tarihi itibarıyla BRICS üyesi olması beklenirken devlet başkanı seçilen sağcı Javier Milei, Arjantin'in BRICS üyesi olmayacağını ilan etmiştir. Robert Plummer, "Argentina pulls out of plans to join Brics bloc", **BBC News**, 29.12.2023, https://www.bbc.com/news/world-latin-america-67842992 (Erişim Tarihi: 12.01.2024).

31 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 219.

alabilmektedirler. Buna karşılık 2000'li yıllardan itibaren RF'nin ABD'nin tek kutupluluğuna yönelik karşıtlığı ve çok kutuplu dünya yaratılmasına yönelik yaklaşımına Latin Amerika ülkelerinden Venezuela, Küba ve Nikaragua destek vermiştir.[32] RF, 2008 yılında Gürcistan'a yönelik icra ettiği askerî harekât sonrası ayrılıkçı bölgeler olan Güney Osetya ve Abhazya'yı bağımsız devletler olarak tanımıştır. Latin Amerika ülkelerinden Nikaragua ve Venezuela, bahse konu bölgelerin bağımsızlıklarını tanıyan az sayıda devletler arasında olmuştur. Bu gelişmeler sonrası RF ile Latin Amerika arasındaki ilişkilerin yoğunluğu artmıştır. Dönemin RF Devlet Başkanı Dmitri Medvedev, 2008 yılında Peru, Brezilya, Venezuela ve Küba'yı ziyaret etmiş ve RF ile ilgili ülkeler arasındaki ilişkileri dostça ve özel olarak tanımlamıştır.[33]

RF açısından Latin Amerika birçok nedenle önem taşımaktadır. Öncelikle Latin Amerika, coğrafi olarak RF'nin geçmişte rakip, tehlike ve tehdit, günümüzde ise düşman olarak tanımladığı ABD'ye yakındır. Bu açıdan Moskova tarafından Latin Amerika, ABD'nin "yakın çevresi" olarak algılanmaktadır. RF, kendisi açısından "yakın çevre" olarak tanımlanan eski SSCB coğrafyasında ABD ve müttefiklerinin yürüttüğü politikalardan rahatsız olmaktadır. Bu nedenle Moskova, ABD'nin "yakın çevresi" olan Latin Amerika'da Vaşington'un çıkarları aleyhine politikalar takip etmeyi meşru bir hak olarak görmektedir. RF ile ABD ilişkilerinin giderek kötüleşmesi paralelinde RF, 2013 yılında Latin Amerika'yı stratejik önemde bir bölge olarak tanımlamıştır.[34]

Diğer yandan Moskova, ekonomik ve siyasi alanda giderek yükselen Latin Amerika'yı çok kutuplu dünya sisteminde önemli bir merkez olarak görmekte ve bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye gayret etmektedir. RF, Brezilya'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyesi olma isteğini desteklemektedir. Moskova, Falkland Adaları nedeniyle Birleşik Krallık ile sorun yaşayan Arjantin'i destekler tutum takınmaktadır.[35] Bununla bağlantılı olarak RF, kendisini çok kutuplu dünyada büyük ve etkili bir güç olarak konumlamakta ve dünyanın her bölgesi ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.

Bununla birlikte RF'nin Latin Amerika ile giderek artan ilişkilerini Moskova'nın tek taraflı yönelimine bağlamak mümkün değildir. RF'nin bölgeye ilgisi artar iken Latin Amerika ülkelerinin dünya siyasetinde daha fazla rol edinmek ve ABD, Çin ve Avrupa haricinde siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek yönünde irade göstermesi de bu durumu tetiklemiştir. Örneğin, Latin Amerika ülkelerinin çoğu, 1999 yılında NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik gerçekleştirdiği Müttefik Güç Harekâtı'nı kınamıştır. 2003 yılında Birlemiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeleri olan Şili ve Meksika, ABD ve İngiltere'nin Irak'a müdahaleye olanak tanıyan girişimlerine karşı çıkmışlardır.[36]

Diğer yandan Venezuela, Bolivya, Ekvator, Nikaragua ve Küba gibi Latin Amerika ülkeleri bölgede RF'yi, ABD'ye karşı denge sağlamak maksadıyla kullanmaktadır. RF, ABD ile sorunlu ilişkilere sahip Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.[37] Buna karşın diğer bazı Latin Amerika ülkeleri ise RF ile ABD arasındaki jeopolitik mücadelede taraf olmak istememektedirler. RF ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişimine katkıda bulu-

32 Rouvinski, **age.**
33 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 216.
34 Rouvinski, **age.**
35 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 216.
36 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 216.
37 Jeifets, "Dreaming on Latin America: Reflections on Russian Diplomacy in the Region", s. 522-523.

nan diğer bir husus ise Moskova'nın bölge ülkelerinin iç işlerine karışmama yönünde dikkatli bir politika takip etmesi ve bu durumu vurgulamasıdır.[38]

RF'nin Latin Amerika'ya yönelik ilgisi, çok kutuplu dünya yaratılması, silah ve enerji ticareti ile ekonomik çıkarların korunması ve geliştirilmesi şeklinde başlamış ise de ilerleyen dönemde bölgede anti Amerikan ülkelerin desteklenmesi çerçevesinde jeopolitik gerekçelere dayandırılmıştır.[39] Bu çerçevede RF'nin Latin Amerika politikası, giderek yoğunlaşan düzeyde ABD karşıtı bir hâl almıştır.[40] RF'nin Latin Amerika'ya yönelik ilgisi, 2008 yılı RF-Gürcistan Savaşı sonrası yoğunluk kazanmış olsa da özellikle RF'nin Kırım'ı ilhakı sonrası ABD ve Batı ülkeleri tarafından Moskova'ya karşı uygulanan siyasi, askerî ve ekonomik tedbirler sonrası daha da artmıştır.[41]

Günümüzde RF'nin Latin Amerika'da 18 büyükelçiliği ve 3 konsolosluğu bulunmaktadır. Bununla birlikte RF'nin Latin Amerika bölgesel örgütlerine katılımı kısıtlı düzeydedir. RF, Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu, Karayip Devletleri Birliği ve Orta Amerika Entegrasyon Sistemine gözlemci üyedir. Ancak bahse konu örgütler Latin Amerika'da etkili değillerdir.[42] Latin Amerika'da etkili olan Amerikan Devletleri Örgütü ise 25 Mart 2022 tarihinde RF'nin Ukrayna'yı işgalini kınayan bir karar almıştır. Brezilya, Bolivya ve El Salvador'u içeren beş ülke karara yönelik çekimser oy kullanmıştır. RF'nin, Amerikan Devletleri Örgütündeki sürekli gözlemci statüsünü askıya alma oylamasında ise çekimser oy kullanan ülke sayısı Meksika ve Arjantin'i de içerecek şekilde 8'e yükselmiştir.[43]

RF ile Latin Amerika arasındaki ilişkilerin seviyesi Birleşmiş Milletlerde (BM) RF'ye yönelik alınan kararlarda kendisini göstermiştir. 27 Mart 2014 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun RF'nin Kırım'daki faaliyetlerini kınayan kararına Küba, Bolivya, Venezuela ve Nikaragua karşı oy kullanmışladır. Bu oylamada Latin Amerika'dan 13 ülke kararı desteklerken diğer ülkeler oylamaya katılmamıştır. Bahse konu oylamada RF'ye destek veren on bir ülkenin dördü Latin Amerika'dandır.[44] Latin Amerika'nın en büyük ekonomisi olan Brezilya ve üçüncü en büyük ekonomisi olan Arjantin oylamaya katılmamış, ikinci en büyük ekonomi olan Meksika ise RF aleyhine oy kullanmıştır. Günümüzde Latin Amerika ülkeleri, Ukrayna nedeniyle ABD ve AB'nin yapmış olduğu RF'yi izole etme çağrılarına olumlu cevap vermemektedir. Hiçbir Latin Amerika ülkesi, RF'ye yönelik ekonomik yaptırımlara dâhil olmamıştır.[45]

Benzer şekilde RF'nin 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya yönelik başlattığı savaş sonrası Birleşmiş Miletler Genel Kurulunun 2 Mart 2022 tarihinde RF'nin Ukrayna'ya yönelik saldırısını kınayan ve 24 Mart 2022 tarihli bahse konu askerî harekâtın neden olduğu insani sonuçlara dikkat çeken kararlarında Venezuela oy kullanmamış; Bolivya, Küba, El Salvador ve Nikaragua ise çekimser oy kullanmıştır. Müteakiben Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 7 Nisan 2022 tarihinde RF'nin, Ukrayna'da insan haklarını ihlal etmesi nedeniyle İnsan Hakları

38 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 217-218.
39 Blank, **age.**, s. 5.
40 Stephen Blank, "Russia's Goals, Strategy and Tactics in Latin America", **U.S. Southern Command Policy Roundtable Series**, s.5, https://lacc.fiu.edu/publications/commissioned-reports-papers-and-presentations/russias-goals-strategy-and-tactics-in-latin-america.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2023).
41 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 218.
42 Pyatakov, **age.**, ss. 8-13.
43 Sullivan, **age.**, s. 5.
44 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 218.
45 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 218.

Konseyi üyeliğinin askıya alınması yönündeki kararına Bolivya, Küba ve Nikaragua karşı oy; Brezilya, Meksika, El Salvador dâhil olmak üzere 10 Latin Amerika ülkesi ise çekimser oy kullanmıştır.[46]

RF, günümüzde Latin Amerika ülkeleri içeresinde Venezuela ile ileri düzeyde ilişkilere sahiptir. RF-Venezuela ilişkileri özellikle Hugo Chavez'in iktidara gelmesi sonrası hızla gelişmesi nedeniyle dikkat çekicidir. RF, Küba ile SSCB'nin yıkılması sonrası oldukça gerileyen ilişkilerini ani bir ivmeyle artırmak yerine Latin Amerika'da ilişkileri hızla ilerletmek için Venezuela'yı tercih etmiştir. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle RF Devlet Başkanı Putin ve dönemin Venezuela Devlet Başkanı Chavez, istihbarat servisi kökenli iki devlet başkanıdır. Diğer yandan her iki ülke güçlü başkanlık sistemi ile yönetilmektedir ve ekonomileri büyük ölçüde enerji kaynaklarına dayalı durumdadır. İki ülke ilişkileri askerî ve ekonomik iş birliği açısından önem taşımışsa da ilişkilerde belirleyici unsur siyasidir. Her iki ülkede ABD destekli "renkli devrimlerden" tehdit algılamaktadır.[47] Venezuela'da 2019 yılında yaşanan ve Ulusal Meclis Başkanı ABD destekli muhalif Juan Guaido'nun kendisini devlet başkanı ilan ettiği olaylarda RF, Nicolas Maduro'yu desteklemiş ve ABD'nin BMGK'ya sunduğu Venezuela'da seçimlerin yapılmasını içeren karar tasarısını veto etmiştir.[48]

RF, 31 Mart 2023 tarihli Dış Politika Konsepti'nde çok kutuplu dünyanın mevcut uluslararası düzene yansıtılması maksadıyla Latin Amerika'da bölgesel düzeyde iş birliği ve ortaklıkları desteklemek niyetinde olduğunu ifade etmiştir. Diğer yandan Rusya'nın tarihte oynadığı rol, adil bir dünya düzeni oluşumuna yönelik yaptığı katkı ile Latin Amerika'nın dekolonizasyonu hakkında doğru bilgilerin yayılması da bahse konu konseptte belirtilen öncelikler arasında yer almaktadır. 2023 yılı RF Dış Politika Konsepti'nde Latin Amerika'ya özel bir paragraf ayrılmıştır. Bu paragrafta Latin Amerika'nın giderek güçlenen egemen ve çok boyutlu potansiyeli çerçevesinde RF'nin bölge ile ilişkilerini pragmatik, ideolojiden arınmış, karşılıklı fayda sağlayan bir zeminde yürütmeyi amaçladığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda RF'nin, ABD ve müttefiklerinin baskısı altında bulunan bölge ülkelerinden istekli olanlara güvenlik, askerî ve askerî-teknik iş birliği alanlarında destek sağlayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Moskova'nın; Brezilya, Küba, Nikaragua ve Venezuela ile dostluk, karşılıklı anlayış ve çok yönlü faydalı iş birliği çerçevesinde ilişkileri geliştireceğine değinilmiştir. Diğer yandan Latin Amerika ile ikili ticaret ve yatırımın artırılacağı ve Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu, Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR), Orta Amerika Entegrasyon Sistemi, ALBA, Pasifik İttifakı ve Karayipler Topluluğu ile iş birliğinin geliştirileceği ifade edilmiştir. [49]

RF, Latin Amerika'ya yönelik politikasında yumuşak güç unsurlarını da kullanmaya gayret etmektedir. Bu kapsamda amacı Rus dili ve kültürünü tanıtmak olan "Russkiy Mir" (Rus Dünyası) adlı vakfın Latin Amerika'da toplam on şubesi bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Arjantin'de, birer şube ise Brezilya, Peru, Ekvator, Kosta Rika, Guatemala, Nikaragua, Küba ve

46 Mark P. Sullivan, "Background and Questions for Hearing on Russia's Influence in Latin America and the Caribbean", **Congressional Research Center**, 2022, s. 4, https://www.congress.gov/117/meeting/house/115002/documents/HHRG-117-FA07-20220720-SD001.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2023).

47 Pyatakov, **age.**, ss. 28-30.

48 "UN Security Council votes to reject Russian, US resolutions on Venezuela", **Tass**, 1 Mart 2019, https://tass.com/world/1046983 (Erişim Tarihi: 20.01.2024).

49 "The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation", **The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation**, 31 Mart 2023, https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/ (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

Meksika'dadır. Ayrıca Rusya'da eğitim gören Latin Amerikalı öğrenci sayısı 2011 yılında 1.600 iken 2017 yılında 4.400'e çıkmıştır. Rus devlet medya platformu olan RT İspanyolca 2009 yılında Latin Amerika'da yayına başlamış ve Arjantin ile Venezuela'da şubeleri bulunmaktadır.[50] RT İspanyolca, Latin Amerika'da izleyici sayısını 2015 yılından 2018 yılına kadar üç katı artırarak 17 milyon izleyiciye ulaşmıştır.[51] "Sputnik" ise Latin Amerika'da etkin olan diğer bir Rus medya platformudur. Diğer yandan Latin Amerika'da yaşayan Rus diasporasından bahsetmek mümkündür. Örneğin, Brezilya'da yaklaşık 250.000 Rus'un yaşadığı bilinmektedir.[52]

RF'nin Latin Amerika'daki etkisi her ne kadar 1990'lı yıllara göre artmış olmasına rağmen çeşitli kısıtlamalara sahiptir. İlk olarak RF günümüzde Ukrayna ile sürdürdüğü savaşa odaklanmış durumdadır. Siyasi, askerî ve ekonomik olarak ABD liderliğindeki Batı tarafından izole edilmeye çalışılmakta, bu durumun Latin Amerika ilişkilerine olumsuz etkileri olmaktadır. İkinci olarak RF'nin günümüzde Latin Amerika'da yarattığı etki, geçmişte SSCB'nin yarattığına göre oldukça düşük seviyededir. Üçüncü olarak ABD'nin hâlen Latin Amerika'da en önemli güç olmasının yanında Çin ve Avrupa Birliği'nin bölge ile ticaret hacimleri RF'ye oranla daha yüksektir.[53] Dördüncü olarak Latin Amerika ülkelerinin çoğu, RF ile ABD arasındaki sorunlara taraf olmak istememekte ve her iki ülke ile de pragmatik ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Son olarak RF'nin, SSCB ile yakın ilişkileri bulunan Küba ile de ilişkileri sınırlı düzeydedir. Küba bir yandan 1990'lı yıllarda RF tarafından yalnız bırakılmasını hafızasından atamaz iken diğer yandan ABD'nin kendisine yönelik ambargo ve yaptırımların kaldırması ile RF'ye olan bağımlılığında azalma gözlemlenmiştir.

RUSYA FEDERASYONU'NUN LATİN AMERİKA'YA YÖNELİK POLİTİKASININ EKONOMİK BOYUTU

RF, SSCB'nin çöküşünün ardından Latin Amerika'dan ekonomik açıdan da hızla çekilmiştir. Bu dönemde Rus firmaları, devam eden 500 projeyi bitirmeden bölgeden ayrılmıştır.[54] Bu durumdan en fazla etkilenen ülke Küba olmuştur. Rus ekonomik desteği ve mal akışının kesilmesi üzerine Castro, Küba için "özel dönem" ilan etmek zorunda kalmıştır.[55] RF, 1990'lı yılların sonuna doğru Latin Amerika'ya yönelik ilgisini artırmaya çalışırken ekonomik alan ön plana çıkmıştır. Rus enerji ve savunma sanayi şirketleri, Latin Amerika'da yeni pazarlar edinmek maksadıyla çaba harcamıştır. RF'nin bu dönemde özellikle Arjantin, Brezilya ve Meksika ile ticareti artmıştır. RF, Nikaragua'nın SSCB döneminden kalan borçlarını 1996 yılında silmiştir. Buna karşın hem RF'nin dünyanın diğer bölgeleri ile olan ticaretine kıyasla düşük ölçekte olması hem de Latin Amerika'da Rus şirketlerinin diğer rakipleriyle rekabet edememesi nedeniyle çok sayıda Rus şirketi bölgeden çekilmiştir.[56]

50 Hüsamettin Aslan, "Rusya'nın Latin Amerika Siyaseti", **Dünya Siyaseti**, 13 Şubat 2022, https://dunyasiyaseti.com/icerik/rusyanin-latin-amerika-siyaseti.html (Erişim Tarihi: 16.11.2023).
51 Pyatakov, **age.,** ss. 25-26.
52 Rouvinski, "Russia and Latin America: Old and New Paradigms".
53 Evan Ellis, "Russian engagement in Latin America: An update", **The Global Americans**, 2017, https://www.academia.edu/35359542/Russian_engagement_in_Latin_America_An_update (Erişim Tarihi: 16.11.2023).
54 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 115.
55 Gvosdev, Marsh, **age.**, s. 378-379.
56 Rouvinski, **age.**

Putin'in iktidara gelmesi ile RF'nin Latin Amerika'ya yönelik ekonomik ilgisi de artmaya başlamıştır. RF bölge ülkeleri ile silah ticareti, enerji ve madencilik alanlarında ilişkileri geliştirmeye odaklanmıştır. Chavez'in Venezuela'da iktidara gelmesi ile 1999 yılından 2000 yılına RF-Venezuela ticaret hacmi %350 artmıştır.[57] ABD'nin uyguladığı yaptırımlar nedeniyle Venezuela kendi petrol ihtiyacını RF'den karşılamaya başlamıştır.[58] RF'nin Latin Amerika ile ticaret hacmi 2000 yılında 2,2 milyar dolar iken 2013 yılında 18,6 milyar dolara yükselmiştir. Putin, 2014 yılında Havana'ya gerçekleştirdiği ziyarette Küba'nın SSCB döneminden kalan 35,2 milyar dolar tutarındaki borcunun %90'ının silindiğini belirtmiştir.[59] RF, Ukrayna'ya yönelik savaşı başlatmadan önce Küba'nın 2,3 milyar dolar değerindeki kalan borcunu da silmiştir.[60]

RF'nin Latin Amerika ile ticareti 2021 yılında 20,6 milyar dolar tutarında gerçekleşmiş ve bu tutar, RF'nin küresel ticaretinde %2,6'lık payı oluşturmuştur. Yine 2021 yılında RF'nin bölgeye yönelik ihracatı 12 milyar dolar olmuştur. İhracatın %38'ini gübre, %27'sini çelik ve %19'unu petrol ve kömür oluşturmuştur. Latin Amerika ülkeleri, büyük gıda üreticileri olmalarına karşı tarım teknolojilerinde gelişmiş düzeyde değillerdir. Bu nedenle RF'nin gübre üretiminin %75'i Latin Amerika ülkelerine ihraç edilmektedir.[61] Brezilya ve Meksika, gübre ithalatlarının %20'sini RF'den karşılamaktadır. RF'nin 2021 yılında Latin Amerika'dan ithalatı 8,6 milyar dolar olmuştur. Bu ithalatın %20'si meyve, %16'sı soya fasulyesi ve fıstık, %10'unu ise et oluşturmuştur. RF'nin 2021 yılında Latin Amerika ile gerçekleştirdiği ticaretin %75'i dört ülke ile gerçekleşmiş olup bu ülkeler Brezilya, Meksika, Ekvator ve Arjantin'dir.[62]

RF'nin Latin Amerika ile ticari ve yatırım ilişkileri, bölgede etkili ABD ve Çin gibi diğer büyük güçler ile kıyaslandığında sınırlı düzeydedir. RF'nin 2022 yılında Latin Amerika'ya yönelik ihracatı 16.37 milyar dolar iken Latin Amerika'dan ithalatı 6,51 milyar dolardır. Aynı yıl Çin'in Latin Amerika'ya ihracatı 251,43 milyar dolar, Latin Amerika'dan ithalatı 231,55 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Ayrıca bazı Çin şirketleri, Latin Amerika'da Rus şirketleri ile yoğun rekabet hâlindedir. Örneğin; Çin şirketleri, nükleer enerji alanında Arjantin'de Rosatom'u geride bırakmıştır. ABD'nin ise 2022 yılında Latin Amerika'ya yönelik ihracatı 547 milyar dolar, Latin Amerika'dan ithalatı 604 milyar dolar olmuştur.[63] Ekonomik ilişkilere Latin Amerika cephesinden bakıldığında ise 2018 yılında RF, Latin Amerika dış ticaretinde %0,7 paya sahip iken ABD %37,2, Çin ise %12 paya sahip olmuştur.[64]

RF, Latin Amerika'da genellikle enerji ve madencilik sektörlerine yatırım yapmaktadır. Rosneft, Gazprom ve Lukoil gibi Rus enerji firmalarının Venezuela, Bolivya, Brezilya, Meksika, Ekvator, Kolombiya ve Küba'da yatırımları bulunmaktadır.[65] RF, Venezuela petrolünün %70'ini satın alıp yeniden satarak Venezuela ekonomisine büyük destek olmuştur.[66] RF'nin Venezuela'da altın madeni, Guyana ve Jamaika'da boksit madeni projelerinin yanında Küba'da ulaştırma ve

57 Gvosdev, Marsh, **age.**, s. 381.
58 Salih Yılmaz, **Putin Dönemi Rusya Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri**, 2. Bsk., Nobel, Ankara, 2021, s. 280.
59 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm**., s. 220-222.
60 Sullivan, **age.**, s. 2.
61 Pyatakov, **age.**, ss. 14-15.
62 Sullivan, **age.**, s. 2.
63 Bilgiler Uluslararası Para Fonu resmî internet sitesinden alınmıştır. https://data.imf.org/regular.aspx?key=61013712 (Erişim Tarihi: 2.2.2024).
64 Pyatakov, **age.**, ss. 14-15.
65 Sullivan, **age.**, s. 2.
66 Pyatakov, **age.**, s. 28.

altyapı yatırımları bulunmaktadır.[67] Rus atom enerji kurumu Rosatom, Bolivya'da nükleer tesis inşa etmektedir. Ayrıca RF şirketleri; Arjantin, Küba ve Ekvator ile elektrik üretim santrallerinin inşası ile ilgili iş birliği yapmıştır. RF'nin en etkili üyesi olduğu ve diğer üyeleri Kazakistan, Belarus, Ermenistan ve Kırgızistan olan Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), 2015 yılında Peru ve Şili ile mutabakat muhtırası imzalamıştır. AEB'nin gıda ihracatının %20-25'i, Latin Amerika ülkelerine yapılmaktadır.[68] Ayrıca RF vatandaşları, Latin Amerika ülkelerine vizesiz seyahat edebilmekte ve bu durum, turizm ile kültürel ilişkilerin artmasına neden olmaktadır.

RUSYA FEDERASYONU'NUN LATİN AMERİKA'YA YÖNELİK POLİTİKASININ ASKERÎ VE SAVUNMA SANAYİ BOYUTU

1990'lı yıllarda her alanda olduğu gibi askerî ve askerî-teknik iş birliği alanında da RF'nin Latin Amerika'ya yönelik ilgisi azalmıştır. ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırıları sonrası ABD ve RF arasında küresel terörle mücadele alanında başlayan iş birliği sürecinde RF, Küba'nın başkenti Havana'da konuşlu bulunan ve SSCB ile devamında RF'nin yurt dışındaki en büyük sinyal istihbarat merkezi olan Lourdes sinyal istihbarat tesisini 2001 yılında kapatmıştır.[69] Bahse konu tesisin kapanmasında RF'nin içinde bulunduğu kötü ekonomik durumda etkili olmuştur. RF özellikle Vaşington'un tek kutuplu dünya sistemini sürdürme, NATO'yu doğuya doğru genişletme ve füze savunma sistemi kurma gibi politikalarından rahatsız olmuştur. Putin, 2007 yılı Münih Güvenlik Konferansında ABD'yi eleştiren bir konuşma yapmıştır. Devamında 2008 yılında yaşanan RF-Gürcistan Savaşı sonrası ABD ile RF arasındaki sorunlar somutlaşmış ve RF'nin Latin Amerika'ya ilgisi giderek artmaya başlamıştır.[70]

2008 yılı RF-Gürcistan Savaşı esnasında ABD'nin Gürcistan'a destek vermek amacıyla Karadeniz'e donanma unsurları göndermesi üzerine RF, ilk kez stratejik bombardıman uçakları ve savaş gemilerini Latin Amerika'ya göndermiştir. Eylül 2008'de 2 Rus Tupolev Tu-160 stratejik bombardıman uçağı, Atlantik Okyanusu'nu aşarak Venezuela'ya iniş yapmıştır. Aralık 2008'de ise nükleer kapasiteli "Büyük Petro" liderliğinde dört savaş gemisinden oluşan Rus filosu Venezuela'da müşterek askerî tatbikata katılmıştır. RF'nin bahse konu askerî hamleleri çeşitli nedenlerle önemlidir. Soğuk Savaş sonrası Rus savaş uçakları ilk kez Batı yarım küreye iniş yapmış ve savaş gemileri bu bölgede deniz tatbikatlarına katılmıştır. Diğer yandan II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez Rus donanması Panama Kanalı'nı geçerek seyir yapmıştır.[71] Ancak RF, bahse konu askerî faaliyetlerinde ABD'yi kışkırtmamak maksadıyla 2008 yılında Venezuela donanması ile yaptığı tatbikatın süresini kısaltmış ve Latin Amerika'da uçuş yapan Rus stratejik bombardıman uçaklarının nükleer silah taşımadığı konusunda Vaşington'u bilgilendirmiştir.[72] RF takip eden yıllarda da Latin Amerika'ya yönelik stratejik bombardıman uçakları ile uçuşlar ve deniz kuvvetleri unsurları ile seferler düzenlemiştir. Nükleer kapasiteli Rus Tupolev Tu-160 bombardıman uçakları, 2008 yılından itibaren 2013 ve 2018 yıllarında da Venezula'ya inmiştir.

67 Sullivan, **age.**, s. 2,
68 Pyatakov, **age.**, ss. 12-16.
69 "Lourdes [Cuba] Signals Intelligence (SIGINT) facility", GlobalSecurity.org, https://www.globalsecurity.org/intell/world/cuba/lourdes.htm (Erişim Tarihi: 22.10.2023).
70 Stephen Blank, Younkyoo Kim, "Russia and Latin America: The New Frontier for Geopolitics, Arms Sales and Energy", **Problems of Post-Communism**, 62(3), 2015, s. 159.
71 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 216.
72 Cox, **age.**, s. 9.

RF; Venezuela, Küba, Nikaragua, Bolivya, Arjantin, Brezilya, Peru ve Şili ile askerî iş birliği anlaşması imzalamıştır. Buna karşın RF'nin Latin Amerika ülkeleri ile askerî iş birliği sınırlı düzeydedir. RF'nin bölgede önemli bir askerî varlığı bulunmamaktadır. RF, Latin Amerika'da sürekli bir askerî üsse sahip değildir. Moskova'nın stratejik bombardıman uçakları ve savaş gemileri ile Latin Amerika'ya seferler düzenlemesi ise çoğunlukla RF'nin büyük güç statüsü ile alakalıdır.[73]

Özellikle 2004 yılından sonra RF'nin Latin Amerika'ya yönelik silah ihracatında artış yaşanmış ve 2007 yılında RF'nin Latin Amerika'ya silah ihracatı, ABD'nin Latin Amerika'ya silah ihracatını aşmıştır.[74] 2000-2016 yılları arasında Latin Amerika'ya ihraç edilen silah miktarı, RF'nin toplam silah ihracatının %4,6'sını oluşturmuştur.[75] RF tarafından Brezilya, Kolombiya, Ekvator, Peru ve Bolivya'ya askerî malzeme satılırken Meksika'ya da polis gücü için helikopter ihraç edilmiştir.[76] 2012-2016 yılları arasında ise RF silah ihracatının %6'sı Latin Amerika'ya yapılmıştır. Aynı dönemde RF'nin bölgeye yönelik silah ihracatı ülke bazında incelendiğinde Venezuela %4,92; Peru %0,49; Nikaragua %0,34; Brezilya %0,24; Meksika ise %0,06 paya sahip olmuştur. Venezuela, 2001 ile 2013 yılları arasında RF'nin Latin Amerika'ya silah ihracatının yaklaşık %75'ini oluşturan 14,5 milyar değerinde silah ve teçhizatı Moskova'dan satın almıştır.[77]

Buna karşın 2014 yılından 2017 yılına kadar RF'nin Latin Amerika'ya yönelik silah ihracatı sınırlı düzeyde seyretmiştir. RF; Peru'ya 162 milyon dolar, Nikaragua'ya 121 milyon dolar, Venezuela'ya 79 milyon dolar ve Brezilya'ya 45 milyon dolar olmak üzere Latin Amerika'ya toplam 407 milyon dolarlık silah ihracatı yapmıştır.[78] 2016-2017 yıllarından itibaren Venezuela'ya yönelik yüksek silah ihracatında RF'nin yerini Çin almaya başlamıştır.[79] Diğer yandan Çin, Peru'ya silah satışında da RF'nin önüne geçmiştir. 2018 yılından itibaren RF'nin Latin Amerika'ya yönelik önemli bir silah ihracatı olmamıştır. Bunun önemli bir nedeni, ABD tarafından 2017 yılında yürürlüğe konulan "ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası" (CAATSA-Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) ile RF ile askerî ve istihbarat alanında iş birliği yapan ülkelere ikincil yaptırımlar öngörülmesi ve Latin Amerika ülkelerinin bahse konu yaptırımlara maruz kalmaktan çekinmesidir.[80]

Latin Amerika'da özellikle Rus askerî ve ticari helikopterlerine talep fazla olmuştur. Latin Amerika genelinde 500'ün üzerinde Rus askerî ve ticari helikopteri bulunmaktadır. Bahse konu helikopterler; Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Küba, Ekvator, Meksika, Nikaragua ve Peru'da yer almaktadır. Latin Amerika'da ABD'ye yakın ülkelerden biri olan Kolombiya, 1990'lı yıllarda RF'den askerî helikopter ithal etmiş ve 2013 yılında 10 askerî helikopter daha satın almıştır.[81] SSCB döneminden beri Rus silahlarını ithal eden ve günümüzde yaklaşık 100 adet

73 Rouvinski, **age**.
74 Rouvinski, "Russia in Latin America: A Framework of Analysis", s. 21.
75 Augusto César Dall'Agnol, Boris Perius Zabolotsky, Fabiano Mielniczuk, "The Return of the Bear? Russian Military Engagement in Latin America: The Case of Brazil", **Military Review**, 2019, s.131, https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MA-2019/Mielniczuk-Russian-Mil-Engage.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2023).
76 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 219.
77 Dall'Agnol, Zabolotsky, Mielniczuk, agm., s. 131.
78 Sullivan, **age.**, s. 2.
79 Pyatakov, **age.**, s. 28.
80 Sullivan, **age.**, s. 2.
81 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm**., s. 220.

Rus yapımı askerî helikoptere sahip olan Peru'da, Rus askerî helikopterlerine bakım ve onarım sağlamak üzere inşa edilen merkez 2018 yılında faaliyete açılmıştır.[82]

RF'nin Latin Amerika ülkeleri ile ikili düzeyde askerî iş birliği incelendiğinde RF ile Küba arasında 2007 yılında askerî iş birliği anlaşması imzalanmış ve 2009 yılında yürürlüğe girmiştir.[83] SSCB döneminde önemli düzeyde silah ihraç edilen Küba'nın 1991 yılı sonrası RF'den silah ithalatı çok sınırlı düzeydedir. RF, 2016 yılında Küba'ya 2 Mi-17 helikopteri ihraç etmiştir.[84] Moskova, 2019 yılında Küba'ya 43 milyon dolar borcu Rus silah ve teçhizatı satın alması için vermiştir. Rus donanması, 2013 yılında Küba ile imzalanan anlaşma sonrası Küba limanlarını bakım, onarım ve yakıt ikmali maksadıyla kullanmıştır. 2018 yılında bir Rus istihbarat gemisi, 2019 yılında da bir Rus savaş gemisi Havana'ya liman ziyareti yapmıştır.[85]

Hugo Chavez'in iktidara gelmesi sonrası Moskova ile askerî ilişkileri geliştiren ve derinleştiren Venezuela, 2002 yılında ABD destekli başarısız darbe girişimi sonrası RF'den silah ithalatına ağırlık vermiştir. Venezuela, RF'den 24 adet Su-30 savaş uçağı, 53 adet Mi-35 taarruz helikopteri, Mi-17 nakliye helikopterleri, T-72 tankları, zırhlı araçlar, S-300 hava savunma sistemi ve 100.000 adet kalaşnikof piyade tüfeği satın almıştır.[86] RF ile Venezuela arasındaki başlıca silah tedarik anlaşmaları 2015 yılı itibarıyla sonlamıştır. Bu tarihten sonra gerek Venezuela'nın içinde bulunduğu kötü ekonomik durum gerekse Çin'in silah tedarikçisi olarak etkinliğinin artması, RF ile Venezuela arasındaki silah ticaretini sınırlamıştır.[87] Yaklaşık 100 Rus, askerî eğitim ve teknik destek maksadıyla Venezuela'da bulunmaktadır. Rus Wagner özel askerî şirketi de Venezuela'da faaliyet yürütmektedir.[88]

Askerî envanterinin yaklaşık %90'ını SSCB'den tedarik eden Nikaragua, RF'nin silah ihracatında Venezuela'dan sonra önemli bir ülke durumundadır. 1979-1990 yılları arası Nikaragua'nın Sandinista hükûmeti başkanı olan Daniel Ortega döneminde SSCB ile Nikaragua arasında askerî iş birliği büyük hızla gelişmiştir. Daniel Ortega'nın 2007 yılında Nikaragua'da yeniden iktidara gelmesi, iki ülke arasındaki askerî iş birliğini yeniden artırmış ve RF, Nikaragua'nın ana silah tedarikçisi olmuştur.[89] Bu kapsamda RF, Nikaragua'ya T-72 tankı, BMP-3 ve BTR-80 zırhlı muharebe araçlarını, TİGR kara araçlarını, Yak-130 eğitim ve An-26 askerî ulaştırma uçaklarını, devriye gemileri ile Molina füze korvetlerini ve Zu-23 uçaksavar hava savunma sistemlerini satmıştır.[90] RF, 2008 yılında Nikaragua kara sularında deniz tatbikatı

82 "Maintenance center for Russian aircraft opens in Peru", **Russian Helicopters**, https://www.rhc.aero/en/media/maintenance-center-for-russian-aircraft-opens-in-peru (Erişim Tarihi: 30.10.2023).
83 Pyatakov, **age.**, s. 21.
84 Victor Jeifets, Lilia Khadorich, "Russian Arms Trade in Latin America", **Rethinking Post-Cold War Russian–Latin American Relations**, Vladimir Rouvinski, Victor Jeifets (Eds.), Routledge, Newyork, 2022, s. 162.
85 Sullivan, **age.**, s. 2.
86 Evan Ellis, "Russia in the Western Hemisphere: Assessing Putin's Malign Influence in Latin America and the Caribbean" (Congressional Testimony), **Center for Strategic&International Studies**, 2022, https://www.csis.org/analysis/russia-western-hemisphere-assessing-putins-malign-influence-latin-america-and-caribbean (Erişim Tarihi: 10.11.2023).
87 Jeifets, Khadorich, **age.**, s. 156.
88 Evan Ellis, "Russia in the Western Hemisphere: Assessing Putin's Malign Influence in Latin America and the Caribbean" (Congressional Testimony), **Center for Strategic&International Studies**, 2022, https://www.csis.org/analysis/russia-western-hemisphere-assessing-putins-malign-influence-latin-america-and-caribbean (Erişim Tarihi: 10.11.2023).
89 Sullivan, **age**, s. 2.
90 Evan Ellis, "Russia in the Western Hemisphere: Assessing Putin's Malign Influence in Latin America and the Caribbean".

yapmıştır.[91] Ayrıca Moskova, Orta Amerika ülkelerinin bir bölümüne yönelik uyuşturucu ile mücadele polis eğitim merkezini 2017 yılında Nikaragua'da kurmuştur.[92] RF, 2013 yılından itibaren Nikaragua kara sularında donanması ile seyir düzenlemektedir.[93] Moskova tarafından 2014 yılında Mi-17V-5 helikopterlerinin kullanıcılarına yönelik eğitim merkezi Nikaragua'da açılmıştır. RF ayrıca Nikaragua'da mühimmat imha fabrikası kurulmasına ve topoğrafik merkeze destek sağlamıştır. RF'nin özgün Küresel Konumlama Uydu Sistemi (Global Navigation Satellite System-GLONASS) yer kontrol istasyonu, 2017 yılında Nikaragua'nın Nejapa Lagoon bölgesinde açılmıştır.[94]

RF ile ilk silah ithalat anlaşmasını 1994 yılında imzalayan Brezilya ise RF'den 12 Mi-35 taarruz helikopteri, IGLA-S hava savunma füzesi ve Pantsir S-1 hava savunma sistemi satın almıştır. Ayrıca Brezilya tarafından savaş uçaklarının yenilenmesi sürecinde Rus Su-35 uçağı bir alternatif olarak değerlendirilmiştir.[95] RF'nin ülkesi dışında ilk GLONASS yer kontrol istasyonu Brezilya'da tesis edilmiştir. Günümüzde 6 GLONASS yer kontrol istasyonuna ev sahipliği yapan Brezilya'da yedinci yer kontrol istasyonunun açılması planlanmaktadır.[96]

İdeolojik açıdan farklı duruşuna rağmen Peru, savaşın eşiğine geldiği Şili'ye karşı SSCB'den Su-22 bombardıman ve Su-25 savaş uçaklarını 1970'lerde ve 1980'lerin başında satın almıştır.[97] Peru, RF'den Mig-29 savaş uçağı, Mi-17 nakliye ve Mi-35 taarruz helikopterlerini de kapsayan önemli ölçüde silah ve teçhizat temin etmiştir. Ancak Peru, 2018 ile 2019 yıllarında RF'den helikopter alımına yönelik ABD'nin CAATSA çerçevesinde ikincil yaptırım olasılığı ile karşılaşınca Belarus'tan Mi-171Sh askerî nakliye helikopterlerini almayı tercih etmiştir.[98]

RF'nin Latin Amerika ile asker-teknik iş birliğini jeopolitik çıkarları çerçevesinde şekillendirdiğini belirtmek mümkündür. Bu çerçevede ABD ve NATO ile ilişkilerin kötüleşmesine paralel olarak RF'nin askerî alanda Latin Amerika'ya yönelik ilgisi artmıştır. ABD ve NATO'nun, Doğu Avrupa'da Moskova'nın çıkarları aleyhine hamleleri, RF tarafından Latin Amerika ile askerî-teknik iş birliğinin artırılması açısından motivasyon kaynağı olmuştur.[99] Moskova özellikle RF-Ukrayna Savaşı'nda ABD'nin ulusal ve NATO çerçevesinde kendisine yönelik politikalarına cevap niteliğinde Latin Amerika ile olan askerî ilişkilerini geliştirmeyi amaç edinmiştir. RF Dışişleri Bakan Yardımcısı Sergey Ryabkov, Ocak 2022'de RF'nin Venezuela ve Küba'ya askerî altyapı konuşlandırılması seçeneğini göz ardı etmediğini ifade etmiştir.[100] Dönemin RF

91 Sullivan, **age.**, s. 2.
92 Kimberly Marten, "Russian Military and Economic Interests and Influence in Latin America and the Caribbean: Threats, Limits, and U.S. Policy Recommendations", **United States House of Representatives**, 20 Temmuz 2022, https://docs.house.gov/meetings/FA/FA07/20220720/115002/HHRG-117-FA07-Wstate-MartenK-20220720.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2023).
93 Evan Ellis, "Russia in the Western Hemisphere: Assessing Putin's Malign Influence in Latin America and the Caribbean".
94 Jeifets, Khadorich, Leksyutina, **agm.**, s. 220.
95 Evan Ellis, "Russia in the Western Hemisphere: Assessing Putin's Malign Influence in Latin America and the Caribbean".
96 "Russia to place seventh Glonass ground station in Brazil", **spacewatchglobal**, https://spacewatch.global/2020/08/russia-to-place-7th-ground-station-of-glonass-satellite-navigation-system-in-brazil/ (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
97 Sanchez, **agm.**, s. 364.
98 Pyatakov, **age.**, s. 21.
99 Pyatakov, **age.**, s. 19.
100 Ann M. Simmons, Courtney McBride, Laurence Norman, "Russia Suggests Military Deployment to Venezuela, Cuba if Tensions With U.S. Remain High", **The Wall Street Journal**, 13 Ocak 2022, https://www.wsj.com/articles/in-u-s-russia-talks-over-ukraine-kyiv-gets-a-voice-11642061460 (Erişim Tarihi: 19.10.2022).

Başbakan Yardımcısı Yuri Borisov, Şubat 2022'de Venezuela ile askerî iş birliğini artıracak bir anlaşma imzalamıştır.[101] Diğer yandan Nikaragua, düzenli bir şekilde yaklaşık 230 Rus askeri ile teçhizatın eğitim ve diğer destek faaliyetleri için ülkeye konuşlanmasına izin vermektedir.[102]

ABD, RF'nin son dönemde askerî iş birliği alanında Latin Amerika'ya artan ilgisi karşısında rahatsız olsa da bu durumu kendisine yönelik büyük ölçekli bir tehdit olarak görmemektedir. RF'nin, Latin Amerika'da ABD'ye tehdit yöneltebilecek önemli bir askerî altyapısı bulunmamaktadır. Diğer yandan RF, RF-Ukrayna Savaşı ile meşgul durumdadır. RF'nin bahse konu savaşta beklendiği ölçüde başarılı olamaması, Latin Amerika'da RF ordusu ve doktrinine olan güvenin belirli ölçüde sarsılmasına neden olmuştur.[103]

SONUÇ

RF'nin, SSCB'nin çöküşü sonrası Latin Amerika ile ilişkileri ani bir şekilde azalmıştır. Bu duruma yol açan nedenler; RF'nin her alanda yaşadığı iç sorunlar ve izlenen Batı yanlısı dış politika olmuştur. Primakov'un RF Dışişleri Bakanı olması ile 1990'ların ikinci yarısında Latin Amerika ile ilişkileri ekonomi odaklı geliştirme çabası ise sonuçsuz kalmıştır. Putin'in Devlet Başkanı olması ile RF iç sorunlarını çözerek dış ve güvenlik politikasına odaklanmaya başlamıştır. Bu çerçevede çok kutuplu dünya düzeninin kurularak ABD'nin tek kutupluluğunun sona erdirilmesi kapsamında Latin Amerika'nın artan potansiyeli RF'nin ilgisini çekmiştir. Diğer yandan kendisini çok kutuplu dünya düzeninde büyük bir güç olarak gören RF, dünyanın her bölgesi ile olduğu gibi Latin Amerika ile de ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Bölgede geçmişte SSCB ile çok yakın ilişkileri olan ülkelerin bulunması ve ABD ile sorun yaşayan Latin Amerika ülkelerinin RF'yi dengeleyici bir unsur olarak görmesi RF'nin bölgede etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Ancak şüphesiz olarak ile RF'nin Latin Amerika ile ilişkilerinde ana motivasyonu jeopolitik eksenlidir. Bu kapsamda Avrupa'da ABD ve NATO ile ilişkilerin kötüleşmesine bağlı olarak RF, Latin Amerika vasıtasıyla ABD'yi zorlamaya çalışmaktadır.

2008 yılında yaşanan RF-Gürcistan Savaşı esnasında ABD'nin Karadeniz'e donanma unsurlarını göndermesi üzerine RF, Soğuk Savaş sonrası ilk kez Latin Amerika'da deniz ve hava kuvvetleri ile varlık göstermiştir. RF'nin SSCB döneminden farklı olarak ideolojik sınırlamaların ötesinde pragmatik ilişkilere odaklanması, Latin Amerika için Bolivarcı İttifak'a dâhil olan Küba, Venezuela, Nikaragua ve Bolivya gibi geleneksel müttefiklerinin yanında Latin Amerika'nın önemli siyasi ve ekonomik güçleri olan Brezilya, Meksika ve Arjantin ile de ilişkilerini geliştirmesine yol açmıştır. RF çok nadir de olsa bazı durumlarda ABD'nin müttefikleri olan Latin Amerika ülkeleri ile de iş birliği sağlayabilmiştir. RF'ye yönelik Ukrayna odaklı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu oylamalarında Moskova, Latin Amerika ülkelerinden göz ardı edilemeyecek düzeyde doğrudan veya dolaylı destek almıştır.

RF ekonomik alanda da Latin Amerika ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. RF, Latin Amerika'nın gübre ithalatında önemli bir paya sahip olmuştur. Moskova, Latin Amerika'da

101 Marcos Ommati, "Venezuela to Expand Cooperation with Russia in the Military Sphere", **Dialogo Americas**, 4 Mart 2022, https://dialogo-americas.com/articles/venezuela-to-expand-cooperation-with-russia-in-the-military-sphere/ (Erişim Tarihi: 26.11.2023).

102 "Nicaraguan MPs vote to extend stay of foreign military, including Russia in country", **Tass**, 2 Haziran 2023, https://tass.com/world/1627123 (Erişim Tarihi:19.01.2024).

103 Evan Ellis, "Russia in the Western Hemisphere: Assessing Putin's Malign Influence in Latin America and the Caribbean".

enerji ve maden sektörlerinde çeşitli iş birliklerine ve yatırımlara sahiptir. Ancak RF'nin Latin Amerika ile ticaret hacmi, ABD ve Çin'in Latin Amerika ile ticaret hacimlerinden oldukça düşüktür. Buna karşın Latin Amerika ülkeleri, RF'ye Ukrayna'ya yönelik başlattığı savaş nedeniyle genel olarak ABD liderliğinde Batı dünyası tarafından uygulanan ekonomik ve finansal yaptırımlara katılmamaktadırlar.

RF, özellikle 2004 yılından itibaren Latin Amerika'ya yönelik silah ihracatını artırmıştır. Bölge ülkelerinin bir bölümünün silah envanterinin geçmişte SSCB döneminden ithal edilenlerden oluşması, RF'ye büyük avantaj sağlamıştır. RF'nin özellikle askerî helikopter alanında Latin Amerika'da ağırlığı bulunmaktadır. Moskova'nın Latin Amerika'daki en büyük silah ithalatçısı Venezuela olmuştur. RF'nin Latin Amerika'ya yönelik silah ihracatı 2014 yılına kadar yükselmiş, 2014-2017 yılları arası duraksamış, 2018 yılı sonrası ise çok düşük düzeye inmiştir. Bu durumun önemli bir nedeni Latin Amerika ülkelerinin ABD'nin CAATSA çerçevesinde ikincil yaptırımlarına maruz kalmak istememeleri ve Çin'in bölgede giderek artan etkinliğidir.

Sonuç olarak günümüzde RF'nin Latin Amerika politikası ekonomik ve askerî çıkarlardan daha çok jeopolitik ve siyasi çıkarlar çerçevesinde şekillenmektedir. RF, bir yandan Latin Amerika ile ekonomik ve askerî ilişkilerini geliştirmeye gayret ederken büyük ölçüde Latin Amerika'da ABD ile sorunu olan ülkeleri desteklemeye ve ABD'yi yakın çevresinde rahatsız etmeye diğer yandan da bahse konu ülkelerin uluslararası alanda desteğini kazanmaya çalışmaktadır. Moskova açısından Ukrayna savaşı nedeniyle maruz kaldığı izolasyon döneminde Latin Amerika ülkelerinin desteği büyük önem taşımaktadır.

ORTA KRALLIK'TAN YENİ DÜNYA'YA: ÇİN'İN LATİN AMERİKA STRATEJİSİ

Haşim Türker

GİRİŞ

Jeopolitik tektoniğin sürekli değişim hâlinde olduğu bir dünyada Latin Amerika, hem fırsatlar hem de zorluklar barındıran dinamik bir coğrafyadır. Tarihsel olarak, bölgenin jeopolitik anlatısı, büyük ölçüde ekonomik, siyasi ve askerî yollarla önemli bir etkiye sahip olan ABD tarafından yazılmıştır. Ancak 21. yüzyıla girerken Latin Amerika'daki jeopolitik denklemleri temelden değiştiren yeni ve zorlayıcı bir aktör sahneye çıkmıştır: Çin. Bu, uluslararası ilişkilerde sadece dönemsel bir değişimi değil daha ziyade titiz bir akademik araştırmayı gerektiren tektonik bir değişimi ifade etmektedir. Bu bölüm, hâlihazırda akademik çevreleri büyüleyen ve küresel siyasi ortamın çerçevesini yeniden belirleme potansiyeline sahip bir konu olan Çin ile Latin Amerika arasındaki karmaşık ve giderek daha etkili hâle gelen ilişkiyi inceleyerek bu akademik boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu entelektüel çabanın merkezinde son derece önemli bir soru yatmaktadır: Çin'in Latin Amerika ile ilişkilerinin çeşitli boyutları nelerdir ve bu ilişkiler neden küresel ölçekte stratejik öneme sahiptir? Bu sorunun karmaşıklığını çözmek için bu bölüm, tarihsel anlatıları sentezleyen, realizm ve yumuşak güç gibi teorik çerçeveleri kullanan ve ampirik vaka çalışmalarını içeren multidisipliner bir yaklaşım benimsemektedir. Bu metodolojik yaklaşım, Çin'in Latin Amerika'daki stratejik hesaplarını, ekonomik hedeflerini, siyasi manevralarını ve gelişmekte olan askerî iş birliklerini inceleyerek ayrıntılı bir şekilde anlamayı amaçlamaktadır.

Bu bölümün dönemsel odak noktası, Çin-Latin Amerika ilişkilerinde kayda değer bir tırmanışa tanıklık eden 2000 sonrası dönemdir. Bu zaman dilimi, Çin'in Latin Amerika'daki çok yönlü angajmanları da dâhil olmak üzere küresel dış ilişkilerini önemli ölçüde etkileyen stratejik bir girişim olan iddialı "Dışa Açılma" politikası ile aynı zamana denk geldiği için özellikle dikkate değerdir. Bu bölüm Çin'in stratejik arayışlarını üç kritik boyutta incelemektedir: (1) geniş bir yelpazede ticaret ve yatırım girişimlerini kapsayan ekonomik çıkarlar, (2) bölgede jeopolitik güç kazanma çabalarının damgasını vurduğu siyasi diplomasi ve (3) Çin'in Latin Amerika stratejisinin daha az bilinen ancak giderek önem kazanan bir yönü olan askerî iş birliği.

Bu girişi takip eden bölüm, Çin'in Latin Amerika'da gelişen stratejisinin panoramik bir görünümünü sunmak üzere yapılandırılmıştır. Bölüm, tarihsel öncüller ve teorik temellerden Çin'in stratejik çıkarlarının derinlemesine analizine kadar geniş bir konu yelpazesini ele alacak ve nihayetinde hem Latin Amerika hem de uluslararası düzen için daha geniş çıkarımlar üzerine bir tartışmayla sonuçlanacaktır.

TARİHÎ BAĞLAM

21'inci Yüzyıl Öncesinde Çin-Latin Amerika İlişkileri

Çin ve Latin Amerika arasındaki tarihsel ilişki, ekonomik ilişkiler, siyasi ittifaklar ve ideolojik yakınlaşmalardan oluşan çok yönlü bir yapıya sahiptir. Bu ilişkinin ilk aşamalarında etkileşimler, düzensiz ve büyük ölçüde tesadüfi olmuş, genellikle üçüncü taraflar aracılığıyla gerçekleşmiş veya ticaret gibi belirli sektörlerle sınırlı kalmıştır. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısındaki jeopolitik ortam, iki bölge arasında daha planlı ve bilinçli bir etkileşim için verimli bir zemin hazırlamıştır. Bu döneme sömürge imparatorluklarının sona ermesi, ABD'nin süper güç olarak yükselişi ve Soğuk Savaş'ın ideolojik mücadeleleri gibi önemli küresel değişimler damgasını vurmuştur. Bu küresel dinamikler Çin-Latin Amerika ilişkilerini derinden etkilemiş ve her bölgenin dış politikasının çevresel bir yönü olmaktan çıkarıp daha hesaplı ve stratejik bir angajmana dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, yalnızca daha geniş jeopolitik eğilimlerin bir yan ürünü değil aynı zamanda daha sağlam bir ortaklıktan elde edilebilecek potansiyel faydaların -ekonomik, siyasi ve stratejik- her iki tarafta da giderek daha fazla kabul görmesinin bir yansıması olmuştur.[1]

Sömürge Döneminden 20. Yüzyıl Başlarına

Sömürge dönemi boyunca ve 20. yüzyılın başlarına kadar Çin ve Latin Amerika arasındaki ilk temas noktaları büyük ölçüde deniz ticaret yolları, özellikle de Manila Kalyonları yoluyla gerçekleşmiştir. Filipinler'in Manila limanı ile Meksika'nın Acapulco limanı arasında sefer yapan bu İspanyol ticaret gemileri; ipek, porselen ve baharat gibi Çin mallarının Yeni Dünya'ya ulaşması için bir vasıta işlevi görmüşlerdir.[2] Ancak bu ilk etkileşimlerin Çin ve Latin Amerika arasında doğrudan bir ilişki olmadığını, daha ziyade İspanyol sömürge ağları aracılığıyla gerçekleştiğini anlamak çok önemlidir. Sonuç olarak bu etkileşimlerin kapsamı hem hacim hem de etki açısından doğal olarak sınırlıydı. Bu yüzden de Çin ve Latin Amerika devletleri arasındaki ilişkinin resmî diplomatik ilişkilere veya önemli ekonomik ortaklıklara dönüşmesini sağlayamamıştır. Dahası, ticaret büyük ölçüde tek yönlüydü; Çin ihracatçı, Latin Amerika ise İspanyol aracılar vasıtasıyla alıcı konumundaydı. Bu ilk dönem ticari ilişkiler, ilgi çekici olmakla birlikte her iki bölgenin daha büyük jeopolitik ve ekonomik tarihinde periferide kalmıştır. Bu ilişkiler, bazı temel taşları döşemiş olsa da uluslararası ilişkileri ya da politikaları etkileyebilecek önemli diplomatik ya da ekonomik bağlara dönüşememişlerdir.[3]

1 Jose León-Manríquez and Luis F. Alvarez, "Mao's Steps in Monroe's Backyard: Towards a United States-China Hegemonic Struggle in Latin America?", Revista Brasileira de Política Internacional 57 (2014): 9–27.

2 Gaston Fornes ve Alan Butt Philip, "The China-Latin America Axis: Following the Path of the Manila Galleon", **AIB Insights** 14, no. 1, 2014, s. 7.

3 Manuel Perez-Garcia, "Beyond the Silk Road: Manila Galleons, Trade Networks, Global Goods, and the Integration of Atlantic and Pacific Markets (1680–1840)", **Atlantic Studies**, vol 19, no. 3, 2022, s. 373–83, https://doi.org/10.1080/14788810.2021.1930457.

Soğuk Savaş Dönemi

Soğuk Savaş Dönemi, Çin-Latin Amerika ilişkilerinde ideolojik, jeopolitik ve stratejik faktörlerin karmaşık bir etkileşimiyle tanımlanan önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Çin, dış politikasında Soğuk Savaş'ın ideolojik ayrılıkları ve jeopolitik rekabetlerinden derinden etkilenen yeni bir yörüngeye girmiştir. Bu dönemde Latin Amerika, ağırlıklı olarak bölgeyle uzun süredir ekonomik, siyasi ve askerî bağları olan ABD'nin nüfuz alanındaydı. ABD'nin bu hâkimiyeti, Çin'in Latin Amerika ülkeleriyle anlamlı ilişkiler kurmasının önünde ciddi bir engel teşkil ediyordu.[4]

Ancak jeopolitik manzara hiç de yekpare değildi ve Çin için ideolojik müttefikler şeklinde çatlaklar ortaya çıkmaya başladı. 1959'daki Küba Devrimi, Küba'da ideolojik olarak Çin ile aynı çizgide olan sosyalist bir hükûmetin ortaya çıkmasına yol açtığı için bir dönüm noktasıydı. Bu durum Çin'e, aksi takdirde Amerikan etkisinin hâkim olacağı bir bölgede değerli bir dayanak noktası sağladı. Çin-Küba ittifakı sadece sembolik değildi; ekonomik yardım ve uluslararası forumlarda siyasi destek de dâhil olmak üzere somut yansımaları vardı. Yine de bu ilişkinin bile Çin'in Sovyetler Birliği ile olan ideolojik mücadelesinden ve Küba'nın istikrarsız jeopolitik konumunu idare etme ihtiyacından etkilenen karmaşık yönleri olduğunu belirtmek gerekir.[5]

Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve Ekonomik Reformlar

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 20. yüzyılın sonlarında Deng Xiaoping liderliğinde Çin'de ekonomik reformların başlaması, Çin-Latin Amerika ilişkilerinde dönüştürücü bir değişim için katalizör görevi gördü. İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi yeni jeopolitik alanlar ve angajman fırsatları yaratarak Çin'in dış politika hedeflerini yeniden tanımlamasına olanak sağladı. Artık Soğuk Savaş'ın ideolojik kısıtlamalarına hapsolmayan Çin, Latin Amerika ile ilişkileri de dâhil olmak üzere uluslararası ilişkilerine yönelik daha pragmatik bir yaklaşım benimsemeye başladı.[6]

Deng Xiaoping'in ekonomik reformları çerçevesinde Çin, merkezî planlı bir ekonomiden daha piyasa odaklı bir modele geçiş yaptı ve bunun dış politikası üzerinde geniş kapsamlı etkileri oldu. Doğal kaynaklar ve gelişmekte olan pazarlar açısından zengin olan Latin Amerika, sadece siyasi veya ideolojik bir müttefik olarak değil kritik bir ekonomik ortak olarak görülmeye başlandı. Bu değişim, bir dizi ikili ticaret anlaşması, yatırım projesi ve ekonomik işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan diplomatik girişimlerle kendini gösterdi.[7]

Ticaret ve yatırımdaki ilk büyüme ölçek olarak mütevazı olsa da sembolik olarak önemliydi. Bu, 21. yüzyılda Çin-Latin Amerika ilişkilerini şekillendirecek olan daha kapsamlı ve çok yönlü ekonomik bağlar için gerekli zemini hazırladı. Bu ilk angajmanlar hem bir test alanı hem

4 Nicola Phillips, "Re-Ordering the Region? China, Latin America and the Western Hemisphere", ed. R. Evan Ellis et al., **Revista Europea de Estudios Latinoamericanos y Del Caribe / European Review of Latin American and Caribbean Studies**, no. 90, 2011, s. 89–99.

5 Sitthiphon Kruarattikan, "Sino-Cuban Relations from 1964 to 1995: Conflict and Reconciliation", **Asia in World Politics: Past, Present, and Future (Wydawnictwo Uniwersytetu)**, 2021, s. 151–72, https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=1046090, (Erişim Tarihi: 03.10.2023).

6 Lei Yu, "China's Strategic Partnership with Latin America: A Fulcrum in China's Rise", **International Affairs**, Vol 91, no. 5, 2015, s. 1047–68, https://doi.org/10.1111/1468-2346.12397.

7 Jiang Shixue, "On the Development of Sino-Latin American Relations", **China International Studies**, 9, 2007, s. 76.

de güven artırıcı bir önlem olarak işlev gördü ve ardından gelecek daha iddialı ve stratejik ekonomik ortaklıklar için zemin hazırladı.[8]

21. Yüzyıla Doğru

Yirminci yüzyılın son on yılına girerken hem Çin hem de Latin Amerika kendilerini kritik bir dönemeçte buldular ve küresel sahnedeki rollerini yeniden tanımlayacak dönüştürücü değişimler geçirdiler. Çin'de "Açık Kapı Politikası" ekonomik bir reformdan daha fazlasıydı; Çin'in küresel ekonomiye daha fazla entegre olma ve geleneksel müttefiklerinin ötesinde ortaklıklar arama isteğine işaret eden bir paradigma değişikliğiydi. Deng Xiaoping döneminde başlatılan bu politika, Çin'in nispeten izole bir ülkeden küresel bir ekonomik güç merkezine dönüşmesinde etkili oldu.[9]

Eş zamanlı olarak Latin Amerika da kendi dönüşümsel değişimlerini yaşıyordu. Bölgeyi kasıp kavuran demokratikleşme dalgası otoriter rejimlerin yerini demokratik hükûmetlere bırakmasına ve siyasi istikrarın artmasına yol açtı. Bunun yanı sıra ekonomik liberalleşme politikaları benimsenmiş, piyasalar açılmış ve yabancı yatırım çekilmeye başlanmıştır. Latin Amerika'daki bu siyasi ve ekonomik reformlar, münferit olaylar olmayıp dünya düzenini yeniden şekillendiren daha geniş bir küreselleşme eğiliminin parçasıydı.[10]

Çin ve Latin Amerika'daki bu eş zamanlı dönüşüm, yeni binyıla girerken daha karmaşık ve çok boyutlu bir ilişkiye zemin hazırladı. Artık aralarındaki etkileşim ideolojik dayanışma ya da sadece ekonomik ilişkilerle sınırlı kalmıyor; ekonomik, siyasi ve stratejik angajmanlardan oluşan karmaşık bir ağa dönüşüyordu. Bu çok boyutluluk 21. yüzyılda Çin-Latin Amerika ilişkilerini tanımlayacak ve onları hem akademik araştırma hem de politika açısından önemli bir konu hâline getirecekti.[11]

Yüzyılın Başı: Yeni Bir Dönemeç

21. yüzyılın başlangıcı, bir katalizör görevi görerek bu ilişkinin hatlarını yeniden belirleyecek bir dizi dönüştürücü olay ve politikayı harekete geçirdi. Bir yandan Çin'in "Dışa Açılma" politikası, sınırlarının ötesinde stratejik ortaklıklar ve kaynaklar arayarak küresel bir oyuncu olma niyetinin işaretlerini verdi. Eş zamanlı olarak Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne girmesi, daha önce görülmemiş ölçekte küresel ticarete katılması için kurumsal bir çerçeve sağladı.[12]

Pasifik'in diğer tarafında Latin Amerika kendi dönüşümünü yaşıyordu. Ekonomik liberalleşme politikaları, siyasi demokratikleşme ve bölgesel entegrasyona artan vurgu dış ortaklık-

8 Maurício Santoro, "China in Latin America in the 21st Century", **Cuadernos Iberoamericanos**, Vol 8, no. 3, 2021, s. 24–34, https://doi.org/10.46272/2409-3416-2020-8-3-24-34.

9 Gaston Fornes ve Alvaro Mendez, "China and Latin America in the Twenty-First Century", **The China-Latin America Axis**, Gaston Fornes and Alvaro Mendez, Springer International Publishing, 2018, s. 1–15, https://doi.org/10.1007/978-3-319-66721-8_1.

10 Eric Hershberg, "Globalization and Labor: Reflections on Contemporary Latin America", **International Labor and Working-Class History**, Vol 72, no. 1, 2007, s. 164–72.

11 Cui Shoujun, "Introduction: Sino-Latin American Relations in Strategic Transition", **China and Latin America in Transition**, Shoujun Cui ve Manuel Pérez García (Ed.), New York, Palgrave Macmillan US, 2016, s. 1–11, https://doi.org/10.1057/978-1-137-54080-5_1.

12 Raphael Shen ve V. Mantzopoulos, "China's" Going out" Policy: Inception, Evolution, Implication", **Journal of Business and Behavioral Sciences**, Vol 25, no. 2, 2013, s. 121–36.

lar için elverişli bir ortam yarattı. Her iki bölgedeki bu eş zamanlı değişimler, Çin-Latin Amerika ilişkilerini her iki taraf ve genel olarak küresel jeopolitik ortam için geniş kapsamlı etkileri olacak yeni ve dinamik bir aşamaya taşımak için sinerjik bir şekilde hareket eden faktörlerin benzersiz bir birleşimini ortaya çıkardı.

Çin-Latin Amerika ilişkilerinin 21. yüzyıldaki dönüşümünü hızlandıran önemli faktörler arasında Çin'in "Dışa Açılma" politikası özellikle öne çıkmaktadır. Dönemin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in liderliğinde 2000'li yılların başında hayata geçirilen bu politika, Çin'in uluslararası ekonomik ilişkilere yaklaşımında stratejik bir değişime işaret ediyordu. Bu politika, sadece iç ekonomi politikasının bir uzantısı olarak değil Çin'i küresel bir ekonomik güç merkezi olarak konumlandırmak için kapsamlı bir strateji olarak tasarlanmıştır. Politika, hem devlete ait hem de özel Çinli şirketleri yurt dışında girişimde bulunmaya, yabancı pazarlara yatırım yapmaya ve Çin'in gelişen ekonomik büyümesini sürdürmek için gereken kritik kaynakları güvence altına almaya teşvik etti.[13]

Petrol, mineraller ve tarım ürünleri gibi doğal kaynak zenginliğine sahip Latin Amerika, Çin yatırımları için cazip bir ortam sunuyordu. Dahası, bölgenin gelişmekte olan pazarları ticaret ve ekonomik iş birliği için keşfedilmemiş fırsatlar sunuyordu. Çin'in stratejik hedeflerinin Latin Amerika'nın kaynak bolluğu ve pazar potansiyeli ile çakışması, bölgeyi Çin'in ekonomik angajmanı için birincil hedef hâline getirdi. Bu sadece bir rastlantı değil Çin'in daha geniş jeopolitik ve ekonomik hırslarını yansıtan hesaplı bir hamleydi.[14]

Latin Amerika'nın bakış açısından Çin'in zorlu bir küresel ekonomik aktör olarak yükselişi, dikkatli bir biçimde izlenmesi gereken karmaşık bir fırsatlar ve zorluklar yumağı yarattı. Bir yandan Çin yatırımlarının akını büyük ölçüde Latin Amerika ekonomileri için bir nimet olarak görüldü. Sadece sermaye girişi değil aynı zamanda potansiyel teknoloji transferi ve istihdam yaratılmasını da vaat ediyor, böylece ekonomik kalkınma için bir nevi katalizör görevi görüyordu. Bu durum özellikle ekonomik ortaklıklarını çeşitlendirmek ve ABD ve Avrupa gibi geleneksel ortaklara bağımlılığı azaltmak isteyen Latin Amerika ülkeleri için oldukça cazipti.[15]

Ancak bu ilişkinin karmaşık ve tuzaklı yanları da yok değildi. Çin yatırımlarındaki artış, ekonomik bağımlılık ve sömürüye dayalı uygulama olasılığı ile ilgili endişeleri de beraberinde getirdi. Özellikle Çin'den ithal edilen ürünlerin yerli ürünlerle rekabet edemeyeceği sektörlerde yerel endüstriler üzerindeki etkisine dair endişeler vardı. Buna ilaveten, Latin Amerika'dan Çin'e ham madde ihracatına dayanan bir ilişkinin uzun vadede sürdürülebilirliğine dair soru işaretleri ortaya çıktı. Bu durum da mevcut ekonomik dengesizliklerin devam etmesine yol açabilecektir.[16]

Bu çok yönlü dinamikler karşısında Latin Amerika ülkeleri, Çin'e yönelik dış politikalarını yeniden düzenleme yoluna gitmiştir. Bu, riskleri azaltırken fırsatlardan yararlanmayı amaç-

13 Lan Qingxin ve Chen Chaofan, "Study on the Construction of Market Cooperation Mechanism Between China and Asia, Africa and Latin America Under the Strategy of Going Out", **Regional Mutual Benefit and Win-Win Under the Double Circulation of Global Value**, Wei Liu and Hui Zhang (Ed.), Singapore, Springer Singapore, 2019, s. 141–65, https://doi.org/10.1007/978-981-13-7656-6_5.

14 Diego Leiva Van de Maele, "Xi Jinping and The Sino–Latin American Relations in The 21st Century: Facing The Beginning of A New Phase?", **Journal of China and International Relations**, Vol 5, no. 1, 2017, https://somaesthetics.aau.dk/index.php/jcir/article/view/1916, (Erişim Tarihi: Tarihi: 01.10.2023).

15 María Florencia Rubiolo ve Paola Andrea Baroni, "China: Opportunities and Challenges for Latin America", 2012, https://repositorio.uesiglo21.edu.ar/handle/ues21/14421, (Erişim Tarihi: Tarihi: 29.09.2023).

16 Jean-Marc F. Blanchard, "Political Aspects of Chinese Investment in Latin America", **Revista Tempo Do Mundo**, Vol 2, no. 2, 2016, s. 35–49.

layan daha stratejik ve incelikli bir angajmanı içeriyordu. Çin yatırımlarını ulusal kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde yönlendirmek için politika çerçeveleri geliştirildi. Daha dengeli ve hakkaniyetli bir ortaklığı teşvik etmek için ikili ve çok taraflı diyaloglar başlatıldı. Bu yeniden düzenleme, sadece reaktif değil proaktif bir yaklaşımdı ve Latin Amerika'da karşılıklı fayda sağlayacak dengeli bir yaklaşıma duyulan gereksinimin artan farkındalığını ortaya koyuyordu.[17]

Çok Boyutlu Angajmanlar

21. yüzyılda Çin ve Latin Amerika arasındaki ilişki, büyük ölçüde ekonomik merkezli bir angajmandan çok boyutlu bir ortaklığa doğru evrilerek derin bir dönüşüm geçirmiştir. Bu değişim, sadece kademeli olmayıp çağdaş küresel siyasetin karmaşıklıklarını ve nüanslarını ortaya koyan stratejik bir geçişi ifade etmektedir. Ticaret ve yatırımla tanımlanan ekonomik bağlar ilişkinin temel taşı olmaya devam ederken bu bağlar artık siyasi, kültürel ve askerî alanları kapsayan bir dizi başka etkileşimle desteklenmektedir.

Siyasi olarak diplomatik diyalog ve ittifaklar yoğunlaştı ve her iki taraf da uluslararası forumlarda birleşik bir cephenin değerini fark ettiler. Bu durum, özellikle Çin ve Latin Amerika ülkelerinin iklim değişikliği, küresel yönetişim ve kalkınma gündemleri gibi konularda ortak bir zemin bulduğu Birleşmiş Milletler gibi çok taraflı örgütlerde belirginleşmiştir.[18]

Kültürel olarak, kültür merkezleri, akademik değişim ve hatta medya iş birlikleri ile desteklenen artan bir fikir, sanat ve eğitim programları alışverişi söz konusu olmuştur. Bu etkileşimler, sadece karşılıklı anlayışın geliştirilmesine değil aynı zamanda uzun vadeli stratejik etkileri olabilecek bir iyi niyet ve yumuşak güç temeli oluşturulmasına da yardımcı olmuştur.[19]

Askerî alanda ise daha az göze çarpmakla birlikte ortak tatbikatlar, askerî eğitim ve silah satışları da dâhil olmak üzere savunma iş birliğinde gözle görülür bir artış olmuştur. Bu angajmanlar, ekonomik veya siyasi bağlar kadar kapsamlı olmasa da artan stratejik uyumun ve bölgesel istikrara yönelik karşılıklı ilginin bir göstergesidir.

Bu çok boyutlu yaklaşım, Çin-Latin Amerika ilişkilerinin olgunlaştığını, salt ekonomik işlemlerin ötesine geçerek daha bütüncül ve entegre bir ortaklığı benimsediğini göstermektedir. Giderek birbirine daha fazla entegre olan ve çok kutuplu bir dünyada, ikili ilişkilere kapsamlı bir yaklaşımın sadece faydalı değil aynı zamanda gerekli olduğunun karşılıklı olarak kabul edildiğini de göstermektedir.[20]

21'inci yüzyılın ilk dönemleri geride kalırken Çin-Latin Amerika ilişkilerinin tarihinde yeni ve dönüştürücü bir hikâyenin yazılmakta olduğu son derece açıktır. Bu yeni bölüm geçmişteki ilişkilerin basit bir devamı değil ekonomik, siyasi, kültürel ve askerî boyutların karmaşık bir etkileşimiyle şekillenen bir paradigma değişimini ifade etmektedir. İlişki büyük ölçüde alışverişe dayalı olmaktan çıkıp sadece Çin ve Latin Amerika için değil aynı zamanda küresel

17 Chien-Kai Chen, "China in Latin America Then and Now: A Systemic Constructivist Analysis of China's Foreign Policy", **Journal of Current Chinese Affairs**, Vol 50, no. 2, 2021, s. 111–36, https://doi.org/10.1177/18681026211034880.

18 Frank O. Mora, "Sino-Latin American Relations: Sources and Consequences, 1977–1997", **Journal of Interamerican Studies and World Affairs**, Vol 41, no. 2, 1999, s. 91–116.

19 Beibei Chen, "Cooperation as a Key Ingredient for Development in Science, Technology, Education, Economy and Culture between China and Latin America", **Journal of Latin American Sciences and Culture**, Vol 3, no. 3, 2021, s. 61–63.

20 Shoujun, age.

jeopolitik ve uluslararası ilişkilerin daha geniş mimarisi için de geniş kapsamlı etkileri olan, giderek daha stratejik bir hâl almıştır.

Bu yüzyılda geleceğe doğru yol alırken, bu gelişen ilişkiyi anlama zorunluluğu her zamankinden daha kritik hâle gelmektedir. Bu gelişmeleri uzaktan gözlemlemek yeterli değildir; titiz bir akademik inceleme ve incelikli politika analizi yapılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla akademisyenler, politika yapıcılar ve paydaşlar olarak bizlere bu ilişkinin çok yönlü dinamiklerini sürekli olarak inceleme, değerlendirme ve yorumlama sorumluluğu düşmektedir. Çin-Latin Amerika ilişkisi giderek küresel güç dengesindeki daha büyük değişimlerin bir mikrokozmosu hâline geldiğinden, bu sadece yakın paydaşlar için değil, aynı zamanda uluslararası toplumun geneli için de gereklidir.

TEORİK ÇERÇEVE

Latin Amerika ülkeleri, devletlerin anarşik bir uluslararası sistemde kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini savunan realist paradigma temelinde kendilerini bir yol ayrımında bulmuşlardır. Bir yandan Çin'den gelen yatırımlar, sadece çok ihtiyaç duyulan sermayeyi değil aynı zamanda teknoloji transferi ve altyapı geliştirme potansiyelini de vaat ettiğinden memnuniyet verici bir gelişmedir. Bu ekonomik faydalar, yerel büyümeyi ve çeşitlendirmeyi teşvik etmek için bir araç olarak görülmektedir.[21]

Ancak bu yeni ekonomik ilişkinin karmaşık yanları da yok değildir. İlişkinin asimetrik doğası, özellikle de Çin sermayesi ve piyasalarına ekonomik bağımlılık potansiyeli hakkında artan endişeler mevcuttur. Dahası, Çin mal ve hizmetlerinin ülkeye akın etmesi, uzun vadede ekonomik kırılganlıklara yol açabilecek yerel sanayilerin olası zayıflamasıyla ilgili endişeleri de beraberinde getirmektedir. Bu endişeler, sadece teorik olmayıp ekonomik egemenlik ve ulusal güvenlik açısından somut sonuçlar doğurmaktadır.[22]

Bu karmaşık tablo karşısında Latin Amerika ülkeleri, Çin'e yönelik dış politikalarını bilinçli bir şekilde yeniden belirleme yoluna gitmişlerdir. Bu, riskleri azaltırken ekonomik fırsatları en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan daha incelikli stratejiler geliştirmeyi içermektedir. Bu kapsamda Çin yatırımlarını ulusal kalkınma hedefleriyle uyumlu sektörlere yönlendirmek için politika önlemleri alındı ve daha dengeli ticaret anlaşmalarının müzakere edilmesi için çaba gösterildi. Ayrıca her iki tarafın da çıkarlarına hizmet eden dengeli bir yaklaşıma duyulan ihtiyacın artan farkındalığını yansıtacak şekilde, daha adil ve sürdürülebilir bir ortaklığı teşvik etmek için diplomatik kanallardan istifade edildi.[23]

Ekonomik Çıkarların Ötesinde Çok Boyutlu İlişkiler

Uluslararası ilişkiler alanında ekonomik ilişkiler, genellikle devletler arasındaki ilk temas noktası olarak işlev görür ve Çin-Latin Amerika ilişkisi de bu anlamda bir istisna teşkil etmez.

21 Argelia Munoz Pahuamba, Ye Jianmu, ve Abdoulaye Oury Bah, "Latin America Development under Chinese Investment Hegemony", **International Journal of Management Science and Business Administration**, Vol 1, no. 5, 2015, s. 38–50.

22 Rhys Jenkins, "Latin America and China—a New Dependency?", **Third World Quarterly**, Vol 33, no. 7, 2012, s. 1337–58, https://doi.org/10.1080/01436597.2012.691834.

23 Anna Lavut, "A New Stage in the Development of Sino-Latin American Relations", **Latin America**, no. 12, 2018, s. 59–73, https://doi.org/10.31857/S0044748X0002316-6.

Ancak 21. yüzyılda bu ilişkiyi diğerlerinden ayıran husus, salt ekonomik ilişkilerin sınırlarını aşan çok boyutlu bir ortaklığa dönüşmesidir. Ticaret ve yatırım önemini korurken ilişkiler artık siyasi ittifaklar, kültürel mübadeleler ve hatta askerî iş birlikleri de dâhil olmak üzere daha geniş bir etkileşim yelpazesini kapsamaktadır.[24]

Realist bir perspektiften bakıldığında çok boyutlu bu büyüme, tesadüfi bir gelişmeden ziyade stratejik olarak hesaplanmış bir dönüşüm olarak görülebilir. Realizm, devletlerin güç ve ulusal çıkar peşinde koştuğunu öne sürer ve Çin'in Latin Amerika'ya yönelik kapsamlı yaklaşımı bu teorik çerçevenin bir uygulaması olarak görülebilir. Çin, angajmanlarını çeşitlendirerek yalnızca ekonomik kazanımlar elde etmeyi değil aynı zamanda siyasi nüfuzunu pekiştirmeyi, kültürel nüfuzunu artırmayı ve bölgedeki stratejik çıkarlarını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Bu çok boyutlu strateji, Çin'in küresel hiyerarşideki konumunu güçlendirmeye yaramakta ve uluslararası siyasetin karmaşık yapısı içinde daha etkin bir şekilde yol almasını sağlamaktadır.[25]

Her iki tarafın da çeşitli diplomatik anlaşmalar imzalaması ve uluslararası forumlarda işbirliğine gitmesiyle siyasi angajmanlarda belirgin bir artış görülmüştür. Eğitim ortaklıkları ve kültür festivalleri gibi yumuşak güç oluşturmaya hizmet eden girişimlerle desteklenen kültürel etkileşimler de ivme kazanmıştır. Askerî cephede ise daha az duyurulmasına rağmen ortak tatbikatlar ve silah satışları da dâhil olmak üzere savunma iş birliğinde gözle görülür bir artış yaşanmıştır ve bu da artan stratejik uyumun bir göstergesidir.[26]

Çin-Latin Amerika ilişkilerine yönelik bu kapsamlı yaklaşım, ekonomik zorunlulukların ötesine geçen bir olgunlaşma ve stratejik derinlik anlamına gelmektedir. Giderek birbirine daha fazla bağlanan ve çok kutuplu hâle gelen bir dünyada tek boyutlu bir ilişkinin yetersiz olduğunun karşılıklı olarak kabul edildiğini göstermektedir. Daha kapsayıcı bir ilişkiler bütünü, küresel jeopolitiğin karmaşıklığı içinde yönlerini bulmaya çalışan her iki taraf için de sadece faydalı değil aynı zamanda elzemdir.[27]

Çin'in Grand Stratejisi ve Bölgesel Politikaları: Panama Örneği

Çin'in Panama ile olan diplomatik ve ekonomik ilişkileri, Latin Amerika ve ötesindeki grand stratejisinin daha geniş hatlarını özetleyen ilgi çekici bir vaka çalışması sunmaktadır. Panama, nispeten küçük sayılabilecek boyutuna rağmen Panama Kanalı sayesinde küresel ticaret sisteminde benzersiz ve stratejik bir konuma sahiptir. Uluslararası ticaret için kritik bir arter görevi gören bu deniz düğüm noktası, Panama'yı Çin'in ulusal güvenliğini ve küresel nüfuzunu önemli ölçüde etkileyebilecek jeopolitik açıdan önemli bir unsur hâline getirmiştir.[28] Realist bir perspektiften bakıldığında Çin'in Panama'ya yönelik yaklaşımı, iki farklı ancak birbirine

24 Yanran Xu, **China's Strategic Partnerships in Latin America: Case Studies of China's Oil Diplomacy in Argentina, Brazil, Mexico and Venezuela, 1991 to 2015**, University of Miami, 2016, https://search.proquest.com/openview/30f134a6792b22fbaa355059668cb2b6/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750, (Erişim Tarihi: 27.09.2023).

25 Joshua Eisenman and Eric Heginbotham, "Building a More 'Democratic' and 'Multipolar' World", **China Review**, Vol 19, no. 4, 2019, s. 55–84.

26 R. Evan Ellis, **Chinese Security Engagement in Latin America**, JSTOR, 2020, https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep27000.pdf (Erişim Tarihi: 27.09.2023).

27 Shoujun, **age**.

28 Alvaro Mendez ve Chris Alden, "China in Panama: From Peripheral Diplomacy to Grand Strategy", **Geopolitics**, Vol 26, no. 3, 2021, s. 838–60, https://doi.org/10.1080/14650045.2019.1657413.

bağlı hat üzerinde ilerleyen büyük stratejisinin bir tezahürü olarak anlaşılabilir. İlk hat liberal enternasyonalizm ile uyumludur ve ekonomik ortaklıklar, altyapı gelişimi ve çok taraflı iş birliği yoluyla ortak refahı öne çıkarmaktadır. Bu yaklaşım; Çin'in yumuşak gücünü artıran, Latin Amerika ulusları arasında Çin'e karşı iyi niyeti teşvik eden ve nihayetinde karşılıklı fayda sağlayan bir ilişki yaratmayı amaçlamaktadır.[29]

İkinci hat ise realist ilkelere dayanmakta ve uluslararası politikanın sıfır toplamlı doğasına odaklanmaktadır. Burada Çin'in Panama ile olan ilişkisi, bölgedeki Amerikan etkisine karşı stratejik bir denge unsuru olarak işlev görmekte ve böylece mevcut hegemonik düzene meydan okumaktadır. Çin, Panama'da güçlü bir yer edinerek sadece küresel ticaretteki kilit bir düğüme doğrudan erişim elde etmekle kalmıyor aynı zamanda Amerika Kıtası boyunca güç ve etkisini yansıtma kabiliyeti de kazanıyor.[30]

Bu çift yönlü strateji, liberal bir uluslararası düzeni güçlendirmek ile realist bir güç mücadelesine girmek arasında karmaşık ama hesaplı bir seçim ortaya koymaktadır. Bu strateji Çin'in ekonomik, siyasi ve stratejik çıkarlarının iç içe geçtiği incelikli uluslararası ilişkiler anlayışını yansıtmaktadır. Çin, bu ikilemi başarıyla yöneterek küresel bir güç olarak konumunu sağlamlaştırmayı ve aynı zamanda bölgedeki Amerikan hegemonyasına meydan okumayı amaçlamaktadır.[31]

Yumuşak Güç ve Ekonomi Diplomasisi

Uluslararası ilişkilerin karmaşık örgüsünde yumuşak güç ve ekonomik diplomasisi kavramları, devletlerin nüfuzlarını kullanmaları ve ulusal çıkarlarını korumaları için vazgeçilmez araçlar olarak ön plana çıkmıştır. Bu mekanizmalar, geleneksel sert güç paradigmalarının ötesine geçerek diplomasiye daha incelikli ve çok yönlü bir yaklaşım sunmaktadır. Çin'in Latin Amerika ile gelişmekte olan ilişkisi, bu araçların stratejik kullanımına örnek teşkil etmekte, etkinliklerini ve karmaşıklığını aydınlatan ilgi çekici bir vaka çalışması olarak işlev görmektedir. Bu bölüm, Çin'in Latin Amerika stratejisini şekillendirirken yumuşak güç ve ekonomik diplomasinin kullanımının karmaşık katmanlarını incelemeye çalışmaktadır. Analiz, hem teorik çerçeveleri hem de ampirik bulguları bir araya getirerek Çin'in bölgedeki diplomatik çabalarının motivasyonları, taktikleri ve sonuçları hakkında kapsamlı bir anlayış sunmayı amaçlamaktadır.[32] Tartışma, Çin'in bir yumuşak güç biçimi olarak aşı diplomasisi ve Çin ile Latin Amerika arasındaki simbiyotik ancak karmaşık ekonomik ilişki hakkındaki görüşler de dâhil olmak üzere bu alandaki ufuk açıcı çalışmalardan yararlanacaktır.[33]

29 Javier Vadell, "China's Bilateral and Minilateral Relationship with Latin America and the Caribbean: The Case of China–CELAC Forum", **Area Development and Policy**, Vol 7, no. 2, 2022, s. 187–203, https://doi.org/10.1080/23792949.2021.1974907.

30 Mendez ve Alden, **age.**

31 **Age**.

32 Seow Ting Lee, "Vaccine Diplomacy: Nation Branding and China's COVID-19 Soft Power Play", **Place Branding and Public Diplomacy**, Vol 19, no. 1, 2023, s.64–78, https://doi.org/10.1057/s41254-021-00224-4.

33 Ralf J. Leiteritz, "China and Latin America: A Marriage Made in Heaven?", **Colombia Internacional**, no. 75, 2012, s. 49–81.

Aşı Diplomasisinden Kültürel Etkileşime Çin'in Yumuşak Güç Hamleleri

Çin'in Latin Amerika'daki yumuşak güç hamleleri, ekonomik diplomasinin geleneksel sınırlarını aşarak daha geniş bir yelpazedeki ilişkileri kapsayan çok yönlü bir çabadır. Bu bağlamda halk sağlığı, kültürel diplomasi ve eğitim iş birlikleri gibi girişimlerin her biri Çin nüfuzunu yaymak ve karşılıklı iyi niyeti teşvik etmek için kullanılan farklı yollar olarak ön plana çıkmaktadır. COVID-19 salgınının başlaması, Çin'e aşı diplomasisi yoluyla yumuşak gücünü artırmak için benzersiz ve zamanında bir fırsat sunmuştur. Çin, Latin Amerika ülkelerine proaktif bir şekilde aşı sağlayarak uluslararası halk sağlığına kendini adamış sorumlu bir küresel aktör olarak kendini konumlandırmıştır. Bu hamle, sadece fedakârca değildi; birden fazla stratejik hedefe hizmet etmekteydi. İlk olarak Çin'e pandemiyi ele alışına yönelik ilk eleştirilerle gölgelenen küresel imajını düzeltmek için bir zemin sundu. İkinci olarak aşı diplomasisi girişimi, Çin'in mevcut yumuşak güç programları için bir kuvvet çarpanı işlevi gördü ve bölgeye kültürel ve eğitim amaçlı erişimini güçlendirdi. Son olarak, kriz zamanlarında kendisini güvenilir bir ortak olarak kabul ettiren Çin, ekonomik ve jeopolitik angajmanlar için yeni kapılar açarak Latin Amerika'daki stratejik varlığını güçlendirdi.[34]

Ekonomi Diplomasisi: Karşılıklı Çıkarların Birlikteliği mi?

Çin'in Latin Amerika'da ekonomik diplomasiye girmesi sıklıkla "göklerde yapılan bir evlilik", tamamlayıcı ekonomik ihtiyaçlar, kültürel etkileşimler ve diplomatik düşüncelerle desteklenen simbiyotik bir ilişki olarak nitelendirilmektedir.[35] Bu betimleme, karşılıklı faydanın esasını yakalamakla birlikte böyle bir ortaklığın doğasında var olan karmaşıklıkları ve potansiyel tuzakları görmezden gelmeye eğilim göstermektedir. Örneğin; Latin Amerika ülkeleri, Çin'in altyapı, teknoloji ve doğal kaynaklara yaptığı yatırımlardan önemli ölçüde kazançlı çıkmaktadır. Bu yatırımlar, genellikle ekonomik büyüme ve kalkınma için hayati katalizörler olarak hizmet etmekte ve Batılı geleneksel ortakların bıraktığı boşluğu doldurmaktadır.[36]

Ancak Çin sermayesi ve mallarının bölgeye akın etmesi, göz ardı edilemeyecek bir dizi zorluğu da beraberinde getirmektedir. Bunların başında, Latin Amerika ekonomilerinin Çin yatırımlarına ve pazarlarına aşırı bağımlı hâle gelmesiyle ortaya çıkan ekonomik bağımlılık sorunu gelmektedir. Bu bağımlılığın, Çin'den yapılan ithalatla rekabet edemeyen yerel sanayilerin yıpranması ve Çin'in gereğinden fazla siyasi nüfuz sahibi olma potansiyeli gibi geniş kapsamlı sonuçları olabilir. Buna ilave olarak sürdürülebilirlik ve iş gücü uygulamaları açısından sıklıkla eleştiri konusu olan Çin projelerinin çevresel ve sosyal etkilerine ilişkin endişeler de mevcuttur.[37]

Bu karmaşık unsurlar göz önüne alındığında, ekonomi diplomasisine incelikli bir yaklaşım zorunlu hâle gelmektedir. Latin Amerika ülkeleri, Çin'in angajmanından elde edilecek kısa vadeli ekonomik kazanımları, ekonomik alanda çeşitlilik ve jeopolitik kaygılar da dâhil olmak üzere uzun vadeli ulusal çıkarlarla dengeleme ihtiyacının giderek daha fazla farkına varmakta-

34 Lee, **age.**.
35 Leiteritz, **age.**.
36 **Age**.
37 Rubiolo and Baroni, **age.**.

dırlar. Bu da Çin ile olan ilişkilerinin stratejik olarak yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir ki bunun temelinde de söz konusu risk ve kazançların kapsamlı bir şekilde anlaşılması yatmaktadır.[38]

Bilim Diplomasisi: Yeni Bir Boyut

Bilim diplomasisi, Çin'in Latin Amerika'daki yumuşak güç girişimlerinin yeni ve giderek daha önemli bir boyutunu temsil etmektedir. Gelişmekte olan bu alan, bilimsel iş birliği ve diplomatik ilişkiler arasında bir bağlantı noktası olarak işlev görmekte ve ikili ve çok taraflı karşılıklı ilişkiler için çok yönlü bir zemin sunmaktadır. Ortak bilimsel çalışmalar, akademik değişim ve teknoloji transferi programları aracılığıyla Çin ve Latin Amerika ülkeleri, ulusal sınırları aşan ve küresel bilimsel ilerlemeye katkıda bulunan bir bilgi birikimini birlikte yaratmaktadırlar.[39]

Ancak bu iş birliğinin sonuçları, akademi dünyasının oldukça ötesine uzanmaktadır. Bu bilimsel ortaklıklar, Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasında karşılıklı anlayış ve güveni teşvik ederek diplomatik iyi niyet için bir kanal görevi görmektedir. Ayrıca iklim değişikliği, halk sağlığı ve sürdürülebilir kalkınma gibi ortak sorunların ele alınması için bir çerçeve sunmakta ve böylece daha geniş jeopolitik hedeflerle örtüşmektedir.[40]

Bilim diplomasisinin çok yönlü faydalarının farkında olan Latin Amerika ülkeleri, bunu dış politika gündemlerinin temel taşı olarak giderek daha fazla kurumlaştırmaktadırlar. Bu yaklaşım, Latin Amerika ülkelerinin bilim diplomasisinin sürdürülebilir kalkınmayı destekleme ve küresel sahnedeki konumlarını yükseltme potansiyelinin stratejik olarak farkına vardıklarını göstermektedir. Latin Amerika ülkeleri, Çin'le bilim diplomasisi yürüterek sadece bilimsel kapasitelerini zenginleştirmekle kalmıyor aynı zamanda diplomatik portföylerini çeşitlendiriyor ve böylece jeopolitik dayanıklılık ve stratejik özerkliklerini de güçlendiriyorlar.[41]

Latin Amerika'nın Stratejik Yeniden Dengeleme Süreci

Latin Amerika ülkeleri, Çin ile gelişen ilişkilerinde sadece pasif bir taraf olmaktan çok uzaktadırlar; aksine bu ilişkinin hatlarını şekillendiren aktif katılımcılardır. Küresel jeopolitik ortamdaki derin değişimlerin farkında olan bu ülkeler, ortaya çıkan koşullara daha iyi uyum sağlamak için dış politikalarını stratejik olarak yeniden dengeliyorlar. Altyapı yatırımlarından ticari ortaklıklara kadar uzanan ekonomik çıkarların cazibesi hâlen çekici bir faktör olsa da bu ilişkinin çok yönlü doğasının giderek daha fazla farkına varıyorlar.[42]

Bu yeniden dengelemenin temelinde Çin ile ilişkilerin beraberinde getirdiği karmaşıklıkların ve potansiyel tuzakların farkında olunması yatmaktadır. Ekonomik bağımlılık, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal etkiler, Latin Amerikalı karar vericilerin mücadele ettiği sayısız endişe arasında yer almaktadır. Bu nedenle, fırsatları azami düzeye çıkarırken riskleri makul bir şekilde azaltan dengeli bir yaklaşımın benimsenmesine giderek daha fazla önem verilmektedir.

38 Leiteritz, **age.**.
39 Marga Gual Soler, "Science Diplomacy in Latin America and the Caribbean: Current Landscape, Challenges, and Future Perspectives", **Frontiers in Research Metrics and Analytics**, 6, 2021, s. 6:670001, 2021.
40 Chen, **age.**.
41 Soler, **age.**.
42 Lorena Herrera-Vinelli, "Latin America in Light of China's Global Economic Power: Brazil and Ecuador and Their Foreign Policies. A Comparative Study", **Temas de Nuestra América Revista de Estudios Latinoamericanos**, Vol 33, no. 61, 2017, s. 89–106.

Bu da ekonomik ortaklıkların çeşitlendirilmesini, yerli sanayilerin güçlendirilmesini ve Çin ile ilişkilerin hem sürdürülebilir hem de karşılıklı fayda sağlayacak şekilde yürütülmesi için çok taraflı forumlara katılımı içermektedir.[43]

Dahası Latin Amerika ülkeleri; kültürel diplomasi, bilimsel iş birliği ve bölgesel güvenlik gibi alanlara yönelerek salt ekonomik angajmanın ötesinde yeni yollar aramaktadır. Bu genişleyen kapsam, olgunlaşan bir ilişkiyi ve Çin'e karşı daha kapsamlı ve dirençli bir dış politika çerçevesi oluşturma ihtiyacının farkındalığını göstermektedir.[44]

Askerî Çıkarlar ve Güvenlik İş Birliği

Çin'in Latin Amerika'ya silah satışı, özellikle 21. yüzyılın başından bu yana istikrarlı bir şekilde artmakta ve Çin-Latin Amerika ilişkilerinde stratejik bir değişime işaret etmektedir.[45] Bu silah satışları, sadece birer ticari işlem olmaktan öte Çin'in daha geniş jeopolitik hedeflerine ulaşmasını amaçlayan kapsamlı bir stratejik çerçevenin içinde yer almaktadır. Bu satışlar yalnızca askerî teçhizat tedarikinden ibaret olmayıp ordular arası kalıcı ilişkiler geliştirmek üzere tasarlanmış çok yönlü bir ilişki stratejisidir. Örneğin; bu silah satışları, sıklıkla başlangıçtaki satışın ötesine geçen, askerî personel için eğitim programlarını, uzun vadeli bakım ve hizmet sözleşmelerini ve bazı durumlarda askerî teçhizatın ortak üretimine yönelik anlaşmaları kapsayan kapsamlı paketler içerir. Bu tür kapsamlı angajmanlar, Çin ve ilgili Latin Amerika ülkeleri arasındaki askerî bağların derinleştirilmesine katkıda bulunarak sürekli iş birliğinin yollarını açmaktadır. Silah satışlarına yönelik bu çok katmanlı yaklaşım, Çin'e bölgede stratejik bir dayanak sağlayarak Latin Amerika askerî doktrinleri ve stratejileri üzerinde daha fazla etki yaratmasına olanak tanıyabilir. Bu bağlamda, silah satışları stratejik derinlik için bir araç hâline gelerek bölgedeki güç dengesini değiştirebilir ve geleneksel ABD etkisine meydan okuyabilir.[46]

Çin'in Latin Amerikalı askerî personelin eğitim ve öğretimine katılımı, bölgedeki daha geniş askerî stratejisinin önemli bir yönü olarak ortaya çıkmıştır. Bu, sadece Çin topraklarında yürütülen eğitim programlarıyla sınırlı değildir aynı zamanda Çinli askerî danışmanların ve eğitmenlerin Latin Amerika ülkelerine konuşlandırılmasını da içermektedir. Halk Kurtuluş Ordusu (PLA), çeşitli Latin Amerika ülkelerinden subaylara, çok çeşitli askerî disiplinleri kapsayan ve tüm kuvvet birimlerinde (Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri) farklı komuta kademelerine odaklanan özel kurslar sunma konusunda proaktif davranmıştır. Bu eğitim faaliyetlerinin ardındaki stratejik amaç iki yönlüdür. Birincisi, Latin Amerika'daki yeni nesil askerî liderlerle ilişkiler kurmaya ve bu ilişkileri sağlamlaştırmaya yardımcı olmakta, böylece Çin'in stratejik çıkarlarına daha uygun bireylerden oluşan bir ağ yaratmaktadır. İkinci olarak PLA'nın askerî doktrinlerini ve taktiksel felsefelerini paylaşabileceği bir ortam sağlar ve böylece bu, Latin Amerika ülkelerinin askerî stratejilerini ve operasyonel çerçevelerini etkileyebilir. Bu şekilde Çin'in askerî eğitim ve öğretime yaptığı yatırım, Latin Amerika'nın askerî ve stratejik çehresini

43 Arno Tausch, "Globalisation and Development: The Relevance of Classical 'Dependency' Theory for the World Today", **International Social Science Journal**, Vol 61, no. 202, 2010, s. 467–88.
44 Herrera-Vinelli, **age**.
45 Michael Raska and Richard A. Bitzinger, "Strategic Contours of China's Arms Transfers", **Strategic Studies Quarterly**, Vol 14, no. 1, 2020, s. 91-116.
46 Loro Horta, "In Uncle Sam's Backyard: China's Military Influence in Latin America-Beijing's Rising Economic and Political Influence in Latin America May Pave the Way for Major Chinese Arms Sales and Expansion of China's Military Influence.", **Military Review**, Vol 88, no. 5, 2008, s. 47.

şekillendirmeyi amaçlayan uzun vadeli bir strateji olarak işlev görmekte ve Çin'e gelecekteki jeopolitik ittifaklarda çok önemli olabilecek bir nüfuz imkânı sağlamaktadır.[47]

Çin'in Latin Amerika ile askerî ilişkileri, silah satışları ve eğitim programlarının çok ötesine uzanmaktadır aynı zamanda doğası gereği çok yönlü olan çeşitli stratejik ortaklıkları da kapsamaktadır.[48] Bu ortaklıklar istihbarat paylaşımı, ortak askerî tatbikatlar ve hatta savunma araştırma ve geliştirmesinde iş birliği gibi çok çeşitli iş birliği çabalarını içerebilir. Bu stratejik ortaklıkların amacı, sadece askerler arası bağları derinleştirmek değil daha geniş jeopolitik amaçlara da ulaşmaktır. Örneğin, istihbarat paylaşımı Çin'e bölgesel güvenlik dinamikleri hakkında değerli bilgiler verebilir ve böylece Çin'in durumsal farkındalığını ve stratejik planlama kabiliyetini artırabilir. Öte yandan ortak askerî tatbikatlar sadece karşılıklı öğrenme ve birlikte çalışabilirlik için bir platform işlevi görmekle kalmaz aynı zamanda ABD'nin bölgedeki nüfuzuna karşı koyma potansiyeli taşıyan siyasi bir mesaj da verebilir. Ayrıca bu ortaklıklar Çin'in enerji güvenliği ve ticareti için hayati önem taşıyan kritik deniz yollarının güvence altına alınmasında da etkili olabilir. Bu bağlamda, Çin'in Latin Amerika ülkeleriyle kurduğu stratejik ortaklıklar, münferit askerî çabalardan ziyade hem Latin Amerika'daki nüfuzunu artırmayı hem de daha geniş stratejik hedeflere ulaşmayı amaçlayan daha büyük jeopolitik stratejisinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.[49]

Askerî İlişkilerin Bölgesel Güvenlik ve Küresel Jeopolitiğe Etkileri

Çin'in Latin Amerika'da giderek artan askerî faaliyetleri hem bölgesel güvenlik hem de daha geniş jeopolitik ortam açısından geniş kapsamlı sonuçlar doğurmaktadır. Latin Amerika'daki ülkeler için Çin ile derinleşen askerî bağlar, askerî tedarik için çeşitlendirilmiş bir portföy seçeneği sunarak ABD gibi geleneksel tedarikçilere olan bağımlılığı azaltmaktadır. Bu çeşitlilik, potansiyel olarak bu ülkelere uluslararası ilişkilerinde daha fazla diplomatik avantaj sağlayabilir. Ancak bu artan askerî iş birliği, bölgesel bir silahlanma yarışı riski ve değişen ittifakların jeopolitik sonuçları gibi karmaşık sorunları da beraberinde getirebilir. Çin ile daha yakın askerî bağlar kurma beklentisi komşu ülkelerle ilişkileri gerginleştirebilir ve uzun süredir Latin Amerika'yı stratejik arka bahçesi olarak gören ABD'nin daha fazla dikkatini çekebilir.[50]

Küresel jeopolitik açısından bakıldığında, Çin'in Latin Amerika'daki askerî faaliyetleri, yakın çevresinin ötesine kuvvet aktarımı ve küresel çıkarlarını güvence altına almayı içeren daha geniş stratejik hedeflerinin hesaplı bir devamı olarak yorumlanabilir. Geleneksel olarak ABD'nin nüfuz alanı olarak kabul edilen bölgeye doğru bu genişleme, bölgedeki jeopolitik dengeyi değiştirme potansiyeli de taşımaktadır. Dahası bu durum, Çin ve ABD arasında bir çekişme konusu hâline gelebilir ve zaten karmaşık olan ilişkilerine yeni bir karmaşıklık katmanı ekleyebilir.

Özetle, Çin'in Latin Amerika'daki askerî çıkarları, sadece ticari veya münferit girişimler değildir. Doğrudan ilgili ülkeler için olduğu kadar küresel jeopolitiğin değişen hatları için de

47 **Age.**.
48 Yu, **age.**.
49 Cynthia Watson, "China's Use of the Military Instrument in Latin America: Not yet the Biggest Stick", **Journal of International Affairs**, 2013, s. 101–11.
50 Michael D. Rayburn, **The Strategic Implications of China's Growing Influence in Latin America** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Army Command and General Staff College, 2014, https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA612758 (Erişim Tarihi: 01.10.2023).

etkileri olan daha geniş, stratejik açıdan önemli bir gündemin parçasıdırlar. Bölgesel güvenlik dinamiklerini yeniden şekillendirme ve küresel güç dengesini etkileme potansiyelleri göz önüne alındığında bu askerî faaliyetleri bu geniş bağlam içerisinde anlamak hem akademik analiz hem de politika oluşturma açısından büyük önem taşımaktadır.[51]

Latin Amerika ve Küresel Düzene Etkileri

Çin ile Brezilya, Arjantin ve Venezuela gibi önemli Latin Amerika ülkeleri arasındaki karmaşık ve gelişen ilişkiler, Latin Amerika'nın bölgesel sınırlarının çok ötesine uzanan ve küresel jeopolitik düzeni etkileyen önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu ilişkiler, yekpare olmayıp ekonomik, siyasi ve kültürel alanları kapsayan zengin bir etkileşim dokusuyla tanımlanmaktadır. Bu boyutların her biri, ikili ilişkilerde kritik bir dayanak işlevi görür ve genellikle daha geniş jeopolitik stratejileri ve düşünceleri yansıtan karmaşık şekillerde iç içe geçerler.[52]

Bu jeopolitik denkleme bir başka karmaşıklık katmanı ekleyen önemli bir gelişme de BRICS grubunun genişlemesine ilişkin son gelişmedir. Hâlihazırda Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'yı içeren bu yükselen ekonomiler koalisyonu, diğer ülkelerin yanı sıra Arjantin'e de resmî davette bulunmuştur. Arjantin'in bu bloğa dâhil olma ihtimali mevcut dinamikleri değiştirebilir ve Çin-Latin Amerika denklemine yeni parametreler ekleyebilir.[53]

Arjantin'in BRICS grubuna katılması yönündeki son gelişmeler, zaten karmaşık olan bu senaryoya yeni bir karmaşıklık katmanı daha eklemektedir. Olumlu yönden bakıldığında, gelişmekte olan ekonomilerden oluşan bu koalisyona katılmak, Arjantin'e müşterek müzakere için bir zemin sağlayabilir ve böylece Çin'e olan ekonomik bağımlılığın getirdiği bazı riskleri potansiyel olarak azaltabilir. Ancak bu üyelik aynı zamanda iki ucu keskin bir kılıç olarak da görülebilir. Arjantin'in müzakere gücünü artırırken aynı zamanda Çin'in ülke üzerindeki jeopolitik etkisini artırabilir ve böylece ekonomik bağımlılık ve bölgesel istikrarla ilgili mevcut endişeleri alevlendirebilir.[54]

BRICS koalisyonunun Arjantin'i de kapsayacak şekilde genişlemesi, hem bölgesel hem de küresel olarak değişen jeopolitik ortamda önemli bir kilometre taşı anlamına gelmektedir. BRICS'in kurucu üyesi olan Brezilya'nın bu ekonomik ve siyasi blok içindeki rolü ve etkisi, yeni üyelerin katılımıyla bir dönüşüm geçirebilir. Bu gelişme, Brezilya-Çin ilişkilerinin sadece mevcut bağlamının çok ötesinde yankı uyandırabilecek bir dizi jeopolitik düzenlemeyi tetikleme potansiyeline de sahiptir.[55]

Özellikle Arjantin'in dâhil olması, bloğun karar alma süreçlerine, politika önceliklerine ve müşterek pazarlık gücüne yeni dinamikler kazandırabilir. Brezilya için bu, stratejik hedeflerini ve grup içindeki ittifaklarını yeni üyenin çıkarları ve perspektiflerine uyum sağlayacak şekilde yeniden ayarlamak anlamına gelebilir. Bu yeniden ayarlamanın Brezilya'nın Çin ile çok yönlü

51 J. Peter Pham, "China's Strategic Penetration of Latin America: What It Means for U.S. Interests", **American Foreign Policy Interests**, Vol 32, no. 6, 2010, s. 363–81, https://doi.org/10.1080/10803920.2010.535762.

52 Jorge Domínguez, "China's Relations with Latin America: Shared Gains, Asymmetric Hopes", **Inter-American Dialogue**, 2006, s. 1–59.

53 Teresa Nogueira Pinto, "Building a Bigger BRICS", **Geopolitical Intelligence Services**, September 12, 2023, https://www.gisreportsonline.com/r/brics-expands-clout/ (Erişim Tarihi: 25.09.2023).

54 **age.**

55 Hasim Turker, "Beyond Washington's 'Patio Trasero': China, Latin America, and BRICS Expansion", **Geopolitical Monitor**, September 6, 2023, https://www.geopoliticalmonitor.com/beyond-washingtons-patio-trasero-china-latin-america-and-brics-expansion/ (Erişim Tarihi: 25.09.2023).

ilişkisi üzerinde olumsuz etkileri olabilir ve potansiyel olarak ticaret politikalarında, yatırım stratejilerinde ve diplomatik girişimlerde değişikliklere yol açabilir.[56]

Dahası, BRICS'in genişlemesinin Latin Amerika'daki jeopolitik dengeler üzerinde daha geniş etkileri olabilir. Bölgesel aktörler arasındaki güç ve nüfuz dengesini değiştirerek ittifakları, ticaret anlaşmalarını ve hatta güvenlik düzenlemelerini etkileyebilir. Bu durum, başta ABD olmak üzere Batılı güçlerin geleneksel hegemonyasına meydan okumaya başlayan Çin'in bölgedeki artan ekonomik ve siyasi nüfuzu göz önüne alındığında bilhassa önem kazanmaktadır.

Küresel bağlamda BRICS'in genişlemesi, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi Batı egemenliğindeki kurumların etkisini dengelemeye yönelik bir hamle olarak yorumlanabilir. Bu aynı zamanda gelişmekte olan ekonomilerin küresel politika ve normların şekillendirilmesinde daha belirgin bir rol oynadığı çok kutuplu bir dünya düzenine doğru daha geniş bir değişimin de işareti olarak görülebilir.

ABD'nin Nüfuzu ve Değişen Güç Dengesi

Amerika Birleşik Devletleri tarihsel olarak Latin Amerika'yı kendi jeopolitik nüfuz alanına giren bir bölge olarak görmüş ve bu bölgede genellikle kayda değer bir ekonomik, siyasi ve askerî baskı uygulamıştır. Ancak Çin'in Latin Amerika'ya artan ilgisi -ki bu önemli ticaret anlaşmaları, yatırım projeleri ve diplomatik girişimlerle kendini göstermektedir- uzun süredir devam eden bu statükoya meydan okumaktadır. Çin'in bu artan etkisi, sadece bölgesel bir olgu değil mevcut güç dengesini bozabilecek stratejik bir yeniden düzenlemedir.[57]

Bu değişimin etkileri çok yönlüdür. Amerika Birleşik Devletleri için Latin Amerika'ya yönelik politika yaklaşımının kapsamlı bir şekilde yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu yeniden değerlendirme, mevcut ticaret anlaşmalarının, güvenlik ortaklıklarının ve diplomatik ilişkilerin değişen jeopolitik ortamla daha iyi uyum sağlayacak şekilde yeniden değerlendirilmesini gerektirebilir. ABD'nin ayrıca Çin'in artan nüfuzunu etkili bir şekilde dengelemek için bölgesel meselelere tek taraflı eylemler yerine daha iş birlikçi ve çok taraflı yaklaşımlar benimsemesi gerekebilir.[58]

Dahası, BRICS koalisyonu içinde gelişen dinamikler, özellikle de Arjantin'in koalisyona dâhil olması, ABD'nin dış politika hesaplarını daha da karmaşık hâle getirebilir. BRICS'in genişlemesi, küresel siyasette artan bir çok kutupluluğa karşılık gelmekte ve böylece ABD de dâhil olmak üzere Batılı güçlerin geleneksel olarak uyguladıkları hegemonik etkiyi azaltmaktadır. Bu gelişme, giderek daha etkili hâle gelen bu bloğun kolektif pazarlık gücünü ve jeopolitik hedeflerini dikkate alan daha hassas ve uyarlanabilir bir ABD stratejisi gerektirebilir.[59]

56 **Age.**.
57 Benito J. Barron, **Latin America Cultural Resiliency to External Foreign Policy: Strategic Implications for the United States as China Extends Into Latin America**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), National Defense University, Joint Forces Staff College, 2016, https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD1017711 (Erişim Tarihi: 26.09.2023).
58 Pham, **age.**.
59 Cynthia Roberts, Leslie Armijo ve Saori Katada, "Global Power Shift: The BRICS, Building Capabilities for Influence", **The BRICS and Collective Financial Statecraft**, Cynthia Roberts, Leslie Armijo, ve Saori Katada (Ed.), Oxford University Press, 2017, https://doi.org/10.1093/oso/9780190697518.003.0002.

SONUÇ

Sonuç olarak, Çin ile kilit Latin Amerika ülkeleri (Brezilya, Arjantin ve Venezuela gibi) arasındaki karmaşık ve gelişen ilişkiler, küresel jeopolitik ortamda çok önemli bir dönüşümü göstermektedir. Bu ilişkiler, sadece karşılıklı ilişkilerden ibaret olmayıp ekonomik çıkarlar, siyasi yakınlaşmalar, kültürel diplomasi ve BRICS koalisyonu içinde gelişen dinamikler gibi daha geniş jeopolitik hususlar da dâhil olmak üzere sayısız faktörden etkilenen son derece stratejik bir nitelik taşımaktadır.

Bu ilişkilerin ekonomik boyutları, hem fırsatlar hem de birtakım zorluklar içermektedir. Bu ilişkiler, çok ihtiyaç duyulan sermaye ve pazar erişimini sağlarken uzun vadeli ekonomik bağımlılık ve potansiyel borç tuzaklarına ilişkin geçerli endişeleri de beraberinde getirmektedir. Siyasi açıdan bu ilişkiler, daha geniş iş birliği için çerçeve görevi gören çeşitli ikili ve çok taraflı anlaşmalar yoluyla resmiyet kazanmaktadır. Ancak bu bağlar, özellikle BRICS'in genişlemesi bağlamında egemenlik ve jeopolitik kaldıraçla ilgili soruları da beraberinde getirmektedir.

Kültürel açıdan, Çin'in yumuşak güç girişimleri, bölgedeki imajını yeniden şekillendirmekte ve bu çok yönlü ilişkilere başka bir karmaşıklık katmanı eklemektedir. Bu çabaların sadece kamuoyu için değil aynı zamanda daha geniş diplomatik camia için de etkileri bulunmaktadır ve potansiyel olarak siyasi kararları ve uluslararası ittifakları etkilemektedir.

Geleneksel olarak Latin Amerika'yı kendi nüfuz alanı olarak gören ABD'nin bu gelişmeler ışığında politika ve stratejilerini yeniden belirlemesi gerekebilir. Değişen güç dengesi, Çin'in bölgedeki artan etkisini dikkate alan daha ayrıntılı bir yaklaşımı gerekli kılabilir.

Bu ilişkiler, gelişmeye devam ettikçe küresel düzendeki daha geniş değişimler için bir mikrokozmos görevi görebilirler. Bu ilişkilerin ekonomik, siyasi ve kültürel faktörlerden etkilenen çok boyutlu yapısı ve BRICS içindeki değişen dinamikler, uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin habercisi olabilir. Karmaşıklıkları ve içerdikleri yüksek riskler göz önüne alındığında bu gelişen ilişkiler, titiz bir akademik inceleme ve dikkatli politika analizi gerektirmektedir.

Bu ilişkilerin çok yönlü doğasını anlamak, bölgesel istikrar, küresel güç dinamikleri ve uluslararası iş birliğinin gelecekteki mimarisi üzerinde geniş kapsamlı etkileri olduğu için çok önemlidir. Bu nedenle, dünya bu karmaşık ve sürekli değişen jeopolitik ortama doğru yol alırken bu ilişkiler, hem akademik araştırma hem de politika belirleme için bir odak noktası olmalıdır. Bu itibarla karmaşık ve giderek çok kutuplu bir dünyaya doğru yol alırken bu ilişkiler; akademisyenler, politika yapıcılar ve uluslararası örgütler tarafından sürekli bir ilgiyi ve titiz bir analizi hak etmektedir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN LATİN AMERİKA POLİTİKASI

Ceren Uysal Oğuz

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), uluslararası sistemde henüz bir süper güç olmadan çok önce dış politikası açısından ilk önemli adımları Latin Amerika bölgesinde atmıştır. 1823 tarihli Monroe Doktrini ile başlayan ve koşullara göre ekonomik, askerî, siyasi amaç ve araçların ön plana çıktığı Latin Amerika politikası çerçevesinde, özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nde komünizmle mücadele en önemli hedef olmuş, bölgede gelişen sol hareketleri bastırmaları için askerî yönetimlere ve diktatörlere destek verilmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Latin Amerika bölgesinin ABD dış politikasındaki öneminin azaldığına yönelik yorumlar yapılmıştır. Ancak uluslararası arenada özellikle Irak Savaşı ile başlayan ABD karşıtlığının önemli isimleri arasında dönemin Venezuela Devlet Başkanı Hugo Chávez'in yer alması, 2000'li yılların başlarından itibaren bölgede art arda sol/sosyalist hûkümetlerin işbaşına gelmesi, özellikle Orta Amerika ülkelerinde yaşanan sosyoekonomik sorunların ve artan şiddetin ABD'ye düzensiz göçü artırması gibi gelişmeler, Latin Amerika'yı ABD açısından yine önemli bölgelerden biri hâline getirmiştir. Bu çalışmada, ABD'nin Latin Amerika politikası, tarihsel çerçevede olay ve ülke örnekleri ile incelenmiştir.

MONROE DOKTRİNİ

ABD'nin Latin Amerika bölgesine yönelik politikalarının ilk önemli örneği Monroe Doktrini olmuştur. On dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde Latin Amerika'daki birçok ülke, 1492'den beri bölgedeki en önemli sömürgeci güç olan İspanya Krallığı'na karşı bağımsızlık mücadelelerini kazanmaya başlamıştır. Avrupalı güçlerin yeni kurulan bu devletleri tekrar İspanyol egemenliği altına sokma fikri, bölge ülkeleriyle önemli ticari ilişkiler kurmaya başlayan Britanya'nın ve Avrupa devletlerinin bölgeye müdahalesine karşı çıkan ABD'nin çıkarlarıyla uyuşmuyordu. Bu nedenle ABD, dış politikasının temel esaslarını yeniden belirleme yoluna gitmiştir. Başkan James Monroe'nun 2 Aralık 1823'te Kongrede yaptığı ve "*Amerika Kıtası, elde*

ettikleri ve koruduklarını özgür ve bağımsız durumda, şimdiden sonra herhangi bir Avrupalı gücün kolonisi olarak düşünülemez."[1] ifadesini de içeren konuşması, daha sonra tarihe Monroe Doktrini olarak geçmiştir. Batı yarı kürede Avrupalı büyük güçlerin etkisine son vermeyi amaçlayan Monroe Doktrini ile ABD, Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki sorunlara müdahil olmayacağı taahhüdünde bulunmuş ancak bu devletlerin Amerika Kıtası'na yönelik olası müdahalelerini de ulusal güvenliğine yönelik saldırı olarak nitelendireceğini ilan etmiştir. Monroe Doktrini'nin ideolojik kökeni, 1813'te Amerika Kıtası'ndan "kendi başına bir yarıküre" olarak bahseden Thomas Jefferson'ın bu düşüncesine dayandırılmaktadır.[2]

ABD'nin Monroe Doktrini'ni hayata geçirmek için kullandığı en önemli söylemlerden biri Pan-Amerikanizm olmuştur. Batı yarı küredeki devletlerin ortak çıkarlara ve amaçlara sahip olduğunu ileri süren,[3] bu nedenle bölgede "ittifak, dayanışma ve iş birliğinin geliştirilmesi"[4] hedefini içeren Pan-Amerikanizm, ABD hegemonyası altında kıtanın birleşmesini öngören bir yaklaşımdır. Bu dönemde ticari ilişkiler Amerikan çıkarları açısından öncelikli konulardan biri olmuş, 1889'da Dışişleri Bakanlığı tarafından Uluslararası Amerikan Cumhuriyetleri Ofisi kurulmuştur. Bu ofis, 1890'da ABD'nin bölge ülkeleriyle ticaretinin ve diğer alanlarda ilişkilerinin geliştirilmesi için Pan-Amerikan Birliğine dönüştürülmüştür.[5]

ABD-MEKSİKA SAVAŞI

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında ABD'nin bölgedeki gücünü artıran en önemli gelişmelerden biri, 1846-1848 yılları arasında gerçekleşen Meksika-ABD Savaşı olmuştur. Amerikalılar, 1820'ler boyunca Teksas topraklarında, Meksika hükûmeti tarafından bağışlanan arazilere yerleşmekteydi. Ancak 1830'da sayılarının giderek artması üzerine Meksika daha fazla göçmen alınmasını yasaklamıştır. Bunun üzerine Teksaslılar 1835'te Meksika yönetimine karşı ayaklanmış ve 1836'da Meksika ordusunu yenerek Teksas'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. On yıl kadar bağımsız bir cumhuriyet olarak varlığını sürdüren Teksas, 1845'te ABD'nin 28. eyaleti olmuştur. Teksas'ın ABD'ye katılması Meksika-ABD arasında sınır sorununa yol açarken aynı dönemde çok sayıda Amerikalı, Batı'ya Pasifik Okyanusu kıyılarına doğru ilerleyip Meksika'ya ait olan New Mexico ve California topraklarına yerleşmekteydi. Başkan James Polk'un bu toprakları Meksika'dan satın alma girişimleri sonuçsuz kalınca ABD, 1846'da Meksika'ya savaş ilan etmiştir. Kısa süre sonra ABD kuvvetleri New Mexico topraklarını ele geçirmiş ve California'daki yerleşimcilerin ayaklanmalarını desteklemiştir. 1847'de ABD birliklerinin başkent Ciudad de Mexico'ya girmesinin ardından ABD ve Meksika arasında 1848'de Guadalupe Hidalgo Antlaşması imzalanmış ve Meksika, Güneybatı bölgesini ve California'yı 15 milyon dolar karşılığında ABD'ye terk etmiştir. Böylece ABD, Meksika Savaşı sonucunda günümüz-

1 Duncan Green, Sue Branford, **Faces of Latin America**, 4. Baskı, New York, Monthly Review Press, 2013, s. 29; Elihu Root, "The Real Monroe Doctrine", **Neighborly Adversaries: Readings in U.S.-Latin American Relations**, Michael LaRosa, Frank O. Mora (Ed.) Lanham, Rowman & Littlefield, 1999, s. 63-64.

2 Juan Pablo Scarfi, "In the Name of the Americas: The Pan-American Redefinition of the Monroe Doctrine and the Emerging Language of American International Law in the Western Hemisphere, 1898-1933", **Diplomatic History**, Vol. 40, No. 2, 2016, s. 189-218.

3 Harry E. Vanden, Gary Prevost, **Politics of Latin America: The Power Game**, 5. Baskı, New York, Oxford University Press, 2015, s. 286.

4 Esra Akgemci, "Monroe Doktrini'nin İzinde: Latin Amerika'da ABD Müdahaleciliğinin Tarihsel Gelişimi", **Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür**, Esra Akgemci, Kâzım Ateş (Ed.), İstanbul, İletişim, 2020, s. 54.

5 Vanden, Prevost, **age**., s. 290.

deki Arizona, Nevada, California, Utah eyaletleriyle New Mexico, Colorado ve Wyoming eyaletlerinin bazı kesimlerini içine alan 1,36 milyon km² genişliğinde yeni toprakların sahibi olmuştur.[6]

ROOSEVELT SONUCU VE BÜYÜK SOPA POLİTİKASI

Monroe Doktrini, Avrupalı devletleri Amerika Kıtası'ndan uzak tuttuğu için başlangıçta Latin Amerika'nın yeni bağımsız olmuş devletleri tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak doktrin aynı zamanda on dokuzuncu yüzyılın sonlarında büyük bir endüstriyel güç hâline gelen ABD'ye bölgeyi kendi çıkarlarına göre düzenleme imkânı da vermiştir. Monroe Doktrini'nin ardından, yirminci yüzyıl başlarında Başkan Theodore Roosevelt'in Monroe Doktrini'ne eklediği sonuç (Roosevelt Corollary) ile Latin Amerika'da giderek yükselen ABD hegemonyası tescillenmiştir. Başkan Roosevelt döneminde ABD, "Büyük Sopa Politikası" (Big Stick Policy) olarak adlandırılan, bölgeye yönelik daha saldırgan ve daha müdahaleci bir dış politika benimsemiştir. Bu politika ile ABD, gerekirse güç kullanmaktan çekinmeden Batı yarı küreyi dilediği gibi düzenleyeceğini ve Avrupalı güçlere bu bölgede meydan okuduğunu da ifade etmiştir.[7] Askerî üstünlüğe ve sert güce ağırlık veren Başkan Roosevelt, 1904'te yaptığı "*Bu ülkenin tek isteği, komşularının istikrarlı, düzenli ve varlıklı olmasıdır. Halkı düzgün davranan her ülke, bizim en içten dostluğumuza güvenebilir... Ancak sürekli yanlış yapmak, sonunda medeni bir ülkenin müdahalesini gerektirir ki Batı yarı kürede Birleşik Devletler'in Monroe Doktrini'ne olan bağlılığı, onu uluslararası polis gücü olarak davranmaya zorlayabilir…* "[8] açıklamasıyla Latin Amerika politikasının yeni dinamiklerini ilan etmiştir. Bu dönemde Orta Amerika ve Karayipler'de ABD'nin taraf olduğu iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki, Küba'nın İspanya Krallığı'ndan bağımsızlığını kazanmasını sağlayan ABD-İspanyol Savaşı, diğeri ise Panama'nın Kolombiya'dan bağımsızlığını kazanmasının ardından Panama Kanalı'nın inşa ve işletme haklarının ABD'ye verilmesidir.

KÜBA'NIN ABD KONTROLÜNE GİRMESİ

Küba, İspanya Krallığı'nın Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde kaybettiği son topraklardan biridir. 1868'den itibaren bağımsızlık için farklı dönemlerde mücadeleye başlayan Kübalılar on dokuzuncu yüzyılın sonlarında bu amaçlarına ulaşmak üzereyken 25 Ocak 1898'de Havana Limanı'nda bulunan ABD savaş gemisi Maine'deki patlama geminin batmasına neden olmuş; bundan İspanya'yı sorumlu tutan ABD, Nisan 1898'da İspanya Krallığı'na savaş açmıştır. ABD'nin zaferiyle sonuçlanan savaşın ardından 10 Aralık 1898'de imzalanan Paris Antlaşması ile İspanya Filipinler, Guam Adası ve Puerto Rico'yu ABD'ye bırakırken Küba'nın bağımsızlığını kabul etmiş, ABD ise İspanya'ya 20 milyon dolar ödemiştir. Bu gelişmeyle Küba İspanya sömürgesi olmaktan kurtulsa da tam anlamıyla bağımsız olamamış ve adanın ekonomik ve stratejik öneminin farkında olan ABD'nin himayesine girmiştir. Adadaki Amerikan çıkarlarının korunabilmesi için Senatör Orville H. Platt tarafından hazırlanarak Kongreye sunulan Platt Değişikliği, ABD tarafından adadaki askerlerini çekmenin ön şartı olarak ileri sürülmüştür. Bu

6 Vanden, Prevost, ae., s. 288-289.
7 Vanden, Prevost, ae., s. 292.
8 Michael LaRosa, Frank O. Mora, **Neighborly Adversaries: Readings in U.S.-Latin American Relations**, Lanham, Rowman & Littlefield, 1999, s. 93.

şartın kabul edilmesi üzerine 1902'de Küba bağımsızlığını ilan etmiş, 1903'te Platt Değişikliği Küba Anayasası'na eklenmiştir. Platt Değişikliği ile Küba yönetiminin borçlanma ve başka ülkelerle anlaşma yapma yetkisine sınırlama getirilmiş, ABD'nin gerekli görmesi durumunda vatandaşlarının hayatını, mülklerini ve bireysel özgürlüklerini koruyacak bir hükûmetin sürdürülmesi için adaya müdahale edebileceği ifade edilmiş, ayrıca adada bir Amerikan üssünün kurulması kararlaştırılmıştır. Platt Değişikliği'nin VII. maddesi ile Küba hükûmetinin ABD'ye, Küba'nın bağımsızlığını sürdürmesi, halkı koruması ve kendi savunmasını sağlayabilmesi için gereken yakıt ikmal istasyonlarını veya donanma üslerini kurabileceği toprakları satması ya da kiralaması kabul edilmiştir. Bu maddeye istinaden 1903'te Başkan Theodore Roosevelt ve Küba Devlet Başkanı Tomás Estrada Palma arasında imzalanan anlaşma ile Guantánamo ve Bahia Honda'da donanma üssü için gereken toprak ve kara suları ABD'ye kiralanmıştır.[9] Günümüzde Guantánamo Üssü'nün durumu, ABD ve Küba arasındaki sorunlu konulardan biri olmaya devam etmektedir.

Adada 1905'te yapılan seçimlerde ABD'nin etkisi halkın tepkisine yol açmış; başlayan ayaklanmalar üzerine Başkan Estrada Palma, ABD'yi Küba'ya müdahale etmeye çağırmıştır. Bunun üzerine ABD Savaş Bakanı William H. Taft, Küba Valisi olarak atanmış, Küba Kongresini askıya alarak yasama yetkisini üstlenmiştir. 1908'de yapılan seçimlerin ardından Başkan José Miguel Gómez'in Ocak 1909'da göreve başlamasıyla ABD işgali resmen sona ermiştir.[10] Ancak Fidel Castro ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen devrim 1 Ocak 1959'da başarıya ulaşana kadar Küba yönetimleri ABD'nin etkisi altında kalmaya devam etmiştir.

PANAMA KANALI'NIN ABD TARAFINDAN İNŞA VE İDARESİ

On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Kolombiya'nın bir parçası olan Panama'da bir kanal açılması için Kolombiya hükûmeti ilk anlaşmayı Fransız bir şirket olan Panama Canal Company ile yapmıştır. 1881'de başlayan proje mühendislik hataları, işçilerin çoğunun salgın hastalıklarla hayatını kaybetmesi gibi olumsuzluklar nedeniyle tamamlanamamıştır. 1903'te ABD, kanalın inşa ve işletmesi için Kolombiya'ya yıllık 10 milyon dolar ödemeyi teklif etmiştir. Kolombiya Senatosu bu miktarın yetersiz olduğu ve Kanal Bölgesi'nde egemenliğinin sona ereceği gerekçesiyle Ağustos 1903'te antlaşmayı reddetmiştir. Bu karar üzerine ABD'de Theodore Roosevelt yönetimi Panama'daki ayrılıkçı hareketlere destek vermiş, Roosevelt Sonucu çerçevesinde donanmayı bölgeye göndermiştir. Panama 3 Kasım 1903'te Kolombiya'dan ayrıldığını ilan ederken, ABD bu bağımsızlığı resmî olarak 13 Kasım'da tanımıştır. 18 Kasım'da Panama hükûmetini temsilen daha önce kanalın inşasını üstlenen Fransız şirketin genel müdürü olan ve o anlaşmanın sona ermesinin ardından Panama'nın ABD büyükelçisi olarak görevlendirilen Fransız mühendis Philippe-Jean Bunau-Varilla ile ABD Dışişleri Bakanı John Hay tarafından

9 Gray Prevost, "Cuba", **Politics of Latin America: The Power Game**, Harry E. Vanden, Gary Prevost (Ed.) 5. Baskı, New York, Oxford University Press, 2015, s. 518; Fidel Castro, **Guantánamo: Why The Illegal US Base Should Be Returned to Cuba**, Melbourne, Ocean Press, 2011, s. 8; Emrah Kaya, "Küba", **21. Yüzyılda Latin Amerika: Siyaset-Ekonomi-Toplum**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin, 2019, s. 467; Platt Amendment, 1903, https://www.archives.gov/milestone-documents/platt-amendment (Erişim Tarihi: 23.12.2023); Agreement Between the United States and Cuba for the Lease of Lands for Coaling and Naval Stations; February 23, 1903, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/dip_cuba002.asp (Erişim Tarihi: 23.12.2023).

10 José Cantón Navarro, **Küba Tarihi: Bir Halkın Biyografisi**, çev. Gözde Kök, Ali Somel, 3. Baskı, İstanbul, Yazılama, 2015, s. 120-123.

ABD'ye kanal üzerinde sınırsız kontrol hakkı veren Hay–Bunau-Varilla Antlaşması imzalanmıştır. 1904'te başlayan inşaat, 1914'te tamamlanmış ve Panama Kanalı resmî olarak ABD kontrolünde faaliyete geçmiştir.[11] ABD, Kanal'ın idaresini 2000 yılına değin elinde tutmuş,[12] böylece yirminci yüzyıl boyunca bölgedeki jeopolitik ve ekonomik çıkarları açısından büyük avantaj sağlamıştır.

UNITED FRUIT COMPANY VE ABD'NİN EKONOMİK ÇIKARLARI

ABD ile Latin Amerika devletleri arasındaki ilişkiler Monroe Doktrini'nden sonra asimetrik seyretmiştir. Bölgedeki askerî ve ekonomik çıkarları öncelikli olan ABD'nin Latin Amerika politikası, klasik güç ilişkisi çerçevesinde bölge ülkelerinin kimi zaman ödüllendirilmesi kimi zamansa cezalandırılması şeklinde uygulanmıştır. Bu çerçeve özellikle yirminci yüzyıl başlarında Karayipler'de ve Orta Amerika'da ABD'nin askerî müdahaleleri oldukça yoğundur. Bu askerî müdahaleler, bölgenin "ABD'nin arka bahçesi" olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.[13] Bu dönemde ön plana çıkan gelişmelerden biri de 1880'lerde kurulan Amerikan şirketi United Fruit Company'nin bölgedeki faaliyetleridir. Bu şirket, çoğu Orta ve Güney Amerika'da bulunan çiftliklerden aldığı muz ve ananas gibi tropik meyveleri ve patates gibi sebzeleri ABD ve Avrupa pazarlarına satıyordu. Şirket; kendisinin, dolayısıyla ABD'nin çıkarlarıyla örtüşmeyen yönetimlere dahi müdahale edebiliyor, yöneticileri rüşvet ve baskıyla yönlendirebiliyordu. 1920'lerde şirket, Orta Amerika'nın ekonomik ve siyasi hayatında çok büyük role sahip olurken, yerel halk tarafından ahtapot anlamına gelen *el pulpo* olarak adlandırılmıştı.[14] United Fruit Company'nin bölgedeki gücü ve etkisi için en önemli örneklerden birisi Guatemala'dır. Yirminci yüzyıl başlarında şirket, ülkedeki en büyük toprak sahibi hâline gelmiş, posta hizmetlerinden demir yollarına en stratejik sektörleri kontrol etmeye başlamıştır. Guatemala'da reformcu Başkan Jacobo Arbenz'in toprak reformu ve kamulaştırma kararlarından rahatsız olan United Fruit Company yoğun lobicilik faaliyetleriyle ABD yönetimine baskı yapmıştır. Ülkedeki ekonomik çıkarlarının zarar görmesinin yanı sıra Arbenz'in kadrosunda birkaç komünist yöneticinin bulunması, Eisenhower yönetiminin Guatemala'daki gelişmeleri bir güvenlik tehdidi olarak görmesine yol açmış ve 1954'te CIA Arbenz'i deviren darbeyi organize etmiştir. Bölgede ABD çıkarlarının korunmasında önemli bir konumda olan United Fruit Company, oluşturduğu silahlı güçler aracılığıyla işçi hareketlerinin bastırılmasında etkin rol oynamıştır.[15]

DOLAR DİPLOMASİSİ VE İYİ KOMŞU POLİTİKASI

Başkan Theodore Roosevelt'in askerî güce dayanan Büyük Sopa Politikası ile bölgede Amerikan varlığını kalıcı kılma çabası etkili olmakla birlikte ABD'ye yönelik tepkileri de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ABD yirminci yüzyılın başlarında özellikle Orta Amerika ve

11 Vanden, Prevost, age., s. 292.
12 7 Eylül 1977'de ABD Başkanı Jimmy Carter ile Panama Devlet Başkanı Omar Torrijos arasında imzalanan Antlaşma ile Kanal'ın idaresinin 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren Panama Devleti'ne devredilmesi kabul edilmiştir.
13 Akgemci, age., s. 54.
14 Mariana Ramirez Cabal, "The Dark Side of Bananas: Imperialism, Non-State Actors, and Power", Harvard International Review, 2023, https://hir.harvard.edu/the-dark-side-of-bananas-imperialism-non-state-actors-and-power/ (Erişim Tarihi: 10.01.2024).
15 Vanden, Prevost, age., s. 160-161, 266, 298.

Karayipler'de ekonomik, askerî ve siyasi çıkarlarını hayata geçirmek için farklı politika araçlarını kullanmaya başlamıştır. Panama Kanalı'nın inşası, Latin Amerika'nın doğal kaynakları ve tarım ürünlerinin ABD'ye aktarılması ve bölge ülkeleriyle ticaretin geliştirilmesi ekonomik öncelikler hâline gelmiştir. Roosevelt'in ardından göreve gelen Başkan William H. Taft döneminde askerî güç yerine tercih edilen "Dolar Diplomasisi", bölge ülkelerine yönelik baskının yeni aracı olmuştur. Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerde "kurşundan dolara" geçildiği vurgulanan bu dönemde, finansal teşvik olarak verilen borçları geri ödeyemeyen ülkeler, sonuçta yine askerî müdahalelere maruz kalmıştır.[16]

Dünya ekonomisinin yaşadığı Büyük Buhran'ın etkilerinin sürdüğü 1933'te Başkan Franklin D. Roosevelt tarafından Latin Amerika ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmeyi amaçlayan "İyi Komşu Politikası" (Good Neighbor Policy) uygulamaya konmuştur. Bu çerçevede süregiden askerî müdahale ve işgaller sona erdirilmiş, Platt Değişikliği iptal edilmiştir. İyi Komşu Politikası ile ortak demokratik değerlere bağlılık ve anlaşmazlıkların çözümü için yapıcı müzakerelerin kullanılmasına vurgu yapılsa da[17] Akgemci, bu dönemde kullanılan Pan-Amerikanizm söylemi ile "iyi komşu" olarak nitelenen yönetimlerin, kendi halklarının refahı ve iyiliği yerine ABD'nin ulusal çıkarları doğrultusunda hareket eden Küba'da Batista, Dominik Cumhuriyeti'nde Trujillo, Nikaragua'da Somoza diktatörlükleri olduğuna dikkat çekmektedir.[18]

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD'nin Latin Amerika'daki etkisini artırmak için attığı en önemli adımlarından biri BM Şartı'na dayanarak kapsamlı bir bölgesel ortak güvenlik girişimi öngören 1947 tarihli Rio Antlaşması'nın (Amerika Kıtası Karşılıklı Yardım Antlaşması) imzalanması olmuştur. Askerî nitelikli bu ittifak çerçevesinde kıta dışından bir saldırıya maruz kalan üyeye, diğer üye devletlerin askerî yardım göndermesi kabul edilmiştir.[19] 1948'de Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) kurulmuştur. Her ne kadar OAS'ın "Batı yarı kürede insan hakları, seçimlerin gözetimi, sosyal ve ekonomik kalkınma ile güvenlik konularına odaklandığı"[20] ifade edilse de üye ülkeler arasındaki asimetrik güç ilişkileri nedeniyle örgütün ABD tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanıldığı ve yönlendirildiği de görülmektedir.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD dış politikası, antikomünizme dayanan ideolojik bir bakış açısı ile belirlenmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile her alana yayılan rekabet ve üstünlük mücadelesi sonucu ABD, kendi müttefikleri arasında kapitalizmden sola doğru en ufak bir kaymayı varoluşsal bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Nisan 1950 tarihli Ulusal Güvenlik Konseyi Raporu ile çerçevesi çizilen bu yaklaşım ile ABD'nin ulusal güvenliğini korumaya yönelik her tür askerî müdahalesi ve girişimi meşru kabul edil-

16 Walter LaFeber, "Inevitable Revolutions", **Neighborly Adversaries: Readings in U.S.-Latin American Relations**, Michael LaRosa, Frank O. Mora (Ed.), Lanham, Rowman & Littlefield, 1999, s. 123; Vanden, Prevost, age., s. 293.

17 Vanden, Prevost, age., s. 294.

18 Akgemci, age., s. 57-58.

19 Mustafa Çakır, "Soğuk Savaş Sonrası ABD-Latin Amerika Güvenlik İlişkileri", **21. Yüzyılda Latin Amerika: Siyaset-Ekonomi-Toplum**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin, 2019, s. 148.

20 Council of Foreign Relations, The Organization of American States, https://www.cfr.org/backgrounder/organization-american-states (Erişim Tarihi: 23.02.2024).

miştir.[21] Bunun sonucu olarak da Latin Amerika'da seçimle işbaşına gelen sosyalist yönetimler ya da devrimci sol hareketler, ne kadar kitlesel destek alırlarsa alsınlar ABD gözünde meşruluk kazanamamışlardır. Bu dönemde ABD, bölgede Sovyet etkisinin artmasına neden olabilecek her tür yönetimi tehdit olarak görmüştür. Bu nedenle ABD, bölge ülkelerinin birçoğuna askerî eğitim ve donanım desteği vererek ileride işbaşına gelecek üst düzey ordu yöneticilerinin Amerikan yanlısı olmasını sağlamayı amaçlamıştır. ABD'de ya da Panama Kanal Bölgesi'ndeki "Amerikalar Okulu"nda binlerce Latin Amerikalı subaya eğitim verilmiştir.[22] Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD kimi ülkelere doğrudan askerî müdahalede bulunurken kimi ülkelerde ise ordunun darbeyle yönetime gelmesine yardımcı olmuş ve Amerikan çıkarları doğrultusunda hareket eden diktatörlere destek vermiştir. Örneğin; Arjantin, Brezilya, Şili ve pek çok Orta Amerika ülkesinde askerî darbeler ve otoriter rejimler, sırf sol karşıtı oldukları için ABD tarafından desteklenmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD, bölgedeki gücünü sürdürmek için ekonomik araçları da kullanmıştır. Örneğin, Başkan John F. Kennedy döneminde ABD ve 22 Latin Amerika ülkesi tarafından Ağustos 1961'de Punta del Este (Uruguay) Şartı ile "İlerleme için İttifak" (Alliance for Progress) kurulmuştur. Bir uluslararası ekonomik kalkınma programı olarak tasarlanan İlerleme için İttifak'ın bölge ülkeleri için demokratik hükûmetlerin sürdürülmesi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması, kişi başına düşen gelirde sürekli büyüme, gelirin daha adil dağılımı, sanayi ve tarımda hızlandırılmış kalkınma, tarım reformu, sağlık ve refahın iyileştirilmesi, ihracat fiyatlarının istikrara kavuşturulması ve iç fiyat istikrarı gibi hedefleri gerçekleştirerek sosyoekonomik koşulları iyileştireceği öngörülmüş ancak uygulamalar istenen gelişmeyi sağlamamıştır.[23]

KÜBA DEVRİMİ

Soğuk Savaş Dönemi'nde bölgedeki en önemli gelişmelerden biri Küba Devrimi'dir. Fidel Castro ve Ernesto Che Guevara liderliğinde gerçekleşen devrim, diktatör Fulgencio Batista'nın yanına aldığı büyük bir servetle adadan kaçmasıyla 1 Ocak 1959'da sonuca ulaşmıştır. Yeni Küba yönetimi Mart 1959'da ABD'den Guantánamo Üssü'nü terk etmesini talep etmiş ve kira çeklerini bozdurmama kararı almıştır.[24] Fidel Castro Nisan 1959'da ABD'yi ziyaret etmiş ancak ABD'nin ekonomik yardım karşılığı Küba'yı önceki yönetimler döneminde olduğu gibi kontrol etme beklentisi karşılıksız kalmıştır. Küba'nın ideolojik olarak kendisine daha yakın gördüğü SSCB ile ekonomik anlaşmalar yapmaya başlaması ABD'nin dikkatini adaya yöneltmesine neden olmuştur. Aralık 1959'da CIA Castro'nun devrilmesi için bir memorandum hazırlamış ve Mart 1960'ta adanın işgali için karar alınmıştır. Eisenhower yönetimi Miami'de sürgünde yaşayan 1400 Kübalıyı işgal için eğitmeye başlamıştır. Bu süreçte Küba yönetimi SSCB ile özellikle ekonomik ilişkilerini geliştirmeye devam etmiştir. Küba'nın en önemli gelir kaynaklarından biri olarak 2,7 milyon ton şeker SSCB tarafından satın alınmış, SSCB'den petrol tedarik edilmiştir.

21 Canan Kışlalıoğlu, **Latin Amerika'da 21. Yüzyıl Sosyalizmi: Venezuela, Bolivya ve Ekvador İncelemeleri**, Ankara, Nobel, 2021, s. 37.
22 Green, Branford, age., s. 81.
23 Green, Branford, age., s. 121-122; Sebastian Edwards, **Forty Years of Latin America's Economic Development: From the Alliance for Progress to the Washington Consensus**, National Bureau of Economic Research Working Paper No. 15190, 2009.
24 Castro, age., s. 10.

Küba'da varlığını sürdüren ABD'li şirketlerin bu petrolü işlemeyi reddetmeleri üzerine rafinerileri kamulaştırılmış, ABD ise Küba'nın 2,8 milyon tonluk şeker kotasını iptal etmiştir. İlişkilerin bozulmaya başladığı bu dönemde Küba yönetimi ABD'ye ait taşınmazları, şeker plantasyonlarını ve bankaları kamulaştırmaya devam etmiş, ABD ise Küba ile diplomatik ilişkilerini kesme kararı almış, Ocak 1961'de Küba'ya ihracat ambargosu yürürlüğe girmiştir.[25]

Eisenhower döneminde alınan işgal kararı Kennedy yönetimi tarafından da sürdürülmüş ve 17 Nisan 1961'de Domuzlar Körfezi Çıkarması gerçekleştirilmiştir. Devrimden sonra adadan kaçan ya da sürgün edilen Kübalılardan ve Amerikalılardan oluşan bir birlik, CIA tarafından Domuzlar Körfezi'ne çıkarılmıştır. Genel bir ayaklanma çıkararak Castro'yu devirmeyi amaçlayan bu birlik, üç gün gibi kısa bir sürede Küba ordusu tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Domuzlar Körfezi Çıkarması'nın ardından Castro Küba Devrimi'nin "sosyalist" karakterini ilan etmiştir.[26] Böylece Küba Devrimi, ABD'nin bölgedeki temel amaçlarından biri olan sol/sosyalist hareketlerin iktidara gelmesini engelleme konusunda en önemli başarısızlıklarından birine dönüşmüştür. 1962'de yaşanan Küba Füze Krizi ise adada inşa edilen füze fırlatma rampaları nedeniyle ABD'nin Sovyet tehdidini en yakın şekilde algıladığı örneklerden biri olmuş; Küba abluka altına alınırken Kennedy yönetimi, Stratejik Hava Komutanlığını en yüksek alarm durumuna getirmiştir. Sıcak çatışmaya doğru tırmanan gerilim, ABD ve SSCB'nin karşılıklı geri adımlarıyla çözülmüştür.[27]

ŞİLİ'DE PINOCHET DARBESİ

Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD'nin bölgedeki etkisine dair en önemli örnek, 11 Eylül 1973'te Şili'de gerçekleşen CIA destekli askerî darbedir. 1970'teki başkanlık seçimini sol partilerin koalisyonu *Unidad Popular*'ın adayı Salvador Allende kazanmıştır. "Şili'nin Sosyalizme Giden Yolu" olarak adlandırılan programı uygulamaya başlayan Allende, daha önce ABD'nin kontrolünde olan bakır madenleri ve bankalar gibi büyük ölçekli yatırımları millîleştirirken birçok alanda sosyal reform politikalarını uygulamaya koymuştur.[28] Dolayısıyla dönemin Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Allende yönetimini ABD'nin güvenliği için çok tehlikeli olarak nitelemiştir.[29] Allende öncesi dönemde Şili telefon şirketi Chitelco'nun yüzde 70'ine sahip olan ABD'li şirket ITT Corporation aynı zamanda Şili'nin sağcı gazetesi *El Mercurio*'yu finanse ederek Allende yönetimini istikrasızlaştıracak uygulamalara destek olmuştur. Uyguladığı sosyalist politikalar nedeniyle Allende'yi bölgedeki çıkarlarına yönelik en önemli tehditlerden biri olarak gören ABD, Allende'yi devirmek için ülkede ekonomik istikrarsızlık yaratmaya çalışmış, CIA aracılığıyla ITT'yi kullanmış ve ülkedeki muhafazakâr ve aşırı sağcı muhaliflere finansal destek vermiştir.[30] 11 Eylül 1973'te General Augusto Pinochet liderliğinde gerçekleşen darbenin ardından Allende, Şili Silahlı Kuvvetleri tarafından bombalanan başkanlık sarayı La Moneda'da intihar etmiştir. Pinochet rejimi, uyguladığı baskı ve şiddet ile muhalefeti kısa sürede etkisiz hâle getirmiş; binlerce insan, bu süreçte hayatını kaybetmiş, işkenceye uğramış, kaybedilmiş ya

25 Prevost, 2015, age., s. 523-524.
26 Ae.
27 Çakır, age., s. 149-150.
28 Taylan Seyirci, "Şili", **21. Yüzyılda Latin Amerika: Siyaset-Ekonomi-Toplum**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin, 2019, s. 557.
29 Tezcan Karakuş Candan, **Neoliberal Laboratuvar Şili**, Ankara, Notabene, 2014, s. 73.
30 Eduardo Silva, "Chile", **Politics of Latin America: The Power Game**, Harry E. Vanden, Gary Prevost (Ed.), 5. Baskı, New York, Oxford University Press, 2015, s. 413.

da sürgüne gönderilmiştir.[31] Pinochet dönemiyle birlikte neoliberal ekonomi politikalarının ilk uygulamaları da Şili'de başlamıştır.

REAGAN YÖNETİMİ VE KIRKPATRICK DOKTRİNİ

Başkan Ronald Reagan döneminde komünizmle mücadele için istikrarlı diktatörlüklerin desteklenmesi ABD'nin bölgedeki en önemli amacı olmuştur. Bu yaklaşım, ABD'nin o dönemdeki BM büyükelçisi Jeane Kirkpatrick'in 1979'da yazdığı bir makaleden yola çıkarak "Kirkpatrick Doktrini" olarak adlandırılmıştır.[32] Reagan döneminde özellikle Orta Amerika ve Karayipler'de askerî müdahaleler ön plana çıkmıştır. 1983'te Grenada'daki Marksist yönetim devrilmiş, Nikaragua'daki Sandinista yönetimi ile mücadele için antikomünist Kontralara silah sağlanmış, El Salvador ve Guatemala'daki otoriter rejimler desteklenmiştir.[33]

1984 tarihli Kissinger Komisyonu Raporu, Reagan döneminde Orta Amerika'nın gelişimine genel bir bakış içermektedir. Komisyon, Orta Amerika'da barışın ekonomik ve sosyal koşulların iyileştirilmesine bağlı olduğunu, iç savaşlar sona erene kadar gelişmenin sağlanamayacağını ifade ederken ABD'nin Orta Amerika'ya büyük bir yardım programı başlatmasını tavsiye etmiştir. Ayrıca El Salvador'a ABD askerî yardımının artırılması da önerilmiştir. Orta Amerika'daki devrimci hareketlerin büyük ölçüde Küba ve Sovyetler Birliği'nin desteğine dayandığı vurgulanan raporda, ABD'nin Kontralara verdiği destek ise tam olarak kabul edilmemiştir.[34]

1989'da Panama'nın işgali, Peru'da Aydınlık Yol, Kolombiya'da Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) başta olmak üzere silahlı gruplarla mücadele eden müttefik hükûmetlere askerî ve mali yardımda bulunulması Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru ABD'nin bölgedeki etkinliğinin örnekleri arasında yer almaktadır.[35] Reagan döneminde başlayan askerî müdahaleler ve ABD ile uyumlu çalışan istikrarlı diktatörlüklere askerî ve ekonomik destek stratejisi George H. W. Bush yönetiminde de sürdürülmüştür.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM

1980'lerden itibaren yaygınlaşan neoliberal ekonomi politikalarının bölgede uygulanması ABD için önemli bir amaç olmuştur. "Washington Konsensüsü" olarak adlandırılan bu politikalar; devletin ekonomideki rolünün azaltılması, verimsiz ve bütçe açığı yaratan kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, serbest piyasa ekonomisine geçiş yapılması, sağlık, eğitim gibi sosyal harcamaların kısılması, bütçe açıklarının kapatılması, ekonomik kalkınmada öncü rolün özel sektöre verilmesi, yabancı sermaye ve yatırımların önündeki engellerin kaldırılması, gümrük vergilerinin azaltılması veya kaldırılması gibi uygulamaları içermiştir.[36] Bu politikalar,

31 Müge Aknur, Fulya Akgül Durakçay, "Latin Amerika'da Demokratikleşme", **21. Yüzyılda Latin Amerika: Siyaset-Ekonomi-Toplum**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin, 2019, s. 57.

32 Gary Prevost, "Introduction–The Bush Doctrine and Latin America", **The Bush Doctrine and Latin America**, Gary Prevost, Carlos Oliva Campos (Ed.), New York, Palgrave Macmillan, 2007, s.1; Michael LaRosa, Frank O. Mora, "Introduction: Contentious Friends in the Western Hemisphere", **Neighborly Adversaries: Readings in U.S.-Latin American Relations**, Lanham, Rowman & Littlefield, 1999, s. 10.

33 Çakır, age., s.150-151; Vanden, Prevost, age., s. 301-302.

34 David T. Jervis, "The Kissinger Report and Its Predecessors", **Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies / Revue canadienne des études latino-américaines et caraïbes**, Vol 13, No 26, 1988; LaRosa, Mora, age., s. 11.

35 Prevost, 2007, age., s. 2

36 Vanden, Prevost, age., s. 173.

zamanla bazı Latin Amerika ülkelerinde yoksulluğu ve gelir adaletsizliğini arttırarak toplumsal tepkileri tetiklerken kimi ülkelerde ekonomik krizlere yol açmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD için komünizm tehdidinin ortadan kalktığı uluslararası sistemde Latin Amerika bölgesinin jeostratejik öneminin Orta Doğu ya da Asya-Pasifik gibi bölgelerin gerisinde kalmaya başladığına dair yorumlar yapılmıştır. Ancak ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde kendi siyasi, askerî ve ekonomik çıkarlarını hayata geçirebilmek için Latin Amerika ülkelerine yönelik müdahaleci tutumu ve dayattığı neoliberal ekonomi politikaları sonucunda derinleşen krizlere tepki olarak bölgede 2000'li yıllarda sol/sosyalist yönetimler işbaşına gelmeye başlamıştır. 1998 Venezuela seçimlerini kazanan Başkan Hugo Chávez ile başlayan "pembe dalga" yönetimleri zaman zaman Amerikan karşıtı söylem ve politikalarıyla gündeme gelmişlerdir. Bu dönemde özellikle Chávez, dünyada Amerikan karşıtı bir blok oluşturmaya çalışmış; Bolivya'da Evo Morales, Ekvador'da Rafael Correa gibi liderler de ABD'nin ülkelerine ve bölgeye yönelik politikalarını eleştirmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin bölgedeki önemli ekonomik girişimlerinden birisi Meksika ve Kanada ile imzaladığı 1994'te yürürlüğe giren Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın (NAFTA) genişletilerek Amerikalar Serbest Ticaret Bölgesi'ne (FTAA) dönüştürülme önerisidir. Clinton ve G. W. Bush dönemlerinde gündeme gelen bu öneri, başta Hugo Chávez olmak üzere solcu liderler tarafından tepkiyle karşılanmış ve Obama döneminde rafa kaldırılmıştır.[37]

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD'nin bölgede yoğun şekilde gündemine aldığı bir konu da uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçlarla mücadeledir. ABD, uyuşturucu sorununun kendi topraklarındaki etkisini azaltmak için Meksika, Kolombiya gibi ülkeler başta olmak üzere uyuşturucu trafiğinin çıkış noktalarında kartellerle mücadele edilmesi için çeşitli programlar yürürlüğe koymuştur. Bunun örneklerinden biri 1999'da başlatılan ve ABD'nin Kolombiya kaynaklı uyuşturucu ticaretinin önüne geçmek ve ülkedeki silahlı çatışmaları sonlandırmak amacıyla hükûmete yaptığı ekonomik ve askerî yardımları içeren Plan Kolombiya'dır. Başkan Bill Clinton döneminde hazırlanan Plan Kolombiya ile ülkedeki koka ekim alanlarının yok edilmesi, uyuşturucu üretimin durdurulması amaçlanmış, hükûmetin Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) başta olmak üzere silahlı gruplarla mücadele edebilmesi için askerî destek sağlanmıştır.[38]

Clinton döneminde öne çıkan konulardan biri de ABD-Küba ilişkilerinde yaşanan gelişmelerdir. Clinton yönetimi, izlediği "iki yönlü (two-track)" politika ile hem Küba'ya yönelik ambargoyu sıkılaştıran Helms-Burton Yasası'nın (1996) kabul edilmesini sağlamış hem de Amerikan vatandaşlarının Küba'ya seyahat izinlerini genişleterek iki ülke vatandaşları arasında temasların artmasını amaçlamıştır. 2000 yılında Kongreden geçen yasa ile 1962'den beri ilk kez Küba hükûmetinin ABD'den gıda ve ilaç almasına izin verilerek ticari ilişkilerde önemli bir adım atılmıştır.[39] Böylece ABD, Küba'da rejim değişikliğini gerçekleştirebilmek için farklı araçları kullanmayı sürdürmüştür.

37 Segâh Tekin, "NAFTA'dan Duvara: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD-Latin Amerika Ekonomik İlişkileri", **21. Yüzyılda Latin Amerika: Siyaset-Ekonomi-Toplum**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin, 2019, s. 122-133.

38 Vanden, Prevost, age., s. 63, 79, 270; Aybüke İnan Şimşek, "Kolombiya", **21. Yüzyılda Latin Amerika: Siyaset-Ekonomi-Toplum**, Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.), Ankara, Seçkin, 2019, s. 510.

39 Prevost, 2007, age., s. 3.

21. YÜZYILDA ABD DIŞ POLİTİKASI VE LATİN AMERİKA

G. W. Bush'un göreve başlamasından kısa bir süre yaşanan 11 Eylül saldırıları ve Orta Doğu'daki gelişmeler ABD dış politikası açısından Latin Amerika bölgesinin geri planda kalmasına yol açmıştır. Ancak özellikle Küba ile ilişkiler açısından Clinton döneminde uygulanan politikaların değişmeye başladığı görülmektedir. Bush yönetimi, ABD vatandaşlarının Küba ziyaretlerini yeniden sıkı düzenlemelere tabi tutmuş, göçmenlik konusunda iki ülke arasında başlatılan görüşmeleri durdurma kararı almış, Küba kökenli Amerikalıların adayı ziyaretine ve para transferlerine sınırlama getirmiş, Küba'ya yasal olmayan yollardan giden Amerikalıların yargılanacağını duyurmuştur.[40]

Başkan Barack Obama döneminde Latin Amerika ülkeleri ile ekonomik iş birliği ve diyaloğun geliştirilmesi hedeflenmiş, FTAA girişiminden vazgeçilmesi üzerine bölge ülkeleri ile ikili veya alt bölge ülkelerini kapsayan çok taraflı ticaret anlaşmaları yapma yoluna gidilmiştir. Özellikle Meksika ile ilişkilerin geliştirilmesini hedefleyen Obama, 2014 yılında yaptığı bir konuşmada bu ülkeyi ABD'nin en yakın müttefiklerinden, komşularından ve dostlarından biri olarak tanımlayarak yakın ekonomik ilişkilerin devamlılığına önem vermiştir.[41]

Obama'nın seçim kampanyası sırasında ve göreve başlamasının ardından ilk 1,5 yıl içerisinde Küba'ya yönelik ambargo, Guantánamo Üssü'nün iadesi gibi konularda yaptığı açıklamalar, daha ilerici bir lider olarak lanse edilen Obama'nın da kendinden önceki on başkan gibi Küba Devrimi'ni ve Küba'nın bağımsızlığını hiçe sayan politikaları sürdüreceği düşüncesiyle Fidel Castro tarafından eleştirilmiştir.[42] Ancak özellikle Obama'nın ikinci döneminde Latin Amerika bölgesine yönelik en önemli gelişme Küba ile ilişkilerin iyileştirilmesi yönünde atılan adımlar olmuştur. Aralık 2013'te Nelson Mandela'nın cenaze töreninde Barack Obama ve Küba Devlet Başkanı Raul Castro'nun el sıkıştıkları görüntünün dünya medyasına yansıması, uluslararası kamuoyunda yankı uyandırmıştır. İki ülke arasındaki sorunların görüşüldüğü diplomatik süreç, iki başkanın Nisan 2015'te Panama'da düzenlenen Amerikalar Zirvesinde yeniden bir araya gelmesiyle ivme kazanmıştır. Mayıs 2015'te ABD Küba'yı teröre destek veren ülkeler listesinden çıkarırken, 1961'de karşılıklı olarak kapatılan büyükelçilikler 54 yıl 6 ay sonra Temmuz 2015'te yeniden açılmıştır. Eylül 2015'te BM Genel Kurulu sırasında yapılan görüşme sonrasında taraflar ilişkilerin normalleşmesi için karşılıklı taleplerini iletmişlerdir. Küba, ABD'den ekonomik ambargonun kaldırılması, Guantánamo Üssü'nün iadesi, ABD yönetimi ve ABD'deki Kübalılar tarafından sürdürülen rejim karşıtı yayınların durdurulması, ambargo nedeniyle oluşan insani zararın tazmini yönünde taleplerde bulunmuştur. ABD ise taleplerini Küba'nın insan haklarına saygı duyması, basın özgürlüğünün artması, 1959 Devrimi'nden sonra adada el konulan Amerikan girişimleri için tazminat ödenmesi olarak ifade etmiştir. Obama, 27 Mart 2016'da gerçekleştirdiği resmî ziyaret ile 88 yıl sonra Küba'ya giden ilk ABD başkanı olmuştur. Küba-ABD arasında Obama döneminde başlayan yumuşama süreci, Ocak 2017'de Donald Trump'ın başkanlığa gelmesiyle sona ermiş; ABD yönetimi, Küba'ya yönelik yeni kısıtlamalar uygulamaya koymuştur.[43]

Donald Trump'ın 2016'daki seçim kampanyası sırasında ve başkan seçildikten sonra

40 Prevost, 2007, ae., s. 3-4.
41 Tekin, age., s. 132.
42 Fidel Castro, **Obama and the Empire**, Melbourne, Ocean Press, 2011.
43 Kaya, age., s. 487-489.

"Meksika sınırına duvar örme" söylemi, Latin Amerika politikasının özeti olarak değerlendirilebilir. Trump'ın özellikle Meksikalı göçmenlere yönelik "katil, tecavüzcü, uyuşturucu kaçakçısı, kana susamış çete üyesi" gibi ırkçı ifadeleri ve sınırdaki duvarın parasını Meksika hükûmetine ödeteceğini defalarca söylemesi medyada sıkça yer almış ve kendi seçmenleri dışında her kesimden tepki görmüştür. Trump yönetimi, özellikle Meksika sınırını geçerek ABD'ye ulaşan Orta ve Güney Amerika kaynaklı düzensiz göçü ulusal bir tehdit olarak görüp güvenlikleştirmeye çalışmıştır. Nisan 2018'de Adalet Bakanı Jeff Sessions, "yasa dışı" geçişlere karşı Meksika sınırındaki California, Arizona, New Mexico, Texas eyaletlerinin savcılıklarına "sıfır tolerans politikası"nı uygulama talimatı vermiştir. Bu politika doğrultusunda ABD-Meksika sınırını geçen binlerce göçmen yakalanmış; çocuklar, sınırda ebeveynlerinden alınarak ailelerinden farklı gözetim merkezlerine gönderilmiştir. Göçmen hakları savunucularından uluslararası kamuoyuna dek farklı kesimlerden gelen tepkilerin ardından Trump, Haziran 2018'de uygulamayı durduğunu açıklasa da sınırda ayrılan ailelerin bir araya getirilmesi çok uzun zaman almıştır.[44]

Trump döneminde Latin Amerika bölgesinde yaşanan önemli bir gelişme, Venezuela'da Başkan Nicolas Maduro'nun 2018 seçimlerini kazanarak 10 Ocak 2019'da yeni görev dönemine başlamasının ardından 23 Ocak 2019'da Ulusal Meclis Başkanı Juan Guaido'nun geçici başkanlığını ilan etmesidir. ABD yönetimi, bu süreçte Guaido'ya desteğini açıklamış, Venezuela devlet petrol şirketi olan PDVSA'nın ABD'de bulunan 7 milyar dolar tutarındaki varlıklarını dondurmuş ve ABD'li alıcıların Venezuela petrolünü almasını yasaklamıştır. O dönemde Trump'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton, Venezuela'ya olası bir müdahale hakkında "Bu yönetimde, Monroe Doktrini ifadesini kullanmaktan korkmuyoruz." yorumunu yaparken Dışişleri Bakanı Mike Pompeo da "Venezuela'ya askerî müdahale mümkün, ABD gerekirse bunu yapabilir." şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.[45] Trump yönetiminin bu tutumu ABD'nin yaklaşık iki yüz yıldır Latin Amerika bölgesine yönelik politikasının bir özeti olarak değerlendirilebilir.

Trump yönetimine göre daha insani bir politika izlemesi beklenen Başkan Joe Biden, Orta Amerika'dan gelen düzensiz göçün önlenmesi için çözüm planının en önemli adımlarından birini bölgeye yapılacak yatırımların artırılması ve istihdam yaratılması olarak belirlemiştir. Biden'ın konuyla ilgili görevlendirdiği Başkan Yardımcısı Kamala Harris, Nisan 2021'de El Salvador, Guatemala ve Honduras'a 255 milyon doları insani yardım ve 55 milyon doları da açlığı azaltmak için olmak üzere toplam 310 milyon dolar gönderileceğini açıklamıştır.[46] Harris, Haziran 2021'de Orta Amerika'yı ziyaret ederek düzensiz göçün önüne geçmek için bölge ülkeleriyle iş birliği yapacaklarını duyurmuştur. Ancak Harris'in Guatemala ziyareti sırasında dile getirdiği "ABD-Meksika sınırına tehlikeli bir yolculuk yapmayı düşünen insanlara açıkça şunu söylüyorum: Gelmeyin. Gelmeyin. Birleşik Devletler, yasalarımızı uygulamaya ve sınırlarımızı güvence altına almaya devam edecektir." sözleri tepkiyle karşılanmıştır.[47] Dolayısıyla Biden yönetiminde Latin Amerika politikası düzensiz göçün önlenmesi merkezinde sürdürülmüştür.

44 Ceren Uysal Oğuz, "Securitization of Immigration: The Case of Trump's Anti-Immigrant Rhetoric", **Current Security Issues in International Relations: The World Between Fear and Hope,** Zeynep Yücel (Ed.), Berlin, Peter Lang, 2019, s. 103-115.

45 Akgemci, age., s. 53.

46 Reuters, "U.S. announces $310 mln in humanitarian, food aid to Guatemala, Honduras, El Salvador", 27.03.2021, https://www.reuters.com/world/americas/us-announces-310-mln-humanitarian-food-aid-guatemala-honduras-el-salvador-2021-04-27/ (Erişim Tarihi: 23.02.2024).

47 BBC News, "Kamala Harris tells Guatemala migrants: 'Do not come to US'", 08.06.2021, https://www.bbc.com/news/world-us-canada-57387350 (Erişim Tarihi: 23.02.2024).

SONUÇ

ABD ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkiler, Monroe Doktrini'nden itibaren asimetrik bir güç ilişkisi şeklinde gelişmiştir. ABD uluslararası hegemonyasının ilk adımlarını bölgede tesis ederken kendini "çaresiz ülkelerin koruyucusu" olarak konumlandırsa da Howard Zinn'in ifadesiyle bu ancak "lise ders kitaplarındaki imajına uygun olabilirdi".[48] Özellikle Theodore Roosevelt döneminde ABD, askerî gücü ön plana çıkararak çıkarlarını gerçekleştirmiştir. Örneğin, Küba'nın İspanyollardan bağımsızlığını kazanmasına yardım eder görünse de daha sonra kendisi adayı kontrolü altına alarak bir üs kurmuş, yatırım ve müdahale hakları elde etmiştir. Dolayısıyla Zinn'e göre ABD'nin sicili ile "kurtarıcı" imaj örtüşmüyordu.[49] ABD, askerî, ekonomik, siyasi araçları kullanarak on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Latin Amerika'yı "arka bahçesi" olarak dizayn etmekten geri durmamıştır. Özellikle Soğuk Savaş sürecinde demokrasi ve özgürlük söylemini dış politika aracı olarak kullansa da Latin Amerika'da demokrasi ve özgürlük karşıtı diktatörlükleri açıkça desteklemekten çekinmemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Latin Amerika'da Amerikan müdahaleciliği önceki dönemlere göre azalsa da başkanların değişen tutumlarıyla da paralel olarak belli olaylarda su yüzüne çıkmaya devam etmiştir. Özellikle güneyden kuzeye yönelen insan hareketliliği, ABD'nin müdahaleci politikaları açısından yeni bir gerekçeye dönüşme potansiyeline de sahiptir. Bağımsızlık süreçlerinde ABD demokrasisini ve yönetim yapısını örnek alan Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlıkları, çoğu zaman ABD'nin çıkarları karşısında ikinci planda kalabilmiştir. Asimetrik bir ölçekte süren ABD-Latin Amerika ilişkilerinin dengeye oturtulması, Latin Amerika'daki kronikleşen sorunların çözümü için de bir çıkış sağlayabilecektir.

48 Howard Zinn, **Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi,** çev. Sevinç Sayan Özer, Ankara, İmge, 2005, s. 432.
49 Ae., s. 432.

LATİN AMERİKA'NIN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Cihan Kazancıoğlu

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) güneyinde yer alan ve Meksika'nın da içinde bulunduğu, Güney ve Orta Amerika'yı coğrafi olarak kapsayan bölge Latin Amerika coğrafyası olarak belirlenmiştir. Bölge ülkeleri uzun yıllar boyunca gerek Avrupalı devletlerin kolonileri olarak kullanılmış gerekse de ABD tarafına hegemonik güç olarak baskı altında tutulmuştur. Bu şartlar, bölge ülkelerinin bağımsız mücadelelerin en önemli nedenleri arasında bulunmaktadır. Ancak her ne kadar bölge ülkelerde bağımsızlık elde edilmiş olsa da ABD'ye olan coğrafi yakınlık her zaman bölgeyi büyük bir gücün gölgesi altında bırakmıştır. Uluslararası sistemi de domine eden ABD, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gerek Latin Amerika bölgesine gerekse de uluslararası alanda abilik rolünü fazlasıyla önemsemiştir. Latin Amerika bölgesinin sahip olduğu jeopolitik konum, geçiş güzergâhları, Panama Kanalı gibi yer altı ve yer üstü zengin doğal kaynakları, özellikle gaz, petrol ve sanayide kullanılan çelik, kalay gibi önemli ham madde kaynaklarıyla jeostratejik konumu, Asya-Pasifik üçgeninde yer alması ve ABD'ye olan yakınlığı, gerek ABD gerekse Avrupalı devletler ve özellikle Rusya ve Çin için oldukça önem arz etmiştir ve etmektedir.

Uluslararası sistemde gerçekleşen olaylar ve kıtada yaşanan gerek siyasi gerekse sosyal değişimler, kıta ve dünyada oldukça önemli gelişmelere neden olmuştur. İktidarlarda gerçekleşen değişimler ve halkçı söylevlerin, yönetimlerin söz sahibi olmaya başlaması ile kıtanın büyük abisi ABD'nin arka bahçesi olarak nitelendirdiği bölge, farklı olaylara ve politikalara evrilmeye başlamıştır. Yeni politik uygulamalar, bölgenin ve ülkelerin jeopolitik ve jeostratejik siyasi, ekonomik, sosyal ve hepsinin üstünde önemleri de değiştirmiş ve artırmıştır. Özellikle iki kutuplu sistemin sona ermesi ile uluslararası sistemde her ne kadar bazı geri çekilmeler yaşanmış olsa da Putin'li Rusya ve Ziyang'lı Çin sonrası, özellikle günümüz Çin'in bölgeye olan ilgisi giderek artmaktadır. Bu iki ülkenin bölgeye olan ekonomik, diplomatik, yatırımsal ve ticari iş birliklerinde önemli ölçüde hatta ABD'den daha fazla kaynağın aktarıldığı aşikârdır. Özellikle yukarıda ele aldığımız doğal kaynaklar, ülkenin jeopolitik ve jeostaratejik konumu ve bunların önemi ve elbette ki en önemlisi ABD'ye olan yakınlığı, bu ülkeyi oldukça cazip bir hâle getirmiştir.

Uluslararası sistemde hak ettiği ilgiye şu an sahip olamayan bölge, yer aldığı coğrafya ile gittikçe ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmada, Latin Amerika bölgesinin jeopolitik ve jeostratejik öneminin tarihi geçmişle ne denli değiştiği ve arttığı ile birlikte coğrafi özellikleri, sahip olduğu doğal kaynaklar ve bölgenin giderek artan değeri ve uluslararası sistemdeki önemli güçlerin bölgeye olan ilgisi incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Latin Amerika bölgesinin hızla artan jeopolitik ve jeostartejik önemini ve bu öneme etki eden unsurları incelemek üzerinedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Latin Amerika bölgesindeki entegrasyon sürecini jeopolitik ve jeostartejik unsurlar ile ele alarak başta ABD olmak üzere bölge üzerinde bu önemi ve gücü elinde tutmak isteyen Rusya ve Çin'in bölge ve ülkeler ile geliştirdiği ilişkiler ve gelişmeler incelenmeye çalışılmıştır.

LATİN AMERİKA'NIN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİSİNE ETKİ EDEN UNSURLAR VE GELİŞMELER

Latin Amerika Kıtası, batısında Atlantik Okyanusu; doğusu, kuzeydoğusu ve güneydoğusunda Atlantik Okyanusu ve kuzey ve kuzeybatısında ise Karayip Denizi ile çevrilmiştir. Dünya'nın toplam yüz ölçümünün %13'ünü oluşturan Latin Amerika'nın sınırları ise güneyde Arjantin ve Şili'nin yer aldığı Patagonya Bölgesi'ne kadar yayılmış, kuzeyde ise Meksika-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) sınırına kadar uzanan bir bölgeyi kapsamakta olup yaklaşık olarak 600 milyon nüfusa sahip bir bölgeden oluşturmaktadır. Meksika coğrafi olarak Kuzey Amerika'da yer almasına rağmen dilsel ve kültürel temelleri nedeni ile Latin Amerika ülkelerine dâhil edilmiştir. Bölge dünyadaki on iki büyük ekonomiden Brezilya ve Meksika'ya sahip olup bu iki ülkenin ekonomik büyüklük açısından Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır, İsrail, İran, Ermenistan, Bulgaristan, Azerbaycan, Irak, Yunanistan ve benzeri ülkelerin ürettiği tüm mal ve hizmetlere denk düştüğü görülmüştür.[1] Latin Amerika'nın sahip olduğu jeopolitik konumu, ülke içinde birçok jeopolitik görüş ortaya çıkarmıştır. Ancak bölgedeki hâkim bakış açısı, neoklasik jeopolitik bakış açısı olarak vurgulanmıştır.[2] Bu bakış açısından devletlerin uluslararası alanda ve dış politikalarında ortaya koydukları tavır coğrafi özellikleri ile şekillendirilmiş ve bu yönde politika ürettikleri ele alınmıştır.

1 Evren Çelik Wiltse, **"Latin Amerika Çalıştayı: Uluslararası Sistemde Latin Amerika'nın Yeri ",** Ankara: TİKA LAMER, 2012, s. 134

2 Detlef Nolte & Leslie Wehner, "Geopolitics in Latin America, Old and New", A. Kacowicz, & D. Mares içinde, **Routledge Handbook of Latin American Security**, London: London Routledge, 2015, s. 34.

Kaynak: https://turkau.com/wp-content/uploads/2019/12/Latin-Amerika-Bolge-Haritasi.jpg

Latin Amerika bölgesinde geçmişe oranla her ne kadar azalmış olsa da altın ve gümüş kaynakları mevcut olmakla beraber aynı zamanda petrol ve doğal gaz kaynakları da oldukça yüksek oranda bulunmaktadır. Tüm bu doğal kaynakların yanı sıra geçmişten süre gelen ülkenin siyasi karışıklığı, çözülemeyen ekonomik, sosyal sorunlar ve kullanılamayan kaynaklar, tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de ülke ve örgütlerin dikkatini çekmektedir. Aynı zamanda bölgenin dünyanın en dikkat isteyen ülkelerinden biri olan ABD'ye coğrafi yakınlığı da bölgenin jeopolitik ve jeostratejik önemini daha da artırmıştır. Latin Amerika'nın, ABD ile olan tarihî geçmişi ve günümüz koşulları, özellikle coğrafi yakınlığı sebebi yüzünden ABD ile yakın temasta bulunması zorunlu bir hâle getirmiştir. Bu yakınlık karşılıklı iki ülke arasındaki ilişkileri doğrudan etkilemiştir. Tarihsel perspektiften bakıldığında, hem yer altı kaynakları hem de ülkedeki siyasi ve ticari gücünü kaybetmek istemeyen İngiltere'ye ve diğer gelebilecek tehdit ülkelere karşın ABD bölgede daha yoğun hâkimiyet kurabilmek adına 1823 yılında Monroe Doktrini'ni ilan etmiştir. Doktrin, ABD'nin sömürgeci karşıtlığını vurgulamış ve kıtaya yönelik bir müdahalede ABD müdahalesine vurgu yapmıştır aynı zamanda da Amerika kıtalarının ABD'nin sorumluluğu altında olduğunu ilan ederek etki alanını ortaya koymuştur.[3] Doktrin, her ne kadar Avrupa devletlerinin Amerika Kıtası'nda uzak kalması için tasarlanmış olsa da bölgeye yönelik ilgiyi daha da artırmıştır. Bölgedeki ülkelerin bağımsızlıklarını yeni kazanmaları, siyasal ve sosyal her alanda yetersiz durumda olmaları, bölgede büyük bir açık kapı yaratmıştır. ABD, yayınlamış olduğu doktrin ve jeopolitik yakınlık ile bu durumu kendi lehine çevirmiş ve topraklarını ba-

3 Uğur Gül, "Saldırgan Realizm Perspektifinden Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika Müdahaleciliğinin Temel Argümanları", **Güvenlik Çalışmaları Dergisi,** Cilt 24, Sayı 2, 2022, s. 240.

tıya doğru genişletme çabasına girişmiş hem de bölgeye doğrudan ve dolaylı olarak pek çok yatırımda bulunmuştur.[4] 20. yüzyıl ABD'nin Latin Amerika üzerinde uyguladığı siyasi, sosyal, ekonomik ve benzeri politikalar ile geçmiştir. İngilizlerin ve İspanyolların sömürgecilik anlayışından kurtulan Latin Amerika, ABD'nin emperyalizm ile baş başa kalmıştır.[5]

Birinci Dünya Savaşı'nda, Latin Amerika ülkelerinin bazıları ABD yanlısı taraf alırken bazıları bu duruma sessiz kalmıştır. Latin Amerika ülkeleri, bu dönemde ham madde satışı ile ekonomilerini güçlendirme yoluna gitmiştir. Savaş döneminde kurulmak istenilen Alman-Meksika ittifakı da ABD'yi oldukça rahatsız etmiş ve arka bahçesine bir müdahale olarak alınmıştır.[6] Bu durum, Birinci Dünya Savaşı'nın Almanya aleyhine dönmesindeki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Latin Amerika yaşanmamış dahi olsa da İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri bu bölgede oldukça hissedilmiştir. Bu durumun en önemli nedeni ise ABD'nin, dönemin Sovyetler Birliği'nin ve bölgeye yönelik hedefleri olan ülkenin bölgeye yönelik politikalarını gerçekleştirmeye yönelik bir araç olarak kullanması olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan savaş kahramanı olarak ortaya çıkan Sovyetler Birliği ve komünizm, Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD'nin en büyük korkularından biri olmuştur. Bu dönemde ABD, arka bahçesi olarak adlandırdığı Latin Amerika'yı kontrol altında tutabilmek adına öncelikle bu ülkeler ile karşılıklı savunma anlaşması Rio Paktı'nı, daha sonra ise Amerikan Devletleri Örgütünü kurma yoluna gitmiştir.[7] Bu dönemde bölgede jeostratejik gelişmeler, güvenlik ve komünizmle mücadele ekseninde ilerlemiştir. ABD'nin bölgeye yönelik ağır siyasi, ekonomik ve askerî uygulamaları, birçok ülkede şiddet ve siyasi hayatta istikrarsız bir sürece neden olmuştur. Bu durum, bölgede ve bölgenin uluslararası alandaki sosyal, siyasi, ekonomik ve askerî politikalarında istikrarsız ve sorunlu adımlara neden olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nde Latin Amerika, jeopolitik anlayışını bölgesel olarak iç ve uluslararası alanda dış boyutlarda toprak güvenliğinin sağlayıcısı olarak karakterize etmiştir.[8] Bölgedeki ülkelerde 1960-70'li yıllarda kurulan askerî hükûmetlerin jeopolitik düşüncesi aynı zamanda doğrudan ulusal güvenlik doktrinlerini de etkilemiştir; buna General Golbery do Couto e Silva, Brezilya'nın dış politikasını etkileyen en önemli isimlerden biri olarak örnek verilmiştir.[9] Jeopolitik alanda görülen askerî baskınlığın Latin Amerika ülkelerinde var olan askerî jeografik enstitülerinin oynadığı rolle ilgili olduğu da belirtilmiştir; bu enstitülerde haritacılık, jeopolitik ve askerî eğitimler verildiği de ele alınmıştır.[10]

Tarihsel olarak, Soğuk Savaş Dönemi kadar Latin Amerika'da ABD'nin baskıcı politikaları, jeopolitik ve jeostratejik olarak kendini arka bahçe stratejisi olarak göstermiştir. Soğuk Savaş Dönemi, bölgede iki kutupluluğun her alanda etkisini gösterdiği bir dönem olarak ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Latin Amerika'da temel sav, ideolojik ve güç unsurları olarak jeopolitik üstünlük sağlamak olarak ilerlemiştir. Soğuk Savaş'ın son dönemi olarak nitelendirilen 1990'lı

4 Grace Livingstone, **America's Backyard: The United States and Latin America from the Monroe Doctrine to the War on Terror,** London & New York: Zed Books, 2009, s. 8.

5 Canan Kışlalıoğlu, **2000' den Günümüze Latin Amerika - ABD Karşılıklı Ekonomik ve Politik Yaptırımları: Venezüella, Bolivya, Peru Örnekleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi, 2008, s. 8.

6 Walter Russell Mead, **Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World**, New York: Routledge, 2002, s. 247.

7 Sait Yılmaz, Latin Amerika'da Neler Oldu? Ankara, 2012, (https://www.academia.edu/7647872/Latin_Amerikada_Neler_Oldu) (Erişim Tarihi: 18.10.2023).

8 Detlef Nolte & Leslie Wehner, "Geopolitics in Latin America, Old and New", A. Kacowicz, & D. Mares içinde, **Routledge Handbook of Latin American Security**, London: London Routledge, 2015, s. 36.

9 Jonathan Child, Geopolitical Thinking in Latin America, **Inter American Defense College, Cambridge University Press**, 1979, s. 90.

10 Jonathan R. Barton, A Political Geography of Latin America, London: Routledge, 1997, s. 63.

yıllarda Latin Amerika'da jeopolitik düşünceyi etkileyen unsurlar; siyasette jeopolitik kavramı daha marjinal hâle gelmiştir, jeopolitik ulusal politikadan uzaklaşmıştır, ABD bölgede merkeziyetini kaybetmiş ve Çin, Rusya Federasyonu gibi dış aktörler bölgede önemli ve büyük oyuncular hâline gelmiştir, küresel güç değişimleri ve hem Pasifik Havzası hem de Güney Atlantik'in yeni uluslararası konumlandırılmasının bir sonucu olarak Latin Amerika jeopolitik açıdan daha önemli hâle gelmiştir, doğal kaynaklar ve deniz sınırları ile Latin Amerika jeopolitik açıdan olarak daha ön plana çıkmıştır.[11]

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM – ENTEGRASYON VE LATİN AMERİKA

1980'li yıllarda Latin Amerika, Saul Bernard Cohen'in vurguladığı gibi dünya güç yapısı içinde bir marjinallik bölgesi olmuştur, 1990'lı yıllarda uluslararası politikada rolü artmış ve 2000'li yıllarda ise ABD, Avrupa ve Asya ile dengeli bağları olan bağımsız bir jeopolitik bir bölge hâline gelmiştir. Buna örnek olarak Brezilya'nın IBSA ve BRICS'in kurucu üyelerinden olması, Meksika ve Şili'nin Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne (OECD) girmesi ve ayrıca Brezilya, Meksika ve Arjantin gibi ekonomilerin G-20'nin önemli parçaları hâline gelmesi gösterilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde galip ABD'nin karşısına özellikle Putin sonrası dönemde güçlü ve etkili bir Rusya ve gelişim ve yayılması durdurulamayan bir Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ortaya çıkmıştır. Bu üç ülke için ve diğer önemli uluslararası aktörler için Latin Amerika öncelikli birinci bölge olarak ön plana çıkmasa da bölgenin jeopolitik ve jeostratejik değeri ile bölgeye yönelik politikalar gittikçe güçlenmektedir.

Latin Amerika, özellikle arka bahçesi olarak nitelendirdiği ABD açısından çıkar ve güvenlik noktasında oldukça önem arz etmektedir. AB ülkeleri için ise özellikle geçmiş sömürü döneminden kalma bağları ve talepleri ile bölgeyi ABD tekeline bırakmak istememektedirler. Bu durum, özellikle enerji ihtiyaçlarının karşılanması noktasında jeopolitik olarak bölgeye ilgiyi artırmıştır. Rusya da özellikle Sovyetler döneminden kalma ülke ilişkileri ile bölgeye olan ilgisini devam ettirmekte ve anlaşmalar ile bölge güç olma yolunda adımlar atmaktadır. ÇHC için ise bölge, enerji ihtiyacını karşılayabilecek alternatif bir jeopolitik alan olarak görülmekte ve tıpkı Rusya gibi bölgede ABD etkisini kırmak için çalışılmaktadır.[12] Bu doğrultuda ABD bölgeselcilik çerçevesi ile kendi jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik alanının sınırlarını çizmeye girişmiştir. Özellikle 1980'lerde Kuzey Amerika öncülüğünde başlayan bölgesel entegrasyon girişimleri ile sınırlar çizilmeye çalışılmıştır. 1994 yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ile ortak bir jeoekonomik alan oluşturulmuş aynı zamanda ABD, Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA) fikrini de desteklemiştir, bu entegrasyonların en temelinde de Amerika Devletleri Örgütü (OAS) yer almıştır; entegrasyonun amacı, kendi yarım kürelerinde her anlamda savunma, iş birliği ve güvenlik olmuştur.[13]

ABD, Washington Mutabakatı ya da neoliberalleşme ile Latin Amerika'da açık bölgeselcilik yoluna giderek jeostrateji ile jeoekonomik bir sıralama yolu seçmiştir. 1980'lerde Latin Amerika ülkelerinde yaşanan yüksek enflasyon ve durgunluk krizlerinden çıkma yolu olarak önerilen ve

11 Detlef Nolte & Leslie Wehner, age., s. 35.
12 Mehmet Seyfettin Erol, **"Yakın Çevrelerde Güç Mücadeleleri Bağlamında Latin Amerika ",** Ankara: TİKA LAMER, 2012, s. 111-112.
13 https://usoas.usmission.gov/our-relationship/about-oas/ (Erişim Tarihi: 02.09.2023).

uygulanan bu strateji aynı zamanda jeostratejik bir hamle olarak da kendini göstermiştir. Washington yaklaşımı, hızlı ekonomik gelişme veya kalkınmanın destekleyicisi şeklinde tanımlanmıştır.[14] Ancak Washington Mutabakatı vadettiklerini yerinde getirememiş ve ülkelerde krizlerin önünü açmıştır. Latin Amerika ülkelerinde bu duruma tepki olarak yarım küre dışı aktörler ülkelerde nüfuz kazanmıştır. Özellikle Rusya, Çin ve diğerlerine nazaran daha az etki ile Hindistan, bu dış aktörlerin başını çekmiştir. Aynı zamanda bölge içinde Brezilya ve Venezüella gibi ülkelerde ABD dışı kendi jeopolitik projelerini geliştirme yolunu seçmişlerdir. Venezüella yaşanan ekonomik kriz ve iktidarı kazanan Hugo Chavez ile Chavez'in hayali olan Birleşik Latin Amerika düşüncesinin bölgede ABD etkisini kırarak gerçekleşeceğine dair fikrinin peşinden gitmiştir. Chavez'e göre de bunun en etkili yolu Venezüella petrolü olmuştur; petrol, iç ve dış politikada en önemli araçlardan biri olarak görülmüştür.[15] Bu doğrultuda Hugo, ABD politikalarına karşı çıkmış, Çin ve Rusya ile yakın ilişkiler kurmuştur. OPEC ülkeleri ile iş birliği yaparak OPEC kurallarına uyma kararı almış ve petrol fiyatlarının yükselmesine zemin hazırlamıştır.[16] Chavez, Venezuela'da faaliyet gösteren BP, Exxon Mobil, Chevron, Total ve Statoil ASA gibi uluslararası petrol şirketlerinin işlettiği petrol bölgelerini kamulaştırdı ve ALBA, Petrocaribe ve Petroamerica gibi birlikleri ile kendi iktidarını güçlendirerek Latin Amerika ağlarını oluşturmuştur.[17] Bu durum, diğer Latin Amerika ülkelerinde de bir etkiye neden olmuş ve ABD'nin bölgede oluşturmak istediği Amerika Projesi'nin de sona ermesine neden olmuştur. Bu dönemde jeopolitik bir dönüm noktası olarak Arjantin-Brezilya yakınlaşması da gösterilmiştir. Yakınlaşmanın temeli, Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR) ile oluşturulmuştur. MERCOSUR, 1991 yılında Asuncion Antlaşması ile kurulan bölgesel nitelikte uluslararası bir örgüt olma özelliği taşımaktadır.[18] Örgütün kuruluş çizgisinin Simon Bolivarın Güney Amerika'nın tek çatı altında birleşmesi düşüncesi olduğu da ileri sürülmüştür. Kuruluş amacı olarak ulus devletler arasındaki ticari engellerin kaldırılması hedeflenmiştir. Ekonomik bütünleşmenin ardından siyasi ve kültürel bütünleşme konuları da örgütün kapsamına dâhil edilmiştir.

MERCOSUR'un devamında Güney Amerika Bölgesel Altyapısının Entegrasyonu Girişiminin (IIRSA), Güney Amerika'nın altyapısının entegrasyonunu sosyal, ekonomik ve çevresel kalkınmaya bağlı olarak planlayan ve uygulayan siyasi bir örgütlenmedir.[19] Bu örgütlenmenin devamında Güney Amerika Milletler Birliği (UNASUR) kurulmuştur, örgüt 2004 yılında Güney Amerika Milletler Topluluğu olarak kurulmuştur. Örgütün amacı ise bölgesel entegrasyonu teşvik etmek ve demokrasi , eğitim, enerji, çevre , altyapı ve güvenlik gibi konularda toplumsal eşitsizliğin ve dışlanmanın ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yürütmek olarak tanımlanmıştır aynı zamanda bu faaliyetlere ek olarak uzun vadeli planlarda kıtasal bir serbest ticaret bölgesi oluşturmak, tek bir para birimi ve okyanuslar arası bir yol oluşturmak gibi önemli jeostratejik hedefler yer almıştır.[20]

14 Birol Karakurt, "Washington Konsensüsü'nden Küresel Mali Krize Mali Disiplin ve Türkiye'deki Gelişmeler", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 25, Sayı1, 2011, s. 33.

15 Emrah Kaya, "Hugo Chavez'in Petrol Politikası ve ABD", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 31, 2014, s. 194.

16 Javier Corrales & Michael Penfold, **Dragon in The Tropics, Hugo Chávez and The Political Economy of Revolution in Venezuela**, Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2011, s. 53.

17 Detlef Nolte & Leslie Wehner, age., s. 37.

18 https://www.mercosur.int/en/about-mercosur/mercosur-in-brief/ (Erişim Tarihi: 11.10.2023).

19 https://www.iirsa.org/Page/Detail?menuItemId=119 (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

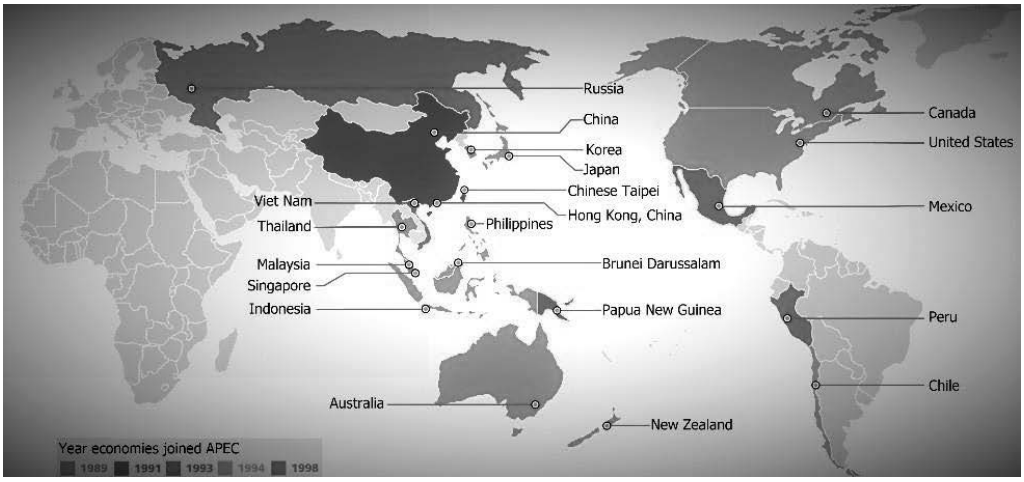
20 https://www.britannica.com/topic/UNASUR (Erişim Tarihi: 22.10.2023).

LATİN AMERİKA'NIN DENİZLERDEKİ VE DOĞAL KAYNAKLARININ JEOPOLİTİK DEĞERLERİ VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Jeopolitik ve jeostratejik değerin en önemli alanlarından biri de doğal kaynaklar ve denizlerin önemi olmuştur. Bu doğrultuda özellikle Pasifik Okyanusu ve Havzası'nda, kurulan örgütler ve üye olunan birlikler bölgenin gelişmesi, bağlantıların sağlanması ki özellikle Asya ülkeleri -Çin, Japonya- ile kurulan ilişkiler jeostratejik açıdan büyük önem arz etmiştir. Bu durum her ne kadar bölgenin en etkili ülkesi olarak görülen ve kendini gören ABD için büyük bir tehdit olarak ele alınmış olsa da bölgede kurulan ittifaklar ülkeler için oldukça önem arz etmiştir. Aynı zamanda bölgenin sahip olduğu doğal kaynakların bolluğu, değerli madenler ve zengin biyolojik çeşitlilik hem ulusal hem de uluslararası alanda özellikle Asya ülkelerinden gelen taleplerin artması ile oldukça dikkat çekmiş ve çekmektedir.

21. YÜZYILIN DEĞERİ ARTAN DENİZ TİCARET YOLU - PASİFİK VE LATİN AMERİKA

Pasifik Okyanusu ve Havzası ekonomik vaat ve pazar imkânı ile geleneksel jeopolitik ve jeoekonomik düşüncede yer almıştır. 20. yüzyılda Latin Amerika'nın en önemli dış ticaret ortağı olarak ön plana çıkan ABD ve Avrupa, Asya ekonomilerinin özellikle 21. yüzyılda Çin ve Japonya'nın hızlı yükselişi ve pazar arayışları ile yönün Asya'ya kaymasına ve Pasifik Havzası'nın öneminin artmasına zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan bu yeni parametreler ile bölge ülkeleri Şili, Meksika ve Peru, 1990'lı yılların başında Asya-Pasifik'in en önemli ekonomik formlarından olan ve Asya-Pasifik bölgesinde sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve refahı desteklemek için kurulmuş olan Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliğine (APEC) üye olmuştur.[21]

Kaynak: https://e.vnexpress.net/infographics/data-speaks/vietnam-reaping-benefits-from-apec membership-3545227.html

21 https://www.apec.org/about-us/about-apec/member-economies (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

Üyelikler ve artan ticaret hacmi ile Latin Amerika ülkelerinin jeopolitik ve jeostratejik önemi artarak devam etmiştir. Bu durum, Latin Amerika'yı arka bahçesi olarak nitelendiren ABD için rahatsız edici bir durum ortaya çıkarmıştır. Özellikle Rusya ve Çin'in bölgeye yönelik ilgisi gerek doğal kaynakları gerek pazar hacmi gerekse ABD ile olan jeopolitik ve jeostratejik yakınlığı ile giderek artmıştır.

2012 yılında Latin Amerika ülkeleri Şili, Peru, Kolombiya ve Meksika, Asya ekonomileri ile bağlantı kurmak ve üyeleri arasında serbest ticaret bölgesi oluşturması amacı ile bölgesel bir birlik olarak Pasifik İttifakını kurmuştur.[22] İttifaka üye olan ülkelerin sayısı arttıkça etki alanı genişlemiş ve Atlantik ve Pasifik'i iki okyanus koridoru ile bağlama fikri Pasifik Havzası'nın öneminin artmasına ve Asya ülkelerinin yanı sıra özellikle Rusya'nın daha çok dikkatini çekmesine yol açmıştır. Bu durum, bölgeyi güçlü bir jeopolitik ve stratejik rekabet alanı hâline getirmiştir. Ancak bu gelişme, özellikle en uzun Güney Atlantik sahil şeridine sahip olan Brezilya için güvenlik açısından ciddi bir sorun olarak ele alınmıştır. Özellikle de kıta sahanlığının tuz öncesi katmanlarında büyük petrol ve gaz yataklarının keşfedilmesinin ardından daha da artmıştır.[23] Brezilya'nın ticaret hacminin %80'den fazlasının Atlantik deniz yolları ile gerçekleşmesi sebebiyle özellikle Ümit Burnu, Macellan Boğazı, Atlantik Geçişi ve Hint Okyanusu'ndaki güvenlik oldukça önem arz etmiştir. Brezilya için Güney Atlantik bölgesi bir güç gösterim alanı olmuştur. Bu doğrultuda Brezilya, 2007 yılında "Güney Atlantik Barış ve İşbirliği Bölgesi" projesini (ZOPACAS) yeniden canlandırmıştır.[24] Üç Güney Amerika ve 21 Afrika ülkesinden oluşan proje, bölgesel sorunları dış müdahale olmaksızın ele almayı ve Güney Atlantik'i jeostratejik büyük güç oyunlarından uzak tutmayı amaçlamaktadır.

Kaynak: https://www.haberturk.com/arjantin-falkland-adalari-ndaki-hak-iddiasinda-israrci-2281012

22 https://alianzapacifico.net/en/what-is-the-pacific-alliance/ (Erişim Tarihi: 15.10.2023).
23 Detlef Nolte & Leslie Wehner, age., s. 38.
24 http://www.abc.gov.br/zopacas/default_en.aspx (Erişim Tarihi: 15.09.2023).

Güney Atlantik'in jeopolitiği, tartışmalı bir konu olan Antarktika jeopolitiği ile de yakından ilgili olmuştur. Özellikle Falkland Adaları (Malvinas Adaları) değerli madenleri, önemli miktarda petrol ve doğal gaz barındırdığı iddiaları ve stratejik pozisyonları sebebi ile uluslararası alanda ve özellikle Arjantin ve İngiltere için paylaşılamayan alan olmuştur.[25] Latin Amerika bölgesinde geçmişten gelen ve ABD, İngiltere gibi ülkelerin sahip olduğu ve dünya ile hem bağlantısını sağladığı hem de yakınlığı açısından önemli olan bölgede sahip oldukları avantaj ve konumlarını kaybetmek istememektedirler. Bu durum, jeostratejik avantajların kaybedilmemesi hatta daha da fazlasının kazanılması adına büyük önem arz etmektedir.

DOĞAL KAYNAKLAR VE LATİN AMERİKA

Doğal kaynakların bolluğu, Latin Amerika için hem bir avantaj hem de bir dezavantaj olmuştur. Kaynaklar, ülkelerin kalkınmasına önemli katkılar sağlarken aynı zamanda sürekli olarak yabancı ülke ve şirketlerin de ilgisini çekmiştir. Bölge; bakır, gümüş, selenyum, altın, çinko, manganez, kalay, bor, antimon, nikel, molibden, boksit, kurşun, demir cevheri, niyobyum ve lityumun küresel üretim ve rezervlerine önemli oranda sahiptir. Aynı zamanda tatlı su rezervleri ve geniş ve zengin biyolojik çeşitliliğe de sahiptir. 21. yüzyılın başından itibaren doğal kaynaklar; jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik faktörler hâline gelmiştir. Özellikle bölgeye yönelik artan Asya ve Avrasya ilgisi ve özellikle Asya bölgesinden, bölgenin minerallerine talebin artması ile Latin Amerika bölgesini zengin ve daha bağımsız bir hâle getirmiş ve bölgeye stratejik bir destek görevi üstlenmiştir.[26] Doğal kaynaklar, bölge içinde de güç dengelerini etkilemiştir ve etkilemektedir. Örneğin, Bolivya gaz ve lityum açısından zengin bir ülke iken Brezilya petrol ihracatçısı hâline gelmiştir. Aynı zamanda deniz ve deniz tabanındaki kaynaklardan yararlanmak ve yeni keşifler, kıta sahanlığı ve deniz milî konularında önemli çatışmalarda yaşanmaktadır. Latin Amerika ülkelerinin ulusal kalkınmaya verdikleri önem doğrultusunda enerji, su, Amazon yağmur ormanları ve tarım arazileri gibi doğal kaynaklar güvence altına alınmıştır. Daha öncede ele alındığı gibi UNASUR'da bölgesel iş birliğinin yanı sıra doğal kaynakları dış güçlerin sömürüsünden korumanın bir aracı olduğu da vurgulanmıştır. Bu nedenle, Güney Amerika Savunma Konseyi, biyolojik çeşitliliğin ve stratejik doğal kaynakların korunmasına yüksek öncelik vermektedir.[27]

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ MÜCADELESİNDE LATİN AMERİKA'NIN YERİ

Coğrafi keşifler sonrası gerek doğal kaynakları gerekse de stratejik konumu ile ön plana çıkmış olan Latin Amerika bölgesi, özellikle Orta Doğu petrol kaynakları ve Avrasya'daki gelişmelerden sonra her ne kadar gölgede kalmış olsa da ABD'ye olan jeopolitik yakınlığı ve jeostratejik önemi ile gerek ABD karşıtı güçlerin gerekse de bölgeye yönelik Rusya, Çin gibi ülkelerin artan ilgisi ile ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu durum, geçmiş dönemden itibaren ABD için arka bahçe olarak tanımlanan Latin Amerika için bir tehlike unsuru olarak ön plana

25 https://www.academia.edu/3061972/ (Erişim Tarihi: 11.09.2023).
26 Monica Bruckmann, "Recursos Naturaıs E A GeopoLıtıca Da Integraçao", A. Viana, S. Barros, & A. Calixtre içinde, **Governança Global e Integraçao da Amerıca do Sul,** Instituto de Pesquisa Econômica Aplicada, 2011, s. 200.
27 Detlef Nolte & Leslie Wehner, age., s. 40-41.

çıkmış; özellikle Rusya, Çin ve İran'ın bölgeye olan ilgilerinin artışı ve ilişkilerdeki yakınlık bölgeyi daha da önemli hâle getirmiştir. Araştırmanın bu bölümünde, belirtilen bu bölgelerin geçmiş ve özellikle günümüz Latin Amerika'ya yönelik jeostratejik hedefleri ve bölgenin jeopolitik önemi ele alınmıştır.

ABD VE LATİN AMERİKA

ABD, daha önce de ele alındığı üzere 1823 yılında kendi ülkesinin güvenliği ve barışı için aynı zamanda Amerika Kıtası'nın güvenliği için uzun süre kullanılan Monroe Doktrini'ni yayımlanmıştır. Bu belge aynı zamanda ABD'nin Latin Amerika'ya müdahalesini meşrulaştırdığı bir belge olmuştur. Bu durum, özellikle ekonomi, yatırım alanlarında, siyasi olarak ülkeye müdahale ve ülkeye gelecek dış yatırımlar ve ticareti engellemek adına kullanılmıştır. ABD, arka bahçesi olarak tanımladığı Latin Amerika bölgesini ekonomik ve siyasi anlamda kendine bağımlı hâle getirmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda gelebilecek her türlü iç ve dış müdahaleye karşı uygulama ve etkileri değişse de hâkim yol bu doktrin ile ilerlemiştir. Özellikle 19. yüzyıl sonuna doğru bölge ülkeleri üzerinde etkin rolünü korumak adına Pan-Amerikanizm politikası belirlenmiştir. Bu politika ile ABD, Latin Amerika ülkeleri ile siyasi ve ekonomik iş birliklerini arttırmaya yönelmiştir, ana amaç ise bölge üzerinde ekonomik gücünü pekiştirmek ve ülkelerin iç ve dış politikalarında daha fazla güç elde etmek olmuştur.[28] Ancak bu politika, Arjantin gibi ülkelerini baskılara direnmesi sebebi ile devamının olamayacağının anlaşılmasını sağlamıştır.

ABD'nin 20. yüzyıl Latin Amerika politikalarını dört kategoriye ayırmak mümkündür; 1900-1928 yılları arası "Big Stick" (Büyük Sopa), bu yıllar içeresinde 1909-1913 yılları arasında "Dolar Diplomasisi", 1928-1941 yılları arasında "İyi Komşuluk Politikası", 1945-1974 yılları arası "Soğuk Savaş Politikası" ve 1974 - günümüz "Neolibral Çağ" olarak bilinen politikaların uygulandığı görülmüştür.[29] ABD'nin Latin Amerika ülkelerine müdahaleci politikaları, Monreo Doktrini sonrası daha da artmıştır. 1800'li yılların sonuna doğru Latin Amerika ülkeleri, ABD'nin bölgesel yükselişini Avrupa'nın müdahaleci tavrına karşı bir denge unsuru olarak ele almıştır. Theodore Roosevelt'le de Büyük Sopa Politikası bölge ülkelerinde uygulamaya konulmuştur; böylelikle ABD, kıta üzerinde devletlere doğrudan müdahale alanını genişletmiş ve bölgenin jandarması olma özelliğini kazanmıştır.[30] Özellikle bu durum, ABD'nin deniz ideallerinde ve Panama'da açılacak kanalının güvenliği için Karayipler'de tam hâkimiyet ve herhangi bir karşılıkta ise ültimatom şeklinde kendini göstermiştir. Müdahalenin türü sadece askerî olmamış aynı zamanda bölgede hem gücünü korumak hem de Avrupalı devletlerin bölgeye girişinin önünü kesmek adına, bölgede ekonomik istikrarın sağlanması adına koruyucu ve girişimci role bürünmüştür. Bu durum, bölgede dolar diplomasisi adı verilen bir sürecin başlangıcı olmuştur; temelde bu süreç, ABD'nin bölge ülkelerini dış yatırımlar ve kredilerle desteklemeye ağırlık verdiği bir dönem olmuştur. ABD'nin Latin Amerika ülkeleri üzerinde uyguladığı Dolar Diplomasisi Politikası o dönemde etkisi göstermiş ve özellikle Orta Amerika'da Nikaragua, Karayip'ler de Dominik ve Haiti'nin de devasa bir borç yükü altına girmesine neden olmuştur. ABD, bu dönemde Avrupa'dan da alınan borçlar sebebiyle hem bölgeye Avrupalı devletlerin

28 Uğur Gül, age., s. 243.
29 K. Bilal Özgenç, "20.yy' da ABD'nin Latin Amerika Politikaları", Buenos Aires (Arjantin) Asunción (Paraguay) İstanbul, https://www.academia.edu/33461823/_(Erişim Tarihi: 29.09.2023).
30 Uğur Gül, age., s. 242.

müdahalesini engellemek hem de özellikle Dominik gibi ülkelerde siyasi istikrarsızlığı engelleyerek önemli geçiş yolunu elinde tutabilmek adına bölgeye askerî müdahalede bulunmuş ve ortaya çıkan savaşlara da Muz Savaşları ismini vermiştir.[31]

1929 Büyük Buhran dönemi, birebir ABD'ye bağlı olan Latin Amerika ülkelerinde doğrudan hissedilmiştir. Bu dönem de ABD-Latin Amerika ilişkilerinde yumuşama ve karşılıklı ilişkileri canlandırma dönemi olmuştur. 1932 yılında Franklin Delano Roosevelt'in ABD başkanlık seçimlerini kazanması ile Latin Amerika politikalarının değiştiği gözlenmiş, 1934 yılında da müdahaleci anlayışın yerini iyi komşuluk politikalarına bıraktığı izlenmiştir.[32] Bu dönemde ülkelere doğrudan müdahale yerine ABD yanlısı liderlerin iktidarlara gelmesini destekleyen politikaların yürütüldüğü belirtilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın başlamasıyla ABD'nin politikaları komünizm tehdidi ve güvenlik eksininde sertleşmiştir. Bölgede komünist hareketlerin yayılmasını engellemek adına Amerikan Devletler Örgütü kuruluşuna önem vermiş ve özellikle Başkan Truman'ın yayınlamış olduğu doktrinle Latin Amerika ülkelerinin Sovyetler Birliği ile ilişkilerini Meksika, Arjantin ve Uruguay haricinde engellemiştir.[33] Amaç bölgede demokrasinin ayakta kalması ve bölgenin -komünizme karşı- askerî olarak savunulması olmuştur. Özellikle bu dönemde ABD'nin bölgede komünist karşıtı liderleri desteklediği gözlenmiştir. ABD'nin bölgeye yönelik iyi komşuluk politikasının sona ermesinde özellikle Brezilya'da, Meksika'da, Guetamala'da ve Küba'da sol iktidarların yönetimde olması etkili olmuştur. Özellikle 1962 Küba Krizi, Sovyetler ve ABD'yi karşı karşıya getirmiştir. ABD'de Nixon dönemi ile Latin Amerika ülkeleri ile ilişkileri yumuşatma girişimleri başlamıştır. Bu durum, özellikle kendini ekonomik yardımlar ile göstermiştir. Soğuk Savaş Dönemi boyunca ABD bölgeye yönelik değişken politikalar uygulamış olsa da Reagan dönemi ile bölge üzerinde müdahaleci yaklaşımlar geri dönmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde 1992 yılı ABD başkanlık seçimlerini kazanmış olan Clinton ile Latin Amerika ülkelerinde ekonomi ağırlıklı politikalar ve kalkınma politikaları desteklenmiş ve kullanılmıştır.[34] 2000'li yıllar Başkan Bush ile Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) imzalanmış ve Latin Amerika ülkelerinin jeostratejik konumu ön plana çıkarılmıştır. Bu dönemde Chavez'in Latin Amerika ülkelerinde önemli bir siyasi aktör hâline gelmesi ve ABD politikalarından bağımsız politikalar üretmesi, ABD ile ilişkilerde sorun teşkil etmiştir.

11 Eylül 2001'deki saldırılar, ABD'nin sert politikalarına zemin olmuştur. Dünya üzerinde sol hareket ile yakınlık kuran herkes, terör saldırıları ile ilişkilendirilen ülkelerle aynı kefeye konmuştur. Bu tavır Amerika Kıtası'nı dışa kapamak için bir planın başlangıcı olmuştur. 2000'li yıllar ve sonrası dönem Latin Amerika-ABD arasındaki ilişkiler Chavez, Morales, Lula da Silva gibi liderler ve takipçileri sayesinde her iki taraf için de güç savaşına dönüşmüştür.[35] 21. yüzyılın ilk yarısından itibaren Latin Amerika ülkelerinin ABD'ye olan bağımlılığı yavaş yavaş azalmıştır. Bu durumun en temel sebebi ise Rusya ve Çin gibi yeni güç merkezleri ile kurulan ilişkiler olmuştur. Ayrıca bu dönemde ABD'nin ilgisinin Orta Doğu'ya kayması ile bu durum daha da

31 Esra Akgemci, **Chavez Döneminde Venezüela'nın ABD'ye Yönelik Dış Politikası** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2011, s. 52-53.
32 K. Bilal Özgenç, "20.yy' da ABD'nin Latin Amerika Politikaları", Buenos Aires (Arjantin) Asunción (Paraguay) İstanbul, https://www.academia.edu/33461823/_(Erişim Tarihi: 29.09.2023).
33 K. Bilal Özgenç, "20.yy' da ABD'nin Latin Amerika Politikaları", Buenos Aires (Arjantin) Asunción (Paraguay) İstanbul, https://www.academia.edu/33461823/_(Erişim Tarihi: 29.09.2023).
34 Uğur Gül, age., s. 248.
35 Canan Kışlalıoğlu, age., s. 93.

net bir hâl almıştır. Özellikle Venezuela, Brezilya ve Arjantin'in Rusya ve Çin ile kurduğu yoğun ilişkiler, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla karşılıklı olarak önemli ekonomik ve siyasi gelişmeler sağlamıştır. Ancak bu durum, ABD için arka bahçe niteliği taşıyan Latin Amerika bölgesinde önemli bir güvenlik ve stratejik tehdit anlamına gelmiştir. Günümüzde ABD için Latin Amerika bölgesi, sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu gereği gerek güvenlik gerekse ekonomik ve siyasi olarak en önemli -arka bahçe- alanlardan biri olaya devam etmektedir.

RUSYA VE LATİN AMERİKA

Rusya Federasyonu ve Latin Amerika arasındaki ilk ilişkilerin 18. yüzyıla kadar dayandığı birçok belgede geçmektedir. Bu dönemde Rusya'nın, bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkiler kurduğu ele alınmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarından itibaren iki bölge arasında aktif ticaret başlamıştır. Yine aynı zaman aralıklarında Rusya'dan Latin Amerika'ya ekonomik ve sahipsiz toprak arama amaçlı göçler yaşanmıştır.[36] Daha öncede ele aldığımız üzere ABD'nin bölgeye ilgisi coğrafi yakınlık -arka bahçe- ve Karayipler açısından oldukça önem arz etmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde ise bölgenin önemi ABD'ye olan coğrafi yakınlığı ile politik ve ekonomik bir hassasiyet içermesi olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde izlenen dış politika stratejisi, kendine yakın bölgelerde Asya, Afrika ve Avrupa gibi ekonomik, güvenlik ve politik anlamda yakın ilişkiler kurmuştur ancak ulusal ve uluslararası çıkarlarına daha uzak olan Latin Amerika gibi bölgelere ise ilgisi uzak kalmıştır.

Sovyetler Birliği döneminde Latin Amerika bölgesine yönelik ilginin sınırlı kalmasında en önemli nedenler, kendi ekonomik ve politik sorunlarına odaklanmış olmasından kaynaklanmıştır. Sovyetler Birliği'nin Latin Amerika politikası, özellikle Küba'da sosyalist cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra değişmiştir. Sovyetler Birliği, deniz ve hava kuvvetlerine jeostratejik hareket desteği sağlayacak noktalara Küba gibi yüksek ekonomik yardımlarda bulunmuştur.[37] 1962 Küba Krizi ile iki süper gücün karşı karşıya gelmesi ve görüşmeler ardından Sovyetler'in füzeleri geri çekeceğini açıklanmasının ardından ise Latin Amerika ülkelerinde Sovyet imajı zedelenmiştir. Bölgeye yönelik askerî, ekonomik ve politik yardımlarını sürdüren Sovyetler Birliği'nin kendi ülke içi ekonomik ve siyasi sıkıntıların hat safhaya ulaşması sebebiyle bölgeye yönelik yardımlarında aksamalar görülmüştür. Gorbaçov dönemi ile başlayan açıklık ve şeffaflık politikaları çerçevesinde Sovyetler, kendi iç sorunlarına yönelerek, dış politika sorunlarından, ilişkilerinden ve buna bağlı olarak Latin Amerika uygulamalarından çekilmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yerine kurulan Rusya Federasyonu ve Latin Amerika ilişkileri geçmişe nazaran daha farklı şekilde yol almıştır. 1990'dan 2000'li Putin Rusya'sına kadar olan süreçte de ilişkiler değişkenlik göstermiştir. Kozyrev dönemi de Latin Amerika ilişkilerinde gerileme dönemi olarak ele alınmıştır. Bu durumun en önemli nedeni olarak ekonomik ve siyasi olarak oldukça zor bir dönemde geçiyor olması ve Latin Amerika bölgesindeki ülkelere sunacak bir şeyinin olmaması gelmiştir. Dış politikada ABD yanlısı politikalara yönelen Kozyrev'in faaliyetlerine örnek olarak Birleşmiş Milletlerdeki (BM) Rus delegelerinin ABD'nin Küba karşıtı eylemleri konusunda çekimser kalarak oy kullanmaması

36 Murad Khashimov, **Putin Döneminde Rusya'nın Latin Amerika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası** (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Ernakan Üniversitesi, 2020, s. 100.

37 Kubilayhan Erman, SSCB'nin Latin Amerika Politikası ve Günümüze, Ankara, 2010, s. 6. https://www.researchgate.net/publication/316635226_SSCB'NIN_LATIN_AMERIKA_POLITIKASI_VE_GUNUMUZE

ve Küba'dan fiilen çekilmesi ile Batı yarım küredeki stratejik müttefikini kaybetmiştir.[38] Primakov dönemi ile Rusya-Latin Amerika ilişkilerinde bir dönüm noktası yaşanmıştır; Primakov, Rusya'nın dış işlerinin yönünü çok kutuplu ve karşılıklı bağımlı olarak tanımlamıştır. Latin Amerika ülkeleri ile karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiş ve çeşitli alan ve büyüklüklerde karşılıklı antlaşmalar imzalanmıştır.

Rusya Federasyonu'nda başlayan Putin dönemi ile Rusya-Latin Amerika ilişkilerinde hızlı bir ilerleme görülmüştür. Bu durum, karşılıklı istek ve talepler ile gelişmiş aynı zamanda 21. yüzyıl başında neoliberal akımların Latin Amerika bölgesinde istenilen gelişmeyi vermemesi üzerine bölgede sol akımın yükselmesinin de etkisi olduğunu söylemek yanlış değildir. Bu dönem Rusya'nın bölge için hedefleri; ticaret, silah satışları, ekonomik, yatırım ve enerji gibi alanlarda iş birlikleri artırmak şeklinde olmuştur. Bu doğrultuda Rusya, Venezüella ile savunma ve petrol arama anlaşmaları yapmıştır.[39] Bu girişimler aynı zamanda ABD'nin çevrelenmesi ile de doğrudan jeopolitik ve jeostratejik hamleler olmaktadır. Rusya, Latin Amerika ilişkilerinin tam olarak aktif hâle gelmesi ise 2008 yılında yayınlanmış olan Rusya'nın dış politika konseptinde Latin Amerika ülkeleriyle hem ekonomik hem de siyasi ilişkileri geliştirerek, bir köprü kurmak istediğini belirtmesi ile başlamıştır.[40] 2000'li yılların başında ve günümüz 2023'e ve devamında görüleceği üzere bölgede Venezüella, Bolivya ve Arjantin gibi ülkeler, Latin Amerika'nın en kapsamlı çok uluslu dış politikasını sürdürmektedirler.[41] Rusya Federasyonu'nun 2013 yılı dış politika konseptinde de Latin Amerika ülkelerine yönelik aktif politikalarında ve iş birliklerinde sıkça bahsedildiği gözlemlenmiştir. Latin Amerika ülkeleri ile başta Brezilya, Arjantin, Venezuela, Küba, Meksika, Nikaragua olmak üzere siyasi iletişimin güçlendirilmesi, ticaret, ekonomi ortaklıklarının geliştirilmesi ve sanayi, enerji, iletişim ve ulaşım sektörlerindeki Rus şirketleri ile ortaklıkların artırılması yönünde maddeler de yer almıştır. 2016 yılında yayımlanmış olan dış politika konsepti ile de ilişkilerin daha kapsamlı hâle getirilmesi, uluslararası alanda ve birliklerde daha entegre çalışılması vurguları yer almıştır. Ayrıca Karayip Devletleri Topluluğu (CELAC), Orta ve Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR), Güney Amerika Ulusları Birliği (UNASUR), Orta Amerika Entegrasyon Sistemi (SICA), Latin Amerika İçin Bolivarcı İttifak (ALBA), Pasifik İttifakı, Karayip Ortak Pazarı (CARICOM) ve buna benzer oluşumlarla iş birliğini genişletmeye çalışılması vurgusu yapılmıştır.[42] Bu durum, Rusya'nın gerek ABD'ye karşı gerekse uluslararası alanda hem güvenlik hem ekonomik olarak Latin Amerika ülkelerinin jeopolitik ve jeostratejik öneminin ne denli yüksek olduğunu göstermektedir. 2012 yılında temelleri atılmış olan Rusya'nın Latin Amerika ülkelerine karşı uygulamış olduğu yumuşak güç stratejisi, gerek yapılan antlaşmalar gerekse gerçekleştirilen üst düzey yetkililerin ziyaret ve görüşmelerinde de kendini göstermiştir. Ayrıca Rusya, Latin Amerika bölgesine karşı uyguladığı yumuşak güç politikasındaki en önemli araçlardan biri de uluslararası ve bölgesel örgütlerdeki temasları olmuştur. Ulusal anlamda BM, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti) ve G-20'de birbirlerini desteklemektedirler ve bölgesel olarak da CELAC, MERCOSUR, UNASUR, SICA, ALBA, Pasifik İttifakı, CARICOM gibi kuruluşlar ile Rusya,

38 Murad Khashimov, age., s. 108.
39 Kubilayhan Erman, age., s. 8.
40 Stephen Blank, **Russia in Latin America: Geopolitical Games in the US's Neighborhood / Russie.Nei. Visions,** 2009, s. 5.
41 Kubilayhan Erman, age., s. 9.
42 Mehmet Çağatya Güler & Mehmet Akif Teke, **Resmi Belgeler Işığında Rusya'nın Dış Politika Eğilimi,** İstanbul: SETA, 2021.

anlaşmalar imzalayarak bölge ülkeler ile ilişkileri geliştirmekte ve bölgenin jeopolitik ve jeostratejik konumunda önemli bir söz sahibi olmaktadır.[43] Daha öncede ele alındığı üzere ikili ilişkilerde en önemli bileşenlerden bazıları her zaman ticaret ve ekonomi olmuştur. Latin Amerika bölgesi, Rusya'nın ticaret, ekonomi ve yatırım alanlarında iş birliği olarak hâlihazırda ve gelecekteki en önemli ortaklarından olmuştur. Bu duruma örnek olarak Rusya ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki ticaret hacmi, 2019'da ihracat 5,4 milyar ABD doları, ithalat 6,7 milyar ABD doları dâhil olmak üzere 12,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir ve Rusya'nın bölgedeki en büyük ticaret ortağı ise Brezilya olmuştur. Latin Amerika bölgesinin diğer doğal kaynakları bakımından zengin iki ülkesi Arjantin ve Venezuela ile de büyük ölçekli ticaret ağı kurulmuştur. 2020 yılı itibarıyla Rusya'nın bölgeyle olan ticaret hacmi, 20 milyar dolara yükselmiş ve bunun %50'den fazlası Brezilya ve Meksika ile gerçekleşmiştir.[44]

Rusya, sahip olduğu bu geçmiş arka planı ve önemli ilişkileri neticesinde bölge ülkeleri ile ve bölge ile ABD, AB ve Çin karşısında bölgedeki ekonomik ilişkileri artırma çabasındadır Aynı zamanda ebedî düşman olarak nitelendirilen ABD'ye karşı bölgede etkili güç olma ve özellikle yükselen güç Çin'e karşı da gerek ekonomik gerek askerî gerekse siyasi bir üstünlük kurma çabası olmuştur. Bu durum, bölgenin sahip olduğu Karayipler, Pasifik geçişi, Panama Geçidi ve benzeri kontrol noktaları ile gerek büyük devletler gerekse önemli aktörler tarafından oldukça değer gören bir alan olmuştur. Ancak ABD'nin tarihî geçmişi, coğrafi yakınlığı ve arka bahçesindeki hâkimiyeti kaybetmeme gerekliliği ve Çin'in de aynı şekilde bölgenin jeopolitik önemi, ticaret hacmi ve coğrafi yakınlığı sebebi ile Rusya'dan biraz daha ileri nokta da oldukları da kaçınılmaz bir gerçekliktir. Ancak bu durum, özellikle Putin'in liderliği ele alması ve uygulamış olduğu politikalar ile hızla yön değiştirebileceği izlenimini de vermektedir. Latin Amerika ülkelerinde sol partilerin gücünün hızla yükselmesi de Putin'in eline güçlendiren unsurlardan olmuştur. Bölge ülkeler ile yapılan ve yapılmaya devam eden askerî, silah satış anlaşmaları ve stratejik iş birlikleri ile Rusların Latin Amerika'da artan etkisinden söz etmek mümkündür. Bu durum, ABD'ye karşı askerî ve istihbarat operasyonlarını yürütmede daha fazla kolaylık sağlamakta ve en çok da ABD'yi tedirgin etmektedir. Özellikle NATO'nun Doğu genişlemesine tepki olarak Rusya'nın Latin Amerika ile olan ilişkilerine daha sıkı asıldığını da belirtmek yanlış olamayacaktır.

ÇİN VE LATİN AMERİKA

Çin ve Latin Amerika ilişkilerinin başlangıcını, 1500'lü yıllarda Güney Çin Denizi'nden yapılan baharat ticareti ve 1800'lü yıllarda Latin Amerika'ya tren yolu yapımı için gönderilen Çinli işçilere kadar dayandırmak mümkündür.[45] Çin iç savaşı sonrası, Amerika eksenindeki Latin Amerika ülkeleri Tayvan'ı resmî olarak tüm kıtanın temsilcisi olarak saymıştır; bu durum, Çin ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki iletişim, ticaret, diplomasi ve benzeri alanların önünü kesmiştir. 1970'li yıllardan itibaren Çin ve Latin Amerika ilişkileri ideolojik olarak yakınlaşmamış olsa da özellikle eylemler açısından paralellik arz etmiştir. Bu duruma örnek olarak Çin'in, BM'de Latin Amerika ülkelerinin desteğini kazanma amacı ve bölgesel olarak uluslararası arenada Tayvan'ın önüne geçmek ve sosyal-ekonomik kalkınmasını sağlamak verilmiştir. Çin'in

43 Murad Khashimov, age., s. 124.
44 https://dunyasiyaseti.com/icerik/rusyanin-latin-amerika-siyaseti.html (Erişim Tarihi: 20.09.2023).
45 Kubilay Erman, "Çin Halk Cumhuriyetinin Latin Amerika'da Yükselişi: Arka Bahçe'de İşbirliği ve Nüfuz Politilkaları", **Doğu Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2019, s. 10.

1980 yılı itibarıyla ortaya koymuş olduğu yeni ekonomi modeli olan "Ekonomik Sistemin Yeniden Yapılandırılması" stratejisi ve "Çin Tarzı Sosyalist Pazar Ekonomisi" girişimleri çok yönlü politikalar olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda dönemin lideri Ziyang'ın, "Üçüncü Dünya Kardeşliği", "Güney-Güney Diyaloğunun Güçlendirilmesi", "Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş Prensibi" gibi adımları ile bölgesel girişimler sağlamıştır.[46]

1990'lı yılların başından itibaren Çin'in Latin Amerika bölgesine bakış açısı ele alındığı üzere değişmiştir; hem ekonomik anlamda hem de bölgede etkin rol oynamak adına Çin, bu bölgede aktif bir dış politikaya yönelmiştir. Latin Amerika ülkeleri ise Çin'i hem çok önemli bir pazar alanı olarak görmekte hem de ABD'nin bölgedeki etkisini dengeleyecek bir güç olarak algılamaktadır. Bu doğrultuda Çin 1990'lı yılların başından itibaren Latin Amerika Entegrasyon Birliğine gözlemci üye olarak dâhil olmuştur aynı zamanda BM'nin Latin Amerika ve Karayip Havzası'na ait ekonomik koalisyonun üyesi olmuştur.[47] Bu girişimler neticesinde Çin maliyet avantajı ile girdiği Latin Amerika ticaret pazarındaki hacmini 2000'li yılların başından itibaren 10 milyon doların üzerine çıkarmıştır.[48] 2000'li yıllarda Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasında özellikle Brezilya, Meksika ve Venezuela başta olmak üzere çok kapsamlı iktisadi, siyasi, ticari, diplomatik yani genel anlamda bakarsak jeostratejik ve jeopolitik önemli anlaşmalar yapılmıştır. Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne (WTÖ) üye olmasının ardından Latin Amerika bölgesi ile olan ilişkileri de hızla gelişmiş ve artmıştır. Özellikle ilişkilerin en üst noktaya ulaştığı forumlardan biri olan Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu (CELAC) 2011'de hayata geçmiştir. Bu forumun amacı; finansal, ulaşım, teknoloji, bilim, uzay ve benzeri alanlarda yatırım ve iş birliklerin artmasına yönelik olmuştur. Çin, bölgenin konumunun jeopolitik ve jeostratejik anlamda öneminin farkında olmasının yanı sıra bölgedeki yer altı ve yer üstü kaynaklarının da değerinin farkında olarak hareket etmektedir.

Çin, bölgedeki konumunu uluslararası kuruluş ve bankalara üye olarak sağlamlaştırmaya da devam etmektedir. Bu amaçla, 1998'de Asya Pasifik Konseyine üye, Karayipler Kalkınma Bankasına dâhil olmuş; Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Yeni Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlarla iktisadi yayılımını derinleştirmiş; Doğu Asya-Latin Amerika İşbirliği Örgütü, Inter-Amerikan Kalkınma Bankası gibi yapılanmalardaki varlığını yoğunlaştırmıştır.[49] Ayrıca Çin, 2004'te Amerikan Devletleri Örgütüne daimî gözlemci, Latin Amerika Entegrasyon Örgütünde, Latin Amerika Parlamentosunda, Asya-Pasifik Birliğinde gözlemci statüsünde yer almakta ve Andean Ulusları Birliği (CAN) ve Karayipler Birliği (CARİCOM), Güney Amerika Uluslar Birliği (UNASUR) ve Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR) ile kalıcı diyaloglar sürdürmektedir.[50] Ayrıca Çin'in bölgedeki ülkeleri sınıflandırma şekilleri de farklıdır, örneğin; Arjantin, Brezilya, Şili, Ekvador, Meksika, Uruguay ve Venezuela'yı stratejik partner; Arjantin, Brezilya, Şili ve Ekvador'u kapsamlı stratejik ortak ve Küba ise dostane iş birliği ortağı olarak görülmektedir.[51] Çin'in Latin Amerika ile ilişkilerinde jeostratejik ve siyasi yol haritası

46 Funda Çoban, "Kazan-Kazan?: Yeni Bağımlılık Denkleminde Gelişen Çin-Latin Amerika İlişkileri", **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,** Cilt 5, Sayı 2, 2022, s. 61.
47 Mehmet Seyfettin Erol, age., s. 121.
48 Deniz İstikbal, "Çin'in Latin Amerika Yatırımlarına Politik Ekonomik Yaklaşım (2005-2018) ", **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2019, s. 183.
49 Funda Çoban, age., s. 62.
50 Benjamin Creutzfeldt, Overcoming the Greatest Distance: China in Latin America, 2019, s. 3.
51 Jorge I. Domínguez, "China's Relations With Latin America:Shared Gains, Asymmetric Hopes", **Inter - Amerıcan Dialogue**, 2006, s. 24.

olarak 2008 ve 2016 yılındaki politika belgeleri önemli içerikler sunmaktadır. Bu belgelerde, Çin'in bu bölgedeki jeopolitik hedefi olarak bölge ile ilişkilerde Çin'in birleşmesi ve Tek Çin politik hedefinin sürdürülmesi altında ve hayat ve umut sahası olarak ele alınan Latin Amerika ile iş birliği konuları yer almıştır.[52] Çin'in 2013 yılında ilan etmiş olduğu Kuşak-Yol Projesi, her ne kadar Latin Amerika bölgesine yönelik olmasa da 2018 yılında CELAC formunda Latin Amerika ülkelerine açık davet sunulması ve bölge ülkelerinde katılım gelmesi ile ilişkilerde önemli bir ilerleme sağlanmıştır. Böylece Çin için Latin Amerika bölgesi; enerji, tarım, ulaşım ve benzeri sektörlerde önemli yatırımların olduğu bir bölge hâline gelmiştir. Bu durum, tarihsel olarak ABD ile bağımlı ilişkileri bulunan Latin Amerika ülkeleri için yeni pazarlar ve aynı zamanda yeni bağımlılıklar anlamına gelmiştir.

Çin'nin Latin Amerika ile ilişkileri gerek yatırım gerekse de ekonomik anlamda hızla yukarı doğru ivmelenmeye devam etmektedir. 2005 yılında Çin Latin Amerika Kıtası'nda yüzde 4,6'lık bir dış ticaret yüzdesine sahip iken 2018 yılında bu rakam yüzde 13,2'ye yükselmiştir, toplam ticaret hacmi ise 2019 yılında 315 milyar doları bulmuştur.[53] Çin-Latin Amerika ticaretinin 2025 yılına kadar 500 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Özellikle pandemi döneminde Çin'in bölgeye medikal ve finansal yardımları oldukça ön plana çıkmıştır. Bu durum, gerek Rusya ve özellikle bölgenin hegemonik gücü durumdaki ABD'yi oldukça rahatsız etmektedir. Çin artık Latin Amerika'da sadece ekonomik olarak değil siyasi, askerî ve güvenlik alanlarında etki alanını genişletmektedir. Çin'in dünya arenasında nüfuzunu adım adım ilerletmesi ve Güney-güney iş birliğinin uluslararası arenada artan önemi ile Çin, gerek uluslararası jeopolitik ve jeostratejik hedeflerinde gerekse Latin Amerika bölgesinde hızla etkin ve etkili konuma gelmektedir.

SONUÇ

Latin Amerika'nın, günümüz sisteminde özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından, Ukrayna- Rusya Savaşı ve şimdi de İsrail'in Filistin'i işgali ile yoğunluk kazanan küresel güç mücadelesinde Avrasya ve Orta Doğu'nun gölgesinde kalmış olsa da bölgenin dinamik yapısı, siyasi alanda katettiği yol, uluslararası politikada etkin olma girişimleri, sahip olduğu zengin yer altı ve yer üstü kaynakları, önemli jeopolitik konumu ve jeostratejik girişimleri ve en önemlisi de ABD karşıtı güçlerin bölgeye olan ilgisinin artması ile süreç içerisinde oldukça önemli bir yer edineceği aşikârdır. Latin Amerika devletlerinin geçmişten itibaren katettikleri yol, gelecek dönemde uluslararası alanda söz sahibi olabilecek duruma geleceklerinin de sinyalini vermektedir. Bu duruma, Venezuela'nın yer altı kaynaklarının Doğu'ya ihracının artması, Meksika'nın dünya ticaretindeki payının yukarı ivme kazanması, Şili'nin ekonomik başarısı ve Arjantin'in tarım alanında dünya genelindeki payının artması, Latin Amerika bölgesinin uluslararası alandaki yükselişinin kanıtları niteliğindedir.

Uzun zaman boyunca ABD'nin arka bahçesi olarak ve siyasi çalkantılar ile anılan bölge Rusya ve Çin gibi uluslararası önemli güçlerin odak noktası hâline gelmeye başlamıştır. Ele aldığımız üzere Asya-Pasifik geçiş güzergâhına hâkim konumda olması, ABD'ye olan coğrafi yakınlığının jeopolitik ve jeostratejik etkileri, doğal kaynakları bölgeyi birçok devlet ve örgüt için

52 Funda Çoban, age., s. 62.
53 Deniz İstikbal, age., s. 184.

oldukça önemli hâle getirmiştir. Gelişmeler, Latin Amerika bölgesi ülkelerinin hem siyasi hem de iktisadi alanda farklı ve yeni politikalar gelişmesine ve uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Ancak bu süreç, bölgenin hâkim gücü ABD için oldukça tedirgin edicidir; bölgeye, ekonomik, siyasi, kültürel, askerî ve benzeri alanlarda fazlasıyla ve çokça dâhil olan Rusya ve Çin, ABD için güvenlik alanlarının tehdidi anlamına gelmektedir. Bu durum, ABD'nin bölgeye yönelik müdahalelerini gerek siyasi gerek ekonomik gerekse de antlaşmalar temelinde artırmaktadır. Ancak hızla gelişen ve değişen sistem, teknolojik ilerlemeler bölge ülkelerinin uluslararası örgüt ve ülkeler ile çok sayıda iş birliği ve anlaşmasının önünü açmaktadır.

Araştırma genelinde ele alındığı üzere Latin Amerika bölgesi, birçok bölgeye nazaran jeopolitik ve jeostratejik olarak yeni düşünce ve uygulamalara oldukça açık bir alandır. Özelikle ticari ve askerî alanda yapılacak hamleler ve girişimler, sadece Latin Amerika bölgesinin değil kıtanın genelinin de kaderini tayin etmekte oldukça önemli adımlar olacaktır. Birçok politikanın uygulandığı bölge, konumu itibarıyla kıtalar arası geçiş güzergâhı olma noktasında ve ticari bir merkez olma yolunda hızla ilerlemektedir. Ayrıca ABD'ye olan coğrafi yakınlık 2000'li yıllara kadar her ne kadar bölgenin kaderini aleyhe etkilemiş olsa da kurulan yeni iş birlikleri bu jeopolitik konumun hızla ve kolayca jeostratejik bir hamleye ve silaha dönüşebileceğinin en önemli kanıtı olmuştur.

INERTIA OF A POTENTIAL POWER - LATIN AMERICA

Gökhan Alptekin

INTRODUCTION

It is a noteworthy research topic why the states in Latin America have difficulty in becoming effective actors both within the region and in the international system, despite their rich underground and surface resources, large population and cultural diversity. The fact that the powerful states of Latin America, especially Brazil, are experiencing internal turmoil as much as the others seems to be an obstacle for the region to reveal its potential. On the other hand, it can be said that, although the countries of the continent are culturally diverse, establishing partnerships in terms of history, language and interests can increase the welfare and security of all of them.

It is considered that the influence of BRICS on the continent through Brazil can exceed the influence of the EU or the USA through any other state. They can be important actors in the transformation of Latin American states to multipolarity at a time when the unipolar system established after the Cold War increased the number of those who were dissatisfied with the status quo. The inertia of Latin America, which is known only as the B of BRICS but has a high level of geopolitical power in every sense, will affect world politics. It can be said that the continent has a significant potential to balance especially the USA and perhaps China in the future.

The Latin America constitutes an important example that embodies "multiculturalism" within the international conjuncture. This cultural richness will ensure Latin America's strong communication with the rest of the world. The relationships and networks that remain below its potential power causes Latin America to remain idle. However, it is evaluated that the contribution of unique relations that can be developed with Asia, Europe and especially with Africa can be extraordinary. The cooperation of two continents with young and dynamic populations has a lot to gain for both.

This article is written about the geopolitical importance of the idle power Latin America and its aim is to examine the continent's potential to play a balancing role in case world politics

moves from those who are dissatisfied with the status quo to those who build the process. The article consists of an introduction and three parts. The first part is "Latin America's inertia", the second part is "Latin America's potential", and the third part is "From Inertia to Balancing".

LATIN AMERICA'S INERTIA

From a conceptual perspective, it is known that the term "Latin America" was first put forward by the Frenchman Michel Chevalier in the 1830s.[1] Unlike the USA, Latin America, as a name given to the community of states that make up the known but ineffective majority of the American continent, actually expresses a richness with cultural and political diversity rather than an ethnic definition. In Latin America, where almost every type of ideology developed in its own way, just as nationalism operated differently than in Europe. For centuries, American Indians, blacks brought to the continent during the slave trade, and whites from Europe mixed for generations to form the people of Latin America. According to Latin America expert Gott, "Although Latin America is the most revolutionary continent in the world, very little is known about it".[2]

Although the USA had previously supported Cuba to cease being a Spanish colony, it did so in line with its own interests and wanted the island to have as much freedom as it allowed. Some foreign interventions even extended to colonialism. Colonial powers brutally killed the indigenous people and enslaved the survivors in order to obtain sources such as gold and silver in the region. The occupying powers defined the indigenous people as "primitive" in order to legitimize their practices on the continent. [3] However, despite everything done, foreign interventions over the years have caused an awakening in the public. In the early years of the 19th century, indigenous people and African slaves who were exposed to all these cultural, religious and violence-centered coercive practices revolted against the colonial states.

The Monroe Doctrine, named after US President James Monroe, claimed that the colonial policies of European states in America posed a threat to the existence of the US and opposed the colonization of the continent.[4] Although the Monroe Doctrine prevented the colonial desires of European states, it was a turning point in terms of the exploitation of Latin America by the USA, in other words, its becoming the USA's backyard. The main goal behind the colonization of Latin America was to capture the valuable minerals on the continent and extract them at the lowest cost.

To this end, Spanish colonists killed millions of natives and then forcibly controlled and indiscriminately enslaved the rest. As millions of indigenous people died due to both the massacre during the conquest and the harsh working conditions in the mines, the labor force needed was met by black slaves brought from the British and French colonies in Africa. With the idea of independence, which had been dominant in Latin America for centuries, gaining

1 Walter D. Mignolo, **The Idea of Latin America**, Wiley-Blackwell, New York, 2005, p. 77.
2 Richard Gott, **Latin Amerika'da Gerilla Hareketleri I (Guatemala/Venezüella)**, İlkeriş Yayınları, Ankara 2009, p. 24.
3 Kadriye O. Dernek, and Alp Günal, "Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sisteminin İşleyişi", Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.). **21. Yüzyılda Latin Amerika**. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, 23-43, p. 25.
4 Luis Maira Aguirre, "Relations Between Latin America and The United States: Balance and Prospects", **Politics and Social Movements in an Hegemonic World: Lessons from Africa, Asia and Latin America**, 2005 16-22, p. 17.

serious momentum in the early 1800s, the dominance of other colonial states, especially the Spanish, in the region began to change. Latin American countries, which gained independence from colonial states at various dates, also determined their own political and geographical borders at later dates.

As a result of all the developments, the demographic structure of Latin America, consisting of Inca and Mayan natives, colonialists (peninsular) born in Europe, Criollos who were born in colonial lands even though their parents were Europeans, Meztizos, the hybrid children of Europeans and natives, and African slaves. Strategies to control and manage this demographic structure also shaped the social structure and power relations of Latin America. In order to have control on the countries of the region, the USA aimed to use the coup element in the countries - such as Puerto Rico, Panama, Cuba, Haiti and Mexico - starting from the end of the 19th century. After these interventions the long civil war in Nicaragua caused the country's unity not to be achieved and also it was exposed to military and economic pressure due to its rich resources and strategic location.

The USA has sometimes directly intervened militarily in countries of the region, using its economic and political interests as an excuse, and sometimes has paved the way for coups by indirectly supporting puppet governments. Especially after World War II, US interventionism increased further in order to prevent the spread of communism in Latin America. The US's dominance over most Latin American countries has brought about social, economic and political problems for these countries. In addition, Latin American countries that declared their independence could not become economically independent. The economies of the countries relied more on imports, and the need for international companies to produce and export did not bring the desired economic independence. The USA has made economic moves other than military means to control the region. Governments were kept under pressure by directly supporting capital owners, and various initiatives were taken to follow import substitution industrialization policies in the region.

Although the openness of Latin American countries to international trade and investment keeps the economy partially alive, some countries have not made any progress in terms of economic and social development, and poverty has deepened as a result of income injustice and inequality.[5] Another reason for this poverty is the instability produced by political systems that do not function properly. This disorder has created coups and, as a result, many authoritarian regimes. These authoritarian regimes, many of which were directly supported by the USA, wanted to stimulate the economy with loans received from the IMF and the World Bank.[6] However, in this case, the dependence of Latin American countries on other states increased and this dependence turned into a new imperialist policy in which multinational companies, actors such as the IMF and the World Bank participated.[7]

It is considered that there is no need to wait for the integration process to be completed in order to overcome the inertia of the states that make up Latin America and become stronger

5 Sebastian Edwards, "Forty Years of Latin America's Economic Development: From The Alliance For Progress to The Washington Consensus". **National Bureau of Economic Research**, Massachusetts Avenue Cambridge. 15190, 2009, 1-32, p. 6.

6 Ramazan İzol, "Çin: Latin Amerika için Eşsiz Bir Fırsat Mı?", Ceren Uysal Oğuz, Senem Atvur, Ramazan İzol (Ed.). **21.Yüzyılda Latin Amerika**. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, 193-210, p. 197.

7 Rebecca S. Chopp, **The Praksis of Suffering**. Orbis Books, New York, 1986, pp. 22-23.

actors that use their geopolitical position. Considering the period when the members of the European Union before 1992 were defined as great powers, it can be thought that the states could increase their power before the integration process. The aim of states turning to regional organizations is to increase their competitiveness.[8] The integration process, which started in the shadow of the harsh political struggles of the Cold War period, came to the fore as a process that opened the door to political dialogue for Latin American countries.

LATIN AMERICA'S POTENTIAL

Latin America and the Caribbean represents a region that includes the central and southern part of the American continent, including Mexico in the north, and the Caribbean countries. With its resources, population, commodity trade and existing trade potential, innovation development, hosting countries with economic power in the world, especially Brazil and Mexico, with its deep-rooted historical panorama including Mayan, Aztec and Inca civilizations, cultural and racial, it occupies an important position in world politics, with its diversity, linguistic and religious richness, and having approximately 8.4% of the global population.[9] Latin America is home to indigenous peoples as well as to the grandchildren and descendants of these three civilizations, which have excellent cultural diversity, intellectual and artistic richness, magnificent monuments and unique myths.

It does not seem difficult for people who did not forget the guidance of history in the cradle of civilizations such as the Incas and Aztecs, who were well ahead of their time, to reach the same level again. It is known that societies that are the inheritors of ancient civilizations are resistant to all kinds of pain, turmoil and economic difficulties, and there are examples of this in many parts of the world. The Inca civilization in Peru, as well as the Mayans and Aztecs in Central America, were not just a tribe but a deep-rooted empire.[10]

It can be seen that there are different states with fragile internal structures, and high income and welfare level, or there are some others which have a low welfare level and has problems with recognition. This does not mean that these states cannot be effective in their regions. Regardless of the welfare level of a state, having a fragile internal structure or low revenues does not indicate that it is a completely ineffective power in its region. On the contrary, an important small actor that affects other balances in its region is involved in political equations at least as much as the powerful ones. It has been determined that large and small states of Latin America can be effective actors, either regionally or globally. For example Cuba and Venezuela became countries of particular interest in local and global politics during and after the Cold War.

Initiatives to ensure regional cooperation in Latin America began in the 1950s. The search of developed and developing countries to find new markets has made Latin America an important economic center of attraction. On the other hand, a similar synergy created by the US-EU partnership can be established between Latin America and Africa. Proximity to

8 Theodore H. Cohn, **Global Political Economy: Theory and Practice** (Second Edition). Longman Inc., 2002, p. 276.

9 CEPAL, **Panorama Social de America Latina 2020**, https://www.cepal.org/sites/default/files/presentation/files/version_final_panorama_social_para_sala_prebisch-403-2021.pdf, p. 5

10 Brendan Jamal Thornton, "Changing Landscapes of Faith: Latin American Religions in the Twenty-First Century", **Latin American Research Review**, 53(4), 2018, 857–862, p. 857.

each other in terms of maritime transportation may help to further increase relations. Latin America – Africa distance at sea is approximately half of that between the USA and the EU, it is a closeness that can contribute to the development of partnerships and relationships in many areas, including security and trade. For all these reasons, Latin America has an inert power that can influence world politics. Because;

- Latin America is very close to the USA, one of the superpowers,
- It's also close to the other future potential power Africa,
- Rich underground and surface resources,
- Renewable energy potential,
- The opportunity to maintain a rich cultural heritage,
- Population growth rate that can support its increasing power,
- Having a population resistant to internal turmoil and fragile politics.[11]

FROM INERTIA TO BALANCING

The Latin American economy is mainly based on agriculture, raw materials and energy resources. The technological developments brought about by the globalization process also affected Latin American countries, and the economic growth of the region at the beginning of the 21st century began to attract the attention of developed especially the People's Republic of China and developing countries of international politics. This situation has paved the way for global powers to see Latin America as a rising actor when determining their trade agendas. Especially under the leadership of Brazil and Mexico, Latin America has managed to become an important part of the world economy in the 21st century and has begun to take a more active part in the international arena.

It is necessary to take into account the possibility that the five states with veto power in the United Nations Security Council will be replaced by other great powers in the coming years. In recent years, we have witnessed the rise of states such as Brazil (achieving significant progress thanks to liberalization, multilateral agreements and regional expansions[12]) and India, which have a high potential to join the great powers. The difficulties experienced by the USA, which is trying to maintain its global hegemony and the dollar-indexed global economic system in a unipolar manner, may open the door to a period in which it will not be as effective as before in its immediate surroundings. This process may pave the way for Latin American countries to pursue more independent policies under the influence of China and Russia. On the other hand, the routes once followed by the colonialists for the benefit of the great powers can be reversed and a beneficial, mutually beneficial, balanced and free policy can be pursued between Latin America and Africa.

The synergy that will arise from the interaction between Latin America and Africa in terms of workforce and resources is considered to have much higher potential than the US-EU partnership. Building such a relationship that is not based on mutual exploitation can

11 Jonathan C. Brown, **Latin America: A Social History of the Colonial Period**, Harcourt College Publishers, Orlando, 2004, pp. 150-160.

12 Eliana Cardoso, "A Brief History of Trade Policies in Brazil: From ISI, Export Promotion and Import Liberalization to Multilateral and Regional Agreements", **Political Economy of Trade Policy in the BRICS**, New Orleans, 27-28 March 2009, p. 3.

also contribute to the balanced multipolar system that the world needs. In response to the thesis that this may be a utopian idea, it can be said that the processes related to infrastructure and education are completed in a shorter time compared to the past with today's technology. The development that South Korea has achieved in a relatively short period of time, with the necessary support, is at a level that can be called extraordinary. A similar situation is at least as likely to occur in Latin American countries. Thinking that cultural differences in terms of perspectives on work and production are problems that cannot be resolved indicates an inherently discriminatory, mentalist perspective among people, which is impossible to accept.

RESULT

It has been evaluated that the obstacles that have been created for Latin America to use its geopolitical power independently until today are due to the influence of the great power in North America. However, it is possible to say that Latin America will be a more effective actor in world politics as a rising power in the first quarter of the 21st century, when the world evolves into multipolarity. Because with the exit from unipolarity, the rise of powers in different continents will be possible. Africa and Latin America, which paid the heaviest price of the colonial period, will shed their inertia in the new era and probably will become influential in world politics as rapidly rising powers. It is considered that Latin America, which has a high potential due to its resilient population and rich natural resources, will only need to overcome its inertia.

KARAYİPLER TOPLULUĞU BÜNYESİNDE GÜVENLİK ALANINDA BÖLGESEL İŞ BİRLİĞİ SÜRECİ

Samet Yılmaz

GİRİŞ

Geleneksel olarak güvenlik, devlet merkezli ve askerî odaklı bir bakış açısı kapsamında devletlerin siyasal bağımsızlığının ve teritoryal bütünlüğünün korunması şeklinde değerlendirilmektedir. Bilhassa Soğuk Savaş Dönemi'nde geleneksel güvenlik anlayışı, hem devletler arası ilişkilerin işleyişinde hem de uluslararası ilişkiler disiplininde hâkim güvenlik anlayışı olarak genel kabul görmüştür. Küreselleşme sürecinin hızlanması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, güvenlik gündeminin genişlemesini ve geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinin devletler arası ilişkilerin ve uluslararası ilişkiler disiplininin gündemine dâhil olmasını beraberinde getirmiştir. Ekonomik ve finansal krizler, çevre, doğal felaketler, iklim değişikliği, salgın hastalıklar, örgütlü suç ve uluslararası terörizm gibi unsurlar, artan ölçüde toplumların güvenliğini etkileyen tehdit ve riskler kapsamında ele alınmaya başlamıştır. Bu bakış açısına göre uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan yeni güvenlik meseleleri ve riskler, uluslar ötesi nitelik göstermekte, devletler arası güç dengesi değişimi üzerinden ziyade sosyoekonomik dinamikler üzerinden tanımlanmakta, toplumsal ve siyasal istikrarsızlığa neden olmakta ve toplumların varlığını, refahını ve gönencini etkilemektedir. Bahsi geçen tehditlere ve risklere yönelik önlemlerin, yalnızca ulusal düzeyde değil küresel ve bölgesel düzeylerde, çok taraflı girişimler yoluyla alınması ve bu hususta iş birliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir.[1]

Belirtilen kapsamda bu çalışma, Karayipler Topluluğu (Caribbean Community-CARICOM) bünyesinde bölgesel güvenliğin tesis edilmesine ilişkin iş birliği sürecinin kurumsal boyutunu ve gündemini, örgütün ana hedeflerini de dikkate alarak ele almaktadır. CARICOM, Karayipler'deki bölgesel örgütler içerisinde kurumsal açıdan en gelişmiş iş birliği mekanizma-

1 Bülent Sarper Ağır, "Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı", **Güvenlik Stratejileri**, Vol. 11, No. 22, 2015, ss. 97-131. Mely Cabllero-Anthony (Ed.), **An Introduction to Non-Traditional Security Studies**: **A Transnational Approach**, London, SAGE Publications, 2016.

sıdır.[2] Güncel olarak Karayipler'de bulunan on beş tam,[3] beş ortak üyeden[4] oluşan CARICOM; üye devletler arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesi, ortak pazar oluşturulması, dış politika alanında koordinasyon sağlanması ve bölgesel iş birliğinin desteklenmesine ve toplumlar arasında yakınlıklar oluşturulmasına yönelik olarak işlevsel alanlarda iş birlikleri yapılması hedeflerinin hayata geçirilmesi amacıyla 1973 yılında kurulmuştur. CARICOM üyesi devletler, uzun yıllar sömürge konumunda bulunan Karayipler bölgesinde, ekonomik kalkınmanın ve refahın sağlanması, sosyal gelişimin gerçekleştirilmesi ve karşı karşıya kaldıkları güvenlik tehditlerine karşı direncin güçlendirilmesi hedefleri çerçevesinde, kurumsal seviyede bölgesel iş birliği yapmaya yönelmiştir.[5] Bu bağlamda söz konusu örgüt, çok boyutlu bir iş birliği süreci öngörmektedir ve güvenlik, örgüt bünyesinde ele alınan politika alanlarından birini oluşturmaktadır. CARICOM, üye devletlerin karşı karşıya olduğu güvenlik tehditlerine ve risklerine bölgesel düzeyde çözümler üretilmesine ilişkin siyasal bir kanal sunmaktadır.

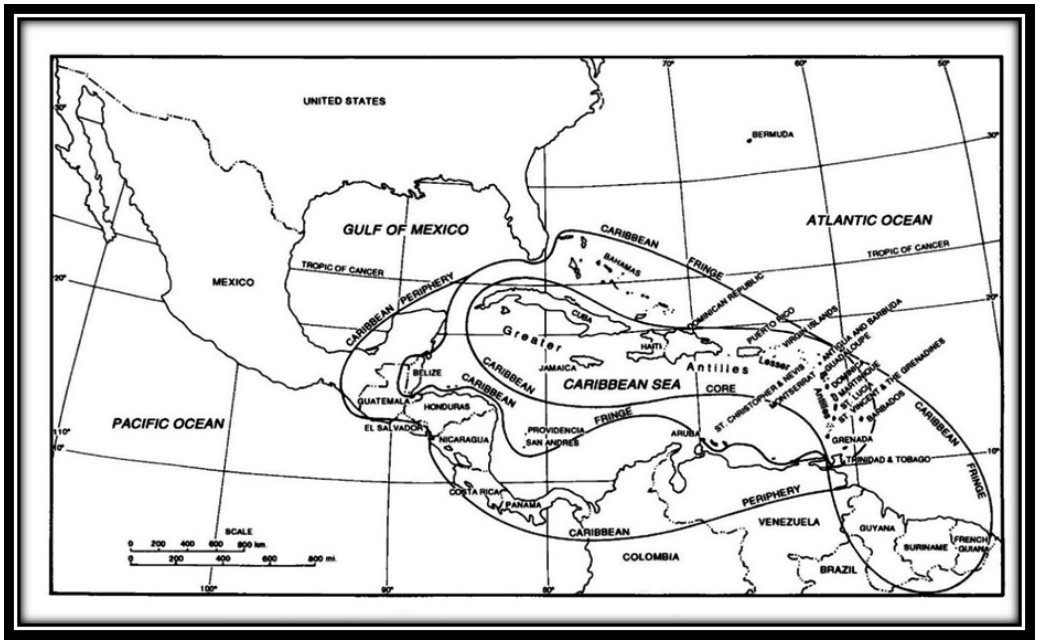
KARAYİPLER BÖLGESİ VE BÖLGEDEKİ GÜVENLİK TEHDİTLERİ

Karayipler bölgesi, uzun yıllar Avrupalı devletlerin sömürgesi durumunda kalmıştır. Söz konusu bölgenin 15. yüzyılın sonuna doğru Avrupalılarca keşfi sonrasında İspanya, Hollanda, Büyük Britanya ve Fransa gibi Avrupalı devletler, Karayipler'in farklı kısımlarında sömürge yönetimleri kurmuştur. Sömürgeci devletlerin Karayipler bölgesine müdahalesi, bölgenin siyasal, ekonomik, kültürel, dinsel, dilsel ve benzeri açılardan çeşitlilik göstermesinin nedenleri arasında yer almıştır. Bilhassa 17 ve 18. yüzyıllarda yoğun bir sömürgeci müdahalesine maruz kalan Karayipler bölgesindeki siyasal yapıların dış ilişkileri, öncelikli olarak sömürgeci devletler tarafından belirlenmiştir. Bu durum, bölgenin coğrafi yapısı ve gelişmişlik koşullarıyla da bağlantılı olarak 1960'larla birlikte bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan bölge devletlerinin ekonomik ve kültürel açılardan birbirlerinden tecrit olması sonucunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.[6] 19. yüzyıldan itibaren ABD'nin bölgedeki etkinliğini artmış ve Soğuk Savaş boyunca da Karayipler bölgesi, süper güç rekabetine konu olmuştur.[7] Bu bakımdan sömürgecilik ve dış müdahale, Karayipler'deki heterojen yapının kaynakları arasında yer almakla birlikte bölge halklarının paylaştığı tarihsel ortaklıklardan biridir.[8]

Karayipler bölgesi, bölgenin heterojen bir yapı göstermesiyle ilintili olarak siyasal, coğrafi ve kültürel açılardan farklı şekillerde sınırlandırılmaktadır.[9] Literatürde Karayipler bölgesinin coğrafi sınırlarının belirlenmesine ilişkin çeşitliliği belirten Elbow, bu çeşitlilikleri dikkate alarak, bölgeye yönelik "merkez", "kenar" (fringe) ve "periferi" şeklinde olmak üzere üç sınırlandır-

2 Nand C. Bardouille, "Caribbean Regionalisms in a Comparative-Historical Perspective: The Making of Four Regional Systems, **Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies**, Vol. 43, No. 2, 2018, s. 181.
3 Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Barbados, Belize, Dominika, Grenada, Guyana, Haiti, Jamaika, Montserrat, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Surinam, Trinidad ve Tobago.
4 Anguilla, Bermuda, Britanya Virjin Adaları, Cayman Adaları ile Turks ve Caicos Adaları.
5 Bardouille, op.cit., s. 184. Brenda Lange, **The Caribbean Community**, New York, Chelsea House Publishers, 2009, s. 33.
6 Olwyn M. Blouet, **The Contemporary Caribbean: History, Life and Culture since 1945**, London, Reaktion Books, 2007. İsmail Ermağan, Haydar Efe, "Karayiplerde Siyasal ve Ekonomik Panorama", **Dünya Siyasetinde Latin Amerika-2 (Orta Amerika ve Karayipler)**, İsmail Ermağan (Ed.), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2018, ss. 145-172.
7 Samet Yılmaz, Kamuran Reçber, "Karayipler Topluluğu: Hükümetler Arası İş Birliği Yoluyla Bölgesel Bütünleşme Arayışı", **İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Vol. 15, No. 1, s. 68.
8 Blouet, op.cit., s. 13.
9 Bk. Yılmaz, Reçber, op.cit., ss. 67-68.

madan bahsedilebileceğini belirtmektedir.[10] İlgili bölgenin tanımına ve sınırlarına ilişkin olarak farklı tanımlamalar olmak birlikte Yucatán ve Florida yarım adalarından Venezüella'ya uzanan kıvrımlı adalar zincirinin Karayipler bölgesinin coğrafi merkezini oluşturduğu belirtilebilir.[11] Nitekim Elbow da bu coğrafi alanın Karayipler'in merkezini oluşturduğunu ifade etmektedir.

Şekil 1. Karayipler ve Alt Bölgeleri
Kaynak: Elbow, 1997.

Elbow'un ortaya koymuş olduğu sınırlandırma kapsamında Karayipler bölgesinin özellikle merkez ve kenar kısımlarının büyük ölçüde küçük devletlerden oluştuğu ve bunlar içerisinde de ada devletlerinin sayısının fazla olduğu görülmektedir. Genel çerçevede küçük devletler, coğrafi büyüklük, nüfus, ekonomi, doğal kaynaklar ve karşı karşıya kalınan tehditler ve riskler açısından farklılıklar göstermektedir. Uluslararası ilişkiler alanında küçük devletlerin tanımlanmasına ilişkin olarak niceliksel, niteliksel ve algısal ölçütler kullanılabilmektedir. Bunlar içerisinde de nüfus, coğrafi büyüklük ve gayrisafi yurt içi hasıla(GSYH)/ekonomik gelişmişlik gibi nesnel maddi ölçütlerden oluşan niceliksel yaklaşımlara yaygın olarak referans verilmektedir.[12] Bu kapsamda Tablo 1'de CARICOM üyesi devletlerin yüz ölçümü, nüfus, GSYH ve insani gelişmişlik endeksi açısından sıralamadaki yerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

10 Gary S. Elbow, "Regional Cooperation in the Caribbean: The Association of Caribbean States", **Journal of Geography**, Vol. 96, No. 1, 1997, ss. 14-15.
11 Samet Yılmaz, "Karayipler'de Bölgesel İş Birliği Süreçlerinin Genişletilmesi Girişimi Olarak Karayip Devletleri Birliği", **Ege 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi**, İzmir, 2022, s. 806, https://www.egekongresi.org/_files/ugd/797a84_44dd7382e98b465c85f95121ae35bf5e.pdf, (Erişim: 04.12.2023).
12 Özlem Tür, Nuri Salık, "Uluslararası İlişkilerde "Küçük Devletler": Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları", **Uluslararası İlişkiler**, Vol. 14, No. 53, 2017, ss. 3-22.

Tablo 1: CARICOM Üyesi Devletlerin Yüz Ölçümü, Nüfus, GSYH ve İnsani Gelişmişlik Endeksi Sıralaması Verileri

CARICOM Üyesi Devlet	Yüz Ölçümü (Km^2)*	Nüfus (2022)**	GSYH (2022, Cari Fiyatlar, Milyar Dolar)**	İnsani Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (2022, 191 Devlet ve Özerk İdari Bölge İçerisinde)***
Antigua ve Barbuda	440	93,763	1,867	71
Bahamalar	13,878	409,984	12,897	55
Barbados	430	281,635	5,699	70
Belize	22,970	405,272	2,830	123
Dominika	750	72,737	0,607	102
Grenada	340	125,438	1,215	68
Guyana	214,970	808,726	14,718	108
Haiti	27,750	11,584,996	20,253	163
Jamaika	10,990	2,827,377	17,097	110
Montserrat****	102	4,000	0,077	-
Saint Kitts ve Nevis	260	47,657	0,965	75
Saint Lucia	620	179,857	2,343	106
Saint Vincent ve Grenadinler	390	103,948	0,948	89
Surinam	163,820	618,040	3,620	99
Trinidad ve Tobago	5,130	1,531,044	30,053	57

Kaynak: *Worlddata.info, ** Dünya Bankası (Veri Erişim Tarihi: 23 Aralık 2023), *** Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (Veri Erişim Tarihi: 23 Aralık 2023), **** Montserrat'a ilişkin nüfus ve GSYH bilgileri, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'ndan alınmıştır.

Tablo 1'de belirtilen veriler dikkate alındığında CARICOM üyesi devletlerin ekonomik büyüklüklerinin ve insani gelişmişlik seviyelerinin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte Karayipler bölgesi devletlerinin genel kapsamda gelişmekte olan devletlerden oluştuğu söylenebilir. Nitekim BM En Az Gelişmiş Ülkeler, Denize Kıyısı Olmayan Ülkeler ve Küçük Ada Devletleri Yüksek Temsilciliği, Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Barbados, Belize, Küba, Dominika, Dominik Cumhuriyeti, Grenada, Guyana, Haiti (aynı zamanda en az gelişmiş devlet), Jamaika, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Surinam ile Trinidad ve Tobago devletlerini gelişmekte olan ada devletleri olarak sınıflandırmaktadır.[13]

Merkez ve kenar kısımları itibarıyla büyük ölçüde küçük ada devletlerinden oluşan Karayip devletleri, genel çerçevede küçük devletlerin maruz kaldığı sorunlarla birlikte bölgeye mahsus ekonomik, sosyal ve çevresel problemlerle ve risk unsurlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Ekonomik yapı açısından bölge devletleri özgü niteliklere sahiptir. Bununla birlikte küçük ölçeklilik, dış finansal kaynağa bağımlılık, yüksek kamu borcu, sektörel çeşitlilik eksikliği ve turizm gelirlerine bağımlılık, bölge devletlerinin yaygın olarak paylaştığı ekonomik özellikler

13 Söz konusu ofis, CARICOM üyeleri içerisinde yer alan ve tam bağımsız olmayan Montserrat'ı da gelişmekte olan devlet şeklinde tasnif etmektedir. UN-OHRLLS, https://www.un.org/ohrlls/content/list-sids, (Erişim: 04.12.2023).

arasında yer almaktadır.[14] Bölge devletleri, yoksulluk ve gelir dengesizliği, özellikle genç nüfus işsizliği ve sosyal koruma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi sosyal tehditleri paylaşmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet kaynaklı sorunlar da istikrarlı ve güçlü bir toplumsal düzenin oluşması önündeki engeller arasındadır. Yakın dönemde yaşanan COVID-19 salgını da bölge devletlerinin ekonomik ve sosyal sorunlarının ağırlaşmasına sebep olmuştur.[15] Bölgenin çevresel olumsuzluklardan etkilenme riski de oldukça yüksektir. Doğal felaketler, iklim değişimi, biyoçeşitliliğin yok olması ve kirlenme, bölgenin çevresel risk unsurları arasında yer almaktadır. Turizm endüstrisi de ekosistemler üzerinde baskıya sebep olmaktadır.[16]

Ekonomik, sosyal ve çevresel riskler ve sorunlar, Karayipler bölgesini tehdit eden ve bölge devletlerinin toplumsal düzenini istikrarsızlaştıran unsurlardır. Belirtilen alanlardaki risk ve sorunların yanı sıra Karayipler bölgesi, diğer bazı uluslar ötesi güvenlik meseleleriyle de karşı karşıya kalmaktadır. Uyuşturucu ticareti ve bağlantılı olarak silahlı gruplar, Karayipler bölgesi devletlerinin toplumsal düzeni üzerinde zararlı sonuçlar ortaya çıkarmakta ve şiddet, cinayet ve insan kaçırma gibi vakaların artmasına sebep olmaktadır. İnsan ticareti ve yasa dışı göç, bölgenin maruz olduğu diğer bir toplumsal güvenlik problemini oluşturmaktadır. Kara paranın aklanması ve siber suçlar, finansal açıdan Karayipler bölgesini olumsuz etkilemekte ve finansal kaynak sağlanması bakımından sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca yakın dönemde bölgede gözlemlenen deniz haydutluğu vakaları ve henüz acil bir sorun teşkil etmese de aşırılıkçı ideolojiler ve terörizm riski de[17] Karayipler bölgesinde bulunan küçük devletlerin karşı karşıya kaldığı ekonomik ve sosyal sorunların ağırlığını artırma potansiyeline sahiptir.[18]

KARAYİPLER'DEKİ BÖLGESEL İŞ BİRLİĞİ SİSTEMLERİNDEN BİRİ OLARAK CARICOM

Belirtildiği üzere Karayipler bölgesi, uzun yıllar Avrupalı büyük devletlerin sömürgesi durumunda kalmış ve bölgedeki devletlerin büyük çoğunluğu, 1960'lardan itibaren bağımsızlığını kazanmaya başlamıştır. Bölge devletlerinin farklı Avrupa devletleri tarafından sömürgeleştirilmesi ve metropol devletlerle siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkisi, Karayipler'de çeşitli bölgeselci geleneklerin ortaya çıkmasının nedenlerinden biri olmakla birlikte[19] sömürgecilikle şekillenen müşterek tarihî tecrübeler, özellikle İngilizce dilinin konuşulduğu Karayipler'de,

14 Ermağan, Efe, op.cit., ss. 162-166.

15 Bk. OECD, Economic Commission for Latin America and the Caribbean, CAF Development Bank of Latin America and European Commission, **Latin American Economic Outlook 2021: Working Together for a Better Recovery**, OECD Publishing, Paris, 2021, https://doi.org/10.1787/5fedabe5-en, (Erişim: 04.12.2023).

16 OECD, Economic Commission for Latin America and the Caribbean, CAF Development Bank of Latin America and European Union, **Latin American Economic Outlook 2019: Development in Transition**, OECD Publishing, Paris, 2019, ss. 190-196, https://doi.org/10.1787/g2g9ff18-en, (Erişim: 04.12.2023).

17 Bu hususta bk. M. Raymond Izarali, "The Caribbean in Current Global Security Affairs: The Issue of Terrorism", **Crime, Violence and Security in the Caribbean**, M. Raymond Izarali (Ed.), London, Routledge Press, 2018, ss. 240-267.

18 W. Andy Knight, "Vulnerabilities and Security Threats in the Caribbean", **Crime, Violence and Security in the Caribbean**, M. Raymond Izarali (Ed.), London, Routledge Press, 2018, ss. 220-229. Robert Evan Ellis, "Security Challenges in the Caribbean: Threats, Migration, and International Cooperation", **Peruvian Army Center for Strategic Studies**, July 6, 2023, ss. 1-9, https://ceeep.mil.pe/wp-content/uploads/2023/07/PDF-Security-Challenges-in-the-Caribbean-Threats-Migration-and-International-Cooperation-R-Evan-Ellis-60930-Jul-23.pdf, (Erişim: 04.12.2023).

19 José Briceño-Ruiz, "The Caribbean: Regional Unity in a Context of Diversity", **Resilience of Regionalism in Latin America and the Caribbean: Development and Autonomy**, A. Rivarola Puntigliano, J. Briceño-Ruiz (Ed.), Basingstoke, Palgrave Macmillan Press, 2013, ss. 81-82.

bölgeselciliğe ilişkin paylaşılan bir kimlik şuurunun da şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Bölgesel iş birliği ve ekonomik bütünleşme, bölgedeki siyasal seçkinlerce ekonomik kalkınmanın sağlanması ve dış müdahalelere karşı bölgenin korunması bakımından gerekli yöntemlerden biri şeklinde değerlendirilmiştir.[20] Bu bakımdan ekonomik ve siyasal yönleriyle bütünleşme, Karayipler'in gündemini meşgul eden daimî konulardan biri olmuştur.[21] Bu bağlamda CARICOM, Karayip Devletleri Birliği, Doğu Karayip Devletleri Örgütü ve Afrika, Karayip ve Pasifik Devletleri Örgütü bünyesindeki alt gruplardan biri olan Karayipler Forumuyla birlikte Karayipler'deki bölgesel iş birliği sistemlerinden birini oluşturmaktadır.[22]

Kuruluş ve Gelişim Süreci

Karayipler'de bölgesel iş birliği ve bütünleşme merkezli fikir ve projelerin tarihi, 19. yüzyıla kadar götürülebilir. Bu dönemde Avrupalı sömürgeci devletler, Karayipler bölgesindeki sömürge yönetimlerinin etkinliğini güçlendirmek ve yönetim giderlerini azaltmak maksadıyla çeşitli federatif projeler geliştirmiştir. Bununla birlikte Karayipler'de bölgesel iş birliği ve bütünleşme yönelimli fikirler, II. Dünya Savaşı sonrasında somut sonuçlara dönüşmüştür. 1958 yılında Büyük Britanya'nın girişimiyle Batı Hint Adaları Federasyonu oluşturulmuş fakat bu federasyon 1962'de lağvolmuştur. Bu gelişme sonrasında İngilizce dilinin konuşulduğu Karayipler bölgesi devletleri, siyasal birlik oluşturmaya yönelik bir iş birliği stratejisi yerine aralarındaki ekonomik etkileşimlerin yoğunlaştırılması ve bölgesel karşılıklı bağımlılık oluşturulmasına dönük bir iş birliği stratejisi benimsemiştir. Bu strateji kapsamında Antigua, Barbados ve Britanya Guyanası hükûmet başkanları, ticaretin serbestleştirilmesini hedefleyen Karayipler Serbest Ticaret Birliği (Caribbean Free Trade Association-CARIFTA) kurucu antlaşmasını imzalamıştır. Söz konusu kurucu antlaşma, 1968 yılında revize edilmiş ve diğer bazı Karayipler bölgesi devletleri de bu birliğe katılmıştır. CARIFTA'nın kurulması sonrasında katılımcı devletler, ekonomik iş birliğinin derinleştirilmesi ve ortak pazarın kurulması, dış politikanın yürütülmesinde koordinasyonun gerçekleştirilmesi ve bazı alanlarda işlevsel iş birliğinin yapılmasına ilişkin bir gündem belirlemiş ve bu kapsamda Temmuz 1973'te Barbados, Guyana, Jamaika ile Trinidad ve Tobago devletleri, CARICOM'u kuran Chaguaramas Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşmayla birlikte CARICOM, CARIFTA'nın yerini almıştır.[23]

Karayipler Topluluğu ve Karayipler Ortak Pazarını kuran 1973 tarihli Chaguaramas Antlaşması, esas olarak hükûmetler arası iş birliği yoluyla üye devletler arasında ortak pazar oluşturularak ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesi, dengeli ve uyumlu kalkınma amacıyla ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve koordinasyonun kurulması, ekonomik karşılıklı bağımlılığın artırılması, dış politika alanında koordinasyonun sağlanması ve ilgili alanlarda işlevsel iş birliğinin yapılmasını hedeflemiştir. Bahsi geçen antlaşmada, CARICOM'u oluşturan Karayipler Topluluğu ile Karayipler Ortak Pazarı, hukuki kişilik açısından ayrı varlığı bulunan birimler şeklinde düzenlenmiştir.[24]

20 Kenneth Hall, "CARICOM: Unity in Adversity", **The Pertinence of CARICOM in the 21St Century: Some Perspectives**, Kenneth O. Hall (Ed.), Indiana, Trafford Publishing, 2012, ss. 13-15.
21 Mauricio Mesquita, Moreira Eduardo Mendoza, "Regional Integration: What is in it for CARICOM?", **INTAL-ITD**, Working Paper 29, April 2007, s. 1, https://publications.iadb.org/en/publication/regional-integration-what-it-caricom, (Erişim: 04.12.2023).
22 Bardouille, op.cit., ss. 171-211.
23 Yılmaz, Reçber, op.cit., ss. 69-71.
24 Derek O'Brien, "CARICOM: Regional Integration in a Post-Colonial World", **European Law Journal**,

1973 Chaguaramas Antlaşması, katılımcı devletler arasında ortak pazar oluşturulmasını hedeflemekle birlikte öncelikli olarak ekonomik bütünleşmenin ilk aşaması olan ticaretin serbestleştirilmesi ve ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmasına odaklanmış ve hizmetin, sermayenin ve emeğin hareketliliği önündeki engellerin seyreltilmesine ilişkin detaylı düzenlemeler içermemiştir.[25] Diğer yandan Chaguaramas Antlaşması'nın imzaladığı tarihten 1980'lerin sonuna kadar olan dönemde üye devletler, içe dönük bir bakış açısı kapsamında kalkınmaya ve endüstriyel dönüşüme dönük bir bölgesel iş birliği stratejisi benimsemiştir. Fakat kurumsal yetersizlik ve bölgesel iş birliği süreçlerinin hükûmetlerin iradesine dayalı bir yapıda işleyişi, benimsenen stratejinin somut sonuçlar üretmesine ilişkin olarak hazırlanan çeşitli planların üye devletler tarafından kabul edilmesi ve uygulanmasında sorunlarla karşılaşılmasını beraberinde getirmiştir.[26]

CARICOM üyesi devletler, 1980'lerin sonuna doğru bütünleşme sürecinin canlandırılmasına yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin temelinde 1973 Chaguaramas Antlaşması'nın hükûmetler arası işleyişe dayalı düzenlemelerinin bütünleşme süreci kapsamında alınan kararların somut sonuçlara dönüşmesi açısından getirdiği sorunların[27] yanı sıra ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi ve dünya ölçeğinde ticaretin serbestleştirilmesine ilişkin süreçlerin hızlanması[28] gösterilebilir. Bu gelişmeler karşısında CARICOM üyesi devletler, iç dönük bir bölgesel bütünleşme stratejisinden dışa dönük bir bölgesel bütünleşme stratejisine geçiş sürecini başlatmaya ilişkin bir gündem belirlemiştir. Nitekim 1973 Chaguaramas Antlaşması'nda örgütün ana organlarından biri olarak sayılan Hükûmet Başkanları Konferansının (HBK) 1989 yılındaki toplantısında katılımcılar, kurucu antlaşmada belirtilen hedeflere ulaşılmasıyla ilgili bir rapor hazırlamakla görevli bir komisyonun kurulması konusunda uzlaşmış ve ayrıca tek pazar ve ekonominin oluşturulması hedefinin vurgulandığı Grand Anse Deklarasyonu'nu kabul etmiştir.[29] 1991 yılında işlevsel hâle gelen komisyon, 1992'de "Eylem Zamanı" başlıklı bir rapor hazırlamış ve bu raporda, CARICOM bünyesinde alınan kararlara işlerlik kazandırılması ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması için reformların yapılması gerektiği ifade edilmiştir.[30] 1990'larda başlayan reform süreci, 1973 Chaguaramas Antlaşması'nın kimi maddelerini değiştiren protokollerin kabul edilmesiyle devam etmiştir.[31] Nihayetinde CARICOM Tek Pazar ve Ekonomisini İçeren Karayipler Topluluğunu Kuran Revize Edilmiş Chaguaramas Antlaşması, 2001 yılı itibarıyla CARICOM üyeleri tarafından imzalanmaya başlamış ve 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[32]

Vol. 17, No. 5, 2011, ss. 638-642. Karen E. Bravo, "CARICOM, the Myth of Sovereignty, and Aspirational Economic Integration", **North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation**, Vol. 31, No. 1, 2005, s. 169. SICE-OAS, The Treaty of Chaguaramas, http://www.sice.oas.org/Trade/CCME/Chaguaramastreaty_e.pdf, (Erişim: 04.12.2023).

25 Anneke Jessen, Ennio Rodríguez, "The Caribbean Community: Facing the Challenges of Regional and Global Integration", **IDB-INTAL**, Occasional Paper 2, January 1999, s. 1, https://publications.iadb.org/en/publication/10893/caribbean-community-facing-challenges-regional-and-global-integration, (Erişim: 04.12.2023).

26 Norman Girvan, "Caribbean Community: The Elusive Quest for Economic Integration", **The Pertinence of CARICOM in the 21St Century: Some Perspectives**, Kenneth O. Hall (Ed.), Indiana, Trafford Publishing, 2012, ss. 140-142.

27 O'Brien, op.cit., ss. 640-641.

28 Jessen, Rodríguez, op.cit., s. 1.

29 Antonio Gaztambide-Geigel, "The Forces of Regional Co-Operation, 1942-97", **General History of the Caribbean, Volume V, The Caribbean in the Twentieth Century**, 2nd Edition, Bridget Brereton (Ed.), Basingstoke, Palgrave Macmillan Press, 2007, s. 366.

30 O'Brien, op.cit., s. 641.

31 SICE-OAS, http://www.sice.oas.org/CARICOM/instmt_e.asp, (Erişim: 29.11.2023).

32 Yılmaz, Reçber, op.cit., s. 71.

Temel Hedefler ve Kurumsal Yapı

Revize Edilmiş Chaguaramas Antlaşması[33] (RECA), CARICOM'un statüsünü, hedeflerini ve kurumsal işleyişini düzenleyen güncel hukuki metindir. Söz konusu antlaşmanın 1'inci maddesi, topluluk kelimesinin, 2'nci maddede ifade edilen Karayipler Topluluğu anlamına geldiğini ve CARICOM Tek Pazarını ve Ekonomisini kapsadığını ifade etmektedir. RECA'nın 2'nci maddesi itibarıyla CARICOM, 1973 Chaguaramas Antlaşması'yla oluşturulan Karayipler Topluluğu ve Ortak Pazarın halefidir. Böylece RECA'yla tek bir CARICOM yapısı oluşturulmuştur. Antlaşmanın 228'inci maddesinde belirtildiği üzere CARICOM, tam hukuki kişiliği haiz bir örgütlenmedir.

RECA'nın 6'ncı maddesinde CARICOM'un temel hedefleri belirtilmiştir. Söz konusu madde itibarıyla CARICOM, çalışma ve hayat standartlarının iyileştirilmesi, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması, ekonomik koordinasyon ve uyumun tesis edilmesi, üretim süreçlerinin ve uluslararası rekabet edebilme kapasitesinin geliştirilmesi, üye devletlerin dış ve dış ekonomi politikaları arasında koordinasyonun güçlendirilmesi, üçüncü devletlerle ekonomik ve ticari ilişkilerin artırılması ve toplumların yararına olan ortak hizmetlerin ve eylemlerin etkinliğinin desteklenmesine, toplumlar arası yakınlıkların artırılmasına; sosyal, kültürel ve teknolojik kalkınmanın sağlanmasına ve sağlık, eğitim, ulaşım ve iletişim gibi alanlarda faaliyetlerin yoğunlaştırılmasına ilişkin işlevsel iş birliklerinin yapılması hedeflerine sahiptir. Bu kapsamda CARICOM, ekonomik bütünleşme, işlevsel iş birliği ve ekonomik ilişkiler dâhil olmak üzere dış politika koordinasyonu sütunlarına dayalı bir yapıdır. Bu sütunların yanı sıra üye devletler, detaylandırılacağı üzere 2005 yılı itibarıyla güvenlik alanında da iş birliği yapmaya karar vermiş ve 2007'de güvenlik sütunu, resmî olarak CARICOM bünyesindeki iş birliği sütunlarından biri hâline gelmiştir.

RECA, 1973 Chaguaramas Antlaşması'yla oluşturulan yapıyı ve hükûmetler arası işleyişi büyük ölçüde korumakla birlikte karar alma süreçleri açısından yenilikler getirmiş ve yeni kurumların oluşmasını sağlamıştır.[34] RECA itibarıyla CARICOM, HBK ve Topluluk Bakanlar Konseyi (TBK) olmak üzere iki ana organdan oluşmaktadır. Üye devletlerin hükûmet başkanlarından oluşan ve bütünleşme sürecine siyasal açıdan yön vermekle görevlendirilmiş olan HBK, CARICOM'un en üst seviyede karar alma organıdır. CARICOM üyesi devletlerin bakan seviyesindeki temsilcilerinden oluşan ve HBK tarafından belirlenen önceliklerle uyumlu olmak kaydıyla ekonomik bütünleşme, işlevsel iş birliği ve dış ilişkiler alanlarında stratejik planlama ve koordinasyonla görevlendirilen TBK, CARICOM kurumsal yapısı içerisindeki ikinci en yüksek karar alma organıdır.

HBK ve TBK, CARICOM'un ana organlarıdır. Bu iki ana organın yanı sıra CARICOM bünyesinde faaliyet gösteren başka birimler de bulunmaktadır. Ana organların işlevlerini yerine getirmesinde yardımcı olmak amacıyla üye devletlerin ilgili bakanlarından veya üye devletler tarafından belirlenen diğer temsilcilerden oluşan Finans ve Planlama Konseyi, Ticaret ve Ekonomik Kalkınma Konseyi, Dış İlişkiler ve Topluluk İlişkileri Konseyi ile Beşerî ve Sosyal Kalkınma Konseyi organları da kendi alanlarıyla ilgili olarak CARICOM bünyesinde bütün-

33 CARICOM, Revised Treaty of Chaguaramas Establishing the Caribbean Community Including the CARICOM Single Market and Economy, https://caricom.org/treaties/revised-treaty-of-chaguaramas-establishing-the-caricom-including-csme/, (Erişim: 29.11.2023)

34 Bu hususta detaylı bir değerlendirme için bk. Yılmaz, Reçber, op.cit., ss. 71-81.

leşme sürecine ilişkin kararlar tesis edebilmektedir.[35] Ayrıca kurucu antlaşmada belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesine ilişkin bazı kurumlar ve ortak kurumlar da CARICOM kurumsal yapısı içerisinde faaliyet göstermektedir.[36] Diğer yandan ana organlardan biri olarak sayılmasa da "Topluluğun başlıca idari organı" şeklinde tanımlanan ve Genel Sekreter ile ilgili personelden oluşan Sekretarya[37] ve 2001'de Karayipler Adalet Divanını Kuran Anlaşma'yla oluşturulan, RECA itibarıyla yetkilendirilen ve RECA'nın uygulanması ve yorumlanmasıyla ilgili uyuşmazlıkların çözümüne yönelik olarak zorunlu ve ayrıksı/münhasır yargı yetkisine sahip Karayipler Adalet Divanı[38] da CARICOM'un kurumsal yapısı içerisindeki kritik organlardır.

CARICOM VE GÜVENLİK

2005 yılında güvenlik alanında iş birliğine yönelik çerçevenin kabul edilmesi ve 2007 itibarıyla güvenliğin resmen CARICOM bünyesindeki iş birliği sütunlarından biri şeklinde bütünleşme sürecine dâhil edilmesi, bölgesel güvenliğin tesisine ilişkin kurumsallaşma ve bölgesel güvenlik gündeminin belirlenmesi açısından kritik gelişmeler olmuştur. Ancak bu durum, belirtilen gelişmeler öncesi dönemde bütünleşme süreci içerisinde bölgesel güvenlikle ilgili meselelerin ele alınmadığı anlamına gelmemektedir. CARICOM'un hedefleri ve Karayipler'in karşı karşıya kaldığı bölgesel güvenlik sorunları dikkate alındığında, örgütün organları ve kurumları, üye devletlerin ulusal güvenliğini ve bölgesel güvenliği tehdit eden meselelerin ele alınmasına ilişkin kurumsal diyalog ve iş birliği mekanizması sunmuştur. Ayrıca bütünleşme süreci içerisinde doğrudan güvenlikle ilgili kurumsallaşmaya dönük girişimler yapılmıştır.

Güvenlik Alanında Kurumsal İş Birliği

1973 Chaguaramas Antlaşması ve RECA, özellikli olarak üye devletlerin güvenlik alanında iş birliği yapacağına ilişkin açık düzenlemeler içermemektedir. Her iki antlaşmada da antlaşmada belirtilen hususların üye devletlerin güvenlikle ilgili çıkarlarına halel gelmeyecek şekilde yorumlanacağına ve uygulanacağına ilişkin düzenlemeler yer almıştır.[39] Bu çerçevede güvenliğin, bütünleşme sürecinin hükûmetler arası iş birliğine dayanan işleyişi de dikkate alındığında öncelikli olarak üye devletler tarafından ele alınan bir politika alanı olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte bu durum, güvenliğin CARICOM gündemine dâhil edilmediği anlamına gelmemektedir. Örgütün kuruluşu sonrasında katılımcı devletler, uluslararası ve bölgesel güvenliği tehdit eden meseleleri, daha çok ad hoc bir temelde ve krizlere karşı ortak bir tutumun benimsenmesi gerektiği durumlarda müzakere etmiştir.[40] Nitekim Belize'nin bağımsızlık sürecinde Guatemala'nın Belize topraklarının bir kısmı üzerinde hak iddia etmesi ve Belize'nin bağımsızlığını tanımama yönünde bir tutum benimsemesi, CARICOM üyesi devletlerin liderleri tarafından bölge güvenliğini tehdit eden bir mesele olarak değerlendirilmiştir. Bu krize karşı liderler, 1982 yılında düzenlenen HBK'de, Belize'nin teritoryal bütünlüğünün korunması ve güvenliğinin sağlanması için ikili

35 David S. Berry, **Caribbean Integration Law**, Oxford, Oxford University Press, 2014, ss. 83-85.
36 Ibid., ss. 88-96.
37 Ibid., ss. 85-88.
38 Ibid., ss. 384-389.
39 1973 Chaguaramas Antlaşması, Madde 24. RECA, Madde 225.
40 Jessica Byron, "The Caribbean Community's Fourth Pillar: The Evolution of Regional Security Governance", **The Security Governance of Regional Organizations**, Emil J. Kirchner, Roberto Domínguez (Ed.), London, Routledge Press, 2011, s. 140.

ve çok taraflı girişimlerin yoğunlaştırılması üzerinde uzlaşmıştır. Aynı zirve toplantısında, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin apartheid politikaları ile Lübnan'da meydana gelen şiddet olayları da gündeme alınmıştır.[41] Uluslararası veya bölgesel krizlere yönelik ortak tutumların belirlenmesinin yanı sıra hükûmet başkanları, bölge güvenliğinin sağlanmasına ilişkin ilkesel ve tematik konuları da tartışmıştır. Nitekim 1983 yılındaki HBK toplantısında, bölgesel güvenliğin üye devletlerin iç işlerine karışmama ve güç kullanmama ilkelerinin benimsenmesine dayalı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca liderler, CARICOM halklarının gıda güvenliğinin sağlanmasına ilişkin olarak bölgesel bir gıda programı geliştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.[42]

İfade edildiği üzere 1973 Chaguaramas Antlaşması ve 2001 RECA itibarıyla CARICOM, ekonomik bütünleşme, işlevsel iş birliği ve ekonomik ilişkiler dâhil olmak üzere dış politika koordinasyonu sütunlarına dayalı bir yapı şeklinde kurgulanmıştır. Bu bağlamda CARICOM bünyesinde güvenliğe ilişkin yaklaşımın öncelikli şekilde bölgesel ekonomik ve sosyal istikrarın sağlanması kapsamında değerlendirildiği ifade edilebilir.[43] 1973 Chaguaramas Antlaşması'yla oluşturulması öngörülen, sağlık, finans, çalışma ve tarım gibi alanlarda politikalar geliştirmekle görevli olan ve bakanlık seviyesindeki temsilcilerden oluşan Topluluk kurumlarının[44] Karayipler bölgesinin ve CARICOM üyesi devletlerin karşı karşıya kaldığı tehdit ve risk unsurlarının ele alınmasına ve bu hususta çözümlerin geliştirilmesine ilişkin bölgesel bir diyalog kanalı ve karar alma mekanizması sunduğu söylenebilir. Benzer şekilde CARICOM bünyesindeki ana organların işlevlerini yerine getirmesinde yardımcı olmak amacıyla RECA'da düzenlenen bakanlık konseylerinin, bölgesel güvenliğin tesis edilmesi sürecine dâhil olduğu belirtilebilir. Ayrıca RECA itibarıyla CARICOM kurumları[45] arasında sayılan ve işlevsel niteliği haiz Karayipler Afet ve Acil Durum Müdahale Birimi,[46] Karayipler Tarımsal Araştırma ve Kalkınma Enstitüsü,[47] Karayipler Kalkınma Yönetimi Merkezi[48] ve Karayipler Gıda ve Beslenme Enstitüsü[49] gibi kurumlar da ekonomik ve toplumsal güvenlikle ilgili ulusal ve bölgesel meselelerin ele alınmasına ilişkin kurumsal iş birliği mekanizmaları şeklinde değerlendirilebilir. 2011 yılında kurulan, 2013'te operasyonel hâle gelen ve bünyesinde bazı CARICOM kurumlarını birleştiren Karayipler Kamu Sağlığı Birimi[50] de bölgenin sağlık alanında güvenliğinin tesis edilmesi açısından kritik rolü olan işlevsel kurumlar arasında yer almaktadır.

41 CARICOM, Communique Issued at the Conclusion of the Third Conference of the Heads of Government of the Caribbean Community, 16-18 November 1982, Ocho Rios, Jamaica, https://caricom.org/communique-issued-at-the-conclusion-of-the-third-conference-of-the-heads-of-government-of-the-caribbean-community-16-18-november-1982-ocho-rios-jamaica/, (Erişim: 29.11.2023).

42 CARICOM, Communique Issued at the Conclusion of the Fourth Meeting of the Conference of Heads of Government of the Caribbean Community, 4-8 July 1983, Port-of-Spain, Trinidad and Tobago, https://caricom.org/communique-issued-at-the-conclusion-of-the-fourth-meeting-of-the-conference-of-heads-of-government-of-the-caribbean-community-4-8-july-1983-port-of-spain-trinidad-and-tobago/, (Erişim: 29.11.2023).

43 Byron, op.cit., s. 140.

44 1973 Chaguaramas Antlaşması, Madde 10, 11 ve 12.

45 RECA, Madde 21.

46 1991 yılında kurulan kurumun ismi, 2009 yılında Karayipler Afet ve Acil Durum Yönetimi Birimi olarak değiştirilmiştir. CDEMA, https://www.cdema.org/about-us/what-is-cdema, (Erişim: 04.12.2023).

47 İlgili kurum, 1975 yılında düzenlenen HBK'de alınan kararla kurulmuştur. CARDI, https://www.cardi.org/welcome-to-cardi/, (Erişim: 04.12.2023).

48 İlgili kurum, Latin Amerika Kalkınma Biriminin bir alt birimi olarak 1979 yılında oluşturulmuş ve 1980 yılında operasyonel hâle gelmiştir. CARICAD, https://www.caricad.net/establishment/, (Erişim: 04.12.2023).

49 İlgili kurum, beslenme sorunlarına yönelik bir bölgesel bir yaklaşım geliştirmek amacıyla 1967 yılında kurulmuştur. PAHO, https://www3.paho.org/english/cfni/aboutCFNI.htm, (Erişim: 04.12.2023).

50 CARPHA, https://www.carpha.org/Who-We-Are/About, (Erişim: 04.12.2023).

CARICOM'un hedefleri kapsamında güvenlikle bağlantılı meselelerin ele alınmasına dönük diyalog ve koordinasyon kanalı sunan söz konusu organ ve kurumların yanı sıra örgüt üyesi devletler, bütünleşme süreci içerisinde doğrudan güvenlikle ilgili girişimlerde de bulunmuştur. Bu girişimlerden ilki, 1982 yılında bir mutabakat zaptıyla oluşturulan ve 1996 yılında kuruluşu bir antlaşmaya dayandırılan Bölgesel Güvenlik Sistemi'dir (Regional Security System-RSS). İlgili antlaşmaya göre RSS, uyuşturucu ticareti, acil durumlarda arama ve kurtarma, yasa dışı göç, deniz güvenliği, doğal ve insan kaynaklı felaketler, kaçakçılık ve ulusal güvenliğe yönelik diğer tehditler gibi konularda katılımcı devletler[51] arasında iş birliği geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedef çerçevesinde RSS kapsamında asker ve polis güçleri oluşturulmuştur.[52] İkinci girişim, 2001'de gerçekleşmiştir. 22'nci HBK'de liderler, Karayipler bölgesinde artan suç ve şiddet vakalarının nedenlerinin araştırılması ve çözüm önerilerinin getirilmesi gayesiyle bir görev gücünün kurulması kararını almıştır. Üçüncü girişim, 2005'te gerçekleşmiş ve CARICOM üyesi devletlerin hükûmet başkanları, suç ve güvenlikle ilgili bölgesel çerçevenin kabul edilmesi konusunda uzlaşmıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak 2007 yılındaki 27'nci HBK'de tesis edilen kararla güvenlik sütunu, resmî olarak CARICOM bünyesindeki iş birliği sütunlarından biri hâline gelmiştir.[53] Diğer bir girişim, 2006 yılında imzalanan CARICOM Üyesi Devletler Arasında Güvenlik Yardımı Antlaşması'dır.[54] On üç CARICOM üyesi devletin taraf olduğu[55] söz konusu antlaşma, doğal ve insan kaynaklı felaketlere karşı etkin müdahalelerin yapılması, ulusal ve bölgesel krizler ve ciddi suç unsurlarıyla mücadele için kaynakların harekete geçirilmesi ve imzacı devletlerin teritoryal bütünlüğünün korunması amacıyla Güvenlik Yardımı Mekanizmasını oluşturmuştur.[56]

CARICOM bünyesinde güvenlik sütununun, ekonomik bütünleşme, işlevsel iş birliği ve ekonomik ilişkiler dâhil olmak üzere dış politika koordinasyonu sütunlarına eklenmesiyle birlikte güvenlik alanında kurumsallaşma süreci de hızlanmıştır. Bu kapsamda CARICOM bünyesinde bakanlık seviyesinde faaliyet gösteren Ulusal Güvenlik ve Mevzuatın Uygulanması Konseyi[57] ve bu konsey bünyesinde özellikli olarak kaynakların harekete geçirilmesinden, uygulamadan ve acil durumlardan sorumlu bir alt komite, bölgesel suç ve güvenlik gündeminin uygulanmasıyla görevli Suç ve Güvenlikle İlgili Uygulama Birimi ile kolluk gücü, göç, ordu, gümrük, istihbarat ve finansal suçlar ile disiplin ve cezaevi hizmetleri alanlarındaki yetkililerden oluşan ve teknik danışma hizmeti veren daimî komiteler oluşturulmuştur.[58]

51 Antigua ve Barbuda, Barbados, Dominika, Grenada, Guyana, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler. Regional Security System, https://www.rss.org.bb/, (Erişim: 04.12.2023).

52 Byron, op.cit., s. 140. Murphy George Pryce, **Security: The Fourth Pillar of the Caribbean Community. Does the Region Need a Security Organ?** (Unpublished Master Thesis), Jamaica, University of the West Indies, 2016, s. 27.

53 CARICOM IMPACS, CARICOM Crime and Security Strategy 2013: Securing the Region, Adopted at The Twenty-Fourth Inter-Sessional Meeting of the Conference of Heads of Government of CARICOM, 18-19 February 2013, Port-au-Prince, Republic of Haiti, 2013, https://2009-2017.state.gov/documents/organization/210844.pdf, s. 10, (Erişim: 04.12.2023).

54 Byron, op.cit., s. 148.

55 Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Barbados, Belize, Dominika, Grenada, Guyana, Jamaika, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Surinam ile Trinidad ve Tobago.

56 Regional Security System, Treaty on Security Assistance among CARICOM Member States, https://www.rss.org.bb/wp-content/uploads/2017/12/treaty_security_assistance.pdf, (Erişim: 04.12.2023).

57 Söz konusu konsey, ilk toplantısını 2006'da gerçekleştirmiş ve 2009 yılında RECA'ya eklenen protokolle daimî CARICOM organlarından biri olmuştur.

58 CARICOM IMPACS, https://www.caricomimpacs.org/about, (Erişim: 04.12.2023). Wendy C. Grenade, Kai-Ann Skeete, "Regionalism Among Small States – Challenges and Prospects: The Case of the Caribbean Community (CARICOM)", **Small**, No. 1, 2015, s. 15, https://www.researchgate.net/publication/277305863_

Güvenlik Alanının Gündemi

CARICOM'un hedefleri, CARICOM bünyesinde oluşturulan kurumsal yapılar, HBK toplantılarında gündeme gelen konular ve alınan kararlar ve güvenlik alanına ilişkin yapılan antlaşmalar, CARICOM'un güvenlik gündeminin anlaşılması açısından bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte CARICOM IMPACS, bölgesel güvenlikle ilgili bütünlüklü bir yaklaşım sunan "CARICOM Suç ve Güvenlik Stratejisi 2013: Bölgenin Güvenliği" (bundan sonra Suç ve Güvenlik Stratejisi) başlıklı bir strateji belgesi hazırlamış ve bu belge, 2013 yılındaki 24'üncü ara HBK toplantısında kabul edilmiştir.

Demokrasi, özgürlük, adalet, refah, teritoryal bütünlük, insan hakları ve iyi yönetişim prensiplerine dayanan Suç ve Güvenlik Stratejisi, Karayipler bölgesinin ekonomik açıdan etkinliğini ve vatandaşların güvenliğini güçlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.[59] Belgeye göre barış, özgürlük, refah ve kalkınma, güvenliğin tesis edilmesine bağlıdır ve CARICOM tek pazar ve ekonomisi ancak güvenli bir ortamda oluşturulabilir. Bu bağlamda söz konusu strateji belgesi, CARICOM'un suç unsurlarına ve güvenliğe yönelik yaklaşımının belirlenmesinde bir referans sunmaktadır.[60] Belgede belirtildiği şekilde CARICOM üyelerinin karşı karşıya kaldığı riskler ve tehditler, büyük ölçüde çok boyutlu, birbirlerine bağımlı ve sınırlar ötesidir.[61] Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, gelişmekte olan devletlere doğru gerçekleşen demografik değişimler, Asya'nın bir üretim merkezi hâline gelmesi, ham madde talebinin artması ve bu durumun getirdiği çevresel sonuçlar, küresel ölçekte dönüşümsel etkiler ortaya çıkarmaktadır. Belirtilen hususlar, Karayipler bölgesi halkları için hem fırsatlar hem de riskler getirmektedir. Bölge devletleri, ticaret ve piyasa ilişkilerinin serbestleştirilmesi ve artan ekonomik rekabet koşullarına adapte olmak durumundadır. Bu süreçte bölge halkları, artan suç oranları, yasa dışı silah ve uyuşturucu ticareti, örgütlü suçlar, siber suçlar, su, enerji ve diğer kaynaklara artan taleple bağlantılı olarak çevresel bozulma ve iklim değişikliği gibi toplumlar için yıkıcı sonuçlar doğurabilecek tehditlerle ve risklerle karşı karşıya kalmaktadır. CARICOM üyesi devletler, söz konusu sınırlar ötesi suçlarla mücadelede esnek ancak kararlı stratejiler belirlemelidir.[62]

Suç ve Güvenlik Stratejisi belgesi, CARICOM'un karşı karşıya kaldığı güvenlik sorunlarını, Karayipler bölgesinin hazırlık derecesini de dikkate alarak tehdit ve risklerin olasılık değerlendirmesi kapsamında dört kategoride (tier) ele almaktadır. Birinci kategorideki tehditler, aciliyet seviyesi en fazla olan tehditler şeklinde değerlendirilmiştir. Yasa dışı silah ticareti ve uyuşturucu ticareti, çeteler ve örgütlü suçlar, siber suçlar, finansal suçlar ve yolsuzluk unsurlarından oluşan bu tehditler, hâlihazırda kırılgan olan sosyoekonomik yapı ve kalkınma üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir ve ekonomik bütünleşme sürecini olumsuz etkileyebilir. İkinci kategori, birinci kategori kadar olmasa da gerçekleşme olasılığı bulunan ve yüksek etki potansiyeli olan tehditlerden oluşmaktadır. Bu tehditler, insan ticareti ve kaçakçılık, doğal felaketler ve kamu düzenini tehdit eden suçlar olarak sayılmıştır. Üçüncü kategori tehditleri, kritik seviyede potansiyel risklerden oluşmaktadır. Sanayi alanları, petrol rafinerileri, enerji ve su tesisleri, hava alanları, limanlar ve oteller gibi kritik alt yapılara saldırılardan ve

Regionalism_Among_Small_States_-_Challenges_and_Prospects_The_Case_of_the_Caribbean_Community, (Erişim: 04.12.2023).

59 CARICOM IMPACS, CARICOM Crime and Security Strategy 2013: Securing the Region, s. 4.

60 Ibid, s. 9.

61 Ibid, s. 4.

62 Ibid, s. 13.

terörizmden oluşan bu risklerin etkisi yüksek ancak gerçekleşme olasılığı düşüktür. Dördüncü kategori, uluslar ötesi nitelikte olan gelecekteki risk unsurlarından oluşmaktadır. Bu riskler; iklim değişikliği, salgınlar ve göç baskısıdır.[63]

SONUÇ

Karayipler bölgesi devletleri, ekonomik yapı ve gelişmişlik açısından değişkenlik göstermekle birlikte kaynak yetersizliği, sektörel çeşitlilik eksikliği, dış finansal kaynağa bağımlılık, yüksek borçluluk ve gelir dengesizliği gibi kalkınmaya engel teşkil edebilecek sorunları paylaşmaktadır. Bu sorunların yanı sıra bölgenin karşı karşıya olduğu çevresel ve toplumsal tehditlerin ve risklerin de kalkınmayı sekteye uğratma ihtimali bulunmaktadır. Bu unsurlar dikkate alındığında büyük ölçüde küçük ve gelişmekte olan devletler kompozisyonuna sahip Karayipler'de bölgesel iş birliği yapılması ve ortak amaçlar çerçevesinde kaynakların bir araya getirilmesi, bölge düzeyinde kalkınmanın gerçekleştirilmesi açısından bir gereklilik oluşturmaktadır. Öyle ki bölgesel iş birliğinin Karayipler'in gündemini meşgul eden daimî konulardan biri olması ve bölgede farklı bölgesel sistemlerin bulunması, bu durumun belirtilerinden biri şeklinde yorumlanabilir.

CARICOM, öncelikli olarak ortak pazar oluşturulması yoluyla bölgesel bütünleşmenin sağlanmasını ve kalkınmanın desteklenmesini hedefleyen bir örgüttür. Başka bir deyişle gelişmekte olan küçük devletlerden oluşan CARICOM bünyesinde kalkınma, bölgesel iş birliği sürecinin ilksel boyutunu oluşturmaktadır. Bu bakımdan Karayipler'in ekonomik, sosyal ve çevresel sorunları da dikkate alındığında, CARICOM bütünleşmesi içerisinde güvenliğin, daha çok kalkınma sürecinin istikrarının temin edilmesine ilişkin bir bağlamda ele alındığı söylenebilir. Bununla birlikte güvenlik alanındaki kurumsallaşma süreci ve bölgesel güvenlik gündemine ilişkin bütünlüklü bir çerçeve sunan Suç ve Güvenlik Stratejisi'nde belirtilen hususlar dikkate alındığında CARICOM bünyesinde güvenliğe yönelik yaklaşımın, kalkınmanın ötesinde bölgesel bütünlüğün sağlanmasına dönük bir çerçevede değerlendirildiği belirtilebilir. Karayipler, sınırlar ötesi nitelik gösteren ve çok taraflı iş birliği yoluyla ele alınmayı gerektiren, geleneksel olmayan güvenlik problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Söz konusu güvenlik problemlerine karşı bütünleşik ve koordineli çözümlerin üretilmesi, bölgesel ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, vatandaşların daha güvenli bir ortamda temel hak ve özgürlüklerden yararlanması, sosyal ve kültürel gelişimin desteklenmesi, CARICOM'un uluslararası alandaki rekabet kabiliyetinin güçlendirilmesi ve bölgesel güvenliğin yanı sıra küresel güvenliğin de tesis edilmesi açısından gereklilik oluşturmaktadır. Güvenlik sütununun bütünleşme sürecine eklenmesi ve güvenlikle alakalı üzerinde durulan diğer gelişmeler, üye devletlerin bu duruma ilişkin farkındalıklarının göstergelerinden biri şeklinde değerlendirilebilir.

CARICOM bütünleşmesi kapsamındaki iş birliği sütunlarından biri olan güvenlik, 2007 öncesi dönemde de CARICOM kurumları bünyesinde güvenlik meseleleri ele alınmakla birlikte 1973 yılında başlayan bütünleşme tarihi dikkate alındığında nispeten yeni bir iş birliği alanıdır. Bu bakımdan güvenlik sütununa ilişkin kurumsallaşma seviyesinin, henüz diğer alanlar seviyesinde gelişim göstermediği söylenebilir. Açıktır ki güvenlik, CARICOM kurucu antlaşmasında belirtilen hedeflere ulaşılması ve bölgenin direncinin güçlendirilmesi açısından kilit

63 Ibid, ss. 32-48.

sektörlerden biridir ve ilerleyen yıllarda üye devletlerin bu alandaki iş birliği sürecini derinleştirmeye yönelik girişimlerde bulunacağı öngörüsünde bulunulabilir. Ancak bütünleşme sürecinin hükûmetler arası niteliğinin ve üye devletlerin iradelerine bağımlı bir yapıda işlemesinin güvenlik alanında iş birliğinin derinleştirilmesine ilişkin olarak istenilen ölçüde ilerlemelerin gerçekleştirilmesi önünde engel oluşturabileceği belirtilebilir.

THE FATE OF REGIONALIZATION IN SOUTH AMERICA: EPHEMERAL REGIONAL INITIATIVES

Mesut Özel

INTRODUCTION

South America bears the potential or resources, such as population and fertile land, to have more influence in global affairs. However, historically, it has yet to implement regionalization to pave the way for successful performance. New attempts for regionalization are underway that could trigger the potential through a post-hegemonic approach in regionalism, i.e., UNASUR[1] and PROSUR[2]. This book section discusses the societal, political, military, economic, and environmental dynamics and the historical background of South American regionalization. The regionness and the coherence of the South American Regional Security Complex are analyzed theoretically, elaborating the ambitions and fears of the actors. Moreover, the potential of a revitalized UNASUR or its ephemeral successor PROSUR to improve the status of the continent from a conflict formation to a security cooperation is discussed in the regional framework. At this juncture, the presidential change in Argentina might determine the fate of regionalization.

A GENERAL LOOK AT SOUTH AMERICA

South America constitutes the southern bloc of the American landmass, most of which lies south of the equator. It is the fourth largest continent, covering nearly 17.83 million square kilometers, and is home to 425 million inhabitants, making it the fifth most

1 UNASUR, founded in 2008, is a South American group that aims to end social exclusion and inequality while promoting regional integration on problems of democracy, education, energy, the environment, infrastructure, and security. It was fashioned after and took inspiration from the European Union. Argentina, Bolivia, Brazil, Chile, Colombia, Ecuador, Guyana, Paraguay, Peru, Suriname, Uruguay, and Venezuela are the members of UNASUR. Mexico and Panama are observers. "**UNASUR | Regional Integration, Member States & Cooperation | Britannica**", December 06, 2023, https://www.britannica.com/topic/UNASUR.

2 "**About PROSUR | PROSUR**", accessed December 14, 2023, https://foroprosur.org/sobre-prosur/. PROSUR's members are Argentina, Brazil, Chile, Colombia, Ecuador, Guyana, Paraguay, Peru, and Suriname.

populous continent.[3] South America is racially and demographically diverse, with a substantial indigenous population that still strives to preserve its culture and around 85 percent of the continent's inhabitant's practice.[4] Roman Catholicism blended with indigenous traditions and practices, whereas Protestantism is the next common faith throughout the continent, along with some Jewish communities. Four cultural groups constitute the continent's demography: American Indians, Iberians, Africans, and European immigrants. The descendants of Spanish and Portuguese settlers, the Iberians, were the first to reach the continent and start interacting with the American Indians. Indeed, there are many hybrid races based on the different cultures and peoples on the continent.

In nine of the countries in South America, Spanish is the primary language: Argentina, Bolivia, Chile, Columbia, Ecuador, Paraguay, Uruguay, and Venezuela. Brazil, the biggest and most densely inhabited country on the continent, is Portuguese-speaking, whereas Dutch is the official language in Surinam, and English is in Guyana.[5] The northern border of South America is traditionally determined by the Columbia-Panama border, along with the Atlantic Ocean and the Caribbean Sea.[6] This section provides localized insights for better navigation.

SOCIETAL ASPECTS OF SOUTH AMERICA REGIONALIZATION

Improving the social domain is crucial for South America's progress and quality of life. One of the most prominent problems is public security. South America, listed on the second row of the global top ten homicide rate list along with Middle Africa and the Caribbean, unfortunately, has between 16-23 homicides per 100,000 populations, five times higher than the global average rate of 6.2 victims.[7] Moreover, the homicide rate among males aged 15 to 29 in South America is more than four times the global average in that category.[8] This high homicide rate, along with other crimes, has detrimental consequences not only for individuals but also for the region's economies and development. A regional mechanism is needed to exchange knowledge and ideas on handling the issue. The current practices of governments and international organizations need to be better coordinated. Inequality and informal employment require particular importance in struggling poverty, considering that South America is one of the regions in the world with the most significant income disparities, and informal employment accelerates this phenomenon.

Currently, programs are in effect to fight against poverty in the region, such as the Bolsa Familia Program and its updated version in Brazil.[9] Women's participation in economic and

3 United Nations Department of Economic and Social Affairs Statistics Division, (2017), **Statistical Yearbook 60th Issue 2017 Edition,** New York, accessed on November 28, 2017, https://unstats.un.org/unsd/publications/statistical-yearbook/files/syb60/T02_Pop.pdf

4 "**South America | Facts, Land, People, & Economy | Britannica**", accessed December 14, 2023, https://www.britannica.com/place/South-America.

5 United Nations Statistical Division, **Standard country or area codes for statistical use (M49)** accessed on November 28, 2017, https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/

6 Accessed on November 28, 2017http://www.worldpopulationstatistics.com/population-of-south-america/

7 United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), **Global Study on Homicide, 2013**, Vienna, Austria. pp.12

8 United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), **Global Study on Homicide 2019,** Vienna, Austria. pp. 35.

9 "**New Bolsa Familia: Challenges and Opportunities for 2023**", accessed on December 08, 2023, https://www.worldbank.org/en/country/brazil/brief/brazil-new-bolsa-familia-challenges-and-opportunities-for-2023.

social life by abandoning their traditional role has also been crucial to reducing poverty, access to political decision-making, and diminishing violence against women. Unfortunately, in South America, prejudice and stereotypes from the past have still been persistent in society, causing cases of harassment and or street violence to continue. Additionally, despite the enactment of several laws and measures in this venue, the rights of sexual minorities are often not respected.

Although there is widespread access to education, the primary challenge is the quality of education. In that respect, the inefficient use of time could be handled by raising the effectiveness of the teachers and their life standards and by innovatively using intelligent technologies to increase the quality of teaching and fight against poverty.[10] Significant improvements have been made in the region to ensure better accessibility to health services. However, diabetes, malnutrition, obesity, cancer, and elderly care also need to be taken care of through the healthcare system.[11]

Social policy is a neglected domain in most contemporary neoliberal forms of regionalization, caused mainly by the potential reach of the global hegemon, the US. The ill achievement of the former regional initiatives in this venue to raise the quality of life of the South American populations and problems from neoliberal reforms were decisive factors for the rise of leftist parties, leaders, and movements on the continent in the late 1990s. The voters have well received their narrative to handle the severe social and economic problems.[12]

In the early phase of free trade agreements (FTAs)[13], the "social clauses" had been on the regulatory agreements, mainly in the labor rights and harmonization of the labor policies. Later, the constitutive treaties of MERCOSUR and CAN.[14] It also included labor, education, and health issues.[15] A distinctive body to coordinate at the intergovernmental level of regional health affairs is established in MERCOSUR; the Social Institute and Institute of Public Policy on Human Rights were founded for the involvement of civil society and ordinary citizens in the legislation. However, the funds for implementing the social chapter were the first ones truncated in times of austerity.[16] The societal dimension has become more visible in new trans-societal cooperation in welfare projects and workers' cooperatives supporting belonging

10 Bruns, Barbara and Luque, Javier. Great Teachers: How to Raise Student Learning in Latin America and the Caribbean, **Latin American Development Forum Series,** The World Bank Group, Washington DC, 2015, pp. 6.

11 Mora, Cynthia Flores, **Five Key social development issues in Latin America in 2014,** January 2015, The World Bank, accessed on November 28, 2017, http://www.worldbank.org/en/news/feature/2015/01/09/temas-desarrollo-america-latina-2014

12 Pimenta, Gabriel F. and Arantes, Pedro Casas V. M., **Rethinking Integration in Latin America: The "Pink Tide" and the Post-Neoliberal Regionalism**, presented at FLACSO-ISA Joint International Conference, Buenos Aires, Argentina, July 23-25, 2014, pp. 4.

13 A free trade agreement (FTA) is an agreement between two or more countries where the countries agree on certain obligations that affect trade in goods and services and protections for investors and intellectual property rights, among other topics—**International Trade Administration, "Free Trade Agreement Overview**", accessed December 08, 2023, https://www.trade.gov/free-trade-agreement-overview.

14 The Andean Community, made up of Bolivia, Colombia, Ecuador, and Peru, is a leading international organization in integration on the continent, which works to improve the quality of life of 115 million Andean citizens. "**About Us? - Andean Community"**, accessed December 08, 2023, https://www.comunidadandina.org/quienes-somos/.

15 The Southern Common Market (MERCOSUR for its Spanish initials) is a regional integration process, initially established by Argentina, Brazil, Paraguay, and Uruguay and subsequently joined by Venezuela and Bolivia -the latter still complying with the accession procedure. "**MERCOSUR in Brief**", MERCOSUR (blog), accessed 08 December2023, https://www.mercosur.int/en/about-mercosur/mercosur-in-brief/.

16 Riggirozzi, Pía., **"Regional Health Governance in South America: Redefining Regionalism and Regional Responsibilities**", Doctoral School Lecture, Quito, August 29-12, pp. 4.

identity and regional mission. ALBA and UNASUR have been the most compelling emerging initiatives for this purpose.[17]

In the case of UNASUR, a new social schema has amalgamated the sharing and institutional development in fields of social policy, particularly in the health domain. Besides regional policy and procedure development, the implementation on the field was conducted in the case of the 2010 Haiti and Chile earthquakes, coupled with medical support in disaster relief and reconstruction efforts.[18]

The focus of new regionalization efforts on societal and humanitarian domains was the pronouncement of the strong convergence of countries' policies and the agenda of such organizations, which could be perceived by the growing emphasis on social and development issues, critical points in the agenda of the leftwing parties and considered fundamental for the reduction of inequalities, social development, search for autonomy and social inclusion policies.

MILITARY ASPECTS OF SOUTH AMERICAN REGIONALIZATION

Military spending in Latin America has decreased 7.8 percent from 2015 to 2016. The fall is mainly explained by spending reductions in oil-exporting countries such as Ecuador, Mexico, Peru, and Venezuela.[19] Brazil's defense expenditures have continued to descend due to worsening economic crises. Columbia and Argentina, on the other hand, increased military spending. Columbia has used a portion of its GDP, i.e., 3.4 percent, even surpassing the US on the military modernization programs. It is expected to increase in 2017 to consolidate the deal with FARC.[20]

While there has been a declining trend in continental defense expenditures, Brazil still has the strongest and the most potent armed forces, in size of 334,500 personnel, with limited power projection capability, followed by Argentina, Peru, Columbia, and Venezuela. Although South American states tend to avoid war, they maintain a decent military to struggle against insurgent groups such as Columbia and to position themselves as regional leaders, such as Brazil and Argentina.[21]

17 Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America (ALBA) is a regional bloc organized in 2004 that aims for social, political, and economic integration in Latin America and the Caribbean. "**Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America (ALBA) | Britannica**", accessed December 08, 2023, https://www.britannica.com/topic/Bolivarian-Alliance-for-the-Peoples-of-Our-America.

18 Ibid., pp. 8.

19 Stockholm International Peace Research Institute, Trends in World Military Expenditure, 2016, April 2017 **World military spending: Increases in the USA and Europe, decreases in oil-exporting countries**, accessed on November 28, 2017 https://www.sipri.org/media/press-release/2017/world-military-spending-increases-usa-and-europe

20 Gonzalez, Elizabeth., **Weekly Chart: Military Spending in Latin America and the Caribbean**, May 10, 2017, Americas Society Council of the Americas, accessed on November 28, 2017, https://www.as-coa.org/articles/weekly-chart-military-spending-latin-america-and-caribbean

21 2017 Brazil Military Strength, **Current military capabilities and available firepower for the nation of Brazil,** accessed on November 28, 2017, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=brazil

ECONOMIC ASPECTS OF SOUTH AMERICAN REGIONALISM

During the last three decades, South America has experienced a period of macroeconomic volatility that has influenced the highly indebted states of the region. From 1994 to 2008, the continent's economies expanded at an average rate of 7.6 percent. The region's larger economies, Brazil, Venezuela, Chile, and Colombia had made gains from the economies of scale. At the same time, Uruguay, Paraguay, Bolivia, and Ecuador had either regressed or stagnated, and exceptionally, Argentine had declined.[22]

The Great Recession of 2014 has significantly affected the globe, particularly South America. Countries that have managed the commodity downturn with some success, such as Chile, Columbia, and Bolivia, picked up in 2017. Other oil exporters, such as Venezuela and Ecuador, are expected to continue with low growth. Brazil, the largest economy accounting for half (1772 billion US dollars as of 2016) of the GDP in the continent (about 3558 billion US dollars as of 2016), had stabilized after two years of economic contraction.[23]

Currently, the Brazilian economy is less dependent on economies of the rest of the continent, except for some sectors such as automotive, agricultural machinery, engineering services, and energy. However, forces that are exogenous to the continent drive the Brazilian economy. The best future vision for South American economic integration would be to work outside the borders of existing structures under the leadership of Brazil towards an effective free trade arrangement among a core of committed nations. Today, the only driving factor for regional economic integration is the political will of the countries motivated by regional power struggle concerns.[24]

ENVIRONMENTAL ASPECTS OF SOUTH AMERICAN REGIONALISM

The prominent environmental issues in South America are deforestation, air and water pollution, overuse of pesticides, eutrophication, epidemic diseases, ocean dumping, fishery protection, biofuel production, and fuel wood usage. Deforestation is one of the vital problems, especially in Brazil, where the rainforests have been cut down for lumber and animal habitats have been destroyed due to agricultural needs.

When it comes to the actual quantity of natural resources, South America dominates: It contains one-third of the world's freshwater reserves, almost half of the world's rain forests, a quarter of the world's potential arable landmass, a variety of essential mineral reserves, including hydrocarbons. In addition, the continent is responsible for one-third of the global carbon emissions due to the conversion of land for exploitation. Alongside the overall meaning of these endless drifts, regular assets are crucial to the landmass' improvement approaches and the personal satisfaction of its populace. Flooding, landslides, hurricanes, drought, pest

22 Jovanovic, Miroslav N., **International Handbook on the Economics of Integration**, Volume I General Issues sand Regional Groups, January 2011, Edward Elgar Publishing Group, Integration efforts and Economic Dynamics in South America, Frischtak, Claudio R. pp. 433

23 International Monetary Fund, **Regional Economic Outlook Update Fall 2017**, Latin America and the Caribbean: Stuck in Low Gear, Washington DC, US, pp. 12.

24 Frichtak, pp. 437.

outbreaks, and glacier retreats are exacerbated by poverty in the continent's rural and urban areas.[25]

In the Southern American context, the regional organizations have clauses for environmental protection and to act jointly in constructing interregional cooperation strategies to strengthen the relations between environment and development, that is, sustainable development. However, these declarations stand on paper rather than action. Environmental issues have the potential to ignite regional conflicts, as in the case of the construction of a pulp mill on the Uruguayan River, causing tensions between Uruguay and Argentine and the fair use of the vast Guarani Aquifer lying under Paraguay, Uruguay, Argentine, and Brazil. A hurricane caused substantial damage to Amazon's tropical forests in January 2005, and the frequent earthquakes resulted in a substantial death toll and significant damage to infrastructure.[26] The environmental issues have the potential to trigger region-wide conflicts.

Nations included in UNASUR started to insert environmental factors into their related legislation. According to UNASUR's constitutive treaty, preserving the environment is one of the main issues for achieving regional integration. Although environmental affairs have been discussed and considered in the Union's current councils, it would be better to establish a unique body solely dedicated to the environment with equal and permanent participation of all members in decision-making for environmental laws and policies. This institution should be delegated with authority and responsibility to interact with relevant councils and bodies of the Union and other national, non-governmental, international, and transnational bodies in the global field. In sum, the UNASUR has the potential to cover the regional environmental aspect if the framework could be defined clearly.[27] UNASUR is a complex sum of the previous regional integration efforts in South America while being a relatively new integration process.[28]

After the failure of UNASUR, the pro-market leaders of South America inaugurated a new regional body, "PROSUR", boosted by right-wing leaders; right at its birth, this institution risked being defunct and inefficient due to being tied to a particular ideology. PROSUR inherited the environmental chapters of its predecessors to fight against enduring challenges.[29]

POLITICAL ASPECTS OF SOUTH AMERICAN REGIONALIZATION

In this book section, the prominent states that have the potency to influence regional affairs have been analyzed for clarity.

25 Baud, Michiel, Castro, Fabio de and Hogenboom, Barbara, **European Review of Latin American and Caribbean Studies** Environmental Governance in Latin America: Towards an Integrative Research Agenda 90, April 2011 | 79-88, pp. 80.

26 Tavares, Rodrigo., **Security in South America: The Role of States and Regional Organizations**, 2014, FirstForumPress, London, pp. 80-81

27 Espindola, Isabela Battistello, **The UNASUR, and the Environment**, presented in XI. European Council on Social and Behavioral Sciences, Rome, Italy, September 1-4, 2014.

28 Isabela Battistello Espíndola ve Celso Maran De Oliveira, **"The Environmental Protection in South American Integration Process: A Union of South American Nations (UNASUR) Perspective"**, in *INCREaSE*, ed. António Mortal vd. (Cham: Springer International Publishing, 2018), pp. 10, https://doi.org/10.1007/978-3-319-70272-8_1.

29 Benedict Mander, "Prosur Risks Joining the List of Failed Pan-South American Institutions", Financial Times, March 29, 2019, https://www.ft.com/content/32765d6e-5226-11e9-9c76-bf4a0ce37d49.

Analysis of State Actors: Ambitions and Fears

Argentina, a country with a prosperous past and expected to be a middle-range power, suffered one of the most severe crises in the 1980s. After the military rule, Argentina took an active stance in world affairs, ending the long-standing isolation. It had pacified its relations with Chile and Brazil. The current state of bilateral relations is considerably cordial and stable, despite Argentina's opposition to Brazil's global power ambitions, such as securing a permanent seat in the United Nations Security Council. However, in order to generate domestic gains and increase their electoral vote, recent governments have brought some contingent issues to the surface, such as the Falkland/Malvinas question, the dispute over the construction of a pulp mill at the Uruguay River, and the Beagle Channel dispute with Chile.[30] In addition, President Javier Milei intends to reorient Argentina's foreign policy away from China and leftist regional partners toward the United States and Israel. He even dared to threaten to freeze relations with China, Brazil's second-largest trading partner, and accused the left-leaning president of being communist and corrupt. The security dynamics and regional organizations will undoubtedly be affected by President Milei's narratives.[31]

Given its population, territory, and Gross Domestic Product, Brazil is anticipated to be a world power. It leads other continental states in land and population size, as well as in the majority of industry, technology, transportation, natural resources, and military power projection. By utilizing its soft power, Brazil, the theater's most potent military and economic power, is a game-changer and a guarantee on the continent. Brazil suffers from severe socioeconomic inequalities inherited from the colonial social structure despite the absence of any apparent foreign threat to national security. Brazil has focused on the continent rather than Latin America to keep Mexico out of the regional power dynamics. Brazil has reaffirmed its power and autonomy in South America. It was the creator of UNASUR and the co-creator of CELAC with Mexico. This ownership proves Brazil's attachment to promoting multilateral regionalism to exercise its global and regional leadership ambitions.[32] Economic integration, political alliance, and shared values (social justice, democracy, and human rights) are the foundations for peaceful relations in Brazil's regional vision of cooperation. Brazil believes that institutions emphasizing national sovereignty are the best means of resolving conflicts by fostering confidence and reducing tensions. However, the prospects for this role still need to be improved because of the weaknesses in public security, drug consumption, and environmental protection.[33] On the other hand, Brazil's National Defense Policy of 2020 depicts that South America is no longer a region free of regional conflicts and hints at the 'solution' of regional controversies. Brazil's new stand, coupled with its rearmament and rejuvenation of military equipment, could easily lead to misperceptions.[34] According to a balance of power logic, some

30 Tavares, pp. 87-105.

31 Lautaro Grinspan, "**Changing Course: How Javier Milei Will Transform Argentina's Foreign Policy**", Al Jazeera, accessed December 10, 2023, https://www.aljazeera.com/news/2023/12/8/changing-course-how-javier-milei-will-transform-argentinas-foreign-policy.

32 **"Under Lula, Brazil Can Take on Regional Leadership. Will It?"** accessed December 14, 2023, https://americasquarterly.org/article/under-lula-brazil-can-take-on-regional-leadership-will-it/.

33 Mares, David R., **Interstate Security Issues in Latin America** from Routledge Handbook of Latin America in the World Routledge. November 10, 2014, Accessed on: November 25, 2017, pp. 429.

34 Milton Carlos Bragatti ve Brigitte Weiffen, "The Deterioration of South America's Security Architecture: From Cooperation to Coexistence?", **International Relations,** August 12, 2023, 17, https://doi.org/10.1177/00471178231195246.

nations considered Brazil a potential regional hegemon that required institutional binding, buffering, and economic diversification.[35]

Chile, the last country democratized in the Southern Cone, has traditionally resorted to multilateralism to counter the pressures from powerful neighbors politically. Chile has resolved most of the border demarcation disputes with Argentina. However, the maritime border delimitation issues with Peru and maritime access to Bolivia have persisted. It also faces domestic insecurity arising from the uprisings of indigenous groups.[36] Chile is the region's largest spender on arms in its quest to modernize its armed forces.[37]

Columbia's civil conflict has been the longest and the most intricate on the continent. Despite its resolution by a peace deal, the ongoing implementation period strains its relations with its neighbors. Its bilateral affairs with Venezuela have been strained due to territorial disputes in the Gulf of Venezuela. Drug trafficking mainly drives its foreign policy. Columbia attaches great importance to cooperation with Andean and Amazon countries regarding anti-drug trafficking initiatives. Columbia has substantial military power that is influential in external and political affairs.[38] Moreover, it has recently embraced a more aggressive soft-balancing strategy based on economic statecraft and buffering.[39]

Venezuela, once respectable for its merged majority rules system and oil abundance up to the last part of the 1990s, has moved to a robust and unified system constrained by Chavez and his replacements to advance communism enlivened by another feeling of freedom, Latin American solidarity, and hostile to domineering direction. His foreign policy has also been dictating multipolarity by encouraging the integration of Latin America and pushing for closer ties between UNASUR and CAN. Along with Brazil, Venezuela was involved in forming UNASUR, supported CELAC, and, last but not least, founded ALBA. Even though the social achievements of the Bolivarian Revolution cannot be denied, Chavez's contribution to regional and domestic security needed to be stronger, which made the situation more complicated. However, he efficiently used its great asset, oil, as leverage in global, regional, and domestic politics. The new leadership of Venezuela is currently sitting on the vastest amount of proven oil reserves on the globe.[40], has suffered from the global economic slowdown, low oil prices, an inefficient economy, and domestic poverty.[41] Venezuela has disputes with Colombia and Guyana on delineating its maritime borders.

Historical Background of Regionalization in South America

Except for the Portuguese-Spanish division of South America by the papal agreement of Tordesillas, the colonial era has yet to affect the evolvement of current relations and borders profoundly. The recent political division of South America could be understood better by the

35 Daniel Flemes ve Leslie Wehner, **"Drivers of Strategic Contestation: The Case of South America"**, **International Politics** pp. 52, p. 2 (February 2015): 163-77, https://doi.org/10.1057/ip.2014.45.
36 Ibid., pp. 131–145.
37 Bragatti ve Weiffen, "The Deterioration of South America's Security Architecture", 12.
38 Ibid., pp. 145-159
39 Flemes ve Wehner, "Drivers of Strategic Contestation", 172.
40 British Petroleum Company, **BP Statistical Review of World Energy 66th Edition**, June 2017, London, UK, pp. 12.
41 Tavares, pp. 159-175.

power balance struggles throughout post-independence history and its reflections.[42] Most of the time, regionalism in South America or the Americas can be traced back to the Congress of Panama that Simon Bolivar called in 1926 and a series of Pan-Hispanic Conferences in the middle and end of the 19th century. The Pan-American Union's 1910 product was designed to encourage international cooperation. This wave was mainly focused on infusing a very Hispanic interpretation of American identity to resist colonization by Western powers through close cooperation, which had no effect.[43]

After the independence of South America, most state wars were fought over boundaries and territories, resulting in new states about contested areas of colonial rule, including the fragmentation of Central America. Four viceroyalties of the Spanish colony gave birth to eighteen states, whereas the Portuguese colony emerged as one Brazil in unity.

This failure led to the United States-driven Pan-Americanism. The statement, called later the Monroe Doctrine, by the US president in 1823 had declared unilaterally that the American continents should not be treated as subjects for prospective colonization by any European powers. However, the US did not have the power projection capability to protect the continent then. Along with the emergence of the US as an industrial power and its engagement with South America, Pan-Americanism had reached its peak with the establishment of the Organization of American States (OAS) in 1948, which has still been the prominent institution of the inter-American system which has been commonly regarded as frameworks of to legitimize US interventions in the region.[44] Although the US could be deemed a significant factor, an external actor (both interregional and global), South America's security arithmetic fundamentally has its dynamics in which the US intervenes irregularly.[45]

During the Cold War, the start of European integration encouraged other regions to gather around economic, political, and cultural incentives.[46] The Latin America Free Trade Association (LAFTA) emerged in 1960, and due to significant asymmetries between members resulted in fragmentation into regional sub-blocks; the Andean Community (CAN) established in 1969 getting together Bolivia, Columbia, Ecuador, and Peru, and the Southern Common Market (MERCOSUR) was founded in 1991, Argentine, Brazil, Paraguay, Uruguay, and Venezuela. Both subregional groupings still need to improve, such as CAN members discussing their political models and bargaining bilateral FTAs with external blocks, including the US and the EU. On the other hand, the main actors of MERCOSUR, Argentina, and Brazil, complain to each other in the World Trade Organization (WTO) on different issues. However, these two subregional organizations were the founding base for the South American Union of Nations (UNASUR) in 2008, with the participation of all twelve South American countries. The integration level of this Union on political and economic grounds is anticipated to alter the prospective conduct of regional affairs in South America.[47]

42 Buzan, Barry and Wæver. Ole. (2003), **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 305.
43 Tavares, Rodrigo., (2014), **Security in South America: The Role of States and Regional Organizations,** FirstForumPress, London, pp. 175.
44 Ibid., pp. 176.
45 Buzan, pp. 308.
46 Li, Jaime Martín León. (2014), **Regional Integration Process in South America Analysis of Institutions and Policies of Regional Integration Under the EU Framework**, Diplomatica Verlag, 2012 Hamburg, Germany, pp. 12.
47 Ibid., p. 24.

In fact, since the early 1990s, subregional integration attempts have intensified in Latin America through revised and newly formed groupings, often ending at overlaying initiatives and memberships. Nineteen interregional organizations and arrangements, of which South American states are currently members, have legal authority to assume security-related responsibilities. It is abundantly clear that security matters occupy a more significant portion of these organizations' agenda, regardless of whether they are moved by symbols or context.[48] The functional role of some of these organizations in a regional context could be depicted as follows.

The Andean Community (CAN) was established to promote trade, industry, agriculture, and social cohesion. It has developed from the Andean Pact, a regional organization mainly focused on economic cooperation, to a multifaceted organization that addresses security issues.[49] The fragility of the political situation and the differences in political and ideological grounds hampers the integration process and the focus on regional priorities and interests. CAN's internal crisis stemming from the leadership struggle has been taken to UNASUR, which is increasingly deemed feasible for regional integration.[50]

With the idea of alleviating the rivalry between two regional powers of the Southern Cone, Argentina, and Brazil, MERCOSUR was established by four countries.[51] to facilitate a free trade agreement and a political structure between member states with the ambitious goal of a common market and even a common currency. The initial good performance of the bloc, such as a tenfold increase in trade, was slowed down due to the economic crisis in 2001. Brazil and Argentina have been trying to revive the MERCOSUR through negotiations with the EU for an FTA.[52] Meanwhile, Argentina has become an observer of the Pacific alliance as a counteract to Brazil's unilateral imposition of antidumping restrictions on steel imports from China.[53] The future of MERCOSUR is intrinsically tied to the convergence of Brazil's and Argentina's conduct on trading, which is getting harder considering the presidential change in Argentina.

With its intergovernmental character, MERCOSUR aims to make the integration scheme more flexible and gradual without a supranational and autonomous bureaucracy. It allows governments to overcome disparities characterized by the quest for consulted responses rather than normative rule-based injections.[54] Though it is regarded as the most successful integration endeavor in Latin America, the absence of supranational organs and the inadequacy of transnational organs mean that the integration process's spread depends entirely on the political will of the governments—that is, the leaders.[55]

48 Tavares, pp. 178.
49 Li, pp. 12.
50 Tavares, pp. 178.
51 Argentina, Brazil, Paraguay, and Uruguay are the founding member of MERCOSUR.
52 Li, pp. 15.
53 Felter, Claire and Renwick, Danielle. Council of Foreign Relations, "Mercosur: South America's Fractious Trade Bloc", September 13, 2017, https://www.cfr.org/backgrounder/mercosur-south-americas-fractious-trade-bloc
54 Doctor, Mahrukh (2013) **Review of International Political Economy Prospects for deepening Mercosur Integration: Economic asymmetry and institutional deficits**, 20:3, pp.515–540.
55 Li, pp. 16.

The New Wave of Regionalization Initiatives

UNASUR is the revitalization of aspirations towards South American integration. In recognition of infrastructural development for deeper integration and increasing interdependence, a technical institution was created as the Initiative for the Integration of the South American Regional Infrastructure (IIRSA), with the support of regional financial organs and transnational actors. UNASUR emerged as an entity aiming at integration and Union among UNASUR nations' peoples in the cultural, social, economic, and environmental fields. Establishing supranational institutions like the UNASUR parliament and the UNASUR Court of Justice is under development. [56]It also has a military coordinating component, the South American Defense Council (CDS), to form and identify a South American Defense Policy. In the beginning, Columbia rejected CDS due to its concerns about assuming CDS as a continental military force to counter US influence.[57]. The proposal was imitated by Brazil, which requires the consent of both the US and Venezuela. The exemption of the US and Mexico from the organizational equation pleased Venezuela, but the US was also pleased to have Brazil leading instead of Venezuela. Currently, the CDS is working on four topics: defense policy, military cooperation and humanitarian action, defense industry, formation, and capacity building, prevailing towards a regional strategy among South American countries.[58]Although the security domain appears absent, the UNASUR treaty grants it the right to operate in traditional and nontraditional security issues. It also has a democratic clause to impose sanctions on any member in case of a breach of constitutional rule and the democratic system. The accomplishment of UNASUR's ambitious agenda hinges on several challenges, including the historical hostility between the region's people, the difficulty of achieving regional harmony, the complexity of multilateral defense cooperation, the need to adopt a common strategy for combating drug use, the lack of coordination with other regional organizations, the absence of permanent supranational entities, and, last but not least, the sole reliance on the political will of the governments forming it.

In 2017, the revival of great power competition affected South America. It surfaced in the disintegration of UNASUR, which was based on the claims of denouncing the blockade's excessive ideological "left-wing" nature. The inability to agree on a new Secretary General in 2018 and some members' announced suspension of membership was a crisis that revealed the UNASUR's institutional weakness.[59]

Following the disintegration of UNASUR, the Forum for the Progress and Integration of South America (PROSUR) took its place as "a right-wing response to the left-wing character" of its predecessor. It was designed as a "coordination mechanism" rather than a bureaucratic organization.[60] Its presidential summits took place under the shadow of the COVID-19 Pandemic.

---

56 Arenas-García, Nahuel. 21st Century Regionalism in South America: UNASUR and the Search for Development Alternatives' eSharp Challenges of Development (2012), pp. 64-85.

57 Tavares, pp. 218-220.

58 Der Ghougassian, Khatchick., "*The Post Washington Consensus on the Regional Integration of South America"* in a book edited by Begley, Bruce M. And Defort, Magdelena, **Decline of US Hegemony: A Challenge of ALBA and A New Latin American Integration of 21st Century,** Lexington Books 2015, Lanham Maryland, USA, pp. 171

59 Bragatti ve Weiffen, "The Deterioration of South America's Security Architecture", 11.

60 "**Why Prosur Is Not the Way to Unite South America**", accessed December 14, 2023, https://www.economist.com/the-americas/2019/03/21/why-prosur-is-not-the-way-to-unite-south-america.

This loss of a practical means of integrating the various South American international locations and bringing close family members is exemplified by the current and dramatic dissolution of the Union of South American Nations (UNASUR) and its subsequent alternative through the intermittent Forum for the Progress and Development of South America (PROSUR).[61]

Early in 2023, the presidents of Argentina and Brazil announced their intention and will to return to the UNASUR in response to an invitation by the President of Mexico. The core subject of the following summit was to discuss the high inflation storming the nations of South America.[62] The revitalization efforts have been curtailed by the discourses of the new president of Argentina, who wants to pull his country out of South America's common market (MERCOSUR) and the BRICS and UNASUR.[63]

The Community of Latin American and Caribbean States was officially inaugurated in 2011 by thirty-three states to promote and project a unified voice for Latin America and Caribbean countries. Some of the leaders attending the ceremony have stated that it was founded as a bloc against the OAS without the participation of the US and Canada. CELAC met Mexico's ambitions of reuniting with Latin America and looking for the creation of trade opportunities beyond North America. CELAC is prone to be a competing ground for two regional powers, Mexico and Brazil. The hardship of having relationships between some of CELAC member countries and the ideological and political differentiation has led to distrust and the pursuit of counter-geopolitical strategies.[64] With no strong identity and robust institutional competency, CELAC is expected to face some critical challenges soon.

Theoretical Background and Spirit of South America Regionalization (Regionness)[65]

Within anarchy, "power relations and patterns of amity and enmity" define the regional security complexes' basic structure and traits. RSCs could also be analyzed in terms of polarity considering the resemblance of regional-level power balance to global level one.[66] In this regard, the constructivist formulation of social anarchy structures based on the types of roles that dominate the system—enemy, rival, and friend—and the extent to which these roles are influenced by coercion (external force), interest (calculations of loss and gain), and faith in legitimacy could very well shed light on the patterns. Even though the distribution of power tells us about conflict patterns, historical animosities, friendships, and unusual happenings that cause conflict or cooperation, it plays a crucial role in creating the RSC's overall constellation of fears, threats, and friendships. A wide range of factors, including religion, culture, and history,

61 Fernando Vieira, "The Relationship between the MERCOSUR Agreement with the European Union and South American Regionalism", **Global Americans**, January 21, 2021.
62 "**Latin America: Unasur Is Back, the Centre-Left Is Trying to Regain Leadership of the Region**", accessed December 13, 2023, https://www.agenzianova.com/en/news/latin-america-lunasur-is-back-the-centre-left-is-trying-to-regain-leadership-of-the-region/.
63 "**Argentina's Brexit: Why New President Milei is Threatening to Pull out of South America's Common Market**", Diego Acosta, Leiza Brumat, December 2023.
64 Tavares, pp. 251.
65 "Why Prosur Is Not the Way to Unite South America".
66 Buzan, pp. 49.

impact the patterns of friendship and hostility.[67] Four levels of analysis should be examined in the RSC study: the state's domestic character and vulnerability at the domestic level, the state-to-state relations at the interstate level, the region's interaction with its neighbors at the interregional level, and the role of global powers in the region at the global level.[68]

The composite picture of the Cold War South America had been driven by interacting factors, such as domestic stability, contested borders, geopolitical speculation by two or more states, considerations about regional balance and hegemony mostly involving Brazil and Argentina, and the US involvement. In this respect, the scene of the regional security complex could be classified as a conflict formation. In the postwar period, democratization, the diminishing influence of the military on politics, and neoliberal reform in economics, as well as in the structure of the states, gradually took place. The increased predictability had provided better chances for regional cooperation, peculiarly in the Southern Cone. The other persisting two elements of securitization were the insurgency of indigenous people and social underdevelopment. A rapprochement between Argentina and Brazil paved the way for economic cooperation and institutionalization of MERCOSUR. The peaceful resolution of border and territorial conflicts resulted in eliminating significant internal and external conflicts, except Bolivia's endeavor for access to the sea. Security arguments partly drive MERCOSUR, one being the fear of marginalization in the globalizing and regionalizing economy and the other being the defense of democracy against internal dynamics.[69]

In the Andean north, a more traditional conflict formation picture emerged, including the Peru-Ecuador war in 1995, Venezuelan territorial claims from Guyana, illicit drug trafficking, urban violence, and terrorist activities.

Although the differences between the Southern Cone and the Andean North could be sufficient to treat them as distinct subcomplexes, Brazil remains the connector that keeps the Southern Regional Security Complex together.[70]

In this context, the South American integration process has faced two significant challenges: existing asymmetries and regional leadership. Without the clear leadership of the most developed countries and the potent supranational authorities equipped with executive, legislative, and judicial capacities and absolute power, the integration process by the will of the political elite, which exerts their bargaining power on intergovernmental platforms.[71]

Even the projects of the neoliberal era, such as MERCOSUR and the Andean community, have yet to achieve sustainable levels of intraregional trade and political commitment. Therefore, a revived focus has brought forward the natural regional spaces for alternative policymaking in South America. The UNASUR and ALBA have emerged as different regionalization projects competing with US-led initiatives through a new dynamism in this venue. UNASUR is fundamentally a regional construction towards the amalgamation between MERCOSUR and the Andean Community as well as Chile via trade agreements, new commitments in infrastructure development, and political cooperation without any external influence (i.e., the EU and the US). The new constitutive treaty was founded on democracy, inclusion, social

67 Ibid., pp. 50.
68 Ibid., pp. 51.
69 Tavares, pp. 221.
70 Ibid., pp. 222.
71 Ibid., pp. 252.

development, physical integration, defense, identity, and keeping trade as its primary focus.[72]

Venezuela led the Bolivarian Alliance of the Americas (ALBA), a new continentalist intergovernmental initiative supporting welfarist projects based on health, education, and housing cooperation through state-led programs. Although it has an ideological discourse, ALBA shows resilience beyond President Chavez of Venezuela has shown leadership by instituting new procedures and policies that allow for political ingenuity beyond purely antiliberal narratives. Developing a new consciousness that supports the globally organized society and the program's march toward a new political economy demonstrate the program's relevance.[73]

How these regional alternatives are realized as imaginaries and settings for novel acts and practices defines the regions. The concept of regionness makes it easier to comprehend a region as an entity that unites "around collective practices, consensus, and identity". When comprehending UNASUR and ALBA, the area is shaped by the concepts, initiatives, conflicting forces, and practices that reimagine and reconstruct spaces for novel political decisions and practices that differ in each alternative project.

RESILIENCE AND COHERENCE OF SOUTH AMERICA REGIONALIZATION

South American regionalism is symbolic, ceremonial, or summit-based. The integration process still needs a supranational administrative body with enough political power and financial resources to impact each member's national policies and laws. It has yet to be demonstrated historically that the common Iberian heritage, language, and religion contribute to the South American region's cohesiveness. The spirit of Latin American brotherhood and the displays of family unity at the presidential summit pictures have yet to provide opportunities for more in-depth and long-lasting integration processes. However, compared to the extensive list of topics discussed at summits or the significant number of norms adopted by various regional institutions, the lowest integration model has been achieved over the years.[74]

Concerns about the nation's domestic stability, contested borders, geopolitical speculations by two or more states, and considerations about regional balance and hegemony have persisted in the South American continent, amalgamated with social underdevelopment, human security, and insurgency issues. Unfortunately, these existing problems hamper the coherence and resilience of the South American Regional Security Complex.

In this context, UNASUR is prevailing towards a coherent institutionalized entity, with a supranational trait amalgamating the existing organs of MERCOSUR and CAN, reproducing a more classical understanding of open regionalism. On the other hand, ALBA is aiming at a regional community where social cohesion and cooperation through transnationalised welfarism support resilience beyond ideology rather than institutionalization.[75] Although

72 Riggirozzi, Pía "Region, Regionness and Regionalism in Latin America: Towards a New Synthesis" **New Political Economy,** 17:4, 2012 421-443, pp. 435.
73 Ibid, pp. 437.
74 Dabeane, Oliver, **The Politics of Regional Integration in Latin America: Theoretical and Comparative Explanations,** New York, Palgrave and Macmillan, 2009.
75 Ibid., pp. 438.

UNASUR was involved in resolving the 2008 dispute between Colombia, Ecuador, and Venezuela, it did not attempt to handle the issues of FARC havens or reach for resources in Venezuela or Ecuador.[76] Consequently, the coherence and peace-enhancing capacity of the regional security architecture is significantly hampered in South America as it falls short of Security Community status.

The resilience of these two institutions as alternative regional constructions and governance models is still being evaluated. New integration models are being driven by diverse motives, ideologies, and leadership aspirations at the start of the post-hegemonic regionalist era. Neoliberal integration and cooperation projects have existed for a long time alongside these models. On the other hand, how UNASUR and ALBA re-establish socioeconomic conduct and regional consensus alter how integration, globalization, and interactions between nation-states change. The distinctions here are significant.[77]

CONCLUSION

South America has traditionally been a Regional Security Complex, a conflict formation. The post-Cold War changes in the South American security constellation contain less fragilities and vulnerabilities, more interstate dynamics in both more conflicts and more regionalization, which in turn imply competing regional architectures as new objects of regional rivalry, the interaction with the US shifting from global level to interregional level, that is the US interaction is mainly shaped by distance concreting on the northern part of the continent, particularly in Columbia, leaving the continent to Brazilian leadership.[78]

Although the four levels of analysis are usually unbalanced and intertwined in the domination of the South America Regional Complex, it could be said that a security regime has been strengthening; at least the current pattern of securitization seems to enhance cooperation, which could be described as a form of security cooperation since there is no need to use the threat of force to handle regional conflicts. Depending on the improvement of the sharing of identities, values, norms, collective practices, and meaning through the ripening and aging of the UNASUR on the right track, the South American RSCs may emerge as a "security community".[79] In the foreseeable future, it will depend on Brazil's leadership performance and its relations with the new presidency of Argentina.

76 Mares, pp. 430.
77 Riggirozzi., pp. 439.
78 Buzan, pp. 337
79 Tavares, pp. 260.

BREZİLYA'NIN ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİ

Segâh Tekin

GİRİŞ

Toprak genişliği, nüfus ve ekonomik güç bakımından Latin Amerika'nın en büyük ülkesi olan Brezilya aynı zamanda bölgenin en önemli askerî gücüdür. Atlantik Okyanusu'na sahip olduğu uzun kıyı şeridi nedeniyle Güney Atlantik deniz alanının güvenliği ve Batı yarım küresinin güvenliğinin sağlanmasında kritik öneme sahiptir. Soğuk Savaş Dönemi'nde nükleer güç kapasitesi geliştirmiş ancak 1990'larda tesislerini uluslararası denetime açmış ve kapasitesini barışçıl kullanımla sınırlamıştır. Uçak üretme kabiliyeti ve küresel savunma sanayisinde üretici ülke olarak yer alması, Brezilya'yı küresel savunma sektöründe özel bir konuma yerleştirmektedir. Diğer taraftan Brezilya, sınır anlaşmazlıklarını büyük ölçüde barışçıl yollarla 20. yüzyılın başlarında çözmüş, bir asrı aşkın süredir komşuları ile savaşmamış ve tarihsel olarak uluslararası sorunların çözümünde diplomasiden yararlanmaya öncelik gösteren bir ülkedir. Tüm bu özellikleri, Brezilya'yı gerek küresel güvenlik bağlamında gerekse Latin Amerika'nın ve Amerika kıtalarının güvenliği bakımından önemli kılmaktadır.

20. yüzyılda, Batı merkezli olarak veya Batı'dan kopmadan ortaklarını çeşitlendirmeye yönelik olarak nitelendirilebilecek bir dış politika izleyen Brezilya, her iki dünya savaşına da katılmış tek Latin Amerika ülkesidir. I ve II. Dünya Savaşlarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve müttefikleri yanında savaşmış, Soğuk Savaş Dönemi'nde de Batı Blokuyla birlikte hareket etmiştir. Fakat bu ilişki sorunsuz olmamıştır. Fransa'nın denizaşırı toprağı olan Fransız Guyanası ile olan sınırı dolayısıyla komşu olduğu Fransa ile anlaşmazlıklar yaşamış, Arjantin ve İngiltere arasındaki Falkland Savaşı'ndaysa doğrudan savaşa katılmamakla beraber Arjantin yanlısı bir tutum benimsemiştir. Ülkenin 21. yüzyılın başlarından itibaren artan ekonomik gücü, değişen küresel ve bölgesel dengelerle birlikte koşulları değiştirmiştir. Böylelikle Brezilya, Soğuk Savaş sonrası dönemin önemli orta büyüklükteki güçleri arasında yer almış ve bir büyük güç adayı hâline getirmiştir. Bu dönüşüm, ülkenin dış politikada bağımsız hareket etme istekliliği ve kabiliyetine de yansımış ve ortaya konan yeni dış politika anlayışı, ulusal güvenlik politikasının revizyonunu beraberinde getirmiştir.

Bu çalışma, Brezilya'nın güncel ulusal güvenlik stratejisini ülkenin bölgesel ve küresel politikaları bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Öncelikle, Brezilya'nın ulusal güvenlik stratejisinin belirlenmesinde rol oynayan etkenleri ve stratejinin ortaya çıktığı tarihsel zemini ele almaktadır. Ardından, Brezilya'nın ulusal güvenlik stratejisinde özel önem verilen iki bölgeye yönelik politikaları incelenmektedir. Bu bölgelerden ilki, büyük kısmı Brezilya sınırları içinde yer alan Amazon Havzası'dır. İkincisiyse ülkenin ikinci en önemli doğal zenginlik kaynağı olarak görülen ve Amazon Ormanları'nın doğal kaynak zenginliğine atıfla ülkenin Mavi Amazon olarak adlandırılan Güney Atlantik kıyılarındaki deniz alanıdır. Sonuç kısmında, ülkenin ulusal güvenlik stratejisi, ülkenin güvenliğini kalkınma ile ilişkilendiren yaklaşımı ve doğal kaynakların korunması odaklı bakış açısı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

BREZİLYA'NIN ULUSAL GÜVENLİĞE BAKIŞI

Güney Amerika'nın 11 bağımsız ülkesinden Şili ve Ekvator hariç dokuzu ile komşu olan Brezilya, bölgesel konumu bakımından bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışından bu yana Güney Amerika'da bölgesel güçtür.[1] 19. yüzyılda bağımsız olmasının ardından, sömürgecilik döneminin mirası toprak paylaşımı sorunları ve Güney Amerika'da ulus devletleşme sürecinde yaşanan güç mücadeleleri nedeniyle Brezilya ile Bolivya, Paraguay, Arjantin ve Uruguay arasında savaşlar ve sınır bölgelerinde çatışmalar yaşanmıştır. Güney Amerika'da yaşanan fakat Brezilya'nın dâhil olmadığı çeşitli savaşların da ülke üzerinde etkileri olmuştur. Gerek sömürgecilik döneminde gerekse Portekiz'den bağımsızlığını kazandığı 1822'den itibaren Brezilya'nın güvenliği için bir diğer tehditse Fransa, Hollanda, İngiltere ve İspanya gibi sömürgeci Avrupa ülkelerinin Brezilya topraklarına ve genel anlamda Güney Amerika'ya yönelik ilgisi ve zaman zaman yaşanan kısa süreli işgallerin bertaraf edilmesi çerçevesinde gelişmiştir.

Brezilya'nın komşuları ile olan sınır anlaşmazlıkları, 20. yüzyılın başlarında barışçıl yollarla çözümlenmiş; uluslararası hukuka saygı ve anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, Brezilya'nın hem güvenlik stratejisi hem de uluslararası imajı açısından günümüze dek süren bir belirleyici hâline gelmiştir. Bu durumda Brezilya'nın diplomasiden etkin biçimde yararlanması kadar sahip olduğu demografik, ekonomik ve askerî üstünlükleriyle Bolivya, Uruguay ve Paraguay gibi komşularıyla arasındaki güç asimetrisinin rolünü de göz ardı etmemek gerekir. Bu ülkelerden farklı olarak Brezilya'nın tarihsel olarak güney komşusu Arjantin ile rekabetiyse bu ülkenin ekonomik potansiyeli ve sanayileşmedeki başarısının yanı sıra 20. yüzyılda tıpkı Brezilya gibi nükleer güç geliştirme kapasitesi nispetinde Brezilya'ya tehdit teşkil edebilmesinden ileri gelmiştir. Her ne kadar iki ülke bir asrı aşkın süredir savaşmamış ve Soğuk Savaş Dönemi'nde aynı kampta yer almış olsalar da 20. yüzyılın önemli kısmında askerî rekabet içinde olmuşlardır. Askerî rekabet ancak 1980'lerden itibaren başlayan ve ekonomik entegrasyonu da içerecek biçimde iki ülkenin yakınlaşma siyaseti izlemeleri nedeniyle geride bırakılabilmiştir. Bu gelişmede, yeni bir döneme giren ikili ilişkilerin yanı sıra her iki ülkede de askerî rejimden demokrasiye geçiş süreçleri ve güvenlik odaklı siyaset yaklaşımının geride bırakılması gayesi etkili olmuştur.

Brezilya'nın 1980'lerden günümüze değin dış politikasında farklı yaklaşımlar ön plana çıkmış fakat sınır güvenliği meselelerine yaklaşım göreceli bir süreklilik içinde gelişmiştir. Ön

1 Segâh Tekin, **Brezilya Dış Politikası: Gelenek ve Değişim,** İstanbul, Der Yayınları, 2017, s. 173.

plana çıkan konular ise çoğu zaman ormanlar ve nehirlerden geçen kara sınırlarının yasa dışı geçişlerin ve organize suç örgütlerinin faaliyetlerinin önlenmesi amacıyla kontrolüne odaklanmaktadır. Dolayısıyla günümüzde Brezilya için sınır güvenliği, komşu ülkelerden algılanan tehdit değil çoğunlukla komşu ülkeler için de güvenlik tehdidine dönüşen sınır aşan suçların iç güvenliğe olumsuz yansımaları bağlamında ele alınmaktadır. Öte yandan şehir güvenliği, uyuşturucu ticareti ve organize suç gibi iç güvenlik sorunlarının çoğu Latin Amerika ülkesinde olduğu gibi Brezilya açısından yansımaları bulunmaktadır. Fakat Brezilya'nın özgün koşulları çerçevesinde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Öncelikle Brezilya, suç oranının yüksekliğinden kaynaklanan ülke içi güvenlik, özellikle de şehir güvenliği sorunlarını hâlen çözememiş olmakla beraber 1980'lerden itibaren ordunun toplumsal hayat üzerindeki etkinliğini ve görünürlüğünü azaltma çabaları paralelinde iç güvenlik sorunlarını ulusal güvenlik politikalarının geliştirilmesinin dışında tutmaktadır. Bu yaklaşımda, ülke içi güvenlik sorunlarının dış kaynaklı olmaması bir diğer önemli nedendir. Uygulama düzeyindeyse sınır bölgelerinin organize suç örgütlerinin ülkeye giriş-çıkışı için kullanılmasını önlemekten favela adı verilen gecekondu mahallelerindeki suç örgütlerine yönelik operasyonlara dek ülke iç güvenliğin çeşitli ihtiyaçları noktasında ordu görev almakta veya polis güçlerine destek vermektedir.

Brezilya'nın güvenlik politikaları açısından hem bir küresel güç hem de Amerika kıtalarının en büyük askerî gücü olan ABD, 20. yüzyılın başlarından itibaren önemli bir etkene dönüşmüştür. Bu ilişkinin ortaya çıkışında, 20. yüzyılın özellikle ilk yarısında, ABD'nin bölgedeki çıkarları ve güvenlik ve ekonomi alanlarındaki baskın rolü kadar Brezilya'nın küresel ölçekte güç olma hedefiyle uyumlu gördüğü için ABD ile yakın ilişkiler kurma isteği etkiliydi. Tarihsel açıdan 20. yüzyılın başlarından itibaren ABD ile güvenlik alanında yakın ilişkiler geliştiren ve özellikle Atlantik deniz ticaretinin güvenliği konusunda bu ülke ile ortak çıkarları bulunan Brezilya, her iki dünya savaşında ABD'nin yanında yer almakla kalmamış, II. Dünya Savaşı'nda bu ülkeye Atlantik kıyılarındaki Natal ve Rio de Janerio gibi stratejik öneme sahip sahil kentlerinde askerî üsler sağlamış ve önemli destek vermiştir.[2] Siyasi tarihinde sıklıkla ordunun çeşitli düzeylerde siyasete müdahalesinin yaşandığı Brezilya, 1964-85 arasında doğrudan askerî hükûmet tarafından yönetilmiştir. Soğuk Savaş döneminde, özellikle de askerî yönetim döneminin önemli bölümünü oluşturan 1960'lar ve 70'lerde ABD ile yakın ilişkiler içinde olmuştur. Hem bu yakınlık hem de Latin Amerika genelinde etkili olan komünist hareketlerin Brezilya üzerinde olası etkisini bertaraf etmek amacıyla güvenlik stratejisini ABD ile yakınlığı çerçevesinde belirlemiştir.[3] 1990'lardan itibaren küresel ve bölgesel etkinliğe ve iş birlikçi tutuma önem veren Brezilya'nın bu yaklaşımı dış politikada kendine yer bulmuştur. Ülkenin nükleer programında gönüllü olarak değişikliğe gitmesi ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejimine dâhil olması, bu tutumun önemli bir göstergesidir.[4] Yakın geçmişteki gelişmeler çerçevesinde bakıldığında da Brezilya'nın ABD ile ilişkilerinde daha doğrusu ABD'nin Latin Amerika ile ilişkilerinde güvenlik iş birliği önemli bir parametre olmaya devam etmektedir.

2 John W. Coe, "Battle of the Atlantic", s. 13, https://www.anahq.org/images/specialarticles/BattleofAtlantic.pdf (27.02.2024).

3 David Atkinson, Klaus Dodds, "Introduction to Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Thought", **Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Thought**, Klaus Dodds, David Atkinson (ed.), London, Routledge, 2000, s. 7.

4 Patrice Franko, "The Defense Acquisition Trilemma: The Case of Brazil", **Brazil Emerging in the Global Security Order,** Felix Dane (ed.), Rio de Janeiro, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013, s. 128.

BAĞIMSIZ DIŞ POLİTİKA HEDEFİ VE GÜVELİĞE BAKIŞ

Dış politika açısından baktığımızda bağımsız hareket edebilme kabiliyetini oluşturma ve koruma Brezilya için özel önem taşımaktadır. Tarihsel olarak önce doğrudan, sonra da ekonomik olarak Avrupalı güçlerin sömürgeciliğine ve sonrasında ABD'nin siyasi, askerî ve ekonomik müdahalelerine maruz kalmış Latin Amerika ülkeleri için önemli bir husus olan bu bakış açısını, bağımsızlığını silahlı mücadele ile kazanmamış olan Brezilya, kendi özgün koşulları içinde yorumlamaktadır.[5] Brezilya açısından bağımsızlığı koruma anlayışı, 20. yüzyıl boyunca ülkenin kabiliyetlerinin yanı sıra uluslararası sistemdeki koşullar ve özellikle hem küresel süper güç hem de Batı yarım küresinin en büyük gücü olan ABD ile ilişkilerin nasıl yürütüleceği bağlamında karar alıcılar tarafından değişen politikalar çerçevesinde uygulanmıştır.[6] 2000'lerde başlayan dış politika dönüşümü, bağımsızlık yorumuna da yansımış ve tam bağımsız hareket etmek öncelikli hedef olmuştur.[7] Bununla beraber geleneksel olarak uyguladığı gerek bölgesel gerekse küresel politikalarda uluslararası hukuka saygı ve iş birlikçi tutum yaklaşımını 1990'lardan itibaren artan bölgesel ve küresel ortaklıkları bakımından önemli bir parametre hâline getiren Brezilya, bu tutumunu 2000'lerde de sürdürmüştür. Bağımsızlığı ise küresel sistem içinde güç dağılımın yenilenmesi ve bölgesel liderlik hedefleri çerçevesinde dış politikasına yansıtmıştır.

Böylelikle 2000'lerden itibaren ülkenin dış politikadaki iddialı hedefleri ve artan ekonomik gücü paralelinde, ulusal güvenlik politikası açısından yeni bir döneme girilmiştir. Savunma ve doğal kaynakların korunması odaklı planlamalar yapılmış, ordunun modernizasyonu ve buna yönelik gerekli bütçenin ayrılması hedeflenmiştir.[8] Bu alandaki diğer hedefse hem küresel hem de bölgesel alanda Brezilya'nın artan rolüne ordunun katkı sunması olmuştur.[9] Brezilya'nın uluslararası barış güçlerine katılımının artışı, orduya dış politikada biçilen rolün önemli bir göstergesidir. Geçmişte de çok sayıda BM misyonunda görev almış olan Brezilya için bu durum yeni olmamakla birlikte 2003 sonrasında tarihinde ilk kez üç farklı kıtadaki üç görevde; Kongo, Haiti ve Lübnan'da barış güçlerinin komutasını üstlenmiştir.[10] Aynı dönemde, barış güçlerinde görev alan Brezilyalı asker, polis ve sivil personelin sayısında da önemli artış yaşanmıştır.

Güvenlik boyutu açısından baktığımızda dikkat çekici nokta, günümüzde Brezilya açısından bağımsız hareket edebilme kabiliyetinin, coğrafi güvenliği ekonomik güvenlik ve doğal kaynakların güvenliği ve kontrolüyle ilişkisi çerçevesinde ele alınmasıdır. Ulusal güvenlik stratejisine kaynaklık eden belgelerde de bu yaklaşım açık biçimde görülmektedir. Bu durum, 1985'te demokrasiye geçişin ardından ordunun siyasetteki etkinliğini azaltmaya yönelik çabalara yol açmıştır. Soğuk Savaş sonrasında bölgesel ve küresel güvenlik dinamiklerindeki değişimler, Brezilya'nın devlet başarısızlığı, çatışma ve işgal olgularıyla mücadele eden Afrika, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'dan coğrafi uzaklığı ve kamuoyunun demokrasiye dönüş sonrasında

5 Tullo Vigevani & Haroldo Ramanzini Júnior, "Autonomia, Integração Regional e Política Externa Brasileira: Mercosul e UNASUL", **Seminário A Nova Políca Externa Brasileira (2003-2013): Balanço e Perspectivas, (2013: São Paulo)**, IECInt, São Paulo, 2013, s. 22.

6 Tullo Vigevani & Gabriel Cepaluni, "A Política Externa de Lula da Silva: A Estratégia da Autonomia pela Diversificação", **Contexto Internacional,** Vol. 29, No 2, 2007, s. 275-276.

7 Celso Amorim & Luiz Feldman, "A Política Externa do Governo Lula em Perspectiva Histórica", **Política Externa Independente: San Tiago Dantas,** Brasília, FUNAG, 2011, s. 300.

8 Franko, age., s. 98.

9 **Estratégia Nacional da Defesa,** Brasília, Ministério da Defesa, s. 33, https://www.gov.br/defesa/pt-br/assuntos/copy_of_estado-e-defesa/pnd_end_congresso_1.pdf (15.02.2024).

10 Grazielo Carneiro de Souza "MONUSCO: A atuação brasileira em operações de paz robustas", **Brasiliana-Journal for Brazilian Studies,** Vol. 3, No. 2, 2015, s. 169.

ordunun görünürlüğünün azalması beklentisi çerçevesinde güvenlik politikaları kısmen arka planda kalmıştır. Bununla beraber 1980'lerin sonlarından itibaren Güney Amerika genelinde demokratikleşmenin getirdiği siyasal yumuşamanın bölge ülkeleri arasındaki güvenlik rekabetinin önemini azaltması ve Falkland Savaşı'nın bölge dışından gelebilecek tehdit algısının hâlen geçerli olduğunu göstermesi, Brezilya-Arjantin askerî rekabetini zayıflatmış ve güvenlik alanında iş birlikçi bir tutum benimsenmesinin önünü açmıştır.

YENİ ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİ

Brezilya dış politikası, 2000'lerden itibaren, küresel ölçekte daha fazla söz sahibi olma ve bölgesel politikalara liderlik etme hedefleriyle hareket etmiştir. Brezilya'da 2003-2016 yılları arasında önce Luiz Inacio Lula da Silva iki dönem üst üste başkanlık görevine seçilmiş, ardından yine kendisi gibi İşçi Partisinden (PT) Dilma Rousseff, iki dönem başkanlık görevini yürütmüştür. Rousseff'in ikinci dönemi 2016'da henüz görev süresi tamamlanmadan daha sonradan aklanacağı suçlamalar nedeniyle başkanlıktan azledilmesiyle sona ermiştir. Her ne kadar Lula ve Rousseff dönemlerinin dış politika yaklaşımları arasında liderlik özelliklerinin yanı sıra ülke içi çeşitli sorunlar ve küresel ekonomideki değişimler nedeniyle çeşitli farklılıklar yaşanmış olsa da süreklilik söz konudur. Böylelikle 2003-2016 dönemi, Brezilya açısından ulusal dış politikasının ve ülkenin bölgesel ve küresel ilişkilere bakışının çeşitli yönleriyle yenilendiği bir dış politika dönüşümüne tanık olmuştur.

Brezilya'ya yeni dış politikada biçilen iddialı bölgesel ve küresel hedefler paralelinde ulusal güvenlik politikasında da yeniliklere gidilmiştir. Bununla beraber ulusal güvenlik politikasındaki yenilikler yalnızca 2003 sonrasında Lula ile başlayan yeni dış politika anlayışının ürünü değildir. 1985'te ülkenin askerî rejimden demokrasiye geçişinin ardından ordunun yönetimdeki yerini ve ulusal güvenliğe bakışı yeni bir kapsama yerleştirmeye yönelik olarak 1990'larda gerçekleşen demokratik dönüşüm ile yakından bağlantılıdır. Soğuk Savaş koşullarında 1964-85 arasında ülkeyi yöneten askerî rejim, komünizm tehdidiyle ilişkilendiren bir ulusal güvenlik anlayışı odaklı Ulusal Güvenlik Doktrini çerçevesinde belirliyordu. Demokrasinin yeniden tesis edildiği ve Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lardan itibaren, güvenlik alanında sivil yönetimin ağırlığının artırılması amaçlanmıştır. 1999'da Savunma Bakanlığının kurulması ve olası dış tehditlerin caydırılmasını ön plana alan bir Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin hazırlanması, yeni dönemin temellerini atmıştır.[11]

2000'lerde Brezilya'da ulusal güvenliğin korunması, ordunun kara, hava ve deniz kuvvetleri bakımından güçlendirilmesi, yeni uluslararası tehditlere yönelik tedbirler alınması ve ülkenin savunma sanayisinin geliştirilmesinin planlama yönünde önemli adımlar atıldı. Yeni dönem için hem kamuoyu ile paylaşılacak hem de ilgili kurumları yönlendirecek bir yol haritasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda ulusal güvenlikten ne anlaşıldığının ve nelerin hedeflendiğinin dağınık söylemler ve uygulamalar yerine kurumların çalışmalarını kendisine göre düzenleyeceği ve demokratik sivil yönetimin denetiminde hazırlanmış belgelerle ortaya konulması yoluna gidilmiştir.

Brezilya'nın güncel ulusal güvenlik politikasını ortaya koyan üç belge bulunmaktadır. Bun-

11 Luigi R. Einaudi, **Brazil and the United States: The Need for Strategic Engagement,** Washington, D.C., Institute for National Strategic Studies, National Defense University, 2011, s. 6.

lar; Ulusal Savunma Politikası, Ulusal Savunma Stratejisi ve Ulusal Savunma Beyaz Kitabı'dır. 2010 yılında bu belgelerin her dört yılda bir yenilenmeleri ve güncel versiyonlarının kamuoyuna duyurulması kararlaştırılmıştır. Bunlardan Ulusal Savunma Politikası, Brezilya'nın güvenlik ve savunma yaklaşımlarını, tehdit kabul edilen unsurları ve güvenliği özel önem taşıyan coğrafi bölgeleri içeren genel yaklaşımı ve hedefleri yansıtan belgedir. Ulusal Savunma Stratejisi, politika belgesini detaylı biçimde gerekçelendiren ve hedefleri belirleyen, ülke içindeki kurumlar için ve ordunun yanında ilgili diğer sektörlere yönelik hazırlanmış bir yayındır. Savunma Beyaz Kitabı'nın hedef kitlesiyse uluslararası aktörlerdir. Savunma alanındaki hedefler açıklanır, özellikle diğer ülkelerle arada güven ilişkisi tesis etmeye yönelik bu yayında, silahlı kuvvetlerin kapasitesi ve faaliyetleri hakkında bilgiler yer alır.[12] Bu alanda bir diğer önemli belge, yine Savunma Bakanlığının hazırladığı, 2010 tarihli Sibernetik Savunma Politikası belgesidir.[13] Bu belgelerden Ulusal Güvenlik Politikası'nın hazırlanmasında sorumluluk ordudadır ve yapılan çalışma, devlet başkanının onayı ile yayınlanır. Strateji Belgesi de yine Başkanlığın onayı ile yayınlanmakla birlikte bu kez çeşitli bakanlıklardan oluşan bir komite tarafından hazırlanır. Bu hazırlık sürecinde hava, deniz ve kara kuvvetleri komutanlarının yanı sıra akademisyenler ve siyasetçiler gibi savunma alanında bilgi ve yetkinliğe sahip kişilerin görüşlerine başvurulur.[14]

Belgelerin süreç içindeki gelişimine bakıldığında demokrasiye geçişin ardından yapılan ve bazı değişikliklerle hâlen yürürlükte olan 1988 Anayasası ile uyumlu biçimde hazırlandıkları görülmektedir. Brezilya tarihinin bu yeni döneminde ulusal güvenliğe yönelik temel tehditlerin Soğuk Savaş Dönemi'nde öngörüldüğü gibi ülke içinden değil ülke dışından geldiği anlayışı benimsenmiştir. Güvenlik politikalarında değişimin başladığı 1990'larda öncelikli hedef, ordunun sivil denetime tabi olmasıdır. Bu gayeyle, 1996'da hazırlanan Ulusal Savunma Politikası'nda bu yönde planlamalar yapılmış ve neticesinde 1999'da Savunma Bakanlığı kurulmuştur. 2003'te Lula'nın başkanlığı ile başlayan dönemde yenilenen dış politika hedefleri çerçevesinde Ulusal Savunma Politikası da yenilenmiş ve 2005'te kamuoyu ile paylaşılmıştır. Ulusal Savunma Stratejisi ise ilk kez 2008'de hazırlanmıştır. Özelikle 2000'lerde ordunun modernizasyon eksikliklerinin gözlemlenmesi ve diğer Güney Amerika ülkelerinin bu alanda kaydettikleri ilerlemeler, savunma sektörüne önem verilmesi yönünde karar alıcıları teşvik etmiştir.[15] Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi, ilk yayımlandığı 2008 sonrasında dört kez (2012, 2016, 2020, 2022-2023) güncellenmiştir.

Brezilya Savunma Bakanlığı, Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin amacını belirlenen orta ve uzun vadeli hedefler çerçevesinde silahlı kuvvetleri barış ve kriz zamanları için hazır ve yeterli kapasitede tutmak; savunma sektörünün en gelişmiş teknolojileri kullanarak ulusal ihtiyaçları karşılayacak hâle gelmesi; ülkenin istikrarının, halkının ve fiziksel güvenliğinin sağlanmasıyla ekonomik açıdan stratejik sektörlerin güvenliğinin sağlanması olarak ele almaktadır. Bakanlığa göre "Ulusal Güvenlik Stratejisi, ulusal kalkınma stratejisinden bağımsız değildir." ve anayasa

12 L. Meneghim Donadelli et al., "Os documentos de defesa do Brasil: aproximações sucessivas à Doutrina de Segurança Nacional", **Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia y Seguridad**, Vol. 16, No. 2, 2021, s. 142-147.

13 Presidência da República do Brasil, Gabinete de Segurança Institucional, Departamento de Segurança da Informação e Comunicações, **Livro Verde: Segurança Cibernética no Brasil,** Claudia Canongia, Raphael Mandarino Junior (org.), Brasília, GSIPR/SE/DSIC, 2010.

14 Andréa Benetti Carvalho de Oliveira & Caroline Cordeiro Viana e Silva, **Política de defesa nacional, estratégia nacional de defesa e doutrina militar de defesa: América do Sul e segurança regional.** In Proceedings of the 3rd ENABRI 2011 3° Encontro Nacional ABRI 2001, 2011, São Paulo (SP, Brazil), s. 3.

15 Donadelli et al., age., s. 147-148.

tarafından ulusal bağımsızlığın korunması için orduya verilen görev dâhilindeki bir sorumluluk olarak[16] yorumlanmaktadır. Ülkenin güncel savunma stratejisinin temellerini oluşturan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Brezilya'nın ulusal güvenliği için öncelikle ele alınan konu, ekonomik bağımsızlık ve doğal kaynakların korunması hedefleri çerçevesinde ulusal bağımsızlığın korunmasıdır. Belgelerde belirlenen üç öncelikli alan ise uzay, nükleer kapasite ve siber alandır.[17]

İlk Ulusal Savunma Beyaz Kitabı, Savunma Bakanlığı tarafından strateji belgesine benzer şekilde ilgili aktörleri kapsayan istişareler sonucunda hazırlanmıştır. Bahsedildiği üzere ülkenin uluslararası ilişkilerini içerecek hedefleri açıklayan bu belgede bir "güvenlik alanı" olarak Güney Amerika düşüncesine ve hem Brezilya'nın askerî kapasitesinin artırılmasına hem de bölgesel güvenliğe yönelik iddialı hedefler konulmuştur.[18] Fakat gerek hedeflerin genişliği gerekse Brezilya'nın bölgesel savunma için önem atfettiği ve bölge ülkelerini ABD'den bağımsız bir bölgesel güvenlik şemsiyesi altında bir araya getirmeyi hedefleyen UNASUR (Güney Amerika Uluslar Birliği) Savunma Konseyinin atıl kalması nedeniyle beklenen sonuçlara ulaşılamamıştır.

Ulusal Savunma Politikası 2005 ve 2012'de ve Ulusal Savunma Beyaz Kitabı da 2012'de yayınlanmıştır. Brezilya siyasetindeki iniş çıkışlara paralel olarak 2016'da her üç belgede yapılan güncellemelerin Kongre ve Başkanlık tarafından onay süreçleri vakit almış ve 2005-2012 dönemindeki iddialı tanıtımların aksine sessiz sedasız 2018 sonunda yürürlüğe girmişlerdir. 2022-2023 döneminde önceden olduğu gibi geniş katılımlı görüş alışverişi yapılmadan güncellenmişlerdir.[19] Sürecin Brezilya adında büyük bir isteklilik ve istişareler ile başlayıp sessiz ve istişaresiz bir uygulamaya dönüşmesinin nedeni, ülke içindeki siyasal sorunlar ve görüş ayrılıklarıyla benzer meselelerin Güney Amerika düzeyinde de yaşanmakta oluşudur.

ULUSAL SAVUNMA STRATEJİSİNDE ÖNCELİKLİ BÖLGELER: AMAZON HAVZASI VE MAVİ AMAZON

Brezilya'nın güvenliğin sağlanmasının öncelikli görüldüğü coğrafi alanlar, doğal kaynakların ve ekonomik açıdan kalkınmış bölgelerin korunması bağlamında ele alınmıştır. Ulusal Savunma Politikası'na göre savunmada öncelikli yerler; siyasal ve ekonomik merkezler, sınırlar, Amazon bölgesi ve Güney Atlantik'tir.[20] Bu açıdan Brezilya'nın nüfus yoğunluğu, sanayileşme, şehirleşme ve ekonomik zenginliğin toplanması bakımından en ileri durumdaki Sao Paulo ve Rio de Janeiro gibi küresel ölçekteki kentleri barındıran, ülkenin güney ve güneydoğu bölgeleridir. Bu doğrultuda öncelikli öneme sahip alanlar olarak yer alan bölgeler; ağırlıkla ülkenin güney ve güney doğu bölgelerinde yer alan sanayileşmiş kentlerin yanı sıra Amazon Havzası ve ülkenin Atlantik kıyılarının güney kesimlerini içeren ve Mavi Amazon olarak da bilinen deniz alanıdır. Bu bölgelerin kontrolü ve güvenliğinde kara ordusunun yanı sıra deniz ve hava kuvvetlerinin güçlendirilmesine özel önem atfedilmiştir.

16 **Estratégia Nacional da Defesa,** Brasília, Ministério da Defesa, https://www.gov.br/defesa/pt-br/assuntos/copy_of_estado-e-defesa/estrategia-nacional-de-defesa (15.02.2024).
17 Segâh Tekin, **Comparing National Defense Strategy and Cybernetic Defense Policy: The Brazilian Attempt for Reconciliation",** 3rd İstanbul Bosphorus International Conference on Cyberpolitics and Cybersecurity, June 27-30, 2019, Dragos-İstanbul, s. 551.
18 Donadelli et al., age., s. 148.
19 Ae., s. 149.
20 **Política Nacional da Defesa,** Brasília, Ministério da Defesa, Art. 2.2.9, s. 13, https://www.gov.br/defesa/pt-br/assuntos/copy_of_estado-e-defesa/pnd_end_congresso_1.pdf (15.02.2024).

Brezilya'nın Portekiz sömürgeciliği döneminden itibaren uzun Atlantik kıyı şeridine yönelik çeşitli Avrupa devletlerinin işgal ve saldırılarına maruz kalması ve her iki dünya savaşında da Alman denizaltılarının Atlantik Okyanusu'nda Amerika kıtalarından Avrupa'ya sefer yapan gemilere yönelik saldırılarından zarar görmüş olması, Atlantik kıyılarının güvenliğini ülke için önemli kılmıştır. Brezilya'nın yaklaşık yarısını kapladığı Güney Amerika, dünyanın sayılı su yollarına ev sahipliği yapmaktadır. Brezilya topraklarında, Güney Amerika'nın en uzun nehirleri olan Amazon, Paraguay ve Paraná başta olmak üzere seyahate elverişli nehirler yer almaktadır. Bu su yolları kimi yerlerde kısmen (Bolivya, Paraguay) kimi yerlerde tamamen (Fransız Guyanası) komşularla sınır oluşturmaktadır. Tarihsel olarak Brezilya içlerinden ve Paraguay ve Bolivya'dan gelen ürünlerin Atlantik kıyısındaki limanlara ulaştırılmasında bu su yolları önem taşımıştır ve ticaret üzerindeki konumlarını azalarak da olsa hâlen korumaktadırlar.

Bu çerçevede gerek denizde gerekse gemi taşımacılığına elverişli nehirlerde güvenliğin sağlanması için deniz kuvvetlerinin güçlendirilmesi önem kazanmıştır. Deniz gücü tarihsel olarak denizden saldırıya açık olması nedeniyle kara ülkesinin ve Atlantik ticaret yollarının güvenliği için hayati önem taşıdığından Brezilya, güçlü bir donanmaya sahip olmaya önem vermiştir. Brezilya'nın yenilenen ulusal güvenlik stratejisi çerçevesinde nehirlerde ve özellikle de Güney Atlantik kıyılarının korunmasında önem taşıyan Brezilya donanmasına güçlendirilmesi ve alanda üretim yapılması öncelikli bir hedef olmuştur. Günümüzde ülkenin gemi inşa sektörü, ulusal donanmanın yanı sıra yurt dışından da talep almaktadır.[21]

Brezilya; Arjantin, Uruguay ve Paraguay hariç tüm komşuları ile Amazon Havzası içinde yer alan kara sınırlarına sahiptir. Sınırları büyük ölçüde Amazon yağmur ormanları ve nehirler üzerinden geçmekte; bu durum, sınır güvenliğinin korunmasında gerek Brezilya gerekse komşuları açısından zorluklar teşkil etmektedir. Fakat sınır güvenliğinin ötesinde, sahip olduğu doğal zenginlikler ve kapsadığı geniş alan nedeniyle Brezilya açısından Amazon bölgesinin güvenliği hayati önemdedir. Bu noktada, nehirlerde deniz kuvvetlerinin gücünden de yararlanılmakla birlikte sık ağaç örtüsüne sahip ormanlık alanlarda hava kuvvetleri önemli rol oynamaktadır. Uçak üretiminde küresel çapta öncü ülkelerden olan Brezilya, bu kapasitesini hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi için kullanımında adımlar atmaktadır.

Çok sayıda kolu olan Amazon Nehri'nin geniş havzası; 6,3 milyon km^2 büyüklüğündeki alanı kapsayan ve dokuz ülkeye yayılan dünyanın en büyük yağmur ormanlarını içine alır. Bu ormanların yaklaşık %60'ı Brezilya sınırları içindedir.[22] Ülke topraklarının üçte birinden fazlasına karşılık gelen 3,6 milyon km^2'lik bu alan aynı zamanda Brezilya'nın Arjantin, Paraguay ve Uruguay dışındaki komşularıyla olan sınırlarına da ev sahipliği yapar. Bu sınırlar sık ormanlar veya nehirlerden geçer. Kimi zaman Fransız Guyanası ile olduğu gibi nehir sınır hattını belirler. Altın ve elmasın yanı sıra farklı mineral kaynaklarına ve zengin bir biyoçeşitliliğe sahip olan Amazon bölgesi önemli bir zenginlik kaynağıdır. Fakat yalnızca Brezilya değil komşuları için de yasa dışı madencilikten ormanların tarım arazisi açmak için yakılmasına dek ulusal ve sınır aşan sorunlara, uyuşturucu ticareti yapan suç örgütlerine ve zaman zaman da terör örgütlerine ev sahipliği yapmaktadır.

21 Paul Pryce, "The Brazilian Navy: Green Water or Blue?", Center for International Maritime Security, January 27, 2015, http://cimsec.org/brazilian-navy-green-blue/14475 (01.03.2024).

22 Amazon Aid, "The Geography of the Amazon Basin", https://amazonaid.org/resources/about-the-amazon/the-amazon-biome/ (01.03.2024).

Brezilya özelinde Amazon bölgesinin güvenliği, sahip olduğu doğal kaynak zenginliğinin güvenliğinin sağlanmasıyla ve kontrol edilebilmesiyle özdeşleştirilmektedir. Brezilya ordusu bu noktada önemli rol oynar. Nüfus yoğunluğunun oldukça düşük olduğu Amazon bölgesinde bir numaralı toprak sahibi Brezilya ordusudur. Yine ordu, çok sayıdaki personelini bölgede görevlendirmekte ve yalnızca güvenliğin değil eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin sağlanmasına da katkıda bulunmaktadır.[23] Amazon Ormanları'nın sadece Brezilya veya Güney Amerika için değil küresel ölçekte bir çevresel değer olması, kaynak zenginliğinin korunmasının yanı sıra bu özel doğal alanın Brezilya tarafından yeterince iyi korunduğunun ortaya konulmasını da gerektirmektedir. Şöyle ki bölgedeki bilinçli orman tahribatı ve yangınlar, çevreye zarar veren madencilik faaliyetleri, yerli toplulukların yaşam alanlarının ellerinden alınması gibi olaylar, Brezilya üzerinde uluslararası baskıya yol açarken Brezilya'nın küresel imajını zedelediği gibi uluslararası aktörlerin eleştirilerine zemin hazırlamaktadır.

Bağımsız hareket etme kabiliyeti ve kaynak zenginliğinin korunması konularında hassas olan Brezilya yönetimi, Amazon bölgesinin yönetimine yönelik eleştirileri, uzun vadeli bir güvenlik tehdidi olasılığı olarak yorumlamaktadır. Örneğin, 2019'da Amazon Ormanları'nda yaşanan ve büyük tahribata yol açan yangınlara müdahale sürecinde Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ve dönemin Brezilya Devlet Başkanı Jaír Bolsonaro arasında büyük bir gerilim yaşanmıştır. Macron, Bolsonaro yönetimine yangınlarla mücadelede yetersiz olduğu yönünde eleştiriler yöneltmiş ve bir cezalandırma yöntemi olarak Avrupa Birliği ile Brezilya'nın en büyük üyesi olduğu MERCOSUR (Güney Ortak Pazarı) arasındaki müzakere hâlindeki ticaret anlaşmasını bloke etme tehdidinde bulunmuştu. Bolsonaro ise bölgenin kontrolü noktasında Brezilya'nın mali yetersizlikleri olduğunu kabul etmekle beraber gelişmiş ülkeler tarafından teklif edilen uluslararası mali yardım önerilerini de geri çevirmiştir. Öte yandan bölgesel işbirliğine sıcak bakan Bolsonaro'ya göre sorunların çözümü için iş birliğine gerek duyulmakla beraber bu girişimin hedefi bölge ülkelerinin "bağımsızlığı ve ulusal zenginliği teminat altına alınması" olmalıydı.[24]

Brezilya'nın ulusal güvenliğinin korunmasında öncelikli gördüğü bir diğer alan Güney Atlantik'tir. Bu bölge, ülkenin fiziksel güvenliği ve deniz ticaretinin güvenliğindeki öneminin yanı sıra barındırdığı canlı ve fosil kaynaklarla Brezilya açısından özel öneme sahiptir. Ülkenin bilinen en zengin petrol ve doğal gaz kaynakları Atlantik kıyılarında yer alır.[25] 7500 km uzunluğundaki kıyılarının yakınındaki deniz alanı 5,7 milyon km^2 olan Brezilya,[26] barındırdığı zenginliğe atıfla Atlantik kıyılarının güneyinde kalan doğal kaynaklar açısından zengin bölgeyi "Mavi Amazon" olarak adlandırmaktadır. Brezilya'nın dış ticaretinde ana ticaret yolu olarak Güney Atlantik kullanılmaktadır. Özellikle 2000'lerden itibaren hem Afrika ile artan ticaret hem de keşfedilen doğal kaynaklar, Mavi Amazon'un Brezilya'nın ulusal güvenliğinde geleneksel olarak öncelikli bölgeler olan Amazonlar ve sanayileşmiş kentler arasında kendine yer bulmasıyla sonuçlanmıştır.[27]

23 Arturo C. Sotomayor, **The Myth of Democratic Peacekeeper: Civil Military Relations and the United Nations,** Baltimore, John Hopkins University Press, 2014, s. 83.

24 Chloe Taylor, "Brazil leader wants an apology before accepting $22 million fund to fight Amazon fires", 27.08.2019, https://www.cnbc.com/2019/08/27/brazil-rejects-22-million-g-7-fund-aimed-at-controlling-amazon-fires.html

25 **Política Nacional da Defesa,** Art. 2.2.14, s. 14.

26 Ae., Art. 2.3.8, s. 17.

27 Adriana Erthal Abdenur & Danilo Marcondes de Souza Neto, "Brazil's Maritime Strategy in the South Atlantic:

Brezilya, ulusal petrol şirketi Petrobras aracılığıyla işlediği zengin petrol yataklarına sahip bulunmakla beraber yakın geçmişte ülkenin güneyinde, Atlantik kıyıları açıklarında keşfedilen ve deniz tabanındaki tuz tabakasının altında bulunmaları nedeniyle pre-sal (tuz altı) adı verilen petrol ve doğal gazın tam kapasiteyle işlenmesinin ardından ülkenin dünyanın sayılı üreticileri arasına gireceği öngörülmektedir. Brezilya'ya ait kıta sahanlığından münhasır ekonomik bölgeye uzanan geniş bir alanda yer alan bu kaynakların miktarı ve çıkarılmaları ve işlenmeleri için gereken teknoloji ve sermayenin nasıl karşılanacağı, uluslararası komplolara da yol açmıştır. Petrol ve doğal gazın çıkarılması için ihale sürecinde Brezilyalı siyasetçiler, yetkililer ve konuyla ilgili kişilerin ABD tarafından dinlendiği ortaya çıkmış ve bu gelişme, ABD ile Brezilya arasında bir skandala sebep olmuştur. Wikileaks belgelerine göre dinlenenler arasında dönemin Devlet Başkanı Rousseff de yer almaktaydı ve ortaya çıkan bilgi ve belgeler, Obama ve Rousseff yönetimleri arasında kısa süreli bir diplomatik krizle neticelendi.[28] Sonuç olarak dinleme skandalı ve ABD'nin konuya ilgisi, Brezilya açısından Amazon Ormanları'nın kaynakları ile Atlantik'teki kaynaklar ve dış ülkelerin bunlara yönelik ilgisi arasında daha fazla paralellik kurulmasına yol açmıştır.

SONUÇ

Bir Latin Amerika ülkesi olan Brezilya'nın ve diğer bölge ülkelerinin güncel güvenlik politikalarının ortaya çıkışında sınır komşuları ve diğer bölge ülkeleriyle ilişkilerinin yanı sıra belirleyici üç etken bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 19. yüzyıldan itibaren Latin Amerika ve Karayipler'in her ülkesinde aynı derecede hissedilmemiş olmakla beraber ABD'nin bölge üzerindeki ekonomik, siyasal ve askerî etkisidir. İkinci etken, yalnızca Brezilya'da değil Latin Amerika ve Karayipler'deki pek çok ülkede 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ağırlıkla hissedilen ve Kolombiya, Peru ve Orta Amerika ülkeleri başta olmak üzere kimi bölge ülkelerinde terör örgütlerinin yol açtığı şiddeti de içerecek biçimde kendine yer bulmuş olan ülke içi güvenlik sorunlarıdır. Üçüncü etkense bölgenin doğrudan ve ekonomik sömürge olma geçmişine bağlı olarak ulusal egemenliğin ve sahip olunan doğal zenginliklerin korunması yönündeki hassasiyettir. Brezilya'nın ulusal güvenlik anlayışında sayılan üç etkenin de ağırlığı bulunmakla beraber ülkenin sahip olduğu zengin doğal kaynakların korunmasının birincil öneme sahip olduğu görülmektedir.

Lula'nın liderliğinde başlayan 2003 sonrası dış politika yaklaşımında Brezilya, tarihsel barışçıl dış politika yaklaşımını korumakla birlikte bölgesel ve küresel alanda siyasal, ekonomik ve askerî gücünü artırmak ve daha görünür olmak istemiştir. Güney Amerika öncelikli olmak üzere Latin Amerika ve Karayipler genelinde etkili bölgesel politikalar izleyen Brezilya'nın bölgesel politikalardaki hedefleri öncelikle siyasi ve ekonomik olmuştur. Bölgesel güvenlik politikaları açısından bakıldığında, Brezilya'nın ulusal güvenliğe yaklaşımında Güney Amerika'nın rakipsiz denebilecek konumdaki bölgesel gücü olmasına rağmen savunma sektörüne yönelik harcamalarının arttığı görülmektedir. Bununla beraber güvenlik ve savunma politikalarını bölgesel liderlik ve bölgesel bütünleşmeyi teşvik politikasından ayrı tutmayan ülke, savunma

The Nexus between Security and Resources", **Brazil Emerging in the Global Security Order**, Felix Dane (ed.), Rio de Janeiro, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013, s. 174-176.

28 Michael A. Memoli, "Obama and Rousseff meet, appear to put spy scandal behind them, Los Angeles Times, 11.03.2015, https://www.latimes.com/world/mexico-americas/la-fg-obama-brazil-20150411-story.html

alanında da bölgesel iş birliğini teşvik etmek istediyse de öngörülen düzeyde bir iş birliğine bölgesel bütünleşmenin geleceği, kapsamı ve hedefleri konusunda Güney Amerika ülkelerinde değişen siyasal liderlerin farklılaşan politikaları nedeniyle hâlihazırda ulaşılmamıştır. Belirtmek gerekir ki ulusal güvenliği için bölgesel iş birliğine ihtiyaç duymakla beraber Brezilya'nın güvenlik alanında bölgesel bütünleşmeyi desteklemesi, kendi güvenliğini tesis etmekten çok bölgesel gücü konumunu pekiştirmesine, diğer ülkelerde ortaya çıkabilecek istikrarsızlıklara zamanında müdahale edebilmesine, ABD'nin etkisini Güney Amerika'dan uzak tutabilmeye ve Amazonlar ve Antarktika gibi ileride uluslararası taleplere maruz kalabilecek alanlarda bölge ülkelerinin konumunu pekiştirmeye hizmet etmek üzere planlanmıştır. Görünürlük bağlamındaysa ülkenin savunma sektöründe kaydettiği ilerlemeler ve Brezilya ordusu, bir yumuşak güç aracına dönüştürülmüştür. Gerek Haiti'de gerekse Brezilya'nın 2003 sonrası dış politikasında önemli yer tutan Afrika ve Orta Doğu'da üstlenilen barış gücü komuta görevleri dış politikada orduya biçilen role en önemli örneklerdir.

3. Bölüm

LATİN AMERİKA GÜVENLİĞİNE YÖNELİK YENİ GELİŞMELER

ANTROPOSANTRİZME ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR: YEŞİL POLİTİKA ÖRNEĞİ OLARAK EKVADOR VE BOLİVYA'DA "PACHA MAMA"

E. Nur Sezek - María Fernanda Sanzón-Maya

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan barış dönemi ve giderek artan küreselleşme, toplumların farklı yaşam tarzlarıyla karşılaşmasına olanak sağlamıştır. Bu yeni dönemde ortaya çıkan kapitalist yaşam biçimi gibi olgular, sorgulamaların artmasına ve dolayısıyla bilgiye eleştirel yaklaşımlar etrafında bazı toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan toplumsal hareketlerden biri de "Yeşil Hareket" olmuştur. Bu toplumsal hareket, zaman içerisinde siyasi bir mobilizasyona dönüşmüş ve Asya'dan Amerika'ya dünyanın farklı bölgelerinde etkin hâle gelmiştir.

20. yüzyıldan itibaren özellikle bu ideolojinin toplumsal bir harekete dönüştüğü 1960'lı yıllara kadar Yeşil Hareket çerçevesinde hem bireyler hem de devletler düzeyinde çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. O dönemde bu dönüşüm bir gençlik hareketi olarak algılansa da zaman içerisinde farklı ülkelerin iç ve dış politikalarına yansıyarak farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece birçok ülke için önemli bir konu hâline gelmiş ve farklı disiplinler ve teoriler üzerinden akademik tartışmalarda yer edinmiştir. Bu çalışma, sosyal bir anahtar olarak Yeşil Hareket'in ortaya çıkışını ve yükselişini, ardından farklı teorik yaklaşımların kavramsal katkılarına dayanarak insanmerkezciliğe, Marksizm ve liberalizm gibi geleneksel teorilere eleştirel bir yaklaşım olarak konsolidasyonunu ele almaktadır. Öte yandan çalışmada, Ekvador ve Bolivya örneklerinde siyasi pratikte uygulanabilirliğini anlamak için bilgi ve önceliklerini kendi kozmovizyon ve kendine özgülüklerinden hükûmet politikalarına aktarmayı başaran bu ülkelerin siyasetine çevrecilik kavramının nasıl dâhil olduğu da incelenmektedir.

Bu noktadan hareketle çalışmanın ilk bölümünde, Yeşil Politika'nın ne olduğu, toplumsal bir hareketten eleştirel bir kuramsal yaklaşıma dönüşüm sürecine göre analiz edilmektedir. Bu amaçla hareket, kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde ele alınarak sürdürülebilirlik ekseninde değerlendirilmiştir. Ardından ekofaşizm, ekoliberalizm ve ekofeminizm gibi bazı temel kuramsal yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Bir sonraki bölümde, dünyadaki yeşil politika örneklerine kısaca değinilmiş ve vaka çalışmaları sunulmuştur.

Çalışmanın son bölümünde ise Latin Amerika bölgesinde entegrasyon için bir mihenk taşı olan Amerikamızın Halkları için Bolivarcı İttifak – Halkların Ticaret Anlaşması'nın (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América – Tratado de Comercio de los Pueblos*, ALBA-TCP) iki üye ülkesi Ekvador ve Bolivya örnekleri daha derinlemesine incelenmektedir. Bu ülkelerin hem Latin Amerika da hem de uluslararası yeşil politikalar çerçevesinde önemli bir yere sahip olduğu da özellikle belirtilmelidir. Çünkü bu iki ülke, çevreciliği ve yeşil politikayı sadece siyasi unsurlar olarak ele almamakta, bunları dünya görüşlerine, günlük yaşamlarına dâhil etmekte ve çevre sorunları olmasa bile genel politikalarının bir parçası hâline getirmektedir. Dahası bu iki ülke, yeşil politikayı sadece başlangıç politikalarına dâhil etmekle kalmamış aynı zamanda dış politikalarında, özellikle de bölgesel entegrasyon politikalarında ön plana çıkarmışlardır.

TOPLUMSAL HAREKETTEN ELEŞTİREL TEORİK YAKLAŞIMA YEŞİL POLİTİKA

Feminizm ile birlikte Yeşil Politika yeni bir alternatif hareket olarak ortaya çıkmaktadır ve her ikisi de liberalizm ve Marksizm gibi evrensellik ve insan merkezcilik iddialarının olmaması ile karakterize edilmektedir. Hem feminizm hem de Yeşil Politika toplumsal hareketler olarak doğmuşlardır ve ancak daha sonra, aşağıda ele alınacak olan evrimleri ve yükselişleriyle birlikte teorik yaklaşımlar olarak önerilmiş ve pekiştirilmişlerdir. Ayrıca bu yeni hareketlerin ortak noktası, ilkelerinin yalnızca gerçekliğin bir yorumuna dayanmakla kalmayıp aynı zamanda düşünce paradigmaları hâline gelmiş olmalarıdır.

Bu noktada insan merkezciliğin kökenleri ve ortaya çıkışı sorusu gündeme gelmektedir. Bununla birlikte uzun yıllardır var olan insan merkezci düşüncenin kökenleri konusunda bir fikir birliği yoktur. Ancak özellikle çevre etiği açısından bakıldığında değerin insan merkezli olduğu ve tüm varlıkların insanlık için birer araç olduğu inancı olarak tanımlanmaktadır.[1] "Antroposantrizm" kelimesi, genel olarak insan anlamına gelen Yunanca "Anthropos" ve Latince merkez anlamındaki "centrum" teriminden gelmektedir. Başka bir deyişle antroposantrizm merkez olarak insanı ifade eder. Bir fikir olarak köklerini antik Yunan şehir devletlerinde bulmak da mümkündür. İlk insanların henüz göçebe olduğu avcılık ve toplayıcılık döneminden sonra demir ve benzeri aletlerin kullanılmasıyla insanoğlunun doğaya hâkim olması, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi başka bir boyuta taşımıştır. Bu dönemden itibaren insan doğayla uyum içinde yaşamayı bırakmış ve doğaya "hükmetmeye" başlamıştır.[2] Bu durum, ilk insan merkezci durum olarak kabul edilir.

Ancak düşünce ve söylem olarak bu kavram, antik Yunan filozoflarının eserleri ile ön plana çıkmaktadır. Platon'un ruh üzerine tartışması ve ruha sahip olmak ile olmamak arasındaki farkın insanları hayvanlardan nasıl ayırdığı ve birincilerin ikinciler üzerinde tahakküm ve güç uygulamalarına nasıl izin verdiği gibi farklı düşünceleri bu hususta önemli örneklerdendir. Öte yandan bir diğer Yunan filozofu Aristoteles, *Politika* adlı kitabında "*Doğadaki her şey insan için vardır, insan dışındaki şeylerin değeri ancak insanlara sağladıkları fayda kadardır*" gibi ifadeler

1 Helen Kopnina, Haydn Washington, Bron Taylor, John J. Piccolo, "Anthropocentrism: More than Just a Misunderstood Problem", **J Agric Environ Ethics**, Vol 31, 2018, s. 109-127.

2 Birol Ertan, "2000'li Yıllarda Çevre Etiği Yaklaşımları ve Türkiye", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2004, s. 93-108.

kullanmıştır.[3] Benzer şekilde Protagoras'ın "İnsan her şeyin ölçüsüdür." ifadeleri de antroposantrik yaklaşımın örnekleri arasındadır. İnsan merkezciliğin kökenlerine ilişkin diğer örnekler Yunan edebiyatında bulunabilir: İlyada, insanı tanrılara yaklaştıran erdemleri, dinî olmaktan öte insanı ayrıştıran, ona özerklik veren ve onu sadece tanrıların bir aracı olarak bırakmayan bir mantık içinde ele alır. Aynı şekilde Yunan edebiyatında da insanın içinde bulunduğu durum nedeniyle sahip olduğu akıl, onu toplumun inşasında bir unsur hâline getirerek sistemin merkezine yerleştirir. Öyle ki Antik Yunan şehir devletlerinde ortaya çıkan düşünce, Rönesans ve sonraki dönemler boyunca etkili olmaya devam etmiştir.

Din açısından bakıldığında Budizm gibi bireyselliğin asgari düzeyde olduğu Doğu dinlerinin aksine Batı'nın Hristiyanlık gibi tek tanrılı dinleri de insanı gelişimlerinin merkezine yerleştirmiştir. Bu argüman doğrultusunda Batı'nın tek tanrıcılık yoluyla Amerika Kıtası'na insan merkezciliği getirip getirmediğini sorgulamak da mümkündür. Kapitalizm gibi belirli ekonomik ve kalkınma modelleri etkilerini derinleştirmekle birlikte insan merkezciliğin habercisi olmamıştır. Öte yandan Amerika Kıtası yerlilerinin (Kuzey, Orta ve Güney) kültürleri ve dünya görüşleri de antroposantrik olarak nitelendirilemez. Batı'da insanlar tanrılara insani formlar atfederken Amerikan yerlileri böyle düşünmez. Başka bir deyişle kültürel anlamda insan merkezcilik; ruhsuzların, kadınların boyun eğdirilmesine ve doğanın tahakküm altına alınmasına dayanmaktadır.[4]

Bu kısa değerlendirme göstermektedir ki insan merkezcilik, özellikle Batı'da uzun yıllar boyunca birçok konuda temel bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir. Ancak son on yıllarda insan merkezci düşünceye karşı eleştiriler ve alternatif düşünceler daha da güç kazanmaya başlamıştır. Bir yanda insan merkezcilik içinde farklı bir kategorizasyon çağrısında bulunmakla birlikte onu ortadan kaldırmaya niyetli olmayan feminizm, diğer yanda ise onun özü ve varoluş nedeni itibariyle tamamen farklı olduğu gerekçesiyle varlığına karşı çıkan çevrecilik bulunmaktadır.

Margarita Manosalvas, 1970'lerden itibaren modern toplumlardaki birikim ve tüketim modeline yönelik eleştirilerin, enerji krizinin sanayileşmiş toplumlarda sürdürülebilirlik sorununu uluslararası gündeme taşıması nedeniyle, özellikle çevrecilikten gelmeye başladığını anlatmaktadır.[5] Öte yandan neoliberalizm kendisini ekonomik fikirlerin yeni Ortodoksisi olarak dayatırken, 1980'lerin başında kalkınmayı jeopolitik bir strateji için işlevsel bir "neo kolonyal uygulama" olarak gören kültürelci perspektiflerden gelen eleştiriler de ortaya çıkmıştır. Diğer eleştiriler ise kalkınmanın "yerine getirilmeyen" vaatleri etrafında kendilerine yer bulmuştur. Kısacası, bu eleştirilerin bir sonucu olarak yeni epistemik topluluklar ortaya çıkmıştır ve heterodoksluklarına rağmen Manosalva, çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal cinsiyet, nüfusun daha fazla katılımı veya kültürel uygunluk gibi bazı tezlerin kalkınma söyleminin anlam ve uygulamalarına yavaş yavaş eklendiğini ve bunun da sürdürülebilir kalkınma, toplumsal cinsiyet ve kalkınma, yerel kalkınma, katılımcı kalkınma, topluluk kalkınması veya etno-kalkınma gibi yeni müdahale modelleriyle sonuçlandığını belirtmektedir.[6]

Ortodoks kalkınma görüşlerinin en önde gelen eleştirmenleri arasında bu model zayıflık belirtileri göstermeye başladığında refahı değerlendirmek için yeni bir kriteri analiz eden

3 Aristoteles, **Politika**. çev. Murat Temelli, İstanbul, Say Yayınları, 2013.
4 Bernardo Vela, "İnsan Merkezci Yaklaşımlar" **(Maria Fernanda Sanzón-Maya ile mülakat)**, 2022.
5 Margarita Manosalvas, "Buen vivir o sumak kawsay. En busca de nuevos referenciales para la acción pública en Ecuador", **Revista de Ciencias Sociales,** Vol 49, Mayıs 2014, s. 101-121.
6 Ae.

Amartya Sen yer almaktadır. Eleştirisi faydacı mantığa odaklanan Sen, buna karşılık 1990 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yeni bir kalkınma paradigması olarak sunulan insani kalkınma teorisinin temel argümanı hâline gelen "temel yapabilirlik yaklaşımını" formüle etmiştir.[7] Nussbaum ise kalkınma sorununa uygulanan yapabilirlikler yaklaşımının feminist bir versiyonunu önermiş ve anayasal yollarla tüm insanlara garanti edilebilecek temel siyasi ilkelerin (ki bunu evrensel olarak kamu yararını temsil eden on temel yapabilirlikten oluşan bir liste formüle ederek yapmıştır) oluşturulması amacını gütmüştür.[8]

Genel anlamda Manosalva, önceki paragraflarda açıklanan vizyonların dışında kalan diğer analistlerin eleştirilerini, kalkınmada güvenilirlik eksikliği temelinde ve kapitalist modelin radikal bir eleştirisi olarak özetlemektedir;[9] bu eleştiri, 1990'larda toplumsal hareketler tarafından uygulanan direnişle birlikte Ortodoks kalkınma söylemine (özellikle de neoliberal vizyonuna) güçlü bir karşı hegemonik akımın yönlendirildiği post kalkınma söylemi hâline gelmiştir. Özellikle Yeşil Politika -ya da çevrecilik- yaklaşımlarını insan dışında bir merkeze, "bütün" olan bir merkeze dayandırır: doğa. Liberalizm ve Marksizm ise bu "bütünü" böler; liberal açıklamalar her şeyi kamu-özel olarak, Marksizm ise sınıflar olarak ayırır.

Taylor, Marksizmi insan merkezci bir yaklaşım olarak ele almakta ve insanları siyasi davranışlarını açıklamak için sınıf kavramı içinde tanımladığını, feminizm ve Yeşil Politika'nın ise toplumsal cinsiyet ve çevre konularını göz ardı ettiği için bu Marksist sınıflandırmayı reddettiğini vurgulamaktadır.[10] Özellikle çevre hareketi, Marksist teorinin ekonomik Ortodoksluğunu sınıf mücadelesinin yaygın rolü, üretimci bir etiğe dayanması ve insanlığın doğa üzerinde sürekli tahakküm kurması açısından sorgulamaktadır. Sonuç olarak Marksist teori, günümüzün çevre kaygısıyla uyumsuz bir entelektüel mirasa sahip olmakla eleştirilmektedir.[11]

Diğer yandan sosyalist ideoloji açısından günümüzde sermaye ve emek arasındaki çelişkinin çok ötesine geçen çoklu antagonizmalarla karakterize olduğu savunulmaktadır. Bu eleştiride iki tema özetlenmektedir: sosyalist projede işçi sınıfına atfedilen rolün reddi ve ekonomik büyümenin sınırlarını vurgulayan çevre temelli bir toplum vizyonunun benimsenmesi ihtiyacı. Bu anlamda sosyalist projenin öznesi artık kapitalist ve ücretli emek arasındaki bağda değil günümüz kapitalizminin kusurlarıyla yüzleşen vatandaşta bulunabilir. Ayrıca Marksizm tarafından tasarlandığı şekliyle toplumun en derin sorunlarından biri olan çevrenin bozulmasına dikkat etmediğine de işaret eder.[12]

Sonuç olarak bu fikirler çerçevesinde Taylor'a göre toplumu dönüştürme olasılığı olan ekofeminist-sosyalist gruplardan oluşan bir "çoğul hareket" veya "gökkuşağı ittifakı" içinde siyasi mücadele için yeni bir katalitik dürtünün temsili olarak ortaya çıkan feminist ve çevreci protesto hareketleri ortaya çıkmaktadır. Yazara göre bu süreçler, modern Marksist devlet teorisi açısından büyük önem taşımaktadır zira günümüzde çok az sayıda yazar, evrensel bir devlet teorisini savunmaya isteklidir ve önerilen, evrenselci bir anlayışın parçası olarak devletin eko-

7 Amartya Sen, **Development as Capability Expansion,** Human Development and the International Development Strategy for the 1990's, MacMillan/United Nations, London, 1990.
8 Marta Nussbaum, **Women and Human Development. The Capabilities Approac**h. USA, Cambridge University Press, 2000.
9 Manosalva, age.
10 George Taylor, "El Marxismo**", Teoría y métodos de la ciencia política**, David Marsh, Gerry Stoker (Ed.), çev. Jesús Cuéllar Menezo, España, Alianza, 1998.
11 Taylor, age.
12 Ae.

nomiyle ilişkisinin belirli bir tarihsel analizidir. Böylece devleti kimin yönettiğine dair araçsalcı ilgi, bazen devletin sınıfsal karakterinin kapitalist evrimin "yapısında" ortaya çıktığına bazen de devletin hâkim ve tabi sınıfların ve toplumsal hareketlerin kontrol için mücadele ettiği siyasi bir aygıt olduğuna işaret eden bir yaklaşım lehine tamamen terk edilmiştir.[13]

BİR TOPLUMSAL HAREKET OLARAK "ÇEVRECİLİK"

Küreselleşen dünyada başlayan modernleşme ve kapitalist yaşam tarzının yaygınlaşması, teknolojik gelişmelerle birleşerek insanların yaşamlarını ve dolayısıyla hayata bakışlarını etkilemiştir. Bu durumda düşünme ve eleştirme imkânına sahip olan insanlar, önceleri değişime uyum sağlayarak var olan değerleri sorgulamaya başlamış ancak son yıllarda bir değişim yaratma ve kendi değerlerini oluşturma eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu süreç, modern toplumun hemen her döneminde yaşanmıştır. Ancak iki dünya savaşından sonra yaşanan barış döneminde modernleşmenin ve kapitalizmin dayattığı yeni yaşam tarzlarının toplum üzerindeki etkileri derinleşirken aynı zamanda bu modelin sorgulanması da artmıştır.

Bireysel olarak başlayan bu eleştiri kısa sürede toplumsal bir hâl almış ve giderek büyümüştür. Aktivizm olarak adlandırılabilecek bu hareketler toplumun farklı kesimlerinde eğitim, kültür, doğa, siyaset, yeme içme alışkanlıkları ve yaşam tarzı gibi farklı alanlarda ortaya çıkmıştır.[14] Özellikle 1960'lardan itibaren çeşitli grupların eş zamanlı olarak bir araya geldiği ve ideallerini savunduğu bu aktivizm birçok ülkede yayılmaya başlamıştır.

Genel olarak "yeni" toplumsal hareketler olarak adlandırılan bu aktivizm, 1960'lardan itibaren kültürel bir unsur hâline gelmiştir. Toplumsal hareketlerde sıklıkla vurgulanan feminizm, sosyalizm, çevrecilik, "rock'n' roll" gibi konular, birçok kişi tarafından bir yaşam tarzı hâline getirilmeye başlanmıştır.[15] Temaları farklı olsa da toplumsal alanda mevcut değerler sistemine karşı alternatif bir düşünme/yaşama biçimi olarak kendini gösteren bu hareketler, Diani tarafından vurgulanan bazı benzer özellikler içermektedir:

- Bilinçli olarak paylaşılan kolektif kimlik,
- Siyasi kurumların dışında hareket etme pratiği,
- Etkileşim ağları,
- Baskın iktidar biçimlerini reddetme ya da bunlara meydan okuma.[16]

Bütün toplumsal hareketler Diani'nin[17] belirli noktalarda vurguladığı özellikleri içerir. Yeşil ideoloji veya düşünce bu toplumsal hareketlerden biridir. Bu düşünce ekolünde bireyler, doğayı merkeze alan ortak bir yeşil kimlik belirleyerek hareket etmişlerdir.[18] Yeşil hareketler, özellikle kapitalizmin yoğun olduğu Batı ülkelerinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde hareketi temsil eden ilk çevrecilerin, Jamison'un da belirttiği gibi çevresel "krizin" hem manevi hem de siyasi boyutlarını vurgulayan bir tür melez "hippi-Marksist" grup olduğuna inanılıyordu.[19]

13 Ae.
14 Nancy Whittier, Meaning and Structure in Social Movements, **Social Movements: Identity, Culture, and the State**. Nancy Whittier, Belinda Robnett (Ed.), London, Oxford University Press, 2002.
15 Yavuz Bozkurt, Reha Bayansar, "Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, 2016, s. 276-293.
16 Mario Diani, "The Concept of Social Movement", **The Sociological Review**, Vol 40, No 1, 1992, s. 1-25.
17 Diani, age.
18 Johan Galtung, "The Green Movement: a Socio-Historical Exploration", **International Sociology**, Vol 1, No 1, 1986, s. 75-90.
19 Andrew Jamison, **The Making of Green Knowledge,** Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

Yeşil hareketlerin fabrikalar ve nükleer santrallerin yarattığı yeşil alanların kirlenmesi ve bozulması gibi temel sorunlara karşı bir isyan olarak ortaya çıkması da yukarıdaki düşünceyi desteklemiştir.[20] Ancak zamanla resmî olarak örgütlenen yeşil aktivistlerin, daha az materyalist olan ve doğayla uyum içinde yaşamak isteyen, resmî olmayan etkileşim ağlarından oluştuğu da tespit edilmiştir.[21] Doğayı anlamak, onunla uyum içinde yaşamak ve onu yok etmemek temel amaçlarından biri olmuştur.

Doğaya yapılan vurgu, ekolojik hareketlerin temelini oluşturmaktadır. Ancak ideolojik tanımı ve yorumu bazen farklı unsurları da beraberinde getirir. Çoban'ın belirttiği gibi yeşil hareketlerin tek unsuru çevre değildir hatta ekonomik, sosyal, politik ve kültürel faktörlerin çeşitli boyutlarındaki sorunları ele alabilen bütünleşik bir harekettir.[22] Bu açıdan bakıldığında şunu söylemek mümkündür; yeşil hareketler, ekonomik büyüme, teknoloji, siyasi rejim, nüfus, değer sistemi, uluslararası ilişkiler ve çevresel bozulma gibi birçok farklı konuyu ele almaktadır.

Yeşil hareketler, 1970'li yıllarda artmaya başlayan çevresel bozulma ve uluslararası konjonktürde yaşanan gelişmelerin de etkisiyle kısa sürede neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır. Ayrıca Batı toplumlarında ortaya çıkan hareketlerin, uluslararası örgütlerde tartışılmaya başlanmasıyla tanınma ve desteklenme oranı artmıştır. 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı ve ardından o dönemdeki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunun oluşturduğu Çevre Eylem Programı, bu konuda atılan ilk önemli adımlar olmuştur.[23]

Çevre sorunlarının uluslararası örgütler tarafından gündemlerine alınmasıyla birlikte *Greenpeace*, *Friends of the Earth*, *Worldwide Fund for Nature* gibi sivil toplum kuruluşları (STK'ler) yeşil hareket içerisinde baskı unsuru olarak etkili olmayı başarmışlardır.[24] Böylece yeşil hareketlerin tanınırlığı ve etkisi yıllar geçtikçe artmış, alınan önlemler daha kitlesel olmaya başlamıştır. İnsan merkezli yaklaşımları reddeden ve yeni bir ekoloji merkezli dünya düzeni tasavvur eden[25] yeşil hareketler, zamanla etkinliğini artıran teorik ve politik temeller elde etmiştir.

Günümüz dünyasında kalkınmaya ilişkin tartışmalar çevreciliği tartışmanın merkezine yerleştirmiştir. Vela'nın belirttiği gibi:

> *"… Roma Kulübünün bilge adamlarının ve daha sonra Gorgescu-Roegen, Gro Harlem Brundtland ve Willy Brandt'ın işaret ettiği gibi kalkınma ekonomizmden çok daha fazlasıdır yani uluslararası toplumda teşvik edilen kalkınma temel alınamaz. Mevcut kalkınma modelindeki büyüme, bazıları için bolluk ve israf, çoğunluk için ise yoksulluk ve sefalet anlamına geldiğinden, yalnızca neoklasiklerin ve Keynesçilerin paradigması olan ekonomik büyümeye dayanıyordu".*[26]

Bir başka deyişle çevreciliğin etkilerini ilk hisseden gelişme kavramıdır. Ekolojistler, toplama ve çıkarma mantığı içinde, kaynakların tükenmesi ve sonsuz ihtiyaçların varlığı konusun-

20 Taner Tatar, "Yeni Toplumsal Hareketler ve Küresel Projeler", **Ortadoğu Analiz**, Cilt 5, Sayı 57, 2013, s. 10-19.
21 Brian Doherty, **Ideas and Actions in the Green Movement**, London, Routledge, 2002.
22 Aykut Çoban, "Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 57, Sayı 3, 2002, s. 3-30.
23 A. Baran Dural, "Türkiye'de Çevreci Harekete Sağlanan Destek ve Yeşil Siyaset", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 2008, s. 190-216.
24 Nafiz Tok, Siyasal İdeolojiler, **Siyaset Bilimi**, Halis Çetin, Ankara, Orion Yayınları, 2012, s. 176.
25 Selim Kılıç ve Nafiz Tok, "Çevrecilikte Yeni Bir Kimlik: Ekolojizm", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2013, s. 223-250.
26 Bernardo Vela, **El declive de los fundamentos económicos de la paz. De la conferencia de Bretton Woods al consenso de Washington**, Universidad Externado de Colombia, 2005.

daki tartışmayı denkleme eklemişlerdir.[27] 1968 yılında bir grup bilim insanı, sanayici ve akademisyen tarafından gezegende insanların yol açtığı değişiklikler hakkında fikir alışverişinde bulunmak amacıyla kurulan Roma Kulübü, yeni yeni ortaya çıkan bir çevre kaygısını dile getirerek çevresel bozulma, aşırılık, bireycilik, yoksulluk, endemik hastalıklar, suç ve diğer güncel sorunlar arasındaki ilişkiyi kurmuştur. 1972'de kaynak kullanımının önemine, sürekli maddi büyümenin tartışılmaz paradigmasına ve sonsuz ekonomik genişleme arayışına odaklanan ve günümüze kadar gelen bir mesaj olarak "Büyümenin Sınırları" raporunu yayınlamışlardır.[28]

Diğer yandan hükûmetlerden ve Birleşmiş Milletlerden bağımsız olarak 1983'te eski Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında kurulduğu için "Brundtland Komisyonu" olarak da bilinen Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu ilk kez 1984'te toplanmış, Komisyonun "Ortak Geleceğimiz" raporu Nisan 1987'de yayınlanmıştır. Amacı, çevresel kaynakların doğru yönetiminin sürdürülebilir insani ilerlemeyi ve insanlığın gezegende hayatta kalmasını garanti altına aldığını göz önünde bulundurarak, kalkınma ve çevrenin el ele gittiği öncülüne dayanarak mevcut ve gelecek nesilleri sürdürecek kaynakları sağlamak için kararlar almak üzere acil bir çağrıda bulunmaktır.[29]

Ayrıca "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarını karşılamak" olarak tanımlanan, kıt doğal kaynaklara aşırı yük bindirmeksizin insanlığın geleceğe doğru ilerlememesini garanti eden korumacı yeni bir "sürdürülebilir" kalkınma kavramına duyulan ihtiyacı da ortaya koymaktadır. Ancak bu kavram, siyasi sistemlerin vatandaşların karar alma süreçlerine etkili katılımını garanti etmesiyle desteklenen, adil dağılıma engel olan mevcut yoksulluk seviyeleri gibi bazı sınırlamaları da beraberinde getirmektedir. Komisyon, ana çalışma alanlarını nüfus ve insan kaynakları, türler ve ekosistemler, enerji, sanayi ve kentsel sorunlar olarak belirlemiştir.[30] Raporun kavramsal önemi, kabul edilen taahhütler ve çevresel kilometre taşlarının ötesinde sürdürülebilirliğin öneminin ortaya çıkmaya başlamasıdır.

YEŞİL TEORİLER

Yeşil hareket, teori ve politikanın bir unsuru olarak anılmaya başlamadan önce harekete dair ideolojik tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmaların birçoğu yeşil ideolojileri politik olarak konumlandırmaya çalışsa da Heywood, yeşil düşüncenin temelini çevrecilik olarak tanımlamıştır.[31] Heywood'un bu tanımı genel kabul görmekle birlikte hemen hemen tüm ideolojiler yeşil ideolojinin tanımını kendileri yapmışlardır.

Ekofaşizm, faşizm ideolojisinin çevresel yorumu olarak ortaya çıkan ideolojilerden biridir. Zimmerman[32] ekofaşizmi, bencil bireylerin çıkarlarını dünyanın refahına göre organize ettiğini düşünen totaliter bir yaklaşım olarak tanımlamıştır. Yani ekofaşizme göre kirlenen doğa, devlet otoritesine karşı bir isyandır. Bununla birlikte bugüne kadar ekofaşizmi yönetim biçimi olarak benimseyen bir hükûmet ortaya çıkmamıştır.

27 Vela, age.
28 The Club of Rome, "History", https://www.clubofrome.org/ (Erişim Tarihi: 23.02.2024).
29 World Commission on Environment and Development, "Our Common Future", Oxford, Oxford University Press, 1987.
30 Ae.
31 Andrew Heywood, **Political Ideologies: An Introduction,** New York, Palgrave Macmillan, 2014, s. 260.
32 Micheal Zimmerman, Eco-Fascism. En B. Taylor, **Encyclopedia of Religion and Nature**, Bron Taylor (Ed.), London, Continuum International Publishing Group, 2008.

Bir diğer ideoloji ise ekofeminizmdir. Feminizmin ve yeşil ideolojinin toplumsal bir hareket olarak hemen hemen aynı dönemde ortaya çıkması, ideolojik olarak birbirlerini etkilemelerine neden olmuştur. Kavramı ilk kez kullanan Françoise d'Eaubonne, doğanın yaşadığı yıkımın sorumlusu olarak ataerkil toplum yapısını göstermiştir.[33] Ekofeminizmin farklı bakış açılarına göre birçok yorumu vardır. Ancak en çok vurgulanan yorum, kadınların ve doğanın üzerinde de benzer baskıların olduğu ve bunların çözümü için birlikte çalışmaları gerektiği yönünde olmuştur.

Yeşil ideolojinin bir başka yorumu da ekososyalizmdir. Yukarıda vurgulandığı gibi ilk yeşil aktivistlerin Marksizmin destekçileri olduğuna dair bir inanç vardı. Bunun nedeni ise yeşil hareketlerin küreselleşmeye karşı çıkması ve kapitalizmin tüketimci doğa algısının yarattığı yıkımdı. Ekososyalizmin bakış açısı ise bu düşünceyle neredeyse tamamen örtüşmektedir. Sipahi ve Dinçer[34] doğaya verilen yıkımın nedeni olarak kapitalist yaşam tarzını işaret etmiş ve ekososyalizmin kapitalist doğanın yok edilmesini önleme hedefi olduğunu vurgulamıştır.

Son olarak yeşil ideolojinin üzerinde durulacak bir diğer yorumu ise ekoliberalizmdir. Aslında bu çok tartışmalı bir konudur. Çünkü yeşil düşüncenin aksine liberalizm insan merkezli bir yaklaşımdır. Ancak buna rağmen ekoliberalizm, kapitalist sistemden kaynaklanan ekolojik sorunlara kendi yöntemleriyle çözüm bulmaya çalışmaktadır.[35] Diğer yorumlar gibi ekoliberalizm de doğayı merkeze koymaya çalışmaktadır ancak bu yaklaşımda yeşil düşünceden ziyade liberal düşüncenin hâkimiyeti görülmektedir. Heywood'a göre liberalizmin bu baskınlığı neredeyse tüm ideolojilerde mevcuttur.[36]

Yeşil düşüncenin ideolojik yorumlarının yanı sıra 1970'li yıllardan itibaren siyasal bir düşünce hâline geldiği ve bu noktada ideolojinin teorileştirilmeye başlandığı kaydedilmiştir. Yeşil teoriler, her ne kadar felsefe, sosyoloji gibi bilimlerle özdeşleştirilse de politik açıdan önem taşıması ve çevrenin küresel bir sorun olarak görülmesi nedeniyle siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinde sıklıkla tartışılmaktadır.

Carter, yeşil siyaset teorisinin Marksist ve feminist siyaset teorileri gibi eleştirel bir teori olduğunu vurgulamaktadır.[37] Bu teori, doğa ve insan doğası arasındaki ilişkileri ekoloji ve çevre bağlamında incelemektedir.[38] Ancak bu iki kavramı merkezine almamaktadır. Teori, yeşil düşüncenin güncel ideolojik kavramsallaştırmalarını başlangıç noktası olarak alır ve onu temel politik teorilerle birleştirecek bir perspektif oluşturur.[39] Böylece genel olarak devlet ve piyasa ilişkilerini analiz eder. Özellikle egemen liberal teorilerin siyaset ve ekonomi kavramsallaştırmalarını eleştirir.

Bir diğer yeşil teori ise yeşil uluslararası ilişkiler teorisidir. Yeşil uluslararası ilişkiler teorileri, nadiren yüksek politika ilişkileri disiplininin merkezinde yer almıştır.[40] Ancak bu eleş-

33 Nancy Howell, "Ecofeminism: What One Needs to Know", **Zygon Journal**, Cilt 32, Sayı 2, 1997, s. 231-241.
34 Esra Banu Sipahi ve Selçuk Dinçer, "Yeşil İdeolojiler Bağlamında Yeşil Siyasetin Türkiye'deki Siyasi Partilere Yansımaları", **Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2019, s. 17-57.
35 Sipahi ve Dinçer, age.
36 Howell, age.
37 Alan Carter, "Towards a Green Political Theory", **The Politics of Nature Explorations in Verde Political Theory**, Andrew Dobson ve Paul Lucardie (Ed.), New York, Routledge, 1993.
38 John Barry, J. "Green Political Theory1, **Political Ideologies: an Introduction**, Robert Eccleshall, Vincent Geoghegan, Richard Jay, Michael Keeny, Ian MacKenzie, Richard Wilford (Ed.), London, Routledge, 2014.
39 John Barry, "Rethinking Green Politics: Nature, Virtue and Progress", London, Sage Publications, 1999.
40 Robyn Eckersley, Green Theory, **International Relations Theories Discipline and Diversity**, T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Ed.), New York, Oxford University Press, 2013.

tirel yaklaşım, 1970'li yıllarda uluslararası örgütlerde yeşil hareketlerin ve çevre sorunlarının uluslararası etkilerinin tartışılmaya başlanmasıyla birlikte uluslararası ilişkiler disiplininde de yer bulmaya başlamıştır.[41] Aynı zamanda düşüncenin siyasal bir harekete dönüşmesi hem yeşil siyaset teorisine hem de yeşil uluslararası ilişkiler teorisine katkı sağlamış ve farklı yorumların önünü açmıştır.

YEŞİL PARTİLER

Yeşil düşüncenin her zaman politik bir ideolojisi olmuştur. Ancak tamamen yeşil bir siyaset anlayışının ortaya çıkması, bu ideolojiyi benimseyen siyasi partilerin yükselişiyle olmuştur. Yeşil politika, çevre ve buna bağlı konuların ortaya çıkması ulusal ve uluslararası düzeyde tartışmaları artırmıştır.[42] Yeşil politika, temel amacı ekolojik dengeyi sağlamak ve sürdürülebilir bir çevre anlayışı inşa etmek olarak hem sağda hem de solda konumlanabilen politik bir vizyondur.[43]

Yeşil politika, reformist ekoloji ve radikal ekoloji olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Heywood reformist ekolojiyi, ekolojik prensibin kapitalist modernleşmeyle uyumlaştırılması olarak tanımlamaktadır. Radikal ekoloji için önemli değişiklikleri içerebilecek farklı çevresel yaklaşımları tanımlamıştır.[44] Yeşil politika, kapitalist sistemi yaratan insan odaklı tüketim anlayışının terk edilmesine yönelik yaklaşımları ortaya koymaktadır.[45]

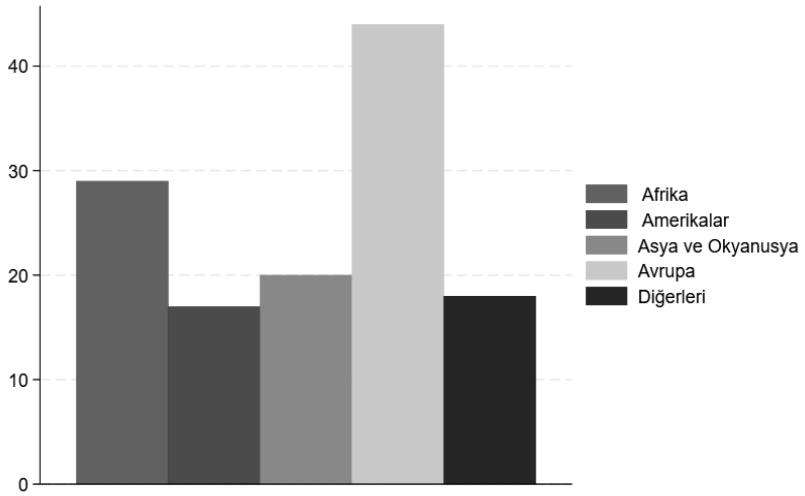
Siyasi alanda yeşil politikanın temsilcileri olan yeşil partilerin neredeyse tamamı; eşitlik, çeşitlilik, taban demokrasisi, barışçıl çözümler, iş birliği ve çevre koruma gibi temel ilkeler etrafında birleşmektedirler.[46] Öte yandan benzer ilkelere sahip siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla yeşil siyasetin etkinliği de artmıştır. Bu noktada yeşil hareket, yeşil siyasetin ortaya çıkmasında etkili olurken yeşil siyaset de hareketin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Özellikle 1970'li yıllarda yaşanan uluslararası petrol krizi ve bunu takip eden yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ilişkin tartışmalar yeşil hareketleri artırdıkça devletler ve uluslararası örgütler çevre konularını siyasi gündemlerine dâhil etmişlerdir.[47] Böylece dünyanın birçok yerinde yeşil partiler kurulmaya başlamıştır. İlk yeşil partiler; Tazmanya, Yeni Zelanda ve Büyük Britanya'da, ardından özellikle Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmıştır.[48] Öte yandan Almanya'da Yeşiller Partisinin kurulmasıyla yeşil siyasetin etkinliği uluslararası düzeyde artış göstermiştir.

Batı'da başlayan çevreci siyasi partilerin ortaya çıkışındaki hızlanma, kısa sürede Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına da yayılmıştır. Öyle ki 1980'li yıllardan itibaren yeşil partilerin özellikle Avrupa'da siyasi güç kazanmaya başladıkları ve katıldıkları seçimlerde oy oranlarını artırma-

41 Hugh Dyer, "Introducing Green Theory in International Relations", **E-International Relations**, s. 1-5, https://www.e-ir.info/2018/01/07/Verde-theory-in-international-relations/.
42 Rabia Bahar Üste, "Doğanın Siyaset Paradigması: Yeşil Siyaset", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2015, s. 38-54.
43 Sipahi ve Dinçer, age.
44 Heywood, age.
45 Jonathon Porritt, **Seeing Green: Politics of Ecology Explained**. New York, Wiley–Blackwell, 1984.
46 Derek Wall, "Climate Change, Ecology and Green Politics", **Elinor Ostrom's Rules for Radicals: Cooperative Alternatives beyond Markets and States**, Derek Wall (Ed.), London, Pluto Press, 2017.
47 Jamison, age.
48 Doherty, age.

ya başladıkları görülmüştür.[49] Yeşil partiler; Almanya, Fransa ve Finlandiya başta olmak üzere birçok ülkede parlamentoya girmiştir.[50] 2000'li yıllardan itibaren artmaya başlayan küreselleşmenin etkisiyle yeşil hareketin siyasallaşması tüm dünyaya yayılmıştır. Özellikle küreselleşme olgusunun yaratmaya çalıştığı ortak kültür ve ortak algı, yeşil ideolojiler gibi "farklı" fikirlerin kabulünü artırmıştır.[51] Böylece dünya geneline yayılan yeşil partilerin sayısı 90'ın üzerine çıkmıştır.

Şekil 1. Dünyadaki Yeşil Partiler

(Kaynak: Global Greens[52] verilerden yola çıkarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Şekil 1'de dünyanın farklı yerlerinde çok sayıda yeşil partinin olduğu görülmektedir. Yeşil partilerin çoğu Avrupa'da yoğunlaşırken Afrika onu takip etmektedir. Ancak Asya ve Okyanusya ile Amerika Kıtası'ndaki ülke sayıları dikkate alındığında bu bölgelerdeki yeşil parti sayısının yeterli olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte sonraki başlıkta incelenen vaka çalışmaları olarak Bolivya ve Ekvador örnekleri, dünya görüşleri ve kendine has özellikleri nedeniyle bilgilerini ve önceliklerini hükûmet ve devlet politikalarına aktarmayı başaran ülkeleri temsil eden vakalar oldukları için seçilmiştir.

BOLİVYA VE EKVADOR: LA PACHA MAMA (DOĞA ANA)

Yeşil siyaset, Latin Amerika'da hem kurulan siyasi partiler hem de bölgenin yerli halklarının tarihsel ve kültürel dinamikleri aracılığıyla hızla yayılmıştır ve 2000'lerden bu yana yeniden önem kazanmıştır. Birçok Latin Amerika ülkesinde yeşil siyasi partiler bulunmakla birlikte

49 Doherty, age.
50 Ferdinand Müller-Rommel, "Explaining the Electoral Success of Green Parties: A cross-national Analysis", **Environmental Politics**, Vol 7, No 4, 1998 s. 145-154.
51 Martin Dolezal, "Exploring the Stabilization of a Political Force: The Social and Attitudinal Basis of Green Parties in the Age of Globalization", **West European Politics**, Vol 33, Cilt 3, 2010, s. 534-552.
52 Global Greens, Global Greens Charter, https://globalgreens.org/about/charter/ (Erişim Tarihi: 23.03.2022)

ilk örnek Brezilya olmuştur.[53] Brezilya'da 1986'da kurulan Yeşil Parti politikacıları koalisyon hükûmetlerinde görev almışlardır. Brezilya'nın yanı sıra Şili, Kolombiya, Meksika ve Arjantin gibi ülkeler de bölgede yeşil siyasi hareketlere sahip örnekler olarak öne çıkmaktadır.[54] Bölgedeki yeşil siyaset, ideolojik olmaktan ziyade yerlilerin ya da STK'lerin hareketi olarak doğmuştur. Yerli nüfusun nispeten daha fazla olduğu ülkelerde yeşil hareket, bu kültürlerin bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır.

Özellikle son yıllarda "buen vivir" (iyi yaşam) kavramı, Latin Amerika'da Ekvador ve Bolivya ile özdeşleşen bir ivme kazanmıştır. Bu kavram, aslında yeşil politikanın bir uzantısı değildir. Ancak artan kapitalist tüketimin ortasında, doğayla uyum içinde yaşamayı tercih eden yerli halkların geleneklerine dayanarak geliştirilen alternatif bir kalkınma modelidir.[55] Ancak kavramın And Dağları bölgesinin yerli halklarının öğretilerinden esinlendiği ve bu yerli halkların doğayla uyum içinde yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda, alternatif bir kalkınma modelinden daha fazlası olduğu söylenebilir.[56] Bu noktada ideolojik olarak yeşil politikaya benzemektedir.

"Buen vivir" kavramının tek bir tanımı bulunmamaktadır. Ekvador, Bolivya ve Peru'daki yerli hareketlere dayanan bu anlayış, eşitliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına öncelik vermemekte birlikte[57] kavramın dayandığı yerli doktrini dikkate alındığında topluluk, doğa ve iyi yaşamak gibi yaklaşımlar öne çıkmakta;[58] doğa anayla -Pacha Mama (Quechua dilinde - İnka İmparatorluğu'nun dili - pacha: alan, dünya ve mama: anne anlamına gelen bir kavram)- bir arada var olmak ve bir bütün olmak temel ilke olarak kabul edilmektedir.[59] İyi bir hayata ulaşmak ancak bu şekilde mümkündür. Başka bir deyişle, uygulanacak herhangi bir kalkınma modelinin kapitalizmden farklı bir yaşam biçimi olarak doğaya odaklanması, hümanizmi sorgulaması ve düşüncesini diğer canlılar üzerinde değil insan üzerinde sınırlaması gerekmektedir. Bu noktada, doğa savunusunun çevrecilik ve yerli hareketleri arasında bir buluşma noktası olduğunu ve yerli liderlerin 20 yılı aşkın bir süredir kendi uluslarında tanınmak, saygı görmek ve eşitlik koşullarına ulaşmak için yürüttükleri mücadeleyi ve siyasi pratiklerini temel alarak kültürlerini sistematik hâle getirip yeniden tanımladıklarını belirtmek mümkündür. Sonuç olarak, 21. yüzyılın ilk on yılında yerli hareketlerin öncelikli talebi "iyi yaşam" olmuştur.

Özellikle son yıllarda Bolivya ve Ekvador bu modeli benimsemeye başlamış ve Kurucu Meclisler aracılığıyla konuyla ilgili birçok kavram anayasalarında tanımlanarak değiştirilmiştir. Sonuç olarak Ekvador Anayasası'nda "La Pacha Mama" bir hukuk unsuru olarak kabul

53 Doherty, age.
54 Wall, age.
55 Michael Handelsman, "De la Dominación al Buen Vivir: América Latina como Proyecto Civilizatorio 'otro'", **Guaraguao**, Vol 19, No 48, 2015, s. 129-157.
56 Alberto Acosta, "El Buen Vivir como Alternativa al Desarrollo.: Algunas Reflexiones Económicas y no tan Económicas", **Antología del Pensamiento Crítico Ecuatoriano Contemporáneo**, M. G. Herrera, A. Alberto, C. Agustín, E. Bolívar, A. F. Velasco, M. Alejandro, . . . G. Andres (Ed.), Clacso, Buenos Aires, 2018.
57 Antonio Luis Hidalgo-Capitán ve Ana Patricia Cubillo-Guevara, "Deconstruction and Genealogy of Latin American Good Living (BuenVivir). The (Triune) Good Living and its Diverse Intellectual Wellsprings", **Alternative Pathways to Sustainable Development: Lessons from Latin America,** G. Carbonnier, H. Campodónico, & S. T. Vázquez (Ed.), Boston, Brill, 2017.
58 Damián Pachón, "Vitalismo Cósmico y Buen Vivir. Dos racionalidades descolonizadoras", **Solidaridad Económica, Buenos Vivires y Descolonialidad del Poder,** Boris Marañón Pimentel (Ed.), Buenos Aires: Clacso, 2019.
59 Unai Villalba, "'Buen Vivir' vs Development: a paradigm shift in the Andes?", **Third World Quarterly,** Vol 34, No 8, 2013, s. 1427-1442.

edilmiş,[60] ülkenin çok kültürlü yapısına vurgu yapan son Bolivya Anayasası'nda da "La Pacha Mama" ve doğa vurgulanmıştır.[61] Ayrıca Ekvador'da Anayasa'da yer alan ilkelerin hayata geçirilmesi amacıyla "İyi Yaşam için Ulusal Plan" geliştirilmiş ve yukarıda anlatılanlar doğrultusunda bu ülke ALBA-TCP'nin buluşma yeri olmuştur. Ayrıca Ekvador, Bolivya ve Venezuela devlet başkanlarının yanı sıra ALBA-TCP üyesi ülkelerden 300 yerli ve Afro-azınlık temsilcisi, kültürlerarasılık, çoğulculuk ve iyi yaşam ilkelerinin nasıl hayata geçirileceğini tartışmak üzere bir araya gelmiştir.

Bu noktada ALBA-TCP, üye ülkelerin kapasitelerini ve güçlerini birleştiren; dayanışma, tamamlayıcılık, adalet ve iş birliği ile birlikte yukarıda açıklanan tüm ilkeleri sosyal bir perspektiften vurgulayan bir Latin Amerika ve Karayip entegrasyon platformu olarak özel bir ilgiyi hak etmektedir. Temel amacı, "bütüncül kalkınmayı sağlamak, sosyal eşitliği temin etmek ve halkların yaşam kalitesi, iyi yaşam, bağımsızlık, kendi kaderini tayin ve kimliklerinin garanti altına alınmasına katkıda bulunmaktır".[62] Öte yandan ALBA-TCP Ekonomik Alanının Anayasası Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi Latin Amerika'da bir dönüm noktasıdır ve devletlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, doğal kaynaklarının rasyonel kullanımı, iyi bir yaşam için tamamlayıcılık ve dayanışma temelinde bölgesel ekonomik yapıların yapılandırılması üzerinde önemli bir etkiye sahip olma hakkını tanıyan ve böylece üyeleri arasındaki asimetrileri azaltan ilk Latin Amerika entegrasyon aracı olmuştur.[63]

Dolayısıyla ALBA-TCP'nin söylem olarak kuruluşundan beri savunduğu çevrecilik ilkesi, Bolivya'nın Nisan 2006'da örgüte katılımıyla birlikte "*Çevreyi koruyan, kaynakların akılcı kullanımını teşvik eden ve savurgan tüketim kalıplarının yaygınlaşmasını önleyen kurallar aracılığıyla sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeliyiz.*"[64] ifadesiyle ALBA metnine dâhil edilmiş, ayrıca yerli halkların farklı inançlarını yansıtması da "*İnsanlık ve doğa arasında farklı bir ilişkiye dayalı bir bütünleşme*"[65] önerisiyle sağlanmıştır.

Yeşil düşünce, Brezilya ve Kolombiya gibi Latin Amerika ülkelerinde, Avrupa'da olduğu gibi politik olarak aktifken, Bolivya ve Ekvador'da hem politik hem de sosyokültürel olarak aktiftir. Bu iki ülkede hükûmetler, sadece teoride değil pratikte de çevre konusunda aktif olmayı önemsemektedirler. Dolayısıyla her iki ülke de çevre ve özellikle iklim değişikliği gibi konularda önemli roller oynamaya ve bu konularda bölgede öncü olmaya çalışmaktadır.[66] Bu ülkelerin iklim değişikliğinden yoğun bir şekilde etkileniyor olması, onları harekete geçmeye iten faktörlerden biri olmuştur.

60 Victoria Haidar, "Cuestión ecológica, buen vivir y debates sobre estilos de desarrollo", **Estilos de Desarrollo y Buen Vivir**, Ana Lucia Grondona and Victoria Haidar (Ed.), Buenos Aires, Clacso, 2019.

61 Handelsman, age.

62 Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América (ALBA-TCP), "Historia del ALBA-TCP" https://www.albatcs.org/historia/, (Erişim Tarihi:, 13.10.2023).

63 Gobierno del Ecuador, "Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América (ALBA-TCP)", https://www.aduana.gob.ec/alianza-bolivariana-para-los-pueblos-de-nuestra-america-alba-tcp/, (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

64 ALBA-TCP, age.

65 Francisco Javier Ullán De la Rosa, "La Alianza Bolivariana para las Américas-Tratado de Comercio de los Pueblos (ALBA-TCP): análisis de un proyecto de integración regional latinoamericana con una fuerte dimensión altermundista", **Estudios políticos (Méxic**o), No 25, 2012, s. 131-170.

66 Victoria Haidar et al, "Introducción: Buen Vivir y Estilos de Desarrollo", **Estilos de desarrollo y buen vivir,** A. Gordona (Ed.), Buenos Aires, Clacso, 2019.

SONUÇ

Yeşil politika ya da çevrecilik, ortodoks kalkınma görüşlerini eleştiren yeni bir teorik yaklaşıma yol açacak olan sosyal hareketler aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Bu olgu, gezegenimizdeki yaşanabilir çevrenin sosyal, entelektüel, akademik ve aynı zamanda "doğal" olarak tükenmesinden kaynaklanmaktadır. İklim değişikliğini inkâr eden akımlar olsa da büyük çoğunluk için bunun uluslararası katılım ve eklemlenme gerektiren görünür ve doğrulanabilir bir gerçeklik olduğu göz önüne alındığında, konuyla ilgili çabaların ve ilerlemelerin giderek daha önemli ve yankı uyandırıcı hâle gelmesinin nedeni budur. Bu durum, daha küresel bir kapsama sahip olan Birleşmiş Milletlerin çalışmalarının yanı sıra sanayileşmenin sonuçlarını azaltmak ve gelecek nesiller için yaşanabilir koşullara sahip bir çevreyi kalıcı kılmak amacıyla çevrecilik, sürdürülebilirlik ve devamlılık ilkelerine öncelik veren ALBA-TCP gibi bölgesel entegrasyon girişimleri aracılığıyla da kendini göstermektedir.

Bununla birlikte temelde Latin Amerika'da Yeşil Politikalar yaklaşımının büyümesi ve yaygınlaşması, gezegenin Batı kültüründen çok daha fazla etkilenen güç merkezlerinin, şehirlerin ve başkentlerin dinamiklerinden ziyade bölgenin yerli ve yerli halklarının kültürel, tarihî ve kimlik dinamiklerine bağlı olmuştur. Yerli hareketler doğa, saygı ve Pacha Mama ile bir bütün olarak anlaşılan, insan yaşamının ve diğer canlıların kökeni ve sonu olan kendi kavramlarını yaratmış, saygı göstermiş ve korumuşlardır. Bu anlamda yeşil politikanın kökenleri Batı'ya dayansa da Latin Amerika'da bu yaşam biçimi, sakinlerinin doğal bir çevreye yakınlığı, doğaya dalmış olmaları ve Pacha Mama ile birliktelik içinde olmaları nedeniyle farklı bir şekilde gelişmiştir.

Örnek vermek gerekecek olursa Ekvador'daki Yerli Hareketi, Washington Konsensüsünün politikalarına meydan okuduğunda, dolayısıyla yalnızca kendi taleplerini değil toplumun büyük bir kesiminin taleplerini de ifade ettiğinde ulusal siyasi yaşamda geçerlilik kazanmıştır. Yeni milenyumun başında Dünya Sosyal Forumu (DSF), neoliberal modele ve küreselleşmeye yönelik eleştirileri yoğunlaştırmış; neoliberal doktrinin "Başka Bir Alternatif Yoktur" dayatmasına karşı DSF, "başka bir dünyanın mümkün olduğu" yanıtını vermiştir. Tam da bu nedenledir ki Ekvador gibi ülkeler, kültürel kodlardan gelen yaşam biçiminin yerli hareketlerle birleştiği bu "alternatif" dünyaya çok daha yakındır.

Öyle ki Pacha Mama ya da toprak/doğa ana ile uyum içinde, doğayı merkeze alan bir hayat görme ve yaşama yönelimi, insanların doğayla uyum içinde iyi yaşaması anlamına gelen "sumak" (iyi) "kawsay" (ideal) kavramına yol açmaktadır ki bu kavram özellikle Ekvador ve Bolivya'da bulunmaktadır. Sonuç olarak, herhangi bir kalkınma modeli ve/veya yaşam biçimi doğayı merkeze almalıdır. İyi Yaşam ve Pacha Mama, özellikle anayasalarını bu konuda kavramsal olarak değiştirmiş olan Ekvador ve Bolivya'da kamu politikası senaryosunda bu şekilde yer almaya başlamıştır; bu da onları hem siyasi hem de sosyokültürel açıdan iklim değişikliği ve çevre gibi konulardaki rolleri bakımından bölgede öncü kılmaktadır. Son olarak Buen Vivir'in yeşil siyasetin bir uzantısı olarak değil tüketimci ve kapitalist modellere karşı alternatif bir kalkınma modeli olarak anlaşılması gerektiği açıklığa kavuşturulmalıdır. Ancak yukarıda belirtilenlere rağmen köklerinin And bölgesindeki yerli halkların kültür, kimlik ve öğretilerinden gelmesi, ideolojik olarak yeşil siyasetle benzerlikler taşıdığı anlamına gelmektedir.

Öte yandan son yıllarda felsefi bir tartışma olarak bu fikirlerin siyasi pratiğe nasıl taşınacağına odaklanan bazı yaklaşımlar ve düşünceler ortaya çıkmaktadır. Bu tartışmaya, çeşitli unsur-

larından birinin çevrenin korunmasıyla ilgili olması nedeniyle kamu politikası perspektifinden yaklaşılmaktadır. Yeşil politika, felsefi tartışmaların insan davranışını dönüştürmek için az ya da çok etkili kurumsal yapılarda kullanılabileceğini öğretmektedir. Aynı şekilde büyümeye dayalı kalkınma modeline sahip kapitalist modelde, çevrenin korunmasına ilişkin kurumsal tedbirlerle sürekli büyümenin sonuçlarını hafifletmenin mümkün olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Vela'ya göre büyümenin sonuçlarının hafifletilmesi oldukça mümkündür ve son yıllarda bazı Batılı ülkelerin benimsedikleri farklı politikalar bunun kanıtı niteliğindedir.[67] Diğer yandan bu düşünceye muhalif olanlar, büyümenin sonuçlarını hafifletmenin ancak kapitalist modelin değiştirilmesi ile mümkün olacağına vurgu yaparken bunun yerine geçecek bir model önermiyor. Buna rağmen Latin Amerika'dan Bolivya ve Ekvador; Batı'dan Almanya, Hollanda ve Kanada gibi bu çevrecilik bilgisini pekiştirmeyi başarmış ülkeler, başarı hikâyeleri olarak kendilerini konsolide etme sürecindedir.

67 Vela, age.

LATİN AMERİKA'DA ÇEVRE GÜVENLİĞİ

Tuba Taşlıcalı Koç

GİRİŞ

Güvenlik algısı, bireylerin kendilerini güvende hissetmeye yönelik ihtiyaçlarının günümüzde karmaşıklaşması sebebiyle uluslararası ilişkiler literatüründe birçok farklı boyuttan incelenmeye başlanılmıştır. Nitekim, Soğuk Savaş Dönemi'nde neredeyse sadece askerî gücün öncelendiği, devletlerin güç unsurlarının askerî kuvvetine ve birlik sayısına odaklı bir ölçüme bağlandığı dönemler, Soğuk Savaş sonrasında yeni dünya düzeni ile terk edilmiştir. Bu terk ediş sürecinde küreselleşen dünya perspektifi ile beraber ülkelerin dış politika pratikleri ve güvenlik algıları da değiştiğinden, güvenlik kavramına yönelik eleştirel yaklaşımlar doğmuştur.

Güvenliği farklı bağlamlarda irdeleyen ve askerî gücü önceleyen realist teoriye farklı bağlamlarda eleştiriler getiren bu ekoller, güvenliği farklı sektörlerde inceleyerek yeni bir perspektif getirmişlerdir. Nitekim Buzan ve Ole Waever'ın "beş sektör analizi" olarak adlandırdıkları analizlerinde güvenliği tehdit eden unsurlar; askerî, siyasi, sosyal, çevre ve ekonomik olarak beş ayrı sektörde analiz edilmektedir.[1] Bu beş sektörden birisini oluşturan çevre güvenliği ise içinde yaşamakta olduğumuz dünyada biyolojik hayatı destekleyen tüm unsurları kapsamaktadır. Biyolojik hayatın devamını sağlayan bu unsurlardaki herhangi bir olumsuz değişiklik, söz konusu hayatın süregenliğine tehdit oluşturabilmekte ve bir ülke içerisindeki bu olumsuzluklar tüm küresel düzen üzerinde etkide bulunabilmektedir.

Örneğin, karbonmonoksit gazının emisyonuna yönelik standartları önemsemeyen ülkelerin söz konusu tutum ve davranışları çevre kirliliğine sebep olabilmekte ve bu kirlilik ise zamanla ozon tabakasının zarar görerek kutuplardaki buzulların erimesine yol açmaktadır. Kutuplardaki buzulların erimesi ise deniz seviyesinde yükselmeleri tetikleyerek[2] bazı ada ülkelerini yok olma tehlikesi ise karşı karşıya getirmektedir. Bu açıdan zincirleme bir reaksiyon

1 Barry Buzan, **People,State and Fear : An Agenda for International Security Studies in the Post- Cold War Era**, New York, Harvester Wheatsheaf, 1991, s. 134-136.

2 Huriye Yıldırım Çınar, Hasret Çomak, "Afrika'da İklimsel Göçler ve Sonuçları", şu kitapta ed. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, Mehmet Şahin: **Afrika Jeopolitiği**, Ankara, Nobel Kitabevi, 2023, ss. 355-367, s. 358

sonrasında yaşanabilecek bu etkiler çevre güvenliğinin insanlık için önemini de göstermektedir.

Yukarıda özetlenenler ışığında bu çalışmada, öncelikle çevre güvenliği tanımlanarak çevre güvenliğinin insan hayatı üzerindeki etkileri analiz edilmiş, ikinci bölümde çevre güvenliğini tehdit eden unsurlar sınıflandırılmış, son bölümde ise temel analiz alanı olan Latin Amerika'nın çevre güvenliği açısından dünyadaki yeri irdelenmiştir. Bu çalışmanın, Latin Amerika ülkelerinin çevre güvenliğine etkilerinin analizi açısından literatüre katkı vermesi hedeflenmektedir.

ÇEVRE GÜVENLİĞİ NEDİR?

Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninde realist teoriye getirilen eleştirilerden birisi de güvenliğin sadece devlet merkezli değil tüm yaşama ilişkin yapılandırılması gerektiğidir. Nitekim bu yaklaşımlarda ortak güvenlik ve devlet merkezli güvenliğin yerine birey odaklı güvenlik öncelenmiş,[3] bireyin refahını sağlayabilecek tüm girdiler güvenliğin tesisinde birer girdi olarak görülmüştür. Bu güvenlik anlayışı, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki ilk basamağı teşkil eden beslenme, üreme ve barınma fiillerini kapsamaktadır. Bireyin bu ilk basamaktaki eylemleri karşılayabilmesi için biyolojik özelliklerinden getirdikleri temel girdilerin sağlanması gerekmektedir.

Nitekim bir canlının biyolojik bir organizma olarak içerisinde yaşadığı habitatında meydana gelebilecek herhangi bir anormallik, yaşam döngüsüne zarar verebilmekte ve o türün yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına sebep olabilmektedir. Appannagari, çevre kirliliğini canlı kaynaklara, ekolojik sistemlere zarar veren insan faaliyetlerinin bir sonucu olarak tanımlamaktadır.[4] Çevre kirliliği literatürde ise hava, su, toprak ve gürültü kirliliği olarak dört ayrı boyutta sınıflandırılmaktadır.[5]

Bu ayrıma gidilmesindeki temel sebep, her kirlilik türü farklı nitelik taşıdığından mücadele yöntemlerinin de değişmesidir. Çevre kirliliği, bu bağlamda organizmalara yaşamlarını devam ettirmelerini sağlayan habitatlarındaki doğal olmayan sebeplere bağlı olarak meydana gelen olumsuz değişikliklerdir ve bu değişikliklerin varlığı, organizmanın yaşantısındaki kaliteyi ya düşürmekte ya da organizmayı yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır.

ÇEVRE GÜVENLİĞİNİ TEHDİT EDEN UNSURLAR NELERDİR?

Hava Kirliliği

Dünya üzerinde yaşayan bir çok organizma nefes almaya ihtiyaç duymakta, bu süreçte ise ortamdaki havanın kalitesi organizmanın yaşam kalitesini etkilemektedir. "*İnsanlığın faaliyeti ile havaya karışan maddelerin sağlığına, sebzelerine, mülklerine zararlı etkilere neden olacak veya*

3 Çağla Vural, "Çevresel Güvenliğin Gelişimi", **Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi** 6(1), 2018, s. 23.
4 Ramamohana Reddy Appannagari, "Environmental Pollution Causes and Consequences: A Study", **North Asian International Research Journal of Social Science and Humanities**, 2017, s. 152.
5 Emmanuel Nızıgıyımana, **Sahra Altı Afrika Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırım, Çevre Kirliliği ve Nüfusun Refahı: Yeni Bir Ekonomik Refah Modeline Gerek Var mıdır?,** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2021, s. 61-70.

mülkünün keyfini çıkarmasına müdahale edecek bir olgu"[6] şeklinde de tanımlanayabileceğimiz hava kirliliği, özellikle sanayileşme ile beraber deneyimlenen ve insanlık için ivedi çözülmesi gereken problem sahalarından birisini oluşturmaktadır.

Su Kirliliği

İnsanlar, hayatta kalabilmek için su tüketmek zorundadırlar. Bu sebeple insanların böylesine ihtiyaç duyduğu bir değer olan suyun kıtlığı veya kalitesi ülkeler arasında savaşlara sebep olabilmekte ve buna bağlı olarak suyun paylaşımı birçok uluslararası antlaşmaya konu yapılabilmektedir. *"Su kaynaklarının faydalı kullanımını bozacak veya kalitesini düşürecek biçimde suyun içerisinde organik, inorganik, radyoaktif veya biyolojik herhangi bir maddenin bulunması"*[7] olarak tanımlanan su kirliliği, bu açıdan insanlık için bir o kadar önem arz etmektedir.

Toprak Kirliliği

Bireylerin beslenmesinde önemli bir faktör de bitkilerdir. Bitkiler ise gelişebilmek için uygun tarım arazilerine ihtiyaç duymaktadırlar. Nızıgıyımana toprak kirliliğinin "*ticari ve endüstriyel kullanımlarından ya da çöplükler de dâhil olmak üzere atıkların dökülmesinden ve boşaltılmasından*" kaynaklandığını ifade etmektedir[8] ancak bu ifade tam kapsayıcı bir nitelik taşımamaktadır. Nitekim yürütülen yanlış tarım politikaları veya işletmelerinin atık yönetiminde hiyerarşiyi takip etmeyerek atığı önleme, azaltma, yeniden kullanma, geri dönüşüm, enerji geri kazanımı ve bertaraf etme[9] adımlarının herhangi birisinde hata yapmaları da toprağın kirlenmesine sebep olabilmektedir.

Gürültü Kirliliği

Peirce, Weiner ve Vesilind'ın "*istenmeyen veya yabancı bir ses olarak tanımladıkları gürültü kirliliği",*[10] başka bir deyişle yaşam alanında hissedilen ses düzeyindeki bir değişiklik, algılanan tehdit seviyesinde bir artışa sebep olabilmektedir. Ayrıca sanayileşme ile beraber daha fazla deneyimlenen gürültü kirliliği, canlıların doğal yaşam alanlarını terk etmelerine sebep olabilmekte veyahut üreme eğilimlerini değiştirdiğinden birçok canlının popülasyonunda azalmaya sebebiyet verebilmektedir. Konunun komplikeliği sebebiyle gürültü kirliliği çevresel güvenlik bağlamında irdelenmekte, bu konuya ilişkin çevresel düzenlemeler getirilmektedir.

6 Nızıgıyımana, age., s. 75.
7 Recep Akdur, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Koruma Politikaları:"Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyumu**, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, 2005, s. 17.
8 Nızıgıyımana, age., s. 68.
9 Gül M. ve Yaman K., "Türkiye'de Atık Yönetimi ve Sıfır Atık Projesinin Değerlendirilmesi: Ankara Örneği", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 35(4): 2021Sayfa: 1267-1296, s. 1272.
10 J.J.Peirce, R.F. Weiner ve P.A.Vesilind, **Environmental Pollution and Control**, Boston: Butterworth-Heinemann.1998, s. 327.

LATİN AMERİKA'NIN ÇEVRE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN DÜNYADAKİ YERİ NEDİR?

Latin Amerika'nın Jeopolitik Konumu ve Bölgeselliği

Latin Amerika'nın hangi ülkelerden oluştuğu, sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğine dair herhangi bir mutabakat bulunmamakta olup bölgenin çevre güvenliği üzerindeki etkilerinin incelenebilmesi için öncelikle bölge ile ilgili çalışma kapsamında bir sınırlandırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Daha çok Latin dilleri konuşan Amerika ülkelerinin ve çevresinin vurgulandığı Latin Amerika'nın bölgeselleşme süreci tarihsel açıdan incelendiğinde ilk coğrafi tanımlamanın 1570 yılında Lopez de Velazco tarafından yapıldığı görülmektedir.[11] Bu sınıflandırmanın altında yatan temel sebep, o dönemde kıtaya hâkim olan İspanyolların topraklarını bölümlere ayırma ihtiyacıdır.

Kıta üzerinde farklı güç odaklarının hâkimiyet kurma isteği İspanyollar, Fransızlar ve İngiliz üzerinden devam etmiş; bu hâkimiyet amacına karşın Hispanyol Amerika'sındaki halkların bağımsızlığını vurgulayan "Kıtasal Kongreler" serisinin ilki, Miranda tarafından 1774 yılında Philadelphia'da düzenlenmiştir. Bu kongreler serisi, birleşik bir Latin Amerika vizyonunu başlatmıştır.[12] 1823 yılında ise ABD'nin tüm Amerika Kıtası üzerinde taleplerde bulunduğu Monroe Doktrini'ni ilan etmesi ile Latin Amerika'nın birliğine ilişkin tehdit ortamı doğmuştur.

Nitekim Amerika'nın tüm kıta üzerindeki taleplerine antitez olarak 1826 yılında Panama'da düzenlenen bir kongrede Bolivar Doktrini ilan edilmiştir. Söz konusu doktrin, ABD hegemonyasında bir yapının inşasını reddetmiş ve hegemonik karşıtlık, doktrinin temel esasları arasında yerini almıştır.[13] ABD hegemonyasına karşı bir kimlik geliştirilmeye çalışılan bu süreçte Panama Kanalı'nın inşasında ABD'nin Kolombiya'ya müdahalede bulunması ve Panama adında yeni bir devlet kurdurması kimlik inşa sürecini hızlandırarak Latin Amerikalılık algısını bu bölgede bulunan ülkelerde yerleştirmiştir.[14]

Katıtaş, Latin Amerikalılık kimliğini "*Uluslararası sisteminde güçlü devletlerine karşı sınırlı pazarlık güçlerini artırmak, bireysel olarak eksikliklerini gidererek ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek ve ortak kimlik ve benzer kültür fikri etrafında bir araya gelmek gibi saikler ile gerçekleştirilen ve ABD karşıtlığı, bölgesel birlik, ekonomik birliktelik gibi sürekli tekrarlanan amaçlarla inşa edilen bu yapılar, birbirleriyle örtüşen bir karaktere sahip olma*" ifadeleri ile açıklamaktadır.[15] Açıklamadan da anlaşılacağı üzere bölge ile ilgili kesin sınırlar bulunmamakta olup bölgeselcilik ve entegrasyon çalışmalarının BM nezdinde veya birçok yeni örgüt teşkiliyle sağlanmaya çalışıldığı Latin Amerika ile ilgili hâlen günümüz uluslararası ilişkiler literatüründe tam bir oydaşma bulunmamaktadır. Ancak genellikle 20 ülke bu bölge içerisinde incelenmekte olup[16]

11 Gökhan Katıtaş, "Latin Amerika'da Örtüşen Bölgeselcilik", **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, Cilt 14, Sayı 52, Temmuz 2019, ss. 255-293, s. 260.
12 Yaşar Pınar Özmen, "Latin Amerika'da Siyasi Birlik Düşüncesinin Dünü ve Bugünü", **Novus Orbıs,** Volume 4, Number 2, 2022, ss.127-160, s. 136.
13 Özmen, age.,s. 137.
14 Katıtaş, age., s. 261.
15 Ae., s. 263.
16 Çalışma içerisinde analiz edilen ülkeler: Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Porto Riko, El Salvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Şili, Uruguay, Venezuela.

bu sebeple araştırmanın sınırlılığını sağlamak açısından söz konusu 20 ülke analiz konusu yapılmıştır.

Latin Amerika Ülkelerinde Çevre Güvenliği

Arjantin: Her ne kadar çevre koruma politikaları Arjantin Doğal Kaynaklar ve İstikrarlı Gelişme Sekreterliği (Natural Resources and Sustainable Development), federal bürolar tarafından yürütülse de Arjantin'de su kirliliği önemli bir çevre sorunu teşkil etmektedir.[17] Ülkeye giren yabancı sermayenin büyük ölçüde madencilik, petrol, kimya, kauçuk, plastik, otomotiv, gıda, makine, ticaret, bankacılık ve iletişim sektörlerine yönelmesi[18] ise çevre kirliliğinin artmasında rol oynamaktadır. Özellikle madencilik sektörüne yönelik ülkedeki tavizler, temiz suyun kirlenmesine sebep olmakta[19] ve bu da sürdürülebilir ekonomi ilkeleri ile çatışmaktadır. Ormansızlaşma ve arazi kullanımındaki yanlış politikalar, Arjantin halkının her yıl kuraklık ve sel felaketleriyle karşı karşıya kalmasına sebep olmakta; tarım ve hayvancılığın sürekli genişlemesi, ülkenin sürdürülebilir kalkınma politikalarını tekrar gözden geçirmesini gerektirmektedir.[20] Ayrıca küresel gıda talebindeki artış da tarımsal üretim ihtiyacını artırarak ülkedeki ekili alanların ormanların aleyhine genişlemesine sebep olmaktadır.[21] Arjantin'e yönelik araştırmalarda, tarımsal alanın genişlemesinin Yungas yağmur Ormanı'nı ve Güney Amerika'daki en büyük ormanlık biyomlardan[22] biri olan Chaco ekolojik bölgesini tehdit ettiği tespit edilmiştir.[23]

Dünyanın karbondioksit emisyonlarında 31. olan Arjantin'de 2019'dan 2023'e kadar yaşanan kuraklık, tarım sektörüne önemli ölçüde bağımlı olan ülke ekonomisinde de çöküşe sebep olmuştur. Bu nedenle her ne kadar Hükûmetler Arası İklim Değişikliği Panelinin (IPCC) sıcaklıklardaki artışın ısınmanın 1,5°C ile sınırlandırılması için sera gazı emisyonlarının düşürülmesine yönelik çağrısı bulunsa da Arjantin'de siyasi tartışmalarda çevre güvenliği önem arz etmemekte, daha çok ekonomik söylemler üzerinden siyasi çekişmeler yönlendirilmektedir.[24]

Bolivya: 2023 yılı verilerine göre Bolivya'nın başlıca çevre sorunlarını "*tarım amaçlı ve tropik keresteye olan uluslararası talep nedeniyle ormanlık arazilerin tahribi, aşırı otlatma ve modern olmayan tarımsal yöntemlerin yol açtığı erozyon, kuraklık, biyolojik çeşitliliğin yok olması, içme ve sulama sularındaki endüstriyel kirlilik*" oluşturmaktadır.[25] Her ne kadar gün geçtikçe sağlık hizmetlerindeki gelişme ile beraber hava kirliliğine bağlı ölümlerde düşme yaşansa da Bolivya,

17 **Arjantin Ülke Profili**, T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023, s. 4.
18 Ae., s. 9.
19 Alexander Wilson (2011). "Water in Demand amid Gold, Oil, Gas Rush", Oct 3, 2011, https://www.manufacturing.net/home/news/13143346/water-in-demand-amid-gold-oil-gas-rush, Erişim Tarihi: 02.12.2023.
20 The Nature Conservancy, Latin America, Argentina, **" Diversity of Natural Resources, Diversity of Opportunities"** https://www.nature.org/en-us/about-us/where-we-work/latin-america/argentina/ Erişim Tarihi: 01.12.2023.
21 https://wwf.panda.org/wwf_offices/argentina/environmental_problems_argentina/
22 Biyom: Kendine özgü iklimi, bitki örtüsü ve hayvan gruplarını barındıran coğrafi bölgeleri tanımlamada kullanılan çevre bilimi terimi.
23 Dufey A., Baldock D. & Farmer M., **Impacts of Changes in Key EU Policies on Trade and Production Displacement of Sugar and Soy,** 2006, s. 100.
24 Flora Genoux, " **Argentina presidential campaign neglects environmental issues**", Le Monde, November 18, 2023, https://www.lemonde.fr/en/environment/article/2023/11/18/argentina-presidential-campaign-neglects-environmental-issues_6265454_114.html Erişim Tarihi: 02.12.2023.
25 **Bolivya Ülke Profili,** T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023, s. 3.

Latin Amerika ülkeleri arasında 2019 yılı verilerine göre Honduras ve Guatemala'dan sonra 3. sırada gelmektedir.[26] Ayrıca küçük ölçekli altın madenciliğine yönelik aşırı talep, madencilik faaliyetleri sürecinde kullanılan cıvadan kaynaklanan kirlilikte artışa sebep olmuş ve ülkede sağlık sorunları yaşanmaya başlanmıştır.[27] Yaban hayatı çeşitliliğini koruma amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından rezerv alan ilan edilen bölgelerdeki 1000'den fazla madencilik işletmesi ise ormanlık arazilerin tahribine sebep olmaktadır.

Brezilya: Brezilya, coğrafi konumu ve bitki örtüsü çeşitliliği sebebiyle dünya oksijen rezervlerine önemli katkıda bulunan bir ülkedir.[28] Sınırları içerisindeki Amazon Ormanları, dünyadaki en geniş tropikal orman niteliğini taşıdığından, küresel ısınmayla mücadelede önemli bir aktördür. Ancak ülkenin çiftçilere ekim alanı açmak için Amazon'daki ormanları yakma uygulaması ormanlık alanları azaltmış, bu durum ise hava kirliliğine yol açmıştır.[29] Tüm dünyanın âdeta sorumluluğunu üzerinde taşıyan Brezilya, bu sebeple çevreyi korumaya ilişkin diğer birçok antlaşmanın ve kompleks yasal düzenlemelerinin[30] yanı sıra Ozon Tabakasının Korunmasına İlişkin 1985 Viyana Sözleşmesi ile Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin 1990 Montreal Sözleşmesi'ne taraf olmuştur.[31]

Brezilya, tehlikeli atıkların ihracatını ve ithalatını da yasaklayarak atık yönetimi konusunda da önemli gelişmeler kaydetmiştir. 1989 Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınmasının Kontrolüne ve Bunların İmhasına İlişkin Basel Sözleşmesi'ne taraf olan ülke kullanılmış lastiklerin ithalatını yasaklamakta ve elektronik pillerin perakendecilere iadesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca denize atık boşaltma da dâhil olmak üzere geniş bir sorumluluk yelpazesini kapsayan Çevre Suçları Kanunu, atık üreticilerinin mevzuata uyması yönünde zorlayıcı tedbirler sağlamaktadır. Brezilya'nın çevreye duyarlı bir ülke olduğunun kanıtlarından bir diğerini de ülkenin karbon emisyonunu azaltmaya yönelik çalışmaları teşkil etmektedir. Nitekim temiz kalkınma mekanizması kavramını öneren ülkelerden birisi olan Brezilya,[32] konuya ilişkin yatırımlar yapmakta ve fosil yakıtlara alternatif bulmaya çalışmaktadır.

Kolombiya: Kolombiya'da da diğer Latin Amerika ülkelerinde görüldüğü gibi kerestecilik sektöründe orman sömürüsü görülmekte olup toprak erozyonu ile sonuçlanan bu durum, toprağın tarıma elverişsiz hâle gelmesine de sebep olmaktadır. Ayrıca araç emisyonlarından kaynaklanan Bogota'daki hava kirliliği insanlar için çevre güvenliğini tehdit etmekte, zaman

26 "**Air pollution deaths**" https://humanprogress.org/dataset/deaths-from-air-pollution/?countries=294-190-208-234-268-357-193-175-186-269-270-274-232-245-340-265-290-191-272&the-year=2019&view=selected&y-axis-start=0, Erişim Tarihi: 03.12.2023.

27 Thomas Graham (2023). **" In Bolivia, mercury pollution spreads amid a surge in gold mining",** Feb 10, 2023. https://www.greenbiz.com/article/bolivia-mercury-pollution-spreads-amid-surge-gold-mining, Erişim Tarihi: 03.12.2023.

28 OECD (2015), ***OECD Environmental Performance Reviews: Brazil 2015***, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, s. 17.

29 **Brezilya Ülke Profili**, T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023, s. 4.

30 Brazilian NR (2023). "**Brazilian Environmental Legislation**", https://www.braziliannr.com/brazilian-environmental-legislation/

31 Oswaldo Lucon and Fernando Cardozo Fernandes Rei, **"Identifying Complementary Measures to Ensure the Maximum Realisation of Benefits from the Liberalisation of Trade in Environmental Goods and Services Case Study: Brazil",** OECD Trade and Environment Working Paper No. 2004-04, s. 13.

32 Sonia Regina Mudrovitsch de Bittencourt, Susanna Erica Busch, Márcio Rojas da Cruz, "The Clean Development Mechanism in Brazil", şu kitapta: Legacy **of the CDM: lessons learned and impacts from the Clean Development Mechanism in Brazil As Insights for New Mechanisms**, Instituto de Pesquisa Econômica Aplicada, 2019, s. 43.

zaman ileri yaştaki insanların dışarı çıkmaması yönünde hükûmet tarafından uyarılarda bulunulmaktadır.[33] Kolombiya'daki civa kullanımı ise insan sağlığı üzerinde önemli bir tehdit oluşturmaktadır.[34] Son yıllarda ülkedeki meteorolojik felaketlerinin sıklığı ve şiddetinin arttığı görülmekte olup; ülke, iklim değişikliğinden oldukça etkilenmektedir. Ülkede 52 yıl süren ve 2016 yılında biten iç savaş[35] hukuk normlarının takibini zorlaştırdığından, çevre kirliliğini önleyici bir düzen etkinleştirilememiş ve çevresel güvenlik ikincil sorun alanı olarak görülmüştür.

Ayrıca insanların iç savaş sebebiyle yerinden edilmeleri, ülke içerisinde zorunlu yer değiştiren kesimin ormanların aleyhine ağaç kesimine sebep olmuş ve bu durum ise zamanla toprak kalitesini düşürmüştür.[36] Ülkede nispeten daha dar gelirli insanların çevresel kirlilikten daha fazla etkilendiği bilinmektedir. Ancak çevresel altyapıya yönelik son düzenlemelerle çevresel güvenliğe ilişkin adaletsizlik çözülmeye çalışılmakta ve doğal kaynakların kullanıldığı üretim süreçlerinin vergilendirilmesi ile altyapının yenilenmesi çalışmaları yürütülmektedir.[37] Nitekim Kolombiya, 2023 itibarıyla elektrikle çalışan 1.589 otobüs ve 6.500 hafif araçla temiz enerjiye yatırımda dünya çapında en fazla ilerleme kaydeden ülkeler arasında yer almaktadır.[38]

Kosta Rika: Geçmiş yıllarda ülkede ormanlık araziler çiftlik hayvanı yetiştirme ve tarımsal üretim amacıyla ağaçsızlaştırılmış olup söz konusu hareket tarzı diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi ormansızlaşma ve toprak erozyonuna sebep olmuştur. Ayrıca kıyı denizi kirliliği, katı atık yönetimi ve hava kirliliği Kosta Rika'da çevresel sorunlar olarak sıralanmaktadır.[39] Ülke her ne kadar atık geri dönüşümünde ilerleme kaydetmiş olsa da hâlen katı atıkların bertarafı, atık depolama alanlarına dayanmaktadır ve 2021 itibarıyla atıkların yalnızca %7'si geri kazandırılabilmektedir. Ancak Kosta Rika, ormansızlaşmayı dünya çapında tersine çeviren ilk tropikal ülke olma statüsünü kazanmıştır. Ülkede uygulanan "Çevre Hizmetleri Ödeme Programı", geçmiş yıllarda yaşanan biyolojik çeşitlilik kaybının azaltılmasına ve orman örtüsünün arazinin yaklaşık %60'ına kadar genişletilmesine yardımcı olmuştur.[40] Bu açıdan söz konusu program, çevresel güvenliğin tesisinde yenilikçi ve öncü bir sistem olarak değerlendirilmektedir.

Küba: Küba'daki az gelişmiş tarım teknikleri ve doğal afetler toprak erozyonuna sebep olmakta ve bu durum da çölleşme ile sonuçlanmaktadır. Biyoçeşitlilik kaybı, ormansızlaşma, hava ve su kirliliği, diğer Latin ülkelerinde olduğu gibi Küba'da da çevre sorunları arasında sıralanmaktadır.[41] Ayrıca Soğuk Savaş sonrasında dengelerin değişmesi ülke turizmine yönelik

33 **The World Fact Book Colombia**, December 06, 2023, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/colombia/#environment, Erişim Tarihi: 12.12.2023.
34 **OECD Environmental Performance Reviews: Colombia 2014**, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, s. 13.
35 Ceren Uysal Oğuz ve E. Nur SEZEK, "İç Çatışma Sonrası Kolombiya'da Barış İnşası Süreci", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 15, Sayı 29, 2021, s. 338.
36 **OECD Environmental Performance Reviews: Colombia 2014**, age, s. 15.
37 Ae., s. 14.
38 Gianluca Merlo (2023) Why low-emissions transport is key for Latin America and the Caribbean, **UNDP-Climate Promise**, https://climatepromise.undp.org/news-and-stories/why-low-emissions-transport-key-latin-america-and-caribbean, Erişim Tarihi: 17.12.2023.
39 **The World Fact Book Costa Rica**, December 06, 2023, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/costa-rica/#environment, Erişim Tarihi: 12.12.2023.
40 **OECD Environmental Performance Reviews: Costa Rica 2023**, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris.
41 **The World Fact Book Cuba,** December 06, 2023, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/cuba/#environment, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

talepleri artırmakta, turizm kaynaklı nüfus dalgalanmaları ise gerek kanalizasyon yönetimi gerekse bilinçsiz turizm vesilesiyle ülkedeki mercan kayalıklarının zarar görmesine sebep olmaktadır.[42]

Dominik Cumhuriyeti: Toprak erozyonu sebebiyle denize karışan toprağın mercan kayalıklarına zarar vermesi, Dominik Cumhuriyeti'nde görülen önemli çevre sorunlarındandır. Ayrıca su kıtlıkları ve ormansızlaşma, ülkedeki diğer çevre güvenliği problem sahalarını oluşturmaktadır.[43]

Ekvador: Amazon Havzası ve Galapagos Adaları'nın ekolojik açıdan hassas bölgeleri, petrol üretiminden kaynaklanan atıklarda etkin bir atık yönetimi süreci yürütülmediğinden dolayı kirlenme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.[44] Ekvador'da diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi ormansızlaşma, toprak erozyonu, çölleşme ve su kirliliği çevresel sorunlar arasında sıralanmaktadır.[45]

El Salvador: Diğer Latin Amerika ülkelerinin bazılarında olduğu gibi El Salvador'da da zehirli atıkların bertarafı nedeniyle toprak kirlenmesi görülmekte olup ülkede ayrıca ormansızlaşma, toprak erozyonu ve su kirliliği yaşanmaktadır.[46]

Guatemala: Hava kirliliği ölümlerinde Latin Amerika ülkeleri arasında 2019 verilerine göre ikinci sırada olan Guatemala'da[47] Peten Yağmur Ormanları'nda görülen ormansızlaşma önem arz etmektedir.[48] Toprak erozyonu ve su kirliliği diğer çevre sorunları arasında görülmektedir.

Honduras: Hava kirliliğine bağlı ölümlerin önceki yıllara göre önemli ölçüde arttığı Honduras, bu açıdan Latin Amerika ülkeleri arasında 2019 verilerine göre birinci sırada yer almaktadır.[49] Ayrıca ülkedeki kentsel nüfusun artması plansız kalkınmaya sebep olmakta ve bu durumun çevre kirliliği üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır. Ormanlık arazilerdeki ağaçlar, diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi plansız bir biçimde tarım arazisi yaratma amacıyla kesilmekte ve bu durum da erozyona sebep olmaktadır. Honduras'taki çevre kirliliği konularından bir tanesini de madencilik faaliyetlerinin sebep olduğu ağır metal zehirlenmeleri teşkil etmektedir. Nitekim ülkenin en büyük içme suyu kaynağı olan Yojoa Gölü, madencilik

42 Erica Goode, Cuba's Environmental Concerns Grow With Prospect of U.S. Presence, The New York Times, July 1, 2015, https://www.nytimes.com/2015/07/02/science/earth/cubas-environmental-concerns-grow-with-prospect-of-us-presence.html, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

43 **The World Fact Book Dominican Republic**, December 06, 2023, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/dominican-republic/#environment, Erişim Tarihi: 13.12.2023.

44 Marcela Cabrera, Mariana V. Capparelli, Carolina Ñacato-Ch, Gabriel M. Moulatlet, Isabel López-Heras, Mónica Díaz González, Daniela Alvear-S, Andreu Rico. "Effects of intensive agriculture and urbanization on water quality and pesticide risks in freshwater ecosystems of the Ecuadorian Amazon", **Chemosphere**, Volume 337, October 2023.

45 **The World Fact Book Ecuador**, December 06, 2023, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ecuador/#environment, Erişim Tarihi: 13.12.2023.

46 **The World Fact Book El Salvador**, December 06, 2023 https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/el-salvador/, Erişim Tarihi: 13.12.2023.

47 "Air pollution deaths" https://humanprogress.org/dataset/deaths-from-air-pollution/?countries=294-190-208-234-268-357-193-175-186-269-270-274-232-245-340-265-290-191-272&the-year=2019&view=selected&y-axis-start=0, Erişim Tarihi: 03.12.2023.

48 **The World Fact Book Guatemala**, December 06, 2023 https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/guatemala/#environment, Erişim Tarihi: 13.12.2023.

49 "Air pollution deaths" https://humanprogress.org/dataset/deaths-from-air-pollution/?countries=294-190-208-234-268-357-193-175-186-269-270-274-232-245-340-265-290-191-272&the-year=2019&view=selected&y-axis-start=0, Erişim Tarihi: 03.12.2023.

faaliyetleri sebebiyle ağır metallerle kirlenmekte ve su kirliliğine sebep olunmaktadır.[50]

Meksika: Ülkedeki tehlikeli atık bertaraf tesislerinin azlığı çevresel güvenlik tehdidi oluşturmakta ve atık yönetimindeki az gelişmişlik kirliliğe sebebiyet vermektedir. Ayrıca doğal tatlı su kaynakları kuzeyde kıt ve kirli oluşu, merkez ve güneydoğudaki su kaynaklarının ise kolay ulaşılabilir olmaması ve kalitesizliği önem arz etmektedir. Kırdan kente yönelik plansız göç ise kanalizasyon sitemi üzerinde baskı unsuru oluşturmakta ve kanalizasyon sistemi yükü taşıyamadığından kentsel alanlardaki nehirler kirlenmektedirler. Ayrıca su yönetiminin etkin yürütülmemesi Meksika Vadisi'nde yer altı suyunun tükenmesine sebep olmakta ve bu sebeple de bölgede toprak çökmesi yaşanmaktadır. Ormansızlaşma, yaygın erozyon, çölleşme ve tarım arazilerinin plansız yönetimi, diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Meksida'da da görülmektedir.[51] Hava kirliliğine bağlı çocuk ölümleri ise oldukça yaygın görülen bir problem sahasıdır.[52] Hükûmet, temiz su eksikliğini ve ormansızlaşmayı ulusal güvenlik sorunu olarak sınıflandırmaktadır.

Nikaragua: Yapılan çalışmalarda Nikaragua'nın en ciddi çevre sorunları üç ana alanda incelenmektedir: 1950'lerde pamuğun piyasaya sürülmesiyle ciddi bir bozulmaya başlayan Pasifik Bölgesi; Xolotlán Gölü dâhil olmak üzere Managua şehrinin hızlı ve düzensiz kentleşmeye bağlı olarak kirlenmesi ve Nikaragua'nın çevresi ve çevre programları üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkileri olan iç savaş.[53] Savaşın doğrudan etkileri arasında savaşta kullanılan silahların doğal kaynaklara verdiği zarar, askerî amaçlı altyapı inşası, çevre projelerine doğrudan saldırı ve çevre saha çalışanlarına yönelik suikastlar sıralanmaktadır. Dolaylı etkiler arasında ise kırsal nüfusun yerinden edilmesi ve en önemlisi insan kaynaklarının ekolojik açıdan sağlıklı kalkınma projelerinden, araştırmalardan ve çevre programlarından uzaklaştırılması yer almaktadır.

Ormansızlaşma, toprak erozyonu, su kirliliği ve kuraklık, diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Nikaragua'da da çevresel güvenlik açısından sorun teşkil etmektedir.[54] Ülkedeki kanalizasyon sisteminin gelişmemişliği sebebiyle akarsu ve göllerin çoğunluğu pestisitler, konut kanalizasyonları ve endüstriyel atıklar ile kirlenmiş durumda bulunmaktadır.[55] Nitekim su güvenliğindeki eksiklik, halk sağlığı sorunlarına neden olmaktadır. Ayrıca Pasifik ovalarındaki ormanların ağaçsızlaştırılması sebebiyle ülkede toprak erozyonu yaşanmaktadır.[56]

Panama: Panama her ne kadar dünyadaki kara alanının yüzde birinden daha azını kaplasa da ülke genelinde 1.000'i endemik olmak üzere 9.000 çiçekli bitki türü bulunduğundan önemli biyolojik çeşitlilik içeren bir ülke konumundadır.[57] Geleneksel yöntemler kullanılarak

50 **The World Fact Book Honduras**, December 06, 2023, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/honduras/#environment, Erişim Tarihi: 13.12.2023.
51 **The World Fact Book Mexico**, December 06, 2023, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/mexico/#environment, Erişim Tarihi: 13.12.2023.
52 **OECD Environmental Performance Reviews: Mexico 2013**, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, s. 14.
53 **Envio**, The Nicaraguan Environment.... A Legacy of Destruction, November 1989, https://www.envio.org.ni/articulo/2756#:~:text=Nicaragua's%20most%20serious%20environmental%20problems,of%20the%20city%3B%20and%20the, Erişim Tarihi: 13.12.2023.
54 **The World Fact Book Nicaragua**, December 06, 2023 https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/nicaragua/#environment, Erişim Tarihi: 13.12.2023.
55 Elena Strukova Golub "Nicaragua- Cost of Environmental Degradation (CoED): Trends and Economic Analysis", **World Bank Environment and Natural Resources Global Practice**, 2018, s. 11.
56 Golub, age., s. 22.
57 Office of the U.S. Trade Representative, Interim Environmental Review U.S. - Panama Free Trade Agreement, 2004, s. 7.

yapılan hayvan besiciliği ormanlık alanlar aleyhinde genişleyen otlaklık arazilere ve bu durum ise ormanlık alanların tahribine sebep olmaktadır. Panama'da tarımsal akıntı sebebiyle suya karışan kimyasal maddeler balıkçılık kaynaklarını tehdit etmekte, toprak erozyonu ise Panama Kanalı'nın siltlenmesine sebep olmaktadır.[58] Kentsel alanlardaki hava kirliliğinin arttığının görüldüğü Panama'da ayrıca madenciliğe bağlı olarak doğal kaynakların tehlike altına girdiği de tespit edilmiştir.[59]

1 Temmuz 1998 tarih ve 41 sayılı Kanun ile oluşturulan "Panama Çevre Kanunu", çevrenin korunması, saklanması ve iyileştirilmesine ilişkin hükümler içermekte olup bu kanun kapsamında özerk bir kuruluş olan "Ulusal Çevre Kurumu" teşkil edilmiştir. Çevre politikasının geliştirilmesinden ve yönetilmesinden sorumlu olan bu kurum aynı zamanda söz konusu kanun hükümleri hilafında hareket edenlere idari para cezası uygulayabilmektedir. Her ne kadar yasal düzenleme boyutunda Panama ilerleme gösterse de söz konusu yasaların uygulanabilirliği yetersiz personel ve mali imkânlar sebebiyle sağlanamamaktadır.

Paraguay: Paraguay'daki çevre kirliliğine yönelik temel problem sahalarından birisini zehirli atık yönetiminde yetersizlik sebebiyle nehirlerin kirlenmesi teşkil etmektedir. Pestisitleri kontrol eden yasalar Paraguay'da uygulanmadığından, bölgede yaşayan halk, toksik bir çevreye maruz kalmaktadır.[60] Cıva ve kromun akarsulara kontrolsüz salınımı, sulak alanların kirlenmesine[61] ve kent yaşamında birçok sağlık sorununa sebep olmaktadır.[62] Paraguay'da sera gazı emisyonlarının yüzde 89'u ulaşımdan kaynaklanmakta olup, ulaşımda kullanılan enerjinin yeşil enerjiye dönüştürülmesi ile oldukça önemli kazanımların elde edileceği değerlendirilmektedir.[63]

Peru: Peru, Amazon ormanlarının ikinci büyük alanına sahiptir ve yüz ölçümünün yarısından fazlası ormandır.[64] Ayrıca Peru Latin Amerika ülkeleri arasında altın üretiminde birinci sırada yer almakta olup[65] dünyanın da üçüncü en büyük bakır üreticisidir. Yüksek gelişim eğrisiyle ülke ekonomik büyüme göstermekte ancak bu gelişim, çevresel güvenlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Nitekim bazı bölgelerde yasa dışı olmak üzere ormanlık arazilerde ağaç kesimi ülkede ormansızlaşmaya sebep olmaktadır.

Ülkedeki çiftlik hayvanlarını besleme amacıyla yapılan aşırı otlatma ise toprak erozyonuna yol açmakta ve bu durum ise zamanla çölleşmeye varan çevre sorunlarını doğurmaktadır. Çevre güvenliği ile ilgili ülkede dikkat çeken bir diğer husus Lima'da yaşanan hava kirliliğidir. 2014 yılı verilerine göre Lima'da meydana gelen ölümlerden 1220'sinin hava kirliliğine bağlı olduğu tespit edilmiştir.[66] Ayrıca madencilikten kaynaklanan atıkların su kirliliğine sebep ol-

58 Siltlenme: Bir su yolu veya su kütlesi yatağında toprak birikimi ve bu nedenle yatağın yükselmesi.

59 **The World Fact Book Panama**, December 06, 2023 https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/panama/#environment, Erişim Tarihi: 13.12.2023.

60 UN (2022), Paraguay: Alarming increase in use of pesticides compromises human rights says UN expert, Press Release 14 October 2022, https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/10/paraguay-alarming-increase-use-pesticides-compromises-human-rights-says-un, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

61 Alter Vida. **ASGM and LSGM site: Paso Yobái in Paraguay IPEN Mercury-Free Campaign Report,** Arnika Association and IPEN, 2013, s. 4.

62 **The World Fact Book Paraguay**, December 06, 2023 https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/paraguay/#environment, Erişim Tarihi: 13.12.2023.

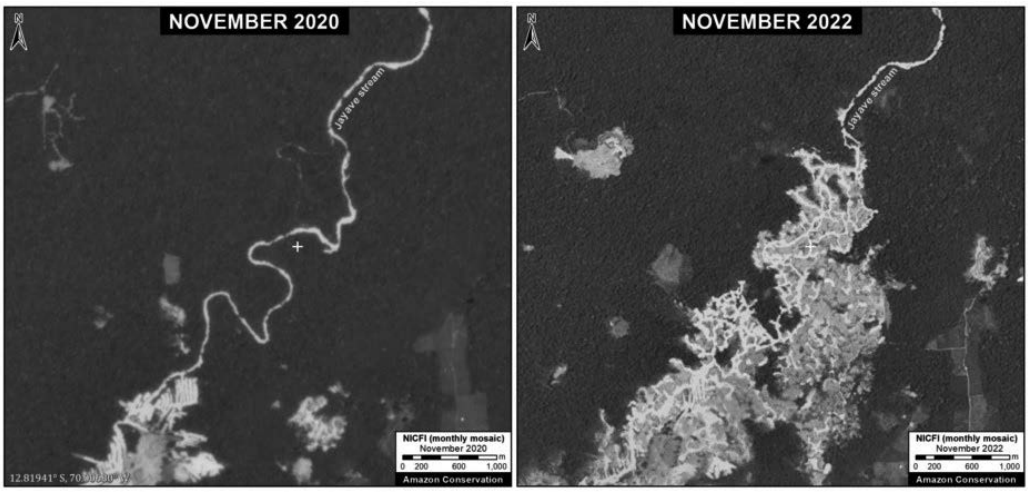
63 Merlo, age.

64 **OECD Environmental Performance Reviews: Peru 2017**, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, s. 140, s. 15.

65 Fairtrade International (2023), The gold mining organisation SOTRAMI in Peru, https://www.fairtrade.net/news/the-gold-mining-organisation-sotrami-in-peru, Erişim Tarihi: 10.12.2023.

66 **OECD Environmental Performance Reviews: Peru 2017,** age., s. 140.

duğu bilinmekte[67] ve Fotoğraf 1'de de belirtildiği üzere altın arama faaliyetleri esnasında açılan koridorlar sebebiyle Amazonlarda büyük oranda orman kaybının yaşandığı görülmektedir.

Fotoğraf 1: Güney Peru Amazon'uda Altın Madenciliğine Bağlı Ormansızlaşma Örnekleri[68]

Porto Riko: Endüstriyel kirliliğin bulunduğu Porto Riko'da ayrıca çevresel sorunlar olarak toprak erozyonu ile ara sıra yaşanan kuraklıklar sonucu meydana gelen su kıtlığı görülmektedir.[69] İklim değişikliğine bağlı olarak Porto Riko'da deniz her on beş yılda bir 2,5 cm yükselmekte olup[70] deniz sıcaklıklarındaki artış mercan kayalıklarında kireçleşmeye sebep olmaktadır.[71] İklim değişikliğinin Porto Riko üzerindeki bir diğer etkisi ise fırtınalar sebebiyle limanlardaki yaşamın tehdit altına girmesi ve artan yağışlar sebebiyle iç sularda sel yaşanmasıdır.

Şili: Şili'de endüstriyel faaliyetler ve araç emisyonları sebebiyle karbondioksit salınımı yüksek seviyelerde seyretmekte olup söz konusu salınım hava kirliliğine sebep olmaktadır. Ayrıca atıkların %95'inden fazlasının çöp depolama alanlarına gönderildiği ülkede atık yönetimindeki gelişmemişlik ve uygunsuz çöp imhası su kirliliğine sebep olmaktadır.[72] Diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Şili'de de madencilik faaliyetleri sebebiyle yaşanan çevre kirliliği ile yaygın ağaç kesimi çevre güvenliğinde sorun teşkil etmektedir.[73] Ancak 2023 yılı itiba-

67 **The World Fact Book Peru**, December 12, 2023 https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/peru/#environment, Erişim Tarihi: 15.12.2023.

68 Finer M, Mamani N, Gold Mining Deforestation in the Southern Peruvian Amazon: 2021-2022 Update. **MAAP: 185**. https://www.maaproject.org/2023/peru-gold-mining-update/, Erişim Tarihi: 13.12.2023.

69 **The World Fact Book Puerto Rico**, December 06, 2023, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/puerto-rico/#environment, Erişim Tarihi: 13.12.2023.

70 United States Environmental Protection Agency, **What Climate Change Means for Puerto Rico**, EPA Report nu: 430-F-16-063, August 2016, s. 1.

71 Maria Santos Corrada ve Rafael Mendez Tejeda, "Public perception of climate change in a period of economic crisis in Puerto Rico", *AIMS Environmental Science*, 4(1): 83-93., 2017, s. 84.

72 **OECD Environmental Performance Reviews: Chile 2016**, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, s. 17.

73 **The World Fact Book Chile**, December 12, 2023, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/chile/#environment, Erişim Tarihi: 15.12.2023.

rıyla Şili, 1.223 otobüs ve 3.000 hafif araçtan oluşan elektrikli filosuyla dünya çapında en fazla ilerleme kaydeden ülkeler arasında yer almakta olup[74] bu açıdan umut vadetmektedir.

Uruguay: Et paketleme ve tabakhane endüstrilerinden kaynaklanan su kirliliği, katı ve tehlikeli atıkların yetersiz bertarafı ve ormansızlaşma, Uruguay'da çevre güvenliğini tehdit etmektedir.[75] Ayrıca 2001 yılında çocuklarda kurşuna maruz kalma oranlarının yüksek seviyelerde seyrettiği tespit edilmiş olup ağır metal kirliliği Uruguay'da çevresel güvenliği tehdit eden bir unsur hâline gelmiştir.[76] Ülkede içme suyu kuyularındaki arsenik miktarı endişe verici boyutlara gelmiş olup halk sağlığını tehdit etmektedir.[77]

UNDP, Uruguay'a enerji dönüşümü ile ilgili olarak 2007'den bu yana destek vermekte olup ülke elektriğinin yüzde 97'si yenilenebilir kaynaklardan üretilmeye başlanmıştır. Ancak ülkenin karbondioksit emisyonları açısından ulaşım %41 ile önde gelen sektör konumundadır.[78]

Venezuela: Diğer Latin Amerika ülkelerinden farklı olarak ülkede Valencia Gölü'nde kanalizasyona bağlı kirlilik, Maracaibo Gölü'nde ise petrol atığı ile kentsel yerleşime bağlı kirlilik görülmektedir. Ayrıca Karayip kıyılarında kentsel ve sanayiye bağlı kirlilik çevre güvenliğinde sorun teşkil etmektedir.[79] Madencilik faaliyetlerindeki plansızlık ise orman yağmurları ekosistemine tehdit oluşturmaktadır.

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle güvenliğe ilişkin algı değişmiş ve buna bağlı olarak uluslararası ilişkiler literatüründe yeni yaklaşımlar yeşermiştir. Nitekim Soğuk Savaş Dönemi'nde güvenlik algısını ülkelerin millî gücüne bağlayan realist yaklaşımdan farklı olarak Buzan ve Ole Waever "beş sektör analizi" ile güvenliği tehdit eden unsurları askerî, siyasi, sosyal, çevre ve ekonomik olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma güvenliğin tesisi için gereken tedbirler konusunda ülkelerin farklı politikalar sergilemesi gerekliliğini göstermiş ve uluslararası sistemin yeniden şekillenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Günümüzde bir ülkenin çevreye duyarsızlığı sadece kendi sınırları içerisindeki vatandaşlarını etkilememekte, söz konusu faaliyetleri diğer ülkelere de zarar verebilmektedir. Karbon salınımına dikkat etmeyen bir ülkenin söz konusu faaliyetleri ozon tabakasının delinmesine sebep olmakta, ozon tabakasının yokluğu ise buzulları eriterek deniz seviyesini yükseltmektedir. Karbon salınımına dikkat etmeyen ülke ile hiçbir sınırı olmayan ve fakat farklı kıtadaki bir deniz ülkesi, bu deniz seviyesindeki yükselme sebebiyle sel vakaları ile karşılaşabilmekte veya deniz sıcaklığının yükselmesi mercan kayalıklarına ve doğal hayata zarar verebilmektedir. Özetle, bir ülkenin çevreye duyarsız faaliyetleri, sadece kendi ülkesini değil tüm dünyayı etkileyebil-

74 Merlo, age.
75 **The World Fact Book Uruguay**, December 12, 2023 https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/uruguay/#environment, Erişim Tarihi: 15.12.2023.
76 Mañay, N., Cousillas, A. Z., Alvarez, C., Heller, T., Lead Contamination in Uruguay: The "La Teja" Neighborhood Case. In: Whitacre, D.M. (eds) **Reviews of Environmental Contamination and Toxicology**, vol 195. Springer, New York, NY. 2008, s. 95.
77 Mañay N, Pistón M, Cáceres M, Pizzorno P, Bühl V. "An overview of environmental arsenic issues and exposure risks in Uruguay". **Sci Total Environ**. 2019 Oct 10;686:590-598. s. 597.
78 Merlo, age.
79 **The World Fact Book Venezuela**, December 12, 2023 https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/venezuela/#environment, Erişim Tarihi: 15.12.2023.

mektedir. Bu sebeple çevre güvenliğini tehdit eden bu faaliyetlerin önlenmesi için uluslararası sistemde yeni örgütler ile yeni hukuk düzeninin teşkili gerekmektedir.

Latin Amerika'daki ülkelerin genel olarak çevre güvenliğine yönelik tutumları incelendiğinde ormanlık arazideki ağaçların tarım arazisi açma ihtiyacıyla kesildiği ya da kerestecilik faaliyetlerine bağlı olarak ormanların talan edildiği görülmektedir. Bu talanın uzun vadedeki etkisi, erozyon ve yaşanan seller olarak ülkelere geri dönmektedir. Ayrıca sanayileşme ihtiyacı kentsel nüfus üzerinde baskı uygulamakta, yetersiz kanalizasyon sistemi ise su kirliliğine sebep olmaktadır. Latin Amerika ülkelerinde çevresel güvenliğe yönelik bir diğer sorun alanı, madencilik faaliyetlerinden kaynaklanan kurşun, arsenik, cıva ve krom gibi toksik madde zehirlenmeleridir.

Latin Amerika ülkelerinin ekonomik anlamda diğer ülkelere nazaran az gelişmişliği bu ülkeler üzerinde sanayisel açıdan gelişim ihtiyacına yönelik baskı kurmakta ve bu zorlayış ise doğal kaynakların suistimaline sebep olabilmektedir. Yanlış uygulamalar, yetersiz eğitim vb. sebeplerle çevresel kirlilik meydana gelmekte ve Amazon gibi tüm dünyanın oksijen deposu olmaktan yükümlü bir alan zamanla ağaçsızlaşmaktadır. Ayrıca Latin Amerika ülkelerinin az gelişmişliği sebebiyle atık yönetimi konusundaki kaynak yetersizlikleri, atıkların toprak, hava ve suya karışarak toksik tepkimeye girmesine sebep olmakta ve bu durum, insan sağlığını ve dolayısıyla da uluslararası güvenliği tehdit etmektedir.

Diğer ülkelerin Latin Amerika ülkeleri üzerindeki etkileri ise iklim değişikliği sebebiyle deniz seviyesindeki yükselmelere bağlı olarak liman şehirlerinin doğal felaketlere karşı daha savunmasızlaşmasıdır. Ayrıca yine iklim değişikliği deniz sıcaklıklarını yükseltmekte, bu durum ise mercan kayalıkları ile denizdeki doğal hayata zarar vermektedir.

LATİN AMERİKA GÜVENLİĞİNE YÖNELİK YENİ GELİŞMELER

Kıvanç Sağır

GÜVENLİK KAVRAMI

Güvenliğin tanımı ve kapsamına dair farklı görüşler öne sürülse de Fink gibi bazı yazarlar, güvenliğin referans edilen nesneye yönelik varoluşsal bir tehditle ilgili olduğunu iddia ederler. 1983 yılında BM Genel Kurulunun talebi üzerine belli bir uzman grubunun ifade ettiği ve güvenliğin konusu olarak devleti baz alan tanıma göre "güvenlik, devletlerin herhangi bir askerî saldırı, siyasi baskı veya ekonomik zorlama tehlikesi bulunmadığını düşündükleri, gelişmelerini ve ilerlemelerini serbestçe sürdürebilecekleri bir durumdur".[1] Esasında güvenlikten bahsederken referans edilen nesnenin neler olabileceği sıklıkla tartışılmış ve hatta devlete yönelik olanların dışında diğer nesnelerin de ontolojik olarak dâhil edilmesi gerektiği iddia edilmiştir. Bu bağlamda güvenlik meselelerinin referans nesnesi insan, toplum, devlet ve hatta çevre olabilir. Hatta daha spesifik olarak, toplumdaki bazı etnik ve kültürel azınlık grupları, sınıfsal dağılıma göre alt kesimde bulunan vatandaşlar veya cinsiyet bağlamında kadınlar ve cinsellik bağlamında da homoseksüeller gibi belirli bir kesim de olabilir.

Öte yandan güvenlik ve savunma, birbiriyle ilişkili olsa da iki ayrı kavramlardır. Savunmayı tanımlamak gerekirse bir varlığın -öyle ki bu bir devlet, büyük ya da küçük insan grubu veya birey olabilir- kendisini hedef alabilecek tehlikelerden ve çeşitli saldırılardan korumak için rasyonel olarak aldığı farklı önlemler olarak anlaşılabilir. Fakat güvenlik, savunmaya kıyasla daha geniş ve hatta kuramsal bir kavram olarak kabul edilmelidir. Bu ikisinden birindeki artış veya azalmanın diğerini de doğru orantılı olarak etkileyeceğini katı bir anlamda söylemek çok zor. Daha iyi bir savunmanın mutlaka daha fazla güvenlik sağladığını söylemek de mümkün değildir. Zira büyük bir savunma planı olmadan da güvenlik söz konusu olabilir.[2] Örneğin; Kosta Rika, düzenli orduları olmadığı hâlde Soğuk Savaş Dönemi'nin ideoloji kaynaklı yoğun çatışmalarının yaşandığı dönemde bile Orta Amerika'nın en güvenlikli ülkelerinden birisi olma-

1 Andrés Fink, **América Latina en el Mundo: Seguridad y Valores**, Buenos Aires, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2014, s. 17.
2 Ae., s. 18-19.

yı başarmıştır. Öte yandan son derece kompakt hâlde bulunan bir savunma sisteminin ve çok önemli savunma kuvvetlerinin sonuçta bir güvensizlik durumu yaratabileceği gibi bir aykırılık durumu da söz konusu olabilir. Yine de güvenliğin sağlanması adına geniş kolluk kuvvetleri ile askerî güçlerin aktif veya pasif olarak hazır bulunduğu pek çok günümüz devletleri, uluslararası ilişkiler ortamında birisi olmadan neredeyse diğerinin de olamayacağını öngörmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yılların başlarında güvenlik kavramı, genişleyerek çevreyi, halk nüfusunu ve toprağın mülkiyeti gibi esasen klasik anlamda savunmayla ve askerî stratejilerle direkt ilgisi olmayan başka unsurları da kapsamına aldı.[3] Bugün ise güvenlik kavramının içeriği daha da genişletilmiştir. Yoksulluk, açlık, sağlık ve eğitim eksikliği, sosyal güvenlik, ayrımcılık hatta iklim ve ekoloji gibi yeni ögeler de artık güvenlik bakış açısıyla değerlendirilebilmektedir. İnsani güvenlik adı verilen anlayış, esasen bu genişletilmiş güvenlik anlayışının merkezinde yer alır.

LATİN AMERİKA'DA DEVLETLER ARASI GÜVENLİK

Esasında Amerika Kıtası'nda İspanyolca konuşan ülkeleri tanımlayan Hispanik Amerika coğrafyası, sömürge dönemi boyunca İspanyol yönetimi (Virreinato adı verilmekteydi) boyunca önemli ölçüde birbirine entegre durumdaydı. Fakat 19. yüzyıl, bu bölgede yaşayan nüfusun, bağımsızlık savaşlarının kazanılıp yeni ülkeler elde edilmesi neticesinde bölünmesine şahit oldu. Şu anda tekrar en azından ekonomik ve ticari girişimler vasıtasıyla görünüşte en azından yeniden birleşme yolları aramaktalar.[4]

Öte yandan bağımsızlıkların kazanılması sonrasında geçen yaklaşık iki yüzyıl boyunca zaman zaman ortaya çıkan sorunlara rağmen bu yeni devletler, Latin Amerika coğrafyasında çok fazla çatışmaya dayanan bir birliktelik sergilemediler. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve o dönemde var olan ABD-Sovyetler Birliği kutuplaşmasının da böylece ortadan kaybolmasıyla özellikle de çevre (peripherical) bir bölge görüldüğünden dolayı Latin Amerika eski stratejik özelliğini de yitirmiştir.[5] Esasında bu bölge, Soğuk Savaş Dönemi'nde de coğrafi açıdan belki örneğin Avrupa, Orta Doğu ve hatta Asya kadar kritik bir stratejik konuma sahip olmasa da 1962 yılında Küba'da yaşanan füze krizi, Nikaragua gibi Orta Amerika ülkelerinde uzun süre ve yoğun geçen ideolojik savaşlar ve bir de ABD'nin bölgede komünizme karşı yönetime geçen diktatörlere destek vererek bölgede şiddet olaylarının artmasında dışarıdan bir etken olması, Soğuk Savaş stratejileri açısından göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

1800'lü yılların sonlarından itibaren Latin Amerika'da devletler arası savaşların sayı ve yoğunluk olarak düşük seviyelerde kaldığını, Latin Amerika'da güvenlik meseleleri uzmanı Hurrell da teyit etmektedir. Fakat 1970'li ve 1980'li yıllarda bu olumlu gibi görünen tablo değişmeye başladı. Pek çok yorumcu Latin Amerika bölgesinin bu dönemde daha çatışmalı hâle geldiğini ve hatta gelişmekte olan dünyanın geri kalanına git gide daha fazla benzemeye başladığını belirtmiştir.[6]

Bu çatışmalara sebep olan birkaç faktörden söz edilebilir. Bunlardan ilki doğal kaynaklara yönelik mücadelelerle beraber tarihten gelen birtakım sınır anlaşmazlıklarının yeniden riskli hâle gelmiş olmasıdır. İkinci bir faktör, Üçüncü Dünya olarak adlandırılan coğrafyalarda süper

3 Ae. s. 25.
4 Ae., s. 206.
5 Ae., s. 91
6 Andrew Hurrell, "Security in Latin America", **International Affairs**, Cilt 74, Sayı 3, 1998, s. 532.

güç rekabetinin yeniden canlanması ve bunun neticesinde de Latin Amerika özelinde özellikle Orta Amerika'da ideolojik sebepleri olan bölgesel güvensizlik ortamının yoğunlaşmasıdır. Üçüncü faktör, o yıllarda ABD hegemonyasının zayıfladığının pek çok kişi tarafından düşünülmesi ve buna paralel olarak ABD'nin çok ve iki taraflı anlaşmalarının da sayısının ve etkinliğinin azalmasıdır. Zira ABD'nin Latin Amerika ülkeleriyle imzaladığı güvenlik düzenlemeleri, bu ülkenin güvenlikle ilgili gelişmeleri kendi etki alanı içerisinde sürdürme yeteneğini sınırlandırmaktaydı. Burada belirtilebilecek bir diğer faktörse Güney Amerika'daki orduların çok fazla jeopolitik düşünmeye devam etmesi ve silah harcamalarının her şeyden önce görünürde artıyor olması şeklinde gösterilebilir.[7]

1980'li yıllarda Brezilya ile Arjantin arasında jeopolitik rekabetten iş birliğine geçiş önemli ölçüde sağlanmaya başlıyordu. Bunun neticesinde de MERCOSUR gibi önemli bir kurumsallaşmış siyasi ve ekonomik iş birliği ortaya çıkmıştı. 1990'lı yılların başlarında Güney Amerika'da Brezilya ve Arjantin'in yakınlaşması sonucu bu olgunun başat sebep olduğu ve diğer ülkelerin de buna katıldığı istikrarlı bir güvenlik topluluğu ortaya çıkmıştı. Ayrıca örneğin MERCOSUR'un ana sütunlarını oluşturan bu iki ülke daha fazla askerî temaslar, ortak ordu ve deniz tatbikatları, MERCOSUR bünyesinde ortak güvenlik konularının tartışmalarda gittikçe daha fazla yer etmesinin yanı sıra Arjantin'in 1980'li yıllara kadar ekonomik faaliyetler yapılmayan ve Brezilya sınırındaki jeopolitik tehdit algısından dolayı boş hâlde tutma politikasından vazgeçmesi gibi daha spesifik olaylar da gözlemlenmiştir. Ülkeler arasında gitgide artan sınır ötesi bağlar MERCOSUR girişiminin çok önemli unsurları hâline geldi. [8]

Fakat öte yandan Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Latin Amerika bölgesinde yaşanan çatışma ve çatışmalı durumlara bazı örnekler verebiliriz. Bunlardan bir tanesi, 1995 yılında Peru ile Ekvador arasında yaşanan bir sınır çatışmasıdır. O senenin başlarında iki ülke arasında yer alan Cenepa Nehri'nin havzası etrafında iki ülke arasında ihtilafa yol açan bir sınır bölgesinden dolayı 34 gün süren bir savaş gerçekleşti. Bu olaydan üç yıl sonra 1998 tarihinde Brezilya Anlaşması'yla bu sınır sorunu çözüldü. Bu savaş, iki ülke arasında 150 yıldır süren bir sınır anlaşmazlığının sonucuydu. Bir başka daha yakın tarihte gerçekleşen ülkeler arası mesele ise Kosta Rika ile Nikaragua arasında 2010 yılında gerçekleşti. Nikaragua'daki Daniel Ortega hükûmeti San Juan Nehri'nin yönünün değişmesiyle sonuçlanacak olan bir kanal projesi inşasını planlarken Calero Adası'ndaki askerî işgali sebebiyle Kosta Rika, komşusu olan Nikaragua'yı saldırganlıkla suçlamıştı.[9]

Yine yakın bir tarih sayılabilecek olan 2008 yılında gerçekleşen başka bir anlaşmazlık, 2008 yılının mart ayında Kolombiyalı askerî birliklerin Ekvador topraklarına girerek FARC örgütü gerillalarının bulunduğu düşünülen bölgeyi bombalaması sonucu ortaya çıktı. Bu olay, Kolombiya ile Ekvador ve Venezuela arasında ciddi bir krize yol açtı zira Venezuela, Ekvador'u desteklemek için çatışmaya dâhil olmuştu. Ekvador topraklarının ihlalinden doğan bu çatışma bir Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) toplantısı neticesinde çözümlendi.[10]

Latin Amerika coğrafyasında aynı zamanda geçmişten gelen birtakım ihtilaflar da mevcut. Örneğin, Bolivya ile Şili arasındaki bir mesele neredeyse klasik bir toprak çatışmasından

7 Ae., s. 533.
8 Ae., s. 533.
9 Fink, ae., s. 72-76.
10 Ae., s. 74.

doğmaktaydı. Bolivya'nın okyanus kıyısına bir çıkışının olmaması sebebiyle iki ülke anlaşmazlıklar yaşamıştır. Venezuela ve Kolombiya ülkeleri Guajira Yarımadası ve Maracaibo Körfezi üzerindeki haklar sebebiyle çatışmaya varabilecek anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Venezuela ayrıca son zamanlarda da oldukça gündem olacak şekilde doğudaki komşusu olan Guyana ile de bu ülkenin önemli bir toprak bölümü üzerinde hak iddiası bulunduğundan çatışmaya müsait bir ortam bulunmaktadır. Nikaragua ve Kolombiya arasında da Nikaragua'ya kilometre olarak daha yakında bulunan ancak uluslararası mahkemelerce Kolombiya'ya devredilen Providencia ve San Andres adaları yüzünde ihtilaf yaşanmaktadır. Son olarak da birkaç on yıldır Arjantin'le İngiltere arasında devam etmekte olan İspanyolcası Malvinas, İngilizcesiyse Falkland Adaları olan Atlas Okyanusu'ndaki Arjantin'in hemen yanı başında bulunan adalar da geçici bir süreliğine sönmüş bir volkan gibi hâlen bir çatışma konusu olarak durmaktadır.[11]

Ülkeler arasında yaşanmış olan ve bazıları yeniden canlanma riski taşıyan bu konuların dışında bir de içinde bulunduğumuz yüzyılda önemli bir silahlanma olgusu görülmektedir. Her ülkenin bu konuda kendine ait gerekçeleri mevcut. Örneğin; Brezilya, geniş sınırlarını, Amazon Havzası'nı ve denizde yeni keşfettiği bilinen petrol rezervlerini korumakla yükümlü. Bir başka silahlanma yoluna giden ülke olan Venezuela, kendisine karşı en büyük askerî tehdit olarak en azından söylemsel olarak ABD'yi göstermektedir. Dolayısıyla bu ülkeye karşı Kolombiya üzerinden veya direkt olarak gerçekleşebilecek bir Amerikan askerî operasyonuna karşı kendisini hazır tutmak adına silahlanma yoluna gitmektedir. Şili ve Peru ise yaptıkları silah alımlarının sadece eskimiş donanımlarını modernleştirme amacını güttüğünü söylemekte ama bölgedeki silahların artışından kendi paylarını da almaktadır.[12]

Bu sayılanlar, Latin Amerika'daki bazı ülkelerin bilinen hedefleri olmakla beraber silahlanma konusunda açık olarak ifade etmeyi tercih etmeyecekleri sebep ve motivasyonları da olabilir. Bunlar, bölgeye olası ABD müdahalesini engellemek, uyuşturucu kaçakçılığına karşı en azından ilerleyen zamanlarda ortak eylem gerçekleştirme olasılıklarını göz önünde bulundurmak, saldırıya açık ve oldukça da geniş olan kara ve deniz bölgelerini dış müdahalelerden korumak ve Brezilya özelindeyse bölgenin hegemonik güce sahip ülkesi olma gayesiyle lider konumunu devam ettirmek olarak sayılabilir.[13]

Günümüzde Latin Amerika'da klasik anlamda bir çatışma olasılığı çok zor görünüyor. Bir kere her şeyden önce, önceki son iki yüzyılın büyük savaşlarının yaşandığı konjonktürel dönem şu anda mevcut değil. Ayrıca ABD, Avrupa Birliği, Rusya, Çin ve benzeri küresel etkiye sahip olabilen güçlerin Latin Amerika coğrafyası da dâhil olmak üzere dünyanın herhangi bir yerinde uzun sürecek askerî çatışmalara olanak tanımak istemeleri olası görünmemektedir. Zira bu, daha büyük ve küresel çapta çatışmalara da yol açabilir. Ayrıca Latin Amerika'da özellikle bazı devletlerin yoksulluk derecesi ve elde bulunan kaynakların sınırlılığı göz önünde bulundurulduğunda askerî anlamda bu türden çatışmaların sürdürülebilmesi de çok fazla olanak dâhilinde değildir. Şu ana kadar belirli dönem ve bölgelerde yaşandığı gibi ancak düşük yoğunlukta çatışmaların gerçekleşmesi olası görülmektedir. Hafif silah kullanımını içeren isyan ve kontrgerilla hareketleri bunlara dâhildir.[14]

11 Ae., s. 76.
12 Fink, ae., s. 77-78.
13 Ae., s. 86.
14 Ae., s. 68-69.

Hurrell'a göre Latin Amerika'daki güvenlik meseleleriyle ilgili belirli varsayımlar mevcuttur. Bunlardan iki tanesine değinilecek olursa ilki, demokrasilerin birbiriyle savaşmadığı üzerine olan liberal akademik iddiaya dayandırılmaktadır. Buna göre siyasi demokrasinin desteklenmesi ve teşvik edilmesi, başlı başına değerli bir amaç olmasının yanında aynı zamanda bölgesel istikrar ve güvenliğe de olumlu katkı sağlayacak bir amaçtır. Zira yine aynı görüşe göre 1970'li yıllarda Latin Amerika'da mevcut olan askerî rejimlerin sert ulusal güvenlik doktrinleri, jeopolitik mücadeleyle ilgili söylemleri ve çatışmacı üslup ve tutumları, bölgesel güvenliğe son derece ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Fakat yazara göre esasında demokratik barış kuramı, bu bölgeye uygulanırken birtakım sıkıntılar ortaya çıkmaktadır ve Latin Amerika'daki devletler arası çatışma ve iş birliklerini açıklamada hatalı ve eksik kalmaktadır.[15]

Yazarın üzerinde durduğu diğer bir varsayım, yine liberal uluslararası ilişkiler perspektifine aittir. Bu varsayıma göre ekonomik liberalleşme ve bölgesel entegrasyon istikrarlı ve güvenli bir bölgesel düzenin oluşmasında doğal ve olumlu bir katkı sağlamaktadır. Buna göre MERCOSUR'da ve Arjantin, Şili, Paraguay ve Uruguay ülkelerini kapsayan Güney Konisi'nde ekonomik bütünleşme, eskiden rakip olan ülkeler için yakınlaşmayı güçlendirmekte ve bahsi geçen yerlerin daha fazla istikrara sahip bir bölgesel çevreye dönüşmesine katkı sağlamaktadır. Latin Amerika'da bir çeşit bölgesel güvenlik kompleksi oluşturulmaya başlanmıştır. Güvenlik kuramları üzerine çalışmalar yapan akademisyenlerden Barry Buzan ve Ole Waever'in ortaya attığı bölgesel güvenlik kompleksi kuramına göre bir bölgedeki devletlerin veya diğer birimlerin güvenlikleri birbirinden ayrı düşünülemeyecek kadar yakın bir şekilde birbirine bağlanmıştır. Bölgesel düzey aynı zamanda da ulusal ve küresel güvenliğin uç noktalarının karşılıklı etkileşim içinde olduğu ve eylemlerin çoğunun gerçekleştiği yerdir.[16]

Fakat Hurrell, bu görüşe dair yine bir çekince getirmekte ve başarılı bir ekonomik bütünleşmenin bölgesel düzen için önemli sorunlar getirebileceği ve iyi yönetilmediği takdirde ülkelerin komşularından kaynaklanan harici güvenlik meseleleriyle karşı karşıya bırakabileceğini öne sürmektedir. Yazara göre bölgeselleşme ve ekonomik bütünleşmenin olumlu görünebilecek sonuçlarının yanı sıra olumsuz da birtakım meselelere sebep olabileceğidir. Örneğin, bölgedeki bir ülke, sınır komşusundan kaynaklı yaşanacak istikrarsızlık, uyuşturucu kaçakçılığı, uyuşturucuya bağlı şiddet, göç ve mülteciler, çevresel bozulma ve diğer çeşitli iç şiddet biçimleri karşısında daha fazla tehdide açık hâle gelebilecektir. Bunun neticesinde örneğin, o zamana kadar istikrarlı ve güvenli olan bir ülke, komşusundan kaynaklanan sebeplerden dolayı kendi topraklarında kamu düzeninin savunmasız kalması tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecektir.[17]

Hurrell'a göre Latin Amerika bölgesinde ve onun alt bölgelerinde ekonomik bölgeselcilik, güvenlik risklerinin oluşmasında rol oynayabilir. Bunu şöyle açıklamak mümkündür: ülkeler arası ekonomik alışverişler liberalleştikçe gücün devletten piyasaya doğru yer değiştirmesi mümkün olacaktır. Böyle bir liberalleşme daha da genişleyerek eğer yasa dışı kabul edilen diğer alanlara da yansırsa bu bir güvenlik tehdidi oluşturacaktır. Bu tehditler, devletler arası ilişkileri dahi etkileme potansiyeline sahip olacaktır. Örneğin, Latin Amerika coğrafyasında Kolombiya ile Venezuela arasındaki sınırda devam eden gerginlikler, Brezilya'daki var olan kırsal şiddetin

15 Hurrell, ae., s. 529.
16 Barry Buzan & Ole Wæver, **Regions and Powers the Structure of International Security**, New York, Cambridge University Press, 2003, s. 42.
17 Hurrell, ae., s. 530.

komşu coğrafyalara da yayılma olasılığının Uruguay ve Paraguay ülkelerinde gösterdiği endişeli yansımalar bunun örnekleri olarak durmaktadır.[18]

Öte yandan şiddet de içeren çatışmalar her zaman komşu devletleri etkilemeyebilir ve kapsamayabilir. Latin Amerika ülkelerinde her ne kadar ülke içi şiddet ve toplumsal olaylar yoğun seviyelerde görülse de devletler arası savaşlar aynı düzeyde gerçekleşmemiştir. Pek çok zaman ülke içi şiddet, ulus sınırları içerisinde kalmıştır. Ayrıca etnik bölünmeler gibi dünyanın farklı coğrafyalarında yaşanan kritik olaylar, Latin Amerika bölgesini şu an için çok daha az tehdit etmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde aşırı milliyetçi hareketler de çok fazla etkili değildir.[19]

Latin Amerika'ya dair en ciddi güvenlik sorunlarının ve bölgesel düzene yönelik tehditlerin doğası gereği yerel ve ulusötesi olduğu iddiasında bulunmak mümkündür. Bölgedeki güvenlik sorunlarına bakıldığında günümüzde en fazla aciliyeti olan konular da ülkeler arası olmaktan ziyade ülke içi ve ulusötesi özellikteki meselelerdir. Özellikle son yıllarda Meksika, Kolombiya ve Peru gibi ülkelerde yaşanan mülteci akışları, sosyal eşitsizlikler, dışlanma ve uyuşturucu kullanımı ve kaçakçılığı ile ilgili suçlar gibi sorunlara karşı devletlerin müdahale ederek üstesinden gelme kapasitesinde önemli bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Bir de bunlara bazı yerel ve merkezî bazı kamu görevlilerinin bu konularla ilgili yolsuzlukları da gündeme geldiğinde, durumun ciddiyeti ve etkisi biraz daha artmaktadır. Fakat örneğin, And bölgesinde daha yaygın olan sosyal şiddet, uyuşturucuya bağlı suçlar ve isyancılarla mücadele meseleleri Güney Koni'ye göre daha fazla aciliyete ve de öneme sahiptir. Bu da bölge içerisinde sosyal ve ekonomik heterojenliğin önemine ve dikkate alınması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.[20]

Öte yandan Latin Amerika güvenlik kompleksinin ABD'yi dışarıda tutacak şekilde ifade edilmesinin zor olacağı görüşünde bulunmak mümkündür. Geçmişten bugüne ABD, Latin Amerika'da yaşanan güvenlik meselelerine farklı şekillerde tepkiler gösterdi. Yeri geldiğinde bölgede güç kullanımına başvurduğu da bilinmektedir. ABD, bazı durumlarda uluslararası gerilimlerden uzak kaldı. Bunun örnekleri, 1939-1941 yıllarında Peru ile Ekvador arasındaki, 1970'li yıllarda ise Şili ile Arjantin arasında süre gelen çatışmalarda müdahil olmaması olarak gösterilebilir. Fakat bazı durumlarda ise ABD ya kendisi direkt askerî güç kullanmıştır veyahut da güç kullanan diğer aktörleri desteklemiş ve hatta onları teşvik etmiştir. Bunun örneğiyse 1980'li yıllarda Orta Amerika ülkelerinde yaşanan ve uzun süren sıcak çatışmalar olarak sunulabilir. ABD bazen çok taraflı erişilmeye çalışılan güvenlik düzenlemelerini de desteklemiş olmasına rağmen geleneksel olarak tek taraflılığını ve hegemonik etkinliğini sınırlayacak kurumsal ve prosedürel girişimlerden kaçınmıştır. Bu sebepler neticesinde Latin Amerika ülkeleri, bölgesel güvenliğini düşünürken dahi ABD'yi ve onun eyleme geçebilme olasılığını göz ardı etmemişlerdir.[21]

ABD için bölgenin büyük jandarması denilebilir. Bu ülkenin askerî gücü göz ardı edilemez elbette.[22] Fakat Latin Amerika ülkeleri, uluslararası harekete geçme anlamında Soğuk Savaş Dönemi'nde olduğundan daha fazla özerkliğe sahiptir.[23] ABD'nin tek taraflı hareket ettiği

18 Ae., s. 540.
19 Ae., s. 544.
20 Ae., s. 530.
21 Ae., s. 531.
22 Fink, ae., s. 54-55.
23 Joseph S. Tulchin, "Creando una Comunidad de Seguridad en el Hemisferio", **Nueva Sociedad**, Sayı 198, 2005, s. 105.

bir ortamda Latin Amerika ülkeleri, kendi bölgelerinde güvenlik kurallarının kendileri tarafından belirlenmesi zorunluluğuyla karşı karşıyalardır esasında. Bu doğrultuda tüm ülkeleri ilgilendiren bir yaklaşımla hareket edilmelidir.[24]

LATİN AMERİKA'DA İNSAN GÜVENLİĞİ VE ŞİDDET

Latin Amerika ve Karayipler bölgesi için aktif askerî savaşların olmadığı bir kıta tanımını yapmak yanlış olmamakla birlikte tam anlamıyla kusursuz bir barış ortamından söz etmek de mümkün görünmüyor.[25] Zira Latin Amerika coğrafyası, dünyanın savaş dışı bağlamlarda en şiddetli bölgesi olarak anılmaktadır. Bölgede artan suç oranlarını açıklayabilmek adına farklı yaklaşımlar mevcuttur. Örneğin, ekonomik perspektif yaklaşımına göre bir bireyin suç işleyip işlememeye karar verirken suç işlemenin faydalarını veyahut nihai ceza sonuçlarını değerlendirerek eylemde bulunduklarını anlatır. Sosyal-yapısal perspektif, suç ve şiddet olaylarının azalış veya artışını toplumsal yapılar, kültür ve kurumlardaki değişikliklerin bir sonucu olarak görür. Dolayısıyla suç oranlarındaki artışın değişen iş gücü piyasası koşulları, dışlanma ve ekonomik krizlerin birer sonucu olduğunu iddia eder. Siyasi perspektif, Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki ülkelerde demokrasiye geçiş ve siyasal değişimler gibi süreçlerin devletlerin kontrolünü zayıflattığını ve kamu güvenliğini sağlamakla yükümlü yerel yönetimleri de verimsiz hâle getirdiğini öne sürmektedir. Bir başka yaklaşımsa sosyal düzensizlik kuramıdır. Buna göre konuşulan dile, toplumdaki rollere ve sosyal beklentilere benzer şekilde antisosyal ve suça yönelik davranışların da sosyal olarak öğrenildiği savunulur. Aynı yaklaşıma göre şehirlerdeki düşük gelir düzeyleri, ırksal farklılıklar ve yerleşim istikrarsızlığı gibi unsurların var olması sosyal düzensizlik yaşanmasını daha olası kılmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na göre bu sayılan farklı yaklaşımların birleşimi, Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki suça eğilimlerin açıklanmasını sağlamaktadır.[26]

Yoksulluk, fırsat yokluğu veya eşitsizliği, işsizlik, açlık, çevresel bozulmalar, siyasi baskılar, şiddet, suç ve uyuşturucu bağımlılığı, güvenlik anlamında vatandaşlara tehdit oluşturabilmektedir. Şiddetin ve güvenlik sorunlarının tek kaynağı yoksulluk değildir. Şiddete yol açan unsurların sosyal, kültürel ve psikolojik faktörler hatta daha da önemlisi eşitsizlik olduğunu söylemek önemlidir. Örneğin, Peru'da yoksulluk ve güvenlik ilişkisi üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaya göre en yoksul bölgelerin ülkenin güvenlik sorunlarının oran olarak en yüksek olduğu yerler olmadığı göze tespit edilmiştir. Bir başka araştırmaya göre ise Kolombiya'da 1973 ile 1993 yıllarını kapsayan 20 yıllık süreçte şiddetin arttığı ancak yoksulluğunsa azalma gösterdiği gözlemlenmiştir.[27] Buradan yola çıkarak yoksulluğun bireyleri veya grupları suça iten tek nedeni olmadığını ve eğer öyle olsaydı sadece daha iyi ekonomi politikaları ve servet oluşumu sayesinde güvenlik sorunların neredeyse kendiliğinden çözümlenmiş olacağını iddia etmek mümkündür. Latin Amerika'da şiddetin ana tetikleyicisinin eşitsizlik olduğu iddia edilebilir.

24 Ae., s. 102.

25 Ana Gabriel Zúñiga, Bram Ebus, Marina Marçal**, Seguridad en América Latina y el Caribe: Respuestas Progresistas en Tiempos de Descontento Social Y Crisis Globales**, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2022, s. 7.

26 Luis Felipe López-Calva, "Killing Development: The Devastating Epidemic of Crime and Insecurity in Latin America and the Caribbean", https://www.unds.org/latin-america/blog/graph-for-thought/killing-development-devastating-epidemic-crime-and-insecurity-latin-america-and-caribbean (Erişim Tarihi: 27.11.2023).

27 Irma Arriagada & Lorena Godoy, **Seguridad Ciudadana y Violencia en América Latina: Diagnóstico y Políticas en los Años Noventa,** Santiago de Chile, Publicación de las Naciones Unidas, 1999, s. 13

Öte yandan suça yönlendiren tek faktör olmasa da yoksulluk, eşitsizlik ve sosyal adaletsizlik gibi kavramlar birbirleriyle ilişkilidir.[28] Yoksulluk, özellikle de göreli yoksulluk, yoksulluğun insanları suçluya dönüştürmesi nedeniyle değil toplumsal parçalanma yaratıp kalkınmanın önünde engel oluşturması nedeniyle bir güvenlik sorunu hâline gelmektedir.[29]

2016'da yılında yayınlanan bir makalede, Şili Dışişleri Bakanı ve aynı zamanda siyaset bilimci Heraldo Muñoz'dan alıntılama yapılarak kendisinin sorduğu şu sorular paylaşılmaktadır: "Eğer Latin Amerika 2000-2010 yılları arasında son kırk yılda en büyük ekonomik büyüme dönemini yaşıyorsa, suç ve şiddetteki artışı nasıl açıklayabiliriz? Bu ekonomik patlama, istihdam yaratılması ve bazı yenilikçi sosyal politikalarla birlikte bölge nüfusunun üçte birinden fazlasının orta sınıfa yükselmesine neden olduysa vatandaşların güvensizliğinin büyüklüğünü nasıl açıklayabiliriz?"[30]

Suçun ve suçluların cezalandırılmaması kültürü, yeterince güçlü olmayan adalet sistemleri, polis güçlerine olan güven eksikliği de suç faaliyetlerini teşvik eden unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Yapısal olarak bakıldığında oldukça zayıf sayılabilecek sosyal koruma politikaları, çetelerin parçalar hâlinde ve çok sayıda bulunması; kokain, fentanil ve diğer benzeri ağır uyuşturucuların üretiminin ve çeşitliliğinin artması, 2020 yılında ortaya çıkan Kovid-19 pandemisinin etkileri ve bölgedeki var olan silah döngüsü güvenlik sorunlarını daha da körüklüyor. Bu gelişmeler neticesinde daha önce güvenli olduğu düşünülen ülkelerde bile şiddetin yayılışında artış görülmektedir.[31]

Uyuşturucu üretim ve ticareti göz önüne alındığında, uyuşturucu ekimi en çok Üçüncü Dünya ülkelerinde gerçekleşirken tüketimin daha ziyade zengin ülkelerde gerçekleştiği biliniyor. Bu da esasında bağımlılık kuramının küresel kapitalist işleyişe dair eleştirilerinin bu yasadışı ticari ilişkilerde de geçerli olabileceğini akıllara getiriyor. Meksika, en büyük uyuşturucu pazarı olan ABD ile komşu olduğu için bu ülkenin kuzey sınırları ve buradaki Tijuana, Juarez ve Nuevo Laredo gibi şehirler, Meksika'dan geçerek ülke dışına ulaşacak yasa dışı maddelerin hareketinde önemli merkezler hâline geliyor.[32] Esasında uyuşturucu kaçakçılığı da dâhil olmak üzere pek çok ulusötesi tehdit çok uzun yıllardır mevcuttur. Fakat bu tehditler, Soğuk Savaş'ın bittiği 90'lı yıllara kadar realist bir anlayışla yalnızca neredeyse devlet sınırlarının göz önünde bulundurulduğu realist perspektif ve süper güçler arasındaki iki kutuplu çatışma ortamı nedeniyle bugünkü kadar gün yüzünde gözükmemişti.[33]

Fink'e göre organize suçlar gibi yasa dışı yapılan işler konusunda bir birlik mevcutken bölgesel kamu yararı için sahip olunabilecek ortak amaç ve hedeflerde ise aynı ölçüde birlik sağlanamamıştır.[34] Burada yaşanan şiddetin artan çeşitliliği ve karmaşıklığını anlamak hem araştırmacılar hem de politika yapıcılar tarafından oldukça önemlidir. Fakat şuna da belki vurgu yapmak gerekir ki yaşanan bu gerçeklik, kamu güvenlik politikalarının askerileştirilmesini ve

28 Ae., s. 14-15.
29 Ae., s. 36.
30 Fernando Martín Cubel, **El Estado de la Seguridad en América Latina 2015**, Instituto Español de Estudios Estratégicos, 2016, s. 5.
31 "Una Epidemia en Movimiento: El Cambiante Panorama de la Seguridad Ciudadana en América Latina y el Caribe", https://www.unds.org/es/latin-america/blog/una-epidemia-en-movimiento-el-cambiante-panorama-de-la-seguridad-ciudadana-en-america-latina-y-el-caribe (Erişim Tarihi: 19.10. 2023).
32 José Luis Velasco, "Drogas, Seguridad y Cambio Político en México", **Nueva Sociedad**, Sayı 198, 2005, s. 91-92.
33 Tulchin, ae., s. 106.
34 Fink, ae., s. 46.

yalnızca bir kriminolojik açıdan bakılarak diğer toplumsal ve ekonomik unsurları görmezden gelen bir anlayışı eleştiriye açık bırakmalıdır. Böyle bir yaklaşım, sorunun daha uzun vadede var olmasına dahi sebebiyet verebilir.

Meksika, uzun zamandan beri çetelerin faaliyetleri ve uyuşturucu kaçakçılığı türlerinden güvenlik meselelerini ele alırken askerileştirme yaklaşımını tercih etmiştir. Bu durumda askerî kuvvetlerin siyasi rolü de artmıştır. Güvenlik stratejisinin askerî boyutunun artırılması, böyle bir yaklaşımın toplumun güvenliğini gerçekten sağlayıp sağlayamadığı konusunda tartışmalara yol açmaktadır. Zira seçim kampanyası süresince askerî güçleri sokaklardan kışlalara geri getireceğini vaat eden Devlet Başkanı Manuel Lopez Obrador döneminde bile bu yaklaşım benimsenmiş ve yine de çok ciddi seviyelerde sokak çatışmaları içeren güvenlik sorunları yaşanmıştır.[35]

Kamu güvenliğinin sağlanmasında askerî yöntemleri tercih eden bir başka ülke de Brezilya olmuştur. Brezilya'da ordunun ve polisin kullanım alanları, sokakların güvenliğini sağlamak gayesiyle oldukça artırılmıştır. Bu, toplumun karar alma mekanizmalarına bireysel veya sivil toplum örgütleri aracılığıyla katılma alanlarını daraltırken özellikle ordunun siyasallaşmasına da yol açmaktadır. Brezilya'da kamu görevlerinde yer alan çok fazla silahlı kuvvetler mensubu mevcut oldu. Hatta bunların çoğu seçimlerle de göreve geldi. Adı geçen ülkede pek çok vatandaşa göre güvenlik; ordu, polis ve hapishaneyle neredeyse aynı anlama gelmiş oldu.[36]

Yasa dışı birey ve organizasyonlara karşı sert gücün kullanılmasının bir örneği El Salvador'da görülebilir. 2019 yılında göreve gelen Devlet Başkanı Nayib Bukele, ülkesindeki "mara" adı verilen ve dövmeleri ve yaygın şiddet kullanımıyla ünlü çetelerin üyelerini ve uyuşturucu kaçakçılarını neredeyse ilk işi olarak toplu hâlde tutuklattı. Esasında bu ülkedeki cinayet ve şiddet oranlarını azalttı. Devlet Başkanı Bukele, kendisine anketlerde verilen %90 oranındaki halka onayıyla, Latin Amerika'da bugüne kadar en fazla kabul gören devlet başkanı oldu. Ancak tutuklu kimselerin hapishane koşulları ve yakalanma esnasında ve sonrasında geçirdikleri süreç insan hakları savunucularının tepkisini de üzerine çekti.[37]

Şili'de bazı göçmen gruplarının gelişiyle kaçakçılık gibi yasa dışı ekonomik faaliyetleri işleten uluslararası çeteler şiddetin artmasına katkıda bulunmaktadır. Şili'nin Peru ve Bolivya ile olan kuzey sınırını kontrol etmek oldukça zordur. Bu ülke aynı zamanda ülke genelinde Pasifik Okyanusu'na açılan limanlara sahiptir. Bu da Şili'yi insan veya göçmen kaçakçılığı yapanlar gibi yasa dışı ağların ve aynı zamanda da çetelerin cazip görebildiği bir yer hâline getirmektedir. Bu türden faaliyetlerin gelişimi esasında uzun bir sürece dayanmaktadır. Zira Şili, uyuşturucu kaçakçılığının Latin Amerika'dan Asya Pasifik bölgesine açılabildiği ve aynı zamanda da küresel kuzey olarak adlandırılan coğrafyalara da erişimin sağlanabildiği bir konuma sahiptir. Bu konuda gerçek anlamda ne kadar sorunların olduğunun görülebilmesi ve bunun doğrulanması için bir saha çalışması yapılması önerilebilir.[38]

Üst gelirli kesimde yaşayan insanların güvenlik sorunlarına yönelik özel çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Bir kere her şeyden önce güvenlik meseleleri, şehirlerin kentsel yapılarında değişiklikler yaratmakla beraber mahalleler içerisindeki sosyalleşmeleri sınırlandırdı. Belki

35 Zúñiga, Ebus, Marça, ae., s. 19.
36 Ae., s. 20.
37 **Informe 2023 La Recesión Democrática de América Latina**, Corporación Latinobarómetro, Santiago de Chile, 2023, s. 29.
38 Zúñiga, Ebus, Marça, ae., s. 13.

de bunun en göze çarpan kanıtları, artan sayıda olan güvenlikli site tarzında konutlar, kapalı ticari alanlar olarak sayılabilecek alışveriş merkezleri ve özel güvenliklerin sayısındaki ciddi orandaki artış olarak gösterilebilir. Bunların yanı sıra özellikle Latin Amerika'da özel güvenliğe erişim de herkes için eşit bir fırsat olarak görülememektedir.[39]

Dahası, son yıllarda özellikle artan şiddet olayları, vatandaşların da görünüşte veya ilk başta koruma amaçlı olarak silah taşımalarına yol açmakta; bu da sokaklarda, caddelerde ve evlerde mevcut olan silahların sayısını artırarak yeni birer risk oluşturmaktadır. El Salvador, Guatemala, Nikaragua ve Kolombiya gibi ülkelerde bu türden gelişmeler artan şekilde görülmekte ve özel güvenlik aracı olarak silahların yayılmasına karşı tedbir alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.[40]

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın verilerine göre Latin Amerika'da son on yıl içerisinde cinayet oranları, yıllık ortalama %3,7'lik bir oranla artış göstermiştir. Bu da bu coğrafyayı "epidemik" sayılacak bir seviyeye çıkarmaktadır.[41] Dünya Sağlık Örgütü, 100.000 kişi başına 10 cinayeti epidemik olarak sınıflandırmaktadır. Epidemi, belirli bir coğrafyada meydana gelen ve nüfusun yüksek bir oranını etkileyen bir olay anlamında kullanılmaktadır. Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde 2016 yılında bu sayı ortalama 24 iken bu sayı 2018 yılında 22 civarlarında seyretmiştir.[42] Öte yandan geçmişte Orta Amerika, cinayet oranlarının en yüksek olduğu alt bölge olarak kabul edilmekteyken son yıllarda bu durumun değiştiği ve 100.000 kişi başına düşen cinayet oranlarında eğilimlerin Orta Amerika'dan Güney Amerika ve Karayipler alt bölgelerine doğru kaydığı görülmektedir.[43]

Özellikle Orta Amerika'daki bazı ülkelerde cinayet oranları, benzer seviyelerde kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasılaya (GYSH) sahip olan ülkelerle kıyaslandığında da oldukça yüksek seviyelerdedir. Honduras ve Kongo ülkeleri, birbirine yakın kişi başına düşen GSYH oranlarına sahiptir. Ancak Honduras'ta 100.000 kişi başına 56,5 cinayet vakası yaşanırken, Kongo'da bu oran yalnızca 9,3 olarak görülmüştür. Bir başka örnek vermek gerekirse Meksika'da 100.000 kişi başına yaklaşık 20 cinayet işlenmekteyken, aynı seviyelerde kişi başına GSYH'ye sahip olan Karadağ'da ise bu oran %4,5 olarak kalmaktadır. Kolombiya'daki cinayet oranı 25'ten fazla iken benzer kişi başına GSYH oranına sahip Lübnan'da ise bu sayı 4'tür.[44]

Devletin meşru düzeni uygulayabilmesinde yaşadığı zorluklar Latin Amerika ülkelerinde bazı toplumsal grupların silahlı gücü giderek daha fazla elde edebilmesine ve bunu sonucunda da şiddet kullanımının devletin tekelinden çıkarak özelleştirilmesine sebebiyet vermiştir. Sıradan vatandaşlar veya oluşturdukları organizasyonlar kanuna uygun olmayacak şekilde kendilerini koruma altına alma çabasına girmişlerdir. Bu durum, paramiliter grupların oluşumuna kadar ciddi etkiler etmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nin Nikaragua, El Salvador ve Guatemala gibi ülkelerdeki siyasi ayaklanmaları bu dönemin sona ermesiyle çözüme kavuşmuş ancak Meksika'da Chiapas olayları ve Kolombiya'da FARC örgütüyle yaşananlar, yeni nesil ayaklanmalara ve aynı zamanda da siyasi şiddete tanıklık etmiştir.[45]

39 Arriagada & Godoy, ae., s. 24.
40 Ae., s. 35.
41 "Una Epidemia en Movimiento: El Cambiante Panorama de la Seguridad Ciudadana en América Latina y el Caribe", ae.
42 López-Calva, ae.
43 "Una Epidemia en Movimiento: El Cambiante Panorama de la Seguridad Ciudadana en América Latina y el Caribe", ae.
44 López-Calva, ae.
45 Hurrell, ae., s. 542.

Suç örgütlerinin etkinliği, Karayip Denizi'nde bir ada ülkesi olan Haiti'de kontrol edilemez bir hâl almıştır. 2021 yılında Devlet Başkanı Jovenel Moïse'in öldürülmesi, ülkedeki şiddet sarmalını iyice tetiklemiştir. Devlet Başkanı'nın ölümüyle zaten daha önce de var olan çete şiddeti, oluşan yeni güç boşluğuyla beraber bu çetelerin daha fazla toprak ele geçirerek kontrolü daha fazla ele almalarına sebep olmuştur. Bu olaylar neticesinde Haiti'de yüz binlerce kişi evlerinden kaçmak zorunda kaldı, okullar ve hastaneler kapatıldı. Bu yazının yazıldığı tarihlerde Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinatörü Ulrika Richardson, başkentin %80'inin artık çete kontrolü altında olduğunu ifade etmiştir.[46]

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın yürüttüğü bir çalışmaya göre Orta Amerika ülkeleri olan Guatemala, El Salvador ve Honduras'ta kamu güvenliği, adalet ve insan hakların yönelik olarak yapılan harcamalarda 2010 ve 2022 yılları arasında yıllık ortalama %8'in üstünde bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Guatemala'dan bahsedilecek olursa bu ülke %10,5; El Salvador %6,9; Honduras'ta ise %6,1 oranlarında bu alanlara kamu harcamaları artışı yaşanmıştır. Bu da güvenliğin sağlanabilmesi için yapılan mali harcamaların boyutunu göstermektedir. Fakat bahsi geçen üç farklı unsurlar içerisinde kamu güvenliği projelerine ayrılan oran bu üçünün toplamının %52,6'sına, %44,3'ü adalet hizmetlerine, %3,1'i ise koruma, insan hakları ve sosyal rehabilitasyona ayrılmıştır.[47]

Kıtayı güvenlik bağlamında etkileme olasılığı yüksek önemli faktörlerden bir tanesi de iklim değişikliği meselesidir. Bu coğrafya, Amazon ve Gran Chaco gibi doğal rezervlere sahiptir. Ancak aşırı yağışlar ve kuraklıklar, kara ve denizlerdeki sıcak hava dalgaları, eriyen buzullar ve benzeri aşırı hava ve iklim değişiklikleri ekosistemleri de etkileyerek gıda güvenliği ve insan sağlığını tehdit eder hâle gelmektedir. Bu yüzden çevresel kriz mutlaka dikkate alınması gereken bir unsur olmalıdır ki bu aynı zamanda kıtada bu durumdan etkilenecek çok sayıda insan için belki de uzak olmayacak bir tarihte güvenlik eksikliği ve gittikçe artan şiddetli çatışmalarla sonuçlanabilir.[48]

Mevcut küresel ve bölgesel çerçeve, yeniden silahlanma, savunma bütçelerinin artırılması, aşırı milliyetçilik gibi meselelerin yanı sıra diyaloğa başvurmadan güç kullanımı, çok taraflılık ve uluslararası hukuk gibi bölge barışını sürdürebilecek yöntemlerin ikinci plana atılması gibi sonuçlar da doğurabilir. Demokratik ülkelerde hükûmetler, demokrasiyi korumak ve kollamak adına güç kullanımının zorunlu bir seçenek olduğunu söylüyorlar. Daha otoriter eğilimli ülkelerde ise gerektiğinde güce başvurmanın yöneticiler tarafından her halükârda kendi dünya görüşleri ve davalarını savunmaları için vazgeçilemeyecek bir unsur olacağını söylemek de yanlış olmaz.[49]

Birkaç öneri olarak şunlar sunulabilir: devletin ülke topraklarının tamamındaki varlığını ve aynı zamanda da meşruiyetini güçlendirmek, sivil toplum kuruluşlarını alınan tedbirlere dâhil etmek, iklim sorunlarına karşı daha adil bir çerçeve için birden fazla aktör arasında diyalog ve iş birliği kurulması ve bölgeselciliğin güçlendirilmesi, bölgedeki şiddet olaylarını en azından kısa ve orta vadede daha aza indirilmesine yardımcı olabilecektir.

46 Vanessa Buschschlüter, "Haiti Gangs: The Spiralling Power of Criminal Groups", BBC, https://www.bbc.com/news/world-latin-america-68466563 (Erişim Tarihi: 10.04.2024).
47 "Una Epidemia en Movimiento: El Cambiante Panorama de la Seguridad Ciudadana en América Latina y el Caribe", ae.
48 Zúñiga, Ebus, Marça, ae., s. 7.
49 Ae., s. 7.

REVIEW OF SELECTED ARTICLES ON WOMEN IN RESISTANCE IN LATIN AMERICA

Kıvanç Sağır

INTRODUCTION

Latin America has been scene to a number of resistance movements, particularly against their respective states. Women have been a significant part of these movements as well. There is a limited amount of academic research on the role of the women in such organizations. Some of these organizations have been declared as illegal and others are accepted as part of the democratic processes. This paper provides a brief review of the four articles that discuss women's role in such resistance groups and that are published in academic journals. While the articles of Katy Jenkins on Andean resistance groups, of Clara Bellamy on the Zapatista movement, of Francisco Gutiérrez Sanín and Francy Carranza Franco on the FARC organization are about the Latin American continent, there is also one additional written by Miranda Alison, who discusses women's participation in the IRA in Ireland. First, brief summaries of the four articles will be presented. Then a critical evaluation of these groups will be discussed in a comparative way.[1]

Women Anti-Mining Activists' Narratives of Everyday Resistance in the Andes: Staying Put and Carrying On in Peru and Ecuador

Author: Katy Jenkins[2]

Katy Jenkins' article explores the everyday resistance and activism of rural women in the Ecuadorian and Peruvian Andes against mining. The author emphasizes that these women's

1 This review article has previously been submitted as a reflection paper for the course titled "Gender, Power and Politics in Latin America" at Middle East Technical University in Ankara. The author of this review article does not declare purpose of involvement or support to organizations that have been considered illegal by their respective states.

2 Katy Jenkins, "Women Anti-Mining Activities Narratives of Everyday Resistance in Andes: Staying Put and Carrying on in Peru and Ecuador", **Gender, Place and Culture: Journal of Feminist Geography**, Vol. 24, No. 10, 2017, 1441-1459.

resistance is based on daily resilience in local communities, rather than large-scale protests or transnational activism. They face extraordinary circumstances, including lawsuits and terrorism accusations.

According to the article, large tracts of land have been leased to mining companies, often in sensitive ecological and cultural areas, without proper consultation with local communities. Women's organizations oppose these projects due to their location within protected National Parks and fragile ecosystems, anticipated negative social impacts, and lack of economic benefit. The groups link themselves with concerns over land sovereignty and mining, drawing on both peasant and indigenous identities in their advocacy.

Jenkins mentions that Andean peasant women often face limited participation in public decision-making and their significant responsibility for their small-scale agriculture are not recognized by their partners and community leaders. This fragmentation and isolation lead to high personal costs for women activists, who feel increasingly marginalized within their communities. On the other hand, some women, including elderly, face increasing criminalization and are even accused of terrorism for their involvement in the resistance.

Nevertheless, through their activities of planting seeds, caring for cattle, and harvesting crops, the women's narratives demonstrate how their occupation of the land and representation of it as a productive and sustainable resource that needs to be preserved come to signify a kind of continuous resistance to the mining.

Insurgency, Land Rights and Feminism: Zapatista Women Building Themselves as Political Subjects

Author: Clara Bellamy[3]

Bellamy's article explores the transformative role of Zapatista women in breaking down the racist, classist, and patriarchal nation-state in Mexico. The Zapatista women formed part of the Zapatista Army of National Liberation [Ejército Zapatista de Liberación Nacional (EZLN)] and its political-military leadership, the Revolutionary Indigenous Clandestine Committee (Comité Clandestino Revolucionario Indígena, CCRI). The article highlights the Zapatista women's struggle for rights such as land and political participation. Accordingly, it analyses the women as a "revolutionary subject".

Bellamy argues that, in Mexico, women have experienced a number of issues. For instance, they have had little access to land with control and usufruct, putting them in subordinate relationships and depriving them of power in family and community decision-making. Women are viewed more as "housewives" than as "agricultural producers", with agricultural work being seen as an extension of home labor that is, at the same time, unvalued, invisible, and unpaid. Zapatista women have had to fight a "triple struggle" in their political practice: to be women, indigenous, and poor.

Moreover, women have generally been marginalized in the historiography and cultural portrayal of change processes, rendered invisible, or virtually absent from narratives of revolution, independence, and other transformative battles. During the revolutionary era in

3 Clara Bellamy, "Insurgency, Land Rights and Feminism: Zapatista Women Building Themselves as Political Subjects", **Agrarian South: Journal of Political Economy**, Vol. 10, No. 1, 2021, 86-109.

Mexico, for instance, the term "macho" gained popularity thanks to the propaganda that praised the image of armed men embodying traits of machismo. The author sees Zapatista women's active participation, on the other hand, as a rupture with such a patriarchal logic. Here, women present themselves as active agents of political change, as the author also invites the readers to consider how, in their own words, they politically and philosophically create "Zapatismo".

Hence, it is noteworthy that the Zapatista women have organized politically and moved from a state of invisibility, silence, and submission to one of recognition, speech, and command in addition to improving their living conditions. The Revolutionary Women's Law (Ley Revolucionaria de Mujeres, 1993), which emerged after the women's incorporation into the EZLN structure, granted women greater freedom and recognition.

In a domain that has historically been associated with men, on the other hand, women must magnify the traits traditionally associated with men in order to be acknowledged and appreciated in leadership roles. During their active participation in the EZLN organization, the Zapatista women have demonstrated physical strength, command capacity, resistance to pain, courage, and audacity, which are shared by their fellow men.

The author argues that the debate in the article is not on whether Zapatista women are feminists. In fact, the Zapatistas do not assume themselves as feminists. It would also, in the author's words, be inaccurate to refer to them as such since, doing so is to impose a "homogenizing model of rhetoric" that was developed by hegemonic feminism. It is colonialist to judge them using the same standards (Eurocentric & Western) without considering the Zapatista women's way of identifying, resignifying, and naming themselves in relation to their struggle.

Organizing Women for Combat: The Experience of the FARC in the Colombian War

Authors: Francisco Gutiérrez Sanín & Francy Carranza Franco[4]

Sanin & Carranza Franco's article explores the reasons behind the FARC's large-scale recruitment of women and employing them as combatants. The FARC was predominantly a female organization. Its own calculations indicated that forty percent of its fighters were female. The authors argue that the interplay of pull (guerrilla decisions) and push (women's circumstances) forces leads to the feminization of insurgencies. However, the complexity of the pull forces has often been overlooked in the literature. These may ultimately assume that women in the organization are only victims with no agency at all.

The article states that numerous women joined the FARC in direct military roles as a result of the organization's declaration in its 7th Conference in 1982 that it was transformed into a people's army from a peasant self-defense group. There are causes for this significant change. First, elements of its Marxist ideology made it possible for it to do so: the necessity of a long-term, persistent war involving thousands of combatants, as well as a military doctrine emphasizing extended conflict and a revolutionary transformation of Colombian society. This expansion implied a territorial one; but it was also motivated by the notion that the more sectors of the population involved in the conflict, the better.

4 Francisco Gutiérrez Sanín & Francy Carranza Franco, "Organizing Women for Combat: The Experience of the FARC in the Colombian War", **Journal of Agrarian Change**, Vol. 17, 2017, 770-778.

Women are subjected to multiple layers of cumulative inequality, both related to and independent of war, which can influence their individual trajectories towards insurgency, particularly in rural areas. With regards to this, the FARC created a rhetoric that clearly connects gender equality with class, which constitutes an ideological basis for the women's active and voluntary involvement. Therefore, though seemingly paradoxical, feminization and militarization have gone hand in hand.

On the other hand, there was still a sexual division of labor within the organization. Despite this, women also regularly used weapons, engaged in combat, and carried out nearly the same tasks, ceremonies, and exercises as the men in the camps. Additionally, the organization could create spaces for men and women for the revision and renegotiation of the gender inequality.

The authors also argue that the main demographic differences between non-state groups in the Colombian conflict can be explained by ideology. In comparison to the guerrillas, the paramilitaries, for instance, hired a lot fewer women, and nearly always for positions other than combatants.

Women as Agents of Political Violence: Gendering Security Author: Miranda Alison[5]

Alison, in her article, looks at female combatants in ethno-nationalist military organizations in Sri Lanka and Northern Ireland. Both conflicts fit the definition of ethno-nationalist conflicts since they both follow the same pattern of violent conflict erupting following a failed civil rights struggle. The article claims to be challenging the notion that women must be more peaceful than men. Analyzing the experiences of female combatants in Northern Ireland and Sri Lanka reveals that women have no fundamental role in promoting peace and nonviolence.

According to the author, anti-state and "liberatory" nationalisms often give women more ideological and practical space to fight than institutionalized state or pro-state nationalisms. The Irish Republican Army (IRA) in Northern Ireland and the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE, or the Tigers) in Sri Lanka are both anti-state organizations that see themselves as liberatory, fighting to defend the social security of their respective nations against their respective existing states.

Hence, a larger pattern of recruitment of female combatants is seen in the LTTE in Sri Lanka and the IRA in Northern Ireland, when compared, for instance, to loyalist paramilitaries in the latter, which have far less female members.[6] This, the author explains, is due to the fact that in contrast to state or pro-state nationalisms, "liberatory" types typically include quite broad aims of social reform in their political programs.

As Alison suggests, on the other hand, in addition to fighting against the state's so-called threat to societal insecurity, female combatants face with a serios problem: They are thought to aggravate social insecurity within their ethno-national communities due to a number of factors

5 Miranda Alison, "Women as Agents of Political Violence: Gendering Security", **Security Dialogue**, Vol. 35, 2004, 447-463.

6 While being non-state groups as well, loyalist paramilitaries in Northern Ireland have framed their goals as supporting and defending the UK state as well as shielding Protestants from the security threat that Irish republicanism poses.

including the perceived gender roles of women. Besides, the remarginalization of female ex-combatants after the war raises the possibility that they will ultimately pose a threat to the country's political and ideological stability and cohesiveness. The author furthermore states that the increased space that some women achieve during a war does not always result in postwar social changes that are advantageous to women. Women's postwar remarginalization and return to conventional roles is a recurrent global pattern, despite their frequent participation as warriors in nationalist battles.

CRITICAL CONCLUSION

The common ontology in the articles are the women who resist against class, race, and gender issues that they are facing in their social communities. Jenkins' article, for instance, portrays the women in the Andean mountains who struggle against the international mining companies, which, in their mind, are going to deepen the structural economic problems of the region that they live. They attempt to gain power by establishing women organizations in both cases of Ecuador and Peru so that their resistance can be coordinated in a unified manner. This coordination pattern also exists in the case of other organizations which makes the women feel stronger than when they are on their own.

The female actors mentioned in the articles commonly face problems of restricted participation in decision making processes although they believe that they do or can contribute actively to the economy (and other spheres) of the community in which they live. So far as can be understood from the views in the articles, in order to gain sufficient authority and acceptance within their communities, they resort not only to resist but also expressively state that they are strong and keen enough to combat those problems that are common to not only their fellow females but also the community in general.

Another important common point that exists is that women take part in left-leaning organizations which offer them gender equality as part of their general agenda of social (class and race) equality. Only the female resisters of the Andes are not member of an ideologically positioned and armed groups. In the other three cases, EZLN, FARC and IRA have similar goals of attaining economic, political and/or ethnic freedom. Hence, in order to attract the active support of larger sections of the population, they propose better conditions to the women so that they can become members of these organizations and even fight side to side with men, which was not accepted in the past. Although it is questionable to what extent these organizations have achieved their promises, they attracted the support of significant numbers of women, who are not only pushed by their existing disadvantageous conditions but also pulled by the ideologies of these organizations.

In most cases, when the ex-combatants turn back to their ordinary life, they face with marginalization. When the main goals of the organizations are achieved or the conflict is settled (or totally failed), their recognition as community members whose words are listened to and even obeyed may come to an end. Even during their active participation, although some members reach to high levels of command, division of labor based on gender persists. This also leads one to question the success of the goal achieving gender equality from the side of the women.

4. Bölüm

TÜRKİYE-LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİ

TÜRKİYE'NİN LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER'E YÖNELİK POLİTİKASI VE BÖLGE ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLERİ

Doğan Şafak Polat

GİRİŞ

"Latin Amerika" terimi, ilk defa 19. yüzyılda Paris'te bir konferansta Francisco Bilbao isimli bir Şilili bir politikacı tarafından yazılı olarak kullanılmıştır.[1] Latin Amerika, Latin dilleri konuşan Meksika, Orta Amerika, Karayipler ve Güney Amerika'yı kapsar. 33 ülkenin bulunduğu Latin Amerika, 17.840.000 km^2 yüz ölçümü ile dünyanın en büyük dördüncü kıtası olmakla birlikte yaklaşık 605 milyon nüfusu, 6 trilyon doları aşan gayrisafi yurt içi hasılası ve 1,72 trilyon dolara ulaşan toplam ticaret hacmi ile küresel pazarın en önemli bölgelerinden birisidir.[2] Kıtada kritik öneme haiz yeraltı kaynakları da bulunmaktadır. Yeraltı rezervleri bakımından dünyadaki petrolün %20'si ve diğer biyoyakıtların %25'i, kalayın %33'ü, bakırın %44'ü, gümüşün %49'u ve lityumun %65'i Latin Amerika kıtasında yer almaktadır. Ayrıca coğrafi zenginlikleri ve canlı habitatı ile de dikkati üzerine çekmektedir. Dünyadaki tarıma elverişli arazilerin %12'si, ormanların %20'si, su kaynaklarının ise %35'i yine bu coğrafyada bulunmaktadır.[3]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Latin Amerika ve Karayipler (LAK) bölgesiyle ilişkileri 19. yüzyılın ikinci yarısına dayanmaktadır. İlişkilerin temeli, Sanayi Devrimi'nin getirdiği mal, hizmet ve insan dolaşımının gelişmesi ve hızlanması sonucu ticaretin hacminin gelişmesi sürecinden geri kalmak istemeyen Osmanlı İmparatorluğu'nun Latin Amerika ülkeleri ile ticari anlaşmalar yürütmesine dayanır.[4] 1860 yılından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndan LAK ülkelerine birden fazla göç hareketi gerçekleşmiştir.[5] Ço-

1 World Atlas, "Latin American Countries", https://www.worldatlas.com/geography/latin-american-countries.html (Erişim Tarihi: 27.07.2023).
2 Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), "Latin Amerika Bülteni", 2017, https://www.deik.org.tr/ulke-bultenleri-latin-amerika-bulteni (Erişim Tarihi: 27.07.2023).
3 The Economic Commission for Latin America (ECLAC), "Data and Statistics", https://www.cepal.org/en (Erişim Tarihi: 27.07.2023).
4 Mehmet Temel, **XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı Latin Amerika İlişkileri**, İstanbul, Nehir Yayınları, 2004, ss. 9-11.
5 Mehmet Necati Kutlu, Şebnem Atakan, Erkan Yurtaydın, Özlem Kaygusuz, Nazan Çiçek ve Gökhan Erdem **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika, Başlangıç Dönemi**, Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2012.

ğunluğu Arap olan bu göçmenler, taşıdıkları Osmanlı pasaportlarından dolayı bölgede "Los Turcos" (Türkler) olarak anılmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu ile bazı LAK ülkeleri arasında diplomatik ve konsolosluk ilişkileri de aynı dönemde başlamıştır.[6] Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1926 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ni bölge ülkelerinden ilk tanıyan ülke Şili olmuştur. Türkiye, 1940'lı yıllardan itibaren bölgede mukim büyükelçilikler açmaya başlamıştır. 1990'lı yıllara kadar Türkiye'nin bölgeyle ilişkileri dostane ancak durgun olarak seyretmiş; ilişkilerdeki durgunluk coğrafi uzaklık ile farklı dış politika önceliklerinden kaynaklanmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında LAK bölgesi, gerek ekonomik, siyasi ve gerekse sosyokültürel yapısıyla Türkiye'nin dikkatini yeniden çekmiş ve tarihinde ilk defa 1995 yılında Merhum Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel; Arjantin, Brezilya ve Şili'yi kapsayan resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 20 yıl aradan sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan resmî olarak bölgeye iki defa ziyarette bulunmuştur. Bunlardan birincisi Şubat 2015'te gerçekleşen Meksika, Kolombiya ve Küba ziyaretleri; diğeri ise 31 Ocak-4 Şubat 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen Şili, Peru ve Ekvatoru kapsayan ziyaretleridir.

Türkiye'nin LAK'a yönelik politikasının ve bölge ülkeleri ile olan ilişkilerinin ele alındığı bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Osmanlı İmparatorluğu son döneminden başlayarak dönemler hâlinde Türk dış politikasında LAK üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise Türkiye'nin belli başlı LAK ülkeleriyle ve bölgedeki örgütlerle olan ilişkilerine yer verilerek çalışma sonlandırılacaktır.

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA LAK

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde LAK İlişkileri

Latin Amerika devletleri ile ilişkiler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamıştır. Özellikle 19 ve 20. yüzyılda Osmanlı Devleti'nden Latin Amerika'ya yoğun göçler gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1800'lü yıllarla birlikte çöküş dönemine girmesi neticesinde kaybedilen topraklardaki Türk nüfusu genellikle Anadolu'ya göç ederken siyasi, etnik ve kültürel sorunlar yaşayan diğer millet mensupları ise (Araplar, Yahudiler, Ermeniler, Maruni Hıristiyanlar, Dürziler vd.) imparatorluk sınırları dışına göç etmişlerdir. İmparatorluk içinde yaşanan sorunlar neticesinde Latin Amerika bölgesine çok sayıda göç gerçekleşmiştir. En fazla göç, bir Osmanlı toprağı olan Biladü'ş Şam bölgesinden gerçekleşmiştir.[7] Göç edilen bölgeler arasında Brezilya ve Arjantin ilk sırada yer alırken onları Şili, Meksika, Küba, Venezuela ve Kolombiya takip etmiştir.[8] Yapılan göçler neticesinde vatandaşlarının hak ve hukukunu korumak isteyen Osmanlı yöneticileri, göçlerin yoğun olarak yapıldığı kıta ülkeleriyle dostluk anlaşmaları imzalamıştır. Çöküş döneminde olan Osmanlı İmparatorluğu, Sanayi Devrimi'nin bilim, teknoloji, ulaşım ve iletişim alanlarında sağladığı kolaylık sayesinde Avrupalı devletlerin Amerika

6 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 29.07.2023).

7 Kazım Baycar, "Küresel Göç Çağında Osmanlı Transatlantik Göçleri ve Sebepleri (1870-1914)", **Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, Cilt 21, Sayı 40, 2016/1, ss. 1-32.

8 Fatih Fuat Tuncer ve Metin Zengin, "Unutulan Göçmenler El Turcolar: Osmanlı Dönemi Suriye Bölgesinden Latin Amerika'ya Yapılan Göçler ve Etkileri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 13, Sayı 70, 2020, ss. 305-306.

Kıtası'nda yaptığı gibi kıtada bulunan devletlerle birtakım ticaret, dostluk ve seyr-ü sefâin (deniz ticaret) antlaşmaları imzalayarak ikili ilişkileri başlatmaya çalışmıştır.[9] Bu kapsamda ilk defa Brezilya ile 5 Şubat 1858 tarihinde Osmanlı'nın Londra'daki elçiliğinde 11 maddeden oluşan Dostluk, İkamet, Ticaret ve Seyr-ü Sefain Anlaşması imzalanmıştır.[10] 20 Ocak 1865 tarihinde ise Meksika, Osmanlı İmparatorluğu'na murahhas orta elçi göndermiş ve elçilikler üzerinden gerçekleştirilen görüşmelerden bir yıl sonra da iki ülke arasında Seyr-ü Sefain Anlaşması imzalamıştır.[11] Arjantin ile ise 21 Temmuz 1869'da yapılan diplomatik görüşmeler sonucunda karşılıklı elçilikler açılması 41 kararlaştırılmış, ardından iki ülke arasında 15 maddeden oluşan bir ticaret anlaşması imzalanmıştır.[12] Akıcı bir dille Arapça konuşabilen Brezilya İmparatoru II. Don Pedro, 1877-1878'de Osmanlı İmparatorluğu'na bir ziyaret gerçekleştirmiş ve İstanbul dışında Suriye, Filistin ve Lübnan yani Biladü'ş Şam'a da yaptığı ziyaretlerde bölge halkını göçe teşvik etmiştir.[13] Geniş tarım arazilerinde çalışacak insan gücü sağlamak ve bağımsızlıklarını kazandıktan sonra özellikle Avrupa'dan gelecek göçmenlerin, ülkelerinin modernleşmesinde önemli rol üstleneceklerini amaçlayan Latin Amerika devletlerinin kıtaya yönelik göçü teşvik etmişlerdir. İkinci dönem göçün nedenleri arasında Birinci Dünya Savaşı ve savaşın azınlık gruplara getirdiği yeni yükümlülükler sayılabilir. Bu kapsamda 1908'den itibaren Bedelat-ı askerî vergisinin kaldırılarak askerliğin tüm gayrimüslimler için zorunlu hâle getirilmesi ve 15 yaşına giren her Osmanlı gencinin askere çağırılması gibi yükümlülükler, azınlık milletlerini göç etmeye zorlamıştır.[14] Bunun yanında Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de yaşanan olaylar, bölgeye göçlerin devam etmesinde etkili olmuştur.[15]

1923-1940 Yılları Arasında Türkiye-LAK İlişkileri

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve Türkiye, bir taraftan toprak bütünlüğünü korumaya çalışırken diğer taraftan barışı öncelemek amacıyla "yurtta sulh cihanda sulh" ilkesi kapsamında çeşitli ülkelerle dostane ilişkiler kurmayı, diplomatik ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. LAK bölgesine yönelik olarak Türkiye, Meksika ile 1927 yılında,[16] Uruguay ile ise

9 Temel, op. cit., ss. 9-11.

10 Mehmet Necati Kutlu, "Osmanlı İmparatorluğu Brezilya İlişkilerinin Başlangıcına Dair Bir Deneme", **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**, (Ed.) Kutlu v.d., Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2012, s. 35., op. cit., ss. 9-11.

11 Kutlu Kayıran, **Osmanlı Arşiv Belgelerinin Işığında Osmanlı – Meksika Diplomatik İlişkileri (1864-1913)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, ss. 36-44.

12 Hamdi Genç ve Murat Bozkurt, "Osmanlı'dan Brezilya ve Arjantin'e Emek Göçü ve Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Durumu", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt 18, Sayı 1, 2010, s. 90.

13 Aaron Moore and Kent Mathewson, "Latin America'a Los Turcos: Geographic Aspect of Levantine and Maghreb Diaspores", **Revista de Ciencias Sociales y Humanidades**, Vol. 4, No. 3, 2013, s. 293.

14 Ufuk Gülsoy, "Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muafiyet Vergisi: Bedel-i Askeri (1855-1909)", **Tarih Dergisi**, Sayı 37, 2016, ss. 93-118.

15 Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), "Stratejik İşbirliği ve Los Turcos", 3. Latin Amerika ve Karayipler Kongresi, İstanbul, 2016, s. 7.

16 Mustafa Kemal Atatürk, dönemin Meksika devlet başkanı Plutarco Elias Calles'e (Lakabı El Turco'dur.) gönderdiği bir mektupta, Meksika ile Türkiye'nin imzaladığı bu dostluk anlaşmasından büyük bir memnuniyet duyduğunu ve bu anlaşmanın hem Meksika halkı hem de Türk halkı için son derece önem arz ettiğini belirtmiştir. Ayrıca yine mektubunda görevde olduğu sürece Türkiye-Meksika dostluğunu geliştirmeye devam edeceğine yönelik güvence verdiğini de yazmıştır. Bk. Ayşe Yarar, "Turkey – Mexico Friendship Agreement (May 25th, 1927): A Perspective From the Mexican Foreign Ministry Archives", **Eurasia-Latin America: Strategic Engagement and Comperative Perspectives in Politics and Economics**, (Ed.) Ariel Gonzalez Levaggi, Akbota Zholdasbekova and Nilüfer Narlı, Nur-Sultan Kazakistan: L. N. Gumilyov ENU, 2018, ss. 141-142. Ayrıca Atatürk, Münir Beyi Meksika hakkında bilgi alması için özel olarak görevlendirmiş ve Münir Bey'in

1929 yılında bir dostluk anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Türkiye, bölgede bulunan çeşitli ülkelerde diplomatik temsilcilikler açmaya da başlamış ve 1930 yılında Şili ve Brezilya'da, 1938 yılında ise Arjantin'de büyükelçilikler açılmıştır. Buna karşılık olarak Brezilya 1930 yılında, Arjantin ise 1938 yılında Ankara'da büyükelçilik açmışlardır. Daha sonra 1933 yılında Türkiye ile Brezilya bir ticaret anlaşması da imzalanmıştır. Türkiye'nin göstermiş olduğu tüm bu iyi niyet ve dostluğuna binaen 1932 yılında Millet Cemiyeti'ne davet edilmesinde rol oynayan 29 ülke arasında bölge ülkelerinden Küba, Kolombiya ve Guatemala da yer almıştır.[17]

1940-1960 Yılları Arasında Türkiye-LAK İlişkileri

Türkiye, 1938-1945 arası dönemde tüm enerjisini İkinci Dünya Savaşı dışında kalmaya harcamış ve Latin Amerika ile ikili ve çoklu ilişkiler pasif bir seyir izlemiştir. Buna rağmen İsmet İnönü, düşük seviyede de olsa Latin Amerika ile ilişkileri devam ettirmeye çalışmıştır.[18] 1941 yılında Şili Ankara'da büyükelçilik düzeyinde diplomatik faaliyetlere girişirken Türkiye de 1944'te Şili'deki diplomatik temsilciliğini tekrar faal hâle getirmiş ve 1947 yılında Meksika'da bir orta elçilik açmıştır.[19] Ayrıca Türkiye, 23-29 Ekim 1949 tarihleri arasında Meksika'da yapılacak olan Milletlerarası 12. Askerî Tababet ve Eczacılık Kongresine Türkiye'yi temsilen iki askerî tıp profesörünü görevlendirmiştir.[20] Türkiye'nin 1950-60 yılları arasında komünizme karşı ABD, NATO ve Batı Bloku eksenli bir dış politika izlemesi, Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir.[21] Bununla birlikte Türkiye, önceki dönemlerde diplomatik temasın kurulamadığı küçük Latin Amerika devletleriyle bölgedeki Türk büyükelçilikleri aracılığıyla iletişime geçerken bazılarıyla da akredite ilişkiler kurmuştur. Örneğin, 1950'de Türkiye'nin Şili büyükelçiliğine verilen yetkilendirmeyle Kolombiya, Peru, Ekvador ve Bolivya ile ilk kez diplomatik temasa geçilmiş; ayrıca 1952 yılında Meksika orta elçiliği üzerinden kurulan akreditasyon sayesinde Küba, Panama, Honduras, Kosta Rika, El Salvador ve Nikaragua'da Türkiye'nin diplomatik temsili sağlanmıştır.[22] 1953 yılında ise Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın özel olarak görevlendirdiği Cemil Vafi Bey'in bizzat ülkeye giderek gerçekleştirdiği diplomatik girişimle Türkiye ile Paraguay arası ilişkiler başlamış, 1954 yılında Meksika Türkiye'de ve 1957 yılında ise Türkiye Venezuela'da büyükelçilik açmıştır.[23] Türkiye, 1959 yılında Meksika'daki orta elçiliğini büyükelçilik seviyesine yükseltmiş ve Uruguay ile akredite sağlanarak diplomatik ilişkiler başlamıştır.[24]

Atatürk'e gönderdiği bir raporda, Meksika'da yaşayan Mayalara ait bazı kelime ve kavramların Türkçedeki gibi kullanıldığı ifade edilmiştir. Atatürk, bu durumdan çok etkilenmiştir. Bk. Ahmet Yıldız, **Geçmişten Günümüze Türkiye-Latin Amerika İlişkileri ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Güç Politikaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021, ss. 40-41.

17 Murat Önsoy, "Latin America – Turkey Relations: Reaching Out to Distant Shores of the Western Hemisphere" **Turkish Foreign Policy: International Relations, Legality and Global Reach**, (Ed.) Pınar Gözen Ercan, Palgrave Macmillian, Cham, Switzerland, 2017, s. 245.

18 Fatih Tunçel, **AK Parti Döneminde Türkiye'nin Latin Amerika Politikaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, ss. 48-50.

19 Resmî Gazete, 10.09.1959, Karar No: 4/12004, Sayı: 10302, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10302.pdf (Erişim Tarihi: 30.07.2023).

20 Temel, op. cit, s. 73.

21 Burak Küntay, "Türkiye'nin Yeni Dış Politika Perspektifinde Latin Amerika İlişkileri", **Latin Amerika'yı Anlamak**, (Ed.) Nilüfer Narlı ve Burak Küntay, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 45.

22 Tunçel, op. cit. s. 49.

23 Tunçel, op. cit. ss. 49-50.

24 Yıldız, op. cit, ss. 43-44.

1960-1980 Yılları Arasında Türkiye-LAK İlişkileri

1960'lı yıllarda iki süper güç arasında oluşturulan mekanizma sayesinde ABD ile SSCB'nin baş aktör olduğu Soğuk Savaş, yumuşama (detant) dönemine girmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleri ile olan ilişkileri yeterince geliştirilememiştir. 1963 yılında Arjantin hükûmeti, Gazi Mustafa Kemal'in vefatının 25. yıl dönümü münasebetiyle üzerinde Atatürk'ün fotoğrafı olan posta pulu çıkarmıştır.[25] Bu dostane hareketten iki yıl sonra 19 Ağustos 1965 tarihinde Türkiye ile Arjantin arasında Kültür Anlaşması imzalanmıştır.[26] Söz konusu anlaşmayla ilgili olarak Bütçe Plan Komisyonu Raporu'nda, anlaşmaya taraf toplumlar arasında sanatçı mübadelesi, sinema ve sergi organizasyonlarının icrası, öğrencilere burs sağlanması ve spordan turizme kadar pek çok alanda gerçekleştirilecek olan faaliyetler neticesinde kültür etkileşiminin sağlanmasının amaçladığı ifade edilmiştir.[27] 1964 Kıbrıs Krizi sırasında Batılı müttefikleri tarafından dış politikada yalnızlaştırılmaya çalışılan Türkiye, bu dönemde Latin Amerika'ya heyetler göndererek diplomatik destek aramıştır.[28] Aynı yıl Karakas Büyükelçiliği üzerinden sağlanan akreditasyonla Dominik Cumhuriyeti'nde ve Kolombiya'da, Buenos Aires Büyükelçiliği üzerinden ise Paraguay'da Türkiye temsil edilmeye başlanmıştır.[29] Şili hükûmeti tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yıl dönümü münasebetiyle başkent Santiago'nun en işlek caddesi Apoquindo Bulvarı üzerinde Atatürk Rölyefi dikilmiştir. 4 Haziran 1973'te alınan bir kararla söz konusu anıtın açılışı 29 Ekim 1973 tarihinde ünlü Cerro Navidad Parkı'nda gerçekleştirilmiştir.[30] Türkiye, 1980 yılında Bolivya'nın yönetimsel başkenti La Paz'da fahri başkonsolosluk açmış ve 1952 yılında Küba'yla başlayan akredite ilişkiler, 1979 yılında büyükelçilik seviyesine kadar yükseltilmiştir.[31]

1960-1980 arası yıllar, Latin Amerika'da da darbe ve diktatörlükler dönemi olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, 1960'ta Küba'da, 1964'te Brezilya'da, 1968'de Peru'da, 1973'te Şili ve 1976'da Arjantin'de art arda gelen askerî darbelerle sivil yönetimler yıkılmıştır. Orta Amerika ülkelerinde ise terör örgütleri ortaya çıkmış ve gerilla tarzı çatışmalar yaşanmıştır.[32] LAK bölgesindeki ülkelerde, demokratik siyasal kültürün henüz tam olarak yerleşememesi ve devlet başkanlarının ülkeyi tek başına yönetmek için meclisi devre dışı bırakmaya temayül etmeleri gibi nedenlerden dolayı istikrarsızlık yaşanmaktadır.[33] Bu ülkelerdeki halk ile siyasiler arasında gerilimler yaşanmakta ve sık sık şiddet olayları meydana gelmektedir.

25 Milliyet Gazetesi, 31.10.1963, s. 3.
26 Resmî Gazete, 26.12.1967, Kanun No: 967, Sayı: 12786, s. 11. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/ 12786.pdf, (Erişim Tarihi: 30.07.2023).
27 Bütçe Plân Komisyonu (Nisan 1967). Türkiye Cumhuriyeti ile Arjantin Cumhuriyeti Arasında 19 Ağustos 1965 Tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye–Arjantin Kültür Anlaşması'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı (Esas No: 1/95, Karar No: 54), s. 2. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc051/kanuntbmmc051/kanuntbmmc05100967.pdf (Erişim Tarihi: 30.07.2023).
28 Önsoy, op. cit, s. 246.
29 Resmî Gazete, 30.09.1964, Karar No: 6/3627, Sayı: 11820, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/ 11820.pdf (Erişim Tarihi: 30.07.2023).
30 T.C. Santiago Büyükelçiliği, "Santiago'daki Atatürk Anıtı Hakkında Bilgiler", ss. 3-4, https://santiago-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/155604 (Erişim Tarihi: 30.07.2023).
31 Resmî Gazete, 22.11.1974, Karar No: 7/9018, Sayı: 15070, s. 4. https://www.resmigazete.gov.tr/ arsiv/15070.pdf; Resmî Gazete 19.04.1980, Karar No: 8/673, Sayı: 16965, s. 6. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/16965.pdf (Erişim Tarihi: 30.07.2023).
32 İsmail Ermağan, "Latin Amerika'da Tarihsel Gelişim Çerçevesinde Siyasal ve Ekonomik Panorama", **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**, (Ed.) İsmail Ermağan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, ss. 7-9.
33 Burcu Çevik, **Latin Amerika ve Karayipler: Temel Bilgiler ve Bakanlığımızın "Latin Amerika'ya Açılım Planı"na İlişkin Bir Değerlendirme**, T.C. Dışişleri Bakanlığı Amerikalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002, s. 6.

1960-1980 arası dönemde gerek LAK bölgesindeki ülkelerde gerekse Türkiye'de ekonomik ve siyasi krizlerin yaşanması, tarafların dış ticarete yönelik politika geliştirmemeleri ve ayrıca ülkeler arasında diplomatik ve ticari ilişkileri yürütecek elçilik ve konsoloslukların yetersizliği gibi nedenlerden dolayı ilişkiler istenilen düzeye getirilememiştir. Bunun yanında Latin Amerika'da bulunan ve Türk nüfusa göre sayıları oldukça fazla olan diaspora Ermenilerinin yaptıkları lobicilik faaliyetleri ikili ilişkilerin zaman zaman gerilmesine yol açmıştır. Örneğin Ermeni diasporasını yürüttüğü yoğun lobi faaliyetleri neticesinde Brezilya, Arjantin, Bolivya, Uruguay, Paraguay ve Venezuela'nın da aralarında bulunduğu pek çok LAK ülkesi parlamentolarında, sözde Ermeni Soykırımı Yasası kabul edilmiştir.[34]

1980-2000 Yılları Arasında Türkiye-LAK İlişkileri

1980'lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye'de demokratikleşme yönünde atılan adımlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde LAK'a yönelik ikili ve bölgesel ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. LAK bölgesindeki ülkelerde de 1970'li yılların sonundan itibaren demokrasiye geçiş sürecinin hızlandığı görülmüştür. Örneğin, 1977 yılında Ekvador'daki askerî cunta, siyaseti sivillere bırakma kararı alarak demokratikleşme yolundaki ilk adımı atmıştır. Ardından ulusal meclis sivil bir anayasa hazırlayarak 1978 yılında yürürlüğe sokmuş ve bir yıl sonra da ülke seçime giderek demokratik yönetime kavuşmuştur. Peru'da askerlerin 1978 yılında siyasetten el çekmesiyle birlikte kurulan kurucu meclis, 1979 yılında yeni bir anayasanın yapılmasını sağlamış ve 1980 yılında ilk sivil temalı seçimler yapılmıştır. Bolivya'da ise 1978 yılında kurulan askerî diktatörlükten demokrasiye geçiş 1982 yılında gerçekleşmiştir. Aynı yıl İngiltere ile Falkland Adaları nedeniyle savaşa girişen Arjantin'deki askerî rejim, savaştan yenik çıkınca hem itibarını hem de gücünü kaybederek devrilmiştir. Rejimin devrilmesinin hemen arkasından demokratik kurumların hızlıca oluşturulduğu Arjantin'de halk, 1983 yılında sivil idareyle yönetilmeye başlamıştır. Uruguay'da ise ülkede 1973 yılından beri süregelen askerî diktatörlük, siyasetçilerin orduyla giriştikleri uzun istişareler sonucunda el değiştirmiş ve ülke 1984 yılında seçime giderek demokratik yönetime kavuşmuştur. Yine bu dönemde Orta Amerika'da demokrasiden payını almıştır. Honduras'ta 1982 yılında, El Salvador ve Guatemala'da ise 1984 yılında demokratik sistemler kurulmaya başlamıştır.[35]

1980'li yılların ilk yarısında LAK bölgesinde, ikinci yarısından itibaren ise Türkiye'de demokrasi bağlamında yaşanan bu gelişmeler, ikili ilişkilere olumlu yansımıştır. Söz konusu süreçte Türkiye ile Arjantin arasında 3 Mayıs 1988 tarihinde nükleer iş birliği anlaşması imzalanmıştır.[36] Söz konusu anlaşma gereğince Arjantin, enerji santrallerinin ve yakıt döngüsü tesislerinin kurulmasından, santralde kullanılacak yakıtların üretiminden, işletilmesinden ve bakımdan; Türkiye ise enerji santrallerinin finansmanından sorumlu tutulmuştur.[37] Ancak ilerleyen süreç-

34 Hakan Demirtürk, **Tarihsel Süreçte Türk - Latin Amerika İlişkileri ve Türkiye'nin Latin Amerika Açılım Politikası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 134-135.

35 Samuel Huntington, **Üçüncü Dalga: Yirmi Birinci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, çev. E. Özbudun, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 19.

36 Resmi Gazete, 21.05.1991, Kanun No: 3720, Sayı: 20877, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20877.pdf (Erişim Tarihi: 3.08.2023).

37 Sinan Ülgen ve Aaron Stein, "Atom Kontrolüne Yönelik Çabalar ve Nükleer Teknoloji Transferi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme." Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi Raporu, İstanbul, 2013, ss. 76-78.

te Arjantin'in, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının (UAEA) anlaşmalarına yönelik olumsuz tavrı, Batılı devletlerin nükleer silahlanma olasılığına yönelik Türk hükûmetine yaptığı baskı ve bunların yanı sıra Türkiye'nin enerji güvenliği endişesi, projenin Türk hükûmeti tarafından tek taraflı olarak iptal edilmesine yol açmıştır.[38]

1990'lı yıllara girerken Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu düzenin yıkılmasıyla küreselleşme sürecinin etkin bir şekilde başlaması, Türkiye'nin de dış politikada çok yönlü stratejiler geliştirmesine olanak sağlamıştır. Geliştirilen bu stratejiler sayesinde LAK bölgesi gibi coğrafi açıdan uzak ülkelerle de ikili ilişkiler yeniden hız kazanmıştır. 90'lı yıllara ait ilk resmî temas, Meksika Dışişleri Bakanı Fernando Solana'nın ikili ilişkileri güçlendirmek üzere 1992 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret olmuştur. Ziyaretin ardından taraflar arasında 2 Haziran 1992 tarihinde "Eğitim ve Kültür İş birliği Anlaşması" akdedilmiştir.[39] Yine aynı yıl Arjantin Devlet Başkanı Carlos Menem (El Turco) Türkiye'ye gelmiştir. Bundan üç yıl sonra Latin Amerika'ya Türkiye nezdinde ve Cumhurbaşkanlığı düzeyinde yapılan ilk ziyaret ise Süleyman Demirel tarafından gerçekleştirilmiştir. Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 1995 yılında bölgeye yaptığı ziyaretin, ilişkileri hızlandırmasının yanı sıra kurumsallaşmasında da temel oluşturduğu bir gerçektir. Bununla birlikte özellikle 1990'lardan itibaren Latin Amerika'ya yönelik Türk dış politikasında önemli bir değişim yaşanmasının altındaki diğer nedenleri de o dönemin şartları altında incelemek gerekmektedir. Bölgede bulunan ve bağımsızlıklarını kazanmış 33 devletin, BM de dâhil pek çok uluslararası örgütte birlikte hareket ederek ortak kararlar almaları Türkiye'nin dikkatini çekmiş ve bu ülkelerin ortak karar alma hareketine katılarak özellikle BM'deki oturumlarda Türkiye'nin ulusal çıkarına faydalı olabilecek kararlarda bu ülkelerin desteğinden yararlanmayı arzu etmiştir. Türkiye'nin ekonomik bağlamda yeni pazarlara açılmak istemesi ve dış politikada karşılaştığı engelleri diğer coğrafyalardaki ülkelerin de desteğini alarak daha geniş bir arenada duyurmak istemesi, açılım politikasını yürürlüğe koymasında bir başka etkendir.[40]

1995 yılında gerçekleşen ziyarette Demirel; Arjantin, Brezilya ve Şili ile siyasi istişareler gerçekleştirmiş ve ziyaretin ardından aynı yıl içerisinde ikili ilişkiler bağlamında sekiz adet iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Brezilya ziyaretinde yapılan diplomatik girişimler neticesinde iki ülke arasında faaliyette bulunmak üzere daimî danışma kurulu kurulmuştur. Arjantin ziyaretinde de ilişkilerinin önüne geçmemesi için Türkiye aleyhinde lobi ve propaganda faaliyeti yürüten Ermenilere karşı bir dengeleme politikası izlenmesi talep edilmiştir.[41]

14 Haziran 1996 tarihinde ise dönemin Küba devlet başkanı Fidel Castro, Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde İstanbul'da düzenlenen Habitat Zirvesine katılmış ve zirve esnasında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile birtakım görüşmeler gerçekleştirmiştir.[42] Görüşmelerden birkaç ay sonra "Türkiye Cumhuriyeti ve Küba Cumhuriyeti Gümrük İdareleri Arasında İşbirliğinin Güçlendirilmesine ilişkin Mutabakat Muhtırası"; Ocak 1997'de ise dostluk ilişkilerini pekiştirmek ve taraflar arasındaki iş birliğini artırmak amacıyla "Türkiye Cumhuriyeti

38 Mustafa Kibaroğlu, "Turkey's Quest For Peaceful Nuclear Power" **The Nonproliferation Review**, Vol. 4, No. 3, 1997, pp. 37-38.
39 Resmi Gazete, 21.03.1993, Kanun No: 3873, Sayı: 21531, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21531.pdf (Erişim Tarihi: 3.08.2023).
40 Çevik, op. cit, s. 53.
41 Yıldız, op. cit, ss. 49-50.
42 Mehmet Sait Dilek, "1952'den Günümüze Türkiye – Küba Siyasi İlişkilerinin Analizi", **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 12, No. 1, 2017, s. 108.

Hükümeti ile Küba Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret, Ekonomik ve Sınai İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.[43] LAK bölgesindeki ülkelerle gerçekleştirilen bu diplomasi trafiğinin bir neticesi olarak Türkiye Dışişleri Bakanlığı, ikili ve çok taraflı ilişkilerin nasıl bir konsepte ilerleyeceğine ve hangi alanlara ağırlık verileceğine dair çeşitli toplantılar düzenlemiştir. Eylül 1998'de bölgedeki Türk Büyükelçilerinin, bölge ülkelerinin Türkiye'deki Fahri Konsoloslarının ve Türk özel ve kamu sektörü temsilcilerinin katılımıyla Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen bir dizi toplantı sonucunda "Latin Amerika Eylem Planı" adında bir dış politika stratejisi geliştirilmiş ve aynı yıl yürürlüğe konulmuştur. Böylece LAK ülkeleriyle ikili ve çok taraflı ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Yürütülen Eylem Planı'nın uygulama alanı geniş ve çok çeşitli bir konsepte ilerletilerek ilişkileri her alanda geliştirecek somut projelere de imza atılmıştır. Eylem Planı'nın amacına uygun ve başarılı bir şekilde yürütülmesiyle birlikte bölgenin önde gelen devletleriyle hukuki ilişkiler üst düzeye çıkarılarak diplomatik temaslar, siyasi görüşmeler ve dostluk düzeyinde yapılan ziyaretler hız kazanmaya başlamıştır.[44]

Türkiye'nin 1998 yılında faaliyete geçirdiği Latin Amerika Eylem Planı'ndan hemen sonra bölgeye yönelik dış politikada geliştirdiği stratejiler incelendiğinde liberal bir zeminde ekonomi, politika, kültür, eğitim, sağlık, gümrük, sanayi ve tarım gibi pek çok alanda karşılıklı bağımlılık ilişkisi oluşturarak kazan-kazan ilkesine uygun bir şekilde hareket ettiği görülmektedir. Diğer yandan yumuşak güç (soft power) ögelerine ağırlık verilmiş ve kurulacak ikili ve bölgesel ilişkiler bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu amaçla bölge ülkelerle Karma Ekonomik Komisyon (KEK), Parlamento Dostluk Grupları ve iş birliği ajansları kurulmuş, Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) imzalanmış, karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kurumsal zemini oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu süreçten itibaren sadece Dışişleri Bakanlığı nezdinde değil aynı zamanda birçok bakanlığın ortak girişimleriyle ziyaretler gerçekleştirilerek; Türkiye'nin LAK bölgesine ilgi duyduğu mesajı verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı ile koordineli birçok kamu ve özel sektör kuruluşlarının da bölgeye ilgisinin artırılmasına çaba gösterilmiştir.

2000'li Yıllardan Günümüze Türkiye-Latin Amerika

Türkiye, gerek vizyon odaklı dış politika gerekse çok yönlü diplomasisi sayesinde LAK ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye yönelik bölgede aktif bir politika yürütmektedir. Bölgedeki büyükelçilikler, fahri konsolosluklar, kalkınma ajansları, yardım kuruluşları, bakanlık düzeyinde yapılan toplantılar ve akademik çalışmalar son 20 yılda inanılmaz bir seviye artmış; ilişkiler çok boyutlu ve kurumsal bir zemine oturtulmuştur. Türkiye'nin bölgeye yönelik olarak Latin Amerika Eylem Planı ile ortaya koyduğu stratejisinde karar alıcılar tarafından bir güncellemeye gidilmiş ve 2006 yılı Latin Amerika ve Karayipler Yılı olarak ilan edilmiştir. Böylece bölge ülkeleri ile kurulacak temaslarda yeni bir yol haritası belirlenmiştir. Güncelleştirilerek aynı yıl yeniden faaliyete geçirilen açılım politikası ile Türkiye'nin ulusal çıkarlarına etki edecek yeni bir alan yaratılmıştır. Bu kapsamda bölgedeki ülke ve entegrasyonlarla üst düzey toplantılar icra edilmiş; siyasi, ekonomik, askerî, teknik ve kültürel iş birliği anlaşmaları imzalanmasına, ticaretin teşvikine, diplomatik temsilin ve kültürel etkileşimin arttırılmasına öncelik verilmiştir.

43 Resmî Gazete, 02.11.1996, Karar No: 96/8616, Sayı: 22805, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22805.pdf ; Resmî Gazete 11.01.1997, Karar No: 96/8724, Sayı: 22874, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22874.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).

44 Selahattin Alpar, "Latin Amerika Ülkeleri ile İlişkilerimiz", TASAM Stratejik Öngörü, 2011, s. 83.

2010'lu yıllardan itibaren ikili üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Örneğin 2011 yılında Brezilya eski Devlet Başkanı Dilma Rousseff ve Arjantin eski Devlet Başkanı Cristina Fernandez de Kirchner; 2012 yılında Şili eski Devlet Başkanı Sebastian Pinera, Ekvator eski Devlet Başkanı Rafael Correa ve Kolombiya Devlet Başkanı Juan Manuel Santos; 2013 yılında Meksika Devlet Başkanı Enrique Pena Nieto; 2015 yılında G20 Liderler Zirvesi vesilesiyle Meksika Devlet Başkanı Enrique Peña Nieto ve Brezilya eski Devlet Başkanı Dilma Rousseff; 2016 ve 2017 yıllarında Venezuela Devlet Başkanı Nicolas Maduro Türkiye'yi ziyaret etmişlerdir.

Türkiye'nin Meksika ve Brezilya ile ilişkileri stratejik ortaklık seviyesine çıkarılmış, ilişkilerin her alanda geliştirilmesi amacıyla 2006 yılında Brezilya ile Yüksek Düzeyli İşbirliği Komisyonu, 2013 yılında da Meksika ile İki Uluslu Üst Düzey Komisyon kurulmuştur. Bölgenin önde gelen ülkeleriyle ilişkilerimizin hukuki altyapısı büyük ölçüde tamamlanmıştır. Ayrıca Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Guatemala, Guyana, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Meksika, Paraguay, Peru, Şili, Uruguay ve Venezuela dâhil toplam 17 ülkeyle siyasi istişare mekanizması kurulmuştur.

Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Şubat 2015'te gerçekleştirilen Meksika, Kolombiya ve Küba'yı kapsayan bölge turu, 20 yıl aradan sonra Cumhurbaşkanı düzeyinde yapılan ikinci ziyaret olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 31 Ocak-4 Şubat 2016 tarihleri arasında Şili, Peru ve Ekvator'u içeren ikinci bir bölge turu daha yapmıştır. 2017 yılının ilk aylarında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Arjantin, Paraguay, Dominik Cumhuriyeti ve Meksika'yı kapsayan bir ziyaret daha gerçekleştirmiştir. Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 2 Şubat 2023 tarihinde Latin Amerika ve Karayipler Parlamentosu Başkanı Silvia Del Rosario Giacoppo'yu Ankara'da kabul etmiştir.

TÜRKİYE'NİN LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER BÖLGESİNDE BULUNAN ÜLKELER İLE İLİŞKİLERİ

LAK bölgesi, yaklaşık 605 milyon nüfusu, 6 trilyon doları aşan GSYİH'si ve 1,72 trilyon dolara ulaşan toplam ticaret hacmi, Brezilya ve Meksika gibi yükselen ekonomileri, sahip olduğu zengin doğal kaynakları ve büyüyen orta sınıfı ile önemli fırsatlar sunmaktadır.[45] Türkiye'nin bölgeye olan ilgisi giderek artmış ve bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkiler yanında siyasi ilişkilerini de geliştirmiştir. Son dönemde gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretlerin sıklığı, diplomatik temsildeki ve TBMM'deki parlamentolar arası dostluk gruplarının sayısındaki artışlar bunun göstergesi olmuştur. Örneğin, 28. Yasama Dönemi'nde TBMM'de LAK bölgesinden 14 adet dostluk grubu (Venezuella, Uruguay, Şili, Peru, Paraguay, Panama, Meksika, Küba, Kosta Rika, Kolombiya, Jamaika, Ekvador, Bolivya, Brezilya ve Arjantin) bulunmaktadır.[46]

Türk iş adamlarının bölgedeki fırsatlarla ilgili güvenilir ve düzenli bilgi temin edebilmesi amacıyla Türkiye'nin bölgedeki Ticaret Müşavirliklerinin sayısı da artırılmaktadır. Türkiye'nin

45 Küresel ekonomik veriler, LAK bölgesinin 2014-2016 yıllarında yaşadığı ekonomik daralma, yüksek enflasyon ve işsizlik gibi sıkıntıları 2019 yılında ortaya çıkan Kovid-19 salgını ile devam etmiş ve yaşanan krizin bölge devletleri üzerinde yıkıcı bir etkisi olmuştur. Bk. Hüsamettin Aslan, "Latin Amerika'da Ekonomi Entübe Oluyor", Independent Türkçe, 09.12.2021, https://www.indyturk.com/node/445291/t%C3%BCrki%CC%87 yedensesler/latin-amerikada-ekonomi-ent%C 3%BCbe-oluyor (Erişim Tarihi: 04.08.2023).

46 Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), "28. Yasama Dönemi Dostluk Grupları", https://www5.tbmm.gov.tr /develop/owa/dostluk_gruplari.grup (Erişim Tarihi: 07.08.2023).

Arjantin, Ekvator, Kolombiya, Küba, Meksika, Peru, Şili ve Venezuela'da Ticaret Müşavirliği, Brezilya'da ise Ticaret Ataşeliği bulunmaktadır.[47] Bölge ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla öncelikle ticari ve ekonomik içerikli anlaşmaların tamamlanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda 18 ülkeyle (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Guatemala, Guyana, Honduras, Jamaika, Kolombiya, Küba, Meksika, Nikaragua, Paraguay, Peru, Şili, Uruguay, Venezuela) imzalanan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmaları çerçevesinde Karma Ekonomik Komisyon için gerekli hukuki altyapı oluşturulmuştur. Türkiye-Şili arasında gerçekleştirilen Serbest Ticaret Anlaşması (STA) 2011 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin STA ile ilgili olarak Ekvator, Kolombiya, Meksika ve Peru ile müzakereler hâlen devam etmektedir. Bu bağlamda Türkiye, bölge ülkelerinin yanı sıra Karayip Topluluğu (CARICOM), Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) ve Pasifik İttifakı gibi ekonomik bütünleşmeyi ve ortak pazar kurmayı hedefleyen bölgesel örgütlerle de STA imzalanmasını amaçlamaktadır.

Türk Hava Yolları (THY), Sao Paulo ve Buenos Aires'e başlatılmış olan uçuşlara ek olarak 2016 yılında Bogota, Panama, Havana ve Karakas'ı da varış noktaları arasına eklemiştir. Ekonomi, ticaret, turizm ve kültür gibi birçok alanda bölgeyle ilişkilerimize önemli katkıda bulunan THY, bölgedeki diğer önemli merkezlere de doğrudan uçuş düzenleyerek veya bölgesel havayolu şirketleriyle kod paylaşımı anlaşmaları aracılığıyla ağını daha da geliştirmeyi hedeflemektedir.[48]

TİKA aracılığıyla yürütülen kalkınma iş birliği ve insani yardımlarla bölge ülkeleriyle dayanışma sağlanarak Türkiye'nin görünürlüğünün artırılması amaçlanmaktadır. TİKA 2015 yılında bölgedeki ilk koordinasyon ofisini Meksika'da, ikincisini 2016 yılında Bogota'da açmış; 2012-2017 yılları arasında Eğitim, Sağlık, Su ve Hıfzıssıhha, Acil ve İnsani Yardımlar, İdari Birimlerin Geliştirilmesi, Sosyal İhtiyaçların Karşılanması, Kültürel Hayata Katkı, Ulaştırma ile Tarım ve Hayvancılık sektörlerinde 11 milyon ABD doları civarında 127 proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir.[49]

Türkiye, TİKA projelerinin yanı sıra LAK bölgesinin barış, istikrar ve refahına da katkılarda bulunmaktadır. Türkiye Emniyet Teşkilatı mensupları, 2004 yılından bu yana Haiti'de düzen ve istikrarın sağlanması için kurulan BM Haiti İstikrar Misyonu (MINUSTAH) ile 15 Ekim 2017 itibarıyla MINUSTAH'ın yerini alan BM Haiti Adalet Destek Misyonu'na (MINUJUSTH)[50] personel desteği verilmiştir.[51]

Türkiye, kültürel diplomasi bağlamında Brezilya, Meksika ve Venezuela'da Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri açılması için çalışmalar devam etmektedir. Ankara Üniversitesi ile Havana Üniversitesi arasındaki iş birliği çerçevesinde 2013 yılında Havana Üniversitesi bünyesinde Türk Tarihi ve Kültür Merkezi kurulmuştur.[52] Kito'daki Ekvator Merkez Üniversitesinde

47 T.C. Ticaret Bakanlığı, "Yurt Dışı Teşkilatımız", 31.08.2023, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yurt-disi-teskilatimiz (Erişim Tarihi: 07.08.2023).

48 Türk Hava Yolları (THY), "Uçuş Noktalarımız ve Güncel Uçuş Planımız", https://www.turkishairlines.com/tr-int/ucus-noktalarimiz/ (Erişim Tarihi: 08.08.2023).

49 Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının (TİKA) Latin Amerika bölgesindeki faaliyetleri için bk. https://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=FAAL%C4%B0YETLER (Erişim Tarihi: 08.08.2023).

50 Alptekin Aslantaş, "BM Barışı Koruma Operasyonları'nın Yerel Polis Kapasitesinin Geliştirilmesine Etkisinin Analizi: Haiti Örneği", **The Journal of Diplomatic Research-Diplomasi Araştırmaları Dergisi**, Vol.1 No.1 December 2019, ss. 64-66.

51 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Haiti Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-haiti-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

52 Ankara Üniversitesi, Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, "Latin Amerika Çalışmaları

Türkoloji Bölümü açılmasına ilişkin çalışmalar sürmektedir.[53] Bogota'daki Ulusal Üniversitede Türk tarihi ve kültürü ile Türkçe dersleri verilmektedir. "Türkiye Bursları" kapsamında bugüne kadar LAK bölge ülkelerinden 300'den fazla öğrenci burslardan yararlandırılmıştır. Kamu diplomasisi ve Türkiye'nin tanıtımı açısından büyük önem verilen Anadolu Ajansının LAK Ofisi Ekim 2017'de Bogota'da açılmış ve İspanyolca yayın hayatına başlamıştır.[54]

Türkiye-Brezilya İlişkileri

Osmanlı Devleti ile Brezilya İmparatorluğu arasında diplomatik ilişkileri kuran Dostluk, İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması 1858 yılında imzalanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1927 yılında iki ülke arasında Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. 1995 yılında Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in bu ülkeye ziyareti, Cumhurbaşkanı seviyesinde yapılan ilk ziyaret olup eski Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem, 1998 yılında bu seviyedeki ilk ziyareti gerçekleştirmiştir.

2000'li yıllarda Türkiye-Brezilya ilişkilerdeki ilk önemli gelişme, Lübnan'da yaşanan çatışmalar nedeniyle Brezilya makamlarının Lübnan'da bulunan vatandaşlarını 2006 yılında tahliye etmek için Türkiye'den yardım talep etmesidir. Türk yetkililer, Lübnan Tahliye Operasyonu kapsamında Brezilya vatandaşlarını Mersin Limanı'na getirmiş ve buradan ülkelerine göndermiştir. Türkiye'nin göstermiş olduğu bu dostça davranış, Brezilya'nın kamu diplomasisi bağlamında sempatisini kazanmış ve ülkenin dış politikada prestijini daha da artırmıştır.[55] 19 Ocak 2006 tarihinde Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Brezilyalı mevkidaşı Celso Amorim'in daveti üzerine Brezilya'ya giderek gerçekleştirdiği temaslar neticesinde Brezilya ile Türkiye arasında "Yüksek Düzeyli İşbirliği Komisyonu Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" ve "Dışişleri Bakanlığı Akademileri Arasında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası" imzalanmıştır.[56]

Brezilya İmparatoru Don II. Pedro'nun 1876'daki İstanbul ziyaretinden beri Türkiye'ye Brezilya tarafından devlet başkanı düzeyinde ilk resmî ziyaret, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetiyle Mayıs 2009'da Brezilya Devlet Başkanı Lula da Silva tarafından Türkiye'ye gerçekleşmiştir.[57] Nisan 2010'da Brezilya Dışişleri Bakanı Celso Amorim'in daveti üzerine Brezilya'ya giden Davutoğlu, yaptığı görüşmelerde BMGK ve G-20'deki üyelikleri kapsamında gündeme dair bölgesel ve uluslararası meseleleri (örneğin, İran'ın Nükleer Programı'na yönelik Batı'nın aldığı yaptırım kararları) ve iki ülke arasında iş birliğini artırmaya yönelik alınacak aksiyonlar konusunda fikir alışverişinde bulunmuştur.[58] Daha sonra dönemin Türkiye Başbakanı

Araştırma ve Uygulama Merkezi", https://www.ankara.edu.tr/dizin/merkezler/latin-amerika-calismalari-arastirma-ve-uygulama-merkezi/ (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

53 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Sorularla Dış Politika", https://www.mfa.gov.tr/sorular.tr.mfa (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

54 Anadolu Ajansı (AA), "Anadolu Ajansı İspanyolca Yayına Resmen Başladı", 27.10.2017, https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/anadolu-ajansi-ispanyolca-yayina-resmen-basladi/949214 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

55 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "BN:4 - 25 Temmuz 2006, Lübnan´dan Ülkemize Gerçekleştirilen Tahliye İşlemleri hk", https://www.mfa.gov.tr/bn_4---25-temmuz-2006_-lubnan_dan-ulkemize-gerceklestirilen-tahliye-islemleri-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

56 Resmî Gazete, Milletler Arası Andlaşma, 08.10.2006, Karar No: 2006/10978, Sayı: 26313, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061008-3.htm; Resmî Gazete 10.12.2006, Karar No: 2006/11225, Sayı: 26372, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061210-2.htm (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

57 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Mayıs", https://www.mfa.gov.tr/mayis.tr.mfa (Erişim Tarihi: 12.08.2023).

58 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No: 82, 14 Nisan 2010, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Brezilya'yı Ziyareti

Erdoğan, Brezilya'ya giderek Sao Paulo kentindeki Başkonsolosluk ve Expo Turqia Forumunun açılışını yapmış[59] ve Türkiye-Brezilya İş Forumuna katılmıştır.[60] Tahran Deklarasyonu'nun ilanından yaklaşık 10 gün sonra, 27 Mayıs 2010 tarihinde Başbakan Erdoğan'ın, Brezilya Cumhurbaşkanı Lula da Silva ile yaptığı görüşme sonrasında, iki ülke arasında ticaretten eğitime, savunmadan sağlığa, akademik gelişimden siyasi diyaloğa kadar pek alanda iş birliğini geliştirecek yani stratejik ortaklık seviyesine çıkaracak "Stratejik Ortaklık İçin Eylem Planı" anlaşması imzalanmıştır.[61]

İki ülke arasında kurulan stratejik ortaklığın ilk yansıması Temmuz 2010'da gerçekleşmiş ve Dışişleri Bakanı Celso Amorim, Türkiye'ye gelerek ülkesinin bölgesel açıdan Orta Doğu ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır.[62] Ancak İran'ın nükleer programına yönelik sorunlarla ilgili olarak Türkiye ve Brezilya'nın ortak diplomatik girişimleriyle başlatılan süreç başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış, Aralık 2010'da Brezilya'nın Foz do Iguçu kentinde düzenlenen 40. MERCOSUR Zirvesi kapsamındaki toplantılara katılarak Türkiye ile MERCOSUR arasında "Siyasi İstişare ve İşbirliği Mutabakat Zaptı" imzalamıştır.[63] Tarafların düzenli olarak bir araya gelerek diplomatik, siyasi ve ekonomik iş birliğini geliştirmesine olanak tanıyan bu belge, Serbest Ticaret Antlaşması müzakerelerinin başlaması açısından önemli bir aşamadır ve Türkiye'nin LAK açılımının 2010 yılında ortaya çıkardığı somut sonuçlarından birisi olmuştur.[64] Latin Amerika açılımının en önemli gelişmelerinden biri olan bu zapt, Türkiye ile Güney Ortak Pazarı arasında STA müzakerelerinin başlamasına olanak sağlamıştır.[65] Brezilya Cumhurbaşkanı Rousseff'in 6 Ekim 2011 tarihinde kalabalık bir heyetle gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretinde önemli iş birliği anlaşmaları imzalanmış ve "Türkiye-Brezilya: Dinamik Bir Ortaklık İçin Stratejik Perspektif" adında da ortak bir bildiri ilan etmiştir.[66] Bildiride 2010 yılında yürürlüğe konulan stratejik ortaklığın artırılarak devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır.

İki ülke arasındaki bir başka önemli deklarasyon da Haziran 2011'de Brezilya'nın Rio kentinde düzenlenen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20 Zirvesi) kapsamında yayınlanmıştır. "Türkiye ve Brezilya: Yeni Küresel Düzende Kalıcı Bir Ortaklık" başlıklı ortak bildiride iki ülkenin daimî iş birliği içinde olduğunu, küresel barış ve istikrarın sağlanmasında ellerinden gelenin en iyisini yapacaklarını, aynı değerleri ortak bir paydada buluşturarak evrensel barışa hizmet edeceklerini açıklamışlardır.[67]

Hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_-82_-14-nisan-2010_-disisleri-bakani-ahmet-davutoglu_nun-brezilya_yi-ziyareti-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 12.08.2023).

59 NTV, "Erdoğan Bobo ile Açılış Yaptı", 27.05.2010, https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-bobo-ile-acilis-yapti,azb4Lhx85k2OCsjwGpH5ZA (Erişim Tarihi: 12.08.2023).

60 Dünya, "Türkiye ile Brezilya Arasında Yeni Bir Dönem Başlıyor", 27.05.2010, https://www.dunya.com/gundem/turkiye-ile-brezilya-arasinda-yeni-bir-donem-basliyor-haberi-115379 (Erişim Tarihi: 12.08.2023).

61 Segah Tekin, "Tahran Deklarasyonu ve Sonrası: Türkiye-Brezilya Küresel Ortaklığının Yükselişi ve Gerileyişi", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 11, Sayı 21, Kış 2018, s. 50.

62 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No: 165, 25 Temmuz 2010, Sayın Bakanımızın Brezilya ve İran Dışişleri Bakanları ile Görüşmesi Hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-25-temmuz-2010_-sayin-bakanimizin-brezilya-ve-iran-disisleri-bakanlari-ile-gorusmesi-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 13.08.2023).

63 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Brezilya Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-brezilya-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 13.08.2023).

64 Ayşe Aslıhan Çelenk, "Türkiye Latin Amerika İlişkileri 2010", **Türk Dış Politikası Yıllığı, 2010**, (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan, SETA Yayınları XIV, Ekim 2011, s. 489.

65 Çelenk, op. cit. s. 489.

66 Tekin, op. cit. s. 65.

67 NTV, "Türkiye ve Brezilya'dan Kalıcı Ortaklık Bildirisi", 21.06.2012, https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-bobo-ile-acilis-yapti,azb4Lhx85k2OCsjwGpH5ZA (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

Eylül 2012'de Türkiye ve Brezilya Dışişleri Bakanları, BM Genel Kurulunun 67. dönem toplantısında bir araya gelmişler ve bu ikili görülmelere İsveç Dışişleri Bakanı da katılmıştır. Bu görüşme Ocak 2013'te İzmir'de düzenlenen V. Büyükelçiler Konferansında da devam etmiş ve "Barış İnşasında Üçlü Dayanışma" başlıklı bir mekanizmanın kurulduğu açıklanmıştır.[68] Brezilya Dışişleri Bakanı bir sonraki görüşme için her tarafları Haziran 2013'te ülkesine davet etmiş ancak Haziran ayında söz konusu görüşme gerçekleştirilemediğinden Barış İnşasında Üçlü Dayanışma mekanizması kurumsallaşamadan sona eren başarısız bir dış politika girişimi olarak kalmıştır.

İki ülke arasındaki ilişkiler, Brezilya'nın 26 Mayıs 2015'te herhangi bir hukuki ve fiziki somut delile dayanmayan ve ayrıca yargısal bir konu olan sözde Ermeni Soykırımı iddialarını, yasama kurumu olan parlamentosunda oylayarak kabul etmesiyle gerilmiştir. Türkiye, Brezilya'nın kararını çok sert bir dille eleştirmiş ve kınamıştır.[69] Brezilya Ulusal Parlamentosunun 2015 yılında almış olduğu bu politik karar, iki ülke arasındaki ilişkileri bir anda en düşük seviyeye çekmiştir.

İki ülke arasındaki ilişkiler 2020 yılından itibaren düşük seyirde gelişmeye başlamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 4. Yüksek Düzeyli İşbirliği Komisyonu toplantısını gerçekleştirmek ve çeşitli temaslarda bulunmak üzere 24-25 Nisan 2022 tarihlerinde Brezilya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir.[70] Ziyaret vesilesiyle Türkiye'nin Sao Paulo Başkonsolosluğunun yeni ofisinin açılışı yapılmıştır. Ayrıca kültür ve turizm alanlarında iş birliğini öngören iki mutabakat muhtırası da imzalanmıştır. Daha sonra 31 Aralık 2022-2 Ocak 2023 tarihleri arasında Çavuşoğlu, Devlet Başkanı Lula da Silva'nın yemin törenine katılmak üzere Brezilya'ya gitmiştir.[71]

Türkiye-Arjantin İlişkileri

Türkiye-Arjantin ilişkilerinin başlangıcı Osmanlı Devleti ile Arjantin arasında ilk konsolosluk protokolünün imzalandığı 1910 yılına kadar uzanmaktadır.[72] Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Arjantin'le 1926 yılında Roma'da imzalanan Dostluk Anlaşması ile ilişkilere resmîyet kazandırılmıştır.[73] 1992 yılında dönemin Arjantin Cumhurbaşkanı Carlos Menem

68 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu, Brezilya Dışişleri Bakanı Antonio de Aguiar Patriota ve İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt Tarafından Yapılan "Barış İnşasında Üçlü Dayanışma" Konulu Ortak Açıklama", https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_-brezilya-disisleri-bakanbarisinsasinda-uclu-dayanisma_-konusunda-yapilan-ortak-aciklama.tr.mfa (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

69 Agos Gazetesi, "Brezilya Soykırımı Kabul Etti, Dışişleri Bakanlığı Büyükelçiyi Çağırdı", 09.06.2015, https://www.agos.com.tr/tr/yazi/11831/brezilya-soykirimi-kabul-etti-disisleri-bakanligi-buyukelciyi-cagirdi (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

70 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Sayın Bakanımızın Brezilya'yı Ziyareti, 24-25 Nisan 2022", https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-brezilya-yi-ziyareti--24-25-nisan-2022.tr.mfa (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

71 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Sayın Bakanımızın Brezilya Devlet Başkanı Lula da Silva'nın Yemin Töreni'ne Katılımı ve İkili Temaslar için Brezilya Ziyareti, 31 Aralık 2022 – 2 Ocak 2023", https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-brezilya-ziyareti-31-aralik-2022--2-ocak-2023.tr.mfa (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

72 11 Haziran 1910 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu ve Arjantin Cumhuriyeti konsolosluk ilişkileri konusunda bir anlaşma imzalamışlardır (Arjantin Kongresi, risaleyi sadece 2 Eylül 1911 tarihinde onaylayan 8184 sayılı yasayı onaylamıştır). Anlaşma metni her iki parlamento tarafından da onaylanmadan önce büyükelçi değişimi yapılmıştır. Bk. "Aprobacion De Un Convenio Para Establecer Relaciones Consulares Con Turquia", https://web.archive.org/web/20170318083554/http://www.saij.gob.ar/8184-nacional-aprobacion-convenio-para-establecer-relaciones-consulares-turquia-lnt0002382-1911-09-02/123456789-0abc-defg-g28-32000tcanyel (Erişim Tarihi: 15.08.2023).

73 Mehmet Temel, "Cumhuriyet Arşivi Belgelerine Göre Türkiye-Meksika İlişkileri", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi-Journal of Social Sciences And Humanities Researches**, Cilt/Vol. 18, Sayı/Issue 39, Bahar/Spring 2017, ss. 63-64.

Türkiye'yi, 1995 yılında ise 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Arjantin'i ziyaret etmiştir. 1998 yılında İsmail Cem Arjantin'i ziyaret eden ilk Türk Dışişleri Bakanı olmuştur.[74] 27 Mart 2005 tarihinde Arjantin Dışişleri Bakanı Türkiye'yi ziyaret etmiştir.[75] Ziyaret kapsamında iki ülke arasında "Bitkileri Koruma" ve "Veterinerlik" alanında iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır. Ayrıca Arjantin'in MERCOSUR üyeliğine vurgu yapılarak Türkiye'nin de ortak pazarla Serbest Ticaret Anlaşması yapabilmesi için Arjantin'in desteğine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. 2006 yılında ilan edilen Latin Amerika ve Karayipler Yılı açılım politikası kapsamında ikili ilişkilerin daha da canlanması beklenmiştir. 100 bine yakın Ermeni nüfusun bulunduğu Arjantin'de, Arjantin Temsilciler Meclisinin 1 Aralık 2006'da 24 Nisan tarihini "Ermeni Soykırımı ve Anısına Haklar Arasında Hoşgörü ve Saygı İçin Eylem Günü" olarak kanunlaştırması, açılım politikasının Arjantin kanadına gölge düşürmüştür. Türkiye, Arjantin'in kararını çok sert bir dille eleştirmiş ve kınamıştır.[76] Diğer yandan 13 Aralık 2006 tarihinde Arjantin Senatosu, 24 Nisan gününü sözde Ermeni Soykırımı anısına "Hoşgörü ve Halklar Arasında Barış Günü" olarak kabul etmiştir.[77] Söz konusu kanun tasarısının 11 Ocak 2007 tarihinde Arjantin Cumhurbaşkanı tarafından onaylanması ikili ilişkileri daha da kötüleştirmiştir.[78] 2010 tarihinden itibaren ise Arjantin ikili ilişkilerin düzeltilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. 30 Mayıs 2010 tarihinde dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan, Arjantin'in de aralarında bulunduğu bazı Latin Amerika ülkelerine resmî ziyaret düzenlemiştir. Başbakan Erdoğan, LAK açılım politikasıyla ilgili "Latin Amerika ve Karayipler'e açılım politikamız çerçevesinde bölge ülkeleriyle hukuki altyapının tamamlanması, üst düzey siyasi temasların artırılması, diplomatik ve ticari temsil ağımızın geliştirilmesi çabalarını veriyoruz." şeklinde düşüncelerini ifade ederek Arjantin'in bölge ülkeleri arasında önemli bir yerinin olduğunu ancak Türkiye-Arjantin ilişkilerinin hâlâ üst düzeye çıkarılamadığını, iki ülke arasındaki sorunların halledilebilmesi için her iki tarafın da elini taşın altına koyması gerektiği yönünde oldukça yapıcı cümleler kurmuştur.[79] Gezinin ikinci basamağında ise başkent Buenos Aires'te bulunan bir parktaki Atatürk Anıtı açılışının Erdoğan tarafından gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Ancak Buenos Aires Özerk Yönetimi, Erdoğan'a ziyareti kapsamında yapacağı anıt açılışı için verdiği iznin iptal edildiğini açıklamış ve bu skandal karar sonrası Başbakan Erdoğan'ın Latin Amerika ziyaretinin Arjantin kısmı iptal edilmiştir.[80]

Ermeni iddiaları nedeniyle gerilen ilişkilerin tekrar yumuşatılmasını sağlamak amacıyla Arjantin Cumhurbaşkanı Cristina Fernandez de Kirchner, 20-21 Ocak 2011 tarihleri arasında

74 Anadolu Ajansı (AA), "Latin Amerikanın Yükselen Ülkesi Arjantin", 29.11.2019, https://www.aa. com.tr/tr/dunya/latin-amerikanin-yukselen-ulkesi-arjantin/1324678 (Erişim Tarihi: 15.08.2023).

75 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No:48 - 25 Mart 2005, Arjantin Dışişleri Bakanı Rafael Bielsa'nın Sayın Bakanımızın Davetlisi Olarak 27-30 Mart 2005 Tarihlerinde Ülkemize Gerçekleştireceği Resmi Ziyaret hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_48---25-mart-2005_-arjantin-disisleri-bakani-rafael-bielsa_nin-sayin-bakanimizin-davetlisi-olarak-27-30-mart-2005-tarihlerinde-ulkemize-gerceklestirecegi-resmi-ziyaret-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 15.08.2023).

76 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No:189 - 15 Aralık 2006, Arjantin'de 24 Nisan'ın Sözde -Ermeni Soykırımı- Adına -Halklar Arasında Hoşgörü ve Saygı İçin Eylem Günü- Olarak İlan Edilmesini Öngören Yasa Tasarısı hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_189---15-aralik-2006_-arjantin_de-24-nisan_in-sozde-_ermeni-soykirimi_-adina-_halklar-arasinda-hosgoru-ve-saygi-icin-eylem-gunu_-olarak-ilan-edilmesini-ongoren-yasa-tasarisi-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 16.08.2023).

77 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, Sayı 23-24, 2006. http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=464 (Erişim Tarihi: 16.08.2023).

78 Lütem, op. cit.

79 Recep Tayyip Erdoğan, **Yeni Türkiye Vizyonu: Ezberler Bozarken-4**, **Mart 2010 – Eylül 2010**, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara, 2019, ss. 73-75.

80 NTV, "Arjantin'le Atatürk Büstü Krizi", 30.05.2010, https://www.ntv.com.tr/turkiye/arjantinle-ataturk-bustu-krizi,SkvDOO6i60OT0iRDq59sKw (Erişim Tarihi: 16.08.2023).

Türkiye'yi ziyaret etmiştir.[81] Ziyaret sürecinde "Diplomasi Akademileri Arasında İşbirliği Mutabakat Zaptı" ve "Türkiye ile Arjantin Arasında Hava Ulaştırması Anlaşması" imzalanmıştır.[82] Dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan, 2020 Olimpiyat ve Paralimpik Oyunları'na ev sahipliği yapacak şehrin belirlendiği 125. Uluslararası Olimpiyat Komitesi Genel Kurulu toplantısı vesilesiyle 8 Eylül 2013 tarihinde Arjantin'i ziyaret etmiştir.[83] Daha sonra 5 Ocak 2015 tarihinde VII. Büyükelçiler Konferansı için Türkiye'ye gelen Arjantin Dışişleri Bakanı, konferansta konuşma yapmış, ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan'la görüşmüştür.[84] Diğer yandan 1915 Olayları'nın 100. yılı nedeniyle Arjantinli Papa Francesco, 12 Nisan'da bir konuşma yapmıştır. 1915'te katliam yapıldığını bu ve olayın hatırlanması gerektiğini belirten politik dinî lider, "çünkü kötülüğü saklamak ya da inkâr etmek, bir yarayı tedavi etmeden kanamaya bırakmaya benzer" sözleriyle Türkiye'nin 1915 Olayları'nı inkâr ettiğini ifade etmiştir.[85] Bunun üzerine dönemin Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci Volkan Bozkır, Papa Francesco'nun iddialarını sert bir dille eleştirmiştir. Bunun yanında Arjantin Dışişleri Bakanı, Ermenistan'a giderek 24 Nisan anma etkinliklerine katılmış ve Türkiye'yi soykırım yapmakla suçlayan Ermenilere destek vermiştir. Sözde Ermeni Soykırımı kaynaklı olumsuz gelişmeler, iki ülke arasındaki tansiyonu yeniden yükseltmiştir.[86]

2016 yılında ise FETÖ tarafından gerçekleştirilen 15 Temmuz darbe girişimi ikili ilişkilere olumsuz yansımıştır. Arjantin Dışişleri Bakanlığı, darbeyi kınayan bir mesaj yayınlayarak Türkiye'ye destek vermiştir. Ancak Arjantin yönetimi, sözde Ermeni Soykırımı'nda olduğu gibi FETÖ konusunda da Türkiye'yi dışlar bir politika izlemiş ve Arjantin Dışişleri Bakanlığı, darbe girişimi için yayınladığı kınama mesajını ilerleyen birkaç gün içinde silmiştir.[87] 30 Ocak 2017 tarihinde, 19 yıl aradan sonra ilk kez Türkiye'den Arjantin'e Bakan düzeyinde bir ziyaret gerçekleşmiş; Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, Arjantin'e giderek Cumhurbaşkanı Yardımcısı Gabriela Michetti ve Dışişleri Bakanı Malcorra ile ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir.[88] Ayrıca "Gümrük Konularında İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" imzalanmıştır.[89] Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2018 G20 Buenos Aires Liderler Zirvesi vesileyle dönemin Arjantin Cumhurbaşkanı Mauricio Macri'yle bir araya gelmiştir. G20 Zirvesi sırasında 1 Aralık 2018 tarihinde "Gelir

81 Cumhuriyet Gazetesi, "Arjantin Cumhurbaşkanı Türkiye'de", 20.01.2011, https://www.cumhuriyet.com.tr / haber/arjantin-cumhurbaskani-turkiyede-214912 (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

82 Ebru Afat, "Arjantin'in Türkiye Açılımı", 25.01.2011, https://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/arjantinin-turkiye-acilimi-h144422.html (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

83 Anadolu Ajansı (AA), "Latin Amerikanın Yükselen Ülkesi Arjantin", 29.11.2019, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/latin-amerikanin-yukselen-ulkesi-arjantin/1324678 (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

84 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "VII. Büyükelçiler Konferansı Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun konuşmasıyla başladı.", https://www.mfa.gov.tr/vii_-buyukelciler-konferansi-disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu_nun-konusma siyla-basladi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

85 Övgü Pınar, "Papa'dan 'Ermeni Soykırımı' Açıklaması" 12.04.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler /2015/04/150412_papa_soykirim (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

86 Martin Dinatele, "Mas Tension Entre la Argentina y Turquia", 05.03.2015, https://www.lanacion.com.ar/elmundo/mas-tension-entre-la-argentina-y-turquia-nid1787478/ (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

87 Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto Argentina (Arjantin Dışişleri, Uluslararası Ticaret ve Kültür Bakanlığı), "La Argentina llama a la solución pacífica y constitucional de los acontecimientos en Turquía", 15.07.2016, https://www.cancilleria.gob.ar/es/actualidad /comunicados/la-argentina-llama-la-solucion-pacifica-y-constitucional-de-los (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

88 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Arjantin, Paraguay, Dominik Cumhuriyeti ve Meksika'yı kapsayan ziyareti - ARJANTİN", https://www.mfa.gov.tr/disisleri-mevlut-cavusoglunun-arjantin-paraguay-dominik-cumhuriyeti-ve-meksikayi-%20kapsayan-ziyareti-arjantin.tr.mfa (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

89 Resmî Gazete, 16.05.2020, Karar No: 2546, Sayı: 31129, ss. 1-79. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10302.pdf (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığı ile Vergiden Kaçınmaya Engel Olma Anlaşması" imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmanın Arjantin tarafındaki iç hukuk onay sürecinin tamamlanması beklenmektedir.

Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 29 Haziran 2021 tarihinde Matera/İtalya'da düzenlenen G20 Dışişleri Bakanları Toplantısı marjında o tarihteki Arjantinli mevkidaşı Felipe Sola'yla bir araya gelmiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 7-8 Temmuz 2022 tarihleri arasında G20 Dönem Başkanı Endonezya'nın ev sahipliğinde Bali'de düzenlenen G20 Dışişleri Bakanları Toplantısı marjında, Arjantin Dışişleri Bakanı Santiago Cafiero ile 8 Temmuz'da ilk ikili görüşmesini gerçekleştirmiştir. Arjantin Dışişleri Bakanı Santiago Cafiero 2-3 Şubat 2023 tarihleri arasında Türkiye'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirmiş iki ülke arasında "Bilim, Teknoloji ve İnovasyon Alanlarında İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır. Üçüncüsü 2009 yılında Buenos Aires'te yapılan Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantısının dördüncüsü 13 yıl aradan sonra 31 Mayıs 2022 tarihinde Türkiye'de icra edilmiştir.[90] Ayrıca 9. Tur Siyasi İstişareler de 4 Temmuz 2022 tarihinde Türkiye'de düzenlenmiştir.[91]

Türk yetkililer, Arjantin makamlarıyla daima diplomasi dilini ön plana çıkarmış ve haksız ithamlarla tarihsel mirasına halel getirilmesine müsamaha göstermeyeceğini kanıtlamıştır. Arjantin yönetimi ise gerçeklerin aydınlığa çıkarılması yerine iç politikada Ermeni vatandaşlarından elde edecekleri kazanımlarını bölgede önemli faaliyetlerde bulunan Türkiye'ye tercih etmiş ve devlet ilişkilerinde karşılıklı saygıyı hafife alarak dış politikada istikrarlı hareket edemediğini göstermiştir. Ancak Arjantin'in bu politikalarından vazgeçmediği sürece ikili ilişkilerin normalleşemeyeceği de bir gerçektir.

Türkiye-Şili İlişkileri

Şili, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden üç yıl sonra 1926 yılında Türkiye'yi tanıyan ilk Latin Amerika ülkesi olmuştur.[92] Şili Parlamento Dostluk Grubu Başkanı Enrique Accorsi, Atatürk'ün emperyalizmle mücadelesine ek olarak Şili'nin Türkiye'ye duyduğu ilgilinin nedenini şu kelimelerle ifade etmiştir; "Atatürk'ün laiklik yapısı çok belirleyici oluyor. Çünkü Şili'de o günün hükümeti için laiklik her şeyin önünde. Atatürk'ün bu yanı fark edilince cumhuriyet hemen tanınıyor." diyerek bugünün Şili hükûmetin de aynı ilgiyi hâlen sürdürdüğünü belirtmiştir.[93] 1998 yılında Şili hükûmeti ile yapılan istişareler neticesinde başkent Santiago'da "Türkiye Cumhuriyeti ile Şili Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma" imzalanmış ancak söz konusu anlaşma 2003 yılında yürürlüğü girmiştir.[94] 2004 yılında ise Şili Cumhurbaşkanı Ricardo Lagos'un gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti neticesinde iki ülke arasında "2004 – 2006 Yılları için Kütür, Eğitim, Bilim, Gençlik ve Spor

90 T.C. Ticaret Bakanlığı "Türkiye-Arjantin Karma Komisyon Toplantısı", https://uaabgm.ticaret.gov.tr/haberler/turkiye-arjantin-karma-komisyon-toplantisi (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

91 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Arjantin Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-arjantin-siyasi-iliskileri.tr.mfa#:~:text=15%20%C5%9Eubat%202023)-,Son%20Siyasi%20%C4%B0sti%C5%9Fareler%3A%20IX.,'de%20Ankara'da%20d%C3%BCzenlenmi%C5%9Ftir (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

92 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-vekarayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri -ile-iliskileri.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

93 Şükrü Küçükşahin, "Şili'de Atatürk Mirasını Bulmak", 16.07.2009, https://www.hurriyet.com.tr/sili-de-ataturk-mirasini-bulmak-12080332 (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

94 Resmî Gazete, 02.10.2003, Kanun No: 4974, Sayı: 25254, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/10/20031009.htm#2 (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

Alanlarında Değişim Programı" ve "Eğitim, Savunma Sanayi, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.[95]

İkili ilişkiler 2005-2007 yılları arasında bir durgunluk dönemine girerken 5 Haziran 2007'de Şili Senatosunda sözde Ermeni Soykırımı iddialarına yönelik kanun tasarısı kabul edilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı, bu tasarıyı kınayan bir açıklama yapmıştır.[96] Daha sonra ikili ilişkiler tekrar başlamış ve iş birliği görüşmeleri neticesinde Türkiye ile Şili arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır.[97] Bu anlaşma, bölge ülkelerinden birisi ile Türkiye arasında imzalanan ilk STA olması nedeniyle önem arz etmektedir. İmzalanan STA ile iki ülke arasında gümrük vergileri ve ithalat/ihracat kotalarının karşılıklı olarak kaldırılması, daha hızlı ve verimli bir ticari iş birliğinin sağlanması amaçlanmıştır. 27 Şubat 2010 tarihinde merkez üssü başkent Santiago olan 8,8 şiddetinde bir deprem meydana gelmiş ve 723 kişi hayatını kaybetmiştir. Şili hükûmeti, 2 Mart'ta dış yardım çağrısında bulununca Türkiye, derhâl harekete geçerek Türk Kızılayından temin edilen 18 tonluk insani yardım malzemesini bölgeye ulaştırmıştır.[98]

Şili Cumhurbaşkanı Sebastian Pinera, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetiyle 18 Kasım 2012'de Türkiye'ye gelerek önemli temaslarda bulunmuş ve bu temaslar sonucunda iki ülke arasında "Gümrük Konularında İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" imzalamıştır.[99] Eski Dışişleri Bakanı Heraldo Muñoz, VIII. Büyükelçiler Konferansına hitap etmek üzere 12-14 Ocak 2016 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir.[100]

Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 1995 yılında gerçekleştirdiği Şili ziyaretinden sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan, diplomatik ilişkilerin 90. yılı nedeniyle 31 Ocak-02 Şubat 2016 tarihleri arasında Şili'ye resmî ziyaret gerçekleştirmiştir. Kurulan temaslar neticesinde "Hava Ulaştırma İşbirliği Zaptının" yanı sıra ekonomik ve kültürel alanda olmak üzere iki önemli iş birliği anlaşması imzalanmıştır.[101] İkili ilişkiler kapsamındaki son görüşme ise Türkiye-Şili siyasi istişarelerinin 7. turu kapsamında 14 Ekim 2021'de Ankara'da gerçekleşmiş ve görüşmelerde ikili ilişkilerin son durumu gözden geçirilmiştir.[102]

Yukarıda belirtilen hususlar ışığında Şili ile Türkiye arasındaki ilişkilerin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği ve daha fazla iş birliği alanlarının oluşturulabileceği değerlendirilmektedir.

95 Resmî Gazete, Milletler Arası Andlaşma, 11.06.2005, Karar No: 2005/8849, Sayı: 25842, s. 1. https://resmigazete.gov.tr/fihrist?tarih=2005-06-11; Resmî Gazete 28.03.2007, Kanun No: 2006/5616, Sayı: 26483, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070404-3.htm (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

96 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "NO:89 -;8 Haziran 2007, Şili Senatosu Tarafından Asılsız Ermeni İddialarına Destek Veren Bir Kararın Kabul Edilmesi hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_89--_8-haziran-2007_-sili-senatosu-tarafindan-asilsiz-ermeni-iddialarina-destek-veren-bir-kararin-kabul-edilmesi-hk_-.tr.mfa (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

97 Resmî Gazete, 23.10.2010, Kanun No: 6016, Sayı: 27738, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101023-2..htm (Erişim Tarihi: 20.08.2023).

98 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin 2010 Yılı İnsani Yardımları", https://www.mfa.gov.tr/2010-yardimlari.tr.mfa (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

99 Resmî Gazete, Milletler Arası Andlaşma, 20.02.2015, Kanun No: 6603, Sayı: 29273, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150220-9.htm (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

100 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Sekizinci Büyükelçiler Konferansı devam ediyor", https://www.mfa. gov.tr/sekizinci-buyukelciler-konferansi-devam-ediyor-3.tr.mfa (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

101 Resmî Gazete, 17.10.2021, Karar No: 4623, Sayı: 31631, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211017.pdf (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

102 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Şili Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-sili-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

Türkiye-Venezuela İlişkileri

Venezuela, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde Türkiye'nin ilk diplomatik ilişki kurduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye ile Venezuela arasındaki diplomatik ilişkiler 1950 yılında kurulmuş olup Türkiye'nin Karakas Büyükelçiliği, 1957 yılından günümüze kesintisiz şekilde faaliyetlerine devam etmektedir.[103] Venezuela'nın ise Türkiye'de Ankara Büyükelçiliğinin yanı sıra İstanbul'da Başkonsolosluğu bulunmaktadır. Özellikle coğrafi uzaklık ve ulaşım zorlukları nedeniyle uzun yıllar sınırlı kalan ikili ilişkiler, son dönemde yüksek düzeyli karşılıklı ziyaretlerle yeni bir ivme kazanmıştır. Türkiye'nin dış politikasında Venezuela ile ilişkileri ilk yıllarda edilgen hatta Karakas yönetiminin sözde Ermeni Soykırımı iddialarını gündeme getirmesiyle kötü başlamış olsa da özelikle 2013 yılından itibaren Venezuela'da iktidara gelen Maduro hükûmetinde yaşanan ekonomik ve siyasi krizler, 2016 yılı itibarıyla da Türkiye'de yaşanan FETÖ'nün darbe girişimi iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır.[104]

Venezuela Ulusal Meclisi, 14 Temmuz 2005 tarihinde kabul ettiği sözde Ermeni Soykırımı'na ilişkin kararda Ermeni iddiaları paralelinde görüşlere yer vermiş ve kararda, bu iddialar kabul edilinceye kadar Türkiye'nin AB üyelik sürecinin askıya alınması da istemiştir.[105] Ancak yine de ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış ve 23 Ekim 2009 tarihinde "Türkiye ile Venezuela Arasında İşbirliği Çerçeve Anlaşması" Ankara'da imzalanmıştır.[106] 3 Şubat 2010 tarihinde ise ikili ilişkilerde tansiyonu yükselten bir gelişme daha yaşanmıştır. Venezuela deniz polisi, aralarında 23 Türk personelinin de bulunduğu Aqua adlı Türk petrol tankerinde 116 kg kokain bulunca gemiye el koymuş ve mürettebatını da tutuklamıştır.[107] Gemi işletme sahibi, konuyla ilgili olarak kokainlerin geminin içinde bulunmadığını, Rudder Trunk adı verilen geminin dış kısmında bulunan bir sandığın içine yerleştirildiğini ve mürettebatın bundan haberi olmadığını açıklamıştır.[108]

4 Kasım 2010'da ise Dışişleri Bakanı Nicolas Maduro, Davutoğlu'nun daveti üzerine Türkiye'ye gelerek önemli istişarelerde bulunmuş ve yapılan görüşmelerde, 2009 yılında imzalanan İşbirliği Çerçeve Anlaşması kapsamında Ortak Çalışma Komisyonunun kurulacağı açıklanmıştır.[109] Davutoğlu, TBMM'de Venezuela Dostluk Grubunun olduğunu ancak Venezuela'da hâlen bir Türkiye Grubunun olmadığını mevkidaşına iletmiş ve kendisinden bu yönde adım atılması için söz almıştır. Görüşmelerde Aqua Türk gemisi ve 23 mürettebatının durumu da gündeme gelmiş ve gemi mürettebatı 8,5 ay aradan sonra serbest bırakılmıştır.[110]

103 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Venezuela Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

104 Anadolu Ajansı (AA), "Türkiye Venezuela İlişkileri 71. Yaşında", 30.12.2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-venezuela-iliskileri-71-yilinda/2461169 (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

105 NTV, "1915 olaylarını 'soykırım' olarak tanıyan ülkeler", 02.06.2016, https://www.ntv.com.tr/galeri/ dunya/kac-ulke-1915-olaylarina-soykirim-dedi,tzYQW8A3f0eSp1bSgnsp8g/Fw8Zg9V4ekWxIENY1cNSZQ (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

106 Resmî Gazete, 03.02.2011, Karar No: 2011/1256, Sayı: 27835, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110203-1.htm (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

107 Dünya, "Venezuela'da 23 Türk mürettebat tutuklandı", 11.03.2010, https://www.dunya.com/gundem / venezuela039da-23-turk-murettebat-tutuklandi-haberi-107991 (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

108 Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği (UTİKAD), "Türk Gemisine Kokain Tuzağı", 02.03.2010, https://www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/5054/turk-gemisine-kokain-tuzagi (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

109 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Venezuela Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

110 Deniz Haber Ajansı, "Türk petrol tankeri Aqua serbest bırakıldı", 06.12.2010, https://www. denizhaber.net/turk-petrol-tankeri-aqua-serbest-birakildi-haber-31367.htm (Erişim Tarihi: 24.08.2023).

Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 17-18 Eylül 2016 tarihleri arasında Venezuela'nın Margarita Adası'nda gerçekleştirilen 17. Bağlantısızlar Hareketi (NAM) Zirvesine Cumhurbaşkanını temsilen katılmıştır.[111] Venezuela Cumhurbaşkanı Maduro, 9-13 Ekim 2016 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen 23. Dünya Enerji Kongresine katılmak üzere Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Daha sonra Maduro 5-6 Ekim 2017'de yedi bakanıyla birlikte cumhurbaşkanı seviyesinde ilk Türkiye resmî ziyaretini gerçekleştirmiştir.[112] Böylece Türkiye-Venezuela ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Resmî törenle karşılanan Maduro, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yaptığı görüşmeler sonucunda ekonomi, savunma, tarım, ulaşım ve turizm alanlarında olmak üzere beş önemli iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Erdoğan, imza töreni sonrasında yaptığı açıklamada söz konusu anlaşmalarla birlikte ilişkilerde derinleşmenin sağlandığını, Venezuela'nın zor bir dönemden geçtiğini ancak Türkiye'nin Venezuelalı dostlarını asla yalnız bırakmayacağını ifade etmiştir.[113] Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan, Venezuela'nın başkenti Karakas'ta Türkiye tarafından bir camii yaptırılacağını ve Yunus Emre Kültür Merkezi açılacağını, Ankara Üniversitesinde ise Simon Bolivar Kürsüsünün kurulacağını açıklamıştır.[114] Ziyaret kapsamında Dışişleri Bakanları eş başkanlıklarında Ortak İşbirliği Komisyonu II. Toplantısı ile Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ile eş güdüm hâlinde Türkiye-Venezuela İş Forumu ve Venezuela İhraç Ürünleri Sergisi düzenlenmiştir.[115] Diğer taraftan Mayıs 2018'de Venezuela Anayasa Mahkemesi Başkanı Maikel Perez'in Türkiye'ye gelerek mevkidaşı Zühtü Arslan ile gerçekleştirdiği görüşmeler neticesinde ilişkilerin kapsamı yargı alanına kadar genişlemiştir.[116]

Cumhurbaşkanı Maduro, Bağlantısızlar Hareketi (NAM) Dönem Başkanı olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ev sahipliğinde 13 Aralık 2017 tarihinde düzenlenen olağanüstü İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesine katılmıştır.[117] Cumhurbaşkanı Maduro, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 9 Temmuz 2018 tarihinde düzenlenen göreve başlama törenine geniş bir heyetle beraber katılmıştır.[118] Bu törenin ardından 10 Temmuz'da DEİK tarafından İstanbul'da düzenlenen İş Forumuna iştirak etmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 21-22 Eylül 2018 tarihlerinde Venezuela'ya resmî ziyaret gerçekleştirmiş; bu vesileyle Cumhurbaşkanı Maduro, Cumhurbaşkanı Başyardımcısı Delcy Rodriguez ve Dışişleri Bakanı Jorge Arreaza ile ikili temaslarda bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 3 Aralık 2018 tarihinde Karakas'a resmî bir ziyaret

111 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No: 227, 14 Eylül 2016, Sayın Bakanımızın Venezuela'da Düzenlenecek 17.Bağlantısızlar Hareketi Zirvesine Katılımı Hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_-227_-14-eylul-2016_-sayin-bakanimizin-venezuela_da-duzenlenecek-17_baglantisizlar-hareketi-zirvesine-katilimi-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 24.08.2023).

112 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Ekim", hhttps://www.mfa.gov.tr/ekim2017.tr.mfa (Erişim Tarihi: 24.08.2023).

113 NTV, "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Halkın iradesinin üzerinde güç olmadığına inanıyoruz", 06.10.2017, https://www.ntv.com.tr/turkiye/halkin-iradesinin-uzerinde-guc-olmadigina-inaniyoruz,CpxgFIt7k06wTALuSUCYVw (Erişim Tarihi: 24.08.2023).

114 Anadolu Ajansı (AA), "Erdoğan: Venezuela'da Cami inşa etmeyi planlıyoruz", 04.12.2018, https://www.memurlar.net/haber/793384/erdogan-venezuela-da-cami-insa-etmeyi-planliyoruz.html (Erişim Tarihi: 24.08.2023).

115 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Venezuela Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 24.08.2023).

116 Anayasa Mahkemesi, "Anayasa Mahkemesi ile Venezuela Yüksek Adalet Mahkemesi Arasında İş Birliği Anlaşması", 11.05.2018, https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/faaliyetler/anayasa-mahkemesi-ile-venezuela-yuksek-adalet-mahkemesi-arasinda-is-birligi-anlasmasi/ (Erişim Tarihi: 24.08.2023).

117 Sabah Gazetesi, "İslam İşbirliği Teşkilatı'na katılan üye ülkeler hangileridir? - İşte 2017 İİT'ye katılan ülkeler", 13.12.2017, https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/12/13/islam-isbirligi-teskilatinda-hangi-ulkeler-var-kimler-katildi-iste-iitye-katilan-ulkeler/ (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

118 Mustafa Yetim, "Türkiye'nin Latin Amerika Politikası", **Türk Dış Politikası Yıllığı, 2018**, (Ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, SETA Yayınları, Mart 2019, ss. 387-401.

gerçekleştirmiş, bu ziyaret Türkiye'den Venezuela'ya Devlet Başkanı düzeyindeki ilk ziyaret olmuştur. Bu vesileyle Türkiye-Venezuela İş Forumu da düzenlenmiştir.[119]

Türkiye Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Cumhurbaşkanı Maduro'nun 10 Ocak 2019 tarihinde düzenlenen yemin törenine iştirak etmek üzere Venezuela'yı ziyaret etmiştir. Venezuela Dışişleri Bakanı Jorge Arreaza 1 Nisan 2019 tarihinde Türkiye'yi ziyaret etmiş, Türkiye Dışişleri Bakanı da Bağlantısızlar Hareketi Zirvesi nedeniyle Bakü'ye yaptığı ziyaret sırasında 24 Ekim 2019'da Bakan Arreaza'yla görüşmüştür.[120] Venezuela Cumhurbaşkanı Başyardımcısı Delcy Rodriguez 22-23 Ocak 2020 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı, 18 Ağustos 2020 tarihinde Venezuela'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Venezuela Dışişleri Bakanı Jorge Arreaza, 18-20 Haziran 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen Antalya Diplomasi Forumuna katılmış, "Enerji: Bizi Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?" başlıklı panelde konuşmacı olarak yer almıştır. Venezuela Dışişleri Bakanı Felix Plasencia, 8-10 Ekim 2021 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Venezuela Cumhurbaşkanı Başyardımcısı Delcy Rodriguez ve Venezuela Dışişleri Bakanı Felix Plasencia, 11-13 Mart 2022 tarihlerinde düzenlenen Antalya Diplomasi Forumuna katılmışlardır.[121] Cumhurbaşkanı Başyardımcısı Rodriguez, 11 Mart 2022 tarihinde düzenlenen "Barış ve İstikrar İçin Çok Taraflılık" başlıklı panele konuk olmuş, Dışişleri Bakanı Plasencia ise "Latin Amerika ve Karayipler'in Dinamizmini Canlandırmak" başlıklı panele konuşmacı olarak katılmıştır.[122] Türkiye Dışişleri Bakanı, 28-29 Nisan 2022 tarihlerinde Venezuela'ya ziyaret gerçekleştirmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı'nın ziyareti kapsamında Türkiye-Venezuela Ortak İşbirliği Komisyonu III. Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı Maduro, 8-9 Haziran 2022 tarihlerinde ülkemize resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 20 Temmuz 2023 tarihinde Venezuela Dışişleri Bakanı Yvan Gil Türkiyeyi ziyaret etmiştir.[123] Ayrıca Türkiye İhracatçılar Meclisi koordinasyonu ve Akdeniz İhracatçı Birlikleri organizasyonu ile 20-24 Eylül 2023 tarihleri arasında "Venezuela Türk İhraç Ürünleri Fuarı"nın düzenlenmesi planlanmıştır.[124]

Türkiye-Venezuela ilişkileri incelendiğinde ilişkilerde Venezuela devlet başkanının kişisel etkisinin fazla olduğu görülür. Bu durum dikkate alındığında Cumhurbaşkanı Maduro'nun iktidardan ayrılması durumunda iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu bir düzlemde sürdürülebilmesinin garantisinin olmadığı değerlendirilmektedir.

Türkiye-Kolombiya İlişkileri

Kolombiya ile Türkiye arasında siyasi bir sorun bulunmamakta olup iki ülke arasında uluslararası konularda benzer yaklaşımlar, ciddi bir pürüz içermeyen kapsamlı ilişkiler ve bu

119 BBC Türkçe, "Cumhurbaşkanı Erdoğan Venezuela'da: Ziyaretimle birlikte yeni bir safhaya geçiyoruz", 04.12.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46435927 (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

120 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Venezuela Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

121 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Venezuela Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

122 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Venezuela Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

123 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No: 176, 20 Temmuz 2023, Venezuela Dışişleri Bakanı Yvan Gil'in Ülkemizi Ziyareti Hk.", https://www.disisleri.gov.tr/no_-176_-venezuela-disisleri-bakani-yvan-gil-in-ulkemizi-ziyareti-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

124 Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), "Venezuela Türk İhraç Ürünleri Fuarı", https://tim.org.tr/tr/venezuela-turk-ihrac-urunleri-fuari (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

ilişkileri daha da ilerletme konusunda ortak irade mevcuttur. Türkiye ile Kolombiya arasında 1959 yılında imzalanan Dostluk Anlaşması'yla diplomatik ilişkiler başlatılmıştır.[125] Kolombiya ile imzalanan son iş birliği anlaşmasının 1974 yılında akdedilmiş olması, açılım politikası kapsamında bu ülkeyle kurulan ilişkileri bir hayli değerli kılmaktadır.[126] 16 Mayıs 2006 tarihinde Dışişleri Bakanı Gül'ün davetiyle Türkiye'ye gelen Kolombiya Dışişleri Bakanı Carolina Barco'nun kurduğu temaslar neticesinde[127] iki ülke arasında "Siyasi İstişare Mekanizmasının Kurulmasına Yönelik Mutabakat Muhtırası", "Vize Muafiyeti Anlaşması" ve son olarak "Ticari İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.[128] Ancak söz konusu üç önemli anlaşma imzalanmasına rağmen ilişkiler kısa sürede geliştirilememiştir. Türkiye, Kolombiya büyükelçiliğini 2010 yılında, buna karşılık Kolombiya ise büyükelçiliğini 2011 yılında açmıştır.[129]

Kolombiya Cumhurbaşkanı Juan Santos, iki ülke arasındaki ilişkileri derinleştirmek için Kasım 2011'de Türkiye'ye gelerek önemli temaslarda bulunmuş ve bu vesileyle iki ülke arasında "Diplomasi Akademisi İşbirliği Mutabakat Muhtırası" ve "Hava Ulaştırma Anlaşması" imzalanmıştır.[130] İki devlet arasındaki ilişkiler, 2015'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kolombiya ziyareti ile tekrar ivme kazanmıştır.[131] 29 Eylül 2017 tarihinde Kolombiya Dışişleri Bakanı Angela Holguin, Türkiye'ye gelerek Bakan Çavuşoğlu'yla hem ikili ilişkileri hem de FETÖ konusunu görüşmüştür. Çavuşoğlu, yaptığı açıklamada Kolombiya'da hâlen örgüt yapılanmasına ait kuruluşların bulunduğunu, bunların bir an önce kapatılması gerektiğini, Kolombiya hükûmetiyle de bu konuda pek çok belgenin paylaşıldığını aktarmış ve örgütün ülkeden temizlenmesi için iki ülke arasında istihbari paylaşım da dâhil ne gerekiyorsa yapılacağını ifade etmiştir.[132] Kolombiya'daki Quindio Bölgesel Yönetiminin başkenti Armenia'nın Belediye Meclisi, 2014 yılında 24 Nisan'ı "Uluslararası Düzeyde Tanınan Ermeni Soykırımının Anıldığı Tarih" olarak kabul etmiştir. Geçmişte "sadece isim benzerliği" nedeniyle 1915 Olayları'nı "soykırım" olarak kabul eden Armenia kentindeki meclis üyeleri, Türkiye'nin tezlerini anlatmak için yapmış olduğu daveti kabul etmiş ve Türkiye-Kolombiya İş Konseyinin ev sahipliğinde Türkiye'ye gelmiştir. Bu ziyaretin ardından belediye meclis üyeleri, aslında Ermeni Soykırımı iddialarına yönelik herhangi bir bilgilerinin olmadığı ve Türkiye ile kültürel bağlar inşa etmek istediklerini ifade etmişlerdir.[133] Bunun üzerine meclis üyeleri, bölgede faaliyet gösteren Latin Amerika Çalışma-

125 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Kolombiya Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kolombiya-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

126 Resmî Gazete, 20.11.1974, Genelge, Sayı: 15068, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15068.pdf (Erişim Tarihi: 28.08.2023).

127 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "No:74 - 16 Mayıs 2006, Kolombiya Dışişleri Bakanının Ülkemize Resmi Ziyareti hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_74---16-mayis-2006_-kolombiya-disisleri-bakaninin-ulkemize-resmi-ziyareti-hk_-.tr.mfa (Erişim Tarihi: 28.08.2023).

128 Resmi Gazete, 08.08.2006, Milletlerarası Andaşma, Karar Sayısı: 2006/10703, Sayı: 26253, s. 1. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060808-1.htm (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

129 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "2010 yılı Faaliyet Raporu", https://www.mfa.gov.tr/data/bakanlik/2010faaliyetraporu.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

130 Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), "DEİK/Türkiye-Kolombiya İş Konseyi Kolombiya Ziyareti 4-7 Mayıs 2016 Sonuç Raporu", https://www.deik.org.tr/uploads/kolombiya-sonuc-raporu.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

131 Anadolu Ajansı (AA), "Erdoğan Kolombiya, Küba ve Meksika'yı ziyaret edecek", 05.02.2015, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/erdogan-kolombiya-kuba-ve-meksikayi-ziyaret-edecek/77478 (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

132 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Kolombiya Dışişleri Bakanı Sayın Maria Angela Holguin ile Ortak Basın Toplantısındaki Bazı Açıklamaları, 29 Eylül 2017, İstanbul", https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-kolomobiya-disisleri-bakani-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 31.08.2023).

133 CNN Türk, "Kolombiya'yı karıştıran resim", 12.07.2019, https://www.cnnturk.com/dunya/kolombiyayi-

ları Araştırma ve Uygulamaları Merkezi yetkilileri tarafından Türkiye'ye davet edilmiş ve kendilerine arşiv belgeleri gösterilmiştir. Böylece soykırımın bir iddiadan ibaret olduğu kanıtlanmıştır. Bunun üzerine ülkelerine dönen Kolombiyalı yetkililer, 2014 yılında aldıkları kararı geri çekmişlerdir. Yeni alınan karar, 12 Ağustos 2019'da Belediye Başkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.[134]

Türk Dışişleri Bakanı, BM Genel Kurulu marjında 25 Eylül 2018 tarihinde o dönemki Dışişleri Bakanı Trujillo'yla, 20 Eylül 2021'de ise dönemin Dışişleri Bakanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Yardımcısı Marta Lucia Ramírez'le görüşmüştür. Türkiye-Kolombiya ilişkilerinde 2022 yılında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.[135] Kolombiya'nın bir önceki Cumhurbaşkanı Ivan Duque'nin Mayıs 2022'de, bir önceki Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Marta Lucia Ramirez'in Nisan 2022'de Türkiye'ye; Türk Dışişleri Bakanının ise keza Nisan 2022'de Bogota'ya gerçekleştirdikleri karşılıklı ziyaretler ile çok olumlu bir ivme yakalanmıştır. Nitekim Cumhurbaşkanı Duque'nin ziyareti sırasında ilişkiler, Cumhurbaşkanlarının iki yılda bir karşılıklı ziyaret gerçekleştirmelerini de öngören stratejik ortaklık seviyesine yükseltilmiştir.[136]

Kolombiya, Latin Amerika ve Karayipler (LAK) bölgesinde Türkiye'ye ait devlet kurumlarının mevcudiyeti açısından da merkezî konumdadır. Bogota'da, TİKA'nın tüm Güney Amerika Kıtası'ndan sorumlu Proje Koordinasyon Ofisi, Türkiye Maarif Vakfının kıtada Venezuela'nın ardından Nisan 2022'de resmen açtığı ikinci Temsilciliği, THY Bölge Genel Müdürlüğü ve Anadolu Ajansının bölge muhabiri ile foto-muhabiri bulunmaktadır. Ayrıca Türk Büyükelçiliği nezdinde Ticaret Müşavirliği ve Askerî Ataşelik de görev yapmaktadır.[137]

Latin Amerika açılım politikası kapsamında Kolombiya ile günümüze kadar kurulan ilişkilerin olumlu bir seyir izlediğini ve bundan sonra da aynı düzlemde ilerleyeceği anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler Bölgesinde Bulunan Örgütlerle İlişkileri

Türkiye, LAK ülkeleriyle temasları için önemli platformlar sunan bölgesel örgütlerden birçoğuyla kurumsal ilişkiler kurmuştur. Bu çerçevede Türkiye, 1998 yılında Amerikan Devletleri Örgütüne (OAS), 2000 yılında Karayip Devletleri Birliğine (ACS) ve 2013 yılında Pasifik İttifakına gözlemci üye olarak kabul edilmiştir.[138] MERCOSUR ile 2010 yılında Siyasi İstişare ve İşbirliği Mekanizması kurulmuş, bugüne kadar iki tur siyasi istişare toplantısı yapılmış olup Türkiye ile MERCOSUR arasında bir STA imzalanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.[139] Doğu Karayip Devletleri Örgütü (OECS) ile kurumsal ilişkiler kurulmasını öngören mu-

karistiran-resim (Erişim Tarihi: 31.08.2023).

134 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Ağustos 2019", https://www.mfa.gov.tr/agustos2019.tr.mfa (Erişim Tarihi: 02.09.2023).

135 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Kolombiya Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kolombiya-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 03.09.2023).

136 T.C. Cumhurbaşkanlığı, "Kolombiya ile ilişkilerimizi her alanda geliştirme konusunda karşılıklı iradeye sahibiz", 20.05.2022, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/137980/-kolombiya-ile-iliskilerimizi-her-alanda-gelistirme-konusunda-karsilikli-iradeye-sahibiz (Erişim Tarihi: 03.09.2023).

137 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Kolombiya Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kolombiya-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 03.09.2023).

138 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Kolombiya Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kolombiya-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 05.09.2023).

139 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)", https://www.mfa.gov.tr/guney-ortak-pazari.tr.mfa (Erişim Tarihi: 05.09.2023).

tabakat muhtırası ise 4 Haziran 2016 tarihinde Havana'da düzenlenen ACS 7. Zirvesi marjında imzalanmıştır.[140]

2011 yılında Türkiye ile gözlemci üyelik sistemi bulunmayan CARICOM arasında İstişare ve İşbirliği Mekanizması kurulmuştur. Türkiye, Mart 2014'te St. Vincent ve Grenadinler'deki CARICOM Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesine özel konuk sıfatıyla katılmış, 2014 Temmuz ayında ise İstanbul'da CARICOM İstişare ve İşbirliği Mekanizması Dışişleri Bakanları 1. toplantısı düzenlenmiştir.[141] 14 üye ülkeden 11'inin (Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Barbados, Belize, Guyana, Jamaika, St. Kitts ve Nevis, St. Lucia, St. Vincent ve Grenadinler, Surinam, Trinidad ve Tobago) Bakan düzeyinde temsil edildiği bu toplantı, Türkiye ile CARICOM arasında bugüne kadar yapılmış en üst düzeyli etkinlik olmuştur.

Türk Dışişleri Bakanı'nın 2015 Şubat ayında Guatemala'ya gerçekleştirdiği ziyaret sırasında düzenlenen Türkiye-Orta Amerika Entegrasyon Sistemi (SICA) Dışişleri Bakanları I. Forumu sırasında imzalanan anlaşmayla Türkiye SICA'ya bölge dışı gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Türkiye-SICA II. Dışişleri Bakanları Forumu, Türkiye'nin ev sahipliğinde 20 Nisan 2017 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiştir.[142]

Türkiye-CELAC Dörtlüsü I. Dışişleri Bakanları Toplantısı 2013 Eylül ayında New York'ta BM 68. Genel Kurulu, II. Toplantısı 2015 Eylül ayında BM 70. Genel Kurulu, III. Toplantısı BM 71. Genel Kurulu marjında 2016 Eylül ayında gerçekleştirilmiştir. Türkiye-CELAC Dörtlüsü (Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Ekvator ve Guyana) IV. Dışişleri Bakanları Toplantısı, Türkiye-SICA II. Dışişleri Bakanları Forumunun ardından 21 Nisan 2017 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın son Latin Amerika ziyareti sırasında merkezi Şili'de bulunan BM Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonuna (ECLAC) Türkiye'nin yaptığı üyelik başvurusu 2017 Ocak ayında kabul edilmiştir.[143] Türkiye'nin üyeliği 25 Temmuz 2017'de gerçekleştirilen EKOSOK toplantısında onaylanarak resmîleşmiştir.[144]

Türkiye'nin açılım stratejisinin bir diğer önemli boyutunu oluşturan parlamentolar arası ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla, ulusal parlamentoların yanı sıra bölgedeki parlamenter örgütlerle de kurumsal ilişki kurulması hedeflenmiş, bu çerçevede TBMM tarafından Latin Amerika Parlamentosuna (PARLATINO) gözlemci üyelik başvurusu yapılmıştır.[145] Ayrıca Orta Amerika Parlamentosu (PARLACEN), Orta Amerika ve Karayipler Havzası Parlamento Başkan-

140 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 05.09.2023).

141 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye – Grenada Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-grenada-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 05.09.2023).

142 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Orta Amerika Entegrasyon Sistemi (SICA) Dışişleri Bakanları Konseyi ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İkinci Toplantısı, İstanbul, Türkiye, 20 Nisan 2017", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-amerika-entegrasyon-sistemi-_sica_-disisleri-bakanlari-konseyi-ve-turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakani-ikinci-top_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

143 Recep Tayyip Erdoğan, **Dünya 5'ten Büyüktür – Eylül 204-Ağustos 2016**, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 341.

144 T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 07.09.2023).

145 Anadolu Ajansı (AA), "Parlatino Türk Delegasyonu, Latin Amerika'da etkin parlamenter diplomasi hedefliyor", 06.03.2022, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/erdogan-kolombiya-kuba-ve-meksikayi-ziyaret-edecek/77478 (Erişim Tarihi: 07.09.2023).

ları Forumu (FOPREL), Amerikalar Parlamenter Konfederasyonu (COPA), MERCOSUR Parlamentosu (PARLASUR) ve Amerikalar için Parlamenterler (ParlAmerica) gibi bölgesel parlamentolarla temaslar kurulmuştur. Türkiye, söz konusu parlamenter kuruluşlarla olan ilişkilerine kurumsal nitelik kazandırılmaya yönelik olarak girişimlerini sürdürmektedir.[146]

SONUÇ

1998'de ilan edilen ve 2006'da güncellenen "Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı" ile Türk dış politikasında coğrafi kapasite olarak en büyük genişleme ortaya konulmuştur. Böylece Osmanlı'nın son dönemi de dâhil olmak üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarından Soğuk Savaş sonrasına kadar Orta Doğu, Avrupa ve ABD merkezli dış politika algısına yeni dönemde Latin Amerika ve Karayipler de eklemlenmiştir. Türkiye, 2006 yılında ilan ettiği "Latin Amerika ve Karayipler Yılı" açılım politikasıyla birlikte Latin Amerika'ya yönelik kapsamlı bir dış politika stratejisi hazırlamış ve bunları başarıyla uygulamıştır. Türkiye'nin stratejik Latin Amerika Açılım Planı'nı gerçekleştirmek amacıyla bölgeyle hukuki, siyasi, iktisadi ve kültürel bağlar oluşturmak için gerekli adımlar atılmıştır.

Türkiye, gerçekleştirmiş olduğu ikili ilişkilerde bölge ülkeleriyle üst düzeyli diyalog kurulabilmiş ve çok taraflı ilişkilerle de bölgedeki entegrasyonlarla iş birliği çerçeve anlaşmaları imzalayabilmiştir. Ayrıca ekonomik ilişkilerde ticaret devleti modeliyle liberal bir düzlemde kazan-kazan stratejisi uygulayarak hem kendi çıkarlarını hem de iş birliği kurduğu devletin çıkarlarını gözetmiştir. Türkiye'nin Latin Amerika bölgesine yönelik liberal temelli açılımının üç önemli amacı olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan *birincisi* Latin Amerika ülkeleri ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkilerin geliştirilmesi ve nihayetinde kurumsallaştırılmasıdır. Bu amaçla Türkiye, Latin Amerika ülkelerine ve bölgesel kuruluşlara üst düzey ziyaretlerini yoğunlaştırmış ve başta büyükelçilikler olmak üzere siyasi ilişkileri kurumsallaştıracak çeşitli siyasi organları faaliyete geçirmiştir. Türkiye'nin hâlen bölgede 18'i büyükelçilik, 1'i başkonsolosluk olmak üzere toplam 19 dış temsilciliği bulunmaktadır.[147] Kurumsallaşan bu siyasi mekanizmalar ve üst düzey ziyaretler aracılığı ile bölgeye yönelik *ikinci* önemli amaç ise ekonomik kurumsallaşmanın hızlandırılması olmuştur. Böylece Türkiye ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ticaret hacminin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu iki amacın yanında *üçüncü* amaç ise bölge ile kültürel ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesidir. Bu kapsamda Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerde yumuşak gücün maddi olmayan unsurlarının da ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. THY, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı ve Türk üniversitelerinin ortaya koydukları çabalar sayesinde Türkiye, bu bölgede tanınan, saygı duyulan ve sevilen bir dost ülke hâline gelmiştir.

Yukarıda belirtilen üç amacı içeren liberal temelli Latin Amerika açılımı dikkate alındığında, Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda bölgede siyasi, ekonomik ve kültürel etkinliğini daha fazla artırmayı ve kalıcı hâle getirmeyi hedeflediği değerlendirilmektedir.

146 Mevlüt Çavuşoğlu, **2020 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız**, Dışişleri Bakanlığı'nın 2020 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, ss. 120-121. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2020-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf (Erişim Tarihi: 08.09.2023).

147 Mehmet Necati Kutlu, "Türkiye Latin Amerika İlişkileri İvme Kazanıyor", 10.05.2022, AA Analiz, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-latin-amerika-iliskileri-ivme-kazaniyor/2583779 (Erişim Tarihi: 08.09.2023).

KÜBA KRİZİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE ETKİLERİ

Kübra Deren Tüdeş

GİRİŞ

Bu çalışmada, 1962 yılı Küba Krizi ve Türkiye üzerine etkileri konu edilmiştir. Soğuk Savaş, uluslararası politikada iki kutuplu sistemin ortaya çıktığı bir dönemi ifade etmektedir. Doğu ve Batı kutbu olarak iki uçtan oluşan bu dönemde kutupların direkt olarak sıcak bir savaş içerisine girmemiş olmaları, dönemin adının Soğuk Savaş olarak anılmasına sebebiyet vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı kutbunun Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğindeki Batı Blokunu oluşturduğunu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) liderliğinde ise Doğu Blokunun oluştuğunu ve dünya üzerinde mücadeleye girdikleri görülmüştür.

ABD ve SSCB, doğrudan karşılıklı silahlı sıcak bir çatışmaya girmeden, kutup içerisindeki başka devletleri veya grupları kullanarak, yerel çatışma, bölgesel savaşlar, iç karışıklıklar, rejim ihracı, ideolojik propaganda ve kışkırtmalarla, kendi görüş ve çıkarlarını yayarak devamlı silahlanma ile gerginlikler içinde amaçları kendi sosyopolitik düzen ve modelini dünyaya dayatma mücadelesi ile Soğuk Savaş dönemini inşa etmişlerdir.[1] Bu dönemde ABD, kapitalizm ve serbest ekonomik düzenini yaymaya çalışırken SSCB de kolektivizm ve tam devletçi bir ekonomik düzeni yayma çabası içerisine girmiştir. Yine bu dönemde ABD Batı Blokunun SSCB ise Doğu Blokunun liderliğini üstlenmiştir.

1 Ocak 1959 yılında Fidel Castro'ya bağlı güçler, Washington destekli Batista rejimine karşı sürdürdükleri mücadele sonucunda Küba'da yönetimini devirmiş ve Sovyetler Birliği, Küba'yı 10 Ocak 1959'da tanımıştır. Küba yönetimi, kendine özgü bir sosyalist rejime geçtiğini açıklamıştır.

1 Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?" Güvenlik Stratejileri Dergisi, 8 (16), 2012, s. 50. https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/7527/99164 (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

KRİZİN ARKA PLANI

Türkiye'ye ABD Başkanı Dwight David Eisenhower döneminde Jüpiter füzeleri konuşlandırılmıştır. Yeni Başkan Kennedy, bu füzelerin kaldırılması için 29 Mart 1961 yılında gerçekleşen toplantıda CIA ve Savunma Bakanlığı temsilcilerinin oluşturduğu komiteden füzelerin durumunun ele alınması talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine 22 Haziran'da Dışişleri Bakanlığından George C. McGhee, Kennedy'nin Millî Güvenlik Danışmanı McGeorge Bundy'e Kruşçev'in Berlin sorunundan dolayı Viyana'da gösterdiği sert tutumunun ardından Jüpiterlerin kaldırılmamasını tavsiye etmiştir. Aynı zamanda daha önce Türkiye'nin de prestij meselesi nedeniyle CENTO'da (Merkezî Antlaşma Teşkilatı) bu konuya sıcak bakmadığını iletmiştir.[2]

1962 yılında Sovyet hükûmeti, ABD'nin Küba'yı istilasından şüphelenerek, 12 Nisan'da Küba'ya 180 SA-2 füzesinin teslim edilmesini onaylayarak herhangi bir istilaya karşı ihtiyatlı önlemler alınmasını da onaylamış; Kruschev, Mayıs ve Haziran'da Küba'ya 1.050 mil gidebilen yirmi dört orta menzilli R-12 füzesi ve 2.100 mil menzile sahip olan ara menzilli R-14 füzesi konuşlandırması için karar almıştır. Ayrıca Küba'daki hareketlilik devam etmiş 28 Eylül'de deniz Kuvvetleri keşif uçakları, Küba'ya giden Sovyet gemisi Kasimov'ün konteynerlerinde, Sovyet yapımı IL-28 bombardıman uçağının bulunduğunu tespit etmiştir. Yine adaya gerçekleşen askerî malzeme ve personel sevkiyatları devam etmiş, bunun üzerine Kennedy, 9 Ekim'de Hava Kuvvetlerinden veya CIA'e bağlı pilotlar ada üzerinde U-2 uçuşunu onaylayarak ada üzerindeki füze sahalarının varlığını kesinleştirmiştir.[3] 16 Ekim'de başlayan kriz, ABD ve Sovyet Rusya arasındaki bir dizi toplantı ve görüşmenin ardından 28 Ekim'de Kruschev'in krizi bitiren mesajı ile son bulmuştur.

1962 KÜBA KRİZİ ÖNCESİ ULUSLARARASI ALANDA GENEL DURUM

II. Dünya Savaşı'ndan İngiltere ve Fransa'nın yıpranmış, SSCB ile ABD'nin süper güç olarak çıkması Soğuk Savaş sürecini başlatmıştır. ABD ile SSCB arasında, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan SSCB'nin dağılmasına kadar geçen sürede, Küba Krizi de dâhil olmak üzere dönem dönem görülen gerginlik ve sınırlı çatışmaya Soğuk Savaş denir.[4] Soğuk Savaş deyimi ilk kez 1947 yılında ABD'li Bernard Baruch tarafından kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Orta, Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da SSCB'nin etkisi artmaya başladı ve bu bölgedeki ülkeleri bir ölçüde kendi şemsiyesi altına aldı. Bundan korkan ABD ve İngiltere, Batı Avrupa'da ve başka yerlerde Sovyet yanlısı komünist partilerin iktidara gelmemesi için çeşitli girişimlerde bulundu. Bu gelişmeler iki taraf arasında karşılıklı ittifakların ortaya çıkmasına (NATO, Varşova Paktı gibi) ve gerginliğin giderek tırmanmasına yol açmıştır. Kore ve Vietnam savaşları, Berlin Sorunu, 1956-59 yılları arasında Orta Doğu'daki çekişme, U-2 casus uçağı olayı, Küba Krizi gibi olaylar Soğuk Savaş'ın doruğunu oluşturmuştur. Ancak Küba Krizi, Soğuk Savaş için bir dönüm noktası oluşturmuş, nükleer savaş tehlikesinin ne kadar yakın olduğunu ortaya koymuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya siyasetini şekillendiren gelişmeler ise şunlardır: Bu

2 Kaan Kutlu Ataç, Begüm Sezin Özcan, "1962 Küba Krizi: Amerikan Arşivleri Üzerinden Bir Okuma", Güvenlik. Stratejileri. Dergisi, 2021, Cilt: 17 Sayı: 39, 523-524.

3 Kaan Kutlu Ataç, Begüm Sezin Özcan, "1962 Küba Krizi: Amerikan Arşivleri Üzerinden Bir Okuma", Güvenlik. Stratejileri. Dergisi, 2021, Cilt: 17 Sayı: 39, 524-526.

4 Soğuk Savaş, özellikle siyasi, psikolojik, ekonomik, bilimsel ve teknoloji alanlarında görülmüştür.

dönemde uluslararası siyaseti şekillendiren dört önemli gelişme yaşanmıştır: Geleneksel güç dengesinin merkezî ve en önemli ögesi olan Avrupa'nın savaştan büyük bir tahribatla çıkması, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin savaştan sonra süper güç hâline gelmiş olmaları, nükleer silahların geliştirilmesi, dünyanın çeşitli bölgelerinde sömürgeci devletlere karşı ulusal bağımsızlık hareketlerinin başlaması ve Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya politikası sahnesinden çekilmesinden sonra, dünya en az yirmi yıl kesin çizgiyle "iki kutuplu" bir nitelik kazandı.. Bu iki kutuplu dünya; Doğu Blokuyla Batı Bloku, "kapitalizm-liberalizm-demokrasi" ile "komünizm" veya ABD ile SSCB etrafında arasında meydana gelmiştir. Bu düzende dünya devletleri ya iki bloktan birisini seçmiş ya da Bağlantısızlar Hareketi'ne katılan devletler gibi her iki bloka da eşit mesafede durmaya çalışmıştır.[5]

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası arenada yeni bir düzen kurulmaya başlamıştır. Zira güç dengesi sistemi yerini iki kutuplu sisteme bırakmıştır. Bu iki kutbun bir tarafını ABD, diğer tarafını da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) oluşturmaktaydı. Her iki kutup da demokrasi ve ekonomik alanlara bakış açısıyla farklılıklar göstermekte ve bunları dünyaya yaymaya çalışmaktaydı. Bu bağlamda ABD kapitalist, SSCB ise sosyalist bir yapı sergilemekteydi. İki ülke arasındaki mücadele Soğuk Savaş olarak yeni dünya düzenini oluşturmaya başlamıştır. Soğuk Savaş (1947-1991), II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlayan Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar devam eden süreçte ve başını ABD'nin çektiği Batı Bloku ile Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Bloku arasındaki askerî, ekonomik, politik ve ideolojik mücadelesinin yaşandığı döneme verilen isimdir. Soğuk olarak nitelendirilmesinin nedeni ise iki ülkenin bire bir sıcak savaşa girmeden kutupları eksenindeki ülkelerin mücadelesi ile çatışmasındandır.

Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin yayılma politikasını güçlendiren araçlar, Truman Doktrini ve Marshall Planı olmuştur. Truman Doktrini adını, o dönemin ABD Başkanı Harry Truman'dan almaktadır. Doktrin, komünizm tehdidi altındaki ülkelere mali ve askerî yardım yapılacağını ele alan Sovyet karşıtı bir plandır. Marshall Planı ise yine ABD kaynaklı antikomünist amaçları olan ekonomik yardım paketidir. Bu plan ise adını, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'dan almıştır. Truman Doktrini daha çok askerî alanda destek iken Marshall Planı ekonomik alanda yapılan yardımları içermektedir.

12 Temmuz 1947 Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Amerikan Yardımı Anlaşması imzalanarak, anlaşma çerçevesinde yapılan yardımlarla Türk ekonomisinin önemli bir bölümüne gelen askerî masraflarını azaltmak ve Türk ordusunun silahlarının modern silahlarla donatarak Sovyet tehdidine karşı daha dirençli bir hâle getirmeyi amaçlanmıştır.[6]

Türkiye, Truman Doktrini çerçevesinde ABD'den destek gören ülkeler arasında olmuştur. Truman Doktrini'nin Türkiye'ye etkileri ise şöyle değerlendirilebilir:

Türkiye, fiilen Batı Bloku tarafında yerini almış, küresel emperyalizmin etki alanına girmiştir. Türkiye'nin askerî ve ekonomik olarak dışa bağımlığının temelleri Truman Doktrini ile atılmıştır. Bu ortamda, 1920'li ve 1930'lu yıllarda büyük fedakârlıklar ile elde edilen ulusal savunma sanayi olumsuz etkilenmiştir. Truman Doktrini, Türkiye'de siyasal, ekonomik ve toplumsal anlamda Amerikan tarzını benimseyenlerin yükselişi, buna karşılık Türk solunun

5 "Soğuk Savaş Dönemi", https://ntbal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/27/05/967529/dosyalar/2020_11/04150714_03_soguk_savas_donemi.pdf (Erişim Tarihi: 27.09.2023).

6 Ahmet Köse, "Türk Dış Politikasında 1962 Küba Krizinin Önemi Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 25.

yeşermesi ve sosyal demokrat hareketin gelişmesine engel olunması ve komünizme karşı din motifinin kullanılmasıyla dinî toleransın genişletilmesi hususlarında çok önemli dolaylı rol oynamıştır. Truman ile başlayan ABD yardım ve eğitimleriyle, Türk Silahlı Kuvvetlerinin sadece malzeme altyapısı değil insan altyapısı da değişime uğramaya başlamıştır.[7]

Diğer Avrupa ülkelerine yapılan yardımlar gibi Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye yapılan Amerikan yardımı dört bölüm içinde ele alınabilir:

1-Hibeler: Bu bölüm içinde yapılan yardımları alan devlet, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı hiçbir şey borçlanmaz. Ancak bunları İktisadi İşbirliği İdaresinin (3 Nisan 1948 tarihinde kabul edilen Ekonomik İşbirliği Kanunu çerçevesi içinde Avrupa'ya yapılan Amerikan yardımının yönetimi için kurulmuştur.) onaylayacağı alanlarda kullanmak zorundadır. Türkiye, bu idarenin devamı süresince 1948-1951 yılları arasında ABD'den hibe olarak 62.376.000 $ yardım almıştır.

2-Ödünç: Amerikan yardımının ikinci ana bölümü ödünç verilen paralardır. Eğer yapılan tahsis ödünç şeklinde tahakkuk etmişse o zaman bu para Amerika Birleşik Devletleri'ne borçlanılmış olacak ve bu borçların ödenmesine 1952 Temmuz'undan itibaren başlanacaktır. 1952 yılından 1956 yılına kadar ABD'ye yalnız faiz tutarları ödenecek, o tarihten sonra da 35 sene süre ile %2.5 faizle gerek ana para gerekse faizleri bir arada ve eşit taksitlerle ödenerek borç kapatılacaktır. Türkiye, aynı yıllar arasında ABD'den ödünç olarak 72.840.000 $ yardım almıştır.

3-Dolayısıyla yardım: Bunlar, ABD'nin İktisadi İşbirliği İdaresine giren Avrupa devletleri arasındaki ticareti düzenlemek için yaptığı yardımlardır ve en önemlileri "tiraj hakları" adıyla tanımlanmıştır.

4-Teknik yardım: Bu bölümle de ABD'den getirtilecek teknik uzmanlarla, yardım gören ülkeden staj, tetkik gezisi ve buna benzer nedenlerle dışarıya gönderilen teknisyen, mühendis ve benzeri elemanların ve meslek erbabının gittikleri ülkelerdeki zaruri masrafları karşılanmaktadır.[8]

Marshall Plan önerisinde üç husus önem taşımaktadır: Birincisi, Truman Doktrini'nden farklı olarak, ekonomik destek üzerine vurgu yapılmaktaydı. Yeni politika, açlık, yoksulluk ve kaosla mücadele alanına yer vermekteydi. Herhangi bir askerî yardım söz konusu değildi. İkincisi, ulusal düzeyden bölgesel düzeye (tüm Avrupa kıtası) evrilmişti. Daha önce Türkiye ve Yunanistan örneğin görüldüğü gibi tek tek ülkelerle yardım ilişkisine giren ABD, bu politikasını artık yeniliyordu. Üçüncüsü, bu girişimi engellemeye kalkışacak olan hükûmetler, siyasal partiler ya da grupların Amerika'nın direnişiyle karşılaşacağından bahsediliyordu. Bu sözler, SSCB'ye ve Batı Avrupa'daki komünist partilere yönelik açık bir ihtar niteliği taşımaktaydı.[9]

JÜPİTER FÜZELERİNİN KÜBA KRİZİ ÜZERİNE ETKİLERİ

1957 yılı SSCB'nin Sputnik füzesini uzaya fırlatması neticesinde gerçekleşen teknolojik gelişme sonucunda ABD Eisenhower yönetimi de bu durumu dengelemek adına Avrupa'ya

7 Levent Kalyon, "Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz", s. 21-22, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84525 (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

8 Barış Ertem, "Türkiye ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", s. 392-393. https://www.acarindex.com/pdfs/73004 (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

9 Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 539.

orta menzilli füzeler yerleştirme kararı almıştır. Ancak bu karara olumlu yanıt sadece üç NATO ülkesinden gelmiştir. Bu ülkeler Türkiye, İngiltere ve İtalya olmuştur. Türkiye'ye 15 adet Jüpiter füzesi konuşlandırılmasına ilişkin Türk-ABD Antlaşması 28 Ekim 1959'da imzalanmıştır. Ekim 1959'da İzmir-Çiğli'ye bu füzeler yerleştirilmiştir. Bu durum, SSCB'nin Küba'ya füze yerleştirmesinin ana sebebi olmasa da önemli bir etken olarak değerlendirilebilir.

Özellikle Sovyet kaynakları, Küba'ya füze konuşlandırma kararının arkasında ABD'nin Küba'yı işgalini önleme kaygısını ve SSCB'nin nükleer vuruş kapasitesini artırma amacını iki önde gelen sebep olarak sıralarken, Sovyetleri yakından çevrelemeleri itibarıyla Jüpiter füzelerini de konuşlandırma kararında üçüncü bir etmen olarak özellikle psikolojik açıdan hesaba katmaktadırlar. Bu bağlamda da Jüpiterlerin, söz konusu krizde kapasitelerinin ötesinde işlevselliklerini aşan bir rol oynadıkları görülüyor zira Jüpiterlerin savunma silahı olarak ciddi zafiyetleri olduğu bilinmektedir. Füzelerin yüzeyleri çok ince ve en ufak darbede delinmeye müsait, ateşlemeleri saatler alıyor, isabet oranları düşük ve sadece ilk vuruş için uygun olduklarından da saldırıyı önlemekten ziyade kışkırtıcı, âdeta saldırıya davetiye çıkaran bir özellik taşıyorlardı. Bu özellikler göz önüne alındığında ABD'nin Jüpiterleri yerleştirme kararı almasında bu füzelerin askerî yararlılıklarından ziyade başka etmenlerin rol oynadığı ortaya çıkıyor. Eisenhower yönetimi, 1957 yılında Sovyetlerin Sputnik ve kıtalar arası füzelerde (ICRB) elde ettiği üstünlüğü zaman kaybetmeden dengelemek zorunluluğunu hissediyordu.[10]

Sovyetler Birliği şu hedeflerin peşindeydi:

1. Füze boşluğunu kapatmak: Sovyet lideri Kruşçev, ABD'nin Sovyetler Birliği'ni hedef alan orta ve uzun menzilli nükleer füzelere sahip olduğunu biliyordu. Fakat Sovyetler Birliği'nin "eşiğinde" bulunuyordu. Kruşçev, Berlin müzakerelerinde bir pazarlık aracı arıyordu.
2. İç politikası güçlendirmek: Kruşçev, Sovyetler Birliği'ndeki siyasi konumunu güçlendirmek ve hükûmetine Amerika'ya karşı hoşgörülü olmadığını göstermek istiyordu.
3. Küba'yı korumak: Kruşçev, "ABD'nin arka bahçesinde" yeni komünist devleti desteklemek ve Amerikalıların Castro'yu devirmek için Domuzlar Körfezi gibi başka bir operasyon girişiminde bulunmamalarını sağlamak istiyordu.[11]

DOMUZLAR KÖRFEZİ ÇIKARMASI

Domuzlar Körfezi Çıkarması, 17-19 Nisan 1961 tarihleri arasında ABD destekli Küba mültecilerinin, Fidel Castro yönetimini devirmeye çalışarak Küba'ya düzenledikleri başarısız askerî operasyona verilen isimdir. Bu durum, Küba-Amerika ilişkilerinde önemli bir gerilim yaratırken aynı zamanda da Küba Füze Krizi'ne zemin hazırlayan etkenlerden biri olarak kabul edilmektedir.

ABD, ülkesinde yaşayan binlerce Kübalıyı eğiterek Castro yönetimini devirmeleri amacıyla Domuzlar Körfezi'ne çıkarma yapmalarını sağlamış ve çıkarma başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu durum sonucu ABD'nin prestiji sarsılmıştır. Bu arada SSCB de Küba ile yakın ilişkiler

10 Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", s.648, https://www.researchgate.net/publication/304426548_YENI_BULGULAR_ISIGINDA_1962_KUBA_KRIZI_VE_TURKIYE (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

11 "Soğuk Savaş Döneminde Küba Krizi 1962, https://tesamgenc.com/soguk-savas-doneminde-kuba-krizi-1962/ (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

kurmaya başlamış; 1962'de, ABD'nin hemen güneydoğu komşusu bulunan Castro yönetimindeki Küba'ya, SSCB tarafından onu korumak amacıyla füzeler yerleştirdiği ortaya çıkınca ABD bunu kendisine tehdit olarak algılamış ve ciddi bir gerginlik yaşanmıştır. İki ülke neredeyse sıcak bir savaşa tutuşma noktasına gelmiştir.[12]

1961 yılında ABD, Domuzlar Körfezi Çıkarmasını ve Castro'nun da öldürülmesini hedefleyen Mongoose Operasyonu'nu planlamıştır. 16 Nisan 1961'de gece yarısından biraz önce CIA tarafından eğitilen ve finanse edilen 1500 kadar Kübalı sürgün, Domuzlar Körfezi'nde başarısızlıkla sonuçlanan bir işgal girişimi başlatmıştır. Amaç Fidel Castro ve devriminden kurtulmaktı. Ama küçük düşürücü bir yenilgiye dönüşen bu girişim, Küba'yı Sovyetler Birliği'nin kollarına itti ve Havana-Washington ilişkilerinde bugüne kadar gelen gerginliği pekiştirmiştir.[13]

Domuzlar Körfezi Çıkarması incelendiğinde başarısızlığı bağlamında şu sonuca varılabilmektedir: "Domuzlar Körfezi olayında ise Yürütme Kurulu'nun (Ex-Com) üyeleri şu ortak inançları geliştirmişlerdi: Kübalılar zayıftır; Amerika'da yaşayan Kübalı sürgünler Castro'nun ordusunu yenecek kadar güçlüdürler ve bu nedenle ABD müdahalesine ihtiyaç duymayacaklardır; Kübalı sürgünler adaya çıkar çıkmaz Castro'ya karşı bir sivil ayaklanma başlayacak, eğer sürgünler başarılı olamazlarsa da, dağlara çekilip rejime karşı bir yeraltı direniş hareketi başlatacaklardır. Fakat Castro rejimi, sürgünleri yenecek güçteydi ve gerek bunu destekleyecek gerekse Ex-Com'un kararıyla çelişen bazı bilgilere ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) zaten sahipti. Dahası, adanın coğrafi şartları, adaya ayak bastıklarında sürgünlere adadan geri çekilme imkânı verecek nitelikte değildi. Böylece çıkarma kararı hatalarla doluydu. Bu bağlamda çıkarma kararı 'rasyonel değildi'".[14]

1962 KÜBA KRİZİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE ETKİLERİ

Küba Krizi, Soğuk Savaş'ın iki kutbunu sıcak nükleer bir savaş eşiğine getiren ve atlatılan bu krizden sonra Soğuk Savaş'ın yumuşama evresine girmesini sağlayan önemli bir olaydır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin uyguladığı dış politika bağlamında Batı ile ilişkiler geliştirilmeye başlamıştır. Zira SSCB'nin 19 Mart 1945 tarihinde verdiği bir notayla Türkiye'yle arasındaki 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması'nın yenilenmesini 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden düzenlenmesine ve ülkenin doğusundaki birtakım toprak taleplerinin gerçekleştirilmesine bağlaması ile birlikte Türkiye Batı'ya daha da yaklaşmıştır.[15]

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye, Amerika için önemli bir konuma gelmişti. Sovyetler'e en yakın Batı Bloku ülkesi olmasının yanı sıra Amerikan ekonomisi için önemli bir pazar imkânı sunuyordu. 50'li yıllara gelindiğinde Türk hükûmeti için Sovyet tehdidi birincil

12 Ali Çiftçi, M. Nuri Ural, Alaaddin Vural, "Bazı Metallerin Dünya Siyasi Tarihindeki Önemli Olaylarla Bağlantısının Retrospektif Literatür Taraması Yöntemi ile Araştırılması", https://sssjournal.com/files/sssjournal/966690049_06_60_6_ID2240_VURAL_1453-1461.pdf (Erişim Tarihi: 27.09.2023). s. 1458.

13 "Küba Devrimi Sonrası ABD-Küba İlişkileri", https://www.tesadernegi.org/kuba-devrimi-sonrasi-abd-kuba-iliskileri.html, (Erişim Tarihi: 27.09.2023).

14 Nejat Doğan, "Uluslararası İlişkiler ve Rasyonellik: Bürokratik Politikanın Alana Katkısı ve Geleceğin Öngörülmesinde Rasyonellik Varsayımının Önemi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 3, Yıl: 2012, ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911, s. 96.

15 Ufuk Alkan, "Küba Füze Krizi'nde Türkiye'nin Rolünün Postkolonyal Perspektiften Değerlendirilmesi", Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2021, 5 (2), s. 683.

öncelik gösteriyordu. 1957 yılında Başkan Eisenhower, NATO üyesi ülkelere yeni bir proje önerdi. Bu projeye göre Amerika, Avrupa ülkelerine gerektiğinde Sovyetler'e karşı kullanılmak üzere orta menzilli füzeler yerleştirmeyi öneriyordu. Bu teklife en olumlu tepki, dönemin Menderes hükûmetinden geldi; Türkler, gelecek Jüpiter füzeleri ile hem Sovyet korkusunu kırmayı hem de NATO içinde etkin bir konuma gelmeyi hedefliyorlardı. Türkiye, krizin en önemli parçalarından birisine sahipti. Ancak dönemin kaynaklarını ve gazetelerini incelediğimiz zaman Türkiye'nin böyle bir arzusu olmadığını anlayabiliyoruz. Tıpkı Küba gibi güçlü bir devletin korumasını isteyen Türk hükûmetleri Jüpiter füzeleri ile bunu başarmıştı. Ancak Castro'nun aksine kriz döneminde agresif bir tutumdan kaçınan İnönü hükûmeti her defasında krizin çözümü konusunda Amerika'ya güvendiklerini belirtmişlerdi. Öte yandan krizin başlangıcında çok kritik rol oynayan Türkiye, bu konumunu muhafaza edemedi. Her ne kadar çok güvendikleri ve bağlandıkları Jüpiter füzeleri Amerika'nın tek taraflı kararıyla sökülmüş olsa da yerlerine konuşlandırılan -ve teknolojik olarak daha donanımlı olan- Polaris füzeleri Türk devletinin güvenliğini sağlamaya devam edecekti. Ancak nasıl ki Amerika ve Sovyet ilişkilerinde silahların yerini diplomasiye bıraktığını söylüyorsak aynı şekilde Türk-Amerikan ilişkilerinde artık Amerikalılardan gelecek silah yardımının bir önemi kalmamıştı. Türkiye ve Amerika arasındaki çok eskiye dayanan sağlam ilişkideki ilk çatlak bu olayla yaşanmıştı.[16]

Sovyetler Birliği, 1962 ilkbaharı ile Küba'ya, Türkiye'deki Jüpiter füzeleri benzeri orta menzilli Sovyet füzeleri yerleştirmeye başlamıştır. 16 Ekim l962 yılında Amerikan istihbarat birimleri, Küba'da Sovyet füzelerinin varlığını belirlemiş ve ABD, ateşleme sistemlerini taşıyan Sovyet gemilerinin Küba'ya ulaşmasını önlemek üzere 22 Ekim'den itibaren adayı abluka altına almıştır. ABD, Küba'ya yük taşıyan ticaret gemilerine yönelik engelleme çalışmalarını da Eylül ayı içerisinde gerçekleştirmiştir. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanlığı, 27 Eylül günü yaptığı bir açıklamada, Küba'ya mal göndermeye devam eden ülkelere Amerikan limanlarını da kapatacaklarını duyurmuş, gerginlik daha da artmıştır. Sovyetler Birliği, gemilerini geri çekmeyeceğini, ABD ablukayı kaldırmayacağını bildirdiğinden dünya bir nükleer savaş olasılığıyla karşı karşıya kalmıştır.[17]

Jüpiter füzelerinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti topraklarına ilk yerleştirilme meselesi 1957'de Avrupa'da yapılan NATO Güvenlik Konferansında gündeme gelmiştir ve sebep olarak da Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin güvenliğini gerçekleştirmek olarak öne sürülmüştür. Konferans sonunda Türkiye füzeleri kabul eden ülkelerden biri olarak yerini almıştır. Böylece Jüpiter Füzeleri Nisan 1962 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne konuşlandırılmaya başlamıştır.[18] SSCB'nin kıtalar arası mesafeli (uzun menzilli) füzeler üretmesinden sonra önlem almak isteyen ABD, NATO vasıtasıyla Avrupa'ya orta menzilli Thor ve Jüpiter füzelerini yerleştirmeyi planlamıştı; bunu İngiltere, İtalya ve Türkiye kabul etmiştir.[19] 28 Ekim 1959'da Türkiye'ye 15 adet Jüpiter füzesi konuşlandırılmasına yönelik Türk-ABD antlaşması imzalandı.[20]

16 "Duvardaki İlk Çatlak: Küba Füze Krizi ve Türkiye", https://www.tesadernegi.org/duvardaki-ilk-catlak-kuba-fuze-krizi-ve-turkiye.html (Erişim Tarihi: 27.09.2023).

17 Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası I, 1919-1980, (Ed. Baskın Oran), İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 681-682.

18 Dursun Varlı, "1962 Küba Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri", Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, İzmir, s. 33.

19 Ahmet Köse, "Türk Dış Politikasında 1962 Küba Krizinin Önemi Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 108.

20 Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", s.648, https://www.researchgate.net/publication/304426548_YENI_BULGULAR_ISIGINDA_1962_KUBA_KRIZI_VE_TURKIYE (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

Küba Krizi'nin başlangıcı, Ekim 1962 yılında SSCB tarafından Türkiye'de bulunan Jüpiter füzelerine benzer, orta menzilli Sovyet füzelerinin Küba'ya yerleştirildiğinin ABD tarafından belirlenmesi ile gerçekleşmiştir. Bu bağlamda SSCB, füzelerin ateşleme sistemlerini Küba'ya taşımak istemiş ancak ABD ise bunu engellemek adına abluka uygulamış ve gerginlik had safhaya yükselmiştir.

SSCB lideri Nikita Kruschev, ABD Başkanı John F. Kennedy'ye 26 Ekim 1962 yılında bir mektup yazarak ABD'nin Küba'yı işgal etmemesine karşılık kendisinin de Küba'ya silah sevkiyatını durduracağını belirtmiş, 27 Ekim 1962 yılında yazdığı mektupta ise Küba'daki SSCB füzelerinin çekilmesine karşılık Türkiye'deki Jüpiterlerin kaldırılmasını talep ederek Küba ve Türkiye'de bulunan füzeler arasında doğrudan bir bağlantı kurulmuştur.[21]

Türkiye, Küba Füze Krizi ve Johnson mektubu sonrası Batı'ya olan mutlak bağlılığını yitirmiştir. Zira her iki olayla da Batı Blokunun şartlar gerektirdiğinde gerekli korumayı yapmayacağını kavramıştır.

Jüpiter füzelerinin önce pazarlık konusu yapılmadığı için memnuniyet duyan Türkiye, ABD tarafından 23 Ocak 1963 tarihinde füzelerin sökülmesi önerilip, 1963 yılının Nisan ayında füzeler Türkiye'den tamamen kaldırılınca Jüpiterlerin pazarlık konusu yapıldığını anlamış ve bu durum Türkiye için bir hayal kırıklığı yaratmıştır.[22] Böylece Küba Krizi ile Türkiye'nin Batı'ya mutlak bağlılığı zayıflamıştır. Zira Türkiye, Küba Füze Krizi ve Johnson mektubunun meseleleri ardından çok yönlü dış politikaya geçiş sağlamıştır.

Bu krizde Türkiye'nin kendi topraklarına Jüpiter füzelerini yerleştirmesini kabul etmesindeki en önemli pay hem Batı kutbunda yer alması ve blokuna destek vermesi hem Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden aldığı yaşamsal tehdit hem de o dönem Amerika Birleşik Devletleri'ne duyduğu ekonomik ve askerî ihtiyaçtır.[23]

Küba Krizi, Türkiye için büyük bir devletle ittifak ilişkilerine girmenin zorluklarını da ortaya koyup Amerikan yöneticilerinin Türkiye'yi pazarlık masasına koymakta pek fazla tereddüt etmediğini göstermiştir.[24]

KÜBA KRİZİNİN SONUÇLARI

1. Soğuk Savaş'ın doruk noktasına vardığı bir dönemi yaşatırken aynı zamanda yumuşamaya giden yolu açmıştır.
2. Nükleer bir savaş eşiğine gelinmiştir. ABD ile Sovyetler Birliği, nükleer silahların yayılmasını önlemek için Moskova'da 5 Temmuz 1963 tarihinde Nükleer Silah Denemelerinin Kısmi Yasaklanması Antlaşması'nı imzaladılar.
3. Kriz sırasında ABD ile SSCB arasında doğrudan bir haberleşme hattının kurulmasının önemi vurgulanmış oldu. Ve iki ülke arasında kırmızı telefon hattı çekilmiştir.
4. Geleneksel silahları artırmanın önemi ortaya çıkmıştır.

21 Ufuk Alkan, "Küba Füze Krizi'nde Türkiye'nin Rolünün Postkolonyal Perspektiften Değerlendirilmesi", Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2021, 5 (2), s. 679-680.
22 Ae, s. 692-693.
23 Ufuk Alkan, "Küba Füze Krizi'nde Türkiye'nin Rolünün Postkolonyal Perspektiften Değerlendirilmesi", Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2021, 5 (2), s. 674.
24 Ahmet Köse, "Türk Dış Politikasında 1962 Küba Krizinin Önemi Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 106.

5. Sovyetler Birliği'nin deniz güçleri bağlamında daha başarısız olduğu görülerek yönünü güçlü olabileceği Orta Doğu'ya çevirmesine sebep olmuştur.
6. Türk hükûmeti, ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda bir politika izleyebileceğini ve kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi pazarlık konusu yapmaktan çekinmeyeceğini öğrenmiş oldu.
7. Her iki taraf da zafer kazandıklarını düşünüyordu: Kruşçev, Küba'daki komünist rejimi ABD'nin işgalinden kurtardı ve ABD ile Jüpiter füzelerinin Türkiye'deki kaldırılması için bir anlaşma yaptı. Kennedy, seçim sözünü tuttu ve Sovyetler Birliği'ne karşı çıktı ve nükleer füzeleri Küba'nın dışında tutmuştur. Gelecekte bir çatışma olması durumunda Washington ile Moskova arasında iletişimi kolaylaştırmak için Beyaz Saray ile Kremlin arasında doğrudan telefon bağlantısı sağlayan bir telefon hattı kuruldu. Sovyetler Birliği ve ABD, nükleer savaşın eşiğinde olduklarını fark ettiler ve nihayetinde nükleer silah testlerini sona erdirme sürecini başlatan 1963 Test Yasağı Anlaşması'na yol açan görüşmelere girdiler. Uzun vadede kriz, her iki tarafta da 1960'ların sonlarında stratejik silahların kontrolü (SALT) görüşmelerine girme isteği yaratmış olabilir ve Tuz Antlaşması 1'de herhangi bir ICBM üretmeme konusunda bir anlaşmaya varıldı.[25]
8. Küba Füze Krizi sonucu itibarıyla ABD'nin dünya kamuoyundaki prestijini ve en güçlü ülke imajını güçlendiriyor ve Kruşçev liderliğindeki Sovyetler Birliği gizli planını başarıya ulaştıramadığı için süper güç olma yarışında ikinci plana düşüyordu. Kruşçev'in fazla düşünmeden uygulamaya koyduğu Küba'ya nükleer başlıkların yerleştirilmesi düşüncesi yarıda kalmış ve Sovyet gemileri Amerikan gemilerinin taciz-lerine karşılık verememişti. Kennedy bu olaydan güçlenmiş, Kruşçev ise yıpranmış olarak çıkıyordu. Bu olay, ayrıca Soğuk Savaş Dönemi'nde Amerika'da ortaya çıkan antikomünizm çılgınlığını da göstermesi açısından önemlidir. Büyük bir propaganda mekanizmasıyla yaratılan SSCB ve komünizm düşmanlığı, ABD'yi demokratik olarak seçilmiş birçok sol rejimi CIA'in finanse ve organize ettiği darbelerle yerinden eden baskıcı politikalara yönlendiriyordu. Böylelikle Amerika Birleşik Devletleri demokratik imajından uzaklaşmasına karşın gücün asıl ölçüt olduğu Soğuk Savaş dünya politikasında en büyük güç olarak ortaya çıkıyor ve düşmanlarına yine gözdağı veriyordu.[26]
9. Türkiye, Küba Füze Krizi sırasında ABD'nin politikalarını bağlılıkla desteklemiştir. Nitekim dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel şöyle bir açıklama yapmıştır: "Amerika bizim dostumuz ve müttefikimizdir. Amerika'nın tutumunu anlayışla karşılamamız lazımdır. Biz Türk milleti olarak bağlı olduğumuz antlaşmalara mutlak surette riayet edeceğimiz gibi milletimizin ruhunda mevcut asil vefakârlık dolayısıyla da dostlarımızın müşkül zamanlarında yanlarında bulunmamız kadar tabii bir şey olamaz".[27]

25 "Soğuk Savaş Döneminde Küba Krizi 1962", https://tesamgenc.com/soguk-savas-doneminde-kuba-krizi-1962/ (Erişim Tarihi: 21.09.2023).
26 Ozan Örmeci, http://politikaakademisi.org/2012/06/28/50-yilinda-kuba-fuze-krizi/ (Erişim Tarihi: 21.09.2023).
27 Ufuk Alkan, "Küba Füze Krizi'nde Türkiye'nin Rolünün Postkolonyal Perspektiften Değerlendirilmesi", Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2021, 5 (2), s. 690.

10. Sovyetler Birliği'nde Batı yarım kürede yeni bir sosyal sistem olarak sosyalizmi ve yeni bir ideoloji olarak Marksizm-Leninizm'i seçen ilk ülke olarak kabul edilen Küba'dan kopuş Sovyet liderliğine yakışmamıştır. Ciddi ideolojik ve siyasi sorunlara ek olarak böyle bir boşluk, Küba füze krizinden sonra Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin tamamen ve geri dönülmez bir şekilde kötüleştiği görünen Çin'in yönetimine geçecekti. Ayrıca "kapitalist olmayan gelişme" yoluna girmiş sözde "Üçüncü Dünya" ülkelerinde SSCB'nin prestijine ve Marksist-Leninist ideolojiye ciddi bir darbe indirecektir. Fidel Castro'nun 1963'te bir Fransız gazeteciyle yaptığı röportajda söylediği sözler belirleyicidir: "Kruşçev kendisi gelseydi onu döverdim".[28]

SONUÇ

Küba Krizi ya da Küba Füze Krizi olarak da anılan ve dünyayı nükleer bir savaşın eşiğine getiren olay, uluslararası ilişkiler tarihinde de önemli bir yer almıştır. Krizin kökeni, ABD'nin Türkiye'ye Jüpiter isimli uzun menzilli nükleer başlık taşıyabilen füzeler yerleştirmesine dayanmaktadır. Zira bu durum sonrasında SSCB de kendi sınırlarına bu kadar yakın bir bölgeye yerleştirilen bu füzelerden dolayı hareket geçmiş ve ABD sınırlarına yakın bir bölgeye nükleer başlıklı füzeler yerleştirmekte gecikmemiştir. Fidel Castro, ABD'nin başarısızlıkla sonuçlanan Domuzlar Körfezi Çıkartması sonrasında Sovyet füzelerinin kendi ülkesine yerleştirilmesine müsaade etmiştir. ABD Başkanı Kennedy, Sovyetler Birliği'nden gemileri geri göndermesi talebinde bulunmuş ancak bu talep dikkate alınmamıştır. ABD, müttefiklerini dikkate almadan kendi kendine Küba'ya denizden abluka uygulanmasını ve hiçbir geminin yanaştırılmamasını istemiştir. Bu durum, NATO ve BM tarafından dikkate alınmadıkları algısını da beraberinde getirmiştir. Kruşçev, 27 Ekim 1962 yılında Kennedy'e gönderdiği mektupta, ABD'nin Türkiye'deki füzeleri sökmesi hâlinde SSCB'nin de Küba'daki füzeleri sökeceğini, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı göstereceğini, iç işlerine karışmayacağını ve işgal etmeyeceğini ifade etmesi üzerine Başkan Kennedy de aynı tarihli cevabi mektubunda, Küba'daki füzeler söküldüğü taktirde Küba'ya karşı uygulanan ablukaya son verileceğini ve Küba'yı işgal etmeyeceği güvencesini vermiştir.

SSCB ile ABD arasında varılan anlaşma, Çin tarafından olumsuz karşılanırken Çin ile SSCB arasındaki ilişkiler ciddi şekilde bozulmasına neden olmuştur. ABD bağlamında ise ABD'nin Avrupalı müttefikleri, kendi nükleer programlarını oluşturmaya başladılar. Dünya ise nükleer silah yarışının insanlığı felakete sürükleyeceğini görmüş olmuştur.

Bunalım, Soğuk Savaş'ın zirve noktasına vardığı bir dönemde "detant" ve "müzakere" havası oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Bu dönem, iki kutuplu dünya düzeninde, blokları yaratan devler arasındaki ilişkileri de etkilemiştir. Doğu Bloku içerisinde Çin-SSCB anlaşmazlığı meydana gelmiştir.

ABD ve SSCB, Küba buhranından sonra nükleer silahların yayılmasını engellemek amaçlı Moskova'da 5 Temmuz 1963'te "Nükleer Silah Denemelerinin Kısmi Yasaklanması Anlaşması'nı imzalamışlardır.

28 Mushfig HUSEYNOV, "Küba Krizinde Pravda Gazetesinde Yapılan SSCB Propagandası ve Rusya Kitle İletişim Araçlarında Küba ve Ukrayna Krizi Haberleri", Journal of Communication Science Researches - IBAD ISSN: 2757-8496, May 2023 Volume 3 Issue 2, s. 158.

Küba Füze Krizi, yerel bir çatışmada geleneksel (klasik) silahların önemini göstermiştir.

Herhangi bir bunalım esnasında Washington-Moskova arasında direkt bir haberleşme hattının oluşturulması sağlanmış ve iki başkent arasında kırmızı telefon hattı kurulmuştur.

Türkiye, iki süper güç arasında kaldığını fark etmiş ve coğrafi konumu ile Amerika'yla olan yakınlığının olumsuz neticeleri olabileceğini fark etmiştir.

Küba Füze Krizi sonunda diplomasi ve müzakerelerle sonuçlanmış, dünya nükleer savaştan kıl payı kurtulmuştur ancak bu kriz, uluslararası ilişkilerde kriz yönetimi ve diplomatik çözümün önemini vurgulayan bir sonuç göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA LATİN AMERİKA VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Emine Kılıçaslan

GİRİŞ

Tarihsel bağlamda bakıldığında oldukça sınırlı olan Latin Amerika ve Türkiye ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde göç hareketleriyle başlamıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinde diplomatik olarak başlayan ilişkiler ise özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren gelişme göstermektedir. Gelişme gösteren bu ilişkiler; ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda iş birliği fırsatlarını içermektedir. Bu nedenle Türkiye, özellikle 1996 yılında Latin Amerika ile ilişkilerini geliştirme adımları atarak ilk eylem planını oluşturmuştur.

Bu adımların en belirleyici sebebi küreselleşme sürecidir. Küreselleşme süreci ile birlikte değişen dünya, devletler arası ilişkilere yeni bir boyut getirmiştir. Bu yeni boyut, ulus devletler için neoliberalizm ideolojisi çerçevesinde belirlenmiştir. Doğal olarak küreselleşme süreci ve neoliberalizm ideolojisi, devletlerin yeni dış politikalarında belirleyici olmuştur. Özellikle 1990 sonrası Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte iki kutupluluktan çok kutupluluğa ve çok merkezliliğe geçiş süreçleri, Türkiye için yeni fırsatlar anlamına gelmiştir. Bilindiği gibi uluslararası sistemde çok kutupluluk sürecine giriş ile birlikte küresel dengeler değişmiştir. Çünkü çok kutupluluk üç ve daha fazla devletin eşit koşullarda güce sahip olması anlamına gelmektedir. Eşit koşullarda güç ise askerî güç, ekonomik güç gibi önemli iki temel unsur ve diğer güç bağlamları ile bağlantılıdır. Çok kutuplu dünya sisteminin en tipik özelliği daha az istikrarlı olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında çok kutupluluk eşit güçler arasında ittifaklara ve çatışmalara zemin hazırlayan bir ortamdır. Bu durum savaşlarında önünü açmaktadır.[1]

Bu nedenlerle Türk dış politikasının 1990 sonrası ve özellikle 2000'lerle birlikte yaşadığı değişim, yukarıda bahsedilen küreselleşme ve neoliberal ideoloji ile de bağlantılıdır. Türk dış politikasının son yıllardaki çok boyutluluk açılımlarını bu çerçevede değerlendirmek gereklidir. Bu açılımların başlangıcı 1998 yılı olmuştur. Fakat Türkiye-Latin Amerika ilişkileri ekonomik ve si-

1 https://www.researchgate.net/publication/360963417_Uluslararasi_Sistemde_Cok_Kutupluluk_Tartismalari_ve_Bolgesel_Yansimalari (Erişim Tarihi:17.10.2023).

yasal açıdan 2000'li yıllarla birlikte gelişme göstermeye başlamıştır. Bu gelişme sürecinin temel dinamikleri, Türk dış politikasının 2000'li yıllarla birlikte gösterdiği dışa açılım çabaları ile ilgilidir. Bu çabaların en önemli ekonomik ve siyasal göstergelerinde Türk kamu diplomasisinin payı da büyüktür. Bilindiği gibi kamu diplomasisinin en önemli göstergesi olan kazan kazan politikaları karşılıklı bağımlılık ilişkisini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle kamu diplomasisi alanında oldukça önemli bir kurum olan TİKA, Latin Amerika'da eğitim, sağlık, insani yardım, faaliyetleri ile Türkiye-Latin Amerika ilişkilerine ivme kazandırmıştır. Ayrıca Yunus Emre Enstitüsü, Türk dilinin yaygınlaştırılması açısından kıtada faaliyetlerini diğer kuruluşlarla birlikte sürdürmektedir.

TÜRKİYE-LATİN AMERİKA TARİHSEL İLİŞKİLER SÜRECİNDE DİPLOMASİ

Türkiye ile Latin Amerika arasındaki tarihsel ilişkiler genellikle uzaklık ve mesafe nedeniyle sınırlı ve dolaylı olmuştur. Buna rağmen Latin Amerika ile Türkiye arasında öncelikle ticaret amaçlı ekonomik, bu bağlamda gelişen siyasal ve kültürel ilişkiler çeşitlenmiştir. Bu ilişkiler, tarihsel olarak bazı önemli dönemlerden geçmiştir.

İlk dönem, Osmanlı İmparatorluğu sürecine denk gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, 19. yüzyılın sonlarına doğru Latin Amerika'ya göç edenler olmuştur. Bu göçmenlerin bazıları ticaret ile uğraşan levantenlerdir. 1860 yılında Latin Amerika'ya yerleşen göçmenler "Los Turkos" adı ile çağrılmıştır. Bu göçmenlerin tamamına "Los Turkos" adı vermek doğru değildir. "Los Turkos" terimi, özellikle Türklerin yoğun olduğu Arjantin'e yerleşen Osmanlı göçmenlerini tanımlamak için kullanılmıştır. Bu göçmenlerin birçoğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Latin Amerika ve Türkiye arasındaki ilk ilişkileri başlatmışlardır. Bu göç ve "Los Turkos"lar, Osmanlı İmparatorluğu ve Latin Amerika arasındaki ikili ilişkilerin zorunlu nedeni olmuştur. İkinci göç dalgası, II. Balkan Savaşı ile I. Dünya Savaşı yani 1913-1918 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. "Los Turkos" olarak adlandırılan bu göçmenler, özellikle Arjantin'in başkenti Buenos Aires ve Santa Fe eyaletine yerleşmişlerdir. Göç ettikleri bölgelerde tarım ve ticaret gibi çeşitli sektörlerde çalışmışlardır. Ancak unutmamak gerekir ki bu göçmenlerin içinde sadece Türkler değil Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı etnik ve dinî gruplarından gelen insanlar da bulunmaktadır. Bu nedenle "Los Turkos" terimi, genellikle Türklerin yanı sıra Kürtler, Araplar, Ermeniler ve diğer Osmanlı topluluklarından gelen göçmenleri de kapsamaktadır. Göç eden bu insanlar, Latin Amerika'da yerleşik halkla karışarak kültürel bir etkileşime girmişlerdir. Bugün bile Latin Amerika ülkelerinin çoğunda ve Arjantin'de Türk kökenli insanlar yaşamaktadır ve bu etnik çeşitlilik, Latin Amerika'nın kültürel mozaiklerinden birini oluşturur.

Bilinen ilk tarihsel ilişkinin başlamasıyla birlikte bazı Osmanlı vatandaşlarının, özellikle levantenlerin Latin Amerika'ya ticaret yapmak ve yerleşmek için gittikleri bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlayan ilişkiler zinciri Cumhuriyet Dönemi'nde aralıklarla devam etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin verdiği Kurtuluş Savaşı ve bağımsızlık mücadelesi Latin Amerika ülkelerine örnek teşkil etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte bağımsız bir ulus devlet olarak Türkiye, yeni dış politikasını bu siyasal düzlemde sürdürmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Latin Amerika ülkeleriyle ilk resmî diplomatik ilişkiler de bu dönemde kurulmuştur. Yeni kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti'ni ilk olarak 1926 yılında Şili tanımıştır.

1990'lı yılların ortalarından itibaren büyük oranda değişen dünya sistemi ve neoliberalizmin hız kazanması ile birlikte öncelikle ekonomik ve ticari unsurlara dayalı olarak inşa edilen Türkiye ve Latin Amerika arasındaki ilişkiler, özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi ile birlikte bu doğrultuda kayda değer ilerlemeler göstermiştir.[2] 1990'lı yıllardan itibaren değişen Türk dış politikası da neoliberal politikalar çerçevesinde hareket etmeye ve dünyaya açılmaya başlamıştır. Latin Amerika'ya ilk resmî ziyaret ise 1995 yılında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Latin Amerika'ya gerçekleştirdiği bu ziyaretlerde Şili, Brezilya ve Arjantin'de diplomatik temaslarda bulunmuştur.

1998 yılında başlayan Latin Amerika Eylem Planı 2000'li yılların ortalarına kadar ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan herhangi bir girişim olmadığı için durgunluk yaşamıştır. 2000'lerin başlarından itibaren Türkiye, Latin Amerika ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurma ve iş birliği yapma çabalarına girişmiştir. Türkiye'nin bölgeyle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkileri artmıştır. Türk şirketleri; inşaat, enerji ve telekomünikasyon gibi sektörlerde Latin Amerika projelerine katılmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin ihracatı; Brezilya, Arjantin ve Şili gibi ülkelerle olmuştur. Türkiye'nin inşaat, otomotiv, tekstil ve gıda gibi sektörlerdeki ürünleri Latin Amerika ülkelerinde daha fazla talep görmüştür.

Kısaca Latin Amerika kıta ülkeleri ile Türkiye arasında başlayan ilk ticari amaçlı ziyaretler, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası değişen dış politika açılımlarının da temellerini oluşturmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisinin 03 Kasım 2002 tarihinde tek başına iktidar olmasıyla birlikte Ahmet Davutoğlu'nun girişimleri ile yükselişe geçmiştir. Başbakan Danışmanlığı (2003-2009), Dışişleri Bakanlığı (2009-2014) ve Başbakanlık (2014-2016) görevlerini üstelenen Ahmet Davutoğlu'nun "sıfır sorun" ve "kazan-kazan" politikalarının da etkisi ile kabaca 2002-2010 arası dönemde tekrar yükseliş yaşanmıştır.[3]

2006 yılında Abdullah Gül, Dışişleri Bakanlığı sürecinde Latin Amerika Kıtası'na ekonomik ve siyasal ilişkileri geliştirmek için gezi düzenlemiştir. Latin Amerika ile ilk ekonomik, siyasal ve kültürel ilişki temellerinin atıldığı 1998 "Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı" nı, 2006 yılında Abdullah Gül tekrar harekete geçirmiştir. Çok boyutlu dış politika yaklaşımı ile gerçekleştirilen bu geziler güncel 2006 eylem planı, Türkiye'nin Asya, Afrika ve Orta Doğu bölgelerinin yanı sıra Latin Amerika ülkeleri ile de siyasi, ekonomik ve dahası kültürel ilişkileri geliştirme ve kurumsallaştırma hedefini öncelikli dış politika hedefi olarak benimsemiştir.[4]

Tarihsel süreçte yapılan eylemler sonuçlarını vermeye başlamıştır ve 2010'lu yıllarla birlikte Türkiye-Latin Amerika ekonomik ve siyasal ilişkileri ticaret iş birliği üzerinden yürümeye başlamıştır. Artık ticaret anlaşmaları yapılmaktadır. Örneğin, Şili gibi bazı Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye arasında serbest ticaret anlaşmaları imzalanmıştır.

Günümüzde ise Latin Amerika ülkeleri ile ekonomik, siyasal ve kültürel iş birlikleri sürmektedir. Türkiye, Latin Amerika'daki büyükelçiliklerini artırmaya devam etmektedir. Bu durum, yeni ekonomik ve ticaret faaliyetlerinin artması anlamına gelmektedir. Türkiye, bu bölge

2 Akıllı, E., Donelli F. (2016). Reinvention of Turkish Foreign Policy in Latin America: The Cuba Case. Insight Turkey, 18 (2), 161-181.

3 Aras, B. (2014). Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy Revisited. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 16 (4), 404-418.

4 Levaggi, A. G. (2013). Turkey and Latin America: A New Horizon for A strategic Relationship. Perceptions, 18 (4), 102-108.

ile daha fazla iş birliği fırsatı aramakta ve diplomatik temaslarını güçlendirmektedir. Ancak coğrafi uzaklık ve kültürel farklılıklar hâlâ bazı zorluklar yaratmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye ve Latin Amerika arasındaki tarihsel ilişkiler genellikle sınırlı olmuş olsa da bu ilişkiler son yıllarda gelişme potansiyeline sahiptir. İki taraf arasındaki ticaret ve iş birliği fırsatlarının daha fazla keşfedilmesi beklenmektedir.

TÜRKİYE-LATİN AMERİKA EKONOMİK VE SİYASİ İLİŞKİLER BAĞLAMINDA KAMU DİPLOMASİSİ

Küresel Batı devletlerinin neoliberal politikalarının hayata geçiş süreci olan 1980'ler ve 1990'lar, Türkiye için serbest piyasa ekonomisine geçmeyi ve dışa açılmayı ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de Turgut Özal ile başlayan özelleştirme süreci, günümüze kadar devam eden neoliberal politikalarla sürmüştür. Gerçek değişim süreci ise 1990 sonrasına denk gelmektedir.

Latin Amerika ve Karayipler olarak adlandırılan bölge, 20 milyon kilometrekarelik bir alanda yaşayan 550 milyonu aşkın nüfus, 2 trilyon doları aşkın GSYİH ve 700 milyar doların üzerinde dış ticaret hacmi, 33 ülke ile geniş bir coğrafya olarak önemli bir pazardır. Türkiye, bu pazarda ilk ekonomik ve ticari ilişkilerini küçük adımlarla orta ölçekli olarak yürütmektedir. Büyük adımlar içinde fırsat beklemektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin Latin Amerika ile ticaret ilişkileri, mesafenin uzak olması ve ulaşımın pahalılığı nedeniyle genellikle sınırlı kalmıştır. Ancak 1990 sonrası Türk şirketleri, özellikle inşaat, enerji ve telekomünikasyon gibi sektörlerde proje üretmeye başlamışlardır. Özellikle Venezuela, Kolombiya ve Meksika gibi ülkelerde bu tür projelerde yer almışlardır. Çünkü Latin Amerika, hem nüfus hem de yeraltı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin bir kıtadır. Kıtanın nüfusu 570 milyondur. Kıtada 33 ülke vardır. Kıta, petrol başta olmak üzere zengin kaynaklara sahiptir. Ayrıca Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR), Karayipler Topluluğu (CARICOM), Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu (CELAC), Karayip Ülkeleri Topluluğu (ACS), ANDEAN (Comunidad Andina), Amerikalılar Serbest Ticaret alanı (FTTA) ve Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu (ALADI) gibi önemli bölgesel örgütler kıtada bulunmaktadır.[5]

Latin Amerika-Türkiye arasında gelişen ekonomik ve siyasal ilişkiler ticarete dayanmaktadır. Bu ilişkiler, genellikle enerji, madencilik, inşaat, gıda, otomotiv ve tekstil gibi sektörlerde yoğunlaşmıştır. Ancak bu ilişkiler, daha fazla çeşitlendirme ve derinleştirme potansiyeline sahiptir. Latin Amerika ile yapılan ticaret anlaşmaları ve yatırım projeleri, bu ilişkilerin daha da güçlenmesine katkıda bulunacaktır. Bu nedenle kültürel ilişkilerinde gelişmesi kamu diplomasisi bağlamında oldukça önem taşımaktadır.

Bu nedenlerle 1996 yılında Türkiye Gümrük Birliğine girmiştir. 1997 yılında ise Meksika, Avrupa Birliği ile Serbest Ticaret Anlaşması'nı imzalamıştır. Türkiye ve Meksika arasındaki dış ticaret hacmi, 2011'de 844,5 milyon dolar olmuştur. Bu rakamlar yıldan yıla artış göstermiştir. 2012'de 785 milyon dolar, 2013'te ise 1,2 milyar dolara çıkmıştır. 2013 yılında Türkiye'nin Meksika'dan ithalatı 1 milyar dolardır. İhracatı ise Meksika'ya 238,7 milyon doları bulmuştur.

5 Turan, A. P. (2010, 16 Nisan). Latin Amerika Devletlerinin Bütünleşme Çabaları ve AB Modeli. http://www.bilgesam.org.

Meksika pazarı, Türkiye'nin ithalat yaptığı pazarlar arasında 42. sırada yer almaktadır. 2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin Meksika'yla ticaretinde 762 milyon dolarlık bir ticaret açığı bulunuyor.[6]

Türkiye, Meksika'dan sırasıyla motorlu araçlar, elektrikli makine ve teçhizatlar, televizyon ve ses kayıt makineleri, yedek parça, plastik malzemeler, canlı hayvan, optik, medikal ve fotoğraf malzemeleri[7] ithal etmektedir. Meksika'da Türk müteahhitler inşaat yapmaktadır. 2014 yılında iki müteahhitlik firması Meksika ile proje yapmıştır. Meksika pazarında bulunan Türkiye menşeili firmalar tarafından gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımların 2012 itibarıyla toplam hacmi ise 30 milyon doları[8] bulmuştur.

Türkiye-Şili ilişkileri ise bilindiği gibi tarihsel bir öneme sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk Latin Amerika ülkesi olan Şili ile ekonomik ilişkiler, 2009-2013 yılları arasında başlamıştır. Sonrasında düzenli olarak artış gösteren bu ilişkiler, 2015 yılı itibarıyla 470 milyon dolara ulaşmıştır. Türk ekonomisine önemli katkılar sağlayan bu ticari ilişki, 2018 yılında 386 milyon dolara çıkmıştır. Türkiye'nin Şili'den ithalatı 371 milyon dolara ulaşmıştır. Şili-Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi %45.3 artmıştır ve 757 milyon dolar olmuştur. İhracatta bir önceki yıla göre artış %51.7 olup ülkemiz, iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana ilk defa Şili ile ikili ticarette dış ticaret fazlası verir hâle gelmiştir. 2018 yılında Türkiye, Şili'nin 18. ticaret partneri olmuştur. 2021 yılında Şili'ye olan ihracatımız %123 artarak 627 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ticaret hacmi de bir önceki yıla göre %70 artarak 978 milyon dolar olmuştur. 2022 yılında Şili'ye olan ihracatımız %19 azalarak 511 milyon dolar olmuştur.[9]

Türkiye ile Uruguay arasındaki diplomatik ilişkiler 1947 yılında başlamıştır. İki ülkenin başkentlerinde büyükelçilikler açılmıştır. Dışişleri Bakanlıkları, diplomatik temaslar ve iş birliği konularında çalışmaktadır. Diplomatik ilişkilerin devamında Türkiye ile Uruguay arasındaki ticaret hacmi sınırlı olsa da ekonomik ilişkiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Tarım ürünleri, hayvancılık, enerji, tekstil gibi sektörlerde iş birliği potansiyeli bulunmaktadır. Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ve ileriki dönemde imzalanması hedeflenen Serbest Ticaret Anlaşması'na dair bir referans belgesi imzalanmıştır.

Latin Amerika'nın üçüncü büyük ülkesi Brezilya, 214.3 milyon nüfusu ile en kalabalık ülkesidir. Brezilya ile Türkiye arasındaki ilişkiler, tarih boyunca diplomatik, ekonomik ve kültürel alanlarda birçok farklı düzeyde gelişmiştir. Brezilya ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 1891 yılında kurulmuştur. Brezilya ve Türkiye, ekonomik iş birliği açısından önemli potansiyele sahiptir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi zaman içinde artmıştır. Özellikle tarım ürünleri, madenler, otomotiv endüstrisi ve savunma sanayi gibi sektörlerde iş birliği potansiyeli bulunmaktadır.

Türkiye ile Ekvador arasındaki ticaret hacmi sınırlıdır. İki ülke arasında özellikle tarım ürünleri, tekstil ve bazı endüstriyel malzemelerin ticareti yapılır. Ancak bu ticaret hacmi, diğer ülkelerle kıyaslandığında düşüktür. Türkiye Ekvador ticaret ilişkisi Türkiye'nin Ekvador'a ait en önemli ihracat limanlarını yenileme projeleri, Türk şirketleri tarafından yapılmaktadır. Sonrasında bu limanların işletilmesi de aynı şirket tarafından yapılacaktır. Ayrıca THY'nin kargo uçuşları Ekvador'a başlamıştır.

6 TÜİK, (2014).
7 "İGEME Mexico Country Report 2012", ITC Trademap, TÜİK.
8 http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregi ons&country=MX&region=1.
9 https://ticaret.gov.tr/data/5ef31b9513b876a1ec56ad7b/%C5%9Eili%20%C3%9Clke%20. (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

Latin Amerika'nın en büyük ülkeleri arasında yer alan Kolombiya, 50 milyonluk nüfusu ve dinamik ekonomisi bağlamında Türkiye ile Brezilya'dan sonra ikinci büyük ticaret ortaklığına imza atan ülke olmuştur. Kolombiya, dünyanın en çok kömür üreten ülkeleri arasındadır.

Venezuela ile Türkiye arasındaki ilişkiler ticaret üzerine şekillenmektedir. Özellikle enerji ürünleri, kimyasallar, gıda ürünleri ve diğer malların ithalat ve ihracatı ilişkilerin devamlılığını belirlemektedir. Venezuela, petrol rezervleri açısından zengin bir ülke olduğu için enerji ürünleri özellikle önemlidir. Ancak Venezuela'daki siyasi istikrarsızlık ve ekonomik sorunlar, ticaret ilişkilerini etkilemektedir. Türkiye, Venezuela'daki siyasi iktidarı desteklemektedir. Uluslararası toplumun Venezuela'daki siyasi krizi ve insan hakları ihlallerini eleştirdiği bir dönemde Türkiye'nin Venezuela politikası eleştirilere maruz kalmıştır.

Bilindiği gibi Latin Amerika ülkelerinin genellikle ekonomik ve siyasal ilişkileri, Amerika Birleşik Devletleri ile olmaktadır. Son yıllarda ise değişen dünya sisteminde Çin Halk Cumhuriyeti ile Latin Amerika ülkeleri arasında ekonomik ve siyasal ilişkiler gelişmeye başlamıştır. 2000'li yıllardan itibaren Çin, bu siyasi izleklerin bir uzantısı olarak "küresel bak" stratejisiyle dünyanın farklı bölgelerinde kendine müttefikler edinmeye çalışırken, Latin Amerika'da yükselişe geçen sol popülist hükûmetlerin damgasını vurduğu politik dalga da bölgenin Bolivarcı tam bağımsızlık ideallerinin takibinde Çin'e Amerikan ve Batı hegemonyasına karşı bir alternatif olarak bakmanın yollarını açmıştır.[10]

Bu atılımların 2000'lerdeki devamındaysa Rusya, Hindistan, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Brezilya'nın dâhil olduğu BRICS isimli ekonomik yönü ağır basan bir oluşuma katılmıştır. Çin-Latin Amerika ilişkilerini en üst düzeye taşıyan forumlardan biri Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu (CELAC) 2011'de hayata geçmiştir.[11]

Türkiye, Latin Amerika'daki ekonomik fırsatları değerlendirmek amacıyla siyasal ve kültürel ilişkileri de hızlandırma amacı gütmüştür. Bu paradigma neticesinde Ankara, bölge ülkeleri ile Karma Ekonomik Komisyon (KEK) mekanizmaları kurarak ve Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) imzalayarak ekonomik liberalizasyon sürecinin kurumsal stratejik altyapısını oluşturmaya çalışmaktadır.[12]

Latin Amerika ile başlayan ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkiler doğal olarak devlet kurumları ve bazı Sivil Toplum Kuruluşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Latin Amerika ve Türkiye arasında öncelikle kurumsal stratejik altyapı ilişkileri kurulmuştur. Bu sürece katkı sunan kuruluşlar aşağıda yer almaktadır:

- DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi)
- TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği)
- TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı)
- MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği)[13]

10 Funda Çoban, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi - Social Sciences Research Journal, BANÜSAD, 2022; 5(2), 57-74.

11 Creutzfeldt, B. (2019). https://www.e-ir.info/2019/02/27/overcoming-the-greatest-distance-china-in-latinamerica/ (Erişim Tarihi: 18.05.2023).

12 Mustafa Yetim, (2019). Liberal Temelde Kurumsallaşan Türkiye-Latin Amerika İlişkileri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 2019, Cilt: 19 Sayı: 1, 167-178.

13 İbrahim Kalın, "Turkey and Latin America", Daily Sabah, 14 February 2015; Ariel Gonzales Levaggi, "Turkey and Latin America: A New Horizon for A strategic Relationship", Perceptions, Vol. 18, No. 4, 2013, ss. 99-116.

Yukarıda yer alan kuruluşlar aracılığı ile Latin Amerika-Türkiye arasında ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkiler başlamıştır. Özellikle kamu diplomasisi bağlamında Latin Amerika Türkiye arasında kültürel ve eğitim alanında iş birliklerinin geliştirilmesi doğrultusunda son yıllarda daha hızlı ve gerçekçi adımlar atılmaya başlanmıştır.

Son yıllarda ABD, AB, Rusya ve Çin ile birlikte Türkiye de Latin Amerika ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Türkiye ile birlikte Endonezya ve Hindistan da Latin Amerika'da ticari faaliyetlerde bulunmaktadır.

Türkiye, çok kutuplu rekabet düzeninde Latin Amerika ülkeleri ile kültürel, siyasal ve ekonomik ilişkilerini geliştirmektedir. Bu bağlamda Latin Amerika ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi artmaktadır. Türkiye'nin özellikle Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika gibi büyük Latin Amerika ekonomileriyle ticaretinde bir artış gözlenmektedir. Tarım ürünleri, enerji kaynakları, kimya ürünleri ve tekstil gibi sektörlerde ticaret yapılmaktadır.

Örneğin, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2016 yılının şubat ayında Şili, Peru ve Ekvator temasları, ticari faaliyetlerin yanında siyasal ve kültürel etkileşimlerin de artmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak Latin Amerika ve Türkiye, uluslararası konularda iş birliği yapma potansiyeline sahiptir. Her iki bölge, uluslararası barış, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma gibi konularda iş birliği yapma fırsatları yaratabilir. Ancak Latin Amerika ve Türkiye arasındaki ilişkiler hâlâ gelişmekte olan ilişkilerdir ve bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Uzak coğrafi mesafe, kültürel farklılıklar ve ekonomik faktörler bu ilişkilerin önündeki engeller arasındadır.

TÜRKİYE-LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİNDE DİPLOMASİDEN KAMU DİPLOMASİSİNE GEÇİŞ

Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleri ile diplomatik ilişkileri farklı tarihlerde başlamıştır ve bu ilişkiler, ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilere bağlı olarak zaman içinde gelişmiştir. İlişkilerin başlama tarihleri, ülkelere ve dönemlere göre farklılık göstermiştir. Genel olarak bakıldığında Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleriyle diplomatik ilişkilerinin, 20. yüzyılın başlarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ile gerçekleştiği görülmektedir. Bağımsız bir ulus devlet olarak, Türkiye yeni dış politikasını bu siyasal düzlemde belirlemiştir. Bu bağlamda, Latin Amerika ülkeleriyle ilk resmî diplomatik ilişkiler de bu dönemde kurulmuştur. Latin Amerika Kıtası'nda, genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni resmî olarak ilk tanıyan ülke 1926 yılında Şili devleti olmuştur.

Uzun bir aradan sonra Türkiye-Latin Amerika ilişkileri 1990'lı yılların ortalarında ticari bağlamda kurulmaya başlamıştır. Türkiye ve Latin Amerika arasındaki bu ilişkiler, özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi ile birlikte bu doğrultuda kayda değer ilerlemeler göstermiştir.[14] 1990'lı yıllardan itibaren değişen şey, Türkiye'nin ekonomi ve siyaset bağlamında yöneldiği neoliberalizm politikasıdır. Bu nedenle, Türk dış politikası da neoliberal politikalar çerçevesinde hareket etmeye ve dünyaya açılmaya başlamıştır. Latin Amerika'ya ilk resmî ziyaret ise 1995 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından gerçekleştirilmiştir.

14 Akıllı, E., Donelli F. (2016). Reinvention of Turkish Foreign Policy in Latin America: The Cuba Case. Insight Turkey, 18 (2), 161-181.

Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, kıtaya yaptığı bu ziyarette bölge ülkelerinden Şili, Brezilya ve Arjantin'de diplomatik görüşmeler gerçekleştirmiştir.

Bu bağlamda kazan-kazan politikaları benimseyen ve çok kutupluluk çerçevesinde karşılıklı ekonomik ve siyasal ilişkiler kurulmaya başlamıştır. Türkiye, ticaret devleti paradigması ile bu bölgedeki ekonomik fırsatları değerlendirmeyi ve kültürel ilişkileri hızlandırmayı planlamaktadır. Bu paradigma neticesinde Ankara, bölge ülkeleri ile Karma Ekonomik Komisyon (KEK) mekanizmaları kurarak ve Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) imzalayarak ekonomik liberalizasyon sürecinin kurumsal stratejik altyapısını oluşturmaya çalışmaktadır.[15]

Örneğin, Türkiye-Arjantin ilişkilerinin başlangıcı, Osmanlı Devleti ile Arjantin arasında ilk konsolosluk protokolünün imzalandığı 1910 yılına kadar uzanmaktadır.[16] Türkiye'nin Arjantin ile diplomatik ilişkileri 1926 yılında kurulmuştur. Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte 1926 yılında Roma'da Arjantin ile Türkiye arasında dostluk anlaşması imzalanarak diplomatik ilişkiler başlamıştır.

1998 yılında dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Arjantin'i ziyaret eden ilk Dışişleri Bakanı olmuştur. 2011 yılında ise Arjantin Cumhurbaşkanı Cristina Fernandez de Kirchner 20 Ocak 2011 tarihlerinde ülkemizi ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise 2013 yılında Arjantin'e gitmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, bakanlar ve bazı milletvekilleri, 2018 G20 Buenos Aires Liderler Zirvesinde Arjantin Cumhurbaşkanı Mauricio Macri'yle bir araya gelmiştir. Diğer Latin Amerika ülkeleri ile ilişkiler ise farklı dönemlerde kurulmuş veya güçlendirilmiştir. Türkiye, Latin Amerika ülkeleri ile ticaret, kültürel değişim ve siyasi iş birliği gibi pek çok alanda ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir.

Yukarıda anlatıldığı üzere Türkiye, Latin Amerika ülkeleri ile başladığı, ekonomik ve siyasal ilişkilerin yanı sıra diplomatik ilişkilerini de gittikçe güçlendirmektedir. Birçok Latin Amerika ülkesinde Türkiye'nin büyükelçilikleri bulunmaktadır ve Türkiye, Latin Amerika'da düzenlenen uluslararası konferanslara katılmaktadır.

Latin Amerika ve Türkiye, kültürel etkileşim ve insanlar arası ilişkiler açısından da birbirine yaklaşmaktadır. Özellikle kültürel etkinlikler ve öğrenci değişim programları, bu ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Bu adımların atılmasında aşağıda yer alan kurumlara önemli görevler düşmüştür:

- TİKA
- Yunus Emre Enstitüsü
- Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
- Türkiye Maarif Vakfı
- Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları[17]

Günümüzde Türkiye-Latin Amerika ilişkilerine bakıldığında San Salvador'da açılan büyükelçilikle birlikte 18 büyükelçiliğe ve 1 başkonsolosluğa ulaşılmıştır. Ayrıca TİKA, Yunus Emre Enstitüsü ve Maarif Vakfı aracılığı, bazı üniversitelerimizin de katılımı ile önemli kamu

15 Mustafa Yetim, (2019). Liberal Temelde Kurumsallaşan Türkiye-Latin Amerika İlişkileri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 2019, Cilt: 19 Sayı: 1, 167- 178.

16 https://www.mfa.gov.tr/turkiye-arjantin-siyasi-iliskileri.tr.mfa#:~:text=Cumhuriyetimizin%20kurulmas%C4%B1n%C4%B1n%20ard%C4%B1ndan%20Arjantin'le,Anla%C5%9Fmas%C4%B1

17 Erman Akıllı ve Federico Donelli, "Reinvention of Turkish Foreign Policy in Latin America: The Cuba Case", Insight Turkey, Vol. 18, No. 2, 2016, ss. 161-181.

diplomasisi adımları atılmış ve sonuçlar alınmaya başlamıştır. Bunlara ek olarak THY'nin kıtada 7 ülke ve 8 noktaya gerçekleştirdiği uçuşlar ulaşımın kolaylaşmasını sağlamış; THY, kıtanın en fazla tercih ettiği hava yolu şirketi olmuştur.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın temasları sonucu TİKA, kültürel ve sosyal politikaların gelişmesi için iki bölgesel ofisi üzerinden çalışmalar yapmaya başlamıştır. TRT ve AA ise muhabir göndererek Latin Amerika-Türkiye arasındaki ilk kamu diplomasisi faaliyetlerini gerçekleştirmeye başlamıştır.[18] Bu stratejik atılımların üçlü sacayağı olan ekonomi, siyaset ve kültür ilişkisinin temelleri, ticari faaliyetlerin önünü açarak güven içinde gerçekleşmesini sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Türk şirketleri, Latin Amerika ülkelerine yatırım yapma fırsatlarını değerlendirmektedir. Özellikle inşaat, enerji ve telekomünikasyon gibi sektörlerde Türk şirketleri projeler üretmektedir.

Kamu Diplomasisi Çerçevesinde Türkiye-Latin Amerika İlişkileri

Kamu diplomasisi, devletler arasındaki ilişkileri ve iletişimi geliştirmek, ulusal çıkarları desteklemek, uluslararası itibarı korumak ve sorunları barışçıl yollarla çözmek amacıyla kullanılan bir diplomasi türüdür. Geleneksel diplomasi, hükûmetler arası ilişkileri ve diplomatik temsilcileri içerirken, kamu diplomasisi daha geniş bir anlayışa sahiptir. Kamu diplomasisi, sadece hükûmetler arası ilişkileri değil aynı zamanda sivil toplum kuruluşları, iş dünyası, medya ve diğer toplumsal aktörler arasındaki ilişkileri de kapsamaktadır. Bu bağlamda faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Kamu diplomasisi, bir devletin ya da ülkenin olumlu, pozitif etki bırakarak oluşturmaya çalıştığı tüm tanıtım faaliyetleridir. Arka planda ulusal çıkarlarını tanıtmak, dış politika hedeflerini açıklamak, kültürel ve sosyal değişimleri teşvik etmek, yabancı toplumlarla daha iyi anlayış ve iş birliği sağlamak gibi amaçlarla vardır. Bu tür diplomasi; medya, kültürel etkinlikler, eğitim programları, insanlar arası ilişkiler ve diğer araçları içermektedir. Ayrıca kamu diplomasisi, bir ülkenin uluslararası arenada olumlu bir imaj oluşturmasına ve itibarını korumasına yardımcı olmaktadır.

Kamu diplomasisinin temel ilkeleri, açık ve şeffaf iletişimdir. Bir ülke, kendi değerlerini ve politikalarını daha geniş bir uluslararası topluluğa açıkça ifade ederek diğer ülkelerle daha iyi ilişkiler kurabilir ve uluslararası sorunları daha iyi çözmek için iş birliği yapabilir.

Kısaca kamu diplomasisi, bir ülkenin hükûmeti, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve diğer aktörler arasındaki iş birliğiyle uluslararası ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan bir diplomasi biçimi olarak tanımlanır.

Türkiye'nin Latin Amerika ile ilişkileri uzun bir tarihe sahip olsa da Latin Amerika ülkeleri ile kamu diplomasisi girişimleri 1990'lar sonrasında başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Latin Amerika ile kamu diplomasisi girişimlerine yönelik bazı önemli adımlar aşağıda yer almaktadır:

- Büyükelçilikler Açılması: Türkiye'nin Latin Amerika'daki kamu diplomasisi girişimlerinden biri, ülkeler arasındaki diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla büyükelçiliklerin açılmasıdır. Örneğin, 2012 yılında Türkiye, Kolombiya ve Şili'de büyükelçiliklerini açmıştır.

18 Mehmet Özkan, (2018). Dış politika, Bilim Kitapevi, İstanbul, s.102.

- Latin Amerika Ziyaretleri: Türk hükûmet yetkilileri, Latin Amerika ülkelerini ziyaret ederek bölge ile daha yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu ziyaretler, Türk yetkililerinin bölge ülkeleriyle iş birliği potansiyelini değerlendirmesine olanak tanımıştır.
- İş birliği Anlaşmaları: Türkiye, Latin Amerika ülkeleri ile çeşitli iş birliği anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar; ticaret, kültürel değişim ve eğitim gibi alanlarda iş birliğini desteklemeyi amaçlamaktadır.
- Ticaret ve Ekonomik İlişkiler: Türkiye, Latin Amerika ile ticaret ve ekonomik iş birliğini artırmak için çeşitli adımlar atmıştır. Özellikle Türkiye'nin büyüyen ekonomisi ve Latin Amerika ülkelerinin doğal kaynakları ticaret potansiyelini artırmıştır.
- Kültürel Etkileşim: Türkiye, Latin Amerika ülkeleriyle kültürel etkileşimi artırmak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Bu etkinlikler arasında sanat sergileri, müzik konserleri, film festivalleri yer almaktadır.

Türkiye'nin, 1990'larda başlayan ve 2000'li yıllarla birlikte hızlandırdığı çok yönlü dış politikası Latin Amerika ve Karayipler bölgesini de kapsamıştır. Bu politikayı 2006 yılında aktif hâle getiren Türkiye, "Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı" ile harekete geçmiştir. Bu bağlamda, 2006 yılını Latin Amerika yılı olarak ilan etmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) aracılığı ile kalkınma iş birliği projelerini uygulama adımlarını atmaya başlamıştır. Ayrıca insani yardımlarla da bölgenin yanında durmaktadır.

1998 ve 2006 Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planları ile birlikte başlayan Latin Amerika açılımında en önemli rol; Dışişleri Bakanlığı, TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlara düşmüştür.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) Latin Amerika Faaliyetleri

TİKA, Latin Amerika'da on yılda çok önemli projelere imza atmıştır. Bu süreçte eğitim, sağlık, tarım ve altyapı projeleriyle 172 faaliyet gerçekleştirmiştir. İlk ofisini Meksika'da 2014 yılında, ikincisini ise 2015'de Kolombiya'nın Başkenti Bogota'da açmıştır. TİKA bu iki ofis ile kıtada Paraguay, Venezuela, Guyana ve Arjantin'e kadar Latin Amerika ülkelerinde kültürel faaliyetlerini sürdürmüştür. Ayrıca yapılan insani yardımlar ve kadınlara ilişkin projelerin desteklenmesi ile Türkiye, Latin Amerika köprülerini sağlamlaştırma adımları atmıştır. TİKA'nın gerçekleştirdiği projeler aşağıda yer almaktadır:

- TİKA Kolombiya'da Orejon'da okul yaptı. Orejon, Kolombiya'da ulaşımın katırlarla sağlandığı zorlu coğrafi koşullara sahip bir bölgedir. Evler birbirinden uzaktır.
- TİKA, "Tecrübe Paylaşım Programı 2018" çerçevesinde Türkiye'den 11 üniversite öğrencisi Kolombiya'da İspanyolca öğrendi.
- TİKA, El Charco La Tribuna Okuluna iki adet bot temin etti. 300 öğrencinin okula ulaşmalarına destek verdi.
- TİKA, Kolombiya, Peru ve Brezilya'da bulunan bazı hastanelere tıbbi cihaz desteğinde bulundu.
- Kolombiya, Santa Rosa de Cabal 'de 2017'de "Engelli Bireylerin Topluma Kazandırılması Projesi" rehabilitasyon merkezinin ihtiyaçları karşılandı.
- Şili'de bulunan Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu TİKA aracılığıyla yenilendi. Okulun sosyal ve spor tesisleri tekrar tamir edildi.

- Türkiye Bursları ile 13 Arjantinli öğrenci eğitim almıştır.
- Surinam, Bolivya ve Guyana'ya ambulans verildi.
- Meksika'da bulunan Baja California eyaletinde yer alan Tijuana Devlet Hastanesine yenidoğan yoğun bakım ünitesi kuruldu.
- TİKA tarafından Union Arabe de Beneficencia Huzurevi Santiago'da yenilendi.
- Kolombiya Cucuta'ya, Venezuela'dan göç eden ve ailesini geçindiren 12 kadına kendi işlerini kurma desteğinde bulundu.
- Şili, Linares bölgesinde Kadınlar Birliğine ekipman desteği verdi. Ayrıca Kolombiya'nın Medellin şehrine bağlı Pueblo Nuevo ve Orejon köylerinde yaşayan 55 kadına tavuk ve yumurta üreticiliği için destekte bulundu.
- Kolombiya'nın Chaparral bölgesi Dario Echandia pazarında geçimi et, tavuk ve balıkçılık üzerine olan 46 aileye çalışma ekipmanı verdi.
- Bolivya'da yaşayan çok yoksul Quechua ve Aymara yerlilerinin organik üretim sertifikası alması ve ürettiklerini satabilmeleri için 18 adet hafif tane ayırma makinesi desteği verdi.
- TİKA, geçen yıl Meksika'da meydana gelen depremin hemen ardından bölgedeki ihtiyaç sahiplerine yardım kolileri ulaştırdı.[19]

Yunus Emre Enstitüsü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri

Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin kültürel diplomasi ve Türk kültürünün yurt dışında tanıtılması amacıyla kurulan bir kurumdur. Enstitü, faaliyetlerini yurt dışında Türk kültürünü tanıtmak ve Türkçe öğretmek amacıyla sürdürmektedir. Yunus Emre Enstitüsünün Latin Amerika'daki faaliyetleri aşağıda yer almaktadır:

- Türkçe Dil Kursları: Enstitü, Latin Amerika'daki birçok ülkede Türkçe dil kursları düzenlemektedir. Bu kurslar, Türk kültürünü ve dilini yerel halka öğretmeyi amaçlamaktadır.
- Kültürel Etkinlikler: Yunus Emre Enstitüsü, Latin Amerika'da çeşitli kültürel etkinlikler düzenlemektedir. Bu etkinlikler arasında Türk müziği konserleri, sergiler, sinema gösterimleri, söyleşiler ve dans gösterileri bulunabilir.
- Kitap ve Sanat Sergileri: Enstitü, Türk yazarlarının eserlerini tanıtmak ve Türk sanatını Latin Amerika'ya taşımak için kitap ve sanat sergileri düzenlemektedir.
- Akademik İş Birliği: Yunus Emre Enstitüsü, Latin Amerika üniversiteleri ve kültürel kurumları ile iş birliği yaparak Türk kültürünün ve dilinin tanıtılması için akademik faaliyetlerde bulunmaktadır.
- Online Eğitim: Enstitü, çevrim içi platformlar aracılığıyla Türkçe öğrenmek isteyen Latin Amerikalılara çevrim içi dersler sunmaktadır.
- Türk Film Günleri: Yunus Emre Enstitüsü, Türk filmlerini tanıtmak amacıyla Latin Amerika ülkelerinde "Türk Film Günleri" düzenlemektedir.
- Yunus Emre Enstitüsü, Latin Amerika'da Türk kültürünün ve Türkçenin tanıtılması ve bu coğrafyadaki kültürel etkileşimi artırmak amacıyla çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetler, Türkiye ile Latin Amerika arasındaki kültürel ve diplomatik ilişkileri güçlendirmeye yardımcı olmaktadır.

19 https://www.tika.gov.tr/tr/haber/T%C4%B0KA,%20Latin%20Amerika'da%2010%20Y%C4%B1lda%20172%20Proje%20ve%20Faaliyet%20Ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirdi-49133 (Erişim Tarihi: 17.10.2023).

- 2022 Mart ayında Arjantin'de Yunus Emre Kültür Merkezi faaliyete geçmiştir. Türkçe kurslara yaklaşık 1000 öğrenci başvuru gerçekleştirmiştir.

Latin Amerika ülkelerinden Arjantin ve Meksika'ya yönelik çevrim içi Türkçe kursları 8 Haziran 2020 tarihinde başlamıştır. Arjantin'den 400 ve Meksika'dan ise bin kişi Türkçe kurslarına kayıtlanmıştır. Venezuela, Şili ve Kolombiya'da kurslar açılmıştır.[20]

Bu anlattıklarımıza ek olarak Latin Amerikalı pek çok öğrenci, Türkiye'de üniversite ve uzmanlık eğitimleri almaktadır. Özellikle Ankara Üniversitesinin Latin Amerika'da kurduğu ve Türk tarih ve kültürünü anlattığı, Türkçe öğrettiği bölümleri 10 yıldır faaliyettedir.

Kıtada "Binbir Gece Masalları", "Fatma Gülün Suçu Ne?", "Gümüş", "Muhteşem Yüzyıl" gibi Türk dizileri çok rağbet görmektedir. Bu diziler, Türk kültürünün aktarımında oldukça önemli yere sahiptir.

Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türkiye Cumhuriyeti'nin yurt dışındaki Türk vatandaşları ve akraba topluluklarla ilişkilerini yöneten bir devlet kurumudur. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının amacı; yurt dışında yaşayan Türk vatandaşların Türk kültürünü ve kimliğini korumalarına, destek olmak; eğitim, sağlık, iş ve benzeri konulardaki ihtiyaçlarına yardımcı olmaktır. Ayrıca Türkiye ile yurt dışındaki Türk toplulukları arasındaki bağları güçlendirmeyi de hedeflemektedir. Bu bağlamda aşağıda yer alan görevleri yürütmektedir:

- Türkçe öğrenimini teşvik etmek ve Türk kültürünü tanıtmak için çeşitli projeler ve etkinlikler düzenlemek,
- Yurt dışındaki Türk topluluklarıyla iş birliği yaparak onların sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmalarına katkıda bulunmak,
- Yurt dışındaki Türk topluluklarına Türkiye'nin tarihini, kültürünü ve diğer önemli konuları tanıtmak.[21]

Türkiye Maarif Vakfı

Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti adına yurt dışında eğitim alanında faaliyet gösteren Maarif Vakfı; okulları yönetmek, desteklemek ve koordine etmek amacıyla kurulan bir devlet kurumudur. Vakıf, yurt dışındaki Türk okullarının, kolejlerin ve eğitim kurumlarının yönetimini üstlenmiştir. Bu okullar, Türk kültürünü ve eğitim sistemini yurt dışındaki öğrencilere tanıtmayı amaçlamaktadır.

Yurt dışındaki Türk okullarının eğitim ve kültürel faaliyetleri; yurt dışındaki öğrencilere Türkçe öğretimi, kültürel etkinlikler, eğitim materyalleri sağlama ve öğrenci değişim programları gibi faaliyetleri düzenlemektir.

Türkiye Maarif Vakfı, yurt dışındaki ülkeler ve yerel yetkililerle iş birliği yaparak eğitim alanında iş birliği ve diyalogu teşvik eder. Ayrıca eğitim alanında uluslararası ilişkileri geliştirmek amacıyla çalışmalar yürütür.

20 https://www.yee.org.tr/tr/haber/turkceyle-kurulan-dostluk-tum-dunyaya-yayiliyor. (Erişim Tarihi: 20.10.2023).
21 https://ytb.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 21.10.2023).

Türkiye Maarif Vakfı, Türkiye Cumhuriyeti hükûmetinin yurt dışındaki eğitim kurumlarına yönelik politika ve girişimlerini yönlendiren bir kurumdur. Vakıf, yurt dışındaki Türk okullarının yönetimini devralarak bu okulların Türk kültürünü ve eğitim sistemini tanıtarak daha geniş bir öğrenci kitlesine ulaşmasına katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları

Ankara Üniversitesinde Latin Amerika Çalışmaları; Latin Amerika ülkeleri, kültürü, tarihi ve siyasi olaylarına odaklanan bir araştırma ve öğretim alanını ifade eder. Ankara Üniversitesi, Latin Amerika konularına ilgi duyan öğrencilere ve araştırmacılara bu alanda eğitim ve kaynaklar sunan birkaç Türk üniversitesinden biridir. Latin Amerika Çalışmaları genellikle şu alt alanları içermektedir:

- Latin Amerika Tarihi: Bu alanda, Latin Amerika'nın kolonizasyon tarihi, bağımsızlık hareketleri, çağdaş siyasi olaylar ve kültürel gelişmeler gibi tarihî olaylar incelenir.
- Latin Amerika Siyaseti: Latin Amerika'daki siyasi sistemler, hükûmetler, siyasi liderler ve siyasi olaylar hakkında çalışmalar yapılır. Bu alan aynı zamanda Latin Amerika ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkileri de kapsayabilir.
- Latin Amerika Kültürü: Bu alanda, Latin Amerika'nın kültürel zenginlikleri, sanat, edebiyat, müzik ve geleneksel dinî ritüeller gibi kültürel ögeler incelenir.
- Latin Amerika Ekonomisi: Latin Amerika ekonomileri, kalkınma sorunları, ticaret ve yatırım fırsatları hakkında çalışmalar yapılır.

Ankara Üniversitesinin Latin Amerika Çalışmaları alanındaki programları, genellikle Latin Amerika uzmanlarından oluşan öğretim kadrosu tarafından yürütülür. Bu programlar; lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde sunulabilir. Öğrenciler, Latin Amerika ile ilgili dersler alabilir, araştırma yapabilir ve bu alanda kariyerlerine hazırlık yapabilirler. Latin Amerika çalışmaları alanındaki programlar, özellikle uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, tarih, kültürel çalışmalar, iktisat ve benzeri alanlarda eğitim almak isteyen öğrencilere hitap etmektedir.[22]

SONUÇ

Genel olarak bakıldığında Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleriyle ilişkileri, 1990 öncesi sadece diplomatik çerçevede bazı Latin Amerika ülkelerinde açılan büyükelçilikler seviyesinde yürürken 1990 sonra ilişkiler boyut değiştirmiştir ve kamu diplomasisi düzeyine çıkılmıştır. Bu durum, bağlı bulunulan küresel Batı'nın neoliberalizm ideolojisi yaklaşımının Türkiye'ye yansımasıdır.

Bu nedenlerle Latin Amerika ülkeleriyle 1990 sonrası başlayan ve 2000'lerle birlikte uygulamaya geçilen önemli ekonomik iş birliği ve ticarete dayalı ilişkiler başlamıştır. Bu ilişkiler, devamında siyasal ilişkiler ve kültürel etkileşim süreçlerini tetiklemiştir. Latin Amerika-Türkiye iş birliği; enerji, inşaat, tarım ürünleri ve savunma sanayi gibi çeşitli sektörleri kapsamaktadır. Türkiye, bu bölgelerle daha fazla diplomatik, ekonomik ve kültürel bağlar kurmaya çalışmaktadır.

Günümüzde bakıldığında Türkiye'nin 1998 yılında başlattığı ilk Latin Amerika Eylem Planı'nın meyveleri bugün toplanmaya başlanmıştır. Büyük ölçüde tamamlanan ekonomik,

22 http://latinamerika.ankara.edu.tr/ (Erişim Tarihi: 21.10.2023).

ticari, siyasal ve kültürel adımlar, bir sonraki adımların zeminini hazırlamıştır. 2002 yılında 1 milyar dolar ile başlayan ticaret hacmi, günümüzde 15 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin toplan dış ticaretinin yüzde 3'ünü oluşturan ticaret hacmi, gelecekte daha da büyüyecek gibi görünmektedir.

Türkiye'nin Latin Amerika ile kamu diplomasisi girişimleri, iki bölge arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesine ve iş birliğinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Her iki taraf da bu ilişkilerin daha da güçlenmesini ve ortak çıkarlara dayalı iş birliği fırsatlarını değerlendirmeyi hedeflemektedir. Amazon Ormanları ve nehirleri ile birlikte çok zengin doğal kaynaklara sahip olan Latin Amerika Kıtası 600 milyonu aşkın bir nüfusa da sahiptir. Bu bağlamda oldukça önemli bir pazar olan Latin Amerika ile Türkiye arasındaki ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi Türk kamu diplomasisinin gücü açısından oldukça önem taşımaktadır.

5. Bölüm

VAKA ÇALIŞMASI: ARJANTİN

SOCIAL INEQUALITY IN LATIN AMERICA: SOCIAL SCIENCE APPROACHES TO LIVING CONDITIONS IN ARGENTINA CONCEPTS, TECHNIQUES AND INSTRUMENTS

María Agustina Coloma

INTRODUCTION

Latin America is often characterized as the most unequal region in the world. On the other hand, various political and scientific agendas focus on mechanisms of equalization and social inclusion. The social and urban question and the living conditions of the working class have been areas of interest and study where social hierarchies and social distribution have been problematized.

When we speak on inequality, we are talking about a problem common to the whole world, but particularly in Latin America. This issue is related to wealth, but it is a topic more akin to appropriation and distribution than to production. There are two unavoidable starting points to observe social inequality, if we think that this phenomenon studies the distributive principles of each society; we have to pay attention to the equality-freedom binomial, on the one hand, and to the idea of social structure, on the other. These two elements are important for understanding inequalities because they help us to make a reading of the most basic organization of a society, the social bond.

Within the framework of an abundant production on the subject of social inequality, we will concentrate on some of the fundamental elements that constitute the subject and the field of social inequality at the level of contemporary sociology in the last twenty years.

In this sense, we based this writing on other working papers in Spanish, mainly in the dissertation titled "Perspectives on Social Inequality. An approach to the dialogues between theory and empirical knowledge in contemporary sociology", with the idea of being able to share references and debates specific to the Latin American context.

These productions sought to account for the existence of different conceptions on equality and social justice, social structure and the study of living conditions. The aim of this document is a reconstruction on a regional and local scale from the perspective of the sociological discipline.

The purpose of this chapter is also to frame discussions of social inequality within studies of living conditions, highlighting continuities and ruptures with other approaches in social science. To this end, we will begin by briefly reviewing the general assumptions surrounding discussions of social inequality.

To begin with, we will take up some reflections on the notions of social justice and social structure.

We will then focus on the development of local discussions on the issue of living conditions, and in particular we will reconstruct some important antecedents in the development of this problematization. These are the studies that refer to social structure, marginality, exclusion and poverty in the disciplinary context of Argentina.

We will conclude by seeking to reconstruct the sociological point of view on social inequality and by giving an overview of the different approaches to the problem that are present in the most relevant research.

KEYS TO UNDERSTANDING INEQUALITY: SOCIAL JUSTICE AND SOCIAL STRUCTURE

We must return to two fundamental axes for the demarcation of the field of social inequality studies that serve to organize social hierarchies at a more abstract level, mainly the different notions of social justice and social structure. These two axes function like sides of a coin, they interrelate to shape conceptions of inequality.

Social inequality in its most general conception is related to the distributive principles of each specific historical and geographically determined society. As an academic concern within the field of sociology, this subject arises linked to studies of social structure, *"Sociologists speak of the existence of Social Stratification to describe inequalities. Stratification can be defined as the structural inequalities that exist between different groups of individuals".*[1]

The argumentative movement will then go from differentiation to inequality, and finally to social hierarchization, as three logical steps that shape the groups and their hierarchical differences in each country. Let us examine these conceptions a little more closely.

The form of organization of work in modern societies, unlike the forms of organization of work in the ancient world, involves two simultaneous processes: an increasing fragmentation of productive processes, and the consequent coordination of circuits for the assembly and consumption of products, even on a global scale.

As Durkheim had already stated in The Division of Social Work[2], in complex societies the social bond is organized on the basis of differentiation. This statement, which is still relevant today, points out that interdependence becomes a form of organization of common welfare. These forms result in societies with high degrees of social differentiation; at the macro-social level, identification is no longer sought but differentiation.

Social differentiation and inequality are related processes, but they do not refer to the same thing. For a differentiation to become inequality, a social and political process must

1 Giddens, Anthony. (2000). **Sociología**. Madrid, Alianza Editorial,2000. p. 317.
2 Durkheim, Émile. **De la división del trabajo social,** Bs. As, Schapire, 1967; [1893].

mediate. In this process, the unequal distribution of goods in favor of a particular social group is configured. Thus, in a modern society that has abolished the privileges of nobility, there are differentiated appropriations based on different criteria of social hierarchization.

To understand how this structuring takes place, it must be noted that the justifications, categorical hierarchies and values that serve to argue for the legitimacy of unequal forms of organization are not static and are inscribed in power relations: *"Inequality cannot be understood apart from the power relations that operate at different levels and dimensions of social life".*[3]

In this way, a veiling operation is carried out as a result of which we tend to justify asymmetries in distribution, often this justification has its origin in individual attributes that are perceived as "natural characteristics" of the subjects, overshadowing the political and contingent origin of the justifying criteria of social hierarchies.[4]

Adding to this, we sustain, together with Dubet,[5] that in modern societies inequality is a form of justification of the distribution of goods and social capabilities, in other words, of social justice.

Another interesting contribution is made by Mora Salas in his book Social Inequality: New Approaches, Old Dilemmas?[6] For the explanation of inequality, he states that studies have opted for an explanation that emphasizes either the distribution of capabilities and resources among individuals, or the unequal nature of exchange patterns and relationships, or finally, structural asymmetry. These three emphases thus define perspectives which, taken separately, have limitations.

In the case of the perspectives that are closer to the individual or closer to social action, we might say that attention is put onto individual resources and capabilities. Those who emphasize interactions emphasize that this phenomenon is found in social relations and how these translate into power relations over time, and research tends to focus on the categorical pairs (categories of opposites such as female-male) that shape social life. Studies that emphasize structural conditioning emphasize the location of people in the social and economic structure and the unequal distribution of benefits.[7]

Both Dubet and Reygadas propose an overcoming view that combines elements of the three perspectives mentioned above, and propose their own approaches.

We will take up Dubet's approach to equality in order to delve into the relationship between the modern State and the wage society, freedom and equality; there is also a very important contribution made by Reygadas, who develops the concept of vital opportunities to understand the mechanisms by which inequality operates.

Dubet takes two of the classical dimensions for the study of inequality, his starting point is the study of equality and its different conceptions, based on the reflection on equality of positions and equality of opportunities, and he wields them in such a way as to understand their benefits and limitations. He understands that equality of position and equality of opportunity

3 Reygadas, Luis. **La apropiación. Destejiendo las redes de la desigualdad,** Anthropos, Barcelona, 2008.
4 Tilly, Charles. **En La desigualdad persistente**. Manantial Buenos Aires, 2000.
5 Dubet, Françoise **Repensar la justicia social**. Siglo XXI Editores, Madrid, 2011.
7 Muñiz Terra, Leticia, Verd, Joan Miquel, "Theoretical-methodological elements for comparative analysis of social inequalities in life courses", **Towards a Comparative Analysis of Social Inequalities between Europe and Latin America**, Pedro López-Roldán y Sandra Fachelli (Eds.). Cham, Springer, 2021, pp. 295-329.

are not in principle contradictory, but since they have different implications, it is necessary to give priority to one of them in the field of social intervention.

We will briefly delimit the two egalitarian models to show what is defined by the two perspectives.

The principle of equality of positions refers to equality of place, i.e. the places that individuals occupy in the social structure, based on the idea that not everyone occupies an equivalent position and seeks to reduce the different inequalities by shortening the distances between these positions.

The main criticism of this conception has to do with its conservative and not very dynamic character, since, in its eagerness to equalize, it tends to fix people in positions in the social structure, even when these positions are subordinate and determine them in a situation they do not consider fair.

The conception of equal opportunities is based on another principle, the principle of differentiation, which consists of offering equal opportunities in order to favor the meritocratic principle. It is a conception that is not originally against inequalities, it is only in dissonance with those that are unjust. Therefore, proposals made in accordance with this idea of equality will tend to seek to promote opportunities that can be taken advantage of as a result of individual merit.

The main criticisms of this conception are based on the observation that in a meritocratic society, inequalities arising from merit are justified, so that both success and failure are argued and the unsuccessful are blamed for their fate.[8]

Another critique is that in the historically constituted reality there is also no context in which the starting conditions are exactly equal; moreover, it is a type of principle that is not against inequalities in themselves, and tends to see these differentiations as if they were characteristics of people. It becomes difficult when merit mediates the criterion of equality to decenter oneself from the individual plane of personal characteristics and gifts.

The two forms of equality are even complementary, although Dubet's position is clear with respect to priorities, he states that equality of positions should be taken first as a distributive criterion of social justice, according to what he argues in his explanation, positions determine opportunities.[9]

Additionally, he argues, contrary to the most extreme liberals, that when the only regulatory factor is the meritocratic one, this becomes a detriment to the whole social body. Rawls tries to contribute to this discussion on justice by suggesting that the emphasis should be on the conditions of the processes from which merit emanates, i.e., the rules of the game should allow fair competition.

In this way, Rawls formulates his own conception of justice, which he himself calls procedural justice, in order to emphasize the process and not so much the content in the result".[10]

These scholars understand that the State can be a great tool to improve the distribution

8 Dubet, op cit., p. 82.
9 Dubet, ibid, p: 99.
10 Mora Salas, M. op cit., p. 31.

mechanisms of a society, in this sense, individuals are never fully free, capable and equal in the face of opportunity, there is no ideal market situation, but the cultural and socio-political processes go through social justice and equity. The aspects of equality that they observe and how it is imposed in modern society, serve to retake the questions about what is the criterion of justice that prevails, what is the level of inequality that each society tolerates,[11] and what are the options as a community in the face of the results that are produced from this phenomenon.

It is interesting to note then that a proximity to equality of opportunities will be compatible with a focus on the individual, while an approach based on equality of positions, conditions or results will tend towards structural views and explanations. Theories centered on interaction are compatible with the idea of equality of positions or conditions.

As a reflection on the above, we can state that in current discussions what is being sought are the tolerable limits of inequality; it is no longer expected to eradicate it in the face of an ontological equality.

The nature of the social bond, the different treatment by States of certain groups and subgroups, and the multiple identities and identifications[12] that may arise from the market, the State or interpersonal ties are some of the topics of the research questions in this regard.

The processes that generate inequalities are also addressed on the basis of social structure and mobility.

At a general level, social stratification is a way of approaching hierarchization, considering that groups of individuals share conditions of existence and form particular social hierarchies. Social inequality cannot be understood apart from structural processes.

Although studies on social classes are an autonomous field in themselves, in this opportunity we will limit ourselves to outline some of the contributions to the study of social inequality, the points of convergence and divergence and the consequences that these constructions have when it comes to thinking about social inequality.

In modern Western societies, we find the absence of strata or castes that evidence these groupings, it is then that there is a tendency to group individuals who share similar privileges or living conditions.[13]

The debates on social justice and the role of the state in the twentieth century arise from the tensions between capitalism and democracy in the national states. The nation-states succeeded in amenitizing the components of capitalism and democracy on account of inclining the character of the State to one of the two poles of the freedom-equality duo. In this way, different configurations of the Welfare State are generated.

We can identify that the theories have been refined from basically two perspectives: those developed by Karl Marx and those developed by Max Weber. Subsequently, we can find two paradigms indebted to these important thinkers, which are the neo-Marxist paradigm and the neo-Weberian paradigm.

Although at first these paradigms were generated from the logic of opposition and

11 Mora Salas, M., ibid, p. 31.
12 Lahire, Bernard, **El hombre plural. Los resortes de la acción,** Barcelona, Ediciones Bellaterra, 2004.
13 Giddens, op cit. p. 316.

were thought to be incompatible, at present there is a paradigmatic rapprochement between Marxists and Weberians for the study of social classes.[14]

This form of grouping is called social stratification. We will also consider that stratification, then, is a way of classifying by grouping individuals who share certain material or symbolic conditions into classes.

We understand that the character of social classes in sociology plays an important role as an analytical category of the researcher, in this sense we follow Muñiz Terra and Roberti when they state: *"... social classes are not a reality of society, but a category of sociology. As Thompson (1977) argues "class does not exist outside the lived experience of subjects and is only constructed as a collective category historically or analytically". In the same spirit, Bourdieu (2012) argues that the sociologist, depending on the objectives of his research, can group together individuals who are close and equal in the relevant characteristics of what he is studying".*[15]

We can see that the boundaries of each class and the criteria for this grouping will be modified according to the criteria of the researchers, this becomes important to emphasize, classes are not watertight compartments of reality, they are groupings made by researchers to describe and explain different aspects of reality.

To the analysis of classes focused on property, exploitation and economic factors, developed by Marx, Weber adds and prioritizes the dimensions of status, party and market[16]. The result of these analytical decisions has consequences in the schemes that are constructed at the time of thinking the divisions within the social space, in such a way that the general results differ from each other.

Taking the reflections on classes of Erik Olin Wright, as a referent of the neo-Marxist paradigm, and of John Goldthorpe to mention current neo-Weberian theory, we can see what are the main characteristics of each of the models and the schemas to which they give rise.

To deploy the theory of classes, Wright takes into account mainly three dimensions. It is a matter of understanding *"class relations in terms of interests, lived experience and collective capacity"*[17] Thus, the above-mentioned dimensions make it possible to revitalize the debates on the growing complexity and contradictions of today's world.[18]

"For its part, the neo-Marxist approach is based on the social relations of production (capital goods) and also on the goods of organization (authority) and qualification. Wright's scheme stresses the importance of the interaction of capital ownership, control over productive resources and the possession of knowledge, to draw a map of 12 social classes..."[19]

14 Longhi, Augusto, "La teorización de las clases sociales", **Revista de Ciencias Sociales-Departamento de Sociología**, Vol.15 No22, 2005.

15 Muñiz Terra, Leticia, Roberti Eugenia "Las tramas de la desigualdad social desde una perspectiva comparada: hacia una reconstrucción de las trayectorias laborales juveniles de clases privilegiadas y desfavorecidas", **Estudios del trabajo**, No 55, 2018, pp. 1-32.

16 Giddens, op cit., p. 321.

17 Wright, Erik Olin. "Reflexionando, una vez más, sobre el concepto de estructura de clases**", Revista Zona Abierta**, No 59-60, Madrid,1992, pp 17-126, p. 120.

18 Wright, ibid, p. 59.

19 Domingo-Salvany Antònia, Bacigalupec Amaia Carrasco, José Miguel, Espelt Albert, Ferrando Josep, Borrell Carme "Propuestas de clase social neoweberiana y neomarxista a partir de la Clasificación Nacional de Ocupaciones 2011", **Gaceta Sanitaria**, Vol. 27, No 3, 2013 pp. 263-272, p. 4.

Following this approach, the criteria that prevail are those of ownership, control over productive resources and knowledge.

This researcher comes to define a social structure composed in a first version by six social aggregates[20] and then complexifies this vision to the point of studying twelve socio-occupational classes.

For the neo-Weberians, the analysis is based on the position in the labor market, i.e. this approach is linked to exchange relations, since the value of the criteria is established in the market:

The neo-Weberian approach is based on the analysis of the social relations that occur in labor markets and productive units, differentiating between the market situation, which refers to the characteristics of employment in relation to salary, economic security and the possibility of promotion, and the employment situation, in reference to the position in the hierarchy of authority and autonomy at work[21].

The change produced by Weber with regards to considering classes based on exchange relations and not on production relations, has continuity in the case of the current neo-Weberian paradigm.

In this sense, Goldthorpe contemplates the qualification, the character of the work, and the economic risks in order to carry out his class scheme. He also takes into account the size of the establishments and the character of the work as manual or non-manual.

With these elements Goldthorpe constructs a complex class scheme, but which can be simplified into three fundamental aggregates. The fundamental classes are the service class, the intermediate class and the working class, within which there is a certain heterogeneity of conditions, but which at the same time are well differentiated from each other.

There are other classifications that are also currently used in Argentina whose main classification criterion is occupation, such as the Socio-occupational Condition Classifier, built by Susana Torrado; Alejandro Portes' scheme, the Occupational Classes scheme based on Structural Heterogeneity (CObHE)[22]

The issues explained in this section provide the most general and abstract conditions for conceptualizations of social inequality, in the following section we will take another starting point: regional-level discussions of living conditions in sociology.

In the following, we will approach inequality from a different level of theory and abstraction.

20 Atria, Raul, "Estructura ocupacional, estructura social y clases sociales", **Serie de Políticas Sociales**, No96, Chile, CEPAL2004, p. 24.

21 Atria, ibid p. 27.

22 Fernández Melián María Clara, Clemenceau, Lautaro, Rodríguez de la Fuente, José, "Observando la estructura social a partir de la estructura de clases. Análisis de diferentes esquemas de clasificación social desde una perspectiva teórica-metodológica comparada", III Seminario Internacional Desigualdad y Movilidad Social en América Latina, 2015, http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/trab_eventos/ev.9372/ev.9372.pdf (05.01.2018).

LIVING CONDITIONS: DIAGNOSTICS, DIALOGUES, DISCUSSIONS

The starting point of these reflections is that empirical research on the subject of inequality has increased in recent years and has become a true disciplinary field.

In this sense, the study of inequalities in the Latin American context becomes important to provide a local scientific perspective to a current problem that attracts the attention of both governments and social scientists. Knowledge about social inequality can help guide policies to seek social inclusion or the raising of the standard of living of groups of people in each society, not anchored exclusively on income. In addition, this perspective allows us to study the dynamics of ascent and descent, the social mobility of people and the strategies and mechanisms of social equalization and differentiation.

In Argentina, the framing of living conditions has taken different forms and the social question has been taking on different conceptualizations in the context of social science.

The first approaches to the social structure in Argentina, from sociology, were associated with the context of the Welfare States in the mid-twentieth century.

In the 1960s and 1970s, when the model changed, social thinkers turned to concepts such as marginality and exclusion developed by the group of intellectuals of the Center for the Economic and Social Development of Latin America (DESAL).

In the 1980s and 1990s, the core of those who studied living conditions evolved towards poverty studies, a situation in which many new poor people "fell below the poverty line" as a result of the neoliberal context prevailing throughout the region. In addition, the studies of international organizations leaned towards analytical perspectives that looked at poverty as insufficient income. It became necessary to engage in a disciplinary dialogue on the conditions and characteristics of poverty.

In addition, in the last two decades, research on social inequality has grown significantly.

In order to reconstruct the approach to living conditions from the perspective of local sociology, we will therefore take up the background of related studies, and in particular we will construct our perspective on social inequality in Argentina by re-reading the concepts of marginality, vulnerability, exclusion and poverty from their continuities and ruptures with Gino Germani's research on social structure.

Gino Germani (1911-1979) was undoubtedly a powerful influence on the development of Argentine sociology, both in terms of his intellectual work and his influence at the institutional level. His work was crucial for the creation of the Sociology degree at the University of Buenos Aires and research institutes such as the Institute of Sociology and later the Di Tella Institute.[23]

His works date back to the 50s and 70s and have had as thematic axes: social classes, methodology and epistemology, migrations and their link with the configuration of Argentine society, as well as some electoral studies based on the use of applied statistics.

There is also a controversial aspect of his work that continues to be discussed to this day,

23 Mera, Carolina, Rebón Julián, "Actualidad y Retrospectiva del pensamiento de Gino Germani", **Gino Germani, la sociedad en cuestión: antología comentada**. Mera Carolina. Rebón Julián. [Coord.], Buenos Aires, Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales, 2010.

namely his interpretations of modernization and Peronism, which have sparked debates on the nature of populism and his vision of the country's development. But the work of this prolific author does not stop there and we can see that the studies of class structure, social mobility and marginality, we can see that there is a line of connection between these antecedents and later studies of social mobility and inequality.

The inaugural works in the country from the sociological point of view on this subject are those carried out by Gino Germani, mainly from two of his works: La Clase Media en Buenos Aires (the Middle Class in Buenos Aires) written in 1942 and La Estructura Social Argentina (the Argentinian Social Structure) written in 1955.

Murmis, in an article on Germani's work, points out that, in his title Estructura Social de la Argentina, the Italian-Argentine sociologist carries out several conceptual operations. On the one hand, he is interested in presenting the very existence of classes, as well as offering a sample of the importance and magnitude of social inequality: "*Germani offers, then, an identification of classes on the basis of occupation, a search for the development of classes such as the middle class, and something about the role of classes in different terrains such as demography or voting. Occupation-based class is the main morphological and also causal element*".[24]

We understand that Germani's exercise launches socio-occupational studies in regional sociology and in this way reflections on equality and social structure reach a significant degree of development for comparisons with other geographical contexts thanks to these early developments.

We also follow the considerations made in this regard in a recent study on Argentine Social Structure, which states: *"In line with the socio-demographic perspective, we find the perspective that studies the Social Structure by analyzing changes in occupation and the stratification and mobility that these changes can bring about. This view was originally developed by Germani (1955) and later deepened in several studies on the subject".*[25]

We are interested in these foundational studies, which will be taken up again later in the seventies and eighties.

A highly problematized contribution to think the social structure in Latin American key has been the discussions around marginality. Nun,[26] Minujín;[27] Auyero,[28] Salvia;[29] Eguía, Ortale, Piovani and Weingast;[30] Kessler[31] are just some of the articles that take up this discussion.

24 Murmis Miguel, "Tipos de Marginalidad y posición en el proceso productivo", **Revista Latinoamericana de Sociología** No75. México,1969.

25 Álvarez Leguizamón, Sonia, Arias, Ana, Muñiz Terra, Leticia, **Estudios sobre la estructura social en la Argentina contemporánea**, Ciudad Autónoma de Buenos Aires: CLACSO 2016, p. 26.

26 Nun José, **Marginalidad y exclusión social,** Fondo de Cultura Económica, Buenoss. Aires, 2001.

27 Minujin, Alberto. "En la rodada", **Cuesta abajo. Los nuevos pobres: efectos de la crisis en la sociedad argentina**", Minujin, Alberto, Beccaria Luis, Bustelo Eduardo, Unicef/Losada, Buenos Aires, 1993.

28 Auyero Javier, "Wacquant en la villa", **Apuntes de investigación**, Vol. 1, No1, 1997.

29 Salvia Agustín. "Consideraciones sobre la transición a la modernidad, la exclusión social y la marginalidad económica", **Sombras de una marginalidad fragmentada. Aproximaciones a la metamorfosis de los sectores populares de la Argentina,** Salvia, Agustín y Eduardo Chávez Molina (compiladores). Buenos Aires Editorial Miño Dávila, 2007. pp. 25-42.

30 Eguía Amalia, Ortale Susana, Piovani Juan, Weingast Diana, "La pobreza en la Argentina: nuevas realidades, nuevos conceptos", **La Argentina democrática y los libros,** Camou, Antonio, Tortti Cristina, Viguera Aníbal [Coords.], Buenos Aires Editorial Prometeo, 2010.

31 Kessler, Gabriel "Exclusión social y desigualdad ¿nociones útiles para pensar la estructura social argentina?", **Lavboratorio. Revista de Estudios sobre Cambio Estructural y Desigualdad Social**, No 24, Ediciones Suárez, Mar del Plata, 2011, pp. 4-18.

Following Salvia[32] we can say that the development of the conception of marginality arises first from the perspective of DESAL according to Germani's theories of modernization, as a lack of integration of certain social groups. It is taken up again by the theories of dependency developed in Latin America in the seventies and later undergoes a theoretical adjustment in the nineties and two thousand.

The answer that makes this definition more complex comes from the developments of the Dependency Theory in the seventies and the study of the notion of segregation.[33]

In this particular, the contributions come from José Nun[34] and Miguel Murmis,[35] who are dedicated to advancing on the condition of economic marginality. For this vision, the marginal are those who are not inserted in the process of monopolistic accumulation of capitalism: the non-monopolistic sectors, the pre-capitalist activities and the subsistence economy occupied workers who made up a surplus population non-functional to the dominant monopolistic sectors.[36]

This refers to the relations of production in Latin America in a context of unequal and combined development of capitalism.

Segal,[37] narrowing the definition in a more delimited way, states that marginality allows us to inquire about a relatively homogeneous way of life mounted in its own economic, social and cultural circuits, with little relation to the social structure as a whole.

This definition assumes the correlation of three variables: poor insertion in the market or irregular occupational situation, recent arrival in the city and poor housing, as well as the non-correspondence between the societal definition of recognized rights and their effective enjoyment.

Álvarez Leguizamón and Arias, sustain that in the nineties there is a theoretical adjustment of the concept. In this case it is carried out by researchers Salvia, Pautassi and Bogani, who form an interdisciplinary team called "Social Marginalizations" in which the marginal mass approach is retaken and updated, according to the authors:

> *"Salvia makes a historical analysis of the concept of marginal mas (Salvia, 2007, 2010) which he calls "economic marginality" as opposed to the approaches he calls "social marginality" which would be those of DESAL and the vision of Gino Germani. He states as "main hypothesis" (Salvia, 2010) that labor marginality is widespread in the large urban centers of Argentina and Latin America -as capitalist countries subjected to a combined and dependent unequal development- and that it constitutes a systemic component of the regime of social reproduction and political-institutional domination".*[38]

It would be interesting to look for lines of dialogue and continuity between this development and diagnosis and the hypothesis of structural heterogeneity that emerges from some current referents on social inequality. Especially because both lines propose the existence of differentiated

32 Salvia, Agustín, 2007, op. cit.

33 Gutiérrez, Alicia, **Pobre', como siempre… Estrategias de reproducción social en la pobreza**, Ferreira Editor, Córdoba, 2004.

34 Nun, José "Superpoblación relativa, ejército industrial de reserva y masa marginal", **Revista Latinoamericana de Sociología**, Vol. V, No 2, 2001, pp 178-236.

35 Murmis Miguel, 1969, op cit.

36 Salvia, Agustín, ibid.

37 Segal, Silvia, "Marginalidad espacial, Estado y ciudadanía", **Revista Mexicana de Sociología**, Vol. 43, No 4, 1981.

38 Álvarez Leguizamón, Sonia, Arias, Ana, "Los estudios sociales sobre la pobreza", **Estudios sobre la estructura social en la Argentina contemporánea,** Sonia Álvarez Leguizamón, Ana J. Arias, Leticia Muñiz Terra (coords.), Ciudad Autónoma de Buenos Aires: CLACSO 2016, p. 408.

social worlds in relation to rights, economic circuits and the gross product of a society.

The variant of structural social heterogeneity that is supported by areas such as the Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC-UNO/CEPAL-ONU) proposes the character of the economic structure as dual, with sectors of high productivity and sectors of low productivity in the economy.

Another discussion of relevance in the Latin American context is the idea of exclusion.

The discussion originates in the European context but attracts the attention of Latin American intellectuals. It is the French sociologist Robert Castel, who has been able to question the crisis of the wage society and employment in first world societies from the perspective of exclusion.

This thinker has focused on the rationale of wage labor as a mechanism of social inclusion. In this sense, the employment crisis results in a crisis of social disaffiliation.

This notion of exclusion then, reincorporates the relative as well as the dynamic character of social processes.

We follow Eguía et al.[39] when they recover the validity of the concept for the study of poverty and vulnerable living conditions. The authors return to the question of whether the concept generates contributions or whether it is an uncritical incorporation into the local discussion.

They defend this concept because it makes structural transformations visible from a dynamic and multidimensional -material and symbolic- perspective. Kessler also states: *"It is no longer a matter, as Paugam (1996) pointed out, of designating one or several social groups characterized by a de facto exclusion, but of underlining the existence of a process that, while affecting diverse populations, had a common outcome in a situation of hardship".*[40]

It is also emphasized that the perspective of exclusion is linked to the problem of the full exercise of civil, political and social citizenship rights.

This conception was not free from criticism, both Kessler and Minujín, taken up by Eguía et al. in the aforementioned articles, point out the limitation of this conceptual approach marked by its lack of specificity: what does it certainly mean to be excluded? Reference is made to one dimension, to several of them, to rights, to total disaffiliation with society, these are some of the questions that this perspective must face.

In addition to this, the above-mentioned researchers propose the incorporation of the concept of vulnerability in correspondence with that of exclusion in order to propose a progression.

Vulnerability is understood as a degradation of the links inherent to the Welfare State:

> *"From the notion of vulnerability they try to account for the increase of difficulties to enter the labor market, the fall, fragmentation and individualization of the wage relationship, the development of a culture of randomness and the proliferation of a large number of intermediate spaces".*[41]

Thus, exclusion is related to the outcome of a trajectory of increased vulnerability. Both in the economic and social dimensions.

39 Eguía, et al., op cit 2010.
40 Kessler, Gabriel, 2011, op. cit. p. 7.
41 Eguía et al., 2010, p. 262.

It is worth noting that, in Argentina, the boom in poverty studies took place in the nineties, although there are studies on this particular subject that date back to the eighties, and also to the present day. There are very important contributions from the development of poverty studies that create a body of research that, despite the conceptual distances, is solid and coupled.

Research on the conditions of life in poverty from the sociological discipline found itself in a particular relationship with the neoliberal context imposed by the military dictatorship of 1976, and with the deepening of this societal scheme carried out from the nineties onwards by means of, among other things, state restructurings.

Then, in the nineties, what had begun years before was deepened, with a greater public defunding, the privatization of state companies and the pension system, the implementation of the convertibility plan, the opening and changes in the tax structure, the acquisition of a large amount of credit from international financial institutions resulting in external indebtedness; to name only some of the reforms of magnitude that took place in the decade.[42]

It is in this social context that it becomes necessary to consider the changes in the composition, volume and character of poverty brought about by these reforms.

We follow Boltvinik[43] to provide an initial definition of poverty that will allow us to pose its distance from the other notions recovered in this chapter. This author points out:

> *"If the concept of poverty is to have any utility we must restrict it to expressing the dissatisfaction of those human needs whose satisfaction depends on economic conditions. Otherwise, poverty is confused with other dimensions of human suffering (or disadvantage)".*[44]

Furthermore, continuing the emphasis on needs, we can also affirm that there is a division in the elaboration of measurement methods according to whether the needs to be evaluated are considered directly or indirectly.

It turns out then that the method of Unsatisfied Basic Needs (UBN or NBI in Spanish) is a direct method, and that of the Poverty Line is indirect; there are also combined methods that use both approaches.[45]

It is generally understood that these forms of measurement are sensitive to different aspects of poverty, thus characterizing as new poor those who have income below the poverty line, but do not have UBN, and as structural poor those who have UBN.

The multidimensional approaches of studies on living conditions, such as those mentioned above, complement these views, while at the same time specific nuclei of studies emerge from the problem of poverty in sociology. The latter arise in dialogue with research on the quantification and identification of the poor.

The aim of these conceptions is to highlight the heterogeneity of poverty and not to lose the connection with other analytical and explanatory notions, thus making it possible to

42 Aronskind Ricardo, "La Argentina como negocio: razones del fracaso del experimento neoliberal" **La grieta. Política, economía y cultura después de 2001**, Pereyra Sebastián, Vommaro Gabriel, Pérez, Germán, Buenos Aires, Biblos, 2013.

43 Boltvinik Julio, "Métodos de medición de la pobreza. Conceptos y tipología", **Socialis** No1, Buenos Aires, UBA/UNR/FLACSO, 1999.

44 Boltvinik, 1999, ibid, p. 37.

45 Ibid, p. 35.

overcome the classic criticism made of poverty measurement approaches regarding their focus on quantification.

At the end of the 1980s and beginning of the 1990s, another nucleus of studies was developed from another perspective, the studies of reproductive strategies produced by Gutiérrez[46] and the studies of Family Reproductive Strategies led by the team of researchers Eguía and Ortale.[47] More closely, research seeks to relate significant dimensions of this experience to life cycles.[48]

This other set of views seeks to overcome the problems by putting into dialogue other dimensions in addition to quantity and quality with respect to poverty conditions.

It is interesting to take up again the criticisms made to poverty studies, to take it into account when entering into the discussions, we can mark that *"...it was the poverty studies themselves who pointed out the limits of the notion. In particular, because the idea of poverty presupposed a particular population, the poor, with its own identity and different from the rest of society"*.[49] This observation, although valid, does not cancel out the important contributions made on this subject.

Let us examine for a moment the perspective of family strategies of reproduction. This research is considered to update other antecedents in the field of anthropology that studied social reproduction strategies. Strategies are analyzed *"...understood as the web of practices and representations put into play by the domestic units to achieve their reproduction"*.[50]

The analysis of poor households is oriented towards several qualities that allow, on the one hand, to move away from commoditized consumption and the single variable of income and incorporate free public goods, non-monetary exchanges and self-provision.

Likewise, from this perspective, we seek to characterize practices in three main dimensions. These dimensions are labor strategies, food strategies and strategies related to the health-illness-care process.

Other qualitative researches do not always take the concept of strategies, but they are in tune with what is proposed in this proposal. In addition, the concept of strategies is later used to study other fields and other social classes.

We aspire to put on the table the discussions that are related to the studies of social inequality in Argentina, its configurations and the essence of each approach, for this we review some of the edges that have taken into account the studies of contemporary sociology.

The views on poverty, marginality, vulnerability and exclusion give content to studies on social classes and inequality, helping to understand their dynamics and their complex nature.

46 Gutiérrez, Alicia, 2004, op cit.
47 Eguía Amalia, Ortale Susana, **Los significados de la pobreza**. Editorial Biblos, Buenos Aires, 2007.
48 Rausky Maria Eugenia, (2009) "Perspectivas sobre el trabajo infantil en la Argentina: Un análisis de las investigaciones desarrolladas en el campo de las Ciencias Sociales", **Revista de estudios regionales y mercado de trabajo**, No 5, pp 177-200, 2009. Bravo Almonacid, Florencia. (2015) **Envejecer en la pobreza: Prácticas y representaciones de personas mayores tendientes a su reproducción cotidiana en ámbitos domésticos y extradoméstico** (doctora teze) Universidad Nacional de La Plata, 2015.
49 Kessler, 2011 óp. cit. p. 5.
50 Eguía et al, 2010 óp. Cit., p. 268.

A POSSIBLE PROPOSAL FOR THE SYSTEMATIZATION OF INEQUALITY STUDIES

Research on social inequality usually builds its approach taking into account the relational character of social structures as well as the dynamic and experiential character of living conditions, although within this area of study there is a coexistence and dialogue of perspectives that emphasize different aspects of social inequality. That is to say, their concern has to do with how unequal the distribution is rather than with the conditions themselves, which is why in the most prosperous societies there may be greater or lesser inequality, it does not depend exactly on their resources but on how effectively they are used by the members of society, in this way it is said that inequality is a relative measurement, not absolute about a society, it is no longer about what each society has but about how this is used by the different members of the social body.

In contemporary Argentina, we have identified four major nuclei of studies on inequality that present, in different ways, continuities and ruptures with what has been previously stated. This exploration does not pretend to be exhaustive but a systematization exercise, a transversal construction on the studies that account for the different facets of inequality and in combination with other cleavages. We will try to retrace the path of the construction of the issues to identify lines of contact with what has been previously proposed.

In principle, a broad demarcation line can be drawn between those studies that give greater importance to one dimension and those that prioritize a multi-dimensional view. We will take two cases to illustrate this division in the way of constructing the starting point: studies on social inequality that concentrate on the dimension of income, and those that study social inequality based on trajectories.

We can see that there are a number of studies that concentrate on looking at inequality from a primarily unidimensional construction. For these, the starting point is the income of individuals.

The theoretical-methodological cut-off is connected with a particular characteristic of the object of study that serves to structure their interpretation of the phenomenon of inequality: they take income as the starting point. They take the income of the first breadwinner of the household as a starting point. We list some studies that take up this perspective: Lindenboim,[51] INDEC,[52] Salvia,[53] Salvia and Vera[54] among others.

These are studies on social inequality that work from censuses, private statistics or the Permanent Household Survey (EPH) or work with secondary data linked to income and demographic statistics.

51 Lindenboim Javier, "Distribución del ingreso. Varias caras, un mismo problema", **Salida de crisis y estrategias alternativas de desarrollo. La experiencia argentina**, Boyer Robert, Neffa Julio C. (coords.), Miño y Dávila, Buenos Aires, 2007. Lindenboim Javier, "Auge y declinación del trabajo y los ingresos en el siglo corto de la Argentina", Lindenboim Javier (comp.) **Trabajo, ingresos y políticas en Argentina. Contribuciones para pensar el siglo XXI**, Editorial Eudeba, Buenos Aires, 2008.

52 **Informe de Evolución de la Distribución del Ingreso. Encuesta Permanente de Hogares. Cuarto Trimestre de 2014,** INDEC, 2015.

53 Salvia Agustín, "Las cifras de la pobreza bajo sospecha: necesidad política de construir un relato de gestión a costa de los pobres", **Revista Latinoamericana de Metodología de la Investigación Social,** Vol. 4, No8 Pp. 50-62, 2014.

54 Salvia Agustín, Vera, Julieta "Heterogeneidad estructural y desigualdad económica: Procesos intervinientes en el patrón de la distribución de los ingresos laborales del Gran Buenos Aires durante las distintas fases macroeconómicas (1992-2010)". **Revista Desarrollo Económico** Vol. 52, 2013.

This type of synthetic measurements and indicators is usually related to others of the poverty measurement type, indicators frequently linked to international organizations. Based on the measurement of income, the tradition on inequality has built quantitative analyses with an economistic bias.[55] For this type of approach, income is an indirect indicator of household capabilities.[56] The great advantage of this approach is its comparability both historically and internationally and the possibility of providing.

Based on income, different operations are performed around stratification and indicators such as the Gini index, stratification in deciles or quintiles, mean, median analysis, to determine scales based on this dimension. The Gini index is usually the most commonly used indicator par excellence to measure income inequality, generally developed from the economic sciences, it allows a quick and comparative look at the income conditions of a given geography.

he other line of studies is focused on the experience of inequality is the one that has mostly studied the living conditions of the poor and middle classes from ethnographic and qualitative approaches.[57] This corpus is in tune with multidimensional perspectives, which seek to relate the different levels of social experience with structural processes.

Particularly noteworthy are those that have focused on the study of this experience of poverty by taking up the approach made from the family strategies of reproduction or making their own contributions.[58]

Within qualitative approaches, there is a group of studies that really take the social inequality approach its own, although not the only one, are the researches on trajectories. As we know, social inequalities are created and prolonged through social interactions at different levels, in this sense there is a coincidence with the idea of trajectories. Both analytical frameworks enable us to examine social phenomena by taking into account both the micro and macro perspectives of social reality[59] which is why we maintain that trajectories are a privileged way of looking at this object.

Trajectory analyses[60] put their focus on two issues, the interaction between the individual

55 Saraví Gonzalo, **Juventudes fragmentadas: socialización, clase y cultura en la construcción de la desigualdad**, Flacso México, México, 2015.

56 Chávez Molina Eduardo, (2015) "Las clases ocupacionales basadas en la heterogeneidad estructural. Un estudio de caso sobre Mar del Plata", III Seminario Internacional Desigualdad y Movilidad Social en América Latina, 2015.

57 Benza Gabriela, Iuliano, Rodolfo, Álvarez Leguizamón Sonia, Pinedo Jerónimo, "Las clases sociales en la investigación social de la Argentina (2003-2014).", **Estudios sobre la estructura social en la Argentina contemporánea**, Sonia Álvarez Leguizamón, Ana J. Arias, Leticia Muñiz Terra (coords.), Ciudad Autónoma de Buenos Aires: CLACSO 2016.

58 Rausky María Eugenia, 2009, óp. Cit. Gutiérrez Alicia, 2004, óp. cit. Bravo Almonacid, Florencia, 2015, óp. cit. Crego Maria Laura, **Juventud y escuela: Un estudio de caso acerca de cómo los y las jóvenes construyen su experiencia escolar en contextos de pobreza** (lisans teze), Universidad Nacional de La Plata,2012.

59 Guevara Barbara, **Trayectorias Educativas Y Desigualdad: Un Recorrido Teórico-Conceptual De Las Principales Producciones En El Área**. IV Seminario Internacional Desigualdad y Movilidad Social en América Latina, 2017.

60 Muñiz Terra, L. (2009) Trayectorias laborales fragmentadas en un contexto de privatización: Un estudio de caso en Argentina (En línea). Sociología del Trabajo, (65): 53-79. Disponible en: http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.7523/pr.7523.pdf Muñiz Terra Leticia, "Carreras y trayectorias laborales: Una revisión crítica de las principales aproximaciones teórico-metodológicas para su abordaje", **Revista Latinoamericana de Metodología de las Ciencias Sociales**, Vol 2, No 1, 36-65, 2012. Chávez Molina Eduardo, Muñiz Terra, Leticia, **El Desencuentro. Distancias y Diferencias de Clase en una Argentina Desigual**, Buenos Aires, Imago Mundi, 2021. Muñiz Terra Leticia (Coord.), **¿Encrucijadas o bifurcaciones biográficas? : Transiciones laborales en contexto de pandemia en Argentina**, Ciudad Autónoma de Buenos Aires, CLACSO, 2023. Gutiérrez Alicia Beatriz, Giovine Manuel Alejandro, "Access to higher

and the social structure and the temporal character of human experience.

At the same time, attention is paid to meso- social articulations such as institutional policies and also to spatial inscriptions, each of which deserves an analysis according to its particularities and presents its own dimensions.[61]

In this sense, trajectories serve to focus on the relational processual character and to unveil, from a heuristic perspective, the links between the subject and the structure, as Muñiz Terra and Roberti state: *"Considering then the complexity that means to perform an analysis of inequality as a relational, processual, multidimensional and multiscalar construction and reconstruction, from our point of view, the perspective of life trajectories can be used to address this phenomenon, since this heuristic approach promotes the study of the articulation/tension of the different dimensions and their scales over time and space".*[62]

In particular, we also sustain the use of the biographical perspective as it makes it possible to recover the life histories of social actors as a result of a diachronic and spatial sedimentation of macro, meso and micro social dimensions.

Trajectory-based analyses seek to look at the ways in which inequality is embedded in the experience of individuals. To this end, they seek to show the configuration from which people view the world. Subjects configure their experience as processes of accumulation of privilege or disadvantage in different areas of social life, such as work, family, and social ties in general. This perspective provides an observation of individuals as active agents, without losing sight of the class structure and relational positions associated with appropriation-expropriation.

The proposal of trajectories demonstrates its usefulness by being centered on articulations.

The subject is apprehended by his character of agent in the social universe, and in this way his trajectory is understood as the interaction between structural conditioning factors and personal projects and desires.

The analysis of trajectories seeks to shed light on processes that cannot be apprehended from other types of approaches, therefore they are able to show the mechanisms of equalization and hierarchization present in the different social groups as well as the social dynamics impacting on the lives of individuals and also account for the interrelation between the different dimensions of this complex phenomenon and allow us to see how the different spheres of life are interconnected in the decision making of individuals whose impact can have a conscious and desired effect by individuals as undesired effects or strategies that do not succeed.

There is also a line of work that responds to the joint efforts of different institutions and research traditions that attempts to provide multidimensionality to the studies without losing the preeminence of the income factor, trying to extend the advantages of the different approaches in an integrative and comparative method. This is the proposal developed in the INCASI network and its analytical model AMOSIT (Analytical Model on Social inequalities and trajectories). This line seeks to integrate three macro dimensions which are productive

education and the reproduction of inequalities in Córdoba, Argentina", **Rassegna Italiana di Sociologia** No2, pp. 381-417, 2017. Coloma María Agustina, Roberti Eugenia, Lemus Magdalena, "Docentes en pandemia: Entre la intimidad, la desinstitucionalización y la digitalización", Muñiz Terra (Coord.). **¿Encrucijadas o bifurcaciones biográficas?: Transiciones laborales en contexto de pandemia en Argentina**. Ciudad Autónoma de Buenos Aires, CLACSO, Pp. 199-223,2023. Among others.

61 Muñiz Terra, 2012.op. cit.

62 Muñiz Terra, 2012 op. cit.

work, reproductive work and the educational system from the combination of micro, meso and macro social elements, through mixed methods and highlighting the dynamic aspect of the phenomenon.[63] The main goal of this perspective is to manage the comparability of inequalities without loosing the complexity of the multidimensional and dynamic approach, it is still under development.

FINAL CONSIDERATIONS

This chapter is a partial review of a field of productions, in which an attempt is made to give an account of a possible delimitation at an abstract level of the field and the disciplinary contributions regarding living conditions in the context of the region. Based on the contributions of social justice theories and social structure theories, an attempt is made to provide a theoretical starting point for the study of social inequalities.

The area of inequality studies in Argentina continues to grow and there are more and more productions on the subject; there is still much to know and integrate, there are new questions to be answered and areas that are incorporated into the perspective, an example of this is the research conducted in relation to the pandemic and inequalities of access to digital technologies.

From the contributions within the Latin American and especially the Argentinean sphere, the aim is to show the variety of discussions on living conditions and the approaches they contain. It also seeks to show the advantages and disadvantages of these perspectives.

Of particular importance is the identification of commonalities and disciplinary dialogues that allow the integration of compatible perspectives.

The importance of this area of study lies in its capacity to advise decision-makers and generate new tools for finding mechanisms that provide opportunities for people in an unequal and changing world and that generate processes of regulation, equalization and improvement of the living conditions of specific subjects.

The approaches focused on the multidimensional nature of inequality have concentrated on the mechanisms and developments that generate inequalities as persistent processes (Tilly, 2000), and in this sense it is also possible to consider their compatibility with interactionist explanations. Regarding income inequality, it has a closer look to the individualistic explanation because the income of the person who is the breadwinner of the home is considered the factor that orders and locates the position of the subjects in the social structure.

If inequality in income distribution is taken as the explanatory dimension of social inequality, the macro and meso social processes that generate it seem to lose importance.

We have explored how the field of social inequality studies shares certain topics and has points of dissidence, being able to describe it as a field of lively and ongoing discussions. Within these discussions we try to exemplify the construction of the object and the relationship between the more general discussions and the concrete composition of a study perspective.

63 López-Roldán, Pedro, and Sandra Fachelli (eds.), **Towards a Comparative Analysis of Social Inequalities between Europe and Latin America**. Springer International Publishing, 2021.

ARGENTINA FACES THE SOUTH ATLANTIC: NAVIGATING BETWEEN CRITICAL AND LIMITED INSTABILITY (1983-2023)

Ariel González Levaggi

INTRODUCTION

The South Atlantic continues to be a crucial reference point for the strategic projection of the Argentine Republic from a geopolitical perspective.[1] Moreover, it is of vital importance for regional powers such as South Africa and Brazil, as pointed out by Saraiva (1997),[2] Pereira (2014)[3] and Duarte (2016),[4] as well as for extra-regional powers such as the United Kingdom, the United States and, increasingly the People's Republic of China.

Until the mid 1970s, the South Atlantic was a relatively stable space despite Argentina's sovereignty claim over the Malvinas, Georgias and South Sandwich Islands, partially disconnected from the main global geostrategic dynamics and characterized by a low degree of interaction both in economic and commercial terms. However, the decolonization process in Lusophone Africa and the Conflict of the South Atlantic (or War on Malvinas Islands) changed the profile and forced Western powers to pay greater attention to a strategically neglected space. The end of the Cold War eased the perception of systemic threat, while the negotiations for the normalization of bilateral relations between Argentina and the United Kingdom facilitated the return to a certain stability.

However, the lack of resolution of the sovereignty dispute over the Malvinas Islands, the new strategic competition in Sub-Saharan Africa with the new role of China and Russia, and the growing presence of extra-regional powers in the Antarctic present a series of disturbing

1 Storni, Segundo (1952). Los intereses argentinos en el mar, Buenos Aires: Instituto de Publicaciones Navales.; Fraga, Jorge (1983). La Argentina y el Atlántico Sur. Buenos Aires: Instituto de Publicaciones Navales del Centro Naval and Pleamar.

2 Saraiva, José Flávio Sombra (1997). O lugar da África: a dimensão atlântica da política externa brasileira (de 1946 a nossos dias), Brasília: UnB.

3 Pereira, Analúcia (2014). "Brazil-Africa Relations: The Strategic Importance of the South Atlantic." Insight on Africa Vol. 6 (1): 1-13.

4 Duarte, Érico (2016). 'Brazil, the Blue Economy and the maritime security of the South Atlantic'. Journal of the Indian Ocean Region, 12 (1): 97-111.

challenges regarding the future of the stability/instability balance in the South Atlantic. In conceptual terms, the South Atlantic mutated from a security order with fragile stability to one of critical instability and then to a situation of restricted instability given the retraction of the Soviet Union and the diplomatic normalization of Argentine-British ties (Table 1).

Table 1 - Stability/Instability Balance in the South Atlantic

	Demilitarized Conflicts	**Militarized Conflicts**
Limited External Intervention	Robust Stability	Restricted Instability (1991- to date)
Extended External Intervention	Fragile Stability (1945-1975)	Critical Instability (1975-1990)

THE SOUTH ATLANTIC IN THE COLD WAR: FROM FRAGILE STABILITY TO CRITICAL INSTABILITY.

In recent decades, the South Atlantic has been interpreted in a variety of ways, from a scenario marked by turbulence and uncertainty, as described by Kelly & Child (1990)[5] and Dodds (2012),[6] to a zone of peace and cooperation, according to Medeiros (2002)[7] and Abdenur, Mattheis & Seabra (2016).[8]

The South Atlantic has a relevant role in terms of its role as a transportation route; its relevance as an area of military power projection; its condition as a source of resources.[9] Regarding the first point, Cape Horn is a vital artery of communications due to its alternative function in the transport of oil from the Persian Gulf to European markets, especially in the event of limitations in transport through the Suez Canal. The same would apply to the Strait of Magellan if the Panama Canal were to face any serious problems. Secondly, the United Kingdom exercises strategic dominance in several areas, including the island triangle of St. Helena, Ascension (also used by the United States) and Tristan de Acuna, as well as the Malvinas Islands, South Georgia and South Sandwich Islands complex, administered by the United Kingdom and claimed by Argentina. In addition, the "Malvinas Fortress" is projected as an alternative gateway to the Antarctic territories outside the South American continent. At the same time Brazil maintains an 'African' vocation in which it turns naval efforts towards the eastern coasts of the South Atlantic, including port access agreements in Namibia or participation in anti-piracy operations in the Gulf of Guinea. In terms of resources, the exploitation of living resources, such as fisheries, krill and whales, and non-living resources, such as hydrocarbons and polymetallic nodules, have been of interest to both the Soviets and the main naval powers in the region.

5 Kelly, Philip and Jack Child (1990) Geopolítica del Cono Sur y la Antártida, Buenos Aires: Pleamar.
6 Dodds, Klaus (2012). Stormy waters: Britain, the Falkland Island and UK-Argentine relations. International Affairs, Vol. 88, No. 4, p. 683-700.
7 Medeiros, Roberto Carvalho de (2002). O Acordo de Cooperação Militar Brasil-Namíbia como instrumento de consolidação da Zona de Paz e Cooperação do Atlântico Sul. Revista Marítima Brasileira, Vol. 122 (7/9): 167-190.
8 Abdenur, Adriana, Frank Mattheis and Pedro Seabra (2016). An ocean for the Global South: Brazil and the zone of peace and cooperation in the South Atlantic, Cambridge Review of International Affairs, vol. 29 (3): 1112-31.
9 Meira Mattos, Carlos de (1990). "La importancia estratégica del Atlántico Sur" in Kelly, Philip and Jack Child, Geopolítica del Cono Sur y la Antártida. Buenos Aires: Pleamar. Page 222.

These factors remain central to the regional trajectory due to the projection of global powers over maritime space and the aspirations of the major regional powers. During the Cold War, the dispute for global supremacy between the two nuclear superpowers, the United States and the Soviet Union, placed the South Atlantic in a secondary position for the first two decades. The region did not have a high geostrategic and geopolitical priority for either Washington or Moscow until the mid-1970s when a series of regional phenomena in the eastern sector of the Atlantic space came together with the naval strategy - driven by the then Commander of the Soviet Navy, Admiral Sergei Gorshkov - to transform the Soviet Union into a global maritime power with a global 'blue water' navy. From that date, the South Atlantic became an additional theater of operations in the global conflagration between ideological and geopolitical blocs.

One of the clear elements in relation to the secondary or subordinate status of the Atlantic was the inability to establish a specific regional security organization such as the failed South Atlantic Treaty Organization (NATO), while the regional security structure ended up depending on the Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance (TIAR) promoted by the United States after the end of World War II. In addition to TIAR, the region joined the Antarctic Treaty, an important part - except Brazil and Argentina - signed the Treaty of Tlatelolco establishing a nuclear-weapon-free zone in Latin America and the Caribbean, the Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources, within the framework of the geographical limits imposed by NATO.[10]

The countries of the region were also at a crossroads. On the one hand, the growing interconnection of Cold War global security dynamics with the undoubted regional hegemony of the United States generated significant tension with the Soviet Union and its allies. In the era of the 'National Security Doctrine' the enemy was not only identified as an external actor but also as an internal one represented by socialist and/or communist organizations and movements. On the other hand, competing interests between countries in the region (for example, between Argentina and Brazil, or Angola and South Africa) or with extra-regional countries with a colonial presence such as England added additional instability within a dynamic marked by the widespread securitization of the maritime agenda. Two elements will be key to the transition from a stable and fragile maritime region to an unstable and conflictive one: the international consequences of the decolonization process in West Africa and the militarized dispute over sovereignty over the Malvinas, Georgias and South Sandwich Islands.

SOUTH ATLANTIC IN FLAMES: THE SOUTH ATLANTIC CONFLICT AND CRITICAL INSTABILITY

The tensions surrounding the Malvinas, Georgias and South Sandwich Islands had a strong effect on regional (in)stability as it activated a latent conflict and provoked an armed conflict between two countries that self-identified as part of the Western bloc. At a later stage, the militarization of the 'Fortress Malvinas' and the South Atlantic ridge under British rule will be an element of continuity to date that will maintain the unstable character of the South Atlantic.

10 Gamba-Stonehouse, Virginia (1989). Strategy in the Southern Oceans: A South American View, London: Pinter Publishers. Page 75.

In 1965, the United Nations General Assembly recognized the dispute between Argentina and Great Britain over sovereignty over the Malvinas Islands, South Georgia, South Sandwich Islands and surrounding waters, by means of resolution number 2065 (XX). There, the existence of the conflict was acknowledged and both parties were urged to negotiate in order to reach a peaceful solution. After several unsuccessful negotiations and in the midst of a military escalation, the Argentine military government of Leopoldo Fortunato Galtieri decided to intervene militarily in the Malvinas Islands on April 2, 1982, which was responded with the dispatch of the British fleet and a subsequent defeat of the Argentine troops.

After the British victory in the South Atlantic Conflict, the British summoned Lord Shackleton to carry out a new economic feasibility study, entitled "*Economic Study of the Malvinas Islands 1982*", which stipulated a series of recommendations to improve the security and life of the local population. Among the options were: the importance of building an airstrip in South Georgia and the implementation of an Exclusive Economic Zone around the Islands, so that the islanders would have the possibility of exploiting the resources.[11] After the conflict, Argentine-English bilateral relations fell into a stalemate throughout the 1980s. Although there was an attempt to negotiate in 1984 promoted by the Swiss government in Berne, the Argentine delegation was instructed by the Foreign Ministry not to negotiate anything with the British government if the issue of sovereignty was not touched, so the negotiation was cancelled.[12] After the cancellation of these negotiations, in February 1985, the British government published a White Paper, in which the phrase "we have no doubt of British sovereignty over the Malvinas" was expressly included, characterizing it as "British territory". The following year, the Malvinas were included in the provisions of the European Economic Community as overseas territories.[13]

With the wounds of the South Atlantic conflict still raw, under the auspices of Brazil, a multilateral initiative - the Zone of Peace and Cooperation of the South Atlantic (ZoPaCAS) - was launched in 1986 to propose a zone isolated from the East-West conflict and to criticize the support of Western powers for the apartheid regime in South Africa and the militarization of the Malvinas Islands and the South Atlantic. In an effort led by Brasilia and supported by Buenos Aires, the South Atlantic was declared a 'Zone of Peace and Cooperation' (UNGA 41/11) on October 27, 1986. The resolution covered four areas: socio-economic development, environment, peace and security and finally the emancipation of South Africa and its colonial territories. The resolution "endorsed the position of keeping the South Atlantic out of the East-West confrontation through the non-militarization of the region and urged militarily important states to the eventual reduction of military force, the elimination of nuclear presence and the definition of mechanisms to intensify cooperation, security, peace and development".[14]

At the same time, it emphasized the importance of the future independence of Namibia, condemned the continuing apartheid regime in South Africa and expressed the desire for a sustainable peace in the region. The resolution was adopted by the General Assembly by 124

11 Fraga, Jorge (2000). «Siglo XXI: Malvinas Argentinas. Propuestas para una política de Estado», Buenos Aires: Academia Nacional de Geografía, Special Publication 14. Page 59.

12 Corbacho, Alejandro (2004) Prenegotiation and Mediation: the Anglo-Argentine diplomacy after the Falklands/Malvinas War (1983-1989). Page 3.

13 Fraga, 2000, *op. cit.* Page 61.

14 Lechini, Gladys (2006). Argentina y África en el espejo de Brasil ¿Política por impulsos o construcción de una política exterior?, Buenos Aires; Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales. Page 69.

votes in favor, eight abstentions and one vote against (United States). The states that were initially part of it were Angola, Argentina, Benin, Brazil, Cameroon, Cape Verde, Congo, Côte d'Ivoire, Democratic Republic of Congo, Equatorial Guinea, Gabon, Guinea, Guinea Bissau, Liberia, Nigeria, Sao Tome and Principe, Senegal, Sierra Leone, Togo and Uruguay.[15] The ZPCAS then became the main tool at the multilateral level to coordinate common positions on regional security in the South Atlantic.

However, the ZPCAS could hardly be implemented given the limited agency of regional actors. Faced with a *de facto* adverse situation, Argentina tries to use the 'Soviet card' to improve its position at the negotiating table. In 1986, Argentina signs with the USSR and then with Bulgaria a series of fisheries agreements that

> "Article 2 granted Soviet ships access to the exclusive economic zone of the Argentine sea, and Article 3 granted them the possibility of calling at Argentine ports. A similar agreement was signed with Bulgaria".[16]

The agreement would be renewed for two more years in 1988. The United States protested vehemently, the United Kingdom unilaterally declared an exclusive fishing zone of 200 miles around the Malvinas called the Internal Fisheries Conservation and Management Zone (FICZ) and the radical government of Alfonsín suffered serious criticism from different political and trade union sectors. A few months later, Alfonsín visited Moscow after the first visit of an Argentine President to the USSR, in which he was politically supported in two political aspects, the request for direct negotiations on the question of the Malvinas Islands and the demilitarization of the South Atlantic, although he could not achieve support in the sovereignty claim. Despite the use of the 'Soviet' factor to compensate the Western camp, the decline of the USSR and its subsequent implosion took away a balancing tool with extra-regional actors, although paradoxically it ended up collaborating with the stabilization of the Regional Maritime Security Order in both continental strips. The end of the Cold War marks the end of the period of critical instability due to both the implosion of the Soviet Union and the new direction of Argentine diplomacy in the Menem era.

BETWEEN CONCERTATION AND DISCORD: CONSTRAINED INSTABILITY IN THE POST-COLD WAR ERA

With the end of the Cold War and the abrupt Soviet withdrawal from the Third World, the hegemony of the Atlantist bloc in the South Atlantic was solidified, partially returning to the situation of stability prior to the Malvinas conflict. However, such stability would be forced by the conditions imposed after the British military victory over the Argentine Republic, which would generate a situation of disagreement both in Argentina and in its regional partners. After the war, a *de facto* normative situation would be imposed with a clear divergence between a satisfied or *statusquoist* position - the United Kingdom - and an unsatisfied or *revisionist* one

15 González, Ariel (2009). Identidades y Relacionamientos Multinacionales de Baja Intensidad: el Caso de la Zona de Paz y Cooperación del Atlántico Sur (ZPCAS) in Arellanes Jiménez, Paulino (comp.) Teorías de Relaciones Internacionales y Aplicación Práctica Tomo II, Mexico DF: Benemérita Universidad Autónoma de Puebla.

16 Cisneros Andrés and Carlos Escudé, Historia General de las Relaciones Exteriores de la República Argentina, Volume XII: La diplomacia de Malvinas 1945-1989, Buenos Aires, Grupo Editor Latinoamericano, 2000.

- Argentina -, in addition to a clear discomfort of regional countries such as Uruguay, Chile and Brazil. The South American country would be subject to a major strategic restriction that would limit both its Atlantic projection and the principle of territorial integrity in the maritime and insular zones, in addition to suffering sanctions that - in the case of strategic military equipment and technology - are still in place.

As from the South Atlantic conflict, the quadrant around Malvinas would be definitively militarized with the development of an important military garrison and a permanent British naval *task force* (*Atlantic Patrol Tasking South*), generally composed in its naval dimension by a destroyer/frigate and a logistic ship, to which a land component of more than 1,200 troops and an air squadron of four Eurofighter Typhoons would be added. On the other hand, the difference of positions in relation to the sovereignty dispute together with the war background will be the main conflictive factor in the stability of the Southwest Atlantic, although its evolution has been subject to the political times of Buenos Aires. This section analyzes the restricted instability in the South Atlantic after the Cold War, emphasizing the Argentine-British relations and the limited regional institutionalism despite the development of the Coordination of the South Atlantic Maritime Area (CAMAS) and several joint naval exercises such as IBSAMAR, ATLASUR or UNITAS.

REGIONAL ASYMMETRIES, ARGENTINE-BRITISH BACK-AND-FORTH AND THE COOPERATION DILEMMA

In structural terms, the South Atlantic has progressively mutated since the 1980s from a system of balance between the main maritime powers - Brazil and South Africa - and secondary powers - Argentina and Angola - with great penetration of extra-regional powers towards a scheme of growing intra-regional asymmetry. Angola will be affected by the continuation of the Civil War until 2002, while in Argentina there will be a slow but inexorable disarmament due to the lack of investment in the renewal of capabilities both in the naval field and in the rest of the Armed Forces. In any case, both asymmetries did not lead to tensions but, on the contrary, facilitated cooperation, although not necessarily related to the power differential but to domestic issues.

Both Brazil and South Africa will have significant economic development that will go hand in hand with the development of naval capabilities. In line with the growth of its gross product, Brazil expanded its military expenditures by more than 300% in the period 2003-2018. Moreover, the Brazilian neo-developmentalist coalition led by Fernando H. Cardozo and later by President Lula found a diagonal of economic and international projection in South American regionalism. Initially, Brazil promotes the establishment of the South American Community of Nations (CSN) as a high-level dialogue instance, which will later become the South American Union of Nations (UNASUR). In that framework, Brazil will support the establishment of the South American Defense Council although political changes since the mid-2010s have reoriented its projection from regionalism towards a marked bilateralism in strategic terms centered on the reconstitution of a preferential relationship with the United States. The Bolsonaro administration is a clear example of preferential relations with the United States.

In the case of South Africa, both the independence of Namibia and the progressive end of the internal Angolan conflict and its subsequent recovery based on the hydrocarbon industry were fundamental forces in alleviating regional tensions. For South America, the times of strategic competition between Argentina and Brazil were over and a series of regional cooperation mechanisms were established, from economic integration with MERCOSUR to the nuclear area with the creation of the Brazilian-Argentine Agency for Accounting and Control of Nuclear Materials (ABACC). At the same time, political cooperation at the multilateral level strengthened Brazilian support for the Argentine position on the Malvinas in global or regional forums such as UNASUR or CELAC, although with certain limits in reality due to the close relations between the Brazilian and Chilean Navies with the United Kingdom. For example, the Chilean Navy has four of its ten frigates of British origin, while the backbone of the Brazilian Navy's surface ships (*Niteroi* and *Broadsword* class frigates) together with the flagship PHM A-140 Atlantic helicopter carrier are of British manufacture. In this sense, the incidence of the United Kingdom as an extra-regional naval power and the reaction and/or accommodation of regional powers in the South Atlantic continues to be the main point of (in) stability in the regional maritime order.

In the case of the United Kingdom, the weight of regional asymmetry and the intensity of tensions will depend both on political changes within Argentina and the regional diplomatic capacity of Buenos Aires to limit British actions. In the internationalist conception of President Carlos Menem's administration (1989-1999), an Argentine-British rapprochement is promoted due to both the need to diplomatically channel the conflict and the change of orientation of Argentine domestic and foreign policy close to the Western bloc. For the strategic conception of peripheral realism, the country had to avoid decisions with high costs for the developed powers and therefore unnecessary political confrontations with the great powers should be limited after the end of the Cold War[17]. The principled position in relation to the Malvinas Islands and the South Atlantic Islands was perceived as detrimental to Argentina's national interests, although the sovereignty claim was never renounced, although it was put on the back burner.

Such an approach would later be criticized and modified both in the governments of Nestor and Cristina Kirchner (2003-2015) and the administration of Alberto Fernandez (2019-onwards), while it would be repeated in a nuanced way during the administration of Mauricio Macri (2015-2019) with the 2016 UK-Argentina joint statement, also referred to as the Foradori-Duncan agreement.

Throughout the first decade of the post-Cold War period, the South Atlantic witnessed a progressive normalization of ties between Argentina and the United Kingdom as a consequence of the Madrid Agreements, which resulted in the full reestablishment of diplomatic relations. Among the main measures agreed in the Madrid II Agreements was the cessation of the Protected Zone established around the Malvinas Islands and the implementation of mutual confidence measures to avoid incidents in the military field, in addition to promoting multiple issues of cooperation in fisheries, search and rescue, consular and diplomatic matters, placing an 'umbrella' to the issue of sovereignty. This means that the agreements signed did not mean:

17 Escudé, Carlos (1992). Realismo periférico. Fundamentos para la nueva política exterior argentina, Buenos Aires: Planeta.

"(a) a change in the position of the Argentine Republic regarding the sovereignty or territorial and maritime jurisdiction over the Malvinas, South Georgia and South Sandwich Islands and the surrounding maritime areas; (b) a change in the position of the United Kingdom regarding the sovereignty or jurisdiction over the Islands (...) and surrounding areas; c) a recognition or support by the Argentine Republic or the United Kingdom of the sovereignty or maritime territorial jurisdiction over the Malvinas Islands (...) and surrounding maritime areas".[18]

The rapprochement between the Argentine Republic and the United Kingdom will provide greater stability to the regional maritime security order on the Argentine side, placing Buenos Aires in a position close to the *status quo* of the extra-regional power that was not necessarily favorable to its national aspirations. Despite the presence of an extraregional power with naval projection and deployment along the axis from Ascension Island to the Malvinas, Georgias and South Sandwich Islands, the diplomatic rapprochement limited the degree of conflict the main source of regional conflict. At the same time, since the United Kingdom never finished disarming its 'Fortress Malvinas', instability continued in the southwest quadrant. The Malvinas remained a latent and frozen conflict even in the new spring of bilateral relations.

THE LIMITS OF REGIONAL COOPERATION: CAMAS AND ZPCAS

In the intergovernmental sphere of the South Atlantic we find regional cooperation formats and bilateral partnerships, within the framework of South-South ties and triangulation in international cooperation of emerging powers as a way of expanding their influence and acquiring greater weight in world affairs and multilateral forums.

In addition to regional cooperation bodies such as Mercosur and the Southern African Development Community, the maritime space has several interregional platforms such as the Zone of Peace and Cooperation of the South Atlantic (ZOPACAS), the South America-Africa (ASA) South America-Arab Countries (ASPA) summits or in the maritime sphere the South Atlantic Maritime Coordination Area (CAMAS) which have the potential to structure a South Atlantic community but which, however, currently still lack the necessary degree of appropriation by all its members.[19]

South-South cooperation in the South Atlantic area has a relatively modest volume of exchanges and is dominated by a few countries, especially Brazil, for which this type of cooperation is part of a broader strategy of international projection. A clear example of the limited regional institutionalization in the South Atlantic is the case of CAMAS, which was initially part of the 'division of labor' of naval and maritime security during the Cold War. Formally, CAMAS was born in 1967 as a result of the First High Level Meeting of the Chiefs of Staff of the South Atlantic Navies in Rio de Janeiro (1966).

In 1959, as part of the Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance (1947) led by the United States, the Inter-American Defense Board approved a Plan for the Coordination of the Defense of Inter-American Maritime Traffic within the Western Hemisphere, dividing the regions of responsibility. In these, the most active so far, would be the South Atlantic region

18 Bologna 1992: 77-78, quoted in Mántaras, Martina (2019). The sovereignty umbrella formula towards the Malvinas question: applicable to Macri's Foreign Policy, International Relations, 28(56): 217-231. Page 222.

19 Ayuso, Anna, & Elina Viilup (2013). Introduction: a new look at the Atlantic. CIDOB Nº 102-103, 7-27. Page 13.

encompassing the maritime areas belonging to Brazil, Argentina and Uruguay and beyond. Initially, the main objective was to provide security in terms of defense, protection and control of merchant vessels in times of war or emergency in the area of responsibility, although its objectives and profile will change after the Cold War.

The end of the Cold War provided additional incentives for both institutionalization and expansion of objectives. On the first point, Argentina, Brazil, Uruguay and Paraguay agreed to establish a framework of intergovernmental cooperation in which each navy has responsibility for a particular maritime area and authority changes from country to country every two years, led by a senior naval officer. In relation to institutional governance, while there is no permanent secretariat, naval officers representing the other CAMAS members act as advisors and national liaisons. In the second theme, in addition to the protection of continental maritime traffic to ensure the use of maritime lines of communication, the focus has recently shifted to maritime control related to the increase of new threats such as drug trafficking, international terrorism, piracy and environmental pollution, among others. The main challenges of the new agenda are linked to changes in maritime doctrine in which some countries, such as Argentina and Uruguay, are still trying to catch up with the latest naval developments of the Naval *Co-operation and Guidance for Shipping* doctrine (*Naval Co-operation and Guidance for Shipping* NCAGS).

In this context, the Atlantic space has been characterized to a greater extent by security challenges of a transnational nature than by traditional inter-state conflicts. Piracy in Southeast Atlantic waters is growing, increasingly violent and better organized, with a new danger zone located in the Gulf of Guinea. The impact of piracy has transcended the regional level, as it also involves disruption of international trade routes. Another growing problem is drug trafficking, as cartels are exploiting local weaknesses (insufficient port controls, poor inspection equipment, porous land and maritime borders, as well as endemic corruption) to use these waters as transit routes to European markets.[20] To the traditional conventional instability, we must add this element of uncertainty posed by the new maritime threats to the regional order. In any case, despite their growing weight, the new threats did not transform the restricted unstable nature of the South Atlantic but added one more issue of concern to the littoral countries, especially in its African dimension where issues related to piracy, illegal fishing and drug trafficking contain a concern that exceeds the littoral countries.

A NEW ERA OF CRITICAL INSTABILITY: THE STRATEGIC REVITALIZATION OF THE SOUTH ATLANTIC

Since the rise of China as a strategic competitor of the United States and Russia's assertiveness in the face of NATO expansion, the world is undergoing a process of transformation towards a progressive multipolarity, which implies greater geopolitical competition among the great powers and a weakening of the global governance scheme[21]. Multilateralism is in crisis, with increasingly fragmented agendas and interests in efforts to advance global governance schemes on international security. In addition, there has been an instrumentalization of

20 Ayuso & Viilup, 2013, *op. cit.* Page 22.

21 Gonzalez Levaggi, Ariel (2023). Great Power Competition in the Southern Oceans: From the Indo-Pacific to the South Atlantic, London: Palgrave Macmillan.

economic and financial tools for geoeconomic and geopolitical purposes, such as the sanctions imposed by the West on Russia.

In this new global scenario, two challenges to maritime security in the South Atlantic are identified that could generate critical instability in the near future. The first challenge is the presence of the Chinese fishing fleet in South American and African waters of the South Atlantic.[22] Illegal, unreported and unregulated fishing generates concern among local authorities. Chinese fishing vessels enter the limits of the Argentine Republic's Exclusive Economic Zone, which has led to incidents, including the sinking of a Chinese fishing vessel in 2106. In addition, the Chinese Navy has deployed means to participate in counter-piracy operations from the Horn of Africa to West Africa and the presence of Chinese military vessels in the South Atlantic is already a regular phenomenon.[23]

The second element is China's quest for "residency" in the South Atlantic. China has entered into negotiations to gain access or establish naval presence in countries such as Equatorial Guinea, Angola and Namibia on the African side of the South Atlantic. On the South American side, China would prioritize having a nearby logistical port for its global fishing fleet and access to a geographic location with projection into the Argentine Antarctic Sector. Although for China the South Atlantic is a space far from its priorities, at the same time it promotes the development of private initiatives that converge with its long-term strategic interests.

These geopolitical developments have serious implications not only in major geopolitical scenarios such as Eastern Europe or the Indo-Pacific, but also in our region. The possible joint military base between China and Cuba in the South Atlantic is an example of how strategic competition between great powers is reaching the region.

The South Atlantic is in the midst of a significant geopolitical transformation. The presence of the Chinese fishing fleet and China's efforts to establish residency in the region pose challenges to maritime security and could generate instability in the future. It is important for regional and extra-regional actors to be attentive to these developments and seek cooperative mechanisms to maintain stability in the South Atlantic. In the case of Argentina, there is no better remedy than to strengthen its own state capabilities with a strategic autonomy agenda that articulates surveillance and reconnaissance from submarine space to further space for a subsequent presence and effective control of the South Atlantic.

22 Espach, Ralph (2021). A New Great Game finds the South Atlantic, War on the Rocks, Retrieved from https://warontherocks.com/2021/03/a-new-great-game-finds-the-south-atlantic/

23 Duarte, Paulo and Laura Ferreira Pereira (2023). "The South Atlantic in China's Global Policy: Why It Matters?" The Palgrave Handbook of Globalization with Chinese Characteristics: The Case of the Belt and Road Initiative, eds. Paulo Duarte, Francisco Leandro, and Enrique Martínez Galán. New York: Palgrave Macmillan, pp. 705-722.